

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK DENİZ KUVVETLERİ STRATEJİK
KÜLTÜRÜNÜN EVRİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ**

DOKTORA TEZİ

Serkan BALKAN

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat YEŞİLTAS

ARALIK – 2023

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK DENİZ KUVVETLERİ STRATEJİK
KÜLTÜRÜNÜN EVRİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ**

DOKTORA TEZİ

Serkan BALKAN

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat YEŞİLTAS

ARALIK – 2023

TEZ ONAYI

Serkan BALKAN tarafından hazırlanan ‘‘Türk Deniz Kuvvetleri Stratejik Kültürünün Evrimi ve Dönüşümü’’ adlı bu çalışma jürimizce Doktora Tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir

Kabul Tarihi : 27/12/2023

J�R� �YES�	KANAAT�	�MZA
Prof. Dr. Murat YE���LTA�		
Prof. Dr. Kemal �NAT		
Do�. Dr. Nebi M��		
Prof. Dr. Ferhat P�R�N����		
Do�. Dr. Murat ASLAN		

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen   retim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../....

Prof. Dr. Tuncay KARDA 
Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Serkan BALKAN
27/12/2023

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazılması aşamasında, bana her zaman destek olan tez danışmanım Prof. Dr. Murat Yeşiltaş'a özel olarak teşekkür etmek isterim. Tez danışmanım Prof. Dr. Murat Yeşiltaş, beni standart tarih okumasından çıkarıp eleştirel düşünce yapısına sokmuş, farklı konularda farklı analiz yöntemlerini öğreterek birçok olayı doğru yorumlamamı sağlamıştır. Ayrıca danıştığım her konuda zaman mefhumu gözetmeksizin bana destek olmuştur. Bu sebeple kendisine özel olarak teşekkür etmeyi bir borç sayarım. Tez izleme komitemde yer alan, tezimin şekillenmesinde ve son haline gelmesinde emekleri geçen hocalarım Prof. Dr. Kemal İnat ile Doç. Dr. Nebi Miş'e teşekkür ederim. Son olarak doktora eğitimim süresince 3 şehir 2 ülke değiştirmemize rağmen evin her zaman bir odasını çalışma odası olarak bana tahsis eden değerli eşim Özge'ye, çalışırken ellerinden geldiği kadar beni rahatsız etmemeye çalışan, yorulduğum zamanlarda varlıklarıyla enerjimi tazeleyen kızım Bal ve oğlum Okyanus'a da çok teşekkür ederim.

Serkan BALKAN

ÖZET

Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü

Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Türk Deniz Kuvvetleri Stratejik Kültürünün Evrimi ve Dönüşümü

Tezin Yazarı: Serkan BALKAN

Danışman: Prof. Dr. Murat YEŞİLTAS

Kabul Tarihi: 27/12/2023

Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 311 (tez) + 22 (ek)

Anabilimdalı: Ortadoğu Çalışmaları

Klasik Türk Deniz Harp Tarihi yazımında Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren deniz gücüne çok önem verildiği ve deniz kuvvetlerinin Genelkurmay çatısı altında diğer kuvvetler ile Cumhuriyet kurulduğu andan itibaren bir bütünün uyumlu bir parçası olarak görev yaptığı vurgulanmaktadır. Söz konusu argüman ikincil kaynaklar kullanarak yapılan çalışmalarda da tekrar etmektedir. Birbirini tekrar eden bu yazımların, sadece resmi tarih kitapları üzerinden araştırma yaptıkları ancak TBMM tutanaklarını, İngiliz arşivlerini ve deniz kuvvetleri dergilerini taramadıkları görülmüştür. Literatürdeki Türk Deniz Kuvvetleri tarihi incelendiğinde temelde birkaç sorun öne çıkmaktadır. Öncelikle, mevcut kaynaklar daha çok ulusal tarih araştırmalarını içermektedir. Ancak, Osmanlı Döneminde donanma tarafından öncelikli olarak İngiliz ekolü benimsenmiş olmasına rağmen, İngiliz arşivlerinin söz konusu tarih yazımında göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Öte yandan, deniz kuvvetleri personelinin görüş, öneri ve dönemin askeri stratejisine olan eleştirilerini içeren önemli bilgi kaynağı olan deniz kuvvetleri dergilerinin de dahil edilmediği görülmüştür. Bununla birlikte, deniz kuvvetlerinde komuta kademesinde aktif rol almış ancak aktif görevdeyken gündeme getirilemeyen hususların emekli olduktan sonra yazılan anı kitaplarında eleştirel bakış açıları da dikkate alınmamıştır. Dönemin “Tayyare mi Donanma mı?”, “Harbiye mi Bahriye mi?” tartışmalarına kaynak teşkil eden meclis tutanaklarında da aynı ihmalin tekrarlandığı görülmektedir. Bu sorunlar, Türk Deniz Kuvvetleri'nin tarih yazımının eksik ve sınırlı olduğu gerçeğini gündeme getirmektedir. Bu durum, kuvvetler arasındaki fikir ayrılıklarının ve deniz kuvvetlerine verilen önem derecesinin ortaya konulamamasını da beraberinde getirmektedir. Böylece Cumhuriyetin kurulduğu ilk andan itibaren deniz kuvvetlerine gereken önemin verildiği, deniz kuvvetlerinin ülke savunmasının dayandığı milli güvenlik ve askeri strateji içerisinde önemli bir yer tuttuğu gibi eksik bir sonuca ulaşılmasına yol açmaktadır. Bu tezde, stratejik kültür, askeri kültür ve kurumsal kültür üzerinden kuvvetler arası fikir ayrılığı ortaya konacak ve Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren deniz kuvvetlerinin oluşturulan stratejideki yeri gösterilecektir. Erken Cumhuriyet Dönemi 1923-1947, Soğuk Savaş Dönemi 1947-1991 ve Soğuk Savaş sonrası dönem olmak üzere toplam üç dönemde deniz kuvvetlerinin dönüşen stratejisi ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Deniz Kuvvetleri, Donanma, Jeopolitik, Stratejik Kültür, Askeri Kültür

ABSTRACT

Sakarya University, Middle East Institute

Abstract of PhD Thesis

Title of the Thesis: Evolution and Transformation of the Turkish Navy's Strategic Culture

Author : Serkan BALKAN

Supervisor : Prof. Dr. Murat YEŞİLTAS

Acceptance Date: 27/12/2023

Nu. of Pages: viii pre text) + 311 (thesis) + 22 (annex)

Department: Middle Eastern Studies

In the classical Turkish Naval Warfare History writing, it is emphasised that naval power has been given great importance since the early years of the Republic and that the naval forces have served as a harmonious part of a whole military structure since the establishment of the Republic with other forces under the roof of the General Staff. This argument is also repeated in studies using secondary sources. It has been observed that these repetitive writings only conducted research on official history books, but did not scan the minutes of the Turkish Grand National Assembly, British archives and Turkish Naval Journals. When the history of the Turkish Navy is analysed in the literature, several problems come to the fore. Firstly, the available sources mostly include national history research. However, despite the fact that the British naval system was primarily adopted by the navy during the Ottoman period, it was found that the British archives were ignored in this historiography. On the other hand, it has been observed that Turkish Naval Journals, which are important sources of information including the opinions, suggestions and criticisms of the naval staff on the military strategy of the period, have also not been included. In addition, the critical perspectives of those who took an active role in the command level of the naval forces, but could not bring up issues that could not be brought to the agenda while on their active duty, were not taken into consideration in the memoirs written after their retirement. It is seen that the same negligence is repeated in the parliamentary minutes, which constitute the source of the debates on "Airforce or Navy?" and "Land force or Navy?" of the period. These problems bring to the fore the fact that the historiography of the Turkish Navy is incomplete and limited. This situation also leads to the failure to reveal the differences of opinion between the forces and the degree of importance given to the naval forces. Thus, it leads to an incomplete conclusion that the naval forces have been given due importance from the first moment the Republic was founded and that the naval forces have an important place in the national security and military strategy on which the defence of the country is based. In this thesis, the difference of opinion between the forces through strategic culture, military culture and institutional culture will be revealed and the place of the naval forces in the strategy formed since the establishment of the Republic will be shown. The transforming strategy of the naval forces in three periods, namely the Early Republican Period 1923-1947, the Cold War Period 1947-1991 and the post-Cold War period, will be presented.

Keywords: Naval Forces, Navy, Geopolitics, Strategic Culture, Military Culture

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
KISALTMALAR.....	vii

GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: TEORİK ALTYAPI.....	15
1.1. İlk Kuşak Çalışmalar	18
1.2. İkinci Kuşak Çalışmalar	22
1.3. Üçüncü Kuşak Çalışmalar	24
1.4. Türk Deniz Kuvvetlerinin Kurumsal Kültürü	33

BÖLÜM 2 POLİTİKA DÖNEMİ: DONANMANIN VAR OLMA MÜCADELESİ (1923- 1947)	37
2.1. Yeni Uluslararası Sistem ve Cumhuriyet'in Kuruluşu	39
2.2. Kara ve Hava Gücünün Yükselişi	44
2.2.1. “Piyade Esastır”: Kara Gücü Üstünlüğünün Tesisi	45
2.2.2. “İstikbal Göklerdedir”: Hava Gücünün Yükselişi	59
2.3. Kara ve Hava Gücünün Yükselişine İtiraz Edilmesi	70
2.3.1. Donanma Hayattır.....	71
2.3.2. Müstakil Bir Bahriye Bakanlığı Kurma Girişimi	80
2.4. Sistemli Bir Deniz Kuvvetleri Oluşturulamaması Sonucu Yunanistan'ın Akdeniz'de Egemenliğini Genişletmesi.....	92
2.4.1. Yunanistan'ın Karasularını 3 Mil'den 6 Mil'e Çıkarması.....	96
2.4.2. Akdeniz'den Çekilme ve Oniki Ada'nın Egemenliğinin Yunanistan'a Devri	102

BÖLÜM 3 DENİZLERE YENİDEN AÇILMA VE KURUMSAL KÜLTÜRÜN İNŞASI DÖNEMİ (1947- 1991)	110
3.1. 1945-1964 Sovyetler Birliğinin Tehdit Olarak Algılanması	111
3.1.1. NATO’ya Katılım ve Donanmanın Karadeniz’e Açılması	120
3.1.2. Savunma Odaklı Stratejiye İtiraz Edilmesi	126
3.2. 1964-1991 Yunanistan’ın da Bir Tehdit Olarak Algılanmaya Başlaması	144
3.2.1. “Başkasının Vermediğini Millet Yapar”: Güç Aktarımı Yapabilen Üç Boyutlu Donanma İnşa Edilmesi	149
3.2.2. Açık Denizlere Doğru Fikrinin Oluşması ve Kurumsal Kültürün İnşasına Devam Edilmesi	164
 BÖLÜM 4 JEOPOLİTİK GENİŞLEME DÖNEMİ (1991 – 2023)	174
4.1. 1991-2001 Soğuk Savaş Sonrası Tek Kutuplu Uluslararası Sistem	175
4.1.1 Çevre Denizlere Yönelik Değişen Politika	179
4.1.2. Açık Denizlere Doğru Stratejisi	189
4.2. 2001-2023 11 Eylül Sonrası Yeni Uluslararası Sistem	197
4.2.1 Aktif Dış Politika Yönelimi	199
4.2.2 Yeni Strateji : Anavatanda Güvende Olmak İçin Denizde Güçlü Olmak, Dünyada Söz Sahibi Olmak İçin Tüm Denizlerde Var Olmak	230
4.2.3 Mavi Vatan Doktrini ve Türk Deniz Kuvvetleri Stratejik Kültürünün Dönüşümü	233
 SONUÇ	242
EKLER	253
KAYNAKÇA	275

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Sistem ve Tehdit Değişimine Göre -Devlet ve Aktörün Değişimi	14
Tablo 2: Stratejik Kültür Teorisinin Tarihsel Gelişimi.....	32
Tablo 3: Kuvvetlere Yapılan Harcamalar 1924-1928	67
Tablo 4: Kuvvetlere Yapılan Harcamalar 1929-1942	68
Tablo 5: 1923-1947 Dönemi Deniz Kuvvetlerinin Askeri Stratejideki Yeri.....	109
Tablo 6: 1963 Yılı İtibariyle Ulaşılması Gereken Asgari Kuvvet Gereksinimleri.....	124
Tablo 7: 1945-1991 Dönemi Deniz Kuvvetlerinin Askeri Stratejideki Yeri.....	173
Tablo 8: Ege'deki Kara Suları ile Uluslararası Suların Dağılımı	184
Tablo 9: 1991-2023 Dönemi Deniz Kuvvetlerinin Askeri Stratejideki Yeri.....	241
Tablo 10: Cumhuriyet Donanması Gemi Listesi (1923-2023).....	253

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Stratejik Kültüre Etki Eden Faktörler	18
Şekil 2: Türk Deniz Kuvvetlerinin Stratejik Kültürünün Bileşenleri	36
Şekil 3: 1923-1948 Yılları Arası Deniz Kuvvetleri Envanterindeki Gemi Sayıları.....	58
Şekil 4: Kuvvet Bazında Harcama Grafiği 1924-1928	67
Şekil 5: Kuvvet Bazında Harcama Grafiği 1929-1942	69
Şekil 6: Cumhuriyet Donanmasına Yeni Katılan Gemiler.....	94
Şekil 7: 1946-1963 Yılları Arası Türk Deniz Kuvvetleri Envanterindeki Gemi Sayıları	125
Şekil 8: 1963-1974 Yılları Arası Deniz Kuvvetleri Envanterindeki Gemi Sayıları.....	160
Şekil 9: 1964-1974 Yılları Arasında Türk Donanmasının Toplam Tonajı	161
Şekil 10: 1963-1990 Yılları Arası Türkiye’de İnşa Edilen Gemi Sayısı	169
Şekil 11: 2002-2023 Yılları Arasında Hizmette Olan Gemilerin İnşa Edildiği Ülkelere Göre Dağılımı	211
Şekil 12: TDGG-1 Görev Sahası.....	224
Şekil 13: TDGG-2 Görev Sahası	225
Şekil 14: TDGG-3 Görev Sahası.....	227
Şekil 15: 2001-2023 Türk Deniz Kuvvetlerinin Katıldığı Harekatlar	238

KISALTMALAR

AFAD	: Bakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Mdürlüğü, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu
BMGK	: Bileşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CTF	: Combined Task Force
ÇAFRAD	: Çok Amaçlı Faz Dizinli Radar
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
İDA	: İnsansız Deniz Aracı
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İş Birliği
KGGAÖ Önlemler	: Karadeniz’de Güven ve Güvenlik Artırıcı
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KUH	: Karadeniz Uyum Harekâtı
MİLGEM	: Milli Gemi
NAVOCFORMED	: NATO Akdeniz Çağrı Kuvveti
SNMG2	: NATO Daimî Deniz Görev Grubu-2
SNMCMG-2 Görev Grubu-2	: NATO Daimî Mayın Karşı Tedbirleri
SİDA	: Silahlı İnsansız Deniz Aracı
SSM	: Savunma Sanayi Müsteşarlığı
STANAVFORMED	: NATO Akdeniz Daimî Deniz Kuvveti
STM Ticaret A.Ş.	: Savunma Teknolojileri Mühendislik ve

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCG	: Türkiye Cumhuriyeti Gemisi
TİKA Başkanlığı	: Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TURMARFOR Görev Kuvveti)	: Turkish Maritime Force (Türk Deniz
UNIFIL	: United Nations Interim Force in Lebanon

GİRİŞ

Tezin Problematiği

Türkiye'nin modern döneme (Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki dönem) has donanma kültürü, stratejik olarak kendini tarihsel bir mirasın üzerine inşa etmiş ve bu bağlamda kendi tarihini 1081 yılında İzmir'de Bizans İmparatorluğuna karşı ilk defa Türk Donanması kuran Çaka Bey'e kadar dayandırmıştır. Nitekim söz konusu tarih deniz kuvvetleri tarafından kuruluş yıldönümü olarak kabul edilmektedir.¹ Ancak donanmanın 1081 yılından günümüze bir süreklilik gösterdiğini söylemek pek mümkün değildir. Türk denizcilik tarihine ilişkin bir sorgulama yapıldığında, Selçuklulardan Osmanlı'ya aktarılan bir denizcilik kültürü ya da kurumsal bir donanma mirası söz konusu olmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde özellikle 1354 yılında Gelibolu yarımadasının fethi sonrasında denizlere yönelik strateji geliştirmeye başlanmış ve Gelibolu Osmanlıların denize açılmasının ilk başlangıç noktası olmuştur.² Edirne'nin de alınışı ile birlikte orduların Anadolu ile Avrupa arasında sevkine ihtiyaç duyulması, donanmaya olan ihtiyacı artırmış ve daha fazla kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Böylece imparatorluğun genişleyen coğrafyasının da ortaya çıkardığı şartlar nedeniyle denize açılmak zorunda kalınmış ve giderek genişleyen bir jeopolitik tahayyül ile her dönem ordu ile güçlü de bir donanma bulundurma arzusu olmuştur. Diğer bir ifade ile ordu ve donanmanın birlikte hareket etmesi genişlemenin ve büyümenin yarattığı şartlar ile olmuş, modern anlamda kara-deniz müşterek harbinin ilk nüveleri görülmeye başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun denizlere açılması sonrasında, harbiye ve bahriye Padişah karşısında birbirine karşı herhangi bir hiyerarşik üstünlüğü olmayan müstakil birer kuvvet olarak teşkil edilmiş, askeri yapı buna göre kurulmuştur. Bu yapıda donanmanın başı, 1324-1390 yılları arasında Derya Beyi, 1390-1867 yılları arasında Kaptan-ı Derya ve 1867-1922 yılları arasında Bahriye Nazırı unvanlarını almış, değişen unvanlar genişleyen jeopolitik tahayyülün ve donanmanın artan öneminin bir simgesi olmuştur. Bu kapsamda divanda ve mecliste ordunun görüş ve haklarını Harbiye Nazırı³ savunurken, donanmanın görüş ve haklarını Bahriye Nazırı⁴ gündeme getirmiştir. Deniz

¹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi, 2015, <https://www.dzkk.tsk.tr/ArsivAskeriTarih/icerik/deniz-kuvvetleri-komutanligi-tarihcesi> (10 Ekim 2023)

² İdris Bostan, *Osmanlı Akdenizi*, Birinci Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2017, s.31

³ Serasker

⁴ Derya Beyi veya Kaptan-ı Derya

gücünün ve kara gücünün birbirine karşı hiyerarşik bir üstünlüğü olmadığı bu yapıda Cumhuriyet kurulana kadar 175 Kaptan-ı Derya veya Kaptan Paşa, sonrasında ise 41 Bahriye Nazırı görev yapmıştır.⁵ Cumhuriyet kurulmadan önce kara kuvvetleri için teşkil edilen yapı Cumhuriyetin ilanından sonra da İkinci Dünya Harbine kadar büyük ölçüde muhafaza edilmiştir.⁶ Ancak aynı durum deniz kuvvetleri için söz konusu olmamış ve Millî Mücadele ile Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni oluşturulan silahlı kuvvetler yapısında deniz kuvvetlerinin yerinin belirlenmesinde sıkıntılar yaşanmıştır.

Öncelikle yeni askeri yapı Kurtuluş Savaşını zaferle kazanan ve Alman sistemi ile yetişen kara kuvvetleri tarafından kurulmuştur. Yeni yapıda kara, deniz ve hava gücü birbirlerine karşı hiyerarşik ilişkide kurulmuş ve kara kuvvetleri hiyerarşik olarak en kıdemli kuvvet olmuştur. Bu sebeple Genelkurmay Başkanlığı kurulmasından itibaren Genelkurmay Başkanı, Genelkurmay İkinci Başkanı, Harekât Başkanı, İstihbarat Başkanı Personel Başkanı gibi önemli kadrolar kara kuvvetleri personelinde seçilmiş, bu durum da askeri stratejinin kara kuvvetleri tarafından oluşturulmasını sağlamıştır. Ayrıca kara ve deniz kuvvetleri arasındaki farklı kurumsal kültür ekol çatışmasını da beraberinde getirmiştir. Üstün olan grubun diğer grup üzerinde yeni yapıda üstünlük kurması ve ethnomerkezci bir yaklaşım izlemesi diğer grubun askeri stratejiye yönelik düşüncelerinin dikkate alınmamasına sebep olmuştur. Bu sebeple, erken Cumhuriyet döneminde deniz kuvvetleri askeri stratejide istediği yeri bulamamıştır. Deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yeri zamanla ve çevrede oluşan tehditler ile şekillenmiştir. Ancak klasik Türk Deniz Harp Tarihi yazımında, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren deniz gücüne çok önem verildiği ve deniz kuvvetlerinin Genelkurmay çatısı altında diğer kuvvetler ile Cumhuriyet kurulduğu andan itibaren bir bütünün uyumlu bir parçası olarak görev yaptığı vurgulanmıştır.⁷ Söz konusu argümanın ikincil kaynaklar kullanarak yapılan çalışmalarda da tekrar ettiği görülmüştür. Birbirini tekrar eden bu yazımların, sadece resmi tarih kitapları üzerinden araştırma yaptıkları ancak iki kuvvet arasındaki kültürel çatışmaya yönelik TBMM tutanaklarını, İngiliz arşivlerini ve Deniz Kuvvetleri Dergilerini taramadıkları görülmüştür. Ayrıca devletin resmi stratejisinin tanımlanmasında askeri kültürün ve kurumsal kültürün dikkate alınmadığı tespit edilmiştir.

⁵ Cem Gürdeniz, **Mavi Uygarlık : Türkiye Denizcileşmelidir**, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2015, s.223.

⁶ M. Hikmet Bayar, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihçesi**, Birinci Basım, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 2009, s.1-55.

⁷ Klasik Türk Deniz Harp Tarihi yazımı için bkz. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, "Atatürk Özel Sayısı", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 514, 1981, s.1-55.

Literatürdeki Türk Deniz Kuvvetleri tarihi, Türk Deniz Harp Tarihi ve deniz kuvvetleri stratejilerine yönelik yazımlar incelendiğinde temelde 4 sorun öne çıkmaktadır.

1. Hazal Papuççular tarafından kaleme alınan “Türkiye ve Oniki Ada” ile Dilek Barlas ve Serhat Güvenç tarafından kaleme alınan “Drednot Ateşi ve Osmanlı Devleti: Reşadiye ve Sultan Osman Savaş Gemilerinin Öyküsü” isimli kitaplarda detaylı bir İngiliz arşiv araştırması yapılmıştır. Ancak deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yerine yönelik yazımlarda İngiliz arşivlerinin taranmadığı tespit edilmiştir. Osmanlı döneminde, donanma tarafından İngiliz ekolü benimsenmiş olmasına rağmen, İngiliz arşivlerinin iki kuvvet arasındaki kültürel çatışmanın anlaşılması açısından önemli olduğu değerlendirilmiştir. Bu sebeple, İngiliz arşivleri özellikle kuvvetler arası çatışmaya yönelik unsurları bulmak için taranmıştır.

2. Öte yandan, denizcilerin görüş, öneri ve dönemin askeri stratejisine olan eleştirilerini içeren önemli bilgi kaynağı olan Deniz Kuvvetleri Dergilerinin de araştırmalara dahil edilmediği görülmüştür. Deniz Kuvvetleri Dergileri yayın hayatına 1888 yılında Mecmua-i Fünun Bahriye adıyla başlamış ve günümüze kadar gelerek Deniz Kuvvetleri Dergisi olarak yayın hayatına devam etmiştir.⁸

3. Bununla birlikte, deniz kuvvetlerinde komuta kademesinde aktif rol almış ancak aktif görevdeyken gündeme getirilemeyen hususların emekli olduktan sonra yazılan anı kitaplarında dile getirildiği ve bu eleştirel bakış açılarının da araştırmalarda dikkate alınmadığı tespit edilmiştir. Dönemin “*Tayyare mi Donanma mı?*”, “*Şimendifer mi Donanma mı?*” tartışmalarına kaynak teşkil eden meclis tutanaklarında da aynı ihmalin tekrarlandığı görülmektedir.

4. Diğer bir önemli husus da deniz kuvvetlerine yönelik yazılar tarihsel anlatımı kapsamakta ancak deniz kuvvetlerinin stratejisinin ne olduğu, görev sahasının neresi olduğu ve hangi unsurlar ile görevleri yerine getirdiği ortaya koyulmamaktadır. Bu sorunlar, Türk Deniz Kuvvetleri'nin tarih yazımının eksik ve sınırlı olduğu gerçeğini gündeme getirmektedir. Bu durum, kuvvetler arasındaki kültürel farklılıkların ve deniz kuvvetlerine verilen önem derecesinin ortaya konulamamasını da beraberinde getirmektedir. Böylece Cumhuriyetin kurulduğu ilk andan itibaren deniz kuvvetlerine

⁸ Mahmut H. Şakiroğlu. "Cumhuriyet Tarihimizde Süreli Yayınlar Kısa Bir Bakış II Tarih Dergileri ve Belleten". **Belleten**, Cilt 47, Sayı 188, (Ekim 1983), s.1209.

gereken önemin verildiği, deniz kuvvetlerinin ülke savunmasının dayandığı askeri strateji içerisinde önemli bir yer tuttuğu gibi hatalı bir sonuca ulaşılmaktadır.

Bu tezde deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yeri ve bu yerin jeopolitik ortama, güvenlik ortamına, dış politika paradigmasına ve silahlı kuvvetler içerisindeki askeri kültüre göre değişimi ele alınacak, aşağıdaki araştırma sorularına cevap verilecektir.

a. Tarihsel Değişim:

1. Türkiye'nin deniz stratejisi tarihsel olarak günümüze nasıl evrilmiştir?
2. Türkiye'nin farklı dönemlerde deniz stratejisini şekillendiren dönüm noktaları neler olmuştur?
3. Deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yeri nasıl değişim göstermiştir?

b. Jeopolitik Değişimler:

1. Bölgedeki jeopolitik değişimler Türkiye'nin deniz stratejisini nasıl etkilemiştir?
2. Türkiye'nin deniz stratejisi bölgesel güç dinamikleri ve ittifaklar bağlamında nasıl bir rol oynamıştır?

c. Güvenlik Algısı Değişimi:

1. Türkiye'nin deniz stratejisinde değişikliklere neden olan deniz güvenliğine yönelik tehdit algılaması nedir?
2. Türkiye'nin NATO'ya katılımı deniz stratejisini nasıl etkilemiştir?
3. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan deniz haydutluğu ile mücadele, düzensiz göçün engellenmesi, insan kaçakçılığı, terörizm ile mücadele, silah kaçakçılığı, hibrit tehditler vb. çok tehditli ortam Türkiye'nin deniz stratejisini nasıl etkilemiştir?

ç. Dış Politika Paradigması Değişimi:

1. Türkiye'nin deniz stratejisinin şekillenmesinde rol oynayan karar alma süreçleri nelerdir?
2. Türkiye deniz kuvvetlerinin varlığı ve faaliyetleri aracılığıyla bölgesel nüfuzunu ne ölçüde artırmayı hedeflemektedir?
3. Türkiye'nin çevre denizlerine yönelik politikası nasıl değişim göstermiştir?

d. Stratejik, Askeri ve Kurumsal Kültürün Etkisi :

1. Türkiye'nin stratejik kültürü deniz kuvvetlerin askeri stratejideki yerini nasıl etkilemiştir?
2. Türkiye'nin askeri kültürü deniz kuvvetlerin askeri stratejideki yerini nasıl etkilemiştir?

3. Kurumlar arası kültürel çatışma deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yerini nasıl etkilemiştir?

4. Deniz kuvvetlerinin kurumsal kültürü, askeri stratejide kendini nasıl konumlandırmasına sebep olmaktadır?

e. Teknoloji ve Savunma Sanayi Etkisi:

1. Türkiye deniz kuvvetlerini modernize etmek için hangi politikaları uygulamıştır?

2. Savunma Sanayisindeki gelişmeler Türkiye'nin denizdeki yeteneklerini ne yönde etkilemiştir?

3. Deniz kuvvetleri unsurlarına hangi yeni teknolojiler entegre edilmektedir ve bunların deniz kuvvetleri stratejisi üzerindeki etkileri nelerdir?

Literatür Taraması

Tüm bu sorunları çözmek ve gerçek olayları doğru bir şekilde ortaya koyabilmek amacıyla kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma sürecinde aşağıdaki dokümanlar detaylı bir şekilde incelenmiştir:

1. Devletin kurumsal olarak stratejisinin ne olduğunu anlamak için yayınlanmış strateji belgeleri, komuta kademesinin yaptığı basın açıklamaları, dönemin gazeteleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tutanakları incelenmiştir. Yayınlanmış strateji belgeleri, devletin genel stratejik hedeflerini ve deniz kuvvetlerinin bu hedeflere nasıl katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Dönemin gazeteleri, kamuoyunun deniz kuvvetleriyle ilgili algısını ve devletin resmî açıklamalarını yansıtmaktadır. TBMM tutanakları ise dönemin ülke güvenliğine yönelik konulardaki tartışmalarını, meclis görüşmelerini ve deniz kuvvetlerine ilişkin yapılan konuşmaları içermektedir. Bu kaynaklar, devletin kurumsal stratejisinin ne olduğunu anlamamızı ve deniz kuvvetlerine resmi stratejide biçilen rolü değerlendirmemizi sağlamıştır.

2. Deniz kuvvetlerinde daha önce görev yapmış amirallerin emekli olduktan sonra kaleme aldıkları anı kitapları taranmıştır. Bu kitaplarda yer alan görüşler ve döneme ilişkin eleştiriler, deniz kuvvetlerinin kültürel olarak diğer kuvvetler ile olan çatışma konularına yönelik önemli ipuçları vermiştir.

3. Yaklaşık 130 yıldır yayınlanan Deniz Kuvvetleri Dergisi'nin 1928 yılından başlayarak 2023 yılına kadar yayınlanmış olan toplam 338 sayı ve tüm ekleri incelenmiştir. Sadece İstanbul Deniz Müzesi arşivlerinde yer alan bu dergiler, deniz kuvvetleri personelinin görüşlerini, önerilerini, güncel olayları ve deniz stratejisi ile ilgili düşünceleri

içermektedir. Bu dergiler, denizcilerin düşüncelerini ve resmi stratejide deniz kuvvetlerini konumlandırmak istedikleri yeri anlamamızı sağlamıştır. Ayrıca, özellikle erken Cumhuriyet döneminde askeri stratejiye yönelik eleştiriler de bu dergilerde yayınlanmıştır. Böylece kuvvetler arası askeri kültür farklılıklarını ve bu farklılıkların askeri stratejiye olan yansımalarını anlamamız kolaylaşmıştır.

4. 1914-1952 yılları arasında Türk Deniz Kuvvetleri ile ilgili yazılmış olan ataşe raporları ve istihbarat raporlarını içeren İngiliz Ulusal Arşivleri detaylı bir şekilde taranmıştır. Londra’da bulunan Ulusal Arşivler, deniz ve kara ekolleri arasındaki çatışmayı, deniz kuvvetlerinin askeri yapı içerisindeki konumuna yönelik yorumları, stratejik değerlendirmeleri içermektedir. Bu kaynaklar, emekli denizci personel tarafından anı kitaplarında yapılan eleştirileri, deniz kuvvetleri dergilerinde yazılan eleştirel yazıları destekleyen kaynaklar olmuştur. Örneğin, erken Cumhuriyet döneminde yayınlanan İngiliz Büyükelçiliğinin yıllık Türkiye raporunda, deniz kuvvetlerinin kara kuvvetleri tarafından “ailenin külkedisi” yani üvey evladı ve masrafa yol açana bir unsur olarak görüldüğü rapor edilmiştir. Ayrıca, Yunanistan Donanmasına yönelik İngiliz Ataşe raporları da taranmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde Türk-Yunan dostluğunun tarih anlatımlarında ön plana çıkarıldığı ve Yunanistan’ın bir tehdit olarak algılanmadığı görülmüştür. Bu sebeple Yunanistan’ın Ege’ye yönelik niyetinin ne olduğu İngiliz Ataşe raporlarından anlaşılmaya çalışılmıştır.

5. 1952-1974 yılları arasında, Türk Deniz Kuvvetleri’nin değerlendirilmesi ve kuvvet gereksinimlerine ilişkin bilgilerin yer aldığı NATO arşivleri incelenmiştir. İnternet üzerinde de kullanıma açık olan NATO arşivleri, NATO’nun deniz kuvvetleriyle ilgili raporları, stratejik değerlendirmeleri ve iş birliği faaliyetlerini içermektedir. Bu kaynaklar, Türk Deniz Kuvvetleri’nin NATO çerçevesindeki rolünü ve NATO içerisindeki değişen stratejisini anlamamıza yardımcı olmuştur.

6. Kıbrıs Krizi sonrası 1967-1974 yılları arasında çıkarılan 75 adet Derya Dergisi’nin tamamı taranmıştır. Bu dergi, dönemin deniz kuvvetlerinin savunmacı bir yapıdan üç boyutlu bir donanmaya nasıl dönüştüğünü anlamamızı sağlamıştır. Bu kaynaklar, dönemin deniz güvenliği konularında yaşanan gelişmeleri ve Türk Deniz Kuvvetleri’nin ülke çapında öneminin nasıl artmaya başladığını ortaya koymuştur.

7. 19 Temmuz 2006 tarihinden itibaren yayınlanan Donanmanın Sesi dergisinin 4 dalyası taranmıştır. Bu dergi, deniz kuvvetlerinin güncel faaliyetlerini ve genişleyen jeopolitik tahayyülünü görmemizi sağlamıştır.

8. Araştırmalar sırasında aşağıdaki zorluklar ile karşılaşmış bu durum da araştırmaların uzamasına sebep olmuştur.

a. Korona tedbirleri kapsamında İngiliz Ulusal Arşivleri uzun bir süre kapalı kalmış, Korona tedbirleri kaldırıldığında ise gün, saat ve kişi sayısı sınırlamaları sebebiyle ayda 2 kere arşivlerin ziyaret edilmesine müsaade edilmiştir. Ulusal Arşivlerin taramasının tamamlanması 12 aya yayılmıştır.

b. Deniz Kuvvetleri Dergilerine sınırlı ulaşım imkânı bulunmaktadır. Deniz müzesi arşivlerini Cumhurbaşkanlığına teslim etmiş ancak Deniz Kuvvetleri Dergilerinin nüshaları Deniz Müzesinde kalmıştır. Tek yerde bulunan ve sınırlı erişim imkânı bulunan dergiler üzerinde tarama yapılması da araştırma süresini uzatmıştır.

c. Komuta kademesinde yaşanan değişiklik sonrası daha önceki döneme ait silahlı kuvvetlerin resmi sitelerinde bulunan bilgi notları, konuşma notları ve açıklamalar kaldırılmaktadır. Bu sebeple daha önce resmi sitede görülen önemli bir açıklamaya ait link daha sonra ulaşılamaz olabilmektedir. Komuta kademesinin 2/3 yılda bir değiştiği göz önüne alındığında birinci kaynak üzerinden kesintisiz bir dönemsel araştırma yapılması zorlaşmaktadır.

Metodoloji

Bu tezde, literatür taraması ile elde edilen bulgular stratejik kültür teorisi üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Stratejik kültür teorisi, bir ulusun stratejik davranışının yalnızca maddi yetenekleri veya uluslararası sistemin yapısı tarafından değil, aynı zamanda kültürü tarafından da şekillendirildiğini varsaymaktadır.⁹ Bu sebeple birinci bölümde stratejik kültür teorisi anlatılacak ve tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Stratejik kültür üzerine üç kuşak çalışma olduğu ve bu çalışmaların vardığı sonuçlar bu bölümde anlatılacaktır. Ayrıca, stratejik kültürün ulusal seviyede olduğu, stratejik kültürün alt seviye kültürlerinin de bulunduğu ve analizlerde bu alt seviye kültürlerin de değerlendirmeye alınması gerektiği vurgulanacaktır. Ulusal seviye stratejik kültürün altında yer alan askeri kültür ve kurum kültürünün, strateji yazımında etkili olduğu

⁹ Alastair Iain Johnston, "Thinking about Strategic Culture," *International Security*, Vol. 19, No. 4, (Spring 1995), s. 32-64.

belirtilecek, silahlı kuvvetler içindeki kuvvetler arası kültürel çatışmaların strateji yazımına olan etkisi ortaya konacaktır.

Türkiye'nin ulusal düzeyde stratejik kültürü Malik Müftü tarafından daha önce kaleme alınmıştır.¹⁰ Ancak stratejik kültürün daha alt düzey olan askeri kültürü ile askeri kültürün de alt düzeyi olan kuvvet bazında kurumsal kültürünün analizi literatürde eksik kalmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri'nin kurumsal kültürü, genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun denizcilik geleneğinden ve Türkiye'nin coğrafi konumundan etkilenmiştir. Türkiye'nin hem Karadeniz hem Ege Denizi hem de Akdeniz'le kıyısı olan bir ülke olması, deniz kuvvetlerinin stratejik önemini belirleyen faktörler olmuştur. Stratejik kültür teorisi bağlamında bakıldığında, Türk Deniz Kuvvetleri'nin stratejisinin dönüşümünün, küresel dinamikler, tarihsel deneyimler, değişen tehditler, diğer kuvvetler ile olan kültür farklılığı ve teknolojik ilerlemeler tarafından şekillendiği söylenebilir.

Tüm bu kaynaklar ve stratejik kültür teorisi, deniz kuvvetlerinin dönüşen stratejisini anlamak için büyük bir öneme sahiptir. Bu sebeple bu tezin ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde sistem, devlet ve aktör üzerinden Türkiye'nin ortaya koyduğu strateji içinde deniz stratejisinin yeri anlatılacaktır. Her bir bölümde önce uluslararası sistem tanımlanacaktır. Müteakiben, Cumhurbaşkanının konuşmaları, TBMM tutanakları ve yayınlanmış strateji belgeleri üzerinden devletin resmi stratejisi ile deniz kuvvetlerine yönelik düşüncesi ortaya konacaktır. Daha sonra aktörün yani denizcilerin görüşleri incelenecektir. Deniz kuvvetleri personelinin yeni kurulan silahlı kuvvetler yapısında söz sahibi olma imkanının sınırlı olduğu gözlemlendiğinden dolayı, emekli amirallerin anı kitapları incelenmiş, bu anı kitaplarında emekli amirallerin eleştirdiği konular ve kara ekolü ile olan çatışma noktalarına ilişkin ipuçları belirlenmiştir. Tespit edilen hususların tarihsel olaylar zinciriyle birlikte yeniden takip edilerek, olaylar denizcilerin perspektifinden ele alınmıştır. Ayrıca, taranan deniz kuvvetleri dergilerinde resmi stratejiye yönelik denizcilerin düşünceleri araştırılmıştır. Deniz kuvvetleri için belirlenen savunma odaklı stratejinin denizci personel tarafından kabul görmediği ve deniz kuvvetleri personelinin daha taarruz odaklı ve daha geniş yetenekler ile teçhiz ve teşkil edilmiş bir donanmaya sahip olma isteği içerisinde olduğu bu dergilerdeki yazılardan tespit edilmiştir. Böylece her bölümde devletin resmi stratejisi sonrası, aktörün kendini

¹⁰ Malik Muftı , **Daring and Caution in Turkish Strategic Culture: Republic at Sea**, Palgrave, 2009, s.1-233.

nasıl konumlandığı, nasıl bir kuvvet yapısı arzuladığı ve resmi stratejiye olan eleştirileri tanımlanmıştır.

Tez içerisinde savunulan düşünceleri ve askeri stratejide deniz kuvvetlerine biçilen rolün ne olduğunu desteklemek amacıyla, donanmanın sesi, deniz kuvvetleri dergileri, deniz kuvvetleri tarafından basılan resmi yayınlar, deniz kuvvetleri resmi internet sitesi ile savunma sanayi resmî sitesi üzerinden tamamlanan projelere ilişkin bilgiler derlenerek, 1923-2023 yılları arasındaki gemi bilgileri toplanmış ve tezde savunulan hipotezi destekleyecek grafikler oluşturulmuştur. Bu kapsamda, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren envanterde yer alan tüm gemilerin isimleri, inşa edildiği ülkeler, hizmete başlama tarihleri, hizmet süreleri, gemi tipleri ve tonajlarını içeren 100 yıllık veri elde toplanmıştır. Bu sayede, Türk Deniz Kuvvetleri'nin jeopolitik tahayyülünün ve stratejisinin, kıyı savunmasından orta ölçekli küresel güç aktarımı yapabilen bir yapıya nasıl dönüştüğü ispatlanmaya çalışılmıştır. 2023 yılına kadar toplanan 100 yıllık verinin literatüre önemli bir katkı sağlayacağı değerlendirildiğinden araştırmacılara kolaylık olması açısından teze ek olarak sunulmuştur. Bu tezde yer alan tüm grafikler, ekte yer alan verilere göre oluşturulmuştur.

Tezin İçeriği

Tüm bu veriler ışığında Cumhuriyet donanmasının stratejisinin şekillenmesinde 1923-1947 Politika Dönemi, 1947-1991 Denizlere Yeniden Açılma Dönemi ve 1991-2023 Jeopolitik Genişleme Dönemi olmak üzere 3 ana dönem olduğu tespit edilmiştir. 1923-1947 Politika Döneminin anlatıldığı ikinci bölümde, Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan sistem tanımlanacak ve Osmanlının son döneminde yaşanan toprak kayıplarının Türkiye'nin stratejik kültürünü etkileyen ana unsur olduğu anlatılacaktır. Bu sebeple devletin resmi stratejisinin toprak bütünlüğüne dayalı ve sınırlarının gerisinde bekleyen güvenlik anlayışı ile şekillendiği, yıllardır süren savaşların devletin ekonomisi üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi gidermek için barış yoluyla ekonominin gelişmesi düşüncesi sonrası “Yurtta barış cihanda barış.” bir söylem olarak belirlendiği, ekonominin hızlı gelişmesi için dönemin yeni teknolojilerinden biri olan demiryollarına odaklanıldığı ve şimendifer siyasetinin izlendiği ortaya konacaktır. Milletın refahı için demiryolunun bir zorunluluk olduğu düşüncesi, liman yerine “bir karış fazla şimendifer” yapılmasına odaklanılmasına sebep olmuştur. Karar alıcıların kara odaklı bir yaklaşım benimsemesi, benzer durumun Genelkurmay çatısı altında da oluşmasına sebep vermiş, vatan

savunmasının esas olarak piyade ile yapılacağı düşüncesi dönemin ana stratejik kültürünü şekillendirmiştir.

Cumhuriyet ile birlikte “Piyade esastır.” söyleminin ön plana çıkışı ve silahlı kuvvetlerin yeni yapısının kara gücü hegemonyasında kurulması ele alınacaktır. Ayrıca yeni yapının farklı ekol olan denizciler üzerinde kurduğu tahakkümün, deniz kuvvetleri üzerindeki etkisi incelenecek ve donanmanın kurulan yeni yapıda nasıl arka planda kaldığına odaklanılacaktır. Kara gücünün esas olarak kabul edildiği bu dönemde, “Piyade esastır” söylemi altında donanmanın piyade esaslarına göre şekillendirilmesi, İngiliz sisteminden gelen üst kademe personelin tasfiye edilmesi incelenecektir. Ayrıca hava gücünün öneminin artması ve “İstikbal göklerde” söylemi ile askeri doktrinde hava kuvvetlerinin deniz kuvvetlerinden daha önemli bir yer kazandığı anlatılacaktır.

Daha sonra aktörün, mevcut stratejiye yönelik eleştirileri ile nasıl bir deniz stratejisine sahip olunması gerektiğine yönelik görüşleri incelenecektir. “*Donanma mı, Tayyare mi?*”, “*Şimendifer mi, Donanma mı?*” gibi tartışmalar bu bölümde ele alınacaktır. Kara gücü hegemonyasına girmek istemeyen denizcilerin, Cumhuriyet kurulur kurulmaz bağımsız bir bahriye bakanlığı altında kurulma girişiminin de başarısız oluşu bu bölümde aktör ile birlikte ele alınacaktır. Böylece üst kademesi tasfiye edilmiş ve ekonomik imkanları elinden alınmış donanmanın yeni kurulan silahlı kuvvetler yapısındaki hareket özgürlüğünün de ortadan kalktığı gösterilmeye çalışılacaktır. Kara gücü hegemonyası altında, donanmanın jeopolitik tahayyülünün giderek daraldığı ortaya konarak “İmparatorluk Donanmasından” “Marmara Denizi Donanmasına” dönüşümü incelenecektir.

Bu dönemde, deniz kuvvetlerinin askeri doktrindeki yeri savunma merkezli olmuş, kara kuvvetlerinin ülke savunmasında esas kuvvet olarak tahayyül edilmesi ve hava kuvvetlerinin de onun yardımcı unsuru olarak görülmesi sonucu deniz kuvvetleri önem sırasında kara ve hava kuvvetlerinin gerisine düşmüştür. Soğuk Savaşa kadar olan zamanı kapsayacak olan bu bölümde, klasik Türk Deniz Harp Tarihi yazımında deniz kuvvetlerinin Genelkurmay çatısı altında ahenkli bir şekilde çalıştığı, üç tarafı denizlerle çevrili olması nedeniyle donanmaya çok önem verildiği üzerine kurulu ve birbirini tekrarlayan tarihsel okumaya yeni bir bakış açısı ile bakılarak, donanmanın kendisine atfettiği önemin aslında verilmediği ortaya konmaya çalışılacaktır.

1923-1945 yılları arasındaki askeri stratejide, deniz kuvvetleri için boğazların gerisinde ve müstahkem mevki komutanlıklarının emrinde, boğazların pasif savunması görevi uygun görülmüştür. Bunun sonucu olarak da Türkiye'nin çevre denizlerinde güç boşluğu olduğu ve Yunanistan'ın genişlemeci politikasını denizler üzerinde uygulayabildiği anlatılacaktır. Yunanistan, özellikle Osmanlı'nın son döneminde gemileri ile Ege'deki birçok adayı ele geçirmiş ve egemenliğini genişletmiştir. Bu sebeple Yunan stratejik kültüründe Ege'de üstün bir donanmaya sahip olmak doktrini önemli yer tutmuştur. Bu doktrinin, Yunan Donanması tarafından “*Yunanistan Donanmasına liderlik eden ıfık*” olarak görüldüğü, bu kapsamda Ege ve Doğu Akdeniz'de fırsat buldukça egemenliğini genişletmeye çalıştığı vurgulanacaktır.

Üçüncü bölümde 1945-1991 yılları arasını denizlere yeniden açılma dönemi olarak incelenecektir. Bu dönemde deniz kuvvetlerinin önce Karadeniz'e sonra Akdeniz'e yeniden açılmasına yönelik daha kapsamlı stratejik konsept hayata geçirilmiştir. Bu sebeple bu bölüm 2 kısımda incelenecektir. İlk olarak Sovyet tehdidinin tek tehdit olarak değerlendirildiği 1945-1964 dönemi ele alınacaktır. İki kutuplu sistemde Türkiye için Sovyetler Birliği'nin tek tehdit olması, onu NATO'ya katılmaya yönlendirmiştir. Bu sebeple dönemin askeri stratejisinin NATO usul ve esaslarına göre belirlendiği, bu kapsamda askeri stratejide deniz kuvvetlerine biçilen rolün boğazların gerisinde pasif savunmadan, İstanbul boğazının ilerisinde Karadeniz'de savunmaya evrildiği anlatılacaktır. Böylece, ilk dönem Marmara denizinde olan deniz kuvvetlerinin Karadeniz'e yeniden açıldığı ele alınacaktır. Montrö kısıtlamaları sebebiyle Karadeniz'e tek denizaltı çıkarabilen NATO ülkesi Türkiye olmuştur. Bu sebeple, NATO deniz stratejisinin Karadeniz bacağı Türkiye'nin denizaltı savunması ile Sovyet donanmasının Akdeniz'e çıkarılmasının engellenmesi üzerine oluşturulduğu, Karadeniz'in Türkiye'nin sorumluluk sahasına verildiği ve Türkiye'ye denizaltı yardımlarının yapıldığı anlatılacaktır. Devletin de NATO üyesi olarak bu stratejiyi benimsediği belirtilecektir. Ancak aktörün üç boyutlu harekât icra eden bir donanmaya sahip olmak istediği ele alınacak ve bu yöndeki tartışmalara yer verilecektir. 1960'lı yıllara gelindiğinde denizcilerin hala askeri stratejide önemsiz bir aktör olarak görüldüğü ve bu durumdan rahatsız oldukları vurgulanacaktır.

Üçüncü bölümün ikinci kısmında, 1964-1991 arası dönem ele alınacaktır. Bu dönem, deniz kuvvetlerine yönelik söylemin ilk defa değişmeye başladığı dönem olmuştur.

Türkiye'nin bu dönemde izlediği Karadeniz odaklı strateji sebebiyle Ege ve Akdeniz'deki güç boşluğu devam etmiş, NATO'ya katılan Yunanistan'a Akdeniz sorumluluk sahası olarak verilmiştir. Türkiye'ye, Karadeniz sorumluluk sahası verilip denizaltı yardımı yapılırken, Yunanistan'a Akdeniz için çıkarma gemisi yarımı yapılmış ve Yunanistan donanması güç aktarımı yapabilen bir yapıya evrilmiştir. Bu durum onun Akdeniz'e doğru egemenlik genişletmesi denemesine sebep olmuş ve Kıbrıs ile birleşmeye yönelik politika geliştirmesini sağlamıştır. Bu dönemde ilk defa Türkiye'nin, Yunanistan'ı da bir tehdit olarak algıladığı ve Akdeniz'e yönelik kendi bağımsız stratejisini geliştirmeye başladığı vurgulanacaktır.

Kıbrıs krizi ile birlikte Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan Ege'de üstünlük Yunanistan lehine bozuldu haberi, tüm ulusun stratejik kültürünü harekete geçirmiş ve devlet çevrenin de etkisiyle askeri stratejisini değiştirerek üç boyutlu harekât yapabilen bir donanma inşa etmiştir. Askeri stratejide deniz kuvvetlerine bir anda yer verilmeye başlamasının asıl sebebinin Türkiye'nin stratejik kültüründeki tarihsel travmaların tetiklenmesinin olduğu anlatılacaktır.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile Akdeniz'e geri dönen deniz kuvvetleri için aynı anda iki harekât sahasında görev yapabilme ihtiyacının ortaya çıktığı ele alınacaktır. Boğazların dışında görev almaya başlayan deniz kuvvetleri için ilk defa donanmayı "Marmara Denizi Donanması" seviyesinden "Açık Deniz Donanması" seviyesine çıkarma fikri bu dönemde doğmaya başlamıştır. Aktörün üç boyutlu harekât yapabilen ve iki harekât sahasında görev yapabilen bir yapıya dönüşmesinin, açık denizlere doğru fikrinin oluşmaya başlamasına sebep olduğu bu bölümde anlatılacak ve bir sonraki bölümde anlatılacak olan jeopolitik genişlemeye yönelik fikri hazırlıkların bu dönemde başladığı belirtilecektir.

Dördüncü ve son bölüm ise Türk Deniz Kuvvetleri'nin jeopolitik genişleme dönemi olarak ele alınmıştır. Bu bölüm de 2 kısım halinde, 1991-2001 dönemi ile 2001-2023 dönemi ayrı olarak ele alınacaktır. 1991-2001 döneminde yeni oluşan uluslararası sistem tanımlanacaktır. Karadeniz'de Sovyetlerin dağılması sonrası en güçlü devlet olarak Türkiye'nin ortaya çıkması ile Karadeniz'de statükonun korunmasına yönelik bir politika izlendiği, Ege'de ise birçok krizin yaşandığı bir dönem olması sebebiyle devletin deniz stratejisinin caydırıcılık üzerine olduğu anlatılacaktır. Ayrıca, bir önceki dönemde Kıbrıs Barış Harekâtı ile kapasitesi artan aktörün açık denizlere açılabilen milli bir

donanma arzusunun olduğu ve Açık Denizlere Doğru stratejisi yayınladığı belirtilecektir. Ayrıca 1997 yılında yayınlanan stratejinin detayları ele alınacaktır.

2001-2023 döneminde ise önce 2001 sonrası oluşan sistem tanımlanacaktır. Daha sonra devletin değişen güvenlik algısı ile dış politika paradigmasının değişiminin deniz kuvvetlerine etkisi incelenecektir. Aktörün açık denizlere açılma arzusu ile milli bir donanmaya sahip olma arzusunun devletin izlediği güvenlik politikası ve dış politikası sayesinde gerçekleştiği anlatılacak ve deniz kuvvetlerinin giderek genişleyen bir coğrafyada görev alması ele alınacaktır. Ayrıca, aktörün giderek kapasitesinin artması ve sınırlarını test etmesi sonrası 2015 yılında yeni bir strateji belgesi yayınladığı anlatılacaktır. Her denizde var olmak isteyen deniz kuvvetlerinin 2017 yılında Mavi Vatan doktrini yayınlaması ve çevre denizlerin de vatan olduğu fikri ele alınacaktır. Mavi Vatan fikri ile ana vatanın Mavi Vatan'dan ileriden başlaması gerektiği fikrinin kabul görmesi, bu sebeple devlet ile aktörün askeri strateji yazımında uyumlu olması ile birlikte deniz kuvvetlerinin nasıl orta ölçekli küresel güç aktarımı yapabilen bir donanmaya dönüştüğu vurgulanacaktır. Tezin içeriğinde stratejik kültür teorisi ile açıklanacak bölümlerin genel çerçevesi Tablo-1'de sunulmuştur.

Tabloya bakıldığında aktörün, teknolojik gelişimi yakından takip ettiği ve denizci devletlerin sahip olduğu donanmaya benzer donanmaya sahip olmak arzusunda olduğu görülebilmektedir. İngiliz ekolünden gelen denizciler, İngiltere'nin veya ABD'nin sahip olduğu gibi büyük bir donanmaya sahip olma arzusunu hiçbir zaman kaybetmemişlerdir. Devletin ortaya koyduğu deniz stratejisi ise sistemde beliren tehdide yönelik olmuştur. Alman ekolünden gelen ve genel olarak askeri stratejinin yazımından sorumlu olan kara kuvvetleri personeli ise savunma odaklı bir deniz stratejisinin yeterli olacağını düşünmüşlerdir. Böylece erken Cumhuriyet döneminde devlet ile aktörün askeri strateji yazımında uyumsuzluğu söz konusu olmuştur. Bu uyumsuzluk kurumsal kültürlerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Sadece, 1964-1991 dönemi ile 2001-2023 AK Parti döneminde devlet ile aktörün jeopolitik tahayyülü uyum göstermiştir. Ancak bu iki dönemin önemli bir farklılığı bulunmaktadır. 1964-1991 döneminde Yunanistan'ın bir tehdit olarak algılanması ve stratejik kültürdeki travmaların canlanması, devletin davranışında değişikliğe yol açmış ve güç aktarımı yapabilen bir donanma inşa edilmiştir. 2001-2023 döneminde ise belli bir tehdit olmamasına karşın, izlenen aktif dış politikanın ve küresel bir güç olma arzusunun bir gereği olarak güçlü bir donanmanın varlığı devlet

tarafından arzulanmıştır. Bu durum da aktörün daha önce hiç olmadığı kadar askeri stratejide kendine yer bulmasına ve ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Ön plana çıkan aktör zamanla yapıyı değiştirmiş, denizler için kendisi gibi düşünen bir yapının oluşmasını sağlamıştır. Değişen yapı, askeri stratejisini çevreyi değiştirecek şekilde yeniden uyarlamıştır. Tüm bu hususlar ve kurumsal kültür farklılığına bağlı çatışmalar tezin içerisinde stratejik kültür teorisi ve yukarıda belirtilen metodoloji ile anlatılacaktır.

Tablo 1
Sistem ve Tehdit Değişimine Göre -Devlet ve Aktörün Değişimi

Dönem		Sistem	Tehdit	Devletin Stratejisi	Aktörün İsteddiği
Politika Dönemi	1923-1945	Birinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkan uluslararası sistem	İtalya, Rusya, Yunanistan	Toprak bütünlüğü ve boğazların gerisinde pasif savunma	Taarruzi donanma
Denizlere Yeniden Açılma Dönemi	1945-1964	Çift Kutuplu Dönem	Sovyetler Birliği	Karadeniz'e açılma	Üç boyutlu harekât yapabilen donanma
	1964-1991		Yunanistan'ın da bir tehdit olarak algılanması	Akdeniz'e açılma	Farklı harekât sahalarında deniz kontrolü yapabilen milli donanma
Jeopolitik Genişleme Dönemi	1991-2001	Tek Kutuplu Dönem	Yunanistan'ın Ege'de karasularını 12 mile çıkarmak istemesi	Caydırıcılık (Causus Belli)	Açık denizlere açılabilen donanma
	2001-2023	Çok Kutuplu Dönem	Çok tehditli ortam	İleride caydırıcılık	Orta ölçekli küresel güç aktarımı yapabilen donanma

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

BÖLÜM 1: TEORİK ALTYAPI

Kültür kavramının tanımlanmasının zor olmasının yanında zamana, mekâna ve kişilere göre farklı yorumlanması sebebiyle göreceli bir kavram olarak ortaya çıkması, kültürü anlamayı zorlaştırmaktadır. Kültür tanımının sınırlarının ne olacağının belirsizliği, farklı akademik disiplinlerin bu kavram üzerinde birbirinden farklı yorumları, kaçınılmaz olarak kültür kavramının tanımlanmasında farklılığa yol açmıştır. Her ne kadar sınırları belli olmasa ve farklı tanımlar getirilse de kültürün temel bazı karakteristik özellikleri olduğu kabul edilmektedir.¹¹ Raymond Williams tarafından kültür, tarihsel ortak yaşamın değişen dünya koşullarına karşı verilen düşünce ve duygu tepkilerinin bir kaydı olarak tanımlanmıştır. Bu kayıtların toplumların tarihlerinde yer aldığı, bu sebeple ortak yaşam koşullarındaki genel ve büyük değişimlere verilen tepkinin aslında kültürel bir tepki olduğu belirtilmiştir.¹² Clifford Geertz, kültürsüz bir insanın bulunmadığını, insansız da bir kültürün olmadığını vurgulamıştır.¹³ Bu kapsamda kültürü, insanların iletişim kurduğu, sürdürdüğü ve hayata ilişkin bilgilerini ve hayata karşı tutumlarını geliştirdiği, sembolik biçimde ifade edilen, miras alınan kavramlar sistemi olarak tanımlamıştır.¹⁴ Geertz, insanların kültürel kimliklerinin ait oldukları toplumlardaki egemen söylemlerin altında inşa edildiğini belirterek, kültürden bağımsız bir insan kavramı olamayacağını vurgulamıştır.¹⁵

Bir ülkenin coğrafi sınırlarını aşan doğu-batı kültürü gibi tanımlamalar olabileceği gibi, ülkenin sınırları içerisinde de birçok alt kültür bulunabilmektedir. Bu sebeple kültürün coğrafi tanımlanmasının da tam olarak yapılması zordur.¹⁶ Bozkurt Güvenç tarafından kültürün, toplumlar tarafından öğrenilen sanat, gelenekler ve alışkanlıklar bütünü olduğu vurgulanmıştır. Bu sebeple kültürün, öğrenildiği, bütünleştirici olduğu ve süreklilik gösterdiği belirtilmiştir.¹⁷ Colin Gray de herkesin bir kültüre sahip olduğunu, kültürün tarih ve coğrafyadan geldiğini, kültürün kararlarımız ve eylemlerimiz üzerinde etkisi olduğunu, farklı toplumların güvenlik konularında kendine özgü tarihlerinden ve

¹¹ Esin Sultan Oğuz, "Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 28, Sayı 2, (2011), s.124-125.

¹² Raymond Williams, **Culture and Society: 1780-1950**, Anchor Books Doubleday Company, 1960, s.315.

¹³ Clifford Geertz, **The Interpretation of Culture**, Basic Books, 1973, s.50.

¹⁴ Geertz, s.89.

¹⁵ Behram Hasanov, "Clifford Geertz'e Göre Kültürel Bir Sistem Olarak Din", **BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, (Ocak 2015), s.82.

¹⁶ Oğuz, s.129.

¹⁷ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Boyut Yayın Grubu, 2020, s.276-300.

coğrafyalarından dolayı farklı düşündüğünü ve farklı davrandığını belirtmiş, bu farklılığın stratejik kültür ile açıklanabileceğini vurgulamıştır.¹⁸

Herkesin zorunlu olarak yaşadığı toplumda bir kültüre sahip olması sebebiyle, alınan stratejik kararların ve stratejik nedenlerle yapılan her şeyin kültürel boyuttan etkilenebileceğini öne sürmüştür.¹⁹ Toplulukları politika, strateji, harekât ve taktikler geliştirmeye yönlendiren siyasi vizyonun temelinde kültür olduğunu vurgulamıştır.²⁰ Örneğin Çin'de biri proaktif militarist, diğeri de barışçıl ve mevcut uluslararası sisteme uyumlu olmak üzere iki farklı stratejik kültür olduğu belirtilmiştir. Tamamen zıt iki stratejik geleneğin bulunduğu Çin stratejik kültüründe, biri doğası gereği savunmacı ve barışçıl, diğeri ise saldırgan ve proaktif bir tutum izlemiştir. Çin'in tarihsel duruşunu ve çevre ile olan iletişimini bu iki stratejik kültür üzerinden okunması gerektiği belirtilmiştir.²¹ Çin stratejik kültürünün temelini, Çin'in kendi iç işlerine bir dış gücün müdahale etmesine izin vermeyeceği, kendi ulusal güvenliğini, toprak bütünlüğünü ve birleşik Çin'i sağlamaya kararlı olduğu, Çin'in anayasa ile oluşturulan siyasi sisteminin kendi ekonomik ve sosyal kalkınmasının sağlanmasına yönelik bir güvence olduğu düşünceleri oluşturmuştur. Çin savunmacı duruşuyla bu düzene meydan okuma ile karşılaşmadığı sürece savunmacı kaldığı ve çatışmasızlığı tercih ettiği belirtilmektedir. Ancak ABD'nin bölgede artan varlığının bu siyasi düzene bir meydan okuma olarak algılanması sebebiyle güçlü barışçıl söylemin yerini giderek daha iddialı ve proaktif bir duruşa bıraktığı değerlendirilmiştir.²²

Isabell V. Hull tarafından da Alman stratejik kültürü incelenmiştir. Hull, Alman Silahlı Kuvvetlerinin 1870-1918 yılları arasında Almanya'da en etkili kurum olduğunu ve Almanya'nın sömürgelerinde girdiği çatışmalarda ve Avrupa'da yaptığı savaşlarda yıkıma yol açacak şekilde şiddete başvurduğu ve bu durumun aslında Almanya'nın güvenlik gereksinimlerinin de ötesinde bir durum olduğunu belirtmiştir. Almanya'nın basit askeri operasyonlarda bile aşırı güç kullandığını ve uluslararası hukuka dikkat etmediğini vurgulayarak, Alman Silahlı Kuvvetlerinin sonuca varmak için neden gereğinden fazla güç kullandığını stratejik kültür üzerinden açıklamaya çalışmıştır.

¹⁸ Colin S. Gray, "Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture", **Comparative Strategic Cultures Curriculum**, SAIC, 31 Ekim 2006, s.7-16

¹⁹ Gray, "Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture", s.26

²⁰ Colin S. Gray, **Strategic Studies and Public Policy**, The University Press of Kentucky, 2014, s.23-75.

²¹ Richard Turcsány, "Strategic Culture in the Current Foreign Policy Thinking of the People's Republic of China", **Czech Journal of Political Science**, No 1, (2014), s.63-64.

²² Turcsány, s.65

Almanya stratejik kültüründe yer alan, Alman Silahlı Kuvvetlerinin güçlü olması gerektiği fikrinin askeri personelin üzerinde bir sınırlama getirilememesine yol açtığı ve hukuki kaygısı olmayan askeri personelin gereğinden fazla şiddet kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Hull tarafından, Almanya silahlı kuvvetlerine kısıtlama getirilememesini diğer Avrupa ülkelerinden ayıran bir özellik olduğunu, bunun da Alman stratejik kültüründen kaynaklandığı belirtilmiştir.²³

Sabina Joja tarafından, Romanya stratejik kültürünün son 200 yılda Batılı ve izolasyoncu söylem üzerinden tartışıldığı ve ulusal stratejik düşüncenin bu iki düşünce arasında şekillendiği vurgulanmıştır. Ancak iki grubun da NATO ve AB üyelikleri kapsamında konsensüs içinde oldukları ve bu sebeple 2000 sonrası ulusal stratejik düşüncüyü bu üyeliklerin şekillendirdiği belirtilmiştir.²⁴ Joja'ya göre, 1989 sonrası gerçekleşen devrim ile izolasyoncu bir dış politikadan Avrupa değerlerinin izlendiği bir dış politikaya dönüşüm olmuş, böylece kendi topraklarında izole bir ulusal anlayıştan Avrupa'ya sadık bir anlayışa dönülmüştür. Avrupa Atlantik topluluğuna entegre oluşunun Romanya ulusal kimliğini de deştirdiği, Avrupa güvenlik anlayışında 2000 sonrası Romanya'nın bölgesel olarak daha hırslı ve iddialı bir yapıya dönüştüğü vurgulanmıştır.²⁵

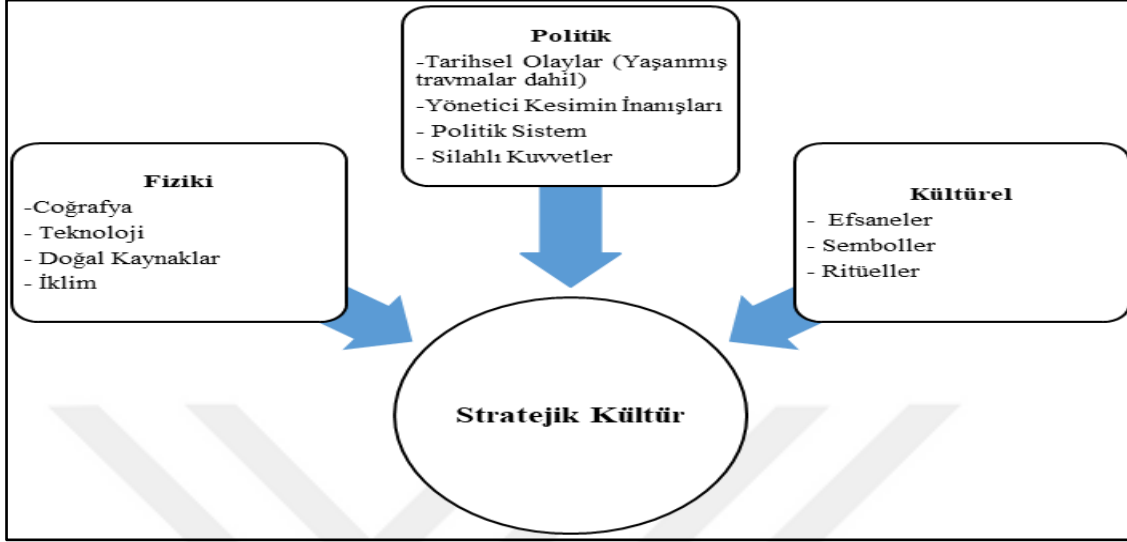
Ulusların davranış biçimlerini ve karar alma süreçlerini anlamak için kullanılan stratejik kültür üzerine 3 kuşak tartışma mevcuttur. Ancak stratejik kültürün yeni bir kavram olması sebebiyle bu kuşaklar tarafından tam olarak tanımlı yapılamamıştır. Strateji kültür kavramı basit olarak, karar alıcı kesimin askeri güç kullanma seçeneğini etkileyen bir faktör olarak tanımlanabilmektedir. Bu sebeple, karar alıcıların verilen bir durumda elindeki gücü nasıl kullandığı konusu stratejik kültürün alanına girmektedir. Belirli bir karar alıcıya belir bir durum için odaklanılması sebebiyle, bilimsel genellemelere ulaşmak yerine odaklanılan konuya özgü kültürel ve coğrafi etkilerin görüleceği, yine bilimsel genellemelere ulaşmak yerine kültüre özgü sonuçlara ulaşılacağı düşünülmüştür. Ayrıca karar alıcıların davranışlarına odaklanması sebebiyle, devletlerin geçmişteki davranışlarını anlama, günümüzdeki davranışlarını izleme ve gelecekteki potansiyel

²³ Isabel V. Hull, **Absolute Destruction: Military Culture and the Practices of War in Imperial Germany**, Cornell University Press, 2006, s.91-108.

²⁴ Iulia Sabina Joja, **Romania's Strategic Culture: 1990-2014**, Soviet and Post-Soviet Politics and Society, 2019, s.194.

²⁵ Joja, s.104-105.

hareket tarzını ön görme açısından faydalı olduğu değerlendirilmektedir.²⁶ Şekil 1’de stratejik kültürün şekillenmesini sağlayan faktörler görülebilmektedir.

Şekil 1: Stratejik Kültüre Etki Eden Faktörler

Kaynak: Jeffrey S. Lantis, “Strategic Culture and National Security Policy”, *International Studies Review*, Cilt 4, Sayı 3, (Aralık 2002), s.16.

1.1. İlk Kuşak Çalışmalar

Soğuk Savaş dönemi akademisyenler, Sovyetler Birliğinin davranış biçimlerini ve karar alma süreçlerini inceleyerek modellemeler geliştirmeye çalışmıştır. Realistler, askeri gücün artırılmasını savunurken; neo-realistler, uluslararası sistem içerisinde devletlerin rasyonel birer aktör olarak hareket ettiğini varsaymıştır. Toplumun sosyal yapısı dikkate alınmadan yapılan bu analizlerde, ortaya çıkan modellemeler rasyonel karar almaya odaklı sonuçlar çıkarmıştır. Buna göre aktör veya devletin elindeki bilgilere istinaden önündeki seçeneklerden en rasyonel olanını tercih edeceği varsayılmıştır.²⁷ Ancak askeri güç kullanımında kültürün de etkisi olduğu ve rasyonel karar alma sürecine yönelik modellemelerin bu durumu gözden kaçırdığı düşünülmeye başlanmıştır.²⁸ Stratejik kültür anlayışına göre, karar alıcıların stratejilerini geliştirirken etkilendiği bir çevre bulunmaktadır. Bu çevre karar alıcının, aktörün veya devletin stratejik davranışlarını etkilemektedir. Bu sebeple aktörün stratejik davranışının şekillendiği çevreyi anlamak ve

²⁶ Körpe, s. 150.

²⁷ Körpe, s. 155.

²⁸ Rashed Uz Zaman, “Strategic Culture: A Cultural Understanding of War”, *Comparative Strategy*, Cilt 28, Sayı 1, (2009), s. 69.

bu çevre şartlarına göre oluşan stratejik kültürü anlamak, aktörün gelecekteki davranışlarının da stratejik kültürüne uyumlu olacağı kabulü ile öngörebilme imkânı sağlamaktadır.

Jack Snyder, Ken Booth, Russel Weigley ve Colin Gray stratejik kültüre katkı yapan ilk dönem yazarlar olarak kabul edilmişlerdir. Bu dönem yazarlar sadece teknik ve rasyonel yaklaşımlarla stratejiyi anlamaya çalışmanın hatalı olduğunu belirtmiş, kültürel ve stratejik görecelik yaklaşımın öneminin daha fazla kabul edilmesini sağlamışlardır. Daha önce kültür, stratejinin anlaşılmasında ikincil bir unsur olarak görülürken veya değerlendirmeye alınmazken, ilk dönem yazarlar kültürü iki farklı ülkenin nükleer stratejisinde ortaya çıkan farklılıkları açıklamak için kullanmışlardır.²⁹ Bu dönemde, bir ulusun davranış şeklinin ve uluslararası sistemdeki rolünün anlaşılması için kültürel düşünce yapısının da öğrenilmesinin önem taşıdığı belirtilmiştir. Bu kapsamda, 1970'li ve 1980'li yıllarda ortaya çıkan stratejik kültüre ilişkin tanımlayıcı literatürde, aktörün stratejik davranış döngülerinin geniş tarihsel analizlerinin yapılması gerektiği savunulmuştur. Böylece tarihsel olaylarda kültürel olarak türetilmiş nedenleri bulmak ve bunları geleceğe yansıtmak hedeflenmiştir.³⁰

Jack Snyder tarafından, ABD Hava Kuvvetleri için kaleme alınan “The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations” isimli raporda, rasyonel karar alma sürecinin Sovyetler Birliği’nin aldığı kararlarla uyuşmadığı ortaya koyulmuş, Sovyet stratejik kültür tanımı yapılmış, Sovyet stratejik kültürünün Sovyet stratejik düşünce yapısını ve davranışını etkileyen ana faktör olduğu belirtilmiştir. Snyder’a göre, Batılı yazarlar tarafından Sovyetler Birliğinin sınırlı bir nükleer silah kullanımına eğimli olduğunun savunulduğu ancak Sovyetler stratejik kültürü incelendiğinde bunun tersi bir durum ortaya çıktığı belirtilmiştir.³¹

Stratejik kültürün, ulusal güvenlik sürecince yer alan kişilerin birbiriyle etkileşim halinde olan veya paylaşılan fikirlerin, ortaya çıkan durumlara yönelik duygusal tepkilerin ve alışılmış davranışsal biçimlerin bir bütünü olduğu belirtilmiştir. Alışılmış davranışsal biçimlerin, çoğunlukla bilişsel davranışlardan oluştuğu, bu sebeple stratejik doktrinlerin yazımında ve silah kullanma üzerine yürütülen karar alma süreçlerinde etkili olduğu

²⁹ Zaman, s. 76.

³⁰ Zaman, s. 73.

³¹ Jack L. Snyder, "The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations", **Airforce Report**, Santa Monica/USA: Rand Corporation, 1977, s.8.

belirtilmiştir. Synder'a göre, şartlara bağlı olarak stratejik kültür de basit değişmeler olabileceği ancak büyük oranda devamlılık gösterdiği kabul edilmiştir. Sovyet karar alıcıların ortaya yeni çıkan durumlarda, kültürü dikkate almayan ve sadece oyun teorisi üzerinden yapılan analizler ile ulaşılan sonuçlardaki kalıpları izlemediği, bunun sebebinin Sovyet stratejik kültürü olduğu savunulmuştur. Bu sebeple Sovyet stratejik kültürünün anlaşılması ile onun kısıtlı nükleer silah kullanmaya yönelik davranışının ön görülebileceği ileri sürülmüştür.³² Bu kapsamda, stratejik kültürün kriz anında olası senaryolara yönelik katı davranış biçimleri ortaya koymadığını, Sovyet stratejik kültürünün sınırlı bir nükleer savaş çıkarmak yerine caydırıcılık ile ABD'nin bu tarz bir saldırısını önleme isteği içerisinde olabileceğini belirtmiştir.³³

Ken Booth tarafından 1979 yılında yayınlanan "Strategy and Ethnocentrism" eserinde, stratejilerin tanımlanmasında ve anlaşılmasında belirli ulusal özelliklerin göz önüne alınması gerektiği, dünyayı farklı ulusal veya etnik grupların gözünden görmeye çalışılmasının stratejilerin anlaşılmasını kolaylaştıracağı belirtilmiştir.³⁴

Etnomerkezcilik, insanların kendi gruplarının, örgütlerinin, kültürlerinin veya etnik gruplarının diğerlerinden üstün olduğuna ve her şeyin merkezinde olduğuna inanması olarak tanımlanmıştır. Bir grubun, bir topluluğun kendini ayrıcalıklı görme ve diğer grupların yaptıklarını yanlış olduğunu düşünme eğiliminde olduğu belirtilmiştir. Böylece egemen grup kendi fikrini diğer gruplara referans olarak yansıtma niyetindedir. Bu sebeple, sosyal bilimlerde diğer kültürler incelenirken ve analiz edilirken, bir grubun kendi kültürüne ilişkin standartları ve değerleri ile diğer gruplara olan ön yargılarının da çalışılması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü diğer gruplara olan ön yargılar genellikle bir grubun kendi kültürünün üstünlüğüne olan örtülü veya açık inancından kaynaklandığı değerlendirilmiştir.³⁵ Booth, stratejik paradigmaların kökünde etnomerkezcilik bulunması nedeniyle, stratejistlerin profesyonel birer etnomerkezci olduğunu ileri sürmüştür. Booth'a göre, kurumsal faktörler bireyin düşüncesini şekillendirmektedir ve aynı etnomerkezdeki bireyler grupları oluşturmaktadır. Strateji de gruplar tarafından yapılmaktadır ve bu gruplar içerisinde kendi ortaya koydukları fikirlere uyum sağlanması yönünde diğer gruplara karşı bir baskı kurulmaktadır. Böylece belli bir grubun düşünce

³² Snyder, s.9.

³³ Snyder, s.38-40.

³⁴ Ken Booth, **Strategy and Ethnocentrism**, Routledge, 2014, s.9.

³⁵ Booth, s.13.

yapısına uygun stratejiler ortaya çıkmaktadır. Booth, kültür olduğu sürece stratejinin de inşa edildiğini savunmakta, ancak stratejinin belli dar grupların tekeline bırakılmayacak kadar da önemli olduğunu belirterek daha geniş katılım ile stratejinin oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.³⁶ Ayrıca Booth, stratejik kültür kavramının, devletler tarafından alınan rasyonel olmayan kararların anlaşılmasını kolaylaştırdığı, tarihi analiz ile diğer grupların veya hasımın davranış şekillerini daha iyi anlaşılmasını sağladığı için kullanımının faydalı olduğunu düşünmüştür.³⁷ Devletlerin komşuları ile olan ilişkilerinde tarihsel olarak yaşanan olayların ve bunun sonunca öğrenilmişliklerin belirli bir davranış şekli oluşturulmasına sebep olduğu, bu davranış şekillerinin belirli bir güvenlik politikası oluşturulmasında ve strateji yazımında etkili olduğu belirtilmiştir.

Colin S. Gray, bir ülkenin stratejik kültürünün, coğrafyasından ve kaynaklarından, tarihinden ve deneyiminden, toplum ve siyasi yapısından kaynaklanması nedeniyle hareketlerinin anlaşılmasını kolaylaştırdığını savunmuştur.³⁸ Gray, Sneyder'in Sovyet üzerine yaptığı stratejik kültür analizini ABD'ye uygulamış ve ABD'nin stratejik kültür tanımını yapmış ve nükleer strateji kavramlarının ABD tarafından nasıl algılandığına odaklanmıştır. Gray'e göre, Amerikan stratejik kültürü, ABD'nin coğrafyasından, tarihsel ve ekonomik olayların etkisiyle şekillenmiştir. ABD vatandaşları kendi ülkelerini, dünyanın geri kalanına örnek bir ülke ve kötünün dünyayı tehdit ettiği zamanda iyinin yanında müdahale etmeye hazır olarak görmektedir.³⁹ Ayrıca, Amerikalılar, daha yavaş sonuç alınan denizden ablukaya alma stratejisi yerine, savaşın verebileceği hasara rağmen zafere daha hızlı ulaşma yollarını aramışlardır. Örneğin bu yaklaşım kendini İkinci Dünya Savaşı sırasında göstermiş, Batılı müttefikler denizden abluka ve havadan stratejik bombardıman üzerine stratejilerini kurgularken, ABD olabilen en kısa sürede tüm kuvvetlerin kullanımı ile kanal üzerinden Avrupa anakarasına bir çıkarma harekâtına odaklanmıştır.⁴⁰

Russel Weigley tarafından kaleme alınan "The American Way of War" eserinde, ABD'li karar alıcıların savaşı nasıl algıladıklarına yönelik tanımlama yapılmıştır. Bu kapsamda, George Washington'dan McNamara'ya kadar Amerika'nın savaşa yaklaşımının

³⁶ Booth, s.14

³⁷ Körpe, s. 163.

³⁸ Colin S. Gray, **Modern Strategy**, Oxford: Oxford University Press, 1999, s.140-150.

³⁹ Zaman, s. 75.

⁴⁰ Thomas G.Mahnken, "United States Strategic Culture", **Comparative Strategic Cultures Curriculum**, SAIC, 13 Kasım 2006, s.10.

muhasımın ezici bir askeri zafer elde edilerek yenilmesi fikrine dayandığı belirtilmiştir. Savaşa yönelik Avrupalı düşünce tarzının temeli olan Clausewitz'in ortaya koyduğu savaşı devam eden bir pazarlık sürecinin bir parçası olduğu fikri, ABD'li karar alıcılar tarafından kabul görmediği, onun yerine savaşın pazarlıktan ziyade pazarlığa bir alternatif olarak görüldüğü vurgulanmıştır. Bu sebeple ABD tarzı savaşta, sahada kazanılan askeri zaferlerin stratejik bir başarıya dönüştürülmediği belirtilmiştir. Bu durumun savaşa yönelik ABD stratejik kültürü ile Batı stratejik kültürünün arasındaki farktan kaynaklandığı değerlendirilmiştir.⁴¹ Bu düşünce tarzı yüzünden ABD, rakiplerine karşı önemli bir teknolojik üstünlüğe sahip olmasının da avantajıyla Vietnam'da zafere hızlı ulaşmak için asker göndermiş ancak siyasi hedeflerine ulaşmadan Vietnam'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Rashed Uz Zaman, ABD'nin Vietnam müdahalesinin ancak kültürün de analize katılmasıyla anlaşılabilirliğini vurgulamıştır.⁴²

İlk kuşak yazarlar, stratejik kültürün tarihsel miras, coğrafya ve inançlar ile şekillendiğini vurgulamış ve ulusların stratejilerinin anlaşılmasında kültürün önemini savunmuşlar, oyun teorisi üzerinden yürütülen rasyonel karar alma sürecine karşı çıkmışlar ve aynı durumda farklı ülkelerin farklı kararlar almasının kültürden kaynaklandığını savunmuşlardır.

1.2. İkinci Kuşak Çalışmalar

1980-1990 yılları arasında ortaya çıkan ikinci nesil yazarlar, stratejik kültürün karar alma süreçlerinde devletler arasında farklılıklara sebep verebileceğini kabul etmiş ancak yönetici elitin şahsi çıkarlarının stratejik tercihleri belirlemede stratejik kültürden daha etkili olduğunu savunmuştur. Yönetici elitin söylemleri ile yaptıkları birbirinden farklı olduğu düşünülmüş ve bunun asıl sebebinin karar alıcılar tarafından stratejik kültürün söylemsel olarak kullanılarak, yönetici elitin ulaşmak istediği asıl amaç için bir araç olarak kullanıldığı ileri sürülmüştür.⁴³

Bradley Klein, Review of International Studies'de yayınlanan "Hegemony and Strategic Culture" isimli eserinde, yönetici elit ile karar alıcıların kullandığı söylemleri ve bu söylemlerin karar alıcıların vurguladığı niyetleri ile örtüşüp örtüşmediğini incelemiştir. Bu kapsamda, Gramsci'nin hegemonya kavramından etkilenmiş ve bunu stratejik kültüre

⁴¹ Antulio J. Echevarria, **Toward an American Way of War**, US Army War College Press, 2004, s. 1.

⁴² Zaman, s. 69.

⁴³ Körpe, s. 164-165.

uygulamıştır.⁴⁴ Hegemonya kavramı ile yönetici elitin mevcut konumunu sürdürebilmesi için egemenliğini topluma kabul ettirmesi anlaşılmaktadır. Eğer yönetici elit, kendi görüşünü toplumun tüm kesimlerine kabul ettirebilirlerse, toplumda hegemonik yapının gerekli olduğu düşüncesinin oluşacağı ve yönetime egemen kesimin bu yapı içerisindeki iktidarını sürdürebileceği düşünülmüştür.⁴⁵ Klein'e göre her devlet içinde, grupların iktidar için mücadelesi söz konusudur. Bu sebeple Klein, Gramsci'nin hegemonya kavramını kullanarak devletin askeri yetenekleri ve dış politikasının tek başına incelenmesinin yeterli olmadığı, aynı zamanda alt grupları da kapsayacak şekilde incelemenin genişletilmesi gerektiğini öne sürmüştür.

Hegemonya kavramı, realist bakış açısıyla en güçlü olan devletin dünyada kurduğu hakimiyet olarak düşünülse de Klein'e göre hegemonya, devlete egemen olan grubun önce iç ulusal hegemonyasını sağlaması ve sonra bunu dışarı doğru genişletmesi anlamına gelmektedir.⁴⁶ Klein, ilk kuşak yazarlar tarafından strateji belirlenmesinde etkili olan çevresel, politik ve kültürel faktörlerin aslında sosyal olarak oluşturulduğunu iddia etmiştir.⁴⁷ Klein, ABD'yi dünyadaki egemen bir güç olarak incelemiş ve ABD'nin Batı dünyasında ve dünyanın geri kalan kesiminde olan liderliğini sürdürebilmek için bilinçli olarak askeri gücünü dünyanın çeşitli yerlerine konuşlandırdığını belirtmiştir. Ayrıca devletlerin çevresel, politik ve kültürel faktörleri, kendi sınırları içerisinde güç kullanımını meşrulaştırmak için kullanıldığını ve toplum içindeki egemen gruplar tarafından bunun bir davranış biçimi olduğunu vurgulamıştır. Egemen grupların, askeri müdahaleyi meşrulaştırmak için topluma yakın söylemlerden yani kültürden faydalandığını belirtmiştir. Bu kapsamda Klein, stratejik kültür kavramının aslında egemen olan grubun hegemonyasını devam ettirmek amacıyla kullanıldığını iddia etmiştir.⁴⁸

İkinci nesil yazarlardan Robin Lukham da silahlanmaya yönelik stratejik kültürün aslında Batı'nın çıkarlarının korunması aracı haline geldiğini ve bu amacı desteklemek için

⁴⁴ Brandley S. Klein, "Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics", **Review of International Studies**, Vol. 14, No. 2, (April 1988), s. 134.

⁴⁵ Burak Güler, "Antonio Gramsci'de Hegemonya Kavramı ve Günümüz Siyaset Felsefesine Etkisi", (**Yüksek Lisans Tezi**), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s.17.

⁴⁶ Klein, s. 133-148.

⁴⁷ Ashley J. Tellis, Alison Szalwinski ve Michael Wills, **Strategic Asia 2016-17 : Understanding Strategic Cultures in the Asia-Pacific**, The National Bureau of Asian Research, 2016, s.14.

⁴⁸ Klein, s. 134-136.

medya ile eğitim sisteminin de kullanıldığını ileri sürmüştür.⁴⁹ Imtiaz Ahmed tarafından da benzer bir çalışma yapılmış ve üst Hindu sınıfı hegemonyasının modern Hindistan'da nasıl kurulduğu incelenerek, hegemonik bir Hint devleti yaratmaya ve hegemonik amacını uluslararası alana nasıl aktarmaya çalıştığı incelenmiştir. Ahmed, çalışmasında stratejik kültür kavramına değinmemiş ancak yöntem olarak Klein'ın Gramsci'ci bakış açısıyla Amerikan stratejik kültürü üzerine yaptığı çalışmayı Hindistan'a uygulamıştır. Hindistan'ın modern Batılı bir devlet olma imajı ile aslında yönetici elitin önce ulusal düzeyde hegemonyasını kurduğunu, daha sonra bu hegemonyayı Bangladeş savaşı ve Hindistan'ın 1987'deki Sri Lanka müdahalesi ile uluslararası düzeye yaymaya çalıştığını vurgulamıştır.⁵⁰ Bu dönem yazarlar stratejik kültürün, yönetici elit tarafından manipüle edilerek kendi iktidarlarını korumak için kullanıldığı yönünde ilk kuşak yazarlara eleştirel bir yaklaşımı olmuştur. Karar alıcıların stratejik kararlarını kültür yerine kendi çıkarları doğrultusunda aldıklarını belirtmişler, ancak stratejik kültürün karar alıcının davranışlarını etkileyip etkilemediğini tam olarak ortaya koyamadıkları için eleştirilmişlerdir.

1.3. Üçüncü Kuşak Çalışmalar

1990'larda itibaren ortaya çıkan üçüncü kuşak bilimsel çalışmalar yapısalcılıktan da etkilenerek, stratejik kültür, iç yapı ve kurumsal kültüre odaklanmış, yeni tip bir stratejik kültür araştırma dalgasının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üçüncü kuşak yazarların başında gelen Alastair Iain Johnston, "Thinking About Strategic Culture" adlı eserinde uluslararası güvenlik çalışmalarında kültür, stratejik kültür kavramlarının devletin davranış biçimini açıklamak için kullanılmasının yeterince ilgi görmediğini belirtmiştir.⁵¹ Kültür terimi ile tarihsel deneyimlerinden kaynaklanan ve politik deneyimlerden etkilenen farklı devletlerin farklı stratejik tercihlere yöneleceği ilk kuşak yazarlar tarafından açıklanmaya çalışıldığı, teknoloji, çok kutupluluk/tek kutupluluk, materyal kapasiteler, yetenekler gibi tarihsel olmayan nesnel değişkenlerin ikincil öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Alastair bu duruma, stratejik kültürün değişiminin yavaş yavaş olduğu ancak teknoloji gibi nesnel koşuldaki değişikliklerin ise hızlı gerçekleştiği, bu sebeple stratejik kültürün nesnel gerçeklerin gerisinde kaldığını belirterek itiraz etmiştir.⁵²

⁴⁹ Jana Orlická, "Strategic Culture as an Important Way of Security", *Kultura Bezpieczeństwa, Nauka– Praktyka– Refleksje*, No 21, (2016), s. 198.

⁵⁰ Imtiaz Ahmed, *State and Foreign Policy: India's Role in South Asia*, Vikas Publications, 1993, s.70-71.

⁵¹ Johnston, s. 33

⁵² Johnston, s. 34.

Oyun teorisi ile ulaşılmaya çalışılan rasyonel kararlarda, oyuna dahil olan oyuncular diğler oyuncuların ne yapacağına odaklanarak en iyi seçimi yapmaya odaklandıkları, ancak devletlerin seçimlerini yaparken oyundaki gibi diğler devletlerin seçimlerine tam olarak dikkat etmeyebileceğini belirtmiştir. Bu sebeple, stratejik kültürün rasyonelliğı reddetmediğı, ancak oyun teorisi üzerinden kurulan rasyonellik ile uyumsuzluk gösterdiğini belirtmiştir.

Kültürlerin devletlerin birer özelliğı olması ve devletler arasında farklılıkları göstermesinden dolayı benzer stratejik gerçekliklerde farklı şekilde yorumlama ortaya çıkacağını belirtmiştir. Bu sebeple, kültür çalışanlar için problemin farklı stratejik kültürler arasındaki stratejik davranışlardaki benzerlikleri, yapısalıcılar için problemin ise yapısal koşullar sabit olduğunda stratejik kültürler arasındaki stratejik davranış farklılıklarını açıklamak olduğunu belirtmiştir.⁵³ Alastair'e göre üçüncü nesil birinci nesle göre daha titiz ve belirli stratejik kararlarda daha fazla detaylara odaklanmaktadır. Birinci nesil yazarların aksine üçüncü nesil yazarlar, davranışı stratejik kültürün bir parçası olarak görmemektedir. Birinci kuşak yazarlar kültürün anlaşılması için tarihsel deneyimlere odaklanırken, üçüncü kuşak yazarlar güncel uygulama ve deneyimlerin kültürel değerlerin kaynağı olarak görmektedir.⁵⁴

Birinci kuşak yazarlar tarafından eğer stratejik kültür ile davranış arasında bir bağ bulunmazsa o zaman stratejik kültür olmadığı sonucuna ulaşılmasının bir problem olduğu üçüncü kuşak yazarlarca belirtmiştir. İlk kuşak yazarlar, stratejik kültürün tanımlamasında neden tarihin belli bir periyodunu seçip başka periyotlarını seçmediklerinin cevabı ile stratejik kültürün zamanla günümüze nasıl ulaştırıldığının cevabını verememişlerdir. Bu durum ilk kuşak yazarlar için diğler bir problem sahası olarak üçüncü kuşak yazarlar tarafından eleştirilmiştir.⁵⁵ Bu sebeple Alistair, davranış biçiminin bağımsız değişken olarak kabul edilmemesi gerektiğini, bunun yerine siyasi/askeri kültür ve kurumsal/organizasyonel kültürün bağımsız değişken olarak alınması gerektiğini vurgulamıştır: Buna bağılı olarak ortaya çıkan stratejik kararlarda da bağımlı değişken olması gerektiğı savunulmuştur.⁵⁶ Alistair tarafından ilk kuşak çalışmalarda, coğrafya, kurumsal kültür ve gelenekler, tarihsel stratejik uygulamalar,

⁵³ Johnston, s. 35.

⁵⁴ Zaman, s. 75.

⁵⁵ Johnston, s.39.

⁵⁶ Özgür Körpe, "Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 12, Sayı 24, (Aralık 2016), s.165.

politik kültür, ulusal karakter, politik psikoloji, ideoloji ve hatta uluslararası sistem yapısının tümünün kültürün tanımının içinde yer almasının bir hata olduğu belirtilmiştir. Alistair, bunların her birinin farklı girdileri olması sebebiyle ayrı ayrı değerlendirmeye alınması gereken hususlar olduğunu belirtmiştir.⁵⁷

Üçüncü kuşak yazarların bir kısmı politik kültüre, bir kısmı askeri kültüre, kimisi de kurumsal kültüre odaklanmıştır. Ancak hepsinin ortak özelliği, ilk kuşak yazarların aksine davranış şeklini kültür tanımından çıkarmış olmalarıdır. Böylece politik kültür, askeri kültür ve kurumsal kültür değerlerinin tarihsel olaylardan daha az bağlantılı olduğunu ve yakın zamandaki uygulama ve deneyimlerin ürünü olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır.⁵⁸

Stratejik kültürün tanımı ulusal düzeyde olup, bir toplumun güç kullanımına ilişkin değerlerini yansıtmaktadır. Ulusal stratejik kültür düzeyinin alt birimi olan askeri kültür ise o ülkenin silahlı kuvvetlerinin savaşlarda nasıl savaşmak istediğinin bir göstergesidir.⁵⁹ Silahlı kuvvetler seviyesinin altındaki stratejik kültür ise kurumsal olup kuvvet boyutundadır. Belirli bir kuvvetin kültürünü, yani kurumun değer verdiği değerleri, misyonları ve teknolojileri temsil etmektedir.⁶⁰ Silahlı kuvvetler genel olarak, savundukları toplumun yansımaları olarak kabul edilse de birbirlerini yansıtmadıkları durumlar da bulunmaktadır. Ordu, hükümet, alt gruplar ve bir bütün olarak toplum arasında sıklıkla bir gerilim olduğu Clausewitz tarafından da kabul edilmektedir.⁶¹ Örneğin, devlet içindeki bir grubun fikirsel bütünlüğü yoğunlaştıkça diğer grupları kötüleyebileceği ve onları potansiyel tehditler olarak tanımlayabileceği vurgulanmıştır.⁶² Silahlı kuvvetlerin içinde yer alan her bir kuvvetin aynı zamanda geçmişi tarafından şekillendirilen ve dolayısıyla mevcut ve gelecekteki davranışlarını şekillendiren kendine özgü bir kurumsal kültürü bulunmaktadır. Her bir kuvvetin kendi altında uzun yıllardır görev yapan binlerce personelinin bulunması ve zamanla her bir kurumun kendine ait kültürünün oluşması sebebiyle, bu oluşan kurumsal kültürün değiştirilmesinin zor olduğu kabul edilmektedir. Silahlı kuvvetler bünyesinde çalışan personel, kendini silahlı kuvvetler personeli olarak değil, kara kuvvetleri, deniz kuvvetleri, hava kuvvetleri ve özel

⁵⁷ Johnston, s.37.

⁵⁸ Johnston, s.41.

⁵⁹ Mahnken, s.5.

⁶⁰ Carl H. Builder, **The Masks of War: American Military Styles in Strategy and Analysis**, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989, s.7.

⁶¹ Carl Clausewitz, **On War**, J. Graham (Çev.), Penguin Classics, 1982, s.89.

⁶² Johnston, s.60.

kuvvetler personeli olarak tanımlamaktadır. Aldıkları eğitim ve öğretimin birbirinden farklı olması, farklı tipte üniformaların giyilmesi her bir kurumun kendine ait olan kurumsal kimliğini güçlendirmektedir. İnsanlar, silahlı kuvvetler yerine bir kuvvete, o kuvveti kendi değerleri ve kültürüyle özdeşleştirebildiği için katılmaktadır.⁶³ Böylece ulusal düzey ve askeri düzeyin de altı olan kuvvet düzeyinde farklı kurumsal kültürler ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, kültürü farklı düzeylerde incelemenin alt düzey grupların da kültürel farklılıklarının ortaya çıkarılması egemen kültür grubunun şekillendirdiği stratejinin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Jeffrey Legro, kurumsal kültüre odaklanmıştır. Kurumsal önceliklerin tanımlanmasında kurumsal kültürün önemli bir yer tuttuğunu, kurumsal kültürün bir kez yerleşmesi durumunda uzun süre devam ettiği, kurumun kültürünün inancına bağlı kalan bireylerin de o kurumda kariyerine devam etme eğiliminde olduğundan, bahse konu bireylerin kurum kültürünün yeni koruyucusu/ savunucusu haline geldiğini vurgulamıştır.⁶⁴ Kurum kültürünün, kapasite artırımı için kaynakların nasıl kullanılması ve materyal açısından neye ihtiyaç olduğunu kurumda şekillendiren ana unsurlardan biri olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple kaynak kullanımı yapılırken, maliyet etkin olmayan ve rasyonel olmayan kararların veya isteklerin derinliklerinde kurumsal kültürün yattığı belirtilmiştir.⁶⁵

Theo Farrel, yapısalcıların devletin sosyal yapısına, realistlerin dünya politikasının yapısına odaklandığını vurgulamıştır. Farrel'e göre, yapısalcılar normların dünya politikasını nasıl etkilediğini anlamaya çalışmış, kültür çalışanlar da yapısalcılar gibi, normların devletlerin güvenlik davranışlarını nasıl şekillendirdiğini anlamaya çalışmıştır. Üçüncü kuşak kültür çalışanlar, devletin askeri güce ilişkin eyleminin politika yapıcılar ve siyasi seçkinler (stratejik kültür) ve subaylar (kurumsal kültür) tarafından ortaklaşa benimsenen inançlar etrafında nasıl şekillendirildiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu sebeple son dönem çalışmalarda askeri kurumsal aktörleri ve bu aktörlerin eylemi nasıl şekillendirdiğine dair ayrıntılı vaka çalışmaları yapılmıştır.⁶⁶

⁶³ Mahnken, s.15.

⁶⁴ Jeffrey Legro, **Cooperation Under Fire : Anglo-German Restraint During World War II**, Cornell University Press, 1995, s.22.

⁶⁵ Legro, s.23.

⁶⁶ Theo Farrell, "Constructivist Security Studies: Portrait of a Research Program", **International Studies Review**, Vol. 4, No. 1, (Spring 2022), s.53.

Carl H. Builder, ABD askeri stratejisinin köklerinin onu yazanların kullandığı kelimelere ya da maskeleye ifadelerine bakılarak değil, ABD askeri kuvvetlerinde çalışan personelin kurumsal kültür özelliklerine bakılarak anlaşılabilirliğini savunmuştur.⁶⁷ Builder, Amerikan ulusal güvenlik alanındaki en güçlü kurumların savunma bakanlığı ya da kongre olmadığı, silahlı kuvvetler olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple kara kuvvetleri, deniz kuvvetleri ve hava kuvvetlerinin farklı ve kalıcı kişiliklerinin anlaşılmasının, ABD askeri ve ulusal güvenlik alanlarında olanları ve olacakları analiz etmek anlamına geleceğini belirtmiştir.⁶⁸

Mahnken ve FitzSimonds, subayların deneyimlerinin onların görüşlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Bu sebeple Soğuk Savaş sonrası silahlı kuvvetlere katılan bir subay ile Soğuk Savaş sırasında katılan bir subayın hissettiklerinin aynı olmadığını savunmuşlardır. Soğuk Savaş sonrası silahlı kuvvetlere katılan subaylar, ABD süper gücüne şahit olmuş ve askeri kariyerinin çoğunu ABD askeri, ekonomik ve politik gücünün sorgulanmadığı bir dönemde görev yapmıştır. Ancak bu dönemdeki üst rütbeli subayların kariyerlerinin Soğuk Savaş döneminde şekillendiği, 1970 sonlarında Vietnam başarısızlığı ile Asya'dan çekilmeye şahit oldukları, 1980 başarısız İran rehine krizi, 1983 Beyrut Deniz Piyadelerin bombalanması gibi başarısızlıklara şahit olduğu ve bu sebeple kültürlerinin ve ortaya çıkan krizlerde karar alma süreçlerinin farklı şekillendiğini savunmuştur.⁶⁹

Builder, kuvvetler arasında da kültürel farklılıkların olduğunu savunmuştur. Geleneklerin, kuvvetlerin kimliklerinin oluşumunda etkili olduğu, ABD donanmasının kimliğinin İngilizlere karşı başarılı bir bağımsızlık savaşı ile oluştuğu, ABD hava kuvvetlerinin kimliğinin teknolojik gelişime dayandığı, ABD kara kuvvetlerinin imajının ise diğer iki kuvvetin gerisinde kaldığını belirtmiştir.⁷⁰ Her kuvvetin tarihsel olaylara atıfla kendi önemini ön plana çıkardığını, ABD deniz kuvvetlerinin büyük gemi teknolojisi dretnotlardan kruvazörlere, destroyerlerden uçak gemilerine geçişse bile büyük gemiye sahip olma isteklerinin Birinci Dünya Savaşından beri değişmediğini belirtmiştir. ABD hava kuvvetleri ise teknolojik gelişmelere paralel olarak manevra kabiliyeti yüksek, süratli ve bombardıman kapasitesi fazla olan uçaklar istediğini

⁶⁷ Builder, s.4.

⁶⁸ Builder, s.3.

⁶⁹ Thomas G. Mahnken ve James R. FitzSimonds, **The Limits of Transformation: Officer Attitudes toward the Revolution in Military Affairs**, Newport: Naval War College, Newport Papers, 2003, s.108.

⁷⁰ Builder, s.18-19.

belirtmiştir. ABD kara kuvvetlerinin ise ulusal bir talep olmaması sebebiyle diğer kuvvetler arasında en önemsiz kuvvet olduğunu vurgulamıştır.⁷¹

Aaron P. Jackson tarafından Kanada Savunma Bakanlığı için hazırlanan raporda, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda kara, hava ve deniz kuvvetlerinin doktrinleri incelenmiş ve askeri kültür açısından kurumsal kültürleri analiz edilmiştir. Bu rapora göre Jackson, her kuvvetin kendilerine özgü harekât ortamlarından ve farklı kurumsal deneyimlerinden kaynaklanan farklı kültürleri olduğu, yazılan doktrinlerde farklı kurumsal kültürler tarafından üretilmesi sebebiyle farklılık olduğu, kuvvetlere ait doktrin ile o kuvvetin kurumsal kültürü arasında bağlantı olduğu ortaya konmuştur. Bu sebeple, bir kuvvet tarafından ortaya konan askeri doktrinın anlaşılması için ulusal düzeydeki stratejik kültürün yeterli olmayacağı, kurum düzeyinde de kültürün anlaşılması gerektiği vurgulanmıştır.⁷²

Üç ülkenin incelenen kara, deniz ve hava kuvvetlerinin kendi kurumsal kültürlerine uyan doktrinler ürettiği, silahlı kuvvetlerin de askeri doktrinleri kendi çıkarlarını korumak veya fayda sağlamak amacıyla kullandığını belirtmiştir. Silahlı kuvvetler ve kuvvetler tarafından ortaya çıkan yeni durumlara karşı yazılan doktrinlerin, çevreyi şekillendirmek için bir araç olarak kullandığının, oluşturulan askeri-stratejik doktrinın yazımı, yapısı, rolü ve kapsamıyla birlikte kurumsal kültür ile iç içe olduğunun ortaya çıktığı vurgulanmıştır.⁷³ Ayrıca, üç ülkenin birbirinden farklı askeri doktrinleri olmasına karşın, ortaya konan doktrinlerin silahlı kuvvetler tarafından çevrelerini şekillendirmeye yönelik bir mekanizma olarak pragmatik olarak kullanılmasının en güçlü ortak yanı olduğu belirtilmiştir.⁷⁴

Mahnken, kuvvetlerin arasında kültür farkı olduğu gibi kuvvetlerin kendi için de gruplaşma olduğunu belirtmiş, ABD hava kuvvetlerinin “insanlı uçuş teknolojisi” söylemi ile kimliğini inşa ettiğini ve pilot olan personeli ön plana çıkardığını belirtmiştir. Pilot sayısının tüm hava kuvvetlerinin sadece beşte birinden daha az olmasına karşın, ABD hava kuvvetlerinin pilotlar tarafından yönetildiği, hava kuvvetleri komutanının her zaman jet pilotları arasından seçildiği, bu sebeple hava kuvvetlerinin monarşik bir yapıda olduğunu vurgulamıştır. Ancak ABD deniz kuvvetlerinde, su üstü harbine denizaltı ve

⁷¹ Builder, s.20-22.

⁷² Aaron P. Jackson, **Doctrine, Strategy and Military Culture: Military-Strategic Doctrine Development in Australia, Canada and New Zealand (1987–2007)**, Canada National Defence Publications, 2013, s.168.

⁷³ Jackson, s.169.

⁷⁴ Jackson, s.170.

deniz havacılığın da eklenmesiyle kurumsal kültüründe değişim olduğunu ve deniz kuvvetleri komutanının bu üç filodan yetişen subaylar arasından seçildiği, bu sebeple ABD deniz kuvvetlerinin feodal bir yapıda yönetildiğini vurgulamıştır.⁷⁵

Peter D. Haynes tarafından, ABD askeri kültürü ve kara, hava, deniz ile deniz piyadelerinin kurumsal kültürü incelenmiştir. Kara kuvvetlerinin kendi kültürünü geleneksel sloganı olan "Görev, Onur, Ülke."⁷⁶ üzerinden inşa ettiğini ve kara kuvvetlerinin, ulusun itaatkâr ve sadık hizmetkarı olma rolünü kendine atfettiğini belirtmiştir. Kara kuvvetlerinin görevinin ABD yurttaşlarının seferberlik durumunda eğitilmesi, Amerikan halkının kendisinden isteyeceği görevleri yerine getirmesi ve Amerika vatandaşlarının seferberlik durumunda hazır bir güce dönüştürerek onu savaşları kazanmaya hazırlamak olarak gördüğünü vurgulamıştır. Bu kapsamda, kara kuvvetleri kendini Amerikan toplumuyla diğer kuvvetlere oranla daha güçlü bağları olan bir kuvvet olarak görmektedir. Bu sebeple, ABD kara kuvvetleri için en önemli silah tank veya tüfek değil, silahlı bir vatandaşdır.⁷⁷ Amerikan vatandaşlarının, kara kuvvetlerine diğer kuvvetlerden daha aşina olduğu ve kara kuvvetleri kültürünün ABD stratejik kültürünü yansıtmaya eğiliminde olduğunu belirtmiştir.⁷⁸

ABD deniz kuvvetlerinin, Amerikalıların çoğunun bir gemiyle denize açılmamış ya da anakaradan ayrılmamış olması sebebiyle daha toplumdan izole olduğunu, Amerikan halkının denizcilikle ilgili konularda çok az tecrübeleri olduğunu, deniz hakkında bilgi eksikliğinin toplumda donanmanın değeri ve deniz stratejisi hakkında bilgisizliğe yol açtığı belirtilmiştir.⁷⁹ Bu sebeple, deniz kuvvetlerinin diğer kuvvetler tarafından en yanlış anlaşılan kuvvet olduğu, diğer kuvvetlerdeki subayların kendi kurumsal kültürü nedeniyle deniz stratejisini anlayamadığını vurgulamıştır. Bu durumun, Sovyet/Rus donanmasının artık bir tehdit oluşturmaması nedeniyle ABD'nin de artık bir açık deniz donanmasına ihtiyacı olmadığı iddiasına yol açtığını ve bunun bir deniz subayı gözünden cahillik olarak algılandığını, deniz kuvvetlerinin kendini, baskın bir kuvvet ve dış politikayı destekleyen ana unsur olarak gördüğü belirtilmiştir. Deniz kuvvetlerinde görev alan bir subayın, denizcilik tarihi ve denizcilik stratejisinin tarihsel gelişimini inceleyecek bir zaman aralığı

⁷⁵ Mahnken, s.17-18.

⁷⁶ "Duty, Honor, Country" olarak kullanılmaktadır.

⁷⁷ Peter D. Haynes, "American Culture, Military Services' Cultures and Military Strategy", (Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, Aralık 1998), s.39.

⁷⁸ Haynes, s.40.

⁷⁹ Haynes, s.55.

olmadığı, bu sebeple çoğu deniz subayının son dönemde yaşadığı tecrübeler ve katıldığı harekatlara istinaden bir deniz stratejisi anlayışı kazandıkları, deniz stratejisine teorik veya tarihsel bir perspektiften değil, kendi dar mesleki deneyimlerinden baktığını vurgulamıştır. Bu sebeple donanmanın askeri stratejisi mevcut yeteneklere ve icra edilen harekatların deneyimine dayandığı belirtilmiştir. ABD hava kuvvetlerinin bağımsız bir kuvvet olarak kurulma mücadelesinin sadece 3 kuşak önceye dayandığı, geçmişinin uzun yıllara dayanmaması sebebiyle diğer kuvvetlerden farklı ve teknoloji odaklı bir kültürü olduğu belirtilmiştir. Hava kuvvetleri subaylarının, savaşların havadan kazanılabileceği varsayımına dayanan dar bir yaklaşımı olduğu, kendisini bağımsız ve kara kuvvetleri ile eşit bir kuvvet olarak gördüğü belirtilmiştir. Ayrıca, uçağı pilotlarla kültürel olarak özdeşleştirmesi sebebiyle insansız hava araçlarına karşı bir önyargılarının bulunduğu vurgulanmıştır.⁸⁰ Tüm bu farklı kurumsal kültürlerin, farklı askeri stratejileri olduğu ve gelecekteki stratejilerin anlaşılabilmesi için kuvvet seviyesindeki kurumsal kültürün anlaşılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Stratejik kültür üzerine yapılan araştırmaların tarihsel gelişimi Tablo 2’de sunulmuştur.

⁸⁰ Haynes, s.56-78.

Tablo 2
Stratejik Kültür Teorisinin Tarihsel Gelişimi

Zaman Aralığı		Yazarlar	Ortaya Konan Düşünce
İlk Kuşak	1975 - 1985	Jack Snyder, Ken Booth, Russel Weigley ve Colin Gray	Sadece rasyonel yaklaşımlarla ve oyun teorisi ile stratejiyi anlamaya çalışmanın hatalı olduğunu belirtmiş, kültürel ve stratejik görecelik yaklaşımın öneminin daha fazla kabul edilmesini sağlamışlardır
İkinci Kuşak	1980-1990	Bradley Klein, Robin Lukham ve Imtiaz Ahmed	Gramsci'nin hegemonya kavramından etkilenilmiş ve bu stratejik kültüre uygulanmıştır. Stratejik kültür kavramının aslında egemen olan grubun hegemonyasını devam ettirmek amacıyla kullanıldığı iddia edilmiştir.
Üçüncü Kuşak	1990 sonrası	Alastair Iain Johnston, Carl H. Builder, Jeffrey Legro, Theo Farrel, Thomas G. Mahnken ve James R. FitzSimonds	Yapısalcılıktan etkilenerek, yapı içerisindeki alt kültürlerle odaklanmışlardır. Davranış biçiminin bağımsız değişken olarak kabul edilmemesi gerektiği, bunun yerine siyasi/askeri kültür ve kurumsal/organizasyonel kültür gibi alt kültürlerin bağımsız değişken olarak alınması gerektiği savunulmuştur: Buna bağlı olarak ortaya çıkan stratejik kararların da bağımlı değişken olması gerektiği savunulmuştur.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.4. Türk Deniz Kuvvetlerinin Kurumsal Kültürü

Türk Silahlı Kuvvetlerinde de benzer tartışmalarla karşılaşmak mümkündür. Her bir kuvvetin kültürü farklı bileşenler üzerinden şekillenmiştir. Deniz kuvvetlerinin kurumsal kültürü tarihsel olarak Osmanlı kültürel mirası üzerinden şekillenmiştir. Barbaros Hayrettin Paşa'nın Preveze Deniz Zaferi ile “*Denizlere hâkim olan cihana hâkim olur.*” sözü deniz kuvvetlerinin kendi kimliğini inşa etmek için her dönem kullandığı bileşenlerdir. Ayrıca tarihsel olarak Ege'deki adalar ile Oniki Ada'nın kaybedilmesi deniz kuvvetleri stratejik kültüründe travma yaratmış ve kurum kültürünü etkilemiştir. Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması ve boğazların kontrolünün Montrö Sözleşmesi ile tamamen Türkiye'nin egemenliğine girmesi de deniz kuvvetleri stratejik kültürünü şekillendiren coğrafi bileşenleridir. Deniz kuvvetlerinin teknolojiye bakış açısını da şekillendiren aslında tarihsel travmalar olmuştur. Birinci Dünya Savaşında parası verilen gemilere el konulması, İkinci Dünya Savaşında parası verilen gemilerin geç teslimatı, Kıbrıs Krizinde satın alınmak istenen gemilerin satılmayışı, Soğuk Savaş sonrası ABD'den alınan gemilerin teslim sürecinde senatoda problem çıkarılması deniz kuvvetlerinin kurumsal kültürünü etkilemiştir. Denizciler, milli bir gemi inşa sanayisine sahip olmanın bu problemi çözeceğini düşünmüş ve diğer kuvvetlerden çok önce millileşme hamlesini bünyesinde başlatmıştır. Kültürel olarak ise İngiliz sisteminin donanmada uygulanması onu kara kuvvetlerinin kurumsal kültüründen ayrı tutan ve kültürel çatışmaya sebep olan ana bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Askeri kültür açısından “*Piyade esastır.*” söylemi üzerinden kara ordusunun önemi vurgulanmıştır. Hava kuvvetleri kültürü ise “*İstikbal göklerde dir.*” söylemi üzerinden inşa edilmiştir. Hava silahının yeni ortaya çıkan bir teknoloji olması, yeni kurulan Cumhuriyette bastırılacak isyanlarda kullanılabilecek bir araç olarak görülmesi sebebiyle askeri stratejide kendine yer bulabilmiş, önem sırası olarak deniz kuvvetlerinin önüne geçerek müstakil bir kuvvet olarak deniz kuvvetlerinin kurulmasından önce kurulmuştur. Denizcilerin, kara kuvvetleri personeli ile olan kültür çatışması ve kara kuvvetleri egemenliğinde oluşturulan silahlı kuvvetler yapısında deniz kuvvetlerine askeri stratejide kıyı savunması ile sınırlı olan bir görev tanımı yapılması, Türk Deniz Harp Tarihinde gözden kaçırılan bir husus olmuştur. Bu durum ancak uzun ve sancılı bir süreçten sonra son bulmuş, Kıbrıs krizi ile birlikte deniz kuvvetleri yeniden askeri stratejide ön plana çıkmaya başlamıştır. Jeopolitik ortamda oluşan tehdit devleti değiştirmiş, devlet de

stratejisini değiştirerek aktöre yeni yapıda yer açmıştır. Ancak Kıbrıs krizi ile yaşanan bu dönüşüm sınırlı bir boyutta kalmıştır.

Deniz kuvvetlerinde asıl dönüşüm Soğuk Savaş sonrası gerçekleşmiştir Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası uluslararası sistemde meydana gelen değişiklikler, dünyanın tüm önemli bölgelerinde güç dengelerinin değişimine yol açmıştır. Türkiye'nin de bulunduğu bölgede birçok kriz ile birlikte güç dengelerinin değişimine tanıklık edilmiştir. 2002 yılında AK Partinin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'de ekonomik ve siyasi olarak önemli değişiklikler meydana gelmiş, dünyada ortaya çıkan yeni uluslararası sisteme uyum sağlayarak bölgesel bir güç olarak kendini tanımlamış ve tarihsel mirasına da atıfta bulunarak bölgede tarihten gelen bir sorumluluğu olduğunu vurgulamıştır. Bu sebeple AK Parti dönemi ile daha aktif bir dış politika izlenmeye başlanmıştır. İzlenen aktif dış politika sayesinde, Türkiye'nin güvenlik algısı ve yorumu değişmiş, buna bağlı olarak da ana elit gruplar ile dış politika kararlarından sorumlu kurumlar arasındaki etkileşim değişmiştir.⁸¹

Sınırlarının gerisinde bekleyerek ülke güvenliğinin sağlanması güvenlik anlayışının terkedilerek, sınırlarının ilerisinde varlık göstererek caydırıcılık sağlama güvenlik anlayışına geçilmesi askeri aktivizmini artırmıştır. Donanmaların, esneklikleri sayesinde uzun süreli hareket edebilmeleri, kendi kendilerine yeterlilikleri, açık denizlerde serbestçe kullanılabilimleri ve kriz alanlarına intikal için ülkelerin kara ve hava sahalarını kullanma gibi izne tabi kısıtlamalardan bağımsız olmaları onların kullanımını artıran bir faktör olmuştur.⁸² AK Parti dönemi askeri aktivizmi ile deniz kuvvetlerinin daha fazla kullanımının önü açılmıştır. Cumhuriyet dönemi stratejik kültüründeki sınırlarının gerisinde bekleme güvenlik anlayışı sebebiyle deniz kuvvetlerinin kullanımı kısıtlı kalmış ancak AK Parti dönemi izlenen aktif dış politika ile deniz kuvvetleri bir dış politika destekleme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum da deniz kuvvetlerinin daha önce hiç olmadığı kadar yeni görevler almasına ve askeri stratejide kendine yer bulmasına sebep olmuştur.

Cumhuriyet kurulduğundan beri denizciler tarafından duyulan milli imkanlarla inşa edilmiş güçlü bir donanmaya sahip olmak ve vatan savunmasında esas aktör olmak arzusu, AK Parti dönemi izlenen aktif dış politikanın bir sonucu olarak

⁸¹ Timur Akhmetov, "Strategic Culture of Turkey", **Gaziantep University Journal of Social Sciences** , Vol. 17, No. 2, (2018), s.454.

⁸² Gürdeniz, *Mavi Uygarlık : Türkiye Denizcileşmelidir*, s.79.

gerçekleşebilmiştir. Giderek daha büyük bir donanmaya sahip olan deniz kuvvetleri, kendini tarihsel olarak Osmanlı denizcilik mirası üzerine inşa ederek ve AK Parti döneminde Osmanlı tarihsel mirasına atıfla geliştirilen söylemlere benzer bir söylem geliştirerek, dünyanın tüm denizlerinde var olması gerektiğini vurgulayan iddialı bir söyleme yönelmiştir. Böylece daha önce savaş ve yıkımdan uzak durmak ve ülkenin kalkınmasına odaklanmak adına kullanılan “Yurtta barış, cihanda barış” söylemi⁸³ yeni dünya düzeni ile değişen güvenlik anlayışına istinaden yeniden yorumlanmış ve “Anavatanda güvende olmak için, denizde güçlü olmak; dünyada söz sahibi olmak için, tüm denizlerde var olmak” şeklinde değiştirilmiştir.⁸⁴ Ayrıca, Mavi Vatan doktrini ile çevre denizler savunulması gereken bir alan olarak tanımlanmış ve anavatanın savunmasının Mavi Vatan’dan başladığı söylemi geliştirilerek, deniz kuvvetleri askeri stratejide daha fazla ön plana çıkmaya ve rol almaya başlamıştır. Çevrede oluşan tehdit devletin denize bakış açısını değiştirmiş, deniz kuvvetleri de ortaya koyduğu strateji ile yapıyı ve çevresini değiştirmiştir. Türkiye’nin stratejik kültürünün daha iyi anlaşılması, Türkiye’nin aktif dış politikasının anlaşılmasına ve birçok bölgede istikrarı sağlama ve güvence altına alma çabalarının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Türkiye’nin askeri kültürünün ve kuvvet bazında kurumsal kültürünün anlaşılması da ortaya çıkan askeri doktrinlerin anlaşılmasını sağlayacak, gelecekte yaşanacak krizlerde ortaya konacak stratejinin ön görülebilmesini sağlayabilecektir. Bu sebeple bu tezde kuvvetler arasındaki kurumsal kültür farklılıkları ele alınarak dönemsel olarak değişen askeri strateji ile bu askeri stratejide deniz kuvvetlerinin yeri açıklanmıştır. Deniz kuvvetlerinin stratejik kültürünü şekillendiren bileşenler Şekil 2’de sunulmuştur.

⁸³ Hasan Yükselen, **Strategy and Strategic Discourse in Turkish Foreign Policy**, Basibstoke: Palgrave, 2020, s.91-118.

⁸⁴ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, **Deniz Kuvvetleri Stratejisi**, Ankara: Deniz Basımevi, 2015, s.1.

Şekil 2: Türk Deniz Kuvvetlerinin Stratejik Kültürünün Bileşenleri
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

BÖLÜM 2 POLİTİKA DÖNEMİ: DONANMANIN VAR OLMA MÜCADELESİ (1923- 1947)

Türkiye'nin modern deniz kuvvetlerine yönelik stratejik kültürü tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahip olsa da Birinci Dünya Savaşının donanma stratejik kültüründe bir kırılma oluşturduğu görülmektedir. Bu durum sadece Birinci Dünya Savaşının neden olduğu sistemik kırılma ve bunun Osmanlı İmparatorluğu üzerinden yarattığı jeopolitik çöküş şeklinde tezahür etmemiş, aynı zamanda Osmanlı'nın denizlerdeki jeopolitik serüveninin iyice zayıflaması olarak da kendini göstermiştir. Zira Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı açısından oluşturduğu sonuçlar donanmanın tarihsel sürekliliğinde bir kırılmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşgal kuvvetlerinin ilk hedeflerinden bir Osmanlı donanması olmuş ve deniz kuvvetlerinin kültürel kodlarına önce işgal kuvvetleri tarafından darbe indirilmiştir. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete miras kalan donanma kapasite bakımından son derece zayıf olmuştur. Öyle ki harekâta hazır bir gemi dahi bulunmazken, yüzer durumda olan birkaç parça geminin ise harekât kabiliyeti çok sınırlı olmuştur. Yavuz 6 yıldır İzmit'te şamandırada bekletilmiş olup onarıma ihtiyacı bulunuyordu.⁸⁵

Cumhuriyet kurulduğunda kapsamlı bir donanma programı ortaya konması ve donanmanın tekrardan elden geçmesi gerekmiştir. Ancak Millî Mücadele sonrası Cumhuriyet kurulduğunda, yeni bir donanma inşasını engelleyebilecek kısıtlamalar mevcuttu. Uzun süredir süren toprak kayıplarının karar alıcıların stratejik kültüründe yarattığı etki toprak bütünlüğünü önceleyen bir stratejik anlayışın hakim olmasına neden olmuştur. Ülkenin uzun yıllardır savaş halinde olması ülkeyi ekonomik olarak yıpratmıştı. 1929 yılında dünyada yaşanan ekonomik buhran, 1952 yılına kadar Osmanlı dış borçlarının ödenmesine devam edilmesi⁸⁶ ve donanma inşasının maliyetli bir süreç olması ekonomik olarak erken Cumhuriyet döneminde güçlü bir donanma inşasını engelleyen kısıtlamalar olmuştur. Ayrıca Birinci Dünya Savaşının başlamasının sorumlusu olarak deniz silahlanma yarışı görülmüştür. Bu sebeple 1921-1922 yılları arasında Vaşington'da toplanan Deniz Konferansında deniz silahlarının adet ve tonaj bakımından

⁸⁵ İskender Tunaboylu, "Deniz Kuvvetlerinde Sistem Değişikliği", (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2008), s.8.

⁸⁶ TBMM 3. Dönem, 6. Cilt, 10. Birleşim, , 01 Aralık 1928, s.8-31.

sınırlandırılmasına karar verilmiş, İtalya ve Fransa'nın donanma sayıları bu konferansta düşürülmüştür.⁸⁷ 1930 yılında imzalanan Deniz Silahları Anlaşması ile de ilave olarak denizaltı ve muhriplere kısıtlama getirilmiştir. Bu tarz kısıtlamalar karşısında Türkiye, uluslararası siyasette revizyonist bir ülke olarak da gözükmek istememiştir. Ayrıca, çevre denizlerdeki güvenlik problemlerinin ikili anlaşmalar ile halledilmesine çalışılmıştır. Kısacası, yeniden donanma inşa etmenin uzun ve ekonomik açıdan zorlu bir süreç olması, Türkiye'nin revizyonist gözükmek istememesi, çevre denizlerdeki güvenlik problemlerinin ikili anlaşmalar ile çözülmeye çalışılması nedenlerinden ötürü erken Cumhuriyet döneminde önce Osmanlıdan kalan deniz platformlarının onarılması tercih edilmiştir. Türkiye'nin savaştan yeni çıkması nedeniyle ekonomik sıkıntılar, revizyonist görünme endişesi ve coğrafyanın daralmasına eşlik eden jeopolitik tahayyüldeki daralma da etkili olmuştur. Ancak bahse konu hususların yanında, silahlı kuvvetlerin yeniden oluşturulan yapısı nedeniyle donanmanın gelişmesini ve askeri doktrinde kendine yer bulmasını engelleyen yapısal kısıtlamalar da olmuştur. Deniz kuvvetlerinin askeri doktrinde kendine yeterince yer bulamamasının ana sebepleri olarak,

1. Silahlı kuvvetlerin yeni yapısının ağırlıklı olarak Millî Mücadeleyi de kazanan kara kuvvetleri personeli tarafından oluşturulması ve kuvvetlerin birbirlerine karşı hiyerarşik bir düzene sokularak deniz kuvvetlerinin kara kuvvetleri karşısındaki eşit pozisyonunu kaybetmesi, kara kuvvetlerinin ise esas kuvvet olarak ortaya çıkması,
2. İsyancıları bastırmak için hava silahının yeni bir unsur olarak ortaya çıkması sonucu kara kuvvetlerinden sonra ikinci önemli kuvvet olarak hava kuvvetlerinin ortaya çıkması,
3. Kara Kuvvetleri hegemonyasından kendini kurtarmak isteyen deniz kuvvetlerinin bağımsız bir kuvvet olabilmek için yaptığı girişimlerinin başarısız olması sonucu Genelkurmay'a bağlı bir daire seviyesine düşürülmesi olarak sıralanabilir.⁸⁸

Diğer bir bakış açısıyla genişlemeyi önceleyen ve bir imparatorluk alameti kabul edilen donanma, ulus-devlete geçiş ve savunmacı bir yaklaşım ile hak ettiği önemi elde edememiştir. Egemen grup olan kara kuvvetleri tarafından, deniz kuvvetlerinin önemsiz

⁸⁷ USA State Department, The Washington Naval Conference 1921–1922, 2015, <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/naval-conference> (19 Haziran 2020); Dilek Barlas ve Serhat Güvenç, **Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939): Orta Büyüklükte Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları**, Koç Üniversitesi Yayınları, 2014, s.144.

⁸⁸ Serkan Balkan ve Murat Yeşiltaş, "Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'nin Deniz Kuvvetleri/Donanma Stratejisindeki Dönüşüm: Kıyı Savunmasından Açık Denizlere", Burhanettin Duran (Ed.), Kemal İnat (Ed.), Mustafa Caner (Ed.), **Türk Dış Politikası Yılı 2020**, SETA, 2021, s. 97-138

olarak görülmesi ve Alman sistemi dayatılarak kıyı savunması rolü biçilmesi onun kurumsal kültürünü de olumsuz yönde etkilemiştir.

2.1. Yeni Uluslararası Sistem ve Cumhuriyet'in Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşının sonuna doğru, Güney cephelerinde İngilizler Halep ve Musul önlerine kadar gelmişlerdi. Meriç Nehri batısında hareket halindeki İngiliz ordusu Trakya ve İstanbul'u tehdit ediyordu. İstanbul düzenli olarak hava saldırılarına hedef olmuş ve İmparatorluğun kaynakları dört yılın sonunda tükenmişti.⁸⁹ Bu sebeple, Eylül 1918'de Bulgaristan'ın ateşkes isteyip savaştan çekilmesinin ardından, Osmanlı İmparatorluğu da barış görüşmeleri için İtilaf Devletleri'ne başvurmuştur. İngiliz heyeti ile yapılan görüşmeler sonunda 30 Ekim 1918 günü, Limni Adası'nın Mondros limanında bulunan Agamennon Zırhlısında Bahriye Nazırı Rauf Orbay tarafından Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanmıştır.⁹⁰

25 Maddeden oluşan Mondros mütarekesinin 9 maddesi Osmanlı donanması ve donanma ile ilişkili tesis, lojistik hizmetlerini kapsamıştır. Ayrıca İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile donanma açısından önem taşıyan üs ve limanlarla ilgili donanmayı ilgilendiren maddeler de göz önüne alındığında Mondros Mütarekesinin yaklaşık yüzde 36'sı donanmanın geleceği ile ilgili olmuştur.⁹¹ İtilaf Devletleri'nin savaşı kazandıktan sonra ilk hedeflerinden biri donanmanın devre dışı bırakılması olmuş, bu kapsamda imzalanan Mondros Mütarekesi gerekçe gösterilerek, Osmanlının en önemli güçlerinden biri olan donanma, silahları sökülerek boğaza kapatılmıştır. Osmanlı donanmasına ait gemiler İstanbul boğazında sıralanarak karaya çekilmiş, topları ile kazanlarının kapakları sökülmüş, cephaneleri boşaltılmış, hidrolik tertibatlarındaki yağlar boşaltılmış ve personeli terhis edilmiştir. Başlarında da İtalyan, İngiliz zırhlıları ile Amerikan Büyükelçiliğinin silahlı unsurları beklemiştir.⁹²

Birinci Dünya Savaşına damgasını vuran Yavuz gemisi de büyüklüğü sebebiyle İzmit'te bekletilmiş, başında İngiliz zırhlıları nöbet tutmuştur.⁹³ El koyulan gemilerin çoğu seyir

⁸⁹ Ali İhsan Gencer ve Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, DER Yayınları, 2010, s.65-66.

⁹⁰ Rauf Orbay'ın Bahriye Nazırı olarak attığı bu imza bundan sonraki siyasi hayatında bir eleştiri konusu olarak karşısına çıkmıştır. Detaylar için bkz. Serdar Hüseyin Sayar, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Denizcilik Faaliyetleri", (**Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007), s.3-4.

⁹¹ Erol Ersan, "1924-1938 Arasındaki Dönemde Türk Deniz Kuvvetleri", **3'üncü Deniz Harp Tarihi Semineri**, Gölcük, 19-21 Nisan 2006, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.5/77-5/87.

⁹² Mondros Mütarekesi sonrası Bahriye vekaletinden talep edilenlerin listesi için bakınız Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, "Mondros Mütarekesi", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 610, 2011, s.20-25.

⁹³ Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005, s.26.

yapamayacak hale ya da topları ve torpido kovanları söküldüğü için savaşamayacak hale getirilmiştir. En önemlisi ise Donanma Komutanlığı makamı Mondros hükümleri gereğince kaldırılmış ve donanma forsu Turgut Reis gemisinin direğinden arya edilmiştir.⁹⁴ Böylece ilk olarak deniz kuvvetlerinin kültürel kodlarına büyük bir darbe indirilmiştir. 1909 yılında kurulan ve halkın bağışlarıyla Osmanlı Donanmasına birçok gemi sağlamış olan Donanma Cemiyeti de 1919 yılında Damat Ferit Hükümeti tarafından kapatılmıştır.⁹⁵ Başkent İstanbul'un da işgal edilmesiyle boğazların yönetimi Osmanlıdan çıkarak uluslararası bir komisyona devredilmiştir.⁹⁶ Sevr anlaşması 1920 yılında imzalandığında, Osmanlıya kıyı güvenliğini sağlamak amacıyla sadece 7 gambot ve 6 torpido bot bulundurması için izin verilmiş, ancak bu gemilerin ağır silah bulundurmasına müsaade edilmemiştir.⁹⁷ İstanbul işgal kuvvetleri tarafından Karadeniz'de eşkıyalık ve çetecilik ile mücadele amacıyla görevlendirilen ancak sonrasında Anadolu Hükümetine katılan gambotların⁹⁸ dahi topları sökülmüştür.⁹⁹ Ayrıca daha önce donanmadan terhis edilenlerin görevlerine dönmesi engellenmiş ve donanmada çalışacak personel için de gönüllülük şartı getirilmiştir.¹⁰⁰ Bu sebeple Millî Mücadele başladığında Ankara'nın elinde donanma açısından herhangi bir vurucu unsur bulunmadığı gibi, donanmanın mali kaynakları ve personel gücü de elinden alınmıştır.

Oysa Millî mücadele döneminde Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu silah, mühimmat, teçhizat gibi malzemelerin çoğu Sovyet Rusya'dan sağlanmış ve bu yardımların karayollarının yetersiz ve çeteler yüzünden güvensiz olması sebebiyle denizden taşınması gerekmiştir. Eldeki imkânsızlıklara rağmen tüm bu lojistiğin koordineli bir şekilde sağlanması önem arz etmekteydi. Millî mücadelenin devamlılığı ve Rusya'dan sevk edilecek yardımların nakli amacıyla limanlara, gemilere ve personel ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu kapsamda limanları ve Rusya'dan yapılan silah yardımlarını ülkeye getirilmesini koordine etmek amacıyla 1920 yılında Millî Müdafaa Vekilliğine bağlı Umur-i Bahriye Müdürlüğü kurulmuş, Mart 1921 yılında adı Bahriye Dairesi Reisliği olarak değiştirilmiştir. Umur-i Bahriye Müdürlüğü ve Bahriye Dairesi Reisliğine, binbaşı ve yarbay rütbesinde denizci

⁹⁴ İ. Bülent Işın, **Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi: 1299-1922**, Ankara: Deniz Basımevi, 2004, s.301.

⁹⁵ Mehmet Yüksel, "Donanma Cemiyeti", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 623, (2015), s. 17-19.

⁹⁶ Muftı, s.15.

⁹⁷ Sevr Anlaşması Madde 181 kapsamında karara bağlanmıştır.

⁹⁸ Aydın Reis ve Preveze gambotları.

⁹⁹ Hikmet Öksüz, "Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Deniz Kuvvetlerinin Durumu ve Milli Mücadeleye Katkıları", **3'üncü Deniz Harp Tarihi Semineri**, Kocaeli, 19-21 Nisan 2006, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.4/29.

¹⁰⁰ Sevr Anlaşması Madde 189 kapsamında karara bağlanmıştır.

personel atanmış ancak daire başkanlığına kara kuvvetleri kökenli bir albay getirilmiştir.¹⁰¹ Kurulduğunda Ege kıyılarının bir kısmı Yunanlıların, Boğazlar ve çevresi İngilizlerin, Güney kıyıları Fransızların işgali altında bulunuyordu. Liman başkanlıkları da İstanbul Hükümetine bağlıydı. İlk iş olarak liman başkanlıkların Milli Hükümetin emrine girmeleri sağlanmıştır. Hopa'dan Şile'ye kadar tüm Karadeniz ve Anamur civarından Ege'deki Küllük limanına kadar tüm liman başkanlıkları Milli Hükümetin emrine girmiş, böylece Milli Hükümetin deniz sınırları belirlenmiştir.¹⁰²

Tüm faaliyetlerin koordineli yürütülmesinde ve icrasında aksaklıkların yaşanmaması için denizci personele ihtiyaç olmuş ancak herkese güvenilmemesi teminde yavaşlamaya sebep olmuştur. İngiliz mandası taraftarı veya İtilaf devletleri sempatzamı olabileceği düşüncesi ile Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından isteyen herkes Anadolu'ya kabul edilmemiştir. Millî Mücadele'ye katılmak isteyenler önce Felah Grubu'na bildirilmiş, yapılan inceleme sonrası Ankara'ya bildirilen rapor ile kabul edilenlerin dosyasının üzerine güneş yazılı mühür vurulmuştur. Ayrıca raporun bir kopyası da İnebolu'ya diğer yollanarak kişinin Millî Mücadeleye katılımına izin verilmiştir.¹⁰³ Felah grubu haricinde İstanbul'da faaliyet gösteren Muavenet-i Bahriye Grubu da Anadolu'ya geçmek isteyen deniz subaylarının faaliyetlerini koordine etmek ile görevlendirilmiştir. Ankara'da oluşturulan deniz kadrolarının doldurulması için Muaveneti Bahriye Grubu tarafından güvenilir deniz subaylarından listeler oluşturulup, Umur-i Bahriye müdürlüğü onayı ile Anadolu'ya geçişe izin verilmiştir.¹⁰⁴

Dönemin Donanma Kurmay Başkanı Yarbay Ali Rıza tarafından denizcilerin de Anadolu'ya geçip Millî Mücadeleye katılabilmesi için başvuruda bulunmuş ancak Anadolu'dan gelen cevap olumsuz olmuştur. Anadolu'da büyük gemi olmaması gerekçe gösterilerek rütbesi yüksek olan deniz subaylarına ihtiyaç olmadığı, sadece yüzbaşı ve altı denizci subayların takım komutanı olarak karada kullanılmak üzere gönderilebileceği bildirilmiştir.¹⁰⁵ Deniz kuvvetlerinin başı Rauf Orbay ise istifa edip sivil olarak 1919'da Anadolu'ya geçebilmiş,¹⁰⁶ ancak başını Rauf Orbay'ın çektiği İngiliz ekolüne olan güven

¹⁰¹ Figen Atabey, **Karadeniz'de Türk Donanması Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s.76.

¹⁰² Bayar, s.33.

¹⁰³ Ekrem Baydar (Emekli Korgeneral), "Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilatını Ben İdare Ediyordum", **Cumhuriyet**, 15 Ekim 1970, s.4.

¹⁰⁴ Emrullah Nutku, **Bir Deniz Subayının İstiklal Savaşı Hatıraları**, Ankara: Deniz Kuvvetleri Basımevi, 2008, s.97.

¹⁰⁵ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sirasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.38.

¹⁰⁶ Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni : Siyasi Hatıralarım 1**, İstanbul: Emre Yayınları, 1993, s.235.

eksikliği sebebiyle deniz subaylarına davet edilmeden Anadolu'ya geçmemeleri yönünde Umur-i Bahriye müdürlüğü tarafından uyarılarda bulunulmuştur.¹⁰⁷ Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına gönderdiği 12 Haziran 1921 tarihli yazısında, milli mücadele kapsamında önemli bir deniz kuvvetleri kadrosu bulunmadığı halihazırda mevcut gemilere yetecek kadar deniz subayını mücadeleye katıldığı bu sebeple daha fazla deniz subayının Anadolu'ya getirilme işlemine son verilmesi talep edilmiş, İstanbul'da bulunan Muavenet-i Bahriye grubunun silah ve cephane kaçırma işlemine odaklanmasını talep edilmiştir.¹⁰⁸ Aynı talep Bahriye Dairesi tarafından da Muavenet-i Bahriye Grubuna yapılmış, milli mücadeleye katılmak için Anadolu'ya gelmek isteyen deniz subaylarının, deniz kadro yapısının yeterli olmayışı sebebiyle gönderilmemesi talep edilmiştir.¹⁰⁹

Milli Müdafaa Hükümeti tarafından mücadele hareketine zarar getirebilir düşüncesi ile denizcilerin milli mücadeleye katılması istenmemiş, donanma personelinin Anadolu'ya kaçması engellenmiştir.¹¹⁰ Aynı durum Alman donanmasında staj yapan deniz subayları için geçerli olmamıştır. Bu subaylar Birinci Dünya Savaşı sonrası en kıdemlisi yüzbaşı rütbesindeyken ülkeye dönmüştür. Bahse konu personel yurda döndüğünde, Osmanlının deniz subaylarının tavrı ve kıyafetleri hala İngiliz tarzıyken, Almanya'dan gelen personelin üniformaları ve tavırları Alman tarzı olması dikkat çekmiştir. Bu personelin çoğu milli mücadeleye katılabiliştir. Bu ekibin içindeki birçok kişi ileride amirallik yapacak ve deniz kuvvetlerinin yönetim kademesinde görev alacak kişiler olmuştur.¹¹¹ Kısacası Osmanlı'nın son döneminde filizlenen Alman ekolü ile İngiliz ekolü arasındaki anlaşmazlık, Millî Mücadele döneminde de kendini göstermiştir. Bu sebeple birçok bahriye personeli Millî Mücadelede görev alamamış, Millî Mücadeleye katılabilen denizci sayısı sadece 234 olmuştur.¹¹² Katılanların arasında sadece bir doktor albay ve üç yarbay bulunmuş, geriye kalanlar Birinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren Alman

¹⁰⁷ Bayar, s.36.

¹⁰⁸ Fahri Çoker, **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 1994, s.180.

¹⁰⁹ DTA, BDR, 58/1755, 1923.

¹¹⁰ Umut C. Karadoğan, "Millî Mücadele Yıllarında Türk Bahriyesinin Durumu ve Faaliyetleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 81, (2011), s.607; Şemsi Bargut, **Bir Plesisor'un Bahriye Anıları-2**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005, s.82; Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 1967, s13.

¹¹¹ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.27-28.

¹¹² Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 1984, s.437-448; Cem Gürdeniz, "Büyük Taarruz, Bahriyeliler ve Amerikalılar", **Aydınlık**, 30 Ağustos 2015, s.7; Murat Savaş Yaman, "Türk Kurtuluş Savaşı'nda TBMM'ye Bağlı Deniz Kuvvetleri Teşkilatının Kuruluşu", **(Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019)**, s.32; Atabey, s.76.

sistemi ile yetiştirilmiş genç rütbeli subaylar olmuştur.¹¹³ Atatürk de 19 Eylül 1924 tarihinde Hamidiye Kruvazörü ile yaptığı Karadeniz seyahati sırasında gemi komutanı ile yaptığı konuşmada “Mücadele-i Milliye esnasında donanmamızın toplu olarak istihdamına imkân yoktu.” diyerek Millî Mücadeleye sınırlı sayıda donanma personelinin katıldığını belirtmiştir.¹¹⁴

“Denizci personelin kadro darlığından ötürü milli mücadeleye katılamadığı”¹¹⁵ kabulü Türk Deniz Harp tarihinde genel kabul görmüş bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Halbuki kurulan Umur-i Bahriye Müdürlüğü ve sonrasında Bahriye Dairesi Reisliğinde yüksek rütbeli denizci personel olmaması sebebiyle başına kara kuvvetleri personeli bir albay getirilmiştir.¹¹⁶ Yine aynı şekilde İstanbul’da eğitilmiş hazır personel bulunmasına karşın denizci teğmenlerin ve öğrencilerin eğitilmesi amacıyla Samsun’da yeni bir Deniz Harp Okulu açılarak kısa süreliğine personel eğitimi buradan yapılmıştır.¹¹⁷

Anadolu’ya geçebilen denizci personelin çoğu kara cephesi savaşlarına dahil edilmiştir. Malzeme nakliyatında çok az sayıda denizci personel ile Karadenizli denizciler görev almış, sistematik bir donanma unsurundan ziyade bu bölgedeki küçük tonajlı sivil gemileri kullanarak malzeme taşınmıştır. Umur-i Bahriye müdüriyeti ilk kurulduğunda emrinde sadece 6 subay, 2 gambot ve birkaç motor bulunmuştur. Zamanla Millî Mücadelede kullanılan gemilerin büyüklükleri ve sayıları artsa da toplam tonaj hiçbir zaman 8 bin tonu aşamamıştır.¹¹⁸ Millî Mücadelede kullanılan küçük gemiler muharip değil nakliye özelliğine sahip gemiler olmuştur. Bu sebeple Anadolu Hükümetinin elindeki unsurlara Millî Mücadele Donanması,¹¹⁹ Anadolu Donanması,¹²⁰ Kurtuluş Savaşı Donanması ya da Milli Hükümet Deniz Kuvvetleri yerine sadece Nakliye Filosu denebilirdi.¹²¹

¹¹³ 1 doktor albay, 3 yarbay, 28 binbaşı, 65 önyüzbaşı, 80 yüzbaşı, 24 üsteğmen, 33 teğmen. Detaylı personel listesi için : Büyüktuğrul, *Osmanlı Donanması Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt 4*, s.437-448.

¹¹⁴ Raşit Metel, *Atatürk’ün Silahlı Kuvvetlerle İlgili Söylev, Demeç, Tamim ve Telgrafları*, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 1973, s.130.

¹¹⁵ Nutku, s.80.

¹¹⁶ Nejat Gülen, *Dünden Bugüne Bahriyemiz*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1988, s.354; Büyüktuğrul, *Osmanlı Donanması Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt 4*, s.503.

¹¹⁷ 28 Mart 1921’de 9 öğrenci eğitime başlamıştır. Muavenet-i Bahriye Heyetinden talep edilmesi sonrası gönderilen 15 denizci teğmen ile birlikte eğitim görenlerin sayısı 24’e yükselmiştir. Bu küçük grubun eğitiminin tamamlaması sonrası 25 Eylül 1921 yılında Samsun Deniz Harp Okulu kapatılmış ve eğitilen personel Anadolu’ya gönderilmiştir. Öksüz, s.4/26; Bayar, s.24-27; Yaman, s.45.

¹¹⁸ Mustafa Hergüner, *Kurtuluş Savaşı’nda Deniz Şehitlerimiz ve Kahraman Gemilerimiz*, İstanbul: İst.Dz.İk.Grp.Klığı Basımevi, 2000, s.105-107; Atabey, s.71.

¹¹⁹ Atabey, s.115.

¹²⁰ Nutku, s.12.

¹²¹ Erol Mütercimler, “Rüsumat-IV Gemisinin Kurtuluş Savaşındaki Yeri ve Önemi”, *3’üncü Deniz Harp Tarihi Semineri*, Kocaeli, 19-21 Nisan 2006, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.4/53.

Bu filo ile Yunan donanmasının ve İtilaf devletlerinin Karadeniz’de uyguladığı ablukaya karşın, Rusya’dan cephede kullanılmak üzere yardım malzemesi taşınması başarılmıştır. Ankara sahip olduğu birkaç parça gemi ve Karadeniz kıyılarındaki balıkçı tekneleri ile milli mücadele döneminde çoğu Rusya’dan yardım olarak verilen, bir kısmı da kendi cephaneliklerinden kaçırılan yaklaşık 300 bine yakın tüfek, 600 mayın, 25 bin ton mermi, 6 bin el bombası, kılıçlar vb. malzemeler olmak üzere toplam 220.000 – 300.000 ton arası malzeme taşınmasını koordine etmiştir. Bu malzemeler Batum, Tuapse, Novorosysk limanları üzerinden Karadeniz sahillerine taşınmıştır.¹²² Az sayıda denizcinin, savaşın galibi devletler tarafından kontrol altında tutulan Karadeniz’de böyle bir sevkiyatı gerçekleştirebilmiş olması milli mücadelenin başarıya ulaşmasında etkili olmuş ve çevre denizlerin kullanımının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.¹²³ Ancak yeni kurulan Cumhuriyet’e kalan miras, Alman ve İngiliz ekolü çatışmasının yanında, Millî Mücadele’ye katılan ve katılmayan deniz subayları tartışması olmuş, deniz kuvvetleri personelinin yarısından fazlası Millî Mücadeleye katılmadığı gerekçesiyle tasfiye edilerek deniz kuvvetleri üzerinde kara gücü üstünlüğü kurulmuştur. Ayrıca, deniz kuvvetlerinin milli mücadelenin öncelikle karada verilecek olması düşüncesi ile kara kuvvetlerine bir destek unsuru olarak görüldüğü, bu durumun da deniz kuvvetlerinin milli mücadeledeki rolünün yeterince anlaşılmadığı ya da maddi imkansızlıklardan dolayı milli mücadelede daha geniş bir rol oynamasının mümkün olmadığını gündeme getirmiştir.

2.2. Kara ve Hava Gücünün Yükselişi

Yıllardır yaşanan savaşların ve toprak kayıplarının Cumhuriyetin kurucu kadroları üzerinde oluşturduğu travmatik etki, cumhuriyetin stratejik kültürünü etkileyen ana unsurlardan biri olmuştur.¹²⁴ Bu travma sadece kurucu kadrolar üzerinde psikolojik bir etki ortaya çıkarmakla kalmamış aynı zamanda Cumhuriyetin stratejik kültürünün değişimine katkı sağlamıştır. Bu durum bir taraftan milliyetçiliğin konsolide olması için siyasi ve toplumsal bir zeminin oluşmasına neden olurken, toprak bütünlüğü ve sınırların korunması amaçlarını erken dönem güvenlik kültürünün de merkezine yerleştirmiştir. Böylece toprak bütünlüğünün muhafazası ve sınırların korunması Cumhuriyetin ilk önceliği haline gelmiştir. Vatan kavramının toprak kavramına indirgenmesi sebebiyle

¹²² Bayar, s.62; Atabey, s.128; Erdoğan Oran, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekaleti”, **Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2012, s.191; M. Celaleddin Orhan, **Bir Bahriyelinin Anıları: 1914-1981**, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2001, s.259; Barlas ve Güvenç, s.41

¹²³ Raşit Metel, **Atatürk ve Donanma**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005, s.35-36.

¹²⁴ Gürdeniz, *Mavi Uygarlık : Türkiye Denizcileşmelidir*, s.318.

deniz alanlarının güvenliği ve bu alanların da vatan bütünlüğünün parçası olduğu fikri bu dönemde henüz oluşmamıştır. Zira, toprak bütünlüğü anlam olarak denizleri de ihtiva edecek şekilde bir mana o dönemde kazanmamıştır. Uzun bir süredir kesintisiz olarak yaşanan savaşlar dolayısıyla gelişmesi duran ülkenin gelişiminin sağlanması barış yoluyla olabileceği düşüncesi yönetime hâkim olmuş ve bu sebeple “*Yurtta barış cihanda barış*” bir söylem olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda öncelikle sınır anlaşmaları yapılarak toprak bütünlüğünün sağlanması hedeflenmiştir.¹²⁵

2.2.1. “Piyade Esastır”: Kara Gücü Üstünlüğünün Tesisi

Cumhuriyetin kurucuları çoğunlukla kara kökenli Millî Mücadelede görev almış kişiler olmuş, bu durum kara odaklı bir bakış açısının Cumhuriyetin genelinde hâkim düşünce olmasına yol açmıştır. Osmanlının son döneminde ortaya çıkan “*Şimendifer mi Donanma mı?*” tartışması¹²⁶ Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren siyaseten kara ekolünün yoğunlukta olmasının bir sonucu demir yolu olarak sonuçlanmıştır. Demiryolu inşa edilerek kara kuvvetlerinin stratejik manevra gücünü artırılacağına yönelik Osmanlı kara kuvvetlerinin stratejik kültüründen Cumhuriyet’e miras kalan bakış açısı bu dönem etkili olmuştur.¹²⁷ Atatürk’ün 1924 yılında Cumhurbaşkanı sıfatıyla yaptığı ilk meclis açılış konuşmasında, ülkenin bu yöndeki politikası konusunda çok net mesaj vermiştir. Atatürk, “*memleketin ihtiyacı olduğu şimendiferlerin hiçbir zaman göz ardı edilmeyeceğini, bir karış fazla şimendifer inşa etmek için ve bir gün dahi geri kalmamak için memleketin tüm araçlarını kullanacaklarını*” vurgulamıştır.¹²⁸ İsmet İnönü de şimendifer politikasını destekleyici açıklamalarda bulunmuş “*Bir karış fazla şimendiferimizin yapılmasında bir gün tehhür etmemeliyiz.*” demiştir.¹²⁹ Böylece Osmanlının son döneminde başlayan demir yolu mu, donanma mı tartışması, Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte demiryolu olarak ön plana çıkmış ve “*bir karış fazla şimendifer*” politikası izlenmeye başlamıştır. Atatürk demiryolu inşasının önemini; “*Demiryolu refah ve imran yoludur.*”¹³⁰ “*Demiryolu memleketin toptan tüfekten daha mühim bir emniyet silahıdır.*” diyerek

¹²⁵ Mufti, s.18-19.

¹²⁶ **Meclis-i Mebusan 1. Dönem, 3. İctima, 1. Cilt, 16. Birleşim**, 08 Kanunuevvel 1326 (21 Aralık 1910), s.565-587.

¹²⁷ Afif Büyüktuğrul, “Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı”, Ekim 1973, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:483, s.24.

¹²⁸ **TBMM 2. Dönem, 7. Cilt, 1. Birleşim**, 1 Mart 1924, s.4.

¹²⁹ Sinan Miser, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Demiryolları Politikası”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, (Aralık 2019), s.28.

¹³⁰ **TBMM 2. Dönem 10. Cilt 1. Birleşim**, 1 Kasım 1924, s.3

belirtmiş,¹³¹ bu sebeple demiryolu inşası için harcanan alaka ve gayretlerin birkaç misli artırılması gerektiğini vurgulanmıştır.¹³² Cumhurbaşkanlığı döneminde de şimendifer politikası düzenli olarak meclis gündeminde tutularak “*Bir karış fazla şimendifer*” politikası izlenmesine devam edilmesi vurgulanmıştır.¹³³ Milletin refahı ve mutluluğu için demiryolunun bir zaruret olduğunun düşünülmesi, ona hükümet programlarında bir öncelik olarak yer verilmesini sağlamış ve “*şimendifer siyasetinin*” devam ettirileceği belirtilmiştir.¹³⁴

Siyasetin yanında Türk Silahlı Kuvvetlerinde de benzer bir durum söz konusu olmuştur. Cumhuriyet kurulduğunda artık asker ve siyaset ilişkisi kesin çizgiler ile ayrılmış, bu sebeple tüm Silahlı Kuvvetlerin yeniden yapılanma süreci Genelkurmay Başkanlığının sorumluluğuna verilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı görevini Fevzi Çakmak yürütmüş ve Osmanlı sonrası Silahlı Kuvvetler organizasyonunu yeniden kurmak onun görevi olmuştur. Ancak Fevzi Çakmak dahil birçok devlet adamı ve asker, kara kuvvetlerinin “Ordunun temel taşı” olduğuna inanması sebebiyle, yeni kurulan yapı giderek kara esaslarının öncelik alındığı bir yapıya dönüşmüştür.¹³⁵ Kara kuvvetleri personeli tarafından, kara kuvvetlerinin silahlı kuvvetlerin yükünü üstüne alan kuvvet olduğu düşünülmüştür.¹³⁶ Bu kapsamda Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren silahlı kuvvetleri; kara, deniz ve hava kuvvetler arasında hiyerarşik bir ilişki olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Silahlı Kuvvetlerinin bu yeni yapılanması kara odaklı olmuş, müşterek karargâh olarak kurulan ve tüm kuvvetlerin tek bir yerden yönetilmesini amaçlayan Genelkurmay Başkanlığındaki tüm yönetici kadroları kara kuvvetleri tarafından doldurulmuştur. Cumhuriyet tarihi boyunca tüm Genelkurmay Başkanları kara kuvvetleri personelinde seçilmiştir.¹³⁷ Aynı durum Genelkurmay İkinci Başkanı, Personel Başkanı, İstihbarat Başkanı, Harekât Başkanı gibi kritik kadrolar için de söz konusu olmuştur. Böylece kara ekolü, Cumhuriyet kurulduğundan itibaren tüm silahlı kuvvetler yapısına

¹³¹ Şaban Ortak, “Atatürk’ün Doğu Anadolu Demiryolu Politikası ve Erzurum’a Şimendiferin Gelişi”, **Atatürk Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, (Şubat 2010), s.141.

¹³² **TBMM 2. Dönem, 19. Cilt, 1. Birleşim**, 1 Kasım 1925, s.9.

¹³³ **TBMM 4. Dönem, 10. Cilt, 1. Birleşim**, 1 Kasım 1932, s.3.

¹³⁴ **TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 13. Birleşim**, 27 Kasım 1924, s.400; **TBMM 3. Dönem, 1. Cilt, 4. Birleşim**, 05 Kasım 1927, s.23; **TBMM 5. Dönem, 29. Cilt, 28. Birleşim**, 27 Ocak 1939, s.216.

¹³⁵ M. Engin Uzun, “Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2004, s.4.

¹³⁶ Metin Gürcan, **Bir Daha Asla! Ama Nasıl? 15 Temmuz Sonrası Türkiye’de Devlet ve Ordu**, Sabancı Üniversitesi: İstanbul Politikalar Merkezi, Nisan 2017, s.11.

¹³⁷ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Başkanları, 2020, <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=GenelkurmayBaskanlari> (25 Nisan 2020).

hâkim olmuş, siyaset demiryolu inşasına odaklanırken Genelkurmay da “Piyade esastır” ilkesi ile hareket etmeye başlamıştır. İlk üç Genelkurmay Başkanı Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde Harbiye Nezaretinde görev almış kişiler olmuştur. 1’nci Genelkurmay Başkanı İsmet İnönü Harbiye Nezareti Müsteşarlığı,¹³⁸ 2’nci Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak Harbiye Nazırlığı,¹³⁹ 3’üncü Genelkurmay Başkanı Orgeneral Mehmet Kazım Orbay Harbiye Nezareti Başyaverliği¹⁴⁰ görevlerini yürütmüşlerdir. Özellikle Fevzi Çakmak’ın göreve başladığı andan itibaren piyadenin birinci unsur, hava kuvvetlerinin ikinci unsur olduğuna inanması ve donanmaya ihtiyaç olmayacağını düşünmesi, silahlı kuvvetler yapısının kara doktrini esaslarına göre şekillendirmesine sebep olmuştur.¹⁴¹ Anılan dönemde her ne kadar hava kuvvetlerinin önemi anlaşılmaya başlanmış olsa da tarihsel olarak her daim önemli bir güç unsuru olan deniz kuvvetleri hak ettiği önemi görememiştir.

Fevzi Çakmak’ın, İnönü’den 8, Atatürk’ten 2 yıl önce general olmuş biri olarak ikisinden de kıdemli bir kişi oluşu, Genelkurmay Başkanlığı görevi sırasında işlerine Atatürk’ün bile karışmamasına sebep olmuştur.¹⁴² Genelkurmay Başkanı olarak 12 Ocak 1944 yılına kadar 21 yıl görev yapması ve bu sürenin oldukça uzun olması sebebiyle, Türk Silahlı Kuvvetlerinde kara gücü hâkimiyetinin pekiştirildiği bir dönem olmuştur. Vatan savunmasında ordunun esas öncelikli unsur olduğunun düşünüldüğü bir dönemde,¹⁴³ deniz kuvvetlerinin personel, idari ve harekât açısından yapılan değişiklikler ile yeni yapı içerisindeki hareket alanı yok edilmiştir. Genelkurmay tarafından Karedeniz, Ege ve Akdeniz’deki deniz komutanlıkları kaldırılarak sadece İzmir ve İstanbul Deniz Komutanlıkları bırakılmıştır.¹⁴⁴

Deniz kuvvetleri üzerindeki en önemli ve kapsamlı değişiklik personel açısından yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşına kadar donanma İngiliz sistemi ile ordu da Alman sistemi üzerine kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Alman Ekolü donanmaya yerleştirilmeye çalışılmış, İngiltere’den eğitim için getirilen personel yerine

¹³⁸Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, Mustafa İsmet İnönü, 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=IsmetInonu> (30 Haziran 2020).

¹³⁹Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, Fevzi Çakmak, 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=FevziCakmak> (30 Haziran 2020).

¹⁴⁰Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, Mehmet Kazım Orbay, 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=KazimOrbay> (30 Haziran 2020).

¹⁴¹Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)* Cilt 1, s.48.

¹⁴²Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması* Cilt : 4, s.604; Mustafa Hergüner, **İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği**, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2011, s.149.

¹⁴³TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924, s.218.

¹⁴⁴Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması* Cilt : 4, s.640.

Almanya'dan personel getirilmiştir. Savaş sonuna gelindiğinde donanma İngiliz Ekolünden olan üst rütbeliler ile Alman Ekolünden olan genç rütbeliler arasında sıkışıp kalmıştır.¹⁴⁵ Donanmada İngiliz eğitimi almış olan ve İngiliz donanmasında staj yapmış üst rütbeliler İngilizce konuşup İngiliz tarzı¹⁴⁶ üniformalarını giyerken, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Almanca eğitimi ile yetişen ve Alman donanmasında staj yapanlar Almanca konuşup Alman tarzı¹⁴⁷ üniforma giymişlerdir. İki taraf da kendi eğitim sistemlerinin daha iyi olduğunu savunmuştur.¹⁴⁸ Ayrıca genç rütbeli subaylar tarafından üst rütbeliler “*İmparatorluk mağlubiyetinin acıları ile meslek içinde ömürleri kemale ermiş bezgin ve bedbin bir zümre*” olarak tanımlanmıştır.¹⁴⁹ Böylece, kuvvetler arası kültürel çatışmanın yanında kurum içi kültürel çatışma da yaşanmaya başlamıştır.

Alman ekolünden gelenlerin çoğu Millî Mücadeleye katılmış, ancak aynı durum çoğu üst rütbeli deniz kuvvetleri personeli için söz konusu olmamıştır. Bu sebeple Deniz kuvvetlerinin rejime sadık bir kurum olduğu düşüncesi Cumhuriyetin ilk yıllarında henüz oluşmamıştır.¹⁵⁰ Güvensizliğin bir diğer nedeni de Atatürk'e karşı muhalefetin kilit ismi olan Saltanat Rejimine ve Halifeye bağlılığı ile bilinen eski Bahriye Nazırı Rauf Orbay olmuştur.¹⁵¹ Rauf Orbay, Milli Mücadelenin ünlü isimleri olan Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy ile ittifak kurup muhalefette yerini alırken, Atatürk de Fevzi Çakmak ve İsmet İnönü ile ittifak kurmuştu.¹⁵² Rauf Orbay'ın bahriye üzerindeki etkisi bir güven sorunu olarak algılanmıştır. İngiliz Büyükelçilik raporunda da Milli Hükümete sıcak bakmadığı düşünülen üst rütbeli deniz subaylarının büyük bir kısmının yakında emekliye sevk edileceği belirtilmiş, donanmanın zayıflatılmasının İngiltere açısından üzücü olduğu, çünkü donanmanın geleneksel İngiliz taraftarlığının¹⁵³ bir kalesi olduğu vurgulanmıştır.¹⁵⁴ İngiltere'nin Osmanlı'ya karşı izlediği siyasetin de etkisiyle İngiliz ekolüne o dönemde güven problemi devam etmiş, güvensizliğin beslediği duygusallık stratejinin önüne geçebilmiştir.

¹⁴⁵ Tunaboğlu, s.9.

¹⁴⁶ Rütbeliler kolda.

¹⁴⁷ Rütbeliler omuzda.

¹⁴⁸ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.77,104.

¹⁴⁹ Fahri Korutürk, “Genç Subaylarla Bir Muhasebe”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 396, (Temmuz 1951), s.15.

¹⁵⁰ Barlas ve Güvenç, s.72.

¹⁵¹ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayıncılık, 2013, s.76.

¹⁵² Barlas ve Güvenç, s.67.

¹⁵³ “Traditional Anglophil Sentiment ” tabiri kullanılmıştır.

¹⁵⁴ **FO 371/10870**, “Turkey Annual Report: 1924”, The National Archives, 1 Haziran 1925, s.96/21.

Kara ile deniz arasında yaşanan kültürel çatışmaya ek olarak deniz kuvvetleri içinde de Millî Mücadeleye katılanlar ile katılmayanlar arasında anlaşmazlık boy göstermiştir. Millî Mücadeleden başarı ile çıkılması sonrasında savaşa katılan genç denizci subaylar, savaşa katılmayan yüksek rütbedeki subaylardan rahatsızlık duymaya başlamıştır.¹⁵⁵ Aslında Millî Mücadeleye katılmayan askeri personel için yapılacak işlemleri belirlemek amacıyla bir kanun çıkarılmıştır. Kanun Millî Mücadeleye karşı faaliyette bulunanlar ve çağrıldığı halde gelmeyenleri kapsamıştır.¹⁵⁶ Bu kanun kapsamında Bursa'da oluşturulan Askeri Heyeti Mahsusa tarafından deniz kuvvetleri personeli de incelenmeye başlanmıştır.¹⁵⁷ Bu komisyon tarafından tüm personelin emekliye sevk ya da hizmete devam kararı verilmiş ve verilen kararlar temyiz edilememiştir.¹⁵⁸ Millî Mücadeleye katılmayan personel, davet isteklerinin reddedilmesi sebebiyle katılamadıklarını, en azından cephane kaçırlmasını sağlayarak zafere hizmet ettiklerini belirterek kendilerini savunmuştur. Ancak gene de deniz kuvvetleri personeline yönelik emeklilik listeleri hazırlanmıştır.¹⁵⁹ Hazırlanan listeler kapsamında 1924 yılında önce 58 subay emekliye sevk edilmiştir. Aynı sene içinde Millî Mücadeleye katılmış ya da katılmamış tüm deniz kuvvetleri personelinin incelenmesine karar verilmiştir. İnceleme sonucu 219 kişi daha emekliye sevk edilmiştir.¹⁶⁰ Milli Mücadeleye katılan bahriye subaylarının hepsine istiklal madalyası verilirken¹⁶¹, katılmayan personelin emekliye sevk etme işlemleri genç rütbedeki personeller de dahil olmak üzere 1927 yılına kadar devam etmiştir.¹⁶² Böylece

¹⁵⁵ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Strasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.38; Bargut, *Bir Plesisor'un Bahriye Anıları-2*, s.82.

¹⁵⁶ **TBMM 2. Dönem, 2. Cilt, 25. Birleşim**, 25 Eylül 1923, s.238-242.

¹⁵⁷ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.179.

¹⁵⁸ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s13.

¹⁵⁹ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Strasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.66-68.

¹⁶⁰ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Strasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.6; Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923'ten 2005'e*, s.15.

¹⁶¹ **BCA 30-11-1-0, Kutu 30 Gömlek 2 Sıra 12**, "Bahriye sınıfına mensup 336 askeri zevata İstiklal Madalyası verilmesi ve Milli hudutlar dışında kalan 13 Üsteğmenin ordudan ihracı ile Alb. Münir, Yzb. Ahmed Kemal ve Mülazım Sadeddin'in emekliye sevkleri", 22 Ocak 1927.

¹⁶² **BCA 30-11-1-0, Kutu 11 Gömlek 11 Sıra 2**, "Bahriye Harp Divanı üyelerinden Korvet Kaptanı Kasımpaşalı İsmail Hakkı'nın emekliye sevk", 19 Mart 1925.; **BCA 30-11-1-0 Kutu 14 Gömlek 24 Sıra 16**, "Bahriye Vekaleti Levazım Dairesinden Kd. Yzb. Aksaraylı Mehmed Bahaeddin'in emekliye sevk", 03 Haziran 1925; **BCA 30-11-1-0, Kutu 16 Gömlek 32 Sıra 4**, "Kd. Yzb. Beykozlu Cemal'in emekliye sevk", 14 Temmuz 1925; **BCA 16-33-2**, "İngiliz Muhibler Cemiyeti üyesi olan Em. Yzb. Ali'nin ordudan ihracı", 20 Temmuz 1925.; **BCA 16-33-14**, "Emekli Diş Tabibi Sami Günzberg'in ordudan ihracı", 21 Temmuz 1925; **BCA 17-37-6**, "Gedikli Subay Kasımpaşalı Münir'in emekliye sevk", 12 Ağustos 1925; **BCA 17-37-16**, "3. sınıf gedikli subayı Asitaneli Mustafa İhsan'ın emekliye sevk", 18 Ağustos 1925; **BCA 17-38-9**, "Kamacı 2. sınıf Gedikli Subayı Giresunlu Mehmed'in emekliliği", 20 Ağustos 1925; **BCA 17-39-19**, "Korvet Kaptanı Kasımpaşalı Ahmed Vahdeddin'in emekliye sevk", 1 Eylül 1925; **BCA 17-41-17**, "Çarkıcı Tğm. Köstenceli Ali Rıza'nın ordudan ihracı", 08 Eylül 1925; **BCA 17-41-19**, "Güverte Yzb. Kasımpaşalı İsmail'in emekliliği", 08 Eylül 1925; **BCA 18-43-7**, "Korvet Kaptanı Üsküdarlı Mehmed Ali Nusfet'in emekliliği", 15 Eylül 1925; **BCA 18-43-20**, "Güverte Kd.Yzb. Küçükmustafapaşalı Adil'in emekliliği", 16 Eylül 1925; **BCA 18-44-2**, "Deniz sınıfına mensup sekiz kişinin yaş kaydından, yirmi kişinin de hizmet sürelerini tamamladıklarından emekliye sevk", 17 Eylül 1925; **BCA 16-66-4**, "Kd. Yzb. Kasımpaşalı Salih Murad'ın emekliliği", 16 Ekim 1925; **BCA 20-55-13**,

Millî Mücadeleye katılmadığı gerekçesiyle rütbe ve tecrübesine bakılmaksızın toplam 749 deniz subayı emekliye sevk edilerek tasfiye¹⁶³ edilmiştir.¹⁶⁴ İleride cumhuriyetin ilk amirallerinden biri olacak Fahri Engin de Bursa'daki kurul tarafından oybirliği ile ihraç edilmiş ancak Rauf Orbay'ın bahse konu kişinin Millî Mücadele yararına İstanbul'da görevlendirildiğine yönelik ifadesi ile hizmete geri dönmüştür.¹⁶⁵ Fakat herkes onun kadar şanslı olamamış, haksız yere atıldığı tespit edilip ihraç işlemi mahkeme kararı ile iptal edilen personel dahi, göreve döner dönmez emekliliğe sevk edilmiştir.¹⁶⁶ Yine Yarbay Fuat bey de açıkta beklerken suçsuz bulunarak 17 Haziran 1924'de Akdeniz Bahriye Komutanlığına atanmış ancak sonrasında o da emekliye sevk edilmiştir.¹⁶⁷ Savaşta katılmayan personelden rahatsız olan subaylar tarafından bu tasfiye yerinde bir hareket olarak görülmüş, *“saltanat devrinden kalan deniz personeli seviye ve karakter, bilgi, yaş kriterlerine göre değerlendirilerek tenkisata gidildiği, tasfiyeden sonra kalan personel ile az ve öz bir filo oluşturulduğu”* belirtilmiştir.¹⁶⁸

“Gedikli Zabıt Mektebinde Katip Yzb. İspirli Yunus Vehbi'nin emekliliği”, 15 Aralık 1925; **BCA 20-57-14**, “Güv. Yzb. Ahmed'in istifa işleminin iptaliyle emekliye sevk”, 31 Aralık 1925; **BCA 21-1-3**, “Gv. Subayı Fatihli Mehmed Zeki'nin emekliye sevk”, 30 Ocak 1926; **BCA 21-1-7**, “Dr. Bnb.lar Mustafa, Mehmed Vafı, Ecz. Bnb. İsmail Fehim'in emekliye sevkleri; Dr. Bnb. Bahri Nami'nin istifası; Ecz. Edhem Fahreddin'in Tğm. liğe tayini”, 5 Ocak 1926; **BCA 21-1-9**, “Korvet çarkcısı Manisalı Avni'nin emekliye sevk”, 06 Ocak 1926; **BCA 21-1-18**, “Ütğm. Yusuf, Tğm. Edimeli Bahri, Hesap Memuru Yardımcısı Necati ile Muamelat ve Hesap Memurları İbrahim Vecdi, Kerküklü Abdullah, Ali ve Kütahyalı Ali Rıza'nın emekliye sevkleri”, 9 Ocak 1926; **BCA 21-3-9**, “2. sınıf Gedikli Sb. Asitaneli Mehmed Tevfik'in sağlık sebebiyle emekliye sevk”, 24 Ocak 1926; **BCA 21-3-16**, “2. Sınıf Sıhhiye Gedikli Subayı İslimiyeli Ali'nin emekliye sevk”, 26 Ocak 1926; **BCA 21-4-11**, “Gv. Yzb. Asitaneli Mehmed Ali'nin emekliye sevk”; 2 Şubat 1926; **BCA 21-5-16**, “İmam Mehmed Bahri, Elbistanlı Yusuf Ziya, Em. P. Ütğm. Hüseyin, Sultanahmetli Mehmed Ata ve bazı subayların emekliye sevk, P. Ütğm. Hafız İshak'ın ordudan ihracı; bir subayın muvazzaf sınıfa nakli”; 9 Şubat 1926; **BCA 24-20-2**, “Kazanhane Fabrikası memurlarından Korvet Çarkcısı Elazığlı Mustafa'nın emekliye ayrılması”, 18 Mayıs 1926; **BCA 24-20-14**, “Güv. Kd. Yzb. Lazkiyeli Mehmed Faris'in emekliliği”, 26 Mayıs 1926; **BCA 26-26-1**, “Güv. Kd. Yzb. Kasımpaşalı Hüseyin Lütfi, Mehmed Burhaneddin, Çarkçı Yzb. Yalova Mustafa, İzmirli Ali, Kadıköylü Mustafa Lütfi ve Edremitli Mustafa Sami'nin emekliliği”, 20 Temmuz 1926; **BCA 26-30-7**, “Korvet Kaptanı Kasımpaşalı Mehmed Bahaeddin'in emekliliği”, 29 Ağustos 1926; **BCA 28-36-10**, “Korvet Kaptanı İstanbullu Mustafa Kemal'in emekliye sevk”; 17 Ekim 1926; **BCA 28-37-4**, “Bahri Hv. Bl. den Çarkçı Yzb. Beşiktaşlı İsmail'in yabancı uyruklu kadınla evlenmesi sebebiyle emekliye sevk”, 20 Ekim 1926; **BCA 28-39-15**, “Güverte Kd. Yzb. Sultanselimli Talat'ın emekliye sevk”, 11 Kasım 1926; **BCA 28-39-19**, “Çarkçı Yzb. Sudanlı Ferhad'ın I. Dünya Savaşı'nda yaralanıp malûl kalması sebebiyle emekliye sevk”, 14 Kasım 1926; **BCA 29-44-12**, “Gv. Kd. Yzb.lar İstanbullu Ahmed ve Çanakkaleli Mehmed Kemal ile 8 Gedikli Zabıtın emekliye sevkleri”, 30 Aralık 1926; **BCA 30-5-9**, “Gv. Kd. Bnb. Yeniköylü Mehmed Enver'in emekliye sevk”, 7 Mart 1927; **BCA 33-18-12**, “Bnb.lar Sivaslı Mehmed, Erzurumlu Sabri, Behisnili Mahmud Nedim, Harputlu Osman Nuri ve Selanikli Bahri ile P. Yrb. Hüsrevpaşalı Muhyiddin'in emekliye sevkleri”, 9 Ağustos 1927.

¹⁶³ Deniz Kuvvetleri tarafından resmi olarak bastırılan Türk Deniz Harp Tarihi kitaplarında bahse konu emekliye sevk işlemi tasfiye olarak adlandırılmıştır. Ayrıca emekli amirallerin anı kitaplarında da aynı tabirin kullanıldığı görülmüştür.

¹⁶⁴ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s.17; Oran, s.196; Tunaboğlu, s.20, Çoker, *Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu?*, s.60-61.

¹⁶⁵ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.181.

¹⁶⁶ **BCA 20-52-13**, “Aydın Reis Gambotunda Güverte Kd. Yzb. Yeniçesmeli Haşim'in ordudan ihracına dair kararın iptali”, 21 Kasım 1925; **BCA 20-23-13**, “Güverte Kd. Yzb. Yeniçesmeli Haşim'in emekliye sevk”, 29 Kasım 1925; **BCA 20-56-19**, “Müh.Tğm. Bakırköylü Salih Subhi'nin ordudan ihraç işleminin iptali ve emekliye sevk”, 22 Aralık 1925.

¹⁶⁷ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.183.

¹⁶⁸ Kur.Yb.Ruhi Develioğlu, “Karadenizde İstiklal Savaşından Bir Kaç Safha ve Cumhuriyet Denizciliğine Umumi Bir Bakış”, *Deniz Mecmuası*, Sayı: 348, (Nisan 1938), s.86-87.

Tasfiyeler sonrası üst rütbeli personelin eksikliği sebebiyle Donanma Komutanlığına yarbay rütbesindeki bir deniz subayı atanmıştır. Her ne kadar Donanma Komutanlığı kolordu eşiti sayılsa da¹⁶⁹ donanmada koramiral rütbesinde bir personel bulunmayışı ve kadronun yarbay rütbesindeki bir personel ile doldurulması donanmanın etkinliğini azaltmıştır. Böylece Millî Mücadelenin kahraman generallerinin ve Mareşalinin karşısında, deniz kuvvetlerinin en üst rütbeli personeli sadece yarbay rütbesinde kalmıştır. Aslında donanma personeli rütbe kıdem sırası 1918 yılında yayınlanmış bir sonrakinin yayınladığı 1924 yılına kadar bir terfi işlemi olmamıştır. 1924 yılında yeni personel rütbe kıdem sırası yayınlandığında 11 kalyon kaptanı (albay), 24 firkateyn kaptanı (yarbay) ve 144 korvet kaptanı (binbaşı) bulunuyordu.¹⁷⁰ Eğer bu personel tasfiye edilmeyip terfi işlemine tabi tutulsaydı kara kuvvetleri ile deniz kuvvetleri arasında oluşan rütbe farkı bu kadar derinleşmeyecekti. Bu sebeple Cumhuriyetin ilk yılından itibaren Donanma Komutanlığı görevini, 1935 yılında Tuğamiral rütbesine terfi ettirilen Şükrü Okan¹⁷¹ atanana kadar yarbay/albay rütbesindeki denizci subaylar yerine getirmek zorunda kalmıştır.¹⁷² Genelkurmay Başkanının Maraşel, İkinci Başkanın Orgeneral, MSB.lığı Ordu Dairesinin Tümgeneral ve Başmüsteşarın Korgeneral olduğu bir ortamda¹⁷³ genç rütbedeki denizcilerden oluşan deniz kuvvetlerinin kendini anlatma ya da düşüncelerini kabul ettirme şansı ortadan kalkmış ve fikirleri çoğu zaman ciddiye alınmamıştır.¹⁷⁴ Bu durum İngiltere Büyükelçiliğinin raporlarına da girmiş ve deniz kuvvetleri personelinin **Ankara'nın askeri dünyasında çok küçük bir öneme sahip olduğu**, günlük rutinlerini ağırlıklı olarak Genelkurmay'ın kendilerine olan düşmanca tavırlarının korkusuyla geçirdikleri belirtilmiştir.¹⁷⁵

Millî Mücadeleye katılan katılmayan söylemi sebebiyle, bahriye subayları arasındaki ayrılık sonraki yıllarda da devam etmiş ve subaylar birbirlerini mütareke yıllarında yaptıkları konusunda giderek artan bir şekilde ihbar etmiştir.¹⁷⁶ Bu ihbarlara istinaden soruşturmalar açılmıştır. Durumun ciddi bir hal alması sebebiyle dönemin Savunma

¹⁶⁹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, **Sessiz ve Derinden**, İstanbul: Deniz Kuvvetleri Basımevi, 2007, s.33

¹⁷⁰ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.14.

¹⁷¹ **BCA 30-11-1-0/ Kutu 99- Gömlek 31 Sıra 6**, "Tuğa. Şükrü Okan'ın Donanma Komutanlığına ve Tuğg. Fahri Engin'in HarpFilosu Komutanlığına tayinleri", 30 Eylül 1935.

¹⁷² İ. Bülent Işın, **Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923'ten 2005'e**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2006, s.34.

¹⁷³ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 2*, s.424.

¹⁷⁴ Oran, s.197.

¹⁷⁵ **FO 286/1090/113**, "Turkish Navy", The Natiocal Archives, Rome: British Embassy, 21 Mart 1930, s.1.

¹⁷⁶ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.67.

Bakanı tarafından 16 Haziran 1928 tarihinde bir genelge yayınlanmıştır. Genelgede bakan tarafından özetle şunlar belirtilmiştir.

*“Bazı yüksek makamlardaki kişilerin aracılığı ile etki yapmaya çalışarak yükselmek veya yer değiştirmek isteyenler sonuçta kesinlikle zarar görecekları için bu gibi eylemlerden sakınmalıdır. Vekalet, zamanında her subayın kayıtları üzerinde, ayrı ayrı inceleme yapacak ve aldıkları sicillerden oluşacak kaniya göre karar verecektir. Buna aykırı yükselme ve yer değiştirme olamayacağı gibi **sebepsiz emekliye ayırma işlemi de yapılmayacağı artık bilinmelidir**.....Deniz kadrolarında devamsızlıkları, itaatsizlikleri, gayretsizlikleri ve herhangi suretle olursa olsun mesleğin bir branşında yetersizlikleri anlaşılanlar hakkında kanunun emrettiği cezaların uygulanmasına gidilmesi kesinlikle alınmış bir hareket kuralıdır. Subaylar ve diğer bahriye mensuplarının resmi iş ve işlemlerdeki çalışma derecelerinin, kendilerine verilen görevdeki yararlılıkları, eylemli olarak yaptıkları işler incelenmek suretiyle zaman zaman denetlenecek ve alınacak sonuca göre yukarıda belirtilen uygulamaya geçilecektir. Bundan dolayı, arzum dışında subaylar ve diğer mensupların hoş olmayan işlemlerle karşılaşmamaları için görev severlik ve askerlik ruhunu kendilerine önder hareket sayarak özellikle Cumhuriyet deniz ordusunun yükselmesine hizmet eden yararlı bir kişi olduklarını göz önünde bulundurarak bu konudaki kanaatimi kuvvetlendirmelerini rica ederim.”.*¹⁷⁷

Genelgeden de anlaşılacağı üzere artık donanmada sebepsiz emekliye ayırma işlemi yapılmayacağı ve makamların liyakate göre verileceği vurgulanmıştır. Daha önce yapılmış sebepsiz emekliye ayırma işlemleri, donanma personeli üzerinde psikolojik bir baskı oluşturmuş, belli bir süre personelin birbirini Millî Mücadeleye katılıp katılmadığı yönünde ihbar etmesinin önüne geçilememiştir.

Bu dönemde diğer bir problem sahası deniz kuvvetlerinin kara esasları ile yönetilmesi olmuştur. Denizciler üzerinde alınan kararlara itiraz edebilecek rütbede personelin bulunmayışı, donanmanın piyade esaslarına göre şekillendirilmesinin önünü açmış ve bir dizi idari karar ile donanmada çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Deniz okullarındaki eğitim kara okullarına benzetilmiş, rütbe isimleri kara ordusu ile aynı yapılmış, donanma

¹⁷⁷ Uzun, Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi, s.65.

unsurları kolordu emrine verilmiş ve kara birliklerinde olduğu gibi deniz birliklerine de alay sancağı dağıtılmıştır.¹⁷⁸ 1909 yılında İngiliz Amiralın Bahriye Nazırlığında görev yaptığı dönemde denizci rütbe isimleri Müşir Amiral, Ferik Amiral, Liva Amiral, Kalyon Kaptanı, Fırkateyn Kaptanı, Kıdemli Yüzbaşı, Yüzbaşı, Mülazım, Birinci Sınıf Gedikli Subayı, Mühendis, İkinci Sınıf Gedikli Subayı, Üçüncü Sınıf Gedikli Subayı, Namzet, Başçavuş, Çavuş, Onbaşı olarak belirlenmiş ve 1929 yılına kadar da kullanılmıştır.¹⁷⁹ 1 Haziran 1929 tarihinde 1494 sayılı yasa ile 863 sayılı yasa gereği donanmada İngiliz bahriyesinden esinlenerek kullanılan rütbe unvanları, kara rütbe unvanları ile birleştirilerek aynı isme dönüştürülmüştür.¹⁸⁰ Bu kapsamda Kalyon Kaptanı Albay (Miralay), Fırkateyn Kaptanı Yarbey (Kaymakam), Korvet Kaptanı ise Binbaşı olarak değiştirilmiştir. 8 Nisan 1935 tarihli ve 110468 sayılı tezkere ile Milli savunma Bakanlığının bugünkü halini alarak deniz rütbeleri kara rütbeleri ile aynı hale gelmesi kalıcı hale getirilmiş¹⁸¹ ve günümüze kadar da bu şekilde kullanımına devam edilmiştir.¹⁸² Deniz kuvvetlerinin kendi geleneklerinden uzaklaştırılarak kara kuvvetleri sistemi ile aynı yapılması ile gemiler alay ve tabur olarak kabul edilmeye başlanmış, denizin kara birliklerine Deniz Kor Komutanlığı, Deniz Tümen Komutanlığı gibi kara ordusunda kullanılan isimler takılmış, deniz subaylarına kıta görevleri getirilerek kara kuvvetlerinde uygulanan usuller uygulanmaya başlanmıştır.¹⁸³

Deniz kuvvetleri personelinin kullandığı ve kendilerine has olan kıyafetlerde de bir dizi değişikliğe gidilmiştir. Deniz kuvvetlerinde kullanılan üniforma İngiliz Bahriyesinden bire bir örnek alınmıştır.¹⁸⁴ Beyaz üniformalarda kullanılan rütbeler orduda kullanılan ile aynı şekle döndürülerek sırma yerine çubuk ve yıldız kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸⁵ Böylece kollara takılan kışlık üniformalarda değişiklik yapılmamış ancak omuzlara takılan rütbelerde denizci geleneğinde çok önemli yeri olan sırma kaldırılarak kara subaylarının kullandığı çizgiler getirilerek, rütbe işaretleri kara subaylarının rütbe işareti

¹⁷⁸ Tunaboğlu, s.11.

¹⁷⁹ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.42.

¹⁸⁰ **Resmî Gazete**, “Ordu Zabitan Heyetine Mahsus 863 ve 1252 Numaralı Terfi Kanunlarının Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun”, 1 Haziran 1929, Sayı: 1215, s. 7532.

¹⁸¹ **Resmî Gazete**, “Askeri Rütbelerin Karşılıklarını Göstermek Üzere Ali Askeri Şûraca Hazırlanan İlişik Cetvelin Tasdiki”, 22 Nisan 1935, Sayı 2984, s.5093.

¹⁸² Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.102.

¹⁸³ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4*, s.635.

¹⁸⁴ **FCO 371/10870**, “Situation in Turkey”, The National Archives 12 Aralık 1925, s.216.

¹⁸⁵ Fahri Çoker, “Bahriyemizde Personel Kıyafetinin Geçirdiği Aşamalar (1830-1970)”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 478 Eki, (Temmuz 1972), s.1-15.

ile aynı yapılmıştır.¹⁸⁶ Denizci üniformaları bugünkü kendine has halini ancak 28 sene sonra 1957 yılında kavuşabilmiştir.¹⁸⁷ Deniz kuvvetleri personelinin kullandığı ve kendilerine has olan kıyafetlerden beyaz salon elbiseleri¹⁸⁸ ve İngiliz bahriyesinden esinlenen felük şapka da 23 Mayıs 1933 ve 14455 sayılı hükümet kararnamesi ile kaldırılmıştır.¹⁸⁹ Daha sonra denizciler 1940 yılında “Büyük Üniforma” denilen İngiliz denizcilerinin üniformasını andıran bir üniforma giyerek 1940 yılındaki Cumhuriyet töreni kutlamalarına katılmışlar ancak o üniforma da Genelkurmay emri ile donanma kıyafetlerinden çıkartılmıştır.¹⁹⁰ Denizcilerin kültürel olarak farklı olduğu noktalar egemen grubun dayatmasıyla değiştirilmiş ve kültürel kodlara yönelik değişiklikler bu dönemde yapılmaya devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda her yıl düzenli olarak kutlanan Preveze Zaferi kutlamaları da Cumhuriyet’in ilk yılından itibaren terkedilmiştir.

Deniz haritacılığı olan hidrografi hizmeti Genelkurmay tarafından topografi hizmeti ile aynı görüldüğünden, 1925 yılında çıkarılan kanun ile bu hizmet de donanmadan alınmış ve 1954 yılında Hidrografi Dairesinin kurulumuna kadar bu şekilde devam edilmiştir.¹⁹¹ Donanmanın sadece lojistik faaliyetlerinden sorumlu olduğu düşüncesi kurmay subaya ihtiyaç olmayacağı düşüncesine temel oluşturmuştur. Donanmada kurmay subaya ihtiyaç olmayacağının düşüncesi ile Deniz Harp Akademisi 1930 yılına kadar açılmamıştır. Açıldığında ise deniz stratejisi üzerine ders verecek kimse bulunmaması sebebiyle Kara Harp Akademisinde öğretmenlik yapanlar deniz muharebelerini anlatmaya çalışmıştır. Deniz Harp Akademisi öğrencilerine alay, tümen, kolordu ve askeri coğrafya dersleri verilerek ağırlıklı olarak piyade taktik ve manevraları öğretilmiştir. 1928 yılında Denizciler tarafından hazırlanan Deniz İç Hizmetler Talimatı, silahlı kuvvetlerde değişik iç hizmetler talimatı olmaz denilerek kara kuvvetleri personeli tarafından reddedilmiştir.¹⁹²

Personel konularındaki değişiklikler ve idari kısıtlamalar yanında, donanma harekât ve materyal açısından da bir dizi kısıtlamaya tabi tutulmuştur. Lozan anlaşmasının imzalanması ile birlikte boğazlar ve çevresinde asker bulundurulması yasaklanmıştır.

¹⁸⁶ Gülen, s.170; Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.316.

¹⁸⁷ **Resmî Gazete**, “Silâhlı Kuvvetler Kıyafet Kararı”, 21 Ocak 1957, Sayı: 9514, s.16209-16226.

¹⁸⁸ Mesdres

¹⁸⁹ **Resmî Gazete**, “Ordu Kıyafet Kararı”, 5 Eylül 1933, Sayı 2495, s.3047,3049.

¹⁹⁰ Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923’ten 2005’e*, s.44.

¹⁹¹ Tunaboylu, s.14.

¹⁹² Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4*, s.642.

Lozan anlaşmasının boğazlar sözleşmesine göre Çanakkale boğazının 4 km kuzeybatısı ve 20 km güneydoğusu, İstanbul boğazının ise doğu ve batı kıyısından 15 km uzaklığa kadar olan bölgeler askerden arındırılması,¹⁹³ boğazlar komisyonunun kurulması,¹⁹⁴ askerden arındırılan bölgelerde deniz üssünün kurulamayacağı¹⁹⁵ karara bağlanmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun donanma üssü Haliç tersanesiydi ve Cumhuriyete miras kalan gemiler Yavuz hariç Haliç tersanesinde bulunmaktaydı. Boğazlarda üs bulundurma hakkı ortadan kalkması sebebiyle donanmaya yeni bir harekât üssü ihtiyacı ortaya çıkmıştı.¹⁹⁶ Ayrıca Yeni katılan gemiler¹⁹⁷ ile birlikte Yavuz'un onarım ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için bir limana ve tersaneye ihtiyaç duyulduğu bu sebeple gölcükte tersane kurulmasına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁸ Bu kapsamda Gölcük'te bir tersane kurulması kanunlaştırılmış¹⁹⁹ ve Gölcük projesine başlanmıştır. Ancak donanmanın Gölcük'e taşınma işlemi yavaş ilerlemiştir. Haliç tersanesinin söküm işlemine ise ancak 1931 yılında başlanabilmiştir.²⁰⁰

Gölcük bir harekât üssü haline gelene kadar Cumhuriyet Donanması, Marmara Denizinde İzmit Körfezine yerleşmiştir. 1924 yılında donanmada yavaş yavaş gemiler faal hale gelmesine rağmen donanmaya duyulan güvensizlikten dolayı zorunlu haller dışında donanmanın Marmara Denizi dışına çıkması uygun bulmamıştır.²⁰¹ Genelkurmay tarafından gemilerin eğitim sahası İzmit olarak belirlenmiş ve bu saha donanma için yeterli olarak görülmüştür.²⁰² Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak tarafından Donanma Komutanlığına “*Benden emir almadıkça donanma gemileri körfezin dışına çıkamaz ve körfez dışında eğitim yapamaz.*” şeklinde emir verilmiştir.²⁰³ Donanma unsurlarının serbest hareket etmesinin engellenmesi için de donanma müstahkem mevki komutanlıklarına bağlanmıştır. Amasra ve Samsun Bahriye Kumandanlığı Millî

¹⁹³ Lozan Anlaşması Boğazlar Sözleşmesi Madde 4. Seha L. Meray (Çev.), **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar ve Belgeler, İkinci Takım C.II**, İstanbul: YKY, 2003, s.3.

¹⁹⁴ Lozan Anlaşması Boğazlar Sözleşmesi Madde 5. Meray, s.3.

¹⁹⁵ Lozan Anlaşması Boğazlar Sözleşmesi Madde 6. Meray, s.3.

¹⁹⁶ Ferdi Uyaniker, “Gölcük Deniz Ana Üs Komutanlığının Tarihi Gelişimi (1921-2016)”, **SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi**, Cilt 31, Sayı 1, (Haziran 2021), s.79-85.

¹⁹⁷ 4 Muhrip, 4 Denizaltı, 3 Avcıbot.

¹⁹⁸ **TBMM 4. Dönem, 15. Cilt, 47. Birleşim**, 8 Mayıs 1933, s.36-39.

¹⁹⁹ **Resmî Gazete**, “Harp gemilerinin tamiri için Gölcükte tamir liman ve tersane yaptırılması hakkında kanun”, 8 Mayıs 1933, Sayı: 2400, s. 2470.

²⁰⁰ Uyaniker, s.87.

²⁰¹ Nejat Tarakçı, “Cumhuriyet ve Türk Denizciliği”, TASAM, 20 Ekim 2012, <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4904/cumhuriyet-ve-turk-denizciligi> (25 Ekim 2018)

²⁰² Donanmanın Marmara denizine çıkmaya ihtiyacı olduğuna dair görevli Alman Amiral tarafından verilen rapor sonrası eğitim sahası genişletilmiştir. Osman Alpay Kaynak, **Amiral Vehbi Ziya Dümer'in Anıları**, İstanbul: Deniz İkmal Grup Komutanlığı Matbaası, 2003, s.140.

²⁰³ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)* Cilt 1, s.48.

Mücadele sonrası lağv edilmiş, İzmit ve İzmir’de birer mayın grubu oluşturulmuştur. İzmir mayın grubu İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığına, İzmit mayın grubu Kocaeli Müstahkem Mevki Komutanlığına bağlanmıştır.²⁰⁴ Marmara Üssü Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevki Kumandanlığı da harekât ve eğitim açısından Eskişehir’deki Dördüncü Kolordu üzerinden Birinci Ordu Müfettişliğine bağlanmıştır.²⁰⁵ Böylece donanmanın, kara kuvvetlerinin izni ve onayı olmadan harekât ve eğitim yapmasının önüne geçilmiştir.²⁰⁶ Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yeni oluşturulan yapıda donanma kara ordusunun bir parçası olarak görülmeye başlanmış, Fevzi Çakmak’ın görev süresi boyunca bu bakış açısı devam etmiştir.²⁰⁷

Böyle bir ortamda Deniz Harp Akademisinin de 1930 yılına kadar açılmadığı ve üst rütbeli deniz subayının bulunmadığı göz önüne alındığında, deniz kuvvetlerinin bir deniz stratejisi üretme ya da askeri doktrininde kendine istediği yeri bulma şansı kalmamıştır. Onun yerine Genelkurmay’ın belirlediği stratejiye göre hareket etmek zorunda kalınmıştır. Donanma için öngörülen strateji ise kıyı savunması ile sınırlı olmuştur. Cumhuriyet ilan edilmeden yaklaşık bir ay önce mecliste okunan icra vekilleri programında donanma için oluşturulan bütçede, gücünün üzerinde bir bahriye programını düşünülmendiği, bu kapsamda ilk etapta savunma konseptli deniz unsurunun temin edilmesinin ve deniz subaylarının askeri eğitiminden ibaret olacağının belirtilmesi Cumhuriyetin ilk yıllarında bahriye için ne düşünüleceğinin ipuçlarını vermiştir.²⁰⁸ Bu kapsamda savunma konseptine dayalı ve maliyeti ucuz olan mayın gemisi ile yeni bir stratejik silah olan denizaltı temin edilebilecek deniz unsurları olarak ön plana çıkmıştır. Denizaltılara, harbe hâkim olacak bir silah olarak bakılmıştır.²⁰⁹ Onunla mücadele edebilecek güçte bir silah henüz bulunmamış olması, sadece periskobundan tespit edilebilmesi ve periskop mesafesinin sadece gözle tahmin edilebilmesi onu rakipsiz bir deniz unsuru haline getirmiştir.²¹⁰ Denizaltı, gündüz görünmeden yaklaşp torpido atması, baskın özelliği, her sınıf gemi tipine hücum edebilmesi onu diğer gemi tiplerinin önüne

²⁰⁴ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s.12.

²⁰⁵ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.162; Oran, s.170-175.

²⁰⁶ Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923’ten 2005’e*, s.16.

²⁰⁷ Gülen, s.356.

²⁰⁸ **TBMM 2. Dönem 1. Cilt, 14. Birleşim**, 05 Eylül 1923, s.426.

²⁰⁹ Kıdemli Yüzbaşı Süreyya, “Tahtelbahirler Harp Gemilerine Karşı Nasıl Kullanılmalıdır?”, *Deniz Mecmuası*, Sayı: 311, (Şubat 1929), s.4.

²¹⁰ Dz.Kd.Yzb. Abdurrahman Şeref, “Denizaltı Gemisi Avcılığı Hakkında Umumi Bir Tetkik”, *Deniz Mecmuası*, Sayı: 329, (Temmuz 1933), s.263-280.

çıkartmıştır. Himaye kuvveti bulundurulmasına lüzum olmaması, kuvvet tasarrufu sağlamış, bu sebeple deniz kuvvetleri küçük ve ekonomisi sınırlı olan devletler için denizaltıların kıyıları korumak için uygun bir silah olduğu düşünülmüştür.²¹¹

Denizaltının yanında da savunmada diğer önemli bir unsur olarak mayın silahı görülmüştür.²¹² Denizaltıların istenilmeyen yerlere girmesinin engellenmesi için mayın ve ağ manialarına güvenilmiş, Boğazların da mayınlarla korunmasının denizcilik açısından yeterli olduğu düşünülmüştür.²¹³ Bu iki deniz unsurunun temininin, büyük tonajlı muhrip ya da korvetlerin temininden daha kolay ve ucuz olması Cumhuriyetin ilk yıllarında tercih edilmelerine sebebiyet vermiştir.²¹⁴ Bu sebeple Cumhuriyete ilk kazandırılan gemiler ay sınıfı denizaltılar olmuştur. Aşağıdaki grafikte Cumhuriyet kurulması sonrası temin edilen denizaltı ve mayın gemilerinin sayıları görülebilmektedir. Şekil 3'te de görüleceği üzere Cumhuriyetin kurulması sonrası yoğun olarak mayın gemisi ve denizaltı temin edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğundan kalan yüksek tonajlı gemilerin çoğu hurdaya ayrılmış, onarılabilenler ise donanmaya katılmıştır. Bu sebeple erken Cumhuriyet döneminde büyük gemilerin sayısında düşüş yaşanmış, müteakip dönemde de sayılarında büyük bir artış görülmemiştir. Bu kadar çok mayın gemisinin satın alınması donanma sayısında artış varmış gibi gösterse de tek tip geminin farklı ülkelerden temin edilmesi, elinde çok az mevcut olan ödeneğin de farklı ülkelerden alınan gemilerin işletme/ bakım / onarım / idame giderlerinin fazla olması nedeniyle israf edilmesine sebebiyet vermiştir.²¹⁵

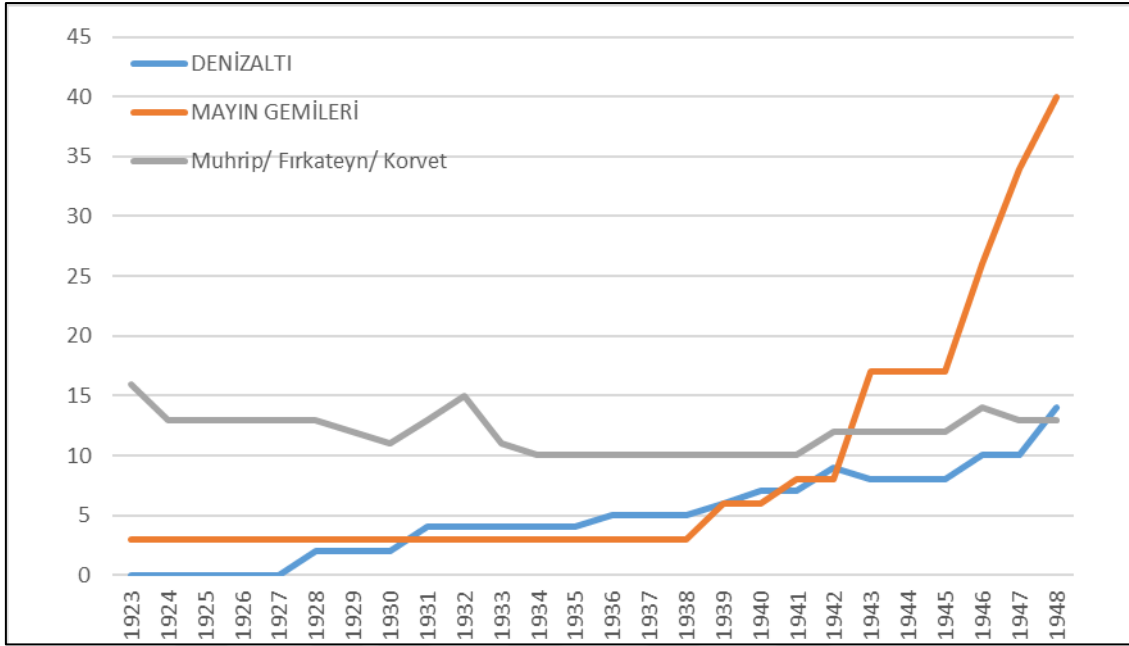
²¹¹ K.Yüzbaşı Osman Nuri, "Tahtelbahir ve göreceği işler", **Deniz Mecmuası** , Sayı: 312, (Mart 1929), s.75-83

²¹² Binbaşı H.Sami, "Büyük harpte mayınlar", **Deniz Mecmuası** , Sayı: 312, (Mart 1929), s.103-140.

²¹³ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.48.

²¹⁴ Barlas ve Güvenç, s.95.

²¹⁵ Balkan ve Yeşiltaş, "Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'nin Deniz Kuvvetleri/Donanma Stratejisindeki Dönüşüm: Kıyı Savunmasından Açık Denizlere", s. 97-138.

Şekil 3: 1923-1948 Yılları Arası Deniz Kuvvetleri Envanterindeki Gemi Sayıları

Kaynak : Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, **Cumhuriyet Donanması 1923-2005**, 2. Baskı, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005, s.10-318.

Sonuç olarak, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kara gücüne dayanan bir askeri doktrin inşa edilmiş,²¹⁶ bu durum da deniz gücünü ve donanmayı ihmal eden bir pratiğin oluşmasına neden olmuştur. Denizaltı ve mayın gemisi gibi savunma gemileri ile savunma yapılabileceği ve büyük su üstü gemilerine ihtiyaç olmadığı düşüncesi ile denizciler tarafından uzun süre mücadele edilmiştir.²¹⁷ Birinci Dünya Savaşı sonrası İtilaf Devletleri tarafından ilk olarak devre dışı bırakılan donanma, Cumhuriyet kurulduğunda yeni oluşturulan yapıda ve askeri doktrinde de kendine istediği yeri bulamamıştır. Deniz kuvvetleri, Genelkurmay çatısı altında hiyerarşik bir düzene sokularak kara kuvvetlerinden daha kідemsiz bir kuvvet haline indirgenmiştir. Denizcilere göre, ordusunun esas kuvvet olarak kabul edildiği Japonya’da da donanma ikinci ve yardımcı bir kuvvet olarak görülmüştür. Ancak deniz kuvvetlerine olan ihtiyacın anlaşılması sonucu süratle denizci büyük bir devlet olarak sahneye çıkabilmiştir. Aynı başarıyı deniz kuvvetlerinin de gösterebileceği değerlendirilmiştir²¹⁸ Ancak deniz kuvvetleri, kara

²¹⁶ Esmā Torun, “Donanma Komutanlığının Ana Üssü Olarak Gölçük Bölgesinin Seçilmesi ve İlk Faaliyetleri”, **3’üncü Deniz Harp Tarihi Semineri**, Kocaeli, 19-21 Nisan 2006, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.5/89-109.

²¹⁷ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s.50.

²¹⁸ Dz.Önyzb.Şeref Karapınar, “Japonya Bahriyesinin Tevekkün ve İnkişafı”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 360, (Nisan 1941), s.121.

kuvvetleri ile eşit seviyede olabilmeyi kaybettiği gibi artık ikinci kuvvet olarak bile değerlendirilmemeye başlanmıştır. Çünkü artık istikbalin göklerde olduğu düşünülmüş, bu durum da ikinci kuvvet olarak hava kuvvetlerinin ön plana çıkmasına sebep olmuştur.

2.2.2. “İstikbal Göklerdedir”: Hava Gücünün Yükselişi

Deniz kuvvetlerinin erken Cumhuriyet döneminde geri planda kalmasının diğer bir nedeni de hava silahının yeni bir teknoloji olarak ortaya çıkması olmuştur. Karar alıcıların dikkatini çeken hava silahı sayesinde hava gücü askeri stratejide yerini hemen alabilmiştir. Böylece “Donanma mı Tayyare mi?” tartışmasının²¹⁹ cevabı tayyare olmuş ve askeri stratejide deniz kuvvetlerinin önüne geçmiştir. Hava kuvvetlerinin askeri stratejideki yeri ile ilgili yayınlanan ilk doküman 1926 yılında Genelkurmay Başkanlığı tarafından bastırılan Hava Kuvveti Rehberi²²⁰ olmuştur. Bu dokümanda yeni oluşturulan silahlı kuvvetler yapısındaki hava kuvvetlerine dair düşünceler net bir şekilde görülebilmektedir. Bu rehberde göre kara, deniz ve havanın kendine ait bir ordusunun olmasının teorik olarak doğru olduğu; ancak savaşın, en nihayetinde kara üzerinde bir yerde hakimiyetin tesisiyle sonuçlanacağı ve bunu elinde silahıyla ancak piyade askerinin yani kara ordusunun yapabileceği, ona yardımcı olan iki ordunun bulunduğu bunların da deniz ve hava ordusu olduğu belirtilmiştir.²²¹ Bu yazılardan, kara kuvvetlerinin esas unsur olduğu hava ve deniz kuvvetlerinin ise yardımcı bir unsur olarak tahayyül edildiği görülmektedir.

Bahse konu rehberde göre, deniz ordusunun önünde sahillerin bir engel oluşturması, karaya çıkıp görevini devam ettiremediği, bir memleketin içlerine kadar giremediği fakat hava ordusunu hem denizde hem de karada engelleyecek hiçbir kuvvetin bulunmadığı vurgulanarak, hava kuvvetlerinin daha önemli olduğu anlatılmıştır.²²² Ayrıca giderek bomba taşıma kapasitesi artan hava unsurlarının karadaki askeri hedefleri ve düşman unsurları ile düşman sanayisini bombalayabilmesinin, kara topçusunun etkisini takviye edeceği, topçu atış menzili dışında kalan hedeflerin de vurulması ile hava kuvvetlerinin topçunun yerine bile geçebileceği vurgulanmıştır.²²³

²¹⁹ Dz.Bnb.Osman Nuri, “Deniz Kuvvetleri”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 333 Eki, (Temmuz 1934.), s. 4-5.

²²⁰ Hava Kuvveti Rehberi 1926 yılında Genelkurmay Başkanlığı tarafından İstanbul Askeri Matbaasında bastırılmıştır. Eski Hava Kuvvetleri Orgeneral İbrahim Fırtına'nın “Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları : 1922-1930” kitabının 2009 yılındaki ilk basımında bahse konu rehberin Hava Kuvvetleri Arşivlerinde bulunamaması sebebiyle yayınlanamamıştır. Ancak daha sonra arşivlerde bulunan rehber 2018 yılındaki ikinci basımda yayınlanmıştır.

²²¹ H. İbrahim Fırtına, **Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları : 1922-1930**, 2. Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018, s.257.

²²² Fırtına, s.258.

²²³ Fırtına, s.290-291.

Hava gücünün savaş başlamadan hava hâkimiyeti sağlanmasında ve düşman hava kuvvetlerinin imha edilerek düşmanı savaş dışı bırakabileceği de değerlendirilmiştir.²²⁴ Bu avantajları sebebiyle ordu emrine verilen hava kuvvetleri için uygulanacak en uygun hava teşkilatının, harekât icra eden ordunun karargahında kuvvetli bir Ordu ve Hava Şubesinin kurulması, hava şubesi müdürünün direk olarak ordu komutanına bağlı olmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.²²⁵

Osmanlı dönemindeki stratejik kültürün aksine, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren denizler kontrol edilecek ya da hâkimiyet sağlanacak bir coğrafya olarak görülmediği gibi donanmanın sadece denizde görev almasının kara coğrafyasında hakimiyet sağlanmasında bir engel olacağı ancak hava kuvvetleri için böyle bir engelin söz konusu olmadığı düşünülmüştür. Mekân algısının sadece kara ile sınırlı olması ve hava kuvvetlerinin havada hareket yeteneği sayesinde kara içlerine kadar ilerleyebilmesi, hava kuvvetlerini deniz kuvvetlerinden daha fazla ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Hava kuvvetlerinin ön plana çıkmasında diğer etkili bir husus da İngilizler tarafından hava kuvvetlerinin başarılı bir şekilde sahada kullanılması olmuştur. 1920 yılında Irak'ta, İngiltere'ye karşı Şii aşiretlerin ayaklanması ile başlayan isyan ve kısa sürede ülkeye yayılmış, ancak 3 ay içinde İngiliz hava kuvvetlerince şiddetli bir şekilde bastırılmıştı. İsyan bastırıldıktan sonra da İngilizler 1921 ilkbahar aylarına kadar sürecek olan operasyonlarına devam etmiş ve bu süreçte yoğun bir şekilde kullanılan uçaklar sayesinde başarıya ulaşmıştır.²²⁶ Çatışmalarda 6000 Iraklı karşısında sadece 500 İngiliz ve Hint askeri hayatını kaybetmiştir.²²⁷ Bu çatışma, uçak kullanımının isyan bastırmada ne kadar başarılı olabildiğini gösteren ilk olaylardan biri olmuş, yeni kurulan Cumhuriyet rejimine karşı oluşabilecek isyanlar ve gelecekte yaşanabilecek tehlikeler için kullanımı uygun bir stratejik araç olarak Cumhuriyetin yönetici kesiminin dikkatini çekmiştir. Karada daha çatışma başlamadan, düşman unsurunun yok edilerek savaş dışında bırakılabileceğinin düşünülmesi sebebiyle ülke savunmasının vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Atatürk, askerlikte etkinliği ile dikkat çeken hava kuvvetlerinin ülke savunmasında önemli bir yeri olduğunu özellikle vurgulamıştır.²²⁸ Bu sebeple daha

²²⁴ Fırtına, s.293.

²²⁵ Fırtına, s.301.

²²⁶ Faleh, A. Jabar ve Hosham Dawod, **Aşiretler ve İktidar**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013; Barlas ve Güvenç, s.96.

²²⁷ Ali Balcı, **Ortadoğu ve Postkolonyalizm**, İstanbul: Pınar Yayınları, 2018, s.19.

²²⁸ **TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 1. Birleşim**, 1 Kasım 1924, s.2.

Cumhuriyet kurulduktan 2 ay sonra Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere’de teknik incelemeler bulunmak için bir heyet görevlendirilmiştir. Heyetin sonuç raporunda ülkeler arasında birbirini ziyaret etme ve yeni çıkan uçak tiplerini alma yarışı başladığı rapor edilmiştir.²²⁹ Hava gücü, toprak bütünlüğüne ve devletin bekasına odaklanıldığı bir dönemde, muhtemel isyanlara karşı kullanılabilecek stratejik bir silah olarak görülmüştür. Böylece Birinci Dünya Savaşı sonrası, tüm dünyaya yayılmaya başlayan uçağa sahip olma arzusu, Türkiye’yi de sarmış, düzenli bir uçak programı için donanma geri plana itilmiştir.²³⁰ Deniz kuvvetlerinin aksine daha ilk yıldan itibaren hareketin önemli bir unsuru olarak değerlendirilmesi sebebiyle kurmay subay yetiştirilmeye başlanmış ve Hava Harp Akademisi kurulmuş,²³¹ ilk generalini 1927 yılında çıkarmıştır.²³² Deniz Harp Akademisi ise henüz o tarihlerde harp akademilerinde kendine yer bulamamıştır. Hava kuvvetlerinin, deniz kuvvetlerine kıyasla en önemli avantajı personel ihtiyacının kara kuvvetleri personelinden karşılanması olmuştur. Bu durum iki kuvvet arasında organik bir bağ oluşmasına sebebiyet vermiş, deniz ile kara ekolü arasında yaşanan kültür çatışması hava ile kara arasında yaşanmamıştır. Örneğin 7’nci Genelkurmay Başkanı Orgeneral Ahmet Nurettin Baransel Eskişehir Tayyare İstasyon Komutanlığı, İzmir Hava Grup Komutanlığı gibi hava birliklerinde komutanlık yapmıştır.²³³ Aynı şekilde 16’ncı Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar Hava Savunma Komutanlığı’nda görev yapmıştır.²³⁴ 1952 yılında Hava Harp Okulu kurulana kadar tüm hava kuvvetleri personeli, kara kuvvetleri personelinden seçilmiştir. 20’nci Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Halis Burhan’ın Hava Kuvvetleri Komutanı olduğu 1992 yılına kadar geçen zamanda görev yapan 19 Hava Kuvveti Komutanı, Kara Harp Okulu mezunu olup sonradan hava sınıfına geçmiştir.²³⁵ Hava Harp Okulu kurulması da iki kuvvet arasında oluşan organik bağı bozmamış, Hava Harp Okulunun esas öğrenci temin kaynağı Deniz Lisesi haricindeki kara askeri liseleri olmuştur. Böylece iki kuvvet arasındaki organik bağ

²²⁹ Fırtına, s. 171-251.

²³⁰ Gürdeniz, *Mavi Uygarlık : Türkiye Denizcileşmelidir*, s.317.

²³¹ Fırtına, s. 137.

²³² Fırtına, s.24.

²³³ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, Ahmet Nurettin Baransel, 2020, <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=NurettinBaransel> (30 Haziran 2020).

²³⁴ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, Semih Sancar, 2020, <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=SemihSancar> (30 Haziran 2020).

²³⁵ Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Geçmişten Günümüze Hava Kuvvetleri Komutanlarımız, 2020, <https://www.hvkk.tsk.tr/ExCommander/ExCommanderList/HvKK?unitId=100> (30 Haziran 2020).

günümüze kadar gelmiş ve hava kuvvetlerinin kültürü kara kuvvetleri kültürü üzerinden şekillenmiştir.

Hava kuvvetleri personel açısından yaşadığı avantajın yanında, ekonomik olarak da avantajlı bir konuma sahip olmuştur. Kurulmaya başlanan hava gücünün ihtiyacı olan para hem bütçe hem de toplanan yardımlar ile karşılanmak istenmiştir. Bu kapsamda, Donanma Cemiyetinin de Osmanlı'nın son dönemindeki başarısından esinlenerek Tayyare Cemiyeti kurulmuştur. 16 Şubat 1925 Tayyare Cemiyetinin açılışında Atatürk'ün söylediği “*İstikbal göklerde, çünkü göklerini koruyamayan devletler yarınlardan asla emin olamazlar.*”²³⁶ sözü hem dönemin hava gücü oluşturmak için motivasyon kaynağı olmuş hem de günümüze kadar hava kuvvetleri tarafından hava gücünün önemine atıf yapmak için kullanılan bir söylem olmuştur. Bu tarihten sonra öncelik, yeni uçaklar temin etmek ve kurulacak olan uçak fabrikaları ile kendi uçağını üretebilmek olmuştur.²³⁷ Tayyare Cemiyeti kurulur kurulmaz, Donanma Cemiyetinin çıkardığı Donanma Mecmuası gibi Tayyare Cemiyeti Mecmuası çıkarılmaya başlanmıştır. Bu dergide izlenecek Havacılık Programının detaylarını içeren yazılar yayınlanmıştır. Buna göre ilk hedef modern uçakların satın alınması, havaalanları ve hangarların kurulması, uçak bakım onarımı için onarım merkezlerinin kurulması ve “*Kanatlı bir gençlik*” yetiştirilmesi olarak belirlenmiştir.²³⁸ Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan kaynak, ilk olarak Donanma Cemiyetinin kaynaklarından karşılanmıştır.

Donanma Cemiyeti, Mondros ateşkes anlaşması sonrası Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından kapatılmıştı ancak mecliste Tayyare Cemiyetinin de kurulması ile birlikte onun da yeniden hayata geçmesini isteyenler olmuştur. Bu kapsamda, 16 Şubat 1925 tarihinde Saruhan Mebusu Mehmed Sabri Bey ve arkadaşları, Donanma Cemiyetinin Damat Ferit Paşa Hükümetince alınan kapatılma kararının iptali ve yeniden hayata geçirilmesi için TBMM'ye bir önerge vermiştir.²³⁹ Konu hakkında mecliste yapılan tartışmalarda emekli denizci milletvekillerinin Damat Ferit Paşa Hükümeti döneminde alınan kararların geçersiz olduğu ve bu sebeple Donanma Cemiyetinin zaten hayatta olduğu, Ferit Paşa

²³⁶ Sabiha Gökçen, *Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti*, İstanbul: Türk Hava Kurumu Yayınları, 1982, s. 65.

²³⁷ Yavuz, İsmail. *Mustafa Kemal'in Uçakları : Türkiye'nin Uçak İmalat Tarihi (1923-2012)*. 2. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s.1-20.

²³⁸ Hakan Uzun, “Türk Hava Kurumu Gelir Kaynakları : Fitre, Zekat ve Kurban Derileri Üzerine”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 15, (Aralık 2007), s.163; Emin Kurt, “Atatürk Dönemi Türk Hava Kuvvetleri : 1923-1938 Havacılık Politikası Uygulamaları”. *C4Defence*, Sayı: 40, 2016, s. 65.

²³⁹ **TBMM 2. Dönem, 17. Cilt, 94. Birleşim**, 5 Nisan 1925, s.92

Hükümeti tarafından alınan kararın iptal edilerek, Donanma Cemiyetinin ihyasına başlanması gerektiği savunulurken²⁴⁰, diğer milletvekilleri tarafından Donanma Cemiyetinin ihyasından daha önemli hususun Tayyare Cemiyetinin ihyası olduğu²⁴¹, halihazırda Donanma Cemiyetinden daha faydalı olacağı düşünülerek teşkil edilmiş bir Tayyare Cemiyeti olduğu, Donanma Cemiyeti nasıl ki daha önce milletin hukukunu düşmanlara karşı muhafaza etmiş ise, günümüzde de bu görevi Tayyare Cemiyetinin yerine getireceği, bu sebeple Damat Ferit Paşa Hükümetinin aldığı kararın iptal edilmesinin uygun olmakla birlikte Donanma Cemiyetine ait malvarlığının bu yeni cemiyete aktarılması teklif edilmiştir.²⁴² Bunun üzerine Trabzon Milletvekili Hasan Bey tarafından Donanma Cemiyeti için “*Canlanmadan öldürüyorsunuz. Kefenini üzerinden almadan tekrar gömüyorsunuz.*” diyerek bu teklife itiraz edilmiştir.²⁴³ Şiddetli itirazlara rağmen kanun teklifi Donanma Cemiyetine ait malvarlığının Tayyare Cemiyetine devredilecek şekilde revize edilmiştir.²⁴⁴ Konu hakkında Genelkurmay Başkanlığından da görüş istenmiş olup bu kapsamda Fevzi Çakmak imzalı olarak verilen cevap Cumhuriyet döneminde donanmanın zihinlerdeki yeri hakkında bilgi vermektedir.

“Donanma Cemiyeti gibi memleketin müdafaasını temin etmeyi amaçlayan müessesenin tekrar faal hale getirilmesi takip edilen amaca varmak için bir dayanak olacağından cemiyetin ihyasına taraftarım. Amaca ulaşmak için maliyemizin izin verdiği ölçüde hangi maddelere önem verilmesi gerektiği 7.11.1339 tarih ve 329 numaralı tezkiremlerle makamınıza bildirmiş olduğum üzere, şu halde donanmadan evvel tayyare teşkilatının genişletilmesi gereklidir. Yalnız memleketin müdafaası için donanma ihtiyacı ve donanmanın her ihtiyacının karşılanması yönünde özellikle matbuatta kuvvetli bir cereyan bulunduğundan, teşkil olunacak donanma cemiyetinin adı, memleketimizin müdafaasını kolaylaştıracak “tayyare cemiyetleri” olarak değiştirilmek gerekirse de herhangi bir cereyana kapılarak donanma ihtiyacı duyan ahali tarafından bu durum memnuniyetle karşılanmayacaktır ve bu sebep ile istenen derecede yardım toplanamayacak ve amaca da ulaşamayacaktır. Hem ahalini duygularını tatmin etmek hem de

²⁴⁰ TBMM 2. Dönem, 17. Cilt, 94. Birleşim, 5 Nisan 1925, s.93

²⁴¹ TBMM 2. Dönem, 17. Cilt, 94. Birleşim, 5 Nisan 1925, s.94

²⁴² TBMM 2. Dönem, 20. Cilt, 19. Birleşim, 05 Aralık 1925, s.35

²⁴³ TBMM 2. Dönem, 20. Cilt, 19. Birleşim, 05 Aralık 1925, s.37

²⁴⁴ TBMM 2. Dönem, 20. Cilt, 19. Birleşim, 05 Aralık 1925, s.38

vatan müdafaasına en önce lazım olan şeyleri alabilmek için teşkil edilecek cemiyetlere tezkirende belirttiğim gibi “donanma ve tayyare cemiyetleri” adı verilmesi uygun görülmüştür. Ancak sonradan haber alındığına göre Donanma Cemiyeti’nin 400.000 lira parası olduğu ve bunun elde edilebilmesi için eski heyetle donanma cemiyetinin ihyasına bağlı olacağı ve cemiyet nizamnamesine “cemiyet siparişleri hükümetin bahriye programına nazaran verebilir” tarzında bir madde ilave edilerek ve de bahriye programına öncelikle bahriye tayyarelerinin tedarik edilmesi gerektiği de konulursa istenilenin elde edilebileceği düşünülmüştür.”²⁴⁵

Verilen cevabi yazıda da görüldüğü üzere yeni askeri doktrinde, vatan savunmasında öncelik olarak donanma değil hava gücü görülmüştür. Ancak halkta aynı görüşün oluşmadığı ve bir donanmaya sahip olma isteğinin hala var olduğu vurgulanmıştır. Genelkurmay tarafından önerilen model ise halkın dikkatini çekmemek ve tepki ile karşılaşmamak için kurulacak cemiyetin adının “Donanma ve Tayyare Cemiyeti” olarak konulması olmuştur. Yeni silahlı kuvvetler yapısında hava gücü, deniz gücüne göre öncelikliydi ancak daha bu topluma yayılamamıştı. Donanma Cemiyetinin, Osmanlı döneminde yaptığı yayınlar halkta donanmaya duyulan sevgiyi canlı tutmuştur.²⁴⁶ Sonuç olarak Donanma Cemiyeti yeniden hayata geçirilmemiş, daha önce hazineye aktarılan mal varlığı haricindeki tüm mal varlığı ve gelir sağlayan tüm imkânları 12 Aralık 1925 yılında çıkarılan 689 numaralı yasa ile Tayyare Cemiyetine aktarılmasına karar verilmiştir.²⁴⁷ Böylece işgal yıllarında darbe alan deniz kuvvetlerinin kültürel kodlarının Cumhuriyetin ilk yıllarında onarılması fırsatı kaçırılmıştır .

Donanma Cemiyetinin mevcut varlıklarının yanı sıra İngiltere’nin Türkiye’ye vermediği Sultan Osman ve Reşadiye Drednotları kapsamında geri ödediği 150.000 Sterlin de Tayyare Cemiyeti’ne aktarılmıştır.²⁴⁸ Yani zamanında donanma cemiyetinin gemi almak için kaynak oluşturduğu paralar dahi Tayyare Cemiyetine aktarılmıştır. Tüm bunlara ilave olarak donanmanın elinde bulunan ve İzmir’de konuşlu Deniz Hava Teşkilatı ve bünyesindeki 12 uçak da hava kuvvetlerine dahil edilmiştir.²⁴⁹ Donanmanın deniz tayyare

²⁴⁵ Serhat Güvenç, **Drednot Ateşi ve Osmanlı Devleti: Reşadiye ve Sultan Osman Savaş Gemilerinin Öyküsü**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005, s.113-114.

²⁴⁶ Kaynak, s.75.

²⁴⁷ **TBMM 2. Dönem, 20. Cilt, 23. Birleşim**, 12 Aralık 1925, s.98-99.

²⁴⁸ Güvenç, *Drednot Ateşi ve Osmanlı Devleti: Reşadiye ve Sultan Osman Savaş Gemilerinin Öyküsü*, s.112.

²⁴⁹ Tunaboğlu, s.11, Barlas ve Güvenç, s.92.

birliklerinde yetişen makineci teknik personel de hava kuvvetlerine geçirilmiştir.²⁵⁰ Böylece donanmanın hem ekonomik gücü hem de uçak bakımından materyal gücü hava kuvvetleri için dağıtılarak hava kuvvetinin ihtiyacı olan destek sağlanmıştır. Ayrıca Osmanlı döneminde kurulan Deniz Havacılık Teşkilatı ortadan kaldırılmıştır. Donanma Cemiyetinden aktarılan kaynaklara ilave olarak, Tayyare Cemiyetine bağış yapmak da milli bir kampanya haline dönüştürülmüştür. Halkı teşvik etmek ve havacılığı sevdirmek amacıyla 26 Ağustos 1924'ten itibaren havacılık bayramı kutlamaları yapılmaya başlanmıştır. 30 Ağustos 1926 tarihinden itibaren ise 30 Ağustoslar “Zafer ve Tayyare Bayramı” olarak kutlanmaya başlamış ve 1940'lı yıllara kadar bu şekilde kutlanmıştır.²⁵¹ Zafer ve Tayyare Bayramlarında halktaki bilincin canlı tutulması amacıyla sürekli olarak basın üzerinden vatandaşlara bağış ve yardım çağrısı yapılmıştır. Genel olarak kullanılan “Aziz Yurttaş! 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı yaklaşıyor. Bu büyük günde Türk Tayyare Cemiyeti'ne yardım etmek en büyük yurt borcudur.”; “Vatandaş; Bugün Tayyare Bayramıdır. Unutma!”; “Hava tehlikesini bilenlerin arasına katılmayanlar! Acele ediniz. Yurt, sizi ödeve çağırıyor” “Tayyare En Güçlü Silahtır!”; “Tayyare Güçlü Bekçidir!”, “Uçağı olmayan bir yurt, damı olmayan bir eve benzer” gibi söylemler kullanılarak halk bağış yapması konusunda teşvik edilmeye çalışılmıştır.²⁵² Bu sayede, hava gücünün önemi toplumun kültürel kodlarına aşılmıştır. Bu kapsamda 1925-1935 yılları arasında cemiyet 72 milyon gelir elde etmiş ve bunun 54 milyon lirasını Hava Kuvvetlerine aktarılmıştır.²⁵³ Tayyare cemiyetinin önemi ve yaptığı işlerin başarısı 1925²⁵⁴ ve 1926²⁵⁵ yılı meclis açılış konuşmalarında Atatürk tarafından da vurgulanmıştır. Böylece devlet tarafından bir havacılık kültürünün oluşması sağlanmıştır. Tayyare Cemiyeti 1935 yılında Türk Hava Kurumu adını almıştır. Halkın yardımları ve çeşitli kampanyalarla bağışlanan paralar sayesinde güçlendirilmeye devam edilmiştir.²⁵⁶ Sürekli gelir sağlanması ve gelirlerin kalıcı hale getirilmesi amacıyla ilave kaynaklar da yaratılmıştır. Pul satışlarından hava kuvvetleri için yardım vergisi alınmıştır.²⁵⁷ Ayrıca

²⁵⁰ Fırtına, s.63-72,98.

²⁵¹ Kurt, s. 67-68.

²⁵² Yücel Öztürk, “30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamaları: Amaç, Süreç ve Kazanımlar”. **History Studies**, Cilt 10, Sayı 9, (2018), s.235.

²⁵³ Osman Yalçın, “Kuruluşundan Bugüne Türk Hava Kurumu”, **Akademik Bakış**, Cilt 6, Sayı 11, (Mart 2012), s.275.

²⁵⁴ **TBMM 2. Dönem, 19. Cilt, 1. Birleşim**, 1 Kasım 1925, s.11.

²⁵⁵ **TBMM 2. Dönem, 27. Cilt, 1. Birleşim**, 1 Kasım 1926, s.5.

²⁵⁶ Ersan Bocutoğlu ve Mehmet Dinçaslan, “1925- 1950 Döneminde Türk Havacılık Endüstrisi ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konjonktürün Türk Havacılık Endüstrisine Etkileri”, **KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 7, (2014), s.159.

²⁵⁷ **Yeni Asır**, “Hava kuvvetlerine yardım vergisi”, 20 Eylül 1936, Sayı : 9351, s.2.

Tayyare Cemiyetinin vatan hizmeti için yaptığı vazifelerin başarılı olmasını sağlamak için cemiyet tarafından tertip edilecek balo, konser, sinema, tiyatro vb. faaliyetlerden de vergi alınmaması,²⁵⁸ cemiyetin posta ücretlerinden de muaf tutulması kararlaştırılmıştır.²⁵⁹ Türkiye dahilinde Piyango gelirlerinin Tayyare Cemiyetine ait olduğu ve vergilerden muaf olmasına karar verilmiş,²⁶⁰ böylece daha önce Donanma Cemiyetine ait piyango da Tayyare Cemiyetine devredilmiştir. 1939 yılında Milli Piyango idaresi kurulana kadar piyango, Tayyare Cemiyeti için bir gelir kaynağı olarak devam etmiştir. Milli Piyango İdaresi de 1939 yılında kurulduğunda hava kuvvetlerine yardım amacıyla kurulduğunu ilan etmiştir.²⁶¹ Atatürk, Nutuk adlı eserinin basım ve yayım haklarını da Türk Hava Kurumuna bırakmıştır. Böylece fitre, zekât, kurban derisi, piyango, faiz ve Nutuk satışı gibi toplam 21 kalem gelir kaynağı olmuştur.²⁶² Atatürk her fırsatta hava kuvvetinin öneminin hayati olduğunu vurgulamaya devam etmiş, hava kuvvetlerin önemini millet nezdinde ayakta tutulması gerektiği belirtilmiştir vurgulamıştır.²⁶³ Atatürk tarafından hava kuvvetinin istenen seviyeye çıkarılması ve güçlendirilmesi amacıyla yapılan yardımların artırılması istenmiştir.²⁶⁴ Yurt içinde yaşanan isyanlar ve uluslararası alanda yaşanan gelişmeler sebebiyle savunma için kullanılacak unsurların artırılması bu kapsamda güçlü bir hava kuvvetlerine sahip olunmasının hayati derecede önemli olduğu da Atatürk tarafından belirtilmiştir.²⁶⁵ Dersim Harekatı sırasında hava kuvvetlerinden istifade edilmesi,²⁶⁶ memleket savunmasında hava kuvvetlerinin önemli yerini pekiştirerek hükümet programına da girmesini sağlamıştır.²⁶⁷ Hava Kuvvetlerinin oluşturulmasının hayati önemde addedilmesi, hava gücü için bu kadar gelir kaynağı sağlanmasının yanında, devlet bütçesinde de hava kuvvetlerine, deniz kuvvetlerine oranla daha fazla ödenek ayrılmasına sebep olmuştur. Aşağıdaki tablolarda 1924 yılından 1928 yılına kadar kuvvetler için bütçede yapılan harcamalar görülmektedir.²⁶⁸

²⁵⁸ TBMM 2. Dönem, 26. Cilt, 117. Birleşim, 10 Haziran 1926, s.273.

²⁵⁹ TBMM 2. Dönem, 21. Cilt, 45. Birleşim, 31 Ocak 1926, s.247.

²⁶⁰ TBMM 2. Dönem 21. Cilt 38. Birleşim, 09 Ocak 1926, s.80.

²⁶¹ Resmi Gazete, "Milli Piyango Teşkiline Dair Kanun", 11 Temmuz 1939, Sayı: 4255, s.12208.

²⁶² Uzun, *Türk Hava Kurumu Gelir Kaynakları : Fitre, Zekat ve Kurban Derileri Üzerine*, s.197.

²⁶³ TBMM 5. Dönem, 20. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1937, s.8.

²⁶⁴ TBMM 5. Dönem, 13. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1936, s.6.

²⁶⁵ TBMM 5. Dönem, 6. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1935, s.3.

²⁶⁶ BCA 30-10-0-0/ 110-741-6, "Dersim harekâtı sırasında Van Seyyar Jandarma Hava Kuvvetlerinden yararlanılacağı ve hazırlıklara hemen başlanacağı hakkında", 17 Ekim 1932.

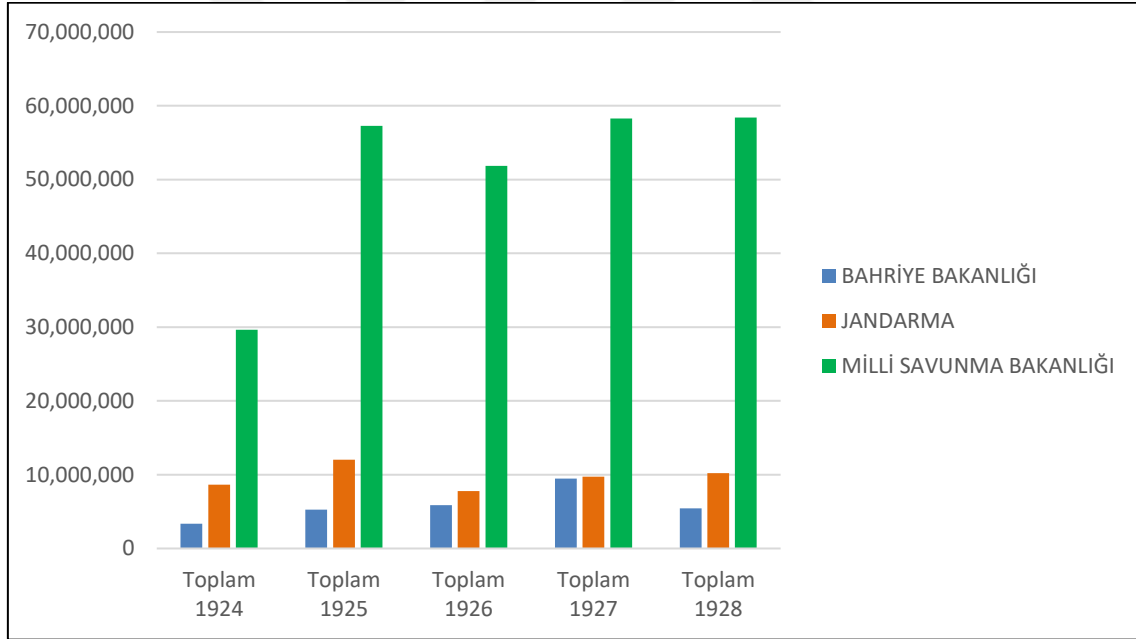
²⁶⁷ TBMM 5. Dönem, 20. Cilt, 3. Birleşim, 08 Kasım 1937, s.33.

²⁶⁸ Yıl başında ayrılan bütçeden ziyade, yıl sonunda kuvvet bazında yapılan harcamalar dikkate alınmıştır. Örneğin hava kuvvetleri için yıl başında ayrılan ödenek yaklaşık 900 Bin TL iken ek ödeneklerle birlikte 1932 yılının sonunda

Tablo 3
Kuvvetlere Yapılan Harcamalar 1924-1928

YIL/TL	MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI	JANDARMA	BAHRİYE BAKANLIĞI
1924	29,643,838	8,632,337	3,362,671
1925	57,280,508	12,038,748	5,282,866
1926	51,875,920	7,787,389	5,874,915
1927	58,290,615	9,744,407	9,483,900
1928	58,417,946	10,194,270	5,444,065

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2019) : Kuruluşlar İtibarıyla Bütçe Ödenekleri ve Harcamaları, 2020, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/02/4_kurumlar.xls (26 Mayıs 2020).

Şekil 4: Kuvvet Bazında Harcama Grafiği 1924-1928

Kaynak: Tablo 3'teki verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

Cumhuriyet bütçesinin ilk beş yılında deniz kuvvetleri bütçesi Bahriye Bakanlığı içerisinde, kara ve hava kuvvetlerinin bütçesi Millî Savunma Bakanlığı içerisinde,

yaklaşık 3 Milyon TL 1933 yılı sonunda yaklaşık 5 Milyon TL harcandığı tespit edilmiştir. Yine aynı şekilde deniz kuvvetleri için 1924 yılında 6,5 Milyon TL ödenek ayrılmasına karşın yıl sonunda neredeyse yarısı olan 3,3 Milyon TL harcandığı görülmüştür. Bu sebeple tablolar o yılın sonunda ek ödenek tahsisleri ile birlikte kuvvet bazında yapılan toplam harcamalar göz önüne alınarak hazırlanmıştır.

Jandarma Komutanlığının bütçesi müstakil olarak yer almıştır. Hava Kuvvetleri için Tayyare Cemiyetinin ilk yıllardan itibaren yaptığı yardım ve Millî Savunma bütçesinden de pay aldığı düşünüldüğünde, deniz kuvvetleri için ayrılan ödenek son sırada gelmektedir. Hatta kolluk kuvveti olan Jandarmanın dahi bütçesi deniz kuvvetlerinden fazla olacak şekilde belirlenmiştir. 1928 yılı sonrası deniz kuvvetlerinin de Millî Savunma Bakanlığına bağlanması sonrası bütçeler kara, hava ve deniz olarak dağıtılmış, Jandarma yine müstakil olarak bütçede yerini almıştır. Aşağıdaki tabloda 1929-1942 yılları arasında kuvvetlere yapılan harcamalar görülmektedir.

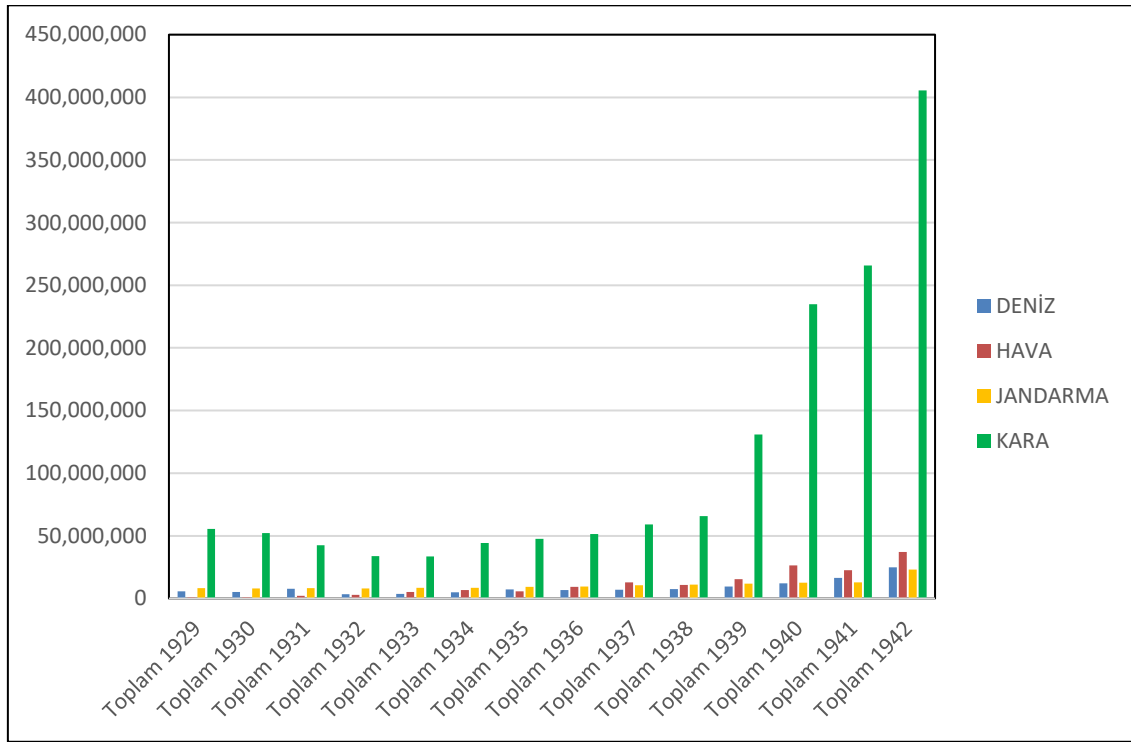
Tablo 4
Kuvvetlere Yapılan Harcamalar 1929-1942

YIL/TL	KARA	JANDARMA	HAVA	DENİZ
1929	55,551,096	8,347,245	1,014,562	5,653,180
1930	52,312,630	8,023,988	1,002,864	5,172,554
1931	42,560,246	8,327,948	2,270,080	7,639,982
1932	33,815,977	8,005,199	3,036,563	3,541,659
1933	33,573,401	8,460,738	5,136,262	3,689,775
1934	44,304,774	8,570,153	6,847,393	4,853,270
1935	47,580,894	9,383,109	5,684,878	7,145,153
1936	51,413,501	9,674,240	9,183,220	6,718,198
1937	58,998,628	10,482,964	12,901,353	7,094,543
1938	65,742,101	11,173,331	10,821,523	7,411,847
1939	130,904,772	11,868,554	15,549,186	9,525,751
1940	234,751,207	12,632,748	26,363,720	11,983,930
1941	265,844,773	12,983,191	22,657,349	16,362,881
1942	405,393,976	23,173,396	37,023,233	24,828,528

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2019): Kuruluşlar İtibarıyla Bütçe Ödenekleri ve Harcamaları, 2020, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/02/4_kurumlar.xls (26 Mayıs 2020).

Bu tablo da incelendiğinde deniz kuvvetlerinin, kuvvetlerden sonra 3'üncü sırada geldiği görülebilmektedir. Jandarmaya da ayrılan ödenek göz önüne alındığında deniz kuvvetleri son sıraya kadar gerilemektedir. Her ne kadar 1929-1932 yılları arasında hava

kuvvetlerinin bütçesinin deniz kuvvetlerinin bütçesinden az olduğu görülse de Tayyare Cemiyetinden yıllık olarak elde edilen ek gelirler ile birlikte bütçesi deniz kuvvetlerini geçmektedir. Hava kuvvetlerine ayrılan bütçenin ilk yıllarda deniz kuvvetlerine oranla az olmasının sebebi daha yeni kurulması ve kuruluş kadrosunun çok sınırlı olmasıdır. Kısa zamanda personel, materyal ve askeri birlik sayısı açısından hızlı bir genişleme yaparak, bütçede deniz kuvvetlerini geride bırakmıştır.

Şekil 5: Kuvvet Bazında Harcama Grafiği 1929-1942

Kaynak: Tablo 4'teki verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

1932 yılı sonrasında kara kuvvetlerine tahsis edilen bütçe miktarı artmış ve kuvvetler arası uçurum iyice derinleşmiş, jandarma ile hava kuvvetlerine tahsis edilen bütçe de deniz kuvvetlerini geçmiş, yeni Cumhuriyetin güvenlik doktrinin de deniz savunmasının halihazırda yeri olmaması sebebiyle deniz kuvvetleri bütçe açısından sona gerilemiştir. Tüm bu sistematik politikalar sonucunda deniz kuvvetleri hem personel hem ekonomik açıdan gücü elinden alınmış, idari düzenlemeler ile kültürel kodları değiştirilmiş bir hale dönüştürülmüştür. Donanmaya gerek olmadığı düşünüldeği bir ortamda hava gücü

ikinci kuvvet olarak ortaya çıkmıştır.²⁶⁹ Böylece kara kuvvetleri esas kuvvet, hava kuvvetleri de ana yardımcı unsur olarak yerini sağlamlaştırmıştır.

Denizci personel tarafından hava kuvvetlerinin müstakil bir kuvvet olamayacağı, esas kuvvetin kara ile deniz kuvveti olduğu ve hava gücünün, Deniz kuvvetleri ile kara kuvvetleri altında yardımcı bir unsur olarak teşkilatlandırılmasının uygun olacağının düşünülmüştür. Ancak bu düşüncenin aksine, Genelkurmay Başkanlığı tarafından hava kuvvetleri 23 Ocak 1944 tarihinde müstakil bir kuvvet olarak kurulmuş, 1947 yılında ise ordu seviyesine çıkarılmıştır.²⁷⁰ Silahlı kuvvetlerin yapısı hiyerarşik bir düzene göre kurulmasına ve bu hiyerarşik sistemde hava kuvvetlerinin yeri en son ortaya çıkan kuvvet olması sebebiyle deniz kuvvetlerinden sonra 3'üncü sıradaymış gibi gözükmeye karşın, hava kuvvetlerine daha fazla önem verilmesi onu kara kuvvetlerinden sonra müstakil ikinci kuvvet haline getirmiştir. Cumhuriyet döneminin stratejik düşünce yapısında hava gücünün deniz gücünden daha fazla önemsenmesi nedeniyle, sistemli bir hava gücü oluşturmak için devlet tüm organlarıyla çalışmış ve hava kuvvetleri oluşturulmasına destek vermiştir. Deniz kuvvetleri ise müstakil bir kuvvet olmak için 1949 yılını beklemek zorunda kalmış, görevine Genelkurmay Başkanlığına bağlı bir daire olarak devam etmiştir.

2.3. Kara ve Hava Gücünün Yükselişine İtiraz Edilmesi

Kara kuvvetleri personeli tarafından izlenen ethnomerkezci tutum sonucu diğer grup olan denizciler üzerinde kendi ortaya koydukları fikirlere uyum sağlanması yönünde baskı kurulmuştur. Deniz kuvvetleri personeli tarafından bu duruma “*Biz, yani deniz kuvvetleri, artık müstakil bir kuvvet değil, ordunun tamamı ile nüfuz ve emri altına girmiş bir kuvvetiz. Yerkürenin çoğunluğunun denizlerle kaplı olmasına, denizlerin milletin menfaati üzerine birçok faydası olmasına karşın deniz kuvvetleri ordunun tesiri altındadır*” şeklinde tepki gösterilmiştir.²⁷¹ İngiliz büyükelçiliğinin yıllık Türkiye raporuna göre deniz kuvvetleri, “ailenin külkedisi” yani üvey evladı ve masrafa yol açan bir unsur olarak değerlendirilmiştir.²⁷² Deniz hareket alanına yönelik teknolojileri de yakından takip eden denizciler, kara odaklı askeri stratejide kara ve hava gücünün ön

²⁶⁹ Kurt, s.66.

²⁷⁰ Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Hava Kuvvetleri Komutanlığı- Tarihçe, 2021, <https://www.hvkk.tsk.tr/Custom/Hvkk/79> (25 Ekim 2021).

²⁷¹ Kaymakam Sait Talat, “Deniz ve Kara Tabiiyeleri Arasında Bir Mukayese ve Deniz Tabiiyesinin Temeli”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 324, (Nisan 1932). s.474.

²⁷² FO 371/10870, “Turkey Annual Report: 1924”, 1 Haziran 1925, s.96/21.

plana çıkarılmasının, deniz gücünün ise kıyı savunmasında kalmasının bir hata olduğunu vurgulamışlardır. Bu yöndeki düşüncelerini deniz kuvvetleri dergilerinde kaleme aldıkları yazılarda vurgulamışlardır.

2.3.1. Donanma Hayattır

Denizci personele göre, düşman deniz kuvvetlerini etkisiz hale getirmek, deniz hâkimiyetini temin ve idame etmek, deniz aşırı harekât icra ederek karaya asker çıkarmak olmak üzere deniz kuvvetlerinin üç önemli görevi bulunuyordu.²⁷³ Bu hedefleri gerçekleştirebilmek için büyük gemilerin olduğu taarruzi bir donanmaya ihtiyaç olduğu düşünülüyordu. Bu sebeple, denizci personel tarafından Cumhuriyetin kurulmasından itibaren Osmanlı dönemindeki ya da denizci devletlerdeki gibi büyük muharebe gemilerinin olduğu taarruzi bir donanma inşası arzulanmıştır. Dönemin deniz kuvvetleri dergilerinde kaleme alınan yazılar incelendiğinde, bu yönde birçok yazı ile karşılaşılabilmektedir. Bu yazılara göre, deniz silahlarının esasen taaruzi olduğu ve savunmaya dayalı deniz harekâtının fayda sağlamayacağı, denizin düz bir coğrafya olması sebebiyle saklanılamayacağı, asıl amacın düşmanın imhası olması sebebiyle deniz harekâtında taarruzun önemli olduğu vurgulanmıştır.²⁷⁴

Kıyı savunmasının dahi taarruzi olarak yapılmasının uygun olacağı ve bunu yapacak tek gücün donanma olduğu belirtilmiştir.²⁷⁵ Kara kuvvetleri tarafından oluşturulan müstahkem mevkiiler ile kıyı savunması yapılamayacağı ve müstahkem mevkiilerin taarruz özelliği olmadığı belirtilmiştir. Bu sebeple, eğer ordu vatan için faydalı olmak istiyorsa donanmanın görevini üzerine almak yerine deniz kuvveti oluşturarak yükünün önemli bir kısmını donanmaya devretmesi gerektiği denizciler tarafından vurgulanmıştır.²⁷⁶ Müstahkem mevkiilerin himayesine sığınmış donanmaların düşman deniz kuvvetleri ile baş edemeyeceği belirtilerek²⁷⁷ donanmanın müstahkem mevkiilerin emrine verilmesine itiraz edilmiştir.

Donanmanın taaruzi olmasını teşvik eden birçok özlü söz, deniz kuvvetleri dergisinin giriş sayfasından yayınlanmaya başlamıştır. Denizciler,

²⁷³ Dz.Bnb. Sait Telat, “Deniz Aşırı Seferler ve Donanmadan Karaya Asker Çıkarmak”, **Deniz Mecmuası**, Sayı : 320, (Nisan 1931),s.171.

²⁷⁴ Kemal Ülgerin, “Denizde Taaruz ve Müdafaa”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 359, (Ocak 1941), s.61-74.

²⁷⁵ Yb. Sami Gültay, “Müstahkem Bir Mekiin Bombardımanı”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 356, (Nisan 1940,), s.13.

²⁷⁶ Kur.Bnb.Afif Tuğrul, “Memleket Müdafaası ve Donanma”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 361, (Temmuz 1941), s. 118.

²⁷⁷ Binbaşı Sait Telat, “Büyük Harpten Alınan Deniz Harbi Dersleri”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 317, (Haziran 1930), s. 509.

“Denizlere hükmeden dünyaya emreder.”, “Bir milletin kudreti, denizlerdeki menafi ile mütenasiptir.”, “Donanma iyi bir müdafaa silahı olmaz. Bunun için deniz zabıtları, genç, atılgan, cesur olmalı ve daima taarruzcu bir ruhla yetiştirilmelidir.”, “Taarruz ruhu olmayanın askerlikte ve bilhassa deniz zabıtlığında mevki olamaz.”,²⁷⁸ “Tarihin büyük dönüm noktalarını deniz kuvvetleri yapar.”,²⁷⁹ “Sahil muhafızı donanma olmaz. Donanmanın memleketi muhafazası ve müdafaası, düşmanı açık denizde karşılanması ve yenmesi ile mümkündür. En iyi müdafaanın taarruzda olması gibi.”, “Donanması kuvvetli bulunmayanın ticaret ve iktisadiyatında emniyet olmaz.”. “Denizlerden en fazla müstefit olan devletler, donanması en kuvvetli olanlardır.” şeklindeki söylemler ile taarruzi donanmanın önemini vurgulamışlardır.²⁸⁰

Görüldüğü gibi deniz kuvvetleri dergileri yoluyla savunma odaklı bir donanmadan taarruz odaklı bir donanmaya geçişin fikri altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak vatan savunması, toprakların korunması olarak görüldüğünden deniz sahaları vatan kavramı içerisinde kavramsallaştırılmaması nedeniyle deniz kuvvetleri vatan savunmasında istediği görevi elde edememiştir.

Taarruzi bir donanmaya sahip olabilmek için büyük muhabere gemilerine gerek olduğu, gelecekte büyük tonajlı gemilerin denizlerin hâkimi olmaya devam edeceği,²⁸¹ denizin üstünden altından ne tehdit gelirse gelsin muhabere gemisinin önemini kaybetmeyeceği düşünülmüştür.²⁸² Denizcilere göre, üç tarafı mavi kuşak ile sarılı olan Türk topraklarının ilk müdafaa hattı olan deniz kuvvetleri de güçlü olmalıydı. Bu sebeple bir Yavuz gemisinin memleketin müdafaasında bir varlık, emniyet ve sulh yolunda bir geçit olduğu, iki Yavuz’un iki kat kuvvet, üç Yavuz’un üç kat emniyet olduğu vurgulanmıştır.²⁸³ Tarihsel örnekler ile de donanmanın bize lüzumu var mıdır, büyüklüğü ne olmalıdır sorularına cevap verilip büyük donanmaya sahip olmanın gerekli olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Bu tartışma Deter D. Hyes tarafından ABD donanması için de gündeme

²⁷⁸ Kaymakam Sait Talat, “Meslek İlhamları”, **Deniz Mecmuası**, Sayı 323, (Ocak 1932), s.368.

²⁷⁹ Talat, *Deniz ve Kara Tabiiyeleri Arasında Bir Mukayese ve Deniz Tabiiyesinin Temeli*, s.451.

²⁸⁰ Talat, *Meslek İlhamları*, s.2.

²⁸¹ Dz.Kur.Alb.Burhan Erilkun, “Geleceğin Deniz Savaşları Hakkında Bir Etüt”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 377, (Mayıs 1946), s. 12.

²⁸² Gv.Yzb.Şemsi Bargut, “Dar Denizlerde Deniz ve Hava Mücadelesi”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 374, (Mayıs 1945), s.18.

²⁸³ Nuri, *Deniz Kuvvetleri*, s. 37.

getirilen, Sovyet tehdidi kalkınca ABD deniz kuvvetlerine ihtiyaç kalmadığı tartışmasına benzer bir tartışmadır. Buna göre donanmada Yavuz ve Midilli gibi gemiler yerine küçük tonajlı gemileri olsaydı, Karadeniz’de hâkimiyet sağlanamayacak ve Çanakkale’ye gönderilecek kuvvetler ikiye bölünmek zorunda kalarak bir kısmı İstanbul’da kalarak cephe ikiye bölünecek ve böylece Çanakkale zaferi kazanılamayacaktı.²⁸⁴ Yine aynı şekilde, Türk donanmasının yardımı olmasaydı Bulgar saldırıları Çatalca hattında durdurulamayacaktı.²⁸⁵ Görüldüğü gibi denizciler, Türk donanmasının memleket müdafaasına katkısının büyük olduğunu düşünmüştür. Denizciler tarafından donanmanın, sınır komşusu olmayan ülkeler üzerinde etki yaratabilmek için önemli bir unsur olduğu ve güçlü bir donanmaya sahip olmanın Cumhuriyetin uluslararası arenadaki önemi üzerine olumlu etkisi olacağı düşünülmüştür.²⁸⁶ Bu sebeple, “*Şimendifer mi yoksa donanma mı?; Donanma mı, tayyare mi?; Donanmaya ihtiyaç var mıdır?*”²⁸⁷ gibi tartışmaların ortaya atılmasının bile gülünç olduğu, donanmaya ihtiyaç duyulduğu ve milli bir denizcilik siyaseti ile programına sahip olunması gerektiği düşünülmüştür.²⁸⁸ Denizcilere göre, İkinci Dünya Savaşında yaşanan olayların yanlış yorumlanması nedeniyle kara ve hava silahları ile donanmanın yerinin doldurulabileceği düşünülmüştür. Ancak savaşta deniz daha önemli, bir yer tutmuştur. Bu sebeple deniz yollarından faydalanmak isteyen her devlet, deniz yollarının kapanmasını arzu etmiyorsa açık denizde başarı elde etmesini sağlayacak büyük muharebe gemisinden küçük tonajlı gemilere kadar tüm deniz harp silahlarına sahip olmak zorunda olduğu belirtilmiştir.²⁸⁹ Güçlü donanmanın yanı sıra, Osmanlının Karadeniz ve Akdeniz hâkimiyetine tersane ve üsleri sayesinde ulaşması sebebiyle, Türkiye’nin de birkaç deniz üssüne sahip olması gerektiği dile getirilmiştir.²⁹⁰

Deniz kuvvetleri dergilerinde, büyük donanmaya sahip olunması gerektiği yönünde yazılan yazıların yanı sıra piyadenin esas alındığı konseptte de karşı çıkan yazılar yazılmıştır. Buna göre, nihai amaca piyade gücü ile ulaşılacağına düşünülmesinin bir hata olduğu, düşmanın denizde yenilmediği sürece bir tabur askerin bile sevk

²⁸⁴ Binbaşı H.Sami, “Donanmamız”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 317, Haziran 1930, s.535.

²⁸⁵ Sami, *Donanmamız*, s.563.

²⁸⁶ Sami, *Donanmamız*, s.527-528.

²⁸⁷ Nuri, *Deniz Kuvvetleri*, s. 4-5.

²⁸⁸ Sami Gültay, “Küçüklerin Esaslı Muvaffakiyeti Büyüklerin Müspet Mevcudiyetine Bağlıdır”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 340, (Nisan 1936), s. 422.

²⁸⁹ Rıdvan Koral, “Küçük Harp ve Sahil Açığı Harbi”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 363, (Ocak 1942), s.11.

²⁹⁰ Ertuğrul, “Deniz Üslerinin Ehemmiyeti”, **Deniz Mecmuası**, Sayı : 331, (Ocak 1934), s.8-18.

edilemeyeceği, bu durumun da deniz gücünün ne kadar önemli olduğunu gösterdiği düşünülmüştür.²⁹¹ Türkiye gibi sahilleri uzun olan devletler için herhangi bir isyan anında isyanı bastırmak ve güvenliği temin etmek için ilk ihtiyaç duyulacak kuvvet karaya asker çıkartabilmesi sebebiyle deniz kuvveti olduğu belirtilmiştir.²⁹² Denizcilere göre, kara kuvvetleri ve hava kuvvetleri büyük zaferler kazanabilirlerdi ancak donanma olmadan lojistik destek sağlanamayacağı için nihai başarıya ulaşamayacaklardı. Bu sebeple memleketin ekonomik durumu kötü bile olsa donanma inşası için para ayrılması gerektiği belirtilmiştir.²⁹³ Alfred Mahan'a da atıfta bulunarak, tarihte deniz kuvveti olmaksızın gelişmiş ve refah içinde yaşamış bir milletin olmadığı, Türkiye'nin coğrafyanın gerektirdiği tarzda hareket etmesi gerektiği, deniz kuvveti bulundurmamak için deniz aşırı yerlere sahip olmanın gerek olmadığı, hem sanayi hem de ziraat açısından milletin refahı için deniz kuvvetlerine ihtiyaç duyulacağı vurgulanmıştır.²⁹⁴ Orduların ihtiyaçlarının demiryolu ve hava yolu ile karşılanamayacağı, Almanya'nın kara ve hava kuvveti ile istediği başarıya deniz kuvvetlerini ihmal ettiği için ulaşamadığı, arkasında deniz kuvvetinin desteği olmayan bir ordu veya bir hava kuvvetinin kısa zaman içinde “*yağlı biten bir kandil gibi sönmeye*” mahkûm olduğu belirtilmiştir.²⁹⁵ Diğer bir ifadeyle, Mackinder'in kara hakimiyet teorisi üzerine kurulu stratejik anlayışın karşısına Mahan'ın deniz hakimiyet teorisi üzerine kurulu anlayışında benimsenmesi gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak denizciler, donanmanın ülke savunmasındaki rolünü kıyı savunması olarak görmemişler, savunmadan ziyade taarruzi bir donanma inşasını arzulamışlardır. Onlara göre güçlü bir deniz kuvveti olmadan milletler yükselmez ya da elde ettikleri refahı devam ettiremezlerdi.²⁹⁶ Ancak bu fikirleri savunabilecek üst rütbeli subayların olmayışı, Genelkurmay tarafından kıyı savunmasının yeterli olduğuna inanılması, esas unsurun kara ordusu olduğunun düşünülmesi sebebiyle istenen dönüşüm gerçekleştirilememiştir. Tüm bunların yanında hava kuvvetlerinin de deniz kuvvetlerinin önüne geçerek ikinci önemli kuvvet olarak ortaya çıkmasının deniz kuvvetleri personeli tarafından hoş

²⁹¹ Telat, *Büyük Harpten Alınan Deniz Harbi Dersleri*, s. 510-524.

²⁹² Telat, *Deniz Aşırı Seferler ve Donanmadan Karaya Asker Çıkarmak*, s.172.

²⁹³ Tuğrul, *Memleket Müdafaası ve Donanma*, s.117.

²⁹⁴ Dz.Bnb.Niyazi Muhsin, “Deniz Kuvveti ve Doğuşu”, **Deniz Mecmuası**, Sayı : 331, (Ocak 1934), s.19-24.

²⁹⁵ Kd.Yzb.Selim Albatros, “Zihinleri Kurcalayan Bir Mesele : Deniz mi, Kara mı, Hava mı?”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 377, (Mayıs 1946), s. 30-31.

²⁹⁶ Dz.Bnb.N.M.Heper, “Bir emir: Ordular İlk Hedefiniz Akdenizdir.”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 345, (Temmuz 1937), s.2-4.

karşılanmadığı görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan deniz kuvvetleri dergileri incelendiğinde, öncelikle Türkiye gibi küçük bahriyesi bulunan ve sanayisi kısıtlı olan devletler için kıyı savunmasında, donanma yerine uçakların kullanılmasının ekonomik olacağı iddiasına itiraz edilmiş²⁹⁷ ve donanma inşasının daha ekonomik olduğu belirtilmiştir. Buna göre yapılan hesaplamalarda barış şartlarında donanma inşa etmenin hava kuvvetleri oluşturmaya nazaran daha ekonomik olduğu, hatta hava kuvvetlerine en çok önemi veren ülkelerin dahi hava kuvvetlerine, deniz kuvvetlerine ayırdığı ödeneğin yarısını ayırdığı, savaş şartlarında alınan hasarlar neticesinde hava kuvvetlerinin ömrünün kısa olacağı göz önüne alındığında, donanma inşa etmenin daha ekonomik olduğu savunulmuştur.²⁹⁸

Diğer grup yazılarda ise genel olarak uçak silahına gereğinden fazla değer verildiği, her yeni silahın ortaya çıkışında olduğu gibi uçakların da imkân ve kabiliyetlerinin abartıldığı vurgulanarak, “*Tayyareler ordumuzun gözüdür.*” söylemine itiraz edilmiştir.²⁹⁹ Denizcilere göre, birçok devletin yaptığı manevralardan yeterli ders çıkartılamaması sebebiyle, deniz harbinin geleceğinde de uçağın tam olarak oynayacağı rolün ne olacağı kestirilemiyordu. Hava durumlarının uygunsuzluğu nedeniyle hava silahının kullanım şekilleri tam olarak tatbik edilememiştir. Bu sebeple denizciler tarafından sadece hava kuvvetlerinin kullanarak düşmanın yenileceği düşüncesinin yersiz olduğu düşünülmüştür.³⁰⁰ Fransa’nın yaptığı bir tatbikat sırasında meydana çıkan sisin yaklaşık 100 uçağın kullanılmasına engel oluşu buna örnek olarak gösterilmiş ve uçakların ancak iyi ve müsait havada görev yapabildiğinin altı çizilerek, uçak silahına güvenilmemesi gerektiği belirtilmiştir.³⁰¹ Aynı şekilde, keşif özelliği nedeniyle denizaltı tespitinde faydalı olmakla beraber, yeni bir tehdit olarak ortaya çıkan denizaltılara karşı, denizaltı savunma harbinde hava gücüne önem verilmesinin ve güvenilmesinin de doğru olmadığı belirtilmiştir.³⁰² Denizaltı ile uçaklardan atılan bombaların isabet ihtimali az olması ve

²⁹⁷ Yzb.Emin Yakıtal, “Sahilde Üslenen Hava Kuvvetleri ile Deniz Menfaatlerinin Himayesi Mümkün müdür? ”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 378, (Eylül 1946), s.19-29.

²⁹⁸ Dz.Kur.Yb.Mithat Işın, “Deniz, Hava ve Kara Silahlarının Teşekküllerinin İktisadî Bakımdan Mukayese ve Tetkiki”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 338, (Ekim 1935), s.838.

²⁹⁹ Binbaşı H. Sami, “Hava Merakibi ve Deniz Sevkulceyşine Tesirleri”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 315, (Aralık 1929), s.281-283.

³⁰⁰ Dz.Kur.Yb.Ruhi Develioğlu, “Yarının Deniz Harbi”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 341, (Temmuz 1936), s. 508-510.

³⁰¹ K.Bnb.Mithat Işın, “İngiltere, Fransa, Japonya ve Amerika’nın 1934 Senesi Deniz Manevraları”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 336, (Nisan 1935), s.275.

³⁰² Binbaşı İbrahim Rıza, “İstikbalde Denizaltı Gemilerine Karşı Müdafaa İhtiyacımız”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 317, (Haziran 1930), s.580-581.

uçakların alçak uçuşa geçmek zorunda olması bir handicap olarak değerlendirilmiştir.³⁰³ Denizciler, “*Birinci Dünya Savaşında Atlantik’te bir kaç başarılı uçuş haricinde uçakların hiç bir işe yaramadığını*” düşünmüştür.³⁰⁴

Deniz kuvvetleri personeline göre uçaklar, akrobasi yetenekleri sayesinde tüm dikkatleri üstüne çekmeyi başarabilmişlerdi. Barış şartlarında gerçekleştirilen tatbikatlarda, uçakların yaptıkları manevralara gemilerin karşılık vermeyişleri sebebiyle aslında uçakların başarılı gözüktüğü vurgulanmıştır. Halbuki gemilerin de uçakları düşürebildikleri görülmüş olsaydı bunun iki taraflı bir mesele olduğunu anlaşılıp, uçaklara karşı donanmanın önemi ortaya çıkmış olacağı düşünülmüştür.³⁰⁵ Ayrıca gemilerin toplu nizamda hareket etmesi ve çok namlulu makineli toplar kullanılması sayesinde, pike yapan uçaklara ve torpido saldırısı için alçalan uçaklara karşı hazırlıklı olunduğu, havacıların bu zamana kadar kara ordularından gelişi güzel yapılan savunma atışları karşısında rahat hareket etmiş oldukları ancak kara ordusunun aksine, donanmaların tek vücut bir tahrip kütlesi olması sebebiyle hava kuvvetlerinin donanmalara etkili bir taarruz yapamayacağı değerlendirilmiştir.³⁰⁶ Donanmaların hava baskını ile imha edileceği düşüncesi, hava silahlarına karşı ilk etapta bir korku yaratmış ancak modern gemilerin hava savunma sistemlerinin de gelişmesi uçaklar hakkında yapılan değerlendirmelerin sadece yersiz bir evham olarak değerlendirilmiştir.³⁰⁷ Büyük tonajlı muhabere gemilerine karşı uçakların etkili olamayacağı ancak aksine büyük gemilerin uçaklara karşı daha çok etkili olabileceği iddia edilmiştir. Bu kapsamda “*Büyük gemiye karşı tayyare*” tartışmasını ortaya atanlara “*Tayyareye karşı büyük gemi.*” cevabı geliştirilmiştir.³⁰⁸ Uçaklara karşı gemi top teknolojisinin çok hızlı geliştiği ve uçakların ancak yüksek riski göze alarak görevlerini icra edebilecekleri vurgulanmıştır.³⁰⁹ Diğer bir ifadeyle, kara kuvvetleri ile deniz kuvvetleri arasındaki çekişme kendisini deniz kuvvetleri ve hava kuvvetleri arasında da göstermeye başlamıştır.

³⁰³ Şeref, s.257-258.

³⁰⁴ Dz.Bnb.Selahaddin Rıza Burak, “Büyük Harbin Yardımcı Kruvazörleri ve Möwe’nin Geçirdiği İki Heyecan”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 338, (Ekim 1935), s.857.

³⁰⁵ Dz. Bnb. Haşmet, “Deniz Muhaberelerinde Hava Kuvvetinin Rolü ve Hava üstünlüğüne Yardım Eden Elemanlar”, **Deniz Mecmuası**, Sayı : 330, (Ekim 1933), s.389.

³⁰⁶ Haşmet, s.377.

³⁰⁷ Albay Mithat Işın, “Kruvazörler, Muhripler, Denizaltı Gemiler ve Küçük Tekneler”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 363, (Ocak 1942), s.43.

³⁰⁸ Dz.Gv.Yzb. Saip Caner, “Büyük Gemiye Karşı Tayyare mi Yoksa Tayyareye Karşı Büyük Gemi mi”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 350, (Ekim 1938), s.31.

³⁰⁹ Nakılı Farih Abdürrahman, “Yabancı Memleketler Deniz Topçuluğu”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 334, (Ekim 1934), s. 489.

Deniz kuvvetleri dergilerindeki son grup yazılarda, dönemin baş tartışma konularından biri olan hava kuvvetlerinin, deniz kuvvetlerinin yerini alabileceği düşüncesine itiraz edilerek, hava kuvvetlerinin deniz kuvvetlerinin yerini alamayacağına odaklanmıştır. Bu yazılarda, kara ve deniz silahlarından farklı olarak hava silahının zayıf noktasının teknolojisinin hızlı gelişmesi sebebiyle çok kısa sürede demode olduğu ve bu gelişme hızına ayak uydurmakta zorlanabileceği, deniz unsurları ise uzun süre kullanılmaya devam edilebildiği, bu sebeple hava kuvvetlerinin kara ve deniz kuvvetlerinin geride bırakacak şekilde yükselemeyeceği değerlendirilmiştir.³¹⁰

Hava kuvvetlerinin tek başına başarılı olabileceğini düşünenlere itiraz edilmiş, hava kuvvetlerinin diğer kuvvetlerin görevlerini başaramayacağı ve onlara bağımlı bir kuvvet olduğu düşünülmüştür.³¹¹ Ayrıca hava kuvvetlerinin uygun hava şartlarına ihtiyaç duyduğu ve deniz yollarının kontrolünü tek başını sağlamayacağı,³¹² çünkü hava kuvvetleri için öne sürülen faydaların hava şartlarının uygunluğuna tabi olduğu, bu sebeple ticaretin korunması için donanmaya ihtiyaç duyulmaya devam edileceği, hava kuvvetlerine olan ihtiyacın donanmadan sonra gelmesi gerektiği düşünülmüştür. Hava kuvveti, donanma için önemi olmayan bir yardımcı unsur olarak görülmüştür.³¹³ Kara ve deniz kuvvetlerinin müşterek harekâtı incelenirken, hava kuvvetleri hala müstakil bir kuvvet olarak değerlendirilmemiş, harekâtın yardımcı unsuru olarak görülmüştür.³¹⁴ Birçok defa denenmesine rağmen geçen zamanın hava kuvvetlerinin büyük gemi ve topların ancak yardımcı silahı olabileceğini kanıtladığı vurgulanmıştır. Hava kuvvetleri sonuca etki eden bir varlık değil, deniz kuvvetlerinin etkisini artıran yardımcı bir silah olduğu düşünülmüştür.³¹⁵ Uçaklar, uzak denizlerdeki abluka sağlayan deniz silahlarına iltihak etmiş bir kara ve deniz silahı olarak tanımlanmıştır.³¹⁶ Hava kuvvetlerinin gelecekte su üstü ve denizaltılara yardımcı kuvvet olarak kalmaya devam edeceği, harp gemilerinin giremedikleri coğrafyaya ulaşabilmek için hava unsurlarının sadece yardımcı olarak kullanılacağı öngörülmüştür.³¹⁷

³¹⁰ Dz.Bnb. Osman Nuri, "Havaya Dair: Dün-Bugün-Yarın", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 332, (Nisan 1934), s. 158-159.

³¹¹ Albatros, *Zihinleri Kurcalayan Bir Mesele : Deniz mi, Kara mı, Hava mı?*, s. 29.

³¹² Kemal, "Zırhlı mı Tayyare mi?", **Deniz Mecmuası**, Sayı : 335, (Ocak 1935), s. 74-88.

³¹³ Sami, *Hava Merakibi ve Deniz Sevkulceysine Tesirleri*, s.303-304.

³¹⁴ Telat, *Büyük Harpten Alınan Deniz Harbi Dersleri*, s. 367.

³¹⁵ Dz.Kur.Bnb. Bühran Erilkun, "İstikbal Deniz Harplerinin Karakteri Hakkında Bir Etüt", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 353, (Temmuz 1939), s. 44.

³¹⁶ Dz.Kur.Yb.Mithat Işın, "İngiliz Donanmasının Son Konuşu", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 338, (Ekim 1935), s.851.

³¹⁷ Nuri, *Deniz Kuvvetleri*, s. 36.

İkinci Dünya Savaşının ile hava gücünün ne kadar etkili olabileceği ortaya çıkmasına rağmen deniz kuvvetleri personeli nihai hedefe ulaşmada deniz kuvvetlerinin öncelikli olduğunu savunmaya devam etmiştir. Denizcilere göre, her yeni silahın çıkması ile deniz kuvvetlerinin öneminin azalacağı tartışması artık alışıla gelmiş bir olay olmuştur. “*Hava kuvvetlerinin donanmaları denizden süpürüp atacağı*” düşüncesi gibi fikirlerin mübalağalı olduğu düşünülmüştür.³¹⁸ Özellikle 1941 yılında Girit adasının paraşüt birlikleri ile havadan işgal edilmesi sonrası ortaya çıkan, “*deniz kuvvetlerine gerek olmadığı ve karşılaşılan problemlerin yalnız hava kuvveti ile çözülebileceği*” düşüncesinin yanlış olduğu vurgulanmış ve İkinci Dünya Savaşının genel gidişinde deniz yollarını kullanmayan tarafların savaşı kaybedeceği belirtilmiştir. Bu sebeple İkinci Dünya Savaşı ile birlikte üç kuvvet arasında deniz kuvvetinin ön plana çıktığı düşünülmüştür.³¹⁹ Hava gücünün, Birinci Dünya Savaşından İkinci Dünya Savaşına kadar geçen 21 yıllık sürede büyük dönüşüm geçirdiği kabul edilmiş ancak savaş süresince demokrasileri yıkılmaktan kurtaran esas unsurun sessiz bir şekilde yükü omuzlarında taşıyan deniz kuvvetleri olduğu vurgulanmıştır.³²⁰

Denizcilere göre, Malay, Taranto ile Pearl Harbor muhabereleleri hariç İkinci Dünya Savaşı boyunca uçaklar tarafından hiçbir muhaberede muhabere gemisi batırılamamıştı.³²¹ Bu tarz yazılara cevaben bir hava kuvvetleri personeli tarafından deniz kuvvetleri dergisine bir yazı kaleme alınmış ve donanmanın hareketlarda oynadığı rolün öneminin azalmadığı ve bunun takdir edildiği, ancak çıkarma ve işgal gibi hareketları tek başına destekleyerek donanmanın görevini kolaylaştırmanın ana unsurun hava kuvvetlerinin olduğu belirtilmiştir.³²² Çıkarmada esas başarıya ulaşacak kara kuvvetleri de olsa bunu hava kuvvetleri desteği olmadan başırlamayacağı ve İkinci Dünya Savaşının üç kuvvetin müşterek çalışmasının ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkardığı vurgulanmıştır.³²³ Ancak denizciler, hava silahı gelişimini tamamlamadığı, her yeni çıkan silah gibi gereğinden fazla ilgi gördüğü, bu tarz silahların zamanla göz kamaştıran tesirini

³¹⁸ Gv.Yzb.Nejat Kosal, “Hava Silahı Karşısında Deniz Sevk ve İdaresi”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 369, (Eylül 1943), s. 1

³¹⁹ Gv.Yzb.Haydar Olcaynoyan, “II.Dünya Harbinde Girit ve Malta Muhabereleleri”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 371, (Mayıs 1944), s.1-11.

³²⁰ Kosal, s. 3-4.

³²¹ Kur.Önyzb. Necdet Tiryaki, “Müstakbel Muhabere Gemisi Hakkında Düşünceler”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 370, (Ocak 1944), s16.

³²² Hv.Kur.Ön.Yzb.Namık Kemal Asna, “Kıyı Müdafaasında Donanma ve Donanmanın Hava Kuvvetleri”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 366, (Ekim 1942), s.25..

³²³ Hv.Kur.Ön.Yzb.Namık Kemal Asna, “Çıkarmada Donanma ve Bu Donanmanın Hava Kuvvetlerinin Faaliyeti”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 368, (Mayıs 1943), s.1-9.

kaybedeceği ve layık oldukları yeri bulacağını düşünmüştür. Hava silahının harekata olan gerçek etkisinin anlaşılması için keşif sürecinin tamamlanması ve ilk mücadele tecrübesi olan İkinci Dünya Savaşının bitmesi gerektiği vurgulanmıştır. Uçakların havada uzun süre kalamaması ve hareket sahasının sahillerden ya da sınırlardan itibaren uzadıkça uçakların daha büyük zorluklarla karşılaşması gerekçe olarak gösterilerek, hava kuvvetlerinin, kara ve deniz kuvvetlerinin yerini alacak bir kuvvet olmadığı, onlara ancak yardım edecek bir silah gözü ile bakılması gerektiği vurgulanmıştır.³²⁴ Gelecekte hava gücü ne kadar gelişirse gelişsin hava silahına karşı gemilerin savunma silahının da gelişeceği ve hava silahının etkisi kaybolacağı,³²⁵ böylece deniz gücü esas unsur olarak kalmaya devam edeceği düşünülmüştür.

İkinci Dünya Savaşın sonuna doğru deniz kuvvetleri personeli tarafından hava gücünün önemi kabul edilmeye başlanmış ancak hala müstakil bir kuvvet olabileceği kabul görmemiş, hava gücünün deniz kuvvetlerinin altında konuşlandırılması gereken yardımcı bir silah olduğu düşünülmüştür. Tayyarenin bir deniz harp vasıtası olduğu belirtilmiştir.³²⁶ Bu sebeple donanmanın emrinde hava gücü bulunmalı ve donanmaya destek sağlamalıydı.³²⁷ Türkiye coğrafi konumu gereği deniz-hava iş birliğine müsait olan ülke olarak değerlendirilmiş ve hava silahı ile desteklenmiş bir donanmanın düşmana galip gelme ihtimalinin artacağı değerlendirilmiştir. Bunun için hava kuvvetlerinin bir kısmının donanma emrine verilmesi gerektiği³²⁸ veya tam olarak donanmanın malı olacak ve deniz talim ve terbiyesinde yetişecek bir deniz hava kuvvetine sahip olmanın şart olduğu düşünülmeye başlanmıştır.³²⁹ Nasıl ki, kara kuvvetleri egemen anlayışın vatan savunmasını toprak savunmasına indirgemesi ile deniz kuvvetleri hak ettiği yeri bulamadıysa, deniz kuvvetlerinde de benzer bir anlayış hava kuvvetlerinin öneminin anlaşılmasına sebep olmuştur. Sonrasında ise, her iki kuvvet de hava kuvvetlerinin rolünü kendi hareketlarına destek ile sınırlı olacak şekilde önemli olduğu sonucuna varmaya başlamışlardır.

³²⁴ Dz.Bnb. Afif Büyüktuğrul, "Hava Kuvvetlerinden Beklediklerimiz", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 359, (Ocak 1941), s.55.

³²⁵ Dz.Kur.Yb.Safi Ertürk, "Hava Silahı Karşısında Deniz Harbi Sevk ve İdaresi", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 371, (Mayıs 1944), s.13.

³²⁶ Tiryaki, *Müstakbel Muhabere Gemisi Hakkında Düşünceler*, s12.

³²⁷ Kur.Yzb.Namık Kemal Asna, "Donanma Hava Kuvvetleri", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 364, (Nisan 1942), s.16.

³²⁸ Büyüktuğrul, *Hava Kuvvetlerinden Beklediklerimiz*, s.60.

³²⁹ Kosal, s. 13.

Üç tarafı deniz cephesi olan ve deniz hududu 2000 mili aşan sahillerin korunması, Trakya'nın ve Boğazların müdafaası için deniz kuvvetlerinin rolünün hayati olduğu, bu kapsamda esas düşüncesinin ana kuvvet olan deniz kuvvetlerinin hava gücü ile kuvvetlendirilmesinden başka bir düşüncenin geçerli olamayacağı belirtilmiştir.³³⁰ Hava kuvvetlerinin emrindeki uçakların konuşlandığı gölgelerden kalkıp donanma üzerine destek için gelmesinin zaman alması sebebiyle donanmaya ait hava gücünden yararlanılmasının en faydalı yol olacağı,³³¹ bu sebeple hava silahının “Deniz Hava Kuvvetleri” adında bir kuruluş ile birlikte artık deniz kuvvetlerinin kadro kuruluşunda yer alması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca gelecekte deniz hava unsurlarına sahip olmayan donanmaların başarıya ulaşmasının zorlaşacağı vurgulanmıştır. Artık deniz kuvvetlerinin hem savunmada hem taarruzda, su üstünde, su altında ve havada olmak üzere üç boyutlu olarak sevk ve idare edilmek zorunda olduğu belirtilmiştir.³³² Aynı zamanda birincilik ödülü de alan bir yazıda, Türk Bahriyesinin kürekten yelkene geçişte geç kalarak yaptığı hatayı bu yeni silahta yapmaması gerektiği ve uçak silahını deniz harp silahları arasına alması gerektiği vurgulanmıştır.³³³ Kuvvetli bir donanmanın artık hava desteğinden mahrum bırakılamayacağı ileri sürülmüştür. ³³⁴ Buna göre “*Kanatlı bir donanma*” bugünün ve yarının gereksinimi olduğu ve artık donanmanın kanatlanmasının şart olduğu vurgulanmış, bunun aksini mütalaa etmenin donanmaya yapılmış bir suikast olarak değerlendirilmiştir.³³⁵ Böylece “*Kanatlı gençlik*” söylemine karşı “*Kanatlı donanma*” söylemi geliştirilmiştir. Artık gelecekte deniz kuvvetlerinin kıyaslaması yapılırken deniz kuvvetlerinin kanatlarının da hesaba katılması gerektiği vurgulanmıştır.³³⁶ Ancak bu fikirler karar alıcılar tarafından dikkate alınmamış, deniz kuvvetlerinin askeri doktrinindeki yeri değiştirilmemiştir.

2.3.2. Müstakil Bir Bahriye Bakanlığı Kurma Girişimi

Cumhuriyetin kurulmasında itibaren denizci personel donanmanın bağımsız bir yapıda olmasını arzulamıştır. Denizciler, kara hegemonyasından kurtulmanın Osmanlı

³³⁰ Ertürk, s.26.

³³¹ Dz.Bnb.Sadi Kursan, “Muharebede Kuvvetlerin Sevk ve İdaresi”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 360, (Nisan 1941), s.77.

³³² Önyzb. Refet Gürül, “Başlıca Deniz Harp Silah ve Vasıtalarının Bugünkü ve Gelecekteki Durumları ile Bunların Deniz Tabiyesine Olan Tesirleri”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 373, (Ocak 1945), s.80-81.

³³³ Kur.Bnb.Necdet Tiryaki, “İkinci Dünya Harbinin Deniz Tabiyesine Tesirleri”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 376, (Ocak 1946), s.14.

³³⁴ Bnb.N.Oker, “Deniz Harbinde Kuvvet Temerküzü”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 362, (Ekim 1941), s.183.

³³⁵ Dz.Bnb.Tevfik İnci, “Kanatlanan Donanma ve Gizli Kuvvet”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 376, (Ocak 1946). s.56.

³³⁶ Bnb.N. Oker, “Hava Kuvvetlerinin Deniz Kuvvetleri ve Harekâtı Üzerindeki Tesirleri”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 365, (Temmuz 1942), s.74, 77, 79.

döneminde ya da İngiliz sisteminde olduğu gibi müstakil bir Bahriye Bakanlığının kurulması ile mümkün olabileceğini düşünmüştür. Bu kapsamda, Donanma Komutanı ve İstanbul Milletvekili Ahmet Hamdi Bey, Rauf Orbay'ın Osmanlı Bahriye Bakanıken Kurmay Başkanlığını yapmış Kastamonu Milletvekili Ali Rıza Bey ve eski deniz subayı olan milletvekilleri tarafından donanmanın Genelkurmay Başkanlığından alınarak Bahriye Bakanlığına bağlanması konusunda kanun teklifi vermiştir. Bahse konu kanun teklifi sonrası, Cumhuriyetin ilk yılında bir Bahriye Bakanlığı kurulmuştur. Bu durum “Deniz Kuvvetlerine önem verildiği için Bahriye Vekaleti kuruldu” söyleminin gelişmesine sebebiyet vermiştir. Örneğin Deniz Kuvvetlerinin resmî sitesinde, “*Asırların nadiren yetiştirdiği bir dahi olan ATATÜRK, Deniz Kuvvetleri gibi çok pahalı bir yatırım ve zaman gerektiren bir gücün bir anda oluşturulamayacağını çok iyi bilmekteydi. Bu nedenle, Deniz Kuvvetlerinin mevcut durumunu geliştirecek ve geleceğini planlayacak özerk bir Vekaletin kurulması gerekliliğine içtenlikle inanmaktaydı. ATATÜRK’ün bu açık ve kesin desteğinden sonra, Kastamonu Milletvekili Ali Rıza Beyin önerisi ile Türkiye Büyük Millet Meclisinden 30 Aralık 1924 tarihinde Bahriye Vekaleti (Denizcilik Bakanlığı) yasası çıkarılmıştır.*” şeklinde bir anlatım olduğu görülmektedir.³³⁷ Sadece deniz kuvvetlerinin resmi yazılarında değil, neredeyse tüm Türk Deniz Harp Tarihi yazımlarında, yüksek lisans ve doktora tezlerinde bu söylemin tekrarlandığı görülmektedir. Hâlbuki Bahriye Vekaletinin kurulması süreci daha yakından ve derinlemesine incelendiğinde farklı olaylar zincirinin olduğu ve Bahriye Bakanlığının kurulması üzerinden politik bir mücadele yaşandığı görülecektir.

Öncelikle İngiliz ekolü olan donanmaya olan güvensizlik, erken Cumhuriyet döneminde bir bahriye bakanlığına sahip olarak bağımsız olmak isteyen deniz kuvvetlerinin hareket alanını kısıtlayan faktörlerden biri oldu. Ordunun milli mücadelede ağırlıklı olarak görev yapmasından dolayı sadakatinden belki şüphe duyulmuyordu ancak donanmanın ve personelinin milli mücadelede görev almaması sebebiyle donanmaya karşı güvensizlik devam ediyordu.³³⁸ Atatürk’ün 11-24 Eylül 1924 tarihleri arasında Hamidiye ile gerçekleştirdiği Karadeniz gezisi, donanmanın yeni rejime olan sadakatinden kuşkulandığının ve donanmaya duyulan güvensizliğin olduğu bir dönemde

³³⁷ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi, 2015, <https://www.dzkk.tsk.tr/ArsivAskeriTarih/icerik/deniz-kuvvetleri-komutanligi-tarihcesi> (10 Ekim 2023)

³³⁸ Barlas ve Güvenç, s.70.

gerçekleşmiştir.³³⁹ Öncelikle Hamidiye Yavuz'un arızalı olması sebebiyle Cumhuriyet donanmasının sancak gemisiydi ve Rauf Orbay Hamidiye'nin komutanlığını yapmış, Balkan Savaşı sırasında Akın Harekâtını Hamidiye ile gerçekleştirmiştir.³⁴⁰ Bu harekât kapsamında Hamidiye tek başına, Karadeniz'den, Akdeniz'e, Adriyatik'ten, Kızıldeniz'e düşman savaş gemileri ile ticaret gemilerine zarar vermiş limanlarına baskınlar düzenlemiştir.³⁴¹ Özellikle Yunanistan'ın Averof zırhlısını peşine takarak elde ettiği başarılar karşısında hem Rauf Orbay imparatorlukta bir kahramana dönüşmüş³⁴² hem de Hamidiye Donanmanın stratejik kültüründe Nusret mayın gemisinin günümüzdeki yeri gibi önemli bir yer tutmuştur.

İngilizlerin HMS Victory'sinin İngiliz donanmasının stratejik kültüründeki anlamı ne ise, Hamidiye'nin de Türk donanmasının stratejik kültüründeki yeri aynı olmuştur. Cumhuriyet kurulduğunda onu ilk ziyaret edenlerden biri Rauf Orbay olmuş ve gemi personeline akın harekâtına ilişkin bilgi vermiştir.³⁴³ Bu açıdan Atatürk'ün, Hamidiye ile yaptığı seyir ayrı bir önem taşımıştır. Ziyaretin gerçekleştiği dönem Atatürk ile Rauf Orbay'ın anlaşmazlıklarının derinleştiği bir dönem olmuştur. Rauf Orbay'ın partiden istifasına birkaç hafta vardı. Atatürk'ün gemiye geleceği günden bir gece önce geminin subayları toplanarak subay salonuna kimin fotoğrafının asılması konusunda oylama yapmış, oylamadan Atatürk çıkması sonrası Rauf Orbay'ın resmi indirilip Atatürk'ün resmi asılmıştır³⁴⁴ Bu hareket donanmanın cumhuriyete sadık olduğunu göstermek için yapılsa da Atatürk'ün heyetinde bulunanlar, donanmanın Atatürk'ten daha çok Rauf Orbay'a bağlı olup olmadığını sorgulamaya devam etmişlerdir. Çünkü Rauf Orbay'ın hala donanma üzerinde nüfuzunun devam ettiği düşünülmüştür.³⁴⁵

Atatürk'ün gezi sırasında verdiği mesajlar donanmanın geleceği açısından önem arz etmiştir. Karadeniz gezisi sırasında Atatürk gemi personeli ile yaptığı görüşmede ilk etapta küçük bir donanma inşasının yeterli olacağını "Evvela çekirdek bir donanma inşa

³³⁹ Barlas ve Güvenç, s.72.

³⁴⁰ Ersan Baş ve Y. Bülen Aksaray, **Gazi Hamidiye ve Akın Harekatı**, Piri Reis Araştırma Merkezi, 2009, s.100-150.

³⁴¹ Ahmet Cemaleddin Saraçoğlu, **Gazi Hamidiye'nin Şanlı Maceraları: Rauf Orbay ve Hamidiye**, 1. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2006, s.242

³⁴² K. Ryan Noppen, **Osmanlı Deniz Harekatı 1911-18**, Emir Yener (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s.26.

³⁴³ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.47.

³⁴⁴ Metel, *Atatürk ve Donanma*, s.52; Uzun, *Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi*, s.19; Kazım Erbil, **Bahriyede Gördüklerim Duyduklarım**, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2007, s.33-34.

³⁴⁵ Metel, *Atatürk ve Donanma*, s.53-58; Orhan, s.259; Barlas ve Güvenç, s.71.

etmeliyiz.” diyerek belirtmiştir.³⁴⁶ Gemi personeli Atatürk, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa isimlerinde 3 kruvazör (drenot) ile bunlara refakat edecek muhrip ve denizaltılar talep etmiş ancak Atatürk bu istekleri abartılı bulduğunu gezi sonrası mecliste yaptığı konuşmada vurgulamıştır.³⁴⁷ 20 Eylül Hamidiye Kruvazörü Hatıra Defterine aşağıdaki cümleleri yazarak yazarak ilk hedefin donanma inşasından evvel personel temini olduğunu vurgulamıştır.

*“Hudutlarının mühim ve büyük aksamı deniz olan Türk devletinin donanması da mühim ve büyük olmak gerektir. O zaman Türk Cumhuriyeti daha müsterih ve emin olacaktır. **Mükemmel ve kadir bir Türk Donanmasına malik olmak gayedir.** Bunun ilk azimet noktası sefaini harbiye tedarikinden evvel onları muvaffakiyetle sev idareye muktedir kumandanlara, zabıtlere, mütehasıslara malikiyettir.”*³⁴⁸

Hamidiye defterine yazılan “**Mükemmel ve kadir bir Türk Donanmasına malik olmak gayedir**” cümlesi Cumhuriyet dönemi boyunca Deniz Kuvvetlerinin atıfta bulunacağı³⁴⁹ esas söylemlerden biri olacak ve Cumhuriyetin güçlü bir donanmaya ihtiyacı olduğunu bu söylem ile kurumsallaştıracaktır. Ancak metnin devamında gemi alımından önce yapılacak işin donamayı sevk ve idare edecek subaylara sahip olmanın gerekliliği vurgulanmasına karşın, Türk Deniz Harp Tarihi yazımında sadece ilk üç cümleye odaklanılmaktadır. Hatta Karadeniz gezisinin hemen ardından, 1 Kasım 1924 tarihinde meclisin açılış konuşmasında,

*“Bahriyemizi esaslı ve ciddi bir biçimde geliştirip, düzenlemek düşünülmelidir. Bu konuda başlangıç noktası, özellikle seçkin elemanları hak ettikleri gibi yetiştirip onlardan memleketin ivedi gereksinmelerinde yararlanmak ve **herhalde memleketin gücünün üzerinde hayallerden de uzak durmak olmalıdır.** Ülkenin korunmasından söz ederken, askerlik*

³⁴⁶ Fahri Çoker, “Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu?”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 560, (Temmuz 1994), s.19; Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu’nun Konuşması. 2013. <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=83&dil=1&tdgg=0&blacksefor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (15 Ekim 2014)

³⁴⁷ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)* Cilt 1, s.64.

³⁴⁸ Deniz Müzesi Komutanlığı. “Hamidiye Kruvazörü Hatıra Defteri” **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı : 620, Temmuz 2014, s.64; Metel, *Atatürk’ün Silahlı Kuvvetlerle İlgili Söylev, Demeç, Tamim ve Telgrafları*, s.130.

³⁴⁹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent BOSTANOĞLU’nun 2014-2015 Eğitim-Öğretim Yılı Açılış Konuşması, 2014. <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=492&dil=1&tdgg=0&blacksefor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (1 Ekim 2014)

*dünyasında önemli ve etkili bir yeri olan **hava kuvvetlerine** yüce Meclisin özel ilgisini ve dikkatini çekerim”³⁵⁰*

diyerek donanma için yapılacak girişimin sınırlı olacağının ilk sinyali vermiştir. Ancak bu konuşmada da Türk Deniz Harp Tarih yazımında genel olarak sadece ilk cümlesine odaklanılarak³⁵¹ bir okuma yapıldığı görülmektedir.

Aynı şekilde 1938 Atatürk dönemine kadar olan dönemin denizciliğin sahiplenildiği ve bir güç haline gelerek siyasi yönden kullanıldığı dönem olarak adlandırılmaktadır.³⁵² Halbuki bahse konu konuşmada iki önemli mesaj bulunmaktadır. Ülke savunmasında bahsederken hava kuvvetlerinin önemini vurgulanması ve denizciler tarafından arzulanan büyük bir donanma inşasının mümkün olmadığının belirtilmesidir. Atatürk, Hamidiye gezisi sırasında denizci personel tarafından oluşturulması talep edilen donanmayı gerçekçi bulmamıştır. Donanma inşasından önce personel yetiştirilmesi gerektiğini düşünmüştür.

Donanmaya duyulan güvensizliğin diğer bir kaynağı da Rauf Orbay’ın Saltanata ve Halifelğe olan bağlılığı Cumhuriyet döneminde Atatürk ile yollarının ayrılmasına sebep olmuştur.³⁵³ Rauf Orbay, Cumhuriyetin ilan edilmesi sonrası İstanbul basınına “*Bu hususta öncesinde ciddi bir teşebbüsten haberdar değildim. Cumhuriyet şeklinin bir günde yerleştirilerek ilan edilmesi halk nezdinde gayr-i mesul zevat tarafından tertip edilen bir şeklin, emr-i vaki ile yapıldığı fikri ve endişesi hasıl oldu.*” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.³⁵⁴ Verdiği bu demecin geri alınması istenmesine rağmen demecinin arkasında durmuştur. Böylece mecliste diğer milletvekilleri ile de problem yaşamaya başlamıştır.

Cumhuriyet ilanı için verdiği demeç sonrası, diğer bir önemli sıkıntı da Halifelğin kaldırılmasından bir gün önce Halifeyi ziyaret etmesi ile yaşanmıştır. Halifelik makamının insanların zihinlerinde ve gönüllerindeki yeri farklı olmuştur. Bu sebeple kaldırılması Milli Mücadelede görev alan kadroların arasında görüş ayrılıklarına yol açmıştır.³⁵⁵ Rauf Orbay da bu görüş ayrılığını yaşayanlardan biri olmuş, Halifenin meclis

³⁵⁰ **TBMM 2. Dönem**, 10. Cilt, 1. Birleşim, 01 Kasım 1924, s. 2.

³⁵¹ Bayar, s.65; Metel, *Atatürk’ün Silahlı Kuvvetlerle İlgili Söylev, Demeç, Tamim ve Telgrafları*, s.130.

³⁵² Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, s.17; Uzun, *Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi*, s.23.

³⁵³ Atay, s.76.

³⁵⁴ Bahar Kırac, “Hüsayin Rauf (Orbay) Bey’in Cumhuriyet ve İlanı İle İlgili Düşünceleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 12, Sayı 64, (2019), s.244.

³⁵⁵ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun Son Nefesi : Osmanlı’nın Yaşan Mirası Cumhuriyet**, 1. Baskı, TİMAŞ Yayınları, 2014, s. 15-75.

tarafından seçildiğini ve davet alması üzerine icabet etmesinin dini, ahlaki ve milli bir vazife olduğunu söyleyerek yaptığı hareketin arkasında durmuştur.³⁵⁶

Rauf Orbay'ın kurucu kadrolara karşı içeriden meydan okuması, meclistekilerin Rauf Orbay'ın Cumhuriyete bağlı olmadığını düşünmesine ve devamlı olarak bu durumu meclis kürsüsünde dile getirmesine sebep olmuştur.³⁵⁷ İsmet İnönü, meclis kürsüsünden;

“Rauf bey beyanatlarında bizimle zıddı tam olarak gördüğümüz noktaları geri alarak, bu fırka içinde yürümek kararında mıdırlar, yoksa, siyasi beyanatlarında bizimle zıddı tam olan noktaları muhafaza ederek, fırkamızın dışında ve Mecliste bizimle karşı karşıya çalışmak kararı mı vereceklerdir? Son söz ve karar şimdi kendilerine aittir.”

diyerek Rauf Orbay'ı kendileri ile aynı dünya görüşünde olmadığını vurgulamış³⁵⁸ ve bu sebeple partiden istifa etmesi gerektiğini ima etmiştir.

Cumhuriyet ilanına dönük açıklamaları, İsmet İnönü ile yaşadığı sıkıntılar ve halifeyi ziyareti Nutuk'ta da Atatürk tarafından eleştirilmiştir.³⁵⁹ Kasım ayında meclisin açılmasından önce Rauf Orbay, Ali Fuat, Kazım Karabekir, Cevat Paşa ve Rafet Paşalar ile görüşerek bu kişilerin askerlikten istifa edip meclise gelmelerini sağlamıştır. Rauf Orbay'ın bu girişimi Atatürk tarafından Nutuk'ta büyük bir komplo olarak nitelendirilmiştir.³⁶⁰ Meclis açılmasıyla birlikte 8 Kasım 1924 tarihinde Rauf Orbay ve arkadaşları Hükümet için gensoru vererek güven oylaması talep etmiş ve ret oyu vermişlerdir.³⁶¹ Ertesi gün de Rauf Orbay Cumhuriyet Fırkasından istifa ederek, 17 Kasım 1924 tarihinde ilk muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşunda yer almıştır.³⁶²

Böyle bir ortamda 15 Kasım 1924 tarihinde Kastamonu Milletvekili Ali Rıza Bey ile birlikte 88 milletvekili tarafından bağımsız bir bahriye vekâleti kurulması kanun teklifi verilmiştir.³⁶³ Teklife göre, donanmanın Mondros Müterakkisinden sonra tecrit edildiği, subaylarının tahliye edildiği ve Haliç'te kapalı tutulduğu, ancak İstanbul'un ele geçirilmesi sonrası donanmanın serbest kaldığı ve üç tarafı denizlerle çevrili ülkemizde

³⁵⁶ Orbay, *Cehennem Değirmeni : Siyasi Hatıralarım 1*, s.138-141.

³⁵⁷ Orbay, *Cehennem Değirmeni : Siyasi Hatıralarım 1*, s.157.

³⁵⁸ Orbay, *Cehennem Değirmeni : Siyasi Hatıralarım 1*, s.141.

³⁵⁹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Ankara: Kaynak Yayınları, 2015, s.616.

³⁶⁰ Atatürk, .s.637.

³⁶¹ **TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 4. Birleşim**, 08 Kasım 1924, s.168.

³⁶² Kıraç, s.246.

³⁶³ **TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 7. Birleşim**, 15 Kasım 1924, s.246.

donanmanın bir şube halinde idare edilemeyeceği gerekçesiyle, bağımsız bir vekâlet kurulması teklif edilmiştir.³⁶⁴ Ali Rıza Bey tarafından aynı teklif sene başında verilmiş ancak hiçbir gelişme olmamıştı.³⁶⁵ Ali Rıza Bey, padişahın deniz yaveriyken bu göreve özel olarak Bahriye Nazırı Rauf Orbay tarafından getirilmişti.³⁶⁶ Osmanlı Bahriye Bakanlığında Rauf Orbay'ın kurmay başkanlığını yapmış olan yakın mesai arkadaşı tarafından, Rauf Orbay'ın donanmadaki etkisinin devam ettiğinin düşünüldüğü bir ortamda ve Cumhuriyet'in ilk muhalefet partisinin kurulmasından iki gün önce böyle bir teklifin verilmesi güvensizlik nedeniyle teklife şüphe ile yaklaşılmasına sebep olmuştur. Teklifi veren Ali Rıza Bey hükümete güven oylamasında ret verenler arasında değildi ancak güvenoyu da vermemişti.³⁶⁷ Ayrıca 18 Haziran 1924 yılında Vakit gazetesinde “*Milli Mücadeleye İştirak Etmeyen Bahriyeliler*” başlığı ile yazılan yazıda kendisinin Anadolu Hükümeti tarafından çağrılmasına karşın Anadolu'ya geçmediği ve Ferit Paşa Hükümetinde Bahriye Nazırlığı Kurmay Başkanı görevine devam ettiği vurgulanarak yargılanması gerektiği bildirilmiştir.³⁶⁸ Ali Rıza Bey ise Milli Müdafaa Vekilinden milletvekili olması sebebiyle hakkındaki soruşturmanın yasama dokunulmazlığı kapsamında geri bırakılmasını talep etmiştir. Vefat ettiği 1935 yılına kadar mecliste milletvekilliği görevini sürdürmesi sebebiyle hiçbir zaman soruşturması yapılamamıştır.³⁶⁹ Bunun yanında hükümete güven oylamasında ret verenler ile bahriye vekâleti kanun teklifini verenlerin ismi örtüşmüştür. Örneğin kanun teklifini verenler arasında Atatürk'ün komplo kurulduğunu hissettim dediği Kazım Karabekir ve Cafer Tayyar paşalar da bulunuyordu. Bağımsız vekâlet kurulmasına destek veren milletvekilleri arasında aktif görevdeki Donanma Komutanı aynı zamanda İstanbul Milletvekili Ahmed Hamdi Bey de bulunmaktaydı.³⁷⁰ Bahriye kökenli milletvekilleri İngiltere'de olduğu gibi bir Bahriye Bakanlığı kurulmasını arzu ediyorlar ve Bahriye Vekâletinin kurularak donanmaya hareket alanı açılacağını düşünüyorlardı.³⁷¹ Kısacası aktif görevdeki donanma komutanından, eski Bahriye Nazırı Rauf Orbay, onun çalışma arkadaşlarına ve muhalefet milletvekillerine kadar birçok kişi bağımsız bir bahriye

³⁶⁴ TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924, s.216-217.

³⁶⁵ TBMM 2. Dönem, 8. Cilt, 41. Birleşim, 19 Nisan 1924, s.839.

³⁶⁶ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.180.

³⁶⁷ TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 4. Birleşim, 08 Kasım 1924, s.167-168.

³⁶⁸ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.182.

³⁶⁹ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.183.

³⁷⁰ TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924, s. 217-218.

³⁷¹ Oran, s.200.

bakanlığı kurulmasını istemiştir. Teklifin gündeme geliş zamanındaki politik ortam, gündeme getirenler ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu arasında bir bağlantı olabileceği düşüncesi ve bağımsız bir vekâlet kurulması ile Fevzi Çakmak tarafından oluşturulmaya çalışılan Silahlı Kuvvetlerin yeni yapısının kontrolünün kaybedilebileceği düşüncesi, başından itibaren bu fikre karşı çıkılmasına sebep olmuştur.³⁷²

Kanun teklifi verilir verilmez bazı milletvekilleri tarafından mecliste Milli Savunma Bakanlığı temsilcisinin olmaması sebebiyle kanun teklifinin görüşülmesine itiraz edilmiş, meselenin mühim olması ve Milli Müdafaa encümeninin kanun teklifini incelemek istediğinin belirtilmesi üzerine kanun teklifi incelenmek üzere Milli Savunma Encümenine havale edilerek gündeme alınması engellenmiştir.³⁷³ Aradan bir ay geçtikten sonra Ordu Mebusu Recai Bey ve Giresun Mebusu Kazım Bey tarafından, Ali Rıza Bey'in verdiği Bahriye Vekaleti teşkiline dair kanun teklifinin acilen görüşülmesi için meclise teklifte bulunmuşlar ancak bu teklif de mecliste reddedilmiştir.³⁷⁴ Kanun teklifi yeniden gündeme alındığında, Mili Müdafaa Encümeninin mütalaası yeni Cumhuriyet'te donanmanın zihinlerdeki yeri hakkında net bir şekilde bilgi vermiştir.

Genelkurmay Başkanını temsilen oturuma iştirak eden Milli Müdafaa Encümeni, **deniz kuvvetleri ve hava kuvvetlerinin esasen ikinci ve üçüncü sırada geldiği, memleket savunmasında önceliğin kara kuvvetlerinde olduğu** vurgulanmış,³⁷⁵ **Birinci Dünya Savaşı Mütarekesine kadar mevcut olan Bahriye Nezaretinden bir fayda görülmediği, bu sebeple deniz gücünün tek bir yönetim altında daire seviyesinde olmasının faydalı olduğu ve müstakil bir bahriye vekâleti kurulmasına lüzum olmadığı mütalaa edilmiştir.**³⁷⁶

Kanun teklifini veren Ali Rıza Bey tarafından bu mütalaaya muhalefet şerhi konmuş ve Milli Müdafaa Encümeninin kanun teklifini bilgisizlikle incelediğini belirtmiştir.³⁷⁷ Erzurum Milletvekili Rüştü Paşa, hava kuvvetlerinin öneminin son güney hadiselerinde bir kez daha anlaşıldığı, bahriyeden evvel hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi gerektiği, aksi takdirde milletin parasının boşa sarf edileceğini belirtmiştir.³⁷⁸ Hemen sonrasında

³⁷² Barlas ve Güvenç, s.73.

³⁷³ TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 7. Birleşim, 15 Kasım 1924, s.247.

³⁷⁴ TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 24. Birleşim, 20 Aralık 1924, s.187-188.

³⁷⁵ TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924, s.218.

³⁷⁶ TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924, s.219.

³⁷⁷ TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924, s.229.

³⁷⁸ TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924, s.226.

Başbakan Fethi Okyar da, bütçenin mevcut hali dikkate alındığında güçlü bir donanma programı yapılması için burada bulunmadıkları, asıl öncelikli hedefin mevcut gemilerin onarılması ve bahriye subayı yetiştirilmesi olduğunu vurgulamıştır.³⁷⁹ Kara kuvvetleri kökenli subaylar harekât açısından Genelkurmay Başkanlığına bağlı bir vekâletin oluşturulmasını savunmuş, bağımsız bir vekaletle karşı çıkmıştır.³⁸⁰

Hararetli tartışmalar sonunda 28 Aralık 1924 tarihinde yasa kara kuvvetleri kökenli personelin istediği şekilde çıkmış, bu kapsamda donanma bütçe, personel ve idari işler açısından bahriye bakanlığına ancak harekât açısından ise Genelkurmay Başkanlığına bağlanmıştır.³⁸¹ Yasayı teklif eden Ali Rıza Bey, Rauf Orbay dâhil muhalefet partisi milletvekilleri, vekaletin bağımsız olarak kurulmaması sebebiyle ret oyu kullanmışlardır.³⁸² Aktif görevdeki Donanma Komutanı ve İstanbul Milletvekili Ahmet Hamdi bey ise reddedenler arasında bulunmamış ancak lehte de oy kullanmamıştı. Bu durum, Ali Rıza Bey ve arkadaşları tarafından verilen teklif ile Bahriye Vekaleti kurulduğu söyleminin doğru bir söylem olmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak Bahriye Vekâleti kurulmuştu ancak bağımsız değildi. Donanmanın Harekât ve eğitim açısından Genelkurmay'a personel ve idari işler açısından Bahriye Vekâletine bağlıydı. Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak tarafından askeri tarafta denizciler kontrol altında tutulmuştu ancak bakanlığın kurulması ile denizci personelin üzerindeki kontrolün devam ettirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu sebeple Bahriye Bakanı olarak Atatürk'ün yakın silah arkadaşı olan kara kuvvetleri personeli emekli binbaşı İhsan Eryavuz atanmıştır.³⁸³ Kendisi Rauf Orbay'ı en sert dille eleştiren kişilerin başında geliyordu. Özellikle hükümet için verilen gensoru görüşmelerinde ismen Rauf Orbay'ı sert bir dille eleştirmiş ve Cumhuriyet rejimine bağlılığı konusundaki karşılıklı atışmaları uzunca sürmüştür.³⁸⁴ Rauf Orbay ile uzun süredir kendisi ile anlaşamadıklarını mecliste de ifade etmiştir.³⁸⁵ Bu tartışma “İhsan – Rauf tartışması” olarak Nutuk'ta da vurgulanmış Atatürk tarafından İhsan beyin yaptığı doğru bulunmuştur.³⁸⁶ Osmanlı Bahriye Bakanlığı yapmış

³⁷⁹ TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924, s.277.

³⁸⁰ TBMM 2. Dönem, 11. Cilt 25. Birleşim; 22 Aralık 1924, s. 286-294.

³⁸¹ TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924, s.287-303.

³⁸² TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924, s.304.

³⁸³ Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923'ten 2005'e*, s.15.

³⁸⁴ TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 3. Birleşim, 06 Kasım 1924, s.499-113; TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 4. Birleşim, 08 Kasım 1924, s.118- 139.

³⁸⁵ TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 3. Birleşim, 06 Kasım 1924, s.101.

³⁸⁶ Atatürk, s.648.

Rauf Orbay ile Cumhuriyetin ilk Bahriye Bakanı arasında geçen bu tartışma Türk Deniz Harp tarihi yazımında görmezden gelinmiştir.

Muhallif milletvekilleri, İhsan Eryavuz'un göreve Rauf Orbay'ın donanma üzerindeki nüfusunu kırmak için getirildiğini düşünmüşlerdir.³⁸⁷ Bu sebeple İhsan Eryavuz'un Cumhuriyetin ilk bahriye bakanı olarak atanması donanmaya verilen önemden ziyade politik bir karar olarak karşımıza çıkmıştır. İhsan Eryavuz'un atanmasının politik bir karar olduğu İngiliz Büyükelçiliğinin raporunda da belirtilmiştir. Bahse konu rapora göre, **donanma içindeki subayların hükümet karşıtı olan partiye güçlü bir bağlılık içinde olduğu**, bu sebeple İhsan Bey'in bakan olarak atanmasının da tam bir siyasi tutum olarak değerlendirildiği ve donanma içindeki subayların bir düzene sokulmasının amaçlandığı belirtilmiştir.³⁸⁸ Aslında kendisinin bu görevi almak istemediği yıllar sonra oğlu tarafından davetli olarak katıldığı bir Denizcilik Gücü Sempozyumunda yaptığı konuşmadan anlaşılmıştır. Oğlunun aktarımına göre kendisi bu iş için uygun olmadığını Atatürk'e "*Ama paşam bu olacak şey değil. Ben yüzme bile bilmem. Ömrümde kayığa bile binmedim. Haricen bir harp sefinesini, şirketi Hayriye vapurlarını bile tefrik edemem. Benim bahriye vekilliğine damdaki kargalar bile güler.*" sözleri ile belirtmiştir.³⁸⁹ Ancak politik gelişmeler Alman ekolünden gelen Atatürk'ün güvendiği birisinin Bahriye Bakanı olarak atanmasına yol açmıştır.

İhsan Eryavuz'un vekil olması sonrası yaptığı ilk açıklamada "*Türkiye, varidatının büyük bir kısmını ıslahatı dahiliyeye sarfetmeğe mecburdur. Hayali programlardan sarfı nazar etmek lazımdır*"³⁹⁰ diyerek bahriye vekâletinin önceliğinin donanma yapmak olmadığının işaretini vermiştir. Bu açıklama Atatürk'ün hayallerden uzak durmak açıklaması ile paralellik göstermiştir. Bu sebeple Bahriye Vekaletinin ilk hedefi donanma inşa etmek yerine gemileri onartmak ve Alman Heyet getirterek personeli eğitmek olmuştur.³⁹¹ Bu kapsamda, vekil tarafından kendisinin de Alman ekolünden olması sebebiyle personelin eğitimi maksadıyla tekrardan Alman subaylardan oluşan bir danışman heyeti 1926 yılında Türkiye'ye getirilmiştir.³⁹² Bu heyetin donanmaya danışmanlık yapması sağlanmış ve

³⁸⁷ Ali Fuat Cebesoy, *Siyası Hatıralarım, Kısım II*, Ankara: Doğan Kardeş Yayınları, 1960, s.123.

³⁸⁸ **FO 371/10870**, "Turkey Annual Report: 1924", 1 Haziran 1925, s.96/21.

³⁸⁹ Bülent Eryavuz, "Donanma Komutanlığının Ana Üssü Olarak Gölçük Bölgesinin Seçilmesine İlişkin Anektodlar-Anılar", **3'üncü Deniz Harp Tarihi Semineri**, Gölçük, 19-21 Nisan 2006, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.5/116.

³⁹⁰ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s.25.

³⁹¹ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s.26.

³⁹² Tunaboylu, s.96.

tüm talimnameler ve emirler Alman usullerine göre yeniden oluşturulmuştur.³⁹³ Birinci Dünya Savaşı ile başlayan Alman ekolünün bahriyede de etkinlik göstermesi Cumhuriyet kurulması ile devam ettirilmiştir.

Deniz Harp Akademisinin kurulması sonrası da akademide Alman deniz subayları ders vermeye başlamıştır.³⁹⁴ Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı sonrası, Almanya'nın kara, deniz ve hava kuvvetleri üzerindeki kısıtlamalar sebebiyle, Almanya denizaltı temin etmek ve inşa etmekten mahrum bulunuyordu. Bu sebeple Alman donanmasındaki personel eğitimlerini Türk denizaltılarında tamamlamışlardır.³⁹⁵ Böylece donanmada İngiliz uzmanlar yerini Alman uzmanlara bırakmıştır.³⁹⁶ Ayrıca İhsan Eryavuz, donanmayı devamlı baskı altında tutarak Bahriye Vekilliği döneminde donanma personeli üzerinde rahatsızlık yaratmıştır. Vekil tarafından sık sık yapılan birlik denetlemeleri ve bu denetlemeler sırasında donanma personeline yapılan hakaretler donanma personelini üzen bir davranış biçimi olmuştur. Donanma personeli, denetlemelerde sorulan sorulara cevap verilemezse hakaret edilmesin diye piyade talimnamesini ezberlemeye başlamış, bu sebeple vekil donanmada “Topçu İhsan” olarak anılmaya başlanmıştır.³⁹⁷

Vekaletin kurulması sonrası diğer önemli faaliyeti, Yavuz'un havuzlanması ve tamiri için Gölcük'te bir tersane kurulması olmuştur. Bu sebeple Gölcük, ilk kez donanmaya tahsis edilmiş ve 20. yüzyılda Türk donanmasının ağırlık merkezini oluşturan Gölcük Deniz Üssü'nün ilk temeli bu tarihlerde atılmıştır.³⁹⁸ Ancak Yavuz'un onarım konusu gecikmiş ve büyük tartışmalara yol açmıştır. Yavuzun onarımının gecikmesinin en temel sebebi, Yavuz'un onarılıp onarılmayacağı konusunda Genelkurmay Başkanlığı'nda bir kararsızlık durumunun bulunmasıydı. Genelkurmay Başkanlığı, Yavuzun onarılmak yerine toplarının sökülerek bahse konu topların müstahkem mevki komutanlıklarında kullanmayı değerlendirmişti. Bu kararsızlık Yavuzun onarımını geciktirmiştir.³⁹⁹ Yavuz'un onarımından bilerek kaçınıldığı yönünde gazetelerde tartışma başlaması üzerine konu meclisin de gündemine taşınmış ve bahriye vekili eleştirilmiştir. Bu kapsamda, Yunanistan'ın elinde Averof zırhlısı olması nedeniyle Ege'de meydana

³⁹³ Oran, s.215.

³⁹⁴ Dz.Alb.Saim Besbelli, “İki Dost Bahriye”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 417, (Nisan 1957), s.13-15.

³⁹⁵ Kd.Bnb.Alp Kun, “Denizaltıcılığımızda Geçen Heyecanlı Vakalar”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 396, (Temmuz 1951), s.74.

³⁹⁶ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.112.

³⁹⁷ Kaynak, s.83-84.

³⁹⁸ Mücahit Şişlioğlu ve Semih Çetin, **Cumhuriyet Döneminde Türk Deniz Kuvvetleri**, Ankara : Deniz Kuvvetleri Basımevi, 2002, s.19-20.

³⁹⁹ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s.15.

okumaya devam edebildiği ancak Yavuz zırhlısının hala onarılmadığı, hatta onarımı için tahsis edilen 2 milyon liranın bile daha harcanmadığı mecliste tartışılmıştır. İhsan Eryavuz tarafından, Genelkurmay ile koordineli olarak bir Bahriye programı oluşturulduğu ve bu kapsamda vakti geldiğinde onarım işleminin yapılacağı vurgulanmıştır.⁴⁰⁰ Ancak Yavuz'un onarımı sırasında havuzlanması için yapılan ihalede yolsuzluk yapıldığının tespit edilmesi sonrası başlayan Yavuz-Havuz davası ve İhsan Eryavuz'un suçlu bulunması, vekaletin sonunu getirmiş, 1928 yılında bahriye vekaleti bir daha kurulmamak üzere kapatılmıştır.⁴⁰¹

Bahriye Vekaleti fikrine başından beri karşı olan Fevzi Çakmak, denizciler üzerindeki otoritesini tam olarak sağlayabilmek amacıyla davayı kullanarak vekaletin kapatılmasını sağlayan kişi olmuştur. İsmet İnönü anılarında vekaletin Fevzi Çakmak istemediği için kapatıldığını şu sözlerle dile getirmişti.

*“Atatürk ile beni en çok meşgul eden endişe, rütbesiz olan denizcilerin istiklal savaşının kahraman generalleri muvacehesinde nasıl söz sahibi olabilecekleri konusuydu. Bahriye vekaletini bundan açmıştık. Ama Mareşal, bu vekaleti kapatmak için daha başlangıçtan itibaren çabaya başlamıştı. Bahriye Vekâlet'inin kapanmasına neden ne benimle İhsan Bey arasındaki geçimsizlik ne de Yavuz-Havuz sorunu. Vekalet, Mareşal istemediği için kapandı.”*⁴⁰²

Nitekim vekalet kapatıldıktan birkaç gün sonra hükümet programı konuşmasında İsmet İnönü, Cumhuriyet ordusunda kuvvetlerin Genelkurmay altında birleştirilmesi sebebiyle, siyasi ve idari açıdan da tek bakanlık altında toplanılmasının daha uygun bir hal tarzı olduğu bu sebeple Bahriye Vekaletinin Milli Savunma Vekaleti içine alınacağını belirtmiştir.⁴⁰³ Denizciler, Genelkurmay altında bir daire seviyesi olarak görevine devam etmek zorunda kalmıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk Bahriye Bakanı da kara kökenli olması sebebiyle ethnomerkezci bir politika izlemiş ve deniz politikası veya deniz stratejisi geliştirmek yerine denizciler üzerinde otorite kurulmasına aracılık etmiştir.

⁴⁰⁰ TBMM 2. Dönem, 14. Cilt, 58. Birleşim, 17 Şubat 1925, s.67-69.

⁴⁰¹ Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923'ten 2005'e*, s.22.

⁴⁰² Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)* Cilt 1, s.73.

⁴⁰³ TBMM 3. Dönem 1. Cilt, 4. Birleşim, 05 Kasım 1927, s.24.

2.4. Sistemli Bir Deniz Kuvvetleri Oluşturulamaması Sonucu Yunanistan'ın Akdeniz'de Egemenliğini Genişletmesi

Bahriye vekaletinin kaldırılması sonrası donanmanın idari yapısı daha karmaşık bir hal almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri Yavuz Komutanı aynı zamanda Donanma Komutanı olarak da görev yapmıştır. Ancak vekaletin kapatılmasıyla Yavuz direk Genelkurmay Başkanlığına bağlanmış, Donanma Komutanlığı ise kaldırılmıştır.⁴⁰⁴ Ayrıca donanma, idari ve lojistik açıdan Millî Savunma Bakanlığına, harekât ve eğitim bakımından ise Genelkurmay'a bağlanarak daire seviyesine düşürülmüştür.⁴⁰⁵ Bundan sonraki süreçte müstakil bir kuvvet olarak kurulduğu 1949 yılına kadar donanma, Genelkurmayda kara kuvvetleri personelinin emri altında görev yapmıştır.⁴⁰⁶ Artık deniz kuvvetlerinin örgütlenmesine ilişkin tüm yetki Genelkurmay Başkanlığında toplanmıştır. Kara kuvvetleri personelinin Millî Mücadele sırasında aldığı başarılar karşısında ve bu başarıların mimarisi olan generaller yanında deniz stratejisi geliştirip bunu savunabilecek bir komuta heyeti ya da rütbeli bir denizci personel tasfiyeler sebebiyle bulunmuyordu.⁴⁰⁷ Deniz kuvvetlerinin, Genelkurmay'a bağlı bir daire seviyesine düşürülmesi sonrası, denizcilik ile ilgili karar alınması gereken önemli deniz meselelerinde olur alabilmek için düşük rütbeli bir deniz subayının 6 generalden geçmesi gerekmiştir. Bunlardan biri mareşal biri de orgeneral idi.⁴⁰⁸

Fevzi Çakmak, boğazların tarafsız bir konumda olması sebebiyle Türkiye'nin savunmasının biri Rumeli ve biri Anadolu olmak üzere ikiye bölündüğünü, donanmanın Bursa'daki kolordunun emrine verilerek bu savunma açığının kapanacağını, bu sebeple donanma için büyük gemiler değil sadece denizaltı ve mayın gemileri gerekli olduğunu düşünmüştür.⁴⁰⁹ Ancak 1930'lu yıllar Akdeniz'deki durum güvenlik açısından endişe verici bir boyuta gelmiştir. Boğazlar meselesi Lozan Antlaşması ile geçici olarak ve Türkiye'den ziyade diğer devletleri memnun edecek şekilde halledilmişti. Henüz Rusya'nın boğazlar üzerinde bir talebi olmamakla birlikte, 12 Adaları elinde tutması sebebiyle İtalyan tehdidi boğazlarda yakından hissedilmiştir. İtalyan'ın adalardaki asker sayısı 50 bine, Leros'daki ve Rodos'daki donanma üssü ve Rodos ile Kos'taki hava üsleri ile ciddi bir seviyeye ulaşmış, hem Türkiye'yi yakından tehdit etmeye başlamış, hem de

⁴⁰⁴ Torun, s.5/107.

⁴⁰⁵ Torun, s. 5/103; Uyaniker, s.93.

⁴⁰⁶ Gürdeniz, *Mavi Uyarılık : Türkiye Denizcileşmelidir*, s.185.

⁴⁰⁷ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1*, s.V.

⁴⁰⁸ Uzun, *Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi*, s.52.

⁴⁰⁹ Tunaboylu, s.10.

Doğu Akdeniz'deki bu stratejik üsleri sayesinde İngiltere'nin Akdeniz'deki çıkarlarını tehdit etmiştir.⁴¹⁰ Hâlbuki İtalya boğazlara bir saldırı olması durumunda boğazların güvenliğini garanti eden ülkeler arasındaydı. Boğazları korumayı garanti eden ülke olmasına karşın Akdeniz'de izlediği saldırgan politika yüzünden Türkiye tarafından tehdit olarak algılanmıştır.⁴¹¹

Ayrıca Ege'deki adaların büyük bir kısmı ise Yunanistan egemenliğine girmiş, Rusya Karadeniz üzerinden bir tehdit oluşturmaya devam etmiştir.⁴¹² Böyle bir ortamda Oniki Ada'nın bazı adalarının Yunanistan'a verilmesi ve buna karşılık olarak da Yunanistan'ın İtalya'ya destek olarak yeni bir Anadolu işgalinin ortaya çıkmasından Türkiye endişe etmiştir.⁴¹³ Bu dönemde revizyonist bir politika izleyen Mussolini, Yunanistan'ın kabul ettiği Lozan Antlaşması'nın aslında Yunanistan'ın avantajına olmadığını vurgulayarak, Venizelos'a anlaşmanın revizyonu yönünde politika izlemesi gerektiğini belirtmiştir.⁴¹⁴ Bununla birlikte Yunanistan, İngiltere'nin Atina Büyükelçisine, Asya topraklarına geri dönme veya İstanbul'u hedef alma gibi bir niyetleri olmadığını ancak Doğu Trakya'nın işgal edilmesini düşünülebileceğini belirtmesi⁴¹⁵ Türkiye'nin jeopolitik endişelerini derinleştirmiştir. Özellikle İtalya ve Yunanistan'ın Türkiye aleyhine genişleyici stratejik tutumu, dönemin Harp oyunlarında Rusya'ya ilave olarak İtalya ve Yunanistan'ın da tehdit olarak kabul edilmesine sebep olmuştur.⁴¹⁶

Böylesi bir tehdit ortamının oluşması, Türkiye'nin anakarayı muhafaza etmeye yönelik toprak bütünlüğü stratejisine öncelik verilmesini beraberinde getirmiştir. Söz konusu dönemde iç isyan ve ayaklanmaların⁴¹⁷ oluşturduğu tehdit de göz önüne alındığında, tüm iç ve dış tehditler ile mücadele edebilecek esas kuvvet olarak kara kuvvetleri görülmüştür. Deniz kuvvetleri için hem idari açıdan tam bir yapılanmaya gidilememesi hem de güçlü bir donanma oluşturulamamış olması sebebiyle, Türkiye çevre denizlerindeki güvenlik problemlerinin anlaşmalar ile giderilmesini en iyi çözüm olarak görülmüştür. Bu kapsamda, ilk olarak Yunanistan ile 30 Ekim 1930 tarihinde “Türk-Yunan Deniz

⁴¹⁰ L. Stephan Speronis, “The Dodecanese Islands: A Study Of European Diplomacy, Italian Imperialism And Greek Nationalism, 1911-1947”, **Doktora Tezi**, University of Michigan, 1955, s.182.

⁴¹¹ Cavid Oral, **Akdeniz Meselesi Cilt :2**, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1945, s.24-45.

⁴¹² Mufti, s.15.

⁴¹³ **FO 286/1029**, “Greek and Turkish Navies”, The National Archives, 12 January 1928.

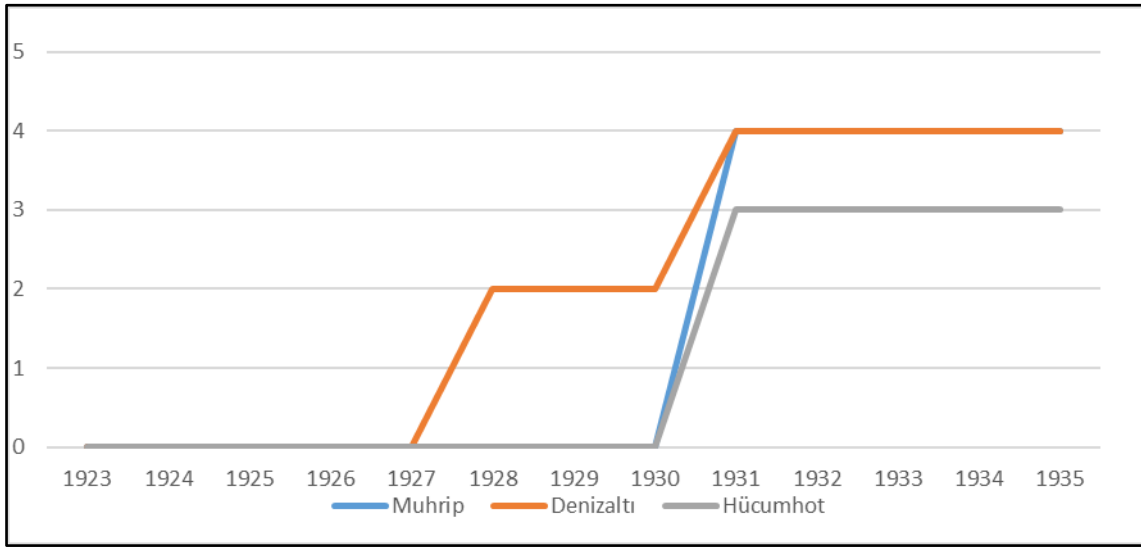
⁴¹⁴ **FO 286/1098/50**, “Foreign Relations Greece 1931”, The National Archives, 14 January 1931.

⁴¹⁵ **FO 286/1029**, “From Captain Turl: Comments on Captain Burke's Letter on Greek and Turkish Naval Situation”, The National Archives, 28 February 1928.

⁴¹⁶ Barlas ve Güvenç, s.147.

⁴¹⁷ Şeyh Said İsyanı, Ağrı İsyanları, Dersim İsyanı, Nasturi Ayaklanması vb.

Kuvvetlerinin Tahdidine Dair Protokol” imzalanmıştır.⁴¹⁸ Buna göre, iki ülke 6 ay önceden birbirine haber vermeden yeni gemi sipariş edilmeyeceği üzerine anlaşmıştır. Benzer bir anlaşma Rusya ile de 7 Mart 1931’de imzalanmıştır.⁴¹⁹ Böylece Ege’de ve Karadeniz’de Donanma inşa etme yarışına girilmekten kaçınılmıştır. Onarılan gemilere ilave olarak sadece 4 muhrip, 4 denizaltı ve 3 hücumbot donanmaya katılmıştır. Bahse konu gemilerin gemi tipine ve yıllara göre donanmaya katılışları Şekil 6’da görülebilmektedir.

Şekil 6: Cumhuriyet Donanmasına Yeni Katılan Gemiler

Kaynak: Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, **Cumhuriyet Donanması 1923-2005**, 2. Baskı, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005, s.10-318.

Grafik incelendiğinde, Cumhuriyet Donanmasına 1927 yılında katılan 2 denizaltı haricinde 1931 yılına kadar yeni gemi katılmamıştır. 1931 yılından itibaren İtalya’dan alınan gemilerde de problemler yaşanmıştır. Örneğin, İtalya’dan sipariş edilen gemilerden Adatepe ve Kocatepe’nin sürat testleri sırasında maksimum süratte gemilerin 25 derece yattığı tespit edilmiş ve %15 geri ödeme talep etmiştir.⁴²⁰ Yaşanan problem gemi güvertelerine beton dökülerek giderilmiştir.⁴²¹ Alınan gemilerin tatmin edici

⁴¹⁸ **BCA 15-80-1-2, Kutu 15 Gömlek 80 Sıra 14**, “Türk-Yunan dostluk, tarafsızlık ve hakem anlaşmasıyla, buna bağlı olarak Türk-Yunan Deniz Kuvvetlerinin tahdidine ait protokolün tasdiki.”, 22 Aralık 1930.

⁴¹⁹ Dz.Kur.Bnb Süruri Akalın, “Sevkuiceyi Bir Manevranın Teselsül ve Tehavvülü”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 353 Eki, (Temmuz 1939), s. 38.

⁴²⁰ **FO 286/1098/22**, “Turkish Navy: Supply of Italian Destroyers to Turkey”, The Natiocal Archives, 7 August 1930.

⁴²¹ **FO 286/1098/22**, “Turkish Navy : Rome Naval attache Letter to Ambassador Sir George Clerk”, The Natiocal Archives, 1 September 1931.

olmadığı raporlara girmiş⁴²² ve gemilerdeki problem Yunan deniz bakanlığına bildirilmiştir.⁴²³ Ancak yine de 1935 yılına gelindiğinde onarılan gemiler ile birlikte gemi sayısında küçük çaplı bir artış olmuş, bu sebeple Donanma Komutanlığı 1935 yılında yeniden kurulmuş⁴²⁴ ve donanma komutanı makamı Cumhuriyet tarihinde ilk defa Tuğamiral olarak temsil edilmeye başlanmıştır.⁴²⁵

Ayrıca Boğazlar konusu uluslararası bir boyuta taşınmıştır. Ren'in ve Habeşistan'ın işgali, Milletler Cemiyetinin etkisizliği ve Boğazlar antlaşmasının 18. Maddesine göre Boğazların güvenliğini garanti eden 4 ülkenin kendi aralarında anlaşmazlıkları bulunması Türkiye'yi konuyu uluslararası boyuta taşıması açısından fırsat vermiştir. Bu kapsamda Türkiye, Montrö konferansının, İtalya'nın konferansın ertelenmesi ve alınacak kararları tanımayacağı deklarasyonuna rağmen 1936 yılında Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, İngiltere, Fransa, Japonya, Yugoslavya katılımı ile toplanmasını sağlamış ve arzu ettiği kararları çıkartabilmiştir.⁴²⁶ Çevre denizlerinde güvenliğine direk olarak etki edecek bir gelişme olarak da Boğazların egemenliği, artan İtalyan tehdidi sonrası 20 Temmuz 1936 yılında Montrö Sözleşmesi ile Türkiye'ye geçmiştir.⁴²⁷

Boğazlar konusunun gündeme getirilmesine karşı çıkan İngiltere dahi, İtalyanların Akdeniz'de izlediği saldırgan tutumun İngilizlerin bölgedeki çıkarlarını tehdit etmesi sebebiyle Türkiye'ye destek vermiştir. Montrö'nün imzalanmasından 40 gün sonra İngiltere Kralı VIII. Edward Atatürk'ün davetlisi olarak Türkiye'ye gelerek Çanakkale ile İstanbul'u ziyaret etmiş⁴²⁸ ve Türk Donanmasının Akdeniz'de İngilizlerin üssünün bulunduğu Malta adasını ziyaret etmesini talep etmiştir. İngiltere'nin Akdeniz Donanması Komutanı Oramiral Sir Dudley Pound, ziyaretin mümkün olduğunca çok gemiyle yapılmasını talep etmişti. Çünkü bu dönem Mussoli'nin "*Akdeniz, İngiltere için sadece bir yoldur, ancak Roma Denizi olan bu havza, İtalya için hayattır.*" dediği bir dönemdi.⁴²⁹

⁴²² FO 286/1098/22, "Turkish Navy: Letter from British Embassy to Marguess of Heading G.C.B.", The Natiocal Archives, 21 October 1931.

⁴²³ FO 286/1098/22, "Turkish Navy: Naval Attache Letter", The Natiocal Archives, 2 September 1931.

⁴²⁴ Torun, s.5/107.

⁴²⁵ Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923'ten 2005'e*, s.34.

⁴²⁶ Tunaboylu, s.34-35.

⁴²⁷ Cumhuriyet, "Boğazlar Mukavelesi Dün Akşam İmzalandı", Sayı: 4377, 21 Temmuz 1936, s.1.

⁴²⁸ Türksözü, "Büyük Misafir Sa Majeste Atatürk'le Nahlinde Hasbihaller Yaptılar", Adana, Sayı 3623, 6 Eylül 1936, s.1; TAN, "Aziz misafirimiz, hoş geldiniz!", No: 496, İstanbul, 4 Eylül 1936, s.1.

⁴²⁹ Mustafa Hergüner, "Atatürk Döneminde Denizciliğimiz", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 599, 2007, s.16; Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Atatürk ve Deniz Kuvvetleri. 2020. https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=435&dil=1 (27 Mart 2020)

Mevcut donanma 20 Ekim 1936 tarihinde İngiltere Kralının talebine istinaden Malta'ya gönderilmiş ve donanma Cumhuriyet tarihinde ilk kez Akdeniz'e açılmıştır.⁴³⁰

Çevre denizlerin güvenliği anlaşmalar ile sağlanınca ve boğazlar Türkiye'nin egemenliğine geçince eldeki düşük tonajlı donanma boğazların güvenliği için kullanılmıştır. Ancak Boğazların sorumluluğu Müstahkem Mevki Komutanlıklarında kalmaya devam etmiştir. Böylece donanma boğazların gerisinde Marmara denizinde pasif savunmada kalmıştır. Türkiye'nin toprak bütünlüğüne odaklı stratejisi kapsamında kara sınırlarının gerisine çekilmesi ve çevre denizlerde güvenliğini anlaşmalarla kapsamlı bir donanma inşa programı başlatmadan sağlamaya çalışması, Yunanistan'ın genişlemeci politikasını uygulayabilecek yer olarak denizlere odaklanmasına sebep olmuştur.⁴³¹

2.4.1. Yunanistan'ın Karasularını 3 Mil'den 6 Mil'e Çıkarması

Türkiye, Yunanistan ile 30 Ekim 1930 tarihinde "Türk-Yunan Deniz Kuvvetlerinin tahdidine ait protokol" imzalamıştır.⁴³² Buna göre, iki ülke 6 ay önceden birbirine haber vermeden yeni gemi sipariş edilmeyeceği üzerine anlaşılmıştır. Benzer bir anlaşma Rusya ile de 7 Mart 1931'de imzalanmıştır.⁴³³ Böylece çevre denizlerde donanma inşa edilmesi yarışından kaçınılmıştır. Bu kısıtlamalar sonrası Türkiye 1932 yılından itibaren gemi siparişi vermemiştir.⁴³⁴ Ancak Yunanistan bu kısıtlamaları delmenin çarelerini aramıştır. Yunanistan, 1912 yılından 1919 yılına kadar neredeyse topraklarını iki misli artırmıştır ve bu artışın önemli bir kısmını Ege'deki adalar oluşturmuştur. Bu adaların büyük bir kısmı da Yunan Donanması sayesinde, Yunanistan egemenliğine girmiştir.

Bu sebeple Yunanistan, Lozan anlaşmasının imzalandığı ilk günden donanmasını daha da geliştirme yollarını aramıştır. Türkiye ile barış anlaşması imzalanması karşılığında, Yunan donanması için ihtiyaç duyulan savaş malzemesinin ihracatının sağlanması için garanti istemiş,⁴³⁵ Lozan'ın iki ülke tarafında da imzalanıp onaylanması sonrası konulan silah ambargosu kaldırılmıştır.⁴³⁶ Yunanistan, hemen peşinden denizaltı siparişi için temaslarda bulunmuş,⁴³⁷ 4 adet Aetos sınıfı destroyer (Aetos, Leon Jerax ve Panther)

⁴³⁰ Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923'ten 2005'e*, s.37.

⁴³¹ Balkan ve Yeşiltaş, *Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'nin Deniz Kuvvetleri/Donanma Stratejisindeki Dönüşüm: Kıyı Savunmasından Açık Denizlere*, s. 97-138.

⁴³² **BCA 15-80-1-2, Kutu 15 Gömlek 80 Sıra 14**, "Türk-Yunan dostluk, tarafsızlık ve hakem andlaşmasıyla, buna bağlı olarak Türk-Yunan Deniz Kuvvetlerinin tahdidine ait protokolün tasdiki", 22 Aralık 1930.

⁴³³ Akalın, s. 38.

⁴³⁴ Barlas ve Güvenç, s.160.

⁴³⁵ **FO 286/871**, "Letter from Captain G. Panas to Admiralty", The National Archives, 14 Ağustos 1923

⁴³⁶ **FO 286/871**, "Letter from Admiralty to Captain Panas", The National Archives, 24 Ağustos 1923.

⁴³⁷ **FO 286/871**, "Submarines for Greek Navy, Source of Turkish Supplies of war material 1923 – 1928", The National Archives, 24 kasım 1923.

siparişi vermiştir.⁴³⁸ Yunanistan Genelkurmayı tarafından 5 yıllık donanma inşa programı belirlenmiş, 1924 yılından başlayarak 10 detroyer, 16 denizaltı , 80 uçak temin edilmesi hedeflenmiştir.⁴³⁹ Türkiye'nin, Yunanistan ve Yunanlıların daimi düşmanı olduğu ve bu sebeple Yunanistan'ın Türkiye ile kıyaslanabilir bir donanmaya sahip olması gerektiği İngiltere tarafından da düşünülmüştür.⁴⁴⁰

Türkiye ile imzalanan deniz silahlarının tahdidi anlaşması ve yeni inşa edilecek gemiler için iki tarafında birbirine önceden haber vermesi zorunluluğu Yunanistan Donanması'nda görevli Amiral Ghimnis tarafından senatoda eleştirilmiş ve Doğu Akdenizde üstünlük sağlanması için daha büyük bir donanmaya ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.⁴⁴¹ İngiliz Ataşesinin raporlarında da Yunan Donanması tarafından ortaya koyulan **“Ege’de Deniz Üstünlüğü” doktrininden** Yunanistan'ın vazgeçmek gibi bir niyeti olmadığı ve bu doktrinin Yunan Donanması tarafından **“Yunanistan Donanmasına liderlik eden ışık”** olarak görüldüğü rapor edilmiştir.⁴⁴² Özellikle, Yavuz'un onarımını tamamlaması sonrası endişelenen Yunan Deniz Kuvvetleri, “Kilkis” ve “Lemnos” adlı iki eski kruvazörünü satmaya karar verip envanter dışına çıkararak, toplam tonajını artırmadan 8 destroyer ve 2 mayın gemisi almayı planlamış ve bu yönde İngiltere ile temasa geçmiştir.⁴⁴³ 1931 yılında denizaltı sayısını 6'ya çıkaran Yunanistan'ın,⁴⁴⁴ 2 muhrip,⁴⁴⁵ 4 torbido muhribi, 2 mayın denizaltı gemisi, 2 torbidobot ve Averofu istihlaf etmek üzere 6000 tonluk kruvazör sipariş etmeyi arzulamışlardır.⁴⁴⁶ Bu hedefler ulaşmak için Yunanistan, donanma programını uygulamaya sokmuştur.⁴⁴⁷ Hazırlanan 5 yıllık donanma programına göre Yunanistan, yeni inşa ettireceği 1 sancak gemisi, 4 destroyer ve bir denizaltı ile birlikte, 3 sancak gemisi, 8 destroyer, 8 denizaltı ve 6 mayın gemisine sahip olması planlanmıştır.⁴⁴⁸ Bu kapsamda Yunanistan'ın donanma programı 26 Haziran 1931'de meclise getirilmiş, 5 yılda donanma inşası için 355,000,000

⁴³⁸ FO 286/871, “Submarines for Greek Navy, Source of Turkish Supplies of war material 1923 – 1928”, The National Archives, 6 Kasım 1923.

⁴³⁹ FO 286/871, “Submarines for Greek Navy, Source of Turkish Supplies of war material 1923 – 1928”, The National Archives, 9 Kasım 1923, s.1-2.

⁴⁴⁰ FO 286/871, “Proposed Greek Naval Programme”, The National Archives, 5 Aralık 1923.

⁴⁴¹ FO 286/1098/23, “Greek Navy 1931”, The National Archives, 8 Temmuz 1931, s.1

⁴⁴² FO 286/1029, “Comments on Captain Burke's of Feb 17. To H.M. Ambassador Letter/re Greek and Turkish Naval Situation”, The National Archive, 28 February 1928.

⁴⁴³ FO 286/1098/23, “Letter from Patrick Ramsay to Arthur Henderson”, The National Archive, 20 Nisan 1931.

⁴⁴⁴ Deniz Mecmuası, “Deniz Haberleri :Yunanistan”, Sayı : 320, (Nisan 1931), s.9.

⁴⁴⁵ Deniz Mecmuası, “Deniz Haberleri”, Sayı : 319, (Ocak 1931), s.2.

⁴⁴⁶ Deniz Mecmuası, “Deniz Haberleri”, Sayı: 321, (Temmuz 1931), s.13-14.

⁴⁴⁷ FO 286/1098/23, “Letter to H.M.Minister Athens, from Captain R.B. Ramsey, Naval Attache Athens regarding Naval Programme”, The National Archives, 26 Haziran 1931, s.3

⁴⁴⁸ FO 286/1098/23, “Greek Navy 1931”, The National Archives, 24 Nisan 1931

drahmi ayrılması planlanmıştır. Beş yılın sonunda, 2000 tonluk 1 sancak gemisi destroyer ve 2 filotilla (her biri filo için 1500 tonluk 4 destroyer), 8 denizaltı (ikisi mayın dökme kabiliyetine sahip) donanmanın inşası ve sahil tesislerinin inşası hedeflenmiştir.⁴⁴⁹ Senatodaki tartışmalar sırasında, donanma programı büyük gemiler içermediği için eleştirilmiştir. Doğu Akdeniz’de kesin bir üstünlük sağlanması için 3 adet Alman tipi kruvazöre (Drednot) duyulduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye ile yapılan ve yeni inşa edilecek gemiler için iki tarafında birbirine önceden haber vermesi zorunluluğundan duyulan pişmanlık dile getirilmiştir.⁴⁵⁰ 4 Liva Amiral’in de olması planlanan program 8 Temmuz 1931’de mecliste kabul edilmiştir.⁴⁵¹ Yunanistan tarihinde ilk defa açık bir şekilde donanma planının detaylarını paylaşmış ve Doğu Akdeniz’de deniz hâkimiyeti kurma hedefinde olmadıkları, diğer Doğu Akdeniz ülkeleri ile iyi ilişki kurmayı hedefledikleri belirtilmiştir. Ancak İngiliz ataşelik raporuna göre onarılan Yavuz’un yanında bir filo oluşturulmadığı ve Türkiye’nin kendi donanma programını tamamlamadığı sürece, Yunanistan’ın donanmasının Türkiye donanmasına açık ara üstünlük sağladığı rapor edilmiştir.⁴⁵² 3 Ekim 1931 tarihinde Tefvik Rüştü Aras’ın ve İsmet İnönü’nün Atina ziyareti sırasında imzalanan protokole aykırı olarak fazladan sipariş edilen derstroyerler probleminin gündeme getirildiği ancak o dönem yakalanan samimi ilişkiler sebebiyle bu konunun gelecekte bir problem sahası olmayacağı değerlendirilmesi yapılmıştır.⁴⁵³

Yunanistan’ın kapsamlı bir donanma inşası planladığı dönemde ve Yunan Amiral’in güçlü bir donanmaya sahip olunmasını senatoda savunduğu zamanda, Türkiye’de daha donanma komutanlığı bile kurulmamıştı. Türk donanmasında bir amiral dahi bulunmamaktaydı. Bu iki farklı anlayış Türkiye’nin Yunanistan karşısında zemin kaybetmesinin de kapılarını aralamıştır. Bu dönemde, Balkan Antantı’nın da imzalanması ile yakalanan Türk-Yunan dostluğu atmosferinde Ege’de deniz üstünlüğünü kaybetmek bir problem olarak görülmemiştir.

Lozan ile İstanbul’da, Boğazlarda ve boğaz önü adalarının askerden arındırılması hükmü karara bağlanmıştı ancak 20 Temmuz 1936 yılında imzalanan Montrö anlaşması ile bu durum ortadan kalkmış oldu. Montrö’nün imzalanması sonrası 24’üncü madde gereği ile

⁴⁴⁹ FO 286/1098/23, “Greek Navy 1931”, The National Archives, 6 Temmuz 1931, s.1-2

⁴⁵⁰ FO 286/1098/23, “Greek Navy 1931”, The National Archives, 8 Temmuz 1931, s.1

⁴⁵¹ Deniz Mecmuası, “Deniz Haberleri”, Sayı 322, (Ekim 1931), s.19.

⁴⁵² FO 286/1098/23, “Greek Navy 1931”, The National Archives, 30 Haziran 1931, s.1.

⁴⁵³ FO 286/1098/23, “Greek Navy 1931”, The National Archives, 17 Ekim 1931.

Boğazlar Komisyonu'nun yetkisi Türkiye'ye devredilmiştir.⁴⁵⁴ Boğazların egemenliğinin Türkiye'ye geçmesi sonrası Boğazların ve boğaz önü adalarının silahlandırılmasına yönelik engel ortadan kalkmıştır.⁴⁵⁵ Türk askerinin boğazları teslim alır almaz,⁴⁵⁶ ilk açıklama yapan ülkelerden biri Yunanistan oldu ve boğaz önü adalarını silahlandırma ve Trakya'ya tahkimat yapma hakkının doğduğunu gündeme getirmiştir. Yapılan açıklamada, boğaz önü adaları olarak, iki Yunan ve iki Türk adası bulunduğu, boğazların silahsızlandırılmış olduğu ancak boğazların Türkiye tarafından tahkim edilmesi sonrası adaların silahsızlandırılma zorunluluğunun ortadan kalktığı gündeme taşınmıştır.⁴⁵⁷

Bu açıklamadan birkaç gün sonra da Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak boğaz önü adalarından İmroz ve Bozcaada'yı heyeti ile birlikte ziyaret etmiştir.⁴⁵⁸ Ayrıca tank, zırhlı araç ve uçakların katıldığı Trakya'da icra edilen manevralara bizzat katılmıştır.⁴⁵⁹ Montrö ile beraber Boğazlara yeni bir düzen getirilmiştir. Ancak bu düzen Birinci Dünya Savaşı zamanındakine benzer şekilde olmuş ve boğazlarda müstahkem mevkiiler kurulmuştur.⁴⁶⁰ Komutan olarak da birer general atanarak, boğazlarda bulunan deniz komutanlıkları bu generalin emrine verilmiştir. Boğazların hala müstahkem mevkiiler ile savunulabileceği düşünülmüştür. Diğer bir ifadeyle Türkiye'de kara doktrinine dayanan çözümler üretilerek deniz savunmasının yeterli olabileceği kanısı hakim olmaya devam etmiştir.

Boğazların Türk egemenliğine girmesinden ve Metaxas başa geldikten hemen sonra Yunanistan revizyonist bir politika izlemiştir. Artık “toprak talebine hayır” politikası izleyen Venizelos yoktu.⁴⁶¹ Ayrıca Yunan donanmasında Venizelist personel tasfiye edilmiş Ankara Ateşesi de dahil bir çok kişi görevden alınmış ve donanma cemiyetinin yeniden bir düzene sokulması için bir gelir kaynağı sağlayacak dizi kanun çıkarılmıştır.⁴⁶² Metaxas başa geldiğinde ilk açıklamalarından biri, “*Yunanistan bir deniz devleti olduğu için deniz kuvvetlerine çok büyük ehemmiyet verileceği*” olmuştur.⁴⁶³ Türkiye'nin Eylül

⁴⁵⁴ Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı, **Montreux Sözleşmesi**. İstanbul: Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Basımevi, 1966, s.12.

⁴⁵⁵ Lozan anlaşması ile boğazların ve boğaz önü adalarının askerden arındırılması kararlaştırılmıştır. Ancak, Boğazlar Sözleşmesi sonrası bu karar ortadan kalkmıştır.

⁴⁵⁶ **Açık Söz**, “Ordumuz yarın fecrin ilk ışıklarıyla beraber Çanakkalede!”, İstanbul, 20 Temmuz 1936, s.1

⁴⁵⁷ **Açık Söz**, “Yunanistan adaları ve Trakya'yı tahkim etmek istiyor”, İstanbul, 27 Temmuz 1936, s.2.

⁴⁵⁸ **Açık Söz**, “Mareşal Fevzi Çakma İmroz ve Bozcaadayı da teftiş etti”, İstanbul, 01 Ağustos 1936, s.2.

⁴⁵⁹ **Açık Söz**, “Trakya'da manevralar başladı”, İstanbul, 08 Ağustos 1936, s.1; **Açık Söz**, “Yüzlerce tayyare, tank ve zırhlı otomobil manevraya iştirak etti”, İstanbul, 09 Ağustos 1936, s.1-2.

⁴⁶⁰ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4*, s.649.

⁴⁶¹ **FO 286/1098/50**, “Foreign Relations Greece 1931”, The National Archive, 2 July 1931.

⁴⁶² **Deniz Mecmuası**, “Deniz Haberleri”, Sayı: 338, (Ekim 1935), s.4.

⁴⁶³ **Tan**, “Yeni Yunan Rejimi”, İstanbul, Sayı: 495, 3 Eylül 1936, s.3.

1936 yılında Milletler Cemiyetinde gerçekleştirilecek Hatay oturumuna odaklandığı,⁴⁶⁴ Malta ziyareti sonrası Türk Donanmasının Atina'yı ziyaret ettiği⁴⁶⁵ ve basında Türk-Yunan dostluğunun ön plana çıkarıldığı bir ortamda⁴⁶⁶, Yunanistan 17 Eylül 1936'da kara suları sınırını 3 milden 6 mile çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak Egedeki uluslararası sular %75'den %49'a düşerek Ege'nin yaklaşık yarısı Yunanistan egemenliğine girmiştir.⁴⁶⁷ 17 Eylül'ün hemen sonrası Yunan donanması Ege'de manevralara başlamış ve bu manevralar Yunan Kralı tarafından Averoff kruvazöründen bizzat takip edilmiştir.⁴⁶⁸ Türkiye'de ise Türk-Yunan dostluğu ön plana çıkarılmış, Türkiye'nin küçülmüş bir sulh memleketi olduğu ve siyasi sağduyunun hâkim olduğu antirevizyonist bir politika izlediği vurgulanmıştır.⁴⁶⁹ Yunanistan'ın bu hamlesine itiraz Almanya ve Birleşik Krallıktan gelmiştir. Almanya 6 mil kararını tanımayacağını Birleşik Krallık Hükümetine bildirerek benzer bir yaklaşımın İngiltere tarafından da sergilenmesini talep etmiştir.⁴⁷⁰ Yunanistan, yazışmalarında yaptığı işlemin uluslararası hukuka uygun olduğunu savunsa da⁴⁷¹ Birleşik Krallık Hükümeti de Yunanistan'ın ilan ettiği 6 millik karasuyu sınırını tanımadıklarını resmi olarak Yunanistan'a bildirmiştir.⁴⁷² İngiltere 1958 yılında icra edilen Uluslararası Deniz Hukuku konferansına kadar kara suları için 3 mil sınırını savunmuştur. Yunanistan'ın izlediği revizyonist politikaya, İngiltere ve Almanya'nın da desteği alınıp itiraz edilebilecekken, Venizelos döneminde oluşan dostluk ortamı sebebiyle Yunanistan'ın karasularını artırmasına karşı bir harekette bulunulmamıştır⁴⁷³ Türkiye, dünyanın tepkisine, Yunanistan'daki yönetim değişikliğine karşın daha temkinli ve hatta yatıştırıcı bir tutum izlemeye devam etmiştir. Yunanistan'ın Ege'de bu kadar geniş bir egemenliğe sahip olması dönemin gazetelerinde haber niteliği dahi

⁴⁶⁴ **Yeniyol**, "Türk İskenderun ve Türk Antakya Milletler Cemiyetinde konuşuluyor", Trabzon, Sayı : 2207, 30 Eylül 1936, s.1.

⁴⁶⁵ **Türksözü**, "Donanmamız Malta'ya ve Pireye gidecek", Sayı : 3628, 12 Eylül 1936, s.1; **Cumhuriyet**, "Donanmamız Maltayı ziyarete gidiyor", İstanbul, 11 Eylül 1936, s.1.

⁴⁶⁶ **Ulus**, "Türk-Yunan Dostluğu", Sayı: 5445, 23 Eylül 1936, s.4; **Türksözü**, "Türk- Yunan Dostluğu", Adana, Sayı : 3640, 26 Eylül 1936, s.2; **Tan**, "Türk Yunan dostluğu hararetle ortaya konu", İstanbul, Sayı 504, 12 Eylül 1936, s.5; **Akşam**, "Atina gazeteleri, Türk-Yunan dostluğundan bahsediyorlar", Sayı : 6473, 24 Teşrinievvel 1936, s.2.

⁴⁶⁷ Cihat Yaycı, **Yunanistan Talepleri: Ege Sorunları Soru ve Cevaplarla**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, s.20-56.

⁴⁶⁸ **Ulus**, "Yunan kiralı deniz manevralarında bulunacak", Sayı 5431, 29 Eylül 1936, s.3.

⁴⁶⁹ Yaşar Nabi, "Sulhçu Türkiye", **Ulus**, Sayı 5441, 19 Eylül 1936, s.2.

⁴⁷⁰ **FO 286/1140/374**, "Greek Territorial Waters", The National Archives, 8 Aralık 1936.

⁴⁷¹ **FO 286/1145/374**, "Greek Territorial Waters", The National Archives, 11 Şubat 1937.

⁴⁷² **FO 286/1145/374**, "A Letter from Sydney Waterlow to General J. Metaxas", The National Archives, 15 Mayıs 1937.

⁴⁷³ Yücel Acer, **The Aegean Maritime Disputes and International Law**, Routledge, 2003, s.30.

kazanmamış⁴⁷⁴ ve mecliste de gündeme gelmemiştir.⁴⁷⁵ Hatta, karasularının 6 mile çıkartılması sonrası Yunanlı bir heyet ile Ankara’da, karasularında yapılmakta olan kaçakçılığın karşılıklı tedbirlerle men ve takibi için müzakereler icra edilmiş ve mukavele imzalanmış,⁴⁷⁶ bu sözleşme mecliste onaylanmış ve oylama esnasında karasularının genişliği hakkında bir tartışma olmadığı görülmüştür.⁴⁷⁷ Yapılan anlaşmaya göre iki taraf kendi karasularında takip edilen ve açık denize kaçabilen gemilerin yakalanması için birbirlerine yardım etmeyi taahhüt etmişlerdir. Her ne kadar karasularının sınırının tanımı bu anlaşmada yapılmamış olsa da Yunanistan’ın karasularını 6 mil olarak ilan etmesi sonrası böyle bir anlaşma imzalanması ile Türkiye dolaylı olarak karasularının genişliğini tanımıştır.⁴⁷⁸

Türkiye, Yunanistan’ın karasularını 6 mile çıkarma hamlesine ancak 1964 yılında yaşanan Kıbrıs krizi sonrası karşılık vermiş, bu kapsamda karasularını altı mile genişletmiştir.⁴⁷⁹ 28 yıl sonra Yunanistan’a karşılık olarak yapılan bu hamle ile Türkiye’nin Ege denizindeki payı %1 artmıştır. Bu durum Türkiye ile Yunanistan arasında ileride karşılaşılacak problemlerin temelini oluşturmuştur. Bahse konu dönemde deneyimli denizci personel olmaması, Deniz Harp Akademisinin çok geç kurmay subay yetiştirmeye başlaması, Cumhuriyet’in ilk amiralinin 1935 yılında terfi etmesi gibi hususlar, gelişen durumun anlaşılması ve ne gibi tehditler doğuracağı konusunda analiz eksikliğine sebebiyet vermiş ve oluşan durumun ileride bir problem sahası olabileceği tespit edilememiştir. Hata yapıldığının itirafı ilk defa, Emekli Amiral Afif Büyüktuğrul tarafından yazılmıştır. Kendisi, Balkan antantı ile doğan Yunanistan Türkiye yakınlaşması, bu dostluğa gereğinden fazla inanılmasına sebep olduğunu ve bahse konu dostluğa kendilerini kaptırdıklarını, bu sebeple Yunanistan’ın bir gün Enosis politikasına dönüp Ege Denizini sahipleneceklerini anlayamadıklarını itiraf etmiştir.⁴⁸⁰ Aynı şekilde 2020 yılında Türk Deniz Kuvvetleri Kurmay Tümamiral Başkanı Cihat Yaycı tarafından,

⁴⁷⁴ Ulusal Birlik, Son Posta, Yeniasır, TAN, Cumhuriyet, Ulus, Türksözü, Yeni yol, Haber, Kurun, Anadolu, Akşam gazetelerinin 1 Temmuz 1936 ile 1 Aralık 1936 arasındaki nüshaları incelenmiştir.

⁴⁷⁵ TBMM 5. Dönem 2 ve 3’üncü Yasama Yılı Tutanakları taranmıştır.

⁴⁷⁶ **BCA 30-18-1-2/68-79-8**, “Karasularımızdaki kaçakçılığın önlenmesine dair Yunanistanla yapılan sözleşmenin imzası için Numan Menemencioğlu’na yetki verilmesi”, 2 Ekim 1936.

⁴⁷⁷ **TBMM 5. Dönem, 18. Cilt, 55. Birleşim**, 5 Mayıs 1937, s.1-19.

⁴⁷⁸ **Resmî Gazete**, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Kırallığı Hükümeti arasında Ankarada 15/1/1937 tarihinde akid ve imza edilmiş olan Kaçakçılığın Men ve Takibi için Türk - Yunan Mukavelenamesinin tasdiki hakkındaki kanun”, 13 Mayıs 1937, s. 8069.

⁴⁷⁹ **Resmî Gazete**, “Karasuları Kanunu”, Sayı : 11711, 25 Mayıs 1964, s. 49.

⁴⁸⁰ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4*, s.632.

karasularının 3 milden 6 mile çıkarılmasının Lozana'a aykırı olduğu, bu duruma itiraz etmemekle hata yapıldığı ve Ege'deki kara suları sınırının yeniden 3 mile geri indirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁸¹

2.4.2. Akdeniz'den Çekilme ve Oniki Ada'nın Egemenliğinin Yunanistan'a Devri

1937 yılında İspanya iç savaşının devam etmesi, Akdeniz'de ve Türkiye'nin çevre sularında korsan denizaltılar tarafından ticaret gemilerine yapılan saldırıların artması, İtalya'nın izlediği saldırgan politikayı sürdürmesi sebepleriyle Fransa ve İngiltere'nin çağrısı ile 10 Eylül 1937'de Nyon Deniz Konferansı toplanmıştır. Konferansa, Doğu Akdeniz'de tarihsel bir geçmişi olan ve küçük çaplı donanması olan Türkiye de davet edilmiştir. Malta adasının batısında İngiltere ve Fransa'nın, doğusunda ise Türkiye ile Yunanistan gibi diğer ülkelerin, Karadeniz'de ise Rusya'nın korsan denizaltı faaliyetlerine karşı karakol görevi yapması istenmiştir. Nyon konferansı ile Akdeniz'de kurulmak istenen ortaklık, 1853 yılında Rusya'nın genişleyen bir tehdit olarak ortaya çıkması sonrası Fransa, İngiltere ve Osmanlı arasında Karadeniz'de kurulan ittifaka beziyordu. Fakat Türkiye tarafından, Akdeniz'deki durum Batı'nın kendi problemi olarak görülüp daha temkinli bir dış politika izlenme kararı alınmıştır. Nyon'a temsilci olarak katılan Tefik Rüştü Aras'a bu yönde talimat verilmiştir.⁴⁸²

Türkiye'nin sorumluluk sahasının neresi olacağı konusunda Atatürk ve İsmet İnönü arasında da görüşmeler olmuştur.⁴⁸³ İnönü, Türk gemilerinin, İtalyanlar ile savaşmayacağını garantisini almak istemiştir. Oniki Ada'da İtalyanlar konuşlu olması sebebiyle İnönü, Doğu Akdeniz'de İtalya ile çatışma olasılığını yüksek görmüştür. Bu sebeple Türkiye'nin Akdeniz'den ziyade sadece kendi karasularında emniyet tedbiri almasının yeterli olacağını düşünmüştür.⁴⁸⁴

14 Eylül 1937'de Nyon Anlaşması, konferansa katılan Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği, Türkiye, Yunanistan, Kuzey İrlanda, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve Mısır tarafından imzalanmıştır. Rusya'ya Akdeniz'de bir kontrol sahası verilmemiş ancak Karadeniz'de verilmiştir. Doğu Akdeniz'de Türkiye haricindeki diğer devletlerin denizaltı ile mücadele edebilecek kapasitesi olmadığı için görev alamamışlardır.⁴⁸⁵ Fransa

⁴⁸¹ Cihat Yaycı, **Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye**, 1. Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.

⁴⁸² Şerafettin Turan, **İsmet İnönü : Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003, s.128.

⁴⁸³ **BCA 30-10-0-0/ 45-290-52**, "Akdeniz'de çeşitli devletlere ait donanmaların faaliyetleriyle ilgili Atatürk ve İsmet İnönü arasındaki görüş alışverişi", 11 Eylül 1937.

⁴⁸⁴ Mufti, s.29-46; Yücel Güçlü, "The Nyon Arrangement of 1937 and Turkey", **Middle Eastern Studies**, Vol. 38, No. 1, (January 2002), s.55-67.

⁴⁸⁵ Güçlü, s.65-70.

ve İngiltere'nin, Malta Adasının batısındaki uluslararası sular ile Malta adasının doğusunda uluslararası sular ve Çanakkale boğazına kadar olan kısmı kontrol etmesine, Akdeniz'e kıyısı olan ve konferansa katılan diğer ülkelerin ise kendi karasularının güvenliğinden sorumlu olacak şekilde tedbir almasına karar verilmiştir.⁴⁸⁶ Bahse konu anlaşma 18 Eylül 1937'de mecliste onaylandı ve Nyon anlaşmasının yüklediği **mükellefiyeti hududu dâhilinde kalmak şartı ile** hükümete yetki verilmiştir.⁴⁸⁷ Konferans sonucu olarak Türkiye Doğu Akdeniz'den çekildiğini sadece karasularının güvenliğiyle ilgilendiğini resmi bir anlaşmayla tasdiklemiştir.⁴⁸⁸ Böylece Türklerin Akdeniz'in batısına kadar uzanan deniz hâkimiyeti geri çekile çekile Türkiye Cumhuriyeti kara sularına kadar gerilemiştir. Korsan denizaltılara karşı alınan tedbirler politik olarak desteklenmekle birlikte, hiçbir zaman Akdeniz'deki sulardaki faaliyetlere askeri bir gemi ile aktif destek verilmemiştir.⁴⁸⁹

Nyon Anlaşması ile Türkiye kendi karasularını korumayı taahhüt etmişti ancak İkinci Dünya Savaşı tehdidinin ortaya çıkması ile birlikte donanma giderek Marmara Denizine kapanmıştır. İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte Karadeniz'de Sovyet gemilerinin, Ege'de ve Boğazın yakın sularında Alman gemilerinin yoğun mayın faaliyetleri sebebiyle donanma Marmara denizi dışına çıkarılmamıştır.⁴⁹⁰ Çünkü İtalyan denizaltı tehdidi sonrası şimdi de Alman mayınlarının tehdidi başlamıştır. 1907 yılında Lahaye'de 8 numaralı sözleşme ile ticari trafiğe engel olacak şekilde düşman kıyı ve limanları açıklarına dokunma ile kendiliğinden patlayan mayınların döküşü yasaklanmıştı⁴⁹¹ ancak buna rağmen Almanya tüm denizlere yoğun bir şekilde mayın dökmüştür. Bir de Alman denizaltıları da bu tehdiye eklenince bir dizi tedbirler alınmak zorunda kalınmıştır. Öncelikle İkinci dünya savaşı boyunca ticaret gemilerinin gece seyir yapması ve Türk kara suları dışına çıkması yasaklanmıştır.⁴⁹² Bu dönemde tüm stratejik planlar olası bir Alman işgaline göre planlandığı için, kara sınırlarını önceleyen savunma

⁴⁸⁶ University of Minnesota, The Nyon Agreement: 14 September 1937, <http://hrlibrary.umn.edu/instree/1937a.htm> (22 Haziran 2018).

⁴⁸⁷ **Resmi Gazete**, "Nyon Anlaşmasının Maksadı ve Onun Yüklediği Mükellefiyet Hududu Dahilinde Kalmak Şartile Anlaşmalar Akdi İçin Hükümete Salâhiyet Verilmesi Hakkında Kanun", Sayı: 3713, 20 Eylül 1937, s.8730.

⁴⁸⁸ Mufti, s.29-46.

⁴⁸⁹ Barlas ve Güvenç, s.57.

⁴⁹⁰ Donanma sadece iki kez Marmara denizi dışına çıkmıştır. 1945 yılı başında Yalta Konferansı kapsamında Kırım'a giderken ve İngiltere'den deniz yolu ile dönen Irak Kral'ının Adalar Denizinde karşılanıp refakat edilmesi için. Detaylar için bkz. Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, s.248-249, 258.

⁴⁹¹ James Brown Scott, "The Hague Peace Conferences of 1899 and 1907", **The American Political Science Review**, Vol. 3, No. 3, (August 1909), s.460-462.

⁴⁹² Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923'ten 2005'e*, s.43.

konsepti giderek daha fazla ağırlık kazanmıştır. Bu durum kendini deniz sahalarında yeterince varlık gösterememek olarak kendisini göstermiştir. Yeterince varlık gösterilmemesi bir tercihten ziyade Türkiye'nin savaş sonrasında ekonomik olarak yeterince gelişememesinden kaynaklanan bir zorunluluktan kaynaklandığı söylenebilir. Diğer taraftan, deniz subaylarına karşı olan güvensizlik, Rauf Orbay'ın Ankara Hükümeti ile yaşadığı çekişme ile deniz kuvvetlerine ve deniz stratejisine gereken önemin verilmemesi de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Ayrıca, savaş sırasında İzmit körfezi ve Çatalca yasak saha ilan edilmiş, donanma olası bir hava tarrurunza karşı bir arada bulunmak yerine dağılmış veya demir yerlerinde kalmışlardır.⁴⁹³ Donanmanın Marmara dışında çıkmasına ve gece seyir yapmasına müsaade edilmemiştir.⁴⁹⁴ Beyrut limanından kaçarak, İskenderun'a sığınan Fransız gemileri bile eterne edilerek Türk mürettebat eşliğinde kıyı seyri yapılarak 3,5 ayda ve iki partide Erdek'e getirilebilmiştir.⁴⁹⁵ Boğazlardan dışarı çıkılmaması sebebiyle, Erdek bu dönemde üs bölgesi olarak belirlenmiş, Cumhuriyet'in ikinci deniz üssü yine Marmara Denizinde Erdek'te açılmıştır. Bu süreçte donanmanın öncelikli görevi boğazların gerisinde pasif savunmada kalmak olarak pekişmiştir. Savunmanın daha da ön plana çıkmasıyla İngiltere deniz kuvvetlerinden teknik yardım alınmıştır.⁴⁹⁶ Deniz kuvvetlerinin giderek Marmara Denizine kapandığı ve pasif savunma ağırlıklı bir yapıya dönüştüğü ortamda, Yunanistan ise 1936 yılındaki Adalar Denizindeki egemenlik genişletmesine ilave olarak, Oniki Ada ile birlikte Meis adasını da 1947 Paris anlaşması ile devralmış ve bir kez daha egemenliğini denizlerde genişletmiştir.⁴⁹⁷ Aslında Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı sonrası Oniki Ada'nın egemenliğini almak için yaptığı ilk girişimi başarısız olmuştu. Yunanistan adaların kendisine verilmesini daha o zaman istemiş ve İtalya tarafından ilhak edilmesi durumunda adalarda yaşanabileceklerden sorumlu olmadıklarını deklere etmişti.⁴⁹⁸ Ancak adaların egemenliği

⁴⁹³ 1945 yılı başında Yalta konferansı kapsamında Kırım'a giderken, İngiltere'den deniz yolu ile dönen Irak Kral'ının Ege'de karşılanıp refakat edilmesi amacıyla Marmara denizinden çıkmıştır. Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, s.248-258.

⁴⁹⁴ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, **Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Anıları**, Ankara: ATASE Başkanlığı Yayınları, 1999, s.16; O.Nurettin Türsan, **İkinci Dünya Savaşı**, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1998, sf. 79-85.

⁴⁹⁵ Genelkurmay Başkanlığı, **Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları : Genelkurmay Basımevi, 1999, s.181-189.

⁴⁹⁶ **ADM 116/4459**, "Construction of destroyers, submarines and coast defence material for Turkish Navy 1940", The National Archive, 22 January 1941; **ADM 116/4459**, 25 March 1941.

⁴⁹⁷ Oniki Ada'nın ve Meis'in Yunanistan'ın egemenliğine verilmesine ilişkin sürecin detayları için bkz. Hazal Pabuççular, **Türkiye ve Oniki Ada**, İş Bankası Yayınları, 2019, s.1-223.

⁴⁹⁸ **FO 286/850**, "Future of the dodecanese", The National Archive, 1 March 1923.

Birinci Dünya Savaşına katılması şartıyla, Londra Antlaşması ile İtalyanlara teklif edilmiştir.⁴⁹⁹ Bu sebeple Lord Curzon İtalya'nın birinci dünya savaşında gösterdiği çabaların ve Türkiye'ye karşı aldığı tavrın İtalya'nın adalar üzerindeki egemenliğini haklı kıldığını düşünmüştür.⁵⁰⁰ Oniki Ada'nın egemenliği savaş sonrası İtalya'ya verilmişti ve Türkiye Uşi Anlaşması ile bunu kabul etmişti. Ancak İtalya'nın İkinci Dünya savaşında yenilmesi ile Yunanistan için bir kez daha fırsat doğmuştur.

İngiltere, Oniki Ada'nın, Meis⁵⁰¹ hariç hemen Yunanistan'a verilmesini istemiştir. İngilizlere göre Meis, Oniki Ada'dan biri değildi ve gerçekten Türkiye'ye aitti.⁵⁰² Türkiye ise topraklarını genişletme hırından her zaman uzak olduğunu ancak ilk defa Oniki Ada'nın tamamını ya da bir kısmını almaya hazır olduğunu görüşmelerde belirtmiştir.⁵⁰³ Türkiye'nin kendi güvenliği için Meis ile birlikte, Leryoz⁵⁰⁴, Kelemez⁵⁰⁵, İstanköy⁵⁰⁶, Misiros⁵⁰⁷ ve Sömbeki⁵⁰⁸ gibi kendi anakarasına çok yakın olan veya kara sularında olan adaları istiyordu.⁵⁰⁹ Ancak Oniki Ada'nın egemenliği, Türkiye'nin taleplerinin aksine, Meis'i de içerecek şekilde 1947 Paris anlaşması ile Yunanistan'a devredilmiştir. Böylece, Yunanistan bir kez daha egemenliğini denizlerde genişletmiştir. Hatta Adalar Yunanistan'a devredilirken, ileride olası Türkiye itirazı ihtimalini de düşünen Yunanistan "Adaların ve onlara ait adacıkların üzerinde tam egemenlik" maddesi koydurmuştur.⁵¹⁰ Halbuki Türkiye, savaş sırasında Almanya'nın adaları Türkiye'ye verme teklifini Yunanistan ve İngilizler ile ihtilafa düşülmemesi gerekçesiyle kabul etmemiştir.⁵¹¹ Bu durum da Türkiye'nin stratejik kültüründe bir travma olarak yerini almış günümüzde iki ülke arasında yaşanan problemlerin en temel kaynaklarından biri olmuştur. Böylece Türkiye'nin bir deniz ülkesi olduğu gerçeği göz ardı edilerek Oniki Ada'nın Yunanistan'a verilmesine ses çıkarılmaması Türkiye'nin sınırlarının güvenliğini hep tehdit altında bırakmıştır.⁵¹² Türkiye'nin 1991 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal

⁴⁹⁹ FO 286/850, "Future of the dodecanese", The National Archive, 4 Nisan 1923.

⁵⁰⁰ FO 286/850, "Future of the dodecanese", The National Archive, 7 November 1922.

⁵⁰¹ Castellorizo

⁵⁰² FO 195/2487/393, "Dodecanese and Aegean Islands: Political 1945", The National Archive, 4 April 1945.

⁵⁰³ FO 195/2487/393, "Dodecanese and Aegean Islands: Political 1945", The National Archive, 22 July 1945

⁵⁰⁴ Leros

⁵⁰⁵ Calymnos

⁵⁰⁶ Cos

⁵⁰⁷ Misyros

⁵⁰⁸ Symi

⁵⁰⁹ FO 195/2487/393, "Telegram From Sir. M. Peterson to Foreign Office", The National Archive, 13 May 1945.

⁵¹⁰ Speronis, s. 207.

⁵¹¹ BCA 030-01, Kutu 40 Gömlek 240 Sıra 19, "Türk-Yunan dostluk, tarafsızlık ve hakem antlaşmasıyla, buna bağlı olarak Türk-Yunan Deniz Kuvvetlerinin tahdidine ait protokolün tasdiki", 22 Aralık 1930.

⁵¹² Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik : Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, 2001, s. 152-154.

tarafından Yunanistan gazetesine verilen röportajda, “*Türkiye hata yapmıştır. Eğer bu adalar Türkiye’ye ait olsaydı bugün ortada sorun olmayacaktı.*” şeklinde açıklamada bulunarak hata yapıldığını vurgulamıştır.⁵¹³ Kısacası askeri strateji perspektifinden bakıldığında, göz ardı edilen deniz stratejisi ve kara doktrini temelli yaklaşım aslında Türkiye’nin toprak bütünlüğünü de tehdit altına alacak bir duruma evrilmiştir.

Sonuç olarak yeni Cumhuriyet kurulduğunda Ege denizi, Yunanistan ve İtalyanlar tarafından paylaşılmıştır. Buradaki durum Türkiye’nin hem kıyılarını hem de deniz yollarını coğrafi olarak yakından tehdit etmiştir. Bu durum ancak güçlü bir deniz kuvvetlerinin kurulması ile dengelenebilirdi. Ancak erken cumhuriyet döneminde toprak bütünlüğüne odaklı bir strateji izlenmesi, Genelkurmayın stratejik anlayışının iki ana hedefte şekillenmesini sağlamıştır. Bunlardan birincisi “Piyade esastır” söyleminin şekillendirdiği kara gücü ve “İstikbal göklerde” söyleminin şekillendirdiği hava gücü olmuştur. Artık yeni Cumhuriyetin jeopolitik tahayyülü Osmanlı İmparatorluğu dönemine göre farklı şekillenmiş, bu durum da donanmaya verilen önemin seviyesini azaltmıştı. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemine kadar “Adalar Denizinde⁵¹⁴ ve Karadeniz’de hakimiyetin devam etmesi için mükemmel bir donanmaya sahip olmanın gerektiği”⁵¹⁵ düşünülmüştü ancak Cumhuriyet ile birlikte donanmanın öncelik derecesi kara ve hava kuvvetlerinden sonra gelmeye başlamıştır.

Donanmanın ikinci plana atılması Yunanistan’a kıyasla her daim daha güçsüz bir donanmaya sahip olunmasına sebep olmuştur. Halbuki denizciler, siyasi ve askeri başarının elde edilmesi ancak kuvvetli bir donanma bulundurmakla mümkün olacağına, Doğu Akdeniz ve Ege’de güçlü bir donanmaya ihtiyaç olduğu ve Yunanistan’ın Ege sahillerindeki emellerine ulaşmasının ancak kuvvetli bir donanma ile mümkün olabileceği,⁵¹⁶ donanmanın uzaklarda muharebe edecek güçte olması gerektiği, bunun taarruzi bir donanma ile mevcut olabileceği, savunma odaklı donanma ile er geç mağlubiyete hazırlanmak demek olduğunu düşünmüştür.⁵¹⁷ Ekonomik sıkıntılar sebebiyle memleketin ihtiyacını karşılayacak geniş kapsamlı bir donanmaya sahip olunamadığını, Hamidiye’nin hatıra defterine mükemmel ve kadir bir cumhuriyet donanmasına malik

⁵¹³ Pabuççular, s.186.

⁵¹⁴ Ege Denizi için Osmanlı İmparatorluğu tarafından Adalar Denizi tabiri kullanılmıştır.

⁵¹⁵ **Meclis-i Mebusan 1. Dönem, 3. İctima, 4. Cilt, 65. Birleşim**, 12 Mart 1327 (25 Mart 1911), s.326.

⁵¹⁶ Yzb. Sermet Fuat, “Donanmamız ve Deniz Ticaretimiz”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 330, (Ekim 1933), s. 412.

⁵¹⁷ Fuat, s. 424.

olmak gayedir yazan Atatürk'ün elbet bu sözünü tutacağını düşünmüşlerdi.⁵¹⁸ Ancak donanma, taaruzi bir donanmadan daha çok kıyı donanması olarak görev yapmıştır. Donanmanın ikinci dünya savaşına sonuna kadar bir kıyı donanması olarak görev yaptığı Deniz Kuvvetleri strateji belgesinde de kabul edilmiştir.⁵¹⁹ Yarbay rütbesinde Donanma Komutanlığına başlayan ve Koramiral olana kadar 14 sene donanma komutanı olarak görev yapan Şükrü Okan da donanmanın yetersiz olduğunu “*Donanmamız azdır fakat özdür.*” sözüyle vurgulamıştır.⁵²⁰ İngiliz Ataşe raporunda da Türkiye'nin deniz hatlarına bağımlı bir ülke olduğu ve olası topraklarının işgali durumunda bu hatların açık bulundurulmasının hayati önem arz ettiği vurgulanmış, ancak donanmanın hem personel hem materyal hem de bütçe olarak iyi durumda olmadığı belirtilmiştir.⁵²¹ Özellikle Metaxas ile yeniden başlayan Yunanistan'ın Doğu Akdeniz politikası ve Ege'de deniz üstünlüğü doktrini kapsamında Yunanistan giderek genişleyen bir jeopolitik tahayyül ile Ege'deki egemenlik haklarını genişletmek için uğraş vermiştir. Yunanistan, kurulduğu 24 Nisan 1832 yılından itibaren hep doğuya genişlemesini sürdürmüş ve topraklarını genişletmiştir. Cumhuriyet'in kurulması sonrası, Yunanistan'ın doğuya kara üzerinden genişlemesi mümkün olmamıştır. Ancak, güçlü bir donanma oluşturulmaması ve donanmanın Marmara denizine kapatılarak Akdeniz ile Ege'de güç boşluğu yaratılması, Yunanistan'ın egemenlik haklarını denizlerde genişletebilmesine yol açmıştır. Yunanistan 1936 yılında Ege'deki karasularının sınırını 3 milden 6 mile çıkarmış, 1947 yılında Oniki Adanın egemenliğini devralarak, her daim Türkiye'yi tehdit edebilecek bir pozisyona sahip olmuştur. Yunanistan Ege'de deniz yollarına hâkim olmayı hedef olarak belirlemiştir. Ancak Türkiye hayati deniz yollarının güvenliğinde önemli olan Ege adalarını stratejik bir öncelik olarak görmemiştir.⁵²² Boğazların silahlandırılması hakkının elde edilmesinin ise Türkiye'nin güvenlik problemlerinin çözülmesi için yeterli olmadığı zamanla ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, en azından dengeli bir deniz gücü politikası ortaya konmuş olsaydı Cumhuriyet deniz kuvvetleri geleceğe daha iyi hazırlanabilirdi.

⁵¹⁸ Fuat, s. 408.

⁵¹⁹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, “Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi: Açık Denizlere Doğru”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:570 Eki, (Kasım 1997), s.17.

⁵²⁰ **Deniz Mecmuası**, “Donanma Komutanı Şükrü Okan'ı Uğurlarken”, Sayı: 375, (Eylül 1945), s. 1; Yavuz Senemoğlu, “Okanın Arkasından”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 417, (Nisan 1957), s.76.

⁵²¹ **FO 286/1029**, “Greek and Turkish Navies: Letter from Sir George R. Clerk”, 17 February 1928.

⁵²² Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı (Türk) - Yunan Deniz Silahlanma Yarışı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1975, s.749.

Sonuç olarak sistemsal, çevresel ve kurumsal etkiler bu dönem stratejik ve askeri kültürü etkileyen ana faktörler olarak karşımıza çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı bitince ortaya çıkan uluslararası sistemde, savaşın sebebi olarak görülen donanmalara kısıtlamalar getirilmiştir. Hem 1922 yılı Vaşington Deniz Konferansı hem de 1930 Deniz Silahları Anlaşması ile donanma sayı ve tonajlarına kısıtlamalar getirilmiştir. Türkiye'nin revizyonist bir ülke olarak gözükmek istememesi, onu çevre denizlerindeki problemleri donanma inşa etmek yerine ikili anlaşmalarla çözmeye itmiştir. Yunanistan ile yakalanan dostluk havası ile Ege'de, İngiltere ve Fransa ile yakınlaşma ile İtalyan tehdidine karşı Akdeniz'de, Rusya ile yapılan dostluk anlaşması ile Karadeniz'de güvenliğin sağlayabileceği düşünülmüştür. Böylece çevresel olarak, çevre denizlerdeki güvenlik problemlerin giderildiği düşünülmüştür. Ancak tüm bunların yanında hem devlet içindeki hem de ordu içindeki tartışmalar erken Cumhuriyet döneminde deniz kuvvetlerinin oluşumunu ve stratejisinin şekillenmesini belirleyen diğer faktörler olmuştur.

Devlet içerisinde karar alıcılar üzerinde oluşan son yıllarda peş peşe yaşanan toprak kayıplarının yarattığı travmatik etki, erken Cumhuriyet döneminin güvenlik kültürünü şekillendirmiş ve toprak bütünlüğüne dayalı bir strateji izlenmiştir. Devletin kara odaklı strateji izlemesi, kurumsal olarak silahlı kuvvetleri de etkilemiş ve yeni kurulan silahlı kuvvetler yapısı bu yeni güvenlik kültürüne göre inşa edilmiştir. Millî Mücadelenin ağırlıklı olarak kara gücü ile yapılması sonucu Cumhuriyet döneminde yeniden inşa edilen silahlı kuvvetler yapısı, Millî Mücadelenin kahraman generalleri tarafından kurulmuştur. Yeni silahlı kuvvetler yapısındaki en önemli değişiklik, kuvvetlerin hiyerarşik bir sırlamaya sokularak, kara kuvvetlerinin esas unsur olması ve deniz kuvvetlerinin kara kuvvetleri karşısındaki eşit konumunu kaybetmesi olmuştur. Kara kuvvetlerinin yönetimi altında toplanan yeni silahlı kuvvetler yapısında iki farklı kültürden gelen kuvvetler arasında ekol çatışması yaşanmıştır.

Deniz kuvvetlerinin erken Cumhuriyet döneminde hareket alanını kurumsal olarak kısıtlayan diğer bir etken de hava unsurunun yeni bir kuvvet olarak ortaya çıkması olmuştur. Yeni bir silah olarak uçağın ortaya çıkması ve kara gücünü destekleyecek ana unsur olarak görülmesi sebebiyle hava kuvvetlerinin önemi giderek artmaya başlamış ve erken Cumhuriyet döneminin stratejik düşünce yapısında hava gücünün deniz gücünden daha fazla önemsenmesine sebebiyet vermiştir. Savunma odaklı ve statükocu bir yaklaşımın tezahürü ile donanma, ordu karşısındaki eşit pozisyonunu kaybettiği gibi,

önem sırasında da hava gücünün gerisine düşmüştür. Son olarak deniz kuvvetlerinin kurulan bu yeni yapıdan ayrılarak, bağımsız bir kuvvet olarak kendini konumlandırma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece deniz kuvvetleri, müstakil bir birlik olarak kurulmak yerine Genelkurmay Başkanlığına bağlı bir daire seviyesine düşürülmüş ve erken Cumhuriyet döneminde donanmaya yeterli önemin verilmemesi deniz kuvvetlerinin geleceğini olumsuz etkilemiştir. Yeni Cumhuriyet ile birlikte merkezde kara gücünün bulunduğu bir yapıya dönüşüm olmuş; donanma, kara gücü karşısındaki eşit konumunu kaybederek kuvvet olarak da kendi hareket alanını kaybetmiştir. Stratejik karar alma süreçlerinde karasal bakış açısı erken Cumhuriyet döneminde etkili olmuş, ana vatan savunmasının kara gücü ile yapılacağı düşüncesi askeri doktrinde deniz kuvvetlerine boğazların gerisinde pasif savunma görevi verilmesine sebep olmuştur. Tablo-5'te deniz kuvvetlerinin erken Cumhuriyet döneminde askeri stratejideki yeri görülebilmektedir.

Tablo 5
1923-1947 Dönemi Deniz Kuvvetlerinin Askeri Stratejideki Yeri

Tehdit	Jeopolitik Kaygı	Stratejik Söylem	Deniz Kuvvetleri Stratejisi	Sorumluluk Sahası	Görev
İtalya, Rusya, Yunanistan	Toprak Bütünlüğü	Piyade esastır. İstikbal göklerde dir.	Kıyı Savunması	Marmara Denizi ve Kara Suları	Boğazların Gerisinden Savunma

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

BÖLÜM 3 DENİZLERE YENİDEN AÇILMA VE KURUMSAL KÜLTÜRÜN İNŞASI DÖNEMİ (1947- 1991)

1947-1991 arası dönemde askeri stratejiyi ve deniz kuvvetlerinin bu askeri stratejideki yerini belirleyen iki dönem olmuştur. 1947-1964 arası ilk dönemde Sovyetler Birliği bir tehdit olarak algılanmıştır. Daha önce tarafsız bir politika izlemeye çalışan Türkiye, Sovyetler Birliğinin boğazlar üzerindeki kontrol talebi sonrası, Doğu ve Batı sınırlarından çevrelenmiş hissetmiştir.⁵²³ Türkiye'nin yaşadığı bu güvenlik bunalımı onu Batıya doğru yöneltmiş ve tarafsızlıktan vazgeçerek Batı'ya yaklaşarak NATO'ya katılmıştır. NATO'ya katılım sonrası askeri stratejisi de NATO usullerine göre şekillenmiştir. 1950 yılına gelindiğinde deniz kuvvetleri hala Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut tarafından önemsiz bir kuvvet olarak adlandırılmış ve savunmanın kara kuvvetleri ile yapılacağı vurgulanmıştır.⁵²⁴ Ancak, NATO'ya katılım deniz kuvvetlerinin de askeri stratejideki yerini değişmesine sebep olmuştur. Montrö kısıtlamaları sebebiyle Karadeniz'e denizaltı çıkarabilen tek ülkenin Türkiye olması ve Sovyetlerin boğazlardan Akdeniz'e inmesinin engellenmesi için donanmaya ihtiyaç duyulması sebebiyle, deniz kuvvetlerinin Karadeniz'de savunma yapabilecek şekilde kapasite artırımına yardımcı olunmuştur. Aynı zamanda boğazların savunması kara kuvvetlerinden alınıp deniz kuvvetlerine verilmiştir. Böylece deniz kuvvetlerine sorumluluk sahası olarak Karadeniz ve boğazlar olmuştur. Diğer bir ifadeyle, kara ülkesinin savunulması odaklı bir deniz stratejisinden ittifak düzeyinde bir savunmaya katkı sağlayan deniz stratejisine geçiş gözlenmiştir. Böylece deniz kuvvetleri ilk önce Marmara Denizinden Karadeniz'e açılmıştır.

Deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yeri değişirken diğer bir önemli gelişmede kurumsal kültürü açısından yaşanmıştır. Hava kuvvetlerinin 1945 yılında müstakil bir kuvvet olarak kurulması ancak deniz kuvvetlerinin daire seviyesinde devam etmesi denizciler tarafından kabul edilemez bir hamle olarak algılanmıştır. 1949 yılına gelindiğinde deniz kuvvetlerinin de müstakil bir kuvvet olarak kurulması ile deniz kuvvetleri kendi kurumsal kültürünü Osmanlı donanması ve başarıları üzerinden inşa

⁵²³ SSU/X-2 Counter-Intelligence Summary, "Dunn to MacCormack, Memorandum", BRILL Cold War Intelligence, 29 March, 1946, s.1-5

⁵²⁴ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)* Cilt 2, s.708.

etmeye başlamıştır. Ayrıca Almanya'nın iki dünya savaşını da deniz stratejisine yeterli önemi vermemesi sebebiyle savaşları kaybettiği düşünülmüştür. Federal Almanya'nın, deniz kuvvetleri için örnek alınabilecek bir ülke olmaktan çıkması ve donanma açısından birçok kısıtlamaya maruz kalmış bir ülke olması sebebiyle Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren dayatılan Alman sistemi tamamen terk edilmiştir. Deniz kuvvetleri kurumsal kültürünü Osmanlı üzerinden inşa ederken aynı zamanda iki savaşın da kazanını olan İngiliz ve ABD sistemine yönelmiştir. Böylece deniz ile kara arasındaki kurumsal kültür farklılığı bu dönem yeniden oluşmaya başlamıştır.

Deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yerini değişmesine sebep olan diğer bir gelişme ise 1964 yılından itibaren Yunanistan'ın da Sovyet tehdidinin yanında bir tehdit olarak algılanmaya başlaması olmuştur. 1964 yılında Kıbrıs krizi yaşandığında, deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yeri Karadeniz'de savunma odaklı olması sebebiyle donanmanın taktik seviyede güç aktarımı yapabilecek bir çıkarma gemisi dahi bulunmuyordu. Bu sebeple 1964 krizinde hava kuvvetlerine ait jetler kullanılmış ancak Kıbrıs krizinin sadece hava kuvvetlerine ait unsurlar ile çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Cumhuriyet kurulduğundan beri denizcilerin anlatmak istediği ve hava kuvvetlerinin tek başına savaş kazanmaya yetmeyeceği söylemi 1964 yılında doğrulanmıştır. Ayrıca 1965 yılında Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan Ege'de denge Yunanistan'ın lehine bozulduğu yönündeki haberi⁵²⁵, Türkiye'nin stratejik kültüründeki travmaları tetiklemiş ve askeri stratejide deniz kuvvetlerinin yeri bir anda değişmiştir. Deniz kuvvetlerine yönelik söylem de ilk defa olumlu yönde değişmeye başlamış ve güç aktarımı yapabilecek bir donanma inşasına başlanmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile deniz kuvvetleri Karadeniz'e ilave olarak Akdeniz'e de açılmıştır. Bu dönem çevredeki tehdit algısı askeri stratejinin değişmesine sebep olmuştur. Çevre yapıyı değiştirmiş, yapı da aktörü değiştirerek askeri stratejiye dahil etmiştir.

3.1. 1945-1964 Sovyetler Birliğinin Tehdit Olarak Algılanması

İkinci Dünya Savaşı süresince, Türkiye tarafsızlığını korurken bir yandan da olası Alman işgaline karşı stratejisini savunma üzerine oluşturmuştur. İstanbul'un savunması amacıyla Çakmak Hattı oluşturulmuş, Çatalca-Büyükçekmece hattı ile Kırklareli bölgesine ve denizden çıkarma ihtimali bulunan bölgelere yoğun olarak koruganlar inşa edilmiştir.

⁵²⁵ Cumhuriyet, "Denge", 01 Mayıs 1965, s.1.

Ayrıca tank ilerlemesine karşı çukur, engel ve tel örgülerle hat güçlendirilmiştir.⁵²⁶ Alman Deniz Kuvvetlerinin, düşman deniz ulaştırmasına taarruz etmesi, özellikle büyük gemileri hedef alması ve mayın dökme ile kıyı bombardımanı yaparak taarruz harekâtı yapması sebebiyle, donanma Marmara Denizinde tutulmuş, ticaret gemileri için de seyir kısıtlamaları ortaya konmuştur.⁵²⁷ İzlenen savunma odaklı strateji sebebiyle Deniz Kuvvetleri de savunmaya odaklanmıştır. Bu kapsamda boğazlara mania ve ağ döşemiş, ayrıca olası mayınlama faaliyetleri için mayın ve mayın gemisi sayısı artırılmıştır.⁵²⁸ Donanma için savunma ihtiyaçlarının artması ve teçhizatların kullanımına yönelik eğitim ihtiyacının ortaya çıkması sonucu deniz kuvvetleri tarafından yeniden İngiltere ile temas sağlanmıştır. Savaş öncesi Almanya, Türk Silahlı Kuvvetlerinin danışmanlığına devam ediyor ve hayati öneme haiz askeri malzeme Almanya'dan temin ediliyordu. Savaşın öncesine kadar ihracat ve ithalatının neredeyse yarısı Almanya üzerinden yapılıyordu. Bu sebeple İngiltere, Türkiye'nin özellikle askerî açıdan çekeceği sıkıntıyı gidermek için materyal yardımıyla bulunacağını garantisini vermiş ve Almanya'ya satılan demir-çeliğin de İngiltere tarafından alınmasıyla Türkiye'nin Almanya'ya olan bağımlılığı azalmaya başlamıştır.⁵²⁹

Aralık 1937'de İsmet İnönü, Londra'yı ziyaret ederek boğazların korunması kapsamında silah, muhrip ve kredi talebinde bulunmuş ancak bu taleplerin çok az bir kısmı karşılanmış, Türkiye büyük gemiler yerine mayın ve ağ gemileri alabilmiştir.⁵³⁰ Almanya'nın savaş başladığındaki yeni müttefiki Rusya'nın, Akdeniz'e çıkmasının ve Alman Denizaltılarının Karadeniz'e girip çıkmalarının engellenmesi açısından boğazlar İngiltere için de korunması gereken stratejik bir nokta olarak ortaya çıkmıştı.⁵³¹ Böylece İngiltere, Türkiye'ye boğazların savunulması konusunda yardım etmeye ve destek vermeye başladı. Savaş sırasında İngiltere, Türkiye'nin tarafsız kalmasının önemli olduğunu düşünüyordu. Bu sebeple Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yardımların yapılması gerektiği yönünde savaş kabinesinde karar alınmıştır.⁵³² Bu savunma tedbirleri ile beraber

⁵²⁶ Salim Aydın, "İkinci Dünya Savaşı'nda Kıyı ve İç Hat Savunması: Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 16, Sayı 34, (Temmuz 2020), s.383-451.

⁵²⁷ Gürdeniz, *Mavi Uygarlık : Türkiye Denizcileşmelidir*, s.173.

⁵²⁸ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 2*, s.431-432.

⁵²⁹ Brock Millman, "Credit and Supply in Turkish Foreign Policy and the Tripartite Alliance of October 1939: A Note", **The International History Review**, Vol 16, No. 1, (February 1994), s.71-72.

⁵³⁰ Millman, s.79.

⁵³¹ Admiral Andrew Cunningham, **A Sailor's Odyssey : The Autobiography of Admiral of the Fleet Viscount Cunningham of Hyndhope K.T.**, First Edit, Newyork: E.P. Dutton & Company, 1951, s.222.

⁵³² CAB 65/18/223, "War Cabinet No:44", 28 Nisan 1941, s.235.

donanmanın da Marmara Denizi dışına çıkmasına müsaade edilmemiş ve bu sebeple yaşanan zafiyetler kara kuvvetlerinin karada aldığı emniyet tedbirleri ile giderilmeye çalışılmıştır.⁵³³

1940 yılında Türkiye'ye verilebilecek desteğin detaylarının görüşülmesi amacıyla İngiltere Akdeniz Donanma Komutanı Amiral Sir Andrew Cunningham, Ankara'yı ziyaret etmiş, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak ile görüşme gerçekleştirmiştir. Cunningham, anılarında Mareşal ve İsmet İnönü ile Doğu Akdeniz'in önemi üzerine bir konuşma yaptığını ancak Türk tarafının deniz konuları üzerindeki fikirlerinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Cunningham'ın bu tespiti, kara kuvvetleri odaklı bir bakış açısının önceki bölümde detaylı bahsedilen nedenlerden ötürü bir deniz stratejisi geliştirilememiş olunmasını teyit eder niteliktedir. Ayrıca, Atatürk'ün ölümü sonrası Fevzi Çakmak ile yakınlık kurmanın çok zor olduğu ve yabancılarla görüşmeyi reddettiği, daha önce bu yönde yapılan İngiliz girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığı belirtilmiştir. Cunningham, Türk denizcilerinin Genelkurmay'da sözü geçmediğini ve bu sebeple, İngiltere ile deniz ile alakalı konuları görüşmek amacıyla emekli ve beşerî ilişkileri iyi olan bir Amiralin Ankara'da görevlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Görevlendirilecek Amiral direk Mareşal ile bağlantısı olacak ve Türk Genelkurmay'ı ile İngiltere Akdeniz Komutanlığı arasında irtibat sağlayacaktı. Cunningham, Türklerin daha fazla deniz konuları ile ilgili görüşme yapmak istediğini tespit etmiş, bunun ancak Mareşal ile direk teması olan ve tam yetkili bir üst rütbeli subay aracılığı ile olabileceğini değerlendirmişti.⁵³⁴ Ankara tarafından teklifin kabul edilmesi üzerine Amiral Sir Howards Kelly yeniden göreve alınarak 1940 – 1944 yıllarında Akdeniz Donanma Komutanı Amiral Sir Andrew Cunningham'ın temsilcisi olarak Türkiye'de görev yapmıştır. Bu zaman zarfında Fransızcası, tecrübesi ve diplomatik ilişkileri sayesinde en tepede istenen personel olarak ortaya çıkmış, Mareşal Fevzi Çakmak'ın şahsi olarak arkadaşı olmayı başarmıştır.⁵³⁵ Amiral Howard Kelly'nin kısa sürede Genelkurmay personelinin güvenini kazanması sayesinde Ankara'da Türk tarafı ile yapılan görüşmelerde önemli kararların alınmasına yardımcı olmuştur.⁵³⁶ 1941 yılından itibaren

⁵³³ Güzide Sezgin, "İnönü Dönemi Türk Denizciliği (1938-1950)", **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007, s.58.

⁵³⁴ Cunningham, s. 214-215.

⁵³⁵ Orrery Cork, "In Memoriam: Admiral Sir Howard Kelly", **Journal of The Royal Central Asian Society**, Vol. 40, No. 1, (January 1953), s.5.

⁵³⁶ Micheal Simpson, **A Life of Admiral of the Fleet Andrew Cunningham : A Twentieth-Century Naval Leader**, London: Frank Cass, 2004, s. 39-43.

boğazların savunması amacıyla İngiltere’den ağ gemileri ve savunma malzemeleri temin edilmiştir.⁵³⁷ 30-31 Ocak 1943 tarihleri arasında “Yenice Görüşmesi” kapsamında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill arasında başlayan ve 4-6 Aralık 1943 “Kahire Konferansı” ile devam eden görüşmeler kapsamında Türkiye’ye İngiltere tarafından yardımlara devam edilmesi kararı alınmıştır. Bu kapsamda mayın motorları donanmaya katılmaya başlamıştır.⁵³⁸ Tam da bu dönemde Rauf Orbay, Atatürk’ün ölümü sonrası küskünlerin İsmet İnönü tarafından görev verilmesi kapsamında Londra büyükelçisi olmuştur.⁵³⁹ 1942-1944 yılları arasındaki görevi sırasında İngiltere ile Türkiye’nin ilişkilerinin ileriye taşınmasına yardımcı olmuş, hem de Deniz Kuvvetlerinin yeniden İngiltere ile temas etmesini sağlamıştır.⁵⁴⁰ Böylece donanma yoğun bir İngiliz yardımı ve eğitim desteği almayı başlamıştır. Fevzi Çakmak da özellikle boğazlarda deniz altı savunması konusunda subayların eğitilmesini desteklemesiyle, boğazlara denizaltıların kaçak girişini engellemek amacıyla erken uyarı akustik sistemleri İngiltere’nin yardımıyla yerleştirilmiştir.⁵⁴¹ Denizaltılara karşı ağ kurulumu için yüklenici firmanın sivil personeliymiş gibi İngiltere’den gelen deniz subayları, 1944 yılının sonuna kadar ağların kurulum, bakım tutum idamesi için çalışmış ve Türkiye’ye teknik personel desteği sağlamışlardır.⁵⁴² En son İngiliz Heyeti, Osmanlı Donanmasının modernleştirme faaliyetleri kapsamında II.Meşrutiyet döneminde gelmiş ve Balkan Savaşları ile Osmanlı-Yunanistan ve Osmanlı-İtalya savaşları sırasında danışmanlık faaliyetleri yürütmüşlerdi. Bu dönemde sırasıyla Amiral H.P.Williams ve sonrasında Amiral Gamble danışman olarak görev almış,⁵⁴³ son olarak donanmanın babası olarak da adlandırılan Amiral Limpus⁵⁴⁴ Osmanlı’da Alman etkisinin her yerde hissedildiği bir döneme görev yapmış ancak Almanya ile 3 Ağustos 1914 askeri ittifak

⁵³⁷ **ADM 1/10992**, “Book Defence Vessels transfer to Turkish Government 1941”, The National Archives, 18 January 1941.

⁵³⁸ Donanma Komutanlığı, “Donanmamızın Görevdeki “En Yaş Almış” Gemisi”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 372, 2018, s.8.

⁵³⁹ Cumhuriyetin 10 yıl münasebetiyle çıkarılan 2330 sayılı kanun 8.maddesi gereği af çıkmışsa da Rauf Orbay kararı kabul etmemiş ve 1935 yılında Deniz Kuvvetlerinden hizmet ettiği yıllar göz önüne alınarak emekli edildikten sonra görevi kabul etmiştir.

⁵⁴⁰ Nur Özmel Akın, **Rauf Orbay’ın Londra Büyükelçiliği**, Bağlam Yayıncılık, 2000, s.85-104.

⁵⁴¹ Cunningham, s 222.

⁵⁴² **ADM 1/16505**, “Turkish Boom Defences supply of materials and loan of personnel to Turkey”, The National Archives, 1943.

⁵⁴³ Mehmet Beşirli, “Sultan Abdülaziz’den Birinci Dünya Savaşı’na Osmanlı Donanması”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt 11, Sayı 25, (Şubat 2004), s. 262.

⁵⁴⁴ The Malta Chronicle and Imperial Service gazetesinde 20 Kasım 1936 tarihli yazıda, Türkler tarafından Amiral limpus’a Türk donanmasının babası namı verildiği yazılmaktadır. Detay için bkz. Dz.Yb.Süreyya Denizeri, “Donanmamızın Malta ve Faler’i Ziyaretleri İntibaları”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 343, (Ocak 1937), s.78.

imzalanması sonrası heyetiyle birlikte ayrılmış ve yerine Alman heyeti gelmiştir.⁵⁴⁵ Cumhuriyet ile birlikte tüm eğitim kurumlarından Alman sistemine geçilmiş ve birçok öğrenci ile subay Almanya'ya eğitime gönderilmiştir.⁵⁴⁶ İkinci Dünya Savaşı ile birlikte İngiliz Heyetlerin gelmesi, donanmada yeniden İngiliz temelli sistemin yeniden benimsenmesine yol açan ilk adım olmuştur.⁵⁴⁷

7 Mayıs 1945 Almanların teslim olması ve İkinci Dünya Savaşı sona ermesi sonrasında Türkiye'nin çevre denizleri seyir açısından serbest hale gelmiş ancak savaş süresince dökülen binlerce mayın denizde seyir serbestisini tehdit etmeye devam etmiştir. Neredeyse her gün bir mayın Rus sahillerinden koparak, Karadeniz kıyılarına vurmakta ya da patlamaktaydı.⁵⁴⁸ Bu sebeple savaş sonrası, gemilerin yeniden seyir yapmasının sağlanabilmesi için en önemli faaliyetlerden bir tanesi mayın temizliği olmuştur.⁵⁴⁹ İkinci Dünya Savaşının son yılında toplanan San Fransisco konferansında, tüm devletlerin kendi karasularında İkinci Dünya Savaşından kalan Almanların döktüğü mayınların temizlenmesi kararı alınmıştır. Türkiye de kendi karasuları ile boğaz yaklaşma suları ve Bodrum civarını temizlemekten sorumlu olmuştur. Böylece savaş sonrası Türkiye'nin ilk yaptığı işlerden biri çevre denizlerinde mevcut İkinci Dünya Savaşından kalma mayınların temizlenmesi olmuştur.⁵⁵⁰ Savaş sonrası Çanakkale boğazı dışında yabancı savaş gemileri tarafından döşenen mayınlar taranmasına başlansa da elde bu yönde tarama yapabilecek bir gemi olmaması sebebiyle tespit edilen mayınların imhasında sıkıntılar yaşanmıştır.⁵⁵¹ 1947 yılına kadar süren mayın temizleme faaliyeti sebebiyle bu dönemde ağırlıklı olarak Türkiye'ye mayın gemisi yardımıyla bulunulmuştur. Bu sebeple İkinci Dünya Savaşının başından mayın temizleme faaliyetlerinin sonuna kadar mayın gemilerinin sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır.

Türkiye'ye yapılacak yardımların belirlenmesi ve belli bir sistematik çerçevesinde yapılması amacıyla Amerikalı bir heyet 22 Mayıs 1947'de Türkiye'ye gelmiş ve çeşitli incelemelerde bulunmuştur. Marshall yardımları kapsamında gelen Amerikan inceleme

⁵⁴⁵ Dilara Dal, "Stratejik İş Birliği ve Askerî Danışmanlık Kapsamında Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu (1912-1914)", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 17, Sayı 38, (Temmuz 2021), s.441-479.

⁵⁴⁶ Em.Dz.Alb.Saim Besbelli, "Meşrutiyet Donanması", **Donanma Dergisi**, Sayı: 437, (Nisan 1962), s.75-81.

⁵⁴⁷ **BCA 110-21-7**, "150 İngiliz uzmanın Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Birlik ve Kurumları ile radar teşkilatlarında çalıştırılması", 21 Mart 1946.

⁵⁴⁸ Dz.Gv.Yzb.E. Yakıtıl, "Harp Sonrasının En Büyük Güçlüğü Mayın Tarama İş'i", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 376, (Ocak 1946), s.83-90.

⁵⁴⁹ Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, s.365.

⁵⁵⁰ Büyüktuğrul, *Osmanlı Donanması Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması* Cilt 4, s.667.

⁵⁵¹ Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923'ten 2005'e*, s.75; Tunaboğlu, s.51.

kurulu tarafından donanmada kullanılan materyalin standardı bulunmadığı, İngiliz, Alman ve İtalyan tipi olmak üzere donanmada mevcut muhtelif gemilerin %40'ının ömrünü tamamladığı, sahil tesislerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.⁵⁵² Farklı ülkelerden farklı tipte gemi temin edilmesi sebebiyle yedek parça sıkıntısı yaşandığı, Türkiye'nin onarım kapasitesinin düşük olduğu ve envanterdeki yaşlanmış gemiler ile Türk Donanmasının deniz iletişim hatlarını⁵⁵³ açık tutmak kapasitesine sahip olmadığı belirtilmiştir.⁵⁵⁴ İngiliz raporlarında da, Türk Donanmasında çok farklı tipte ekipman ve silaha sahip olması sebebiyle, donanmanın yönetilmesinde zorlanıldığı ve bu sebeple vuruş gücü yüksek olmayan bir filo olduğu değerlendirilmiştir.⁵⁵⁵ Ayrıca, hava ve deniz kuvvetlerinin boyutunun ve etkisinin çok sınırlı olduğu, Türk Silahlı Kuvvetlerinin daha efektif bir şekle sokulabilmesi amacıyla hava ve deniz kuvvetlerinin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda 1 Eylül 1947 tarihli 5123 sayılı kanun kapsamında Amerikan yardım anlaşmasının yürürlüğe girmesi ile Amerikan askeri yardımı fiili olarak başlamış ve deniz kuvvetleri yeni bir döneme girmiştir.⁵⁵⁶ Genel olarak Amerikan yardımı kapsamında Türkiye'ye savunma amaçlı küçük tonajlı gemiler verilmiş ve mayın gemileri ile mevcut mayın tehdidinin giderilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, Karadeniz'deki Rus tehdidi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi kısıtlamaları kapsamında Karadeniz'e denizaltı çıkarabilen tek ülke olması sebebiyle de denizaltılar verilmiştir.⁵⁵⁷ Bu kapsamda 4 denizaltı, 1 denizaltı kurtarma gemisi ve 8 mayın gemisi ile 1 ağ gemisi ve 1 mazot gemisi Türkiye'ye verilmiştir.⁵⁵⁸ Ayrıca verilecek gemi tiplerine göre de personelin Amerika'da eğitim görmesi süreci başlamıştır. Böylece, İngiliz sisteminin yanında ABD sistemi de benimsenmeye başlanmıştır. Vaşington Büyükelçisinin 5 Nisan 1946 yılında cenazesinin Missouri zırhlısı ile Türkiye'ye getirilmesi ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kazım Orbay tarafından "Türk sularına şeref vermekte" olduklarının

⁵⁵² Tunaboğlu, s.48; **NND 816034**, "Report on Effectiveness of Forces Turkey", NARA, 31 Aralık 1953, s. 12.

⁵⁵³ Deniz iletişim hatları, ticaret, lojistik ve deniz kuvvetleri için kullanılan, limanlar arasındaki ana deniz yollarını tanımlayan bir terimdir.

⁵⁵⁴ James. M. Garrett, "Assistance To Turkey As An Instrument Of United States Foreign Policy With Emphasis On Military Assistance: 1947-1955", **Doktora Tezi**, Columbia University Political Science, 1960, s.126.

⁵⁵⁵ **FO 371/87985**, "Estimated naval strength and organisation of the Turkish Navy: 1950", The National Archives , 25 Ocak 1950, Enclosure 5, s.2.

⁵⁵⁶ M. Vedat. Gürbüz, "An overview of Turkish -American relations and impact on Turkish military, economy and democracy : 1945-1952", **Doktora Tezi**, University of Wisconsin, 2002, s. 171-177.

⁵⁵⁷ Em. Tümamiral Vehbi Ziya Dümer, **Türk Denizaltıcılık Tarihine Genel Bir Bakış**, İstanbul: Deniz Harp Okulu Komutanlığı Basımevi, 1972, s.9-12.

⁵⁵⁸ Gürbüz, s.180; Garrett, s.136-144; Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4*, s.672.

belirlenmesi Türk Amerikan ilişkileri açısından yeni bir döneme girildiğinin göstergeleri olmuştur.⁵⁵⁹

Aynı dönemde Atatürk zamanında imzalanan Aralık 1925 tarihli Türk Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasının süresi 7 Kasım 1945 yılında süresi dolmuş ve Sovyetler Birliği savaş sonrası ortaya çıkan yeni durumu gerekçe göstererek bahse konu anlaşmayı yenilemeyeceklerini bildirmiştir. Aynı dönemde Rus birliklerinin sayısı doğu sınırlarında artış göstermeye başlamıştır. ABD Ankara Ataşesinin raporuna göre bu durum Genelkurmayda kaygı yaratmıştı. Genelkurmay, Rusların Karadeniz üzerinden çıkartma yapma ve paraşüt birlikleri ile boğazların ele geçirilmesi durumunda Trakya ile bağının kopacağını ve yardımlar ulaşmadan Anadolu'nun ele geçirilmeye çalışılacağını düşünüyordu. Mevsimin kış olması da Ruslara bir avantaj yaratacağı düşünülüyordu. Kasım başına gelindiğinde Türkiye'nin batı sınırına da 500 bin kişilik bir birlik yığılmıştı. ABD, Sovyetlerin Türkiye'ye saldırmayacağı ancak Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirebilmek için doğu ve batısındaki bu hareketliliğin artarak devam edeceğini düşünüyordu.⁵⁶⁰ Ayrıca, savaş olmasa bile er ya da geç Rusya'nın Kars ve Ardahan'ı geri almak isteyeceğinden ve Doğu Akdeniz'e ulaşabilmek için de boğazlar üzerinde Sovyet kontrolünü sağlamaya çalışacakları değerlendiriliyordu.⁵⁶¹ Nitekim, 7 Ağustos 1946 tarihinde boğazlar rejiminin değişmesi için Rusya Türkiye'ye nota vermiştir.⁵⁶² 1946 yılında 5 yıllığına uzatılan Montrö Boğazlar Sözleşmesinin süresi doluyordu ve 3 imzacı ülkenin talepte bulunması gerekiyordu. Romanya ve Bulgaristan da Rusya'yı destekliyordu.⁵⁶³ Rusya, Türkiye'yi savaş sırasında Alman gemilerinin boğazdan geçmesine izin vermekle suçluyor, boğazlarla ilgili bir rejim kurulması ve bu rejim kapsamında, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin savaş gemilerinin boğazları serbestçe kullanması, boğazların savunmasının müşterek yapılması talep ediliyordu.⁵⁶⁴ 24 Eylül 1946 tonu daha sert olan ikinci nota geldi. Türkiye, ret cevabı verdi ve toplanması teklif

⁵⁵⁹ Sezgin, *İnönü Dönemi Türk Denizliği (1938-1950)*, s.84.

⁵⁶⁰ , **RG-218**, "Memorandum, Marshall to President, USSR Troop Movements Along Turkish Border, JCS Chairman's File - Admiral Leahy 1942-1948, Box 20, File ::Memos To/From President 1945, NA, CP", Cold War Intelligence, 1 November 1945, s.1.

⁵⁶¹ **X-3636-S-45**, "USSR - Report of Soviet Mobilization on Turkish Borders", U.S. Navy, Chief of Naval Operations, Intelligence Report, ,10 November 1945, s.1-2.

⁵⁶² Güverte Kıdemli Yüzbaşı Hilmi Fırat, "Türk Boğazları ve Önemi", **Donanma Dergisi**, Sayı: 391 Eki, 1950, s.1-36.

⁵⁶³ Mehmet Gönübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası: 1919-1995**, Baskın Oran (Der.), Ankara: Siyasal Kitapevi, 1996, s.191-192.

⁵⁶⁴ Günvar Otmanbölük, "İkinci Dünya Savaşında Boğazlar Üzerindeki Kabus", **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı 2, Şubat 1978, s.15-18.

edilen konferans ABD ve İngiltere'nin de destek olması ile toplanmadı.⁵⁶⁵ Sovyetlerin bu izlediği tutumun gelecekteki potansiyel askeri niyetlerinin anlaşılabilmesi için takip edilmesi gerektiği CIA tarafından rapor ediliyordu.⁵⁶⁶ Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana en sıkıntılı dönemlerinden birisini yaşamaya başlamıştı.

ABD açısından da Türkiye önemi giderek artan bir ülke olmuştur. Rusya'nın Türkiye etrafındaki hareketliliği ABD'den yakında takip ediliyor ve Sovyet genişlemesinin engellenmesinde boğazların ve Türkiye'nin stratejik önemde olduğu düşünülüyordu. 1945 yılının sonunda ABD Donanma İstihbarat Başkanı tarafından Donanma Muhabere Başkanına, istihbarat açısından önemli ülkeler bildirilmiş ve istihbarat açısından Rusya'dan sonra Çin'den önce Türkiye'nin ikinci sırada, Yunanistan ise onuncu sırada geldiğini belirtir kozmik çok gizli bir mesaj çekilmiştir.⁵⁶⁷ Temmuz 1946'da ABD Donanma Harekat Başkanı tarafından, Karadeniz'de Sovyetler haricinde Türkiye'nin de bulunduğu ancak Sovyetlerin niyetinin Karadeniz'i tamamıyla kontrol etmeye yönelik olduğu, Sovyetlerin bunu sağlamak için donanmasını genişlettiği, Sovyetler Birliğinin deniz hatları üzerindeki etkisinin genişletmesinin ABD'nin güvenliğini etkileyeceği belirtilmiştir.⁵⁶⁸ Türk Boğazlarının öneminin, Rusya'nın Akdeniz'e genişlemesine engel olmak için giderek arttığı ancak Yunanistan'ın tamamen veya kısmen işgal edilip Sovyetlere Ege'ye çıkış sağlayacağı ve buradan Akdeniz ile Süveyş kanalındaki güvenliği tehdit ederek boğazların önemini azaltılabileceği değerlendirilmiştir. Bu sebeple Türkiye gibi Yunanistan için de yardım programına devam edilmesi gerektiği düşünülüyordu.⁵⁶⁹ İki ülkede de Sovyet genişlemesine karşı aktif direniş gösterecek kitlenin olduğu, Türkiye'de neredeyse halkın tamamının Sovyet yönetimine karşı olduğu, Sovyet genişlemesine karşı direnişin askeri personel ile yapılabileceği, halktan da gerekirse bu direnişe katılım sağlanabileceği belirtiliyordu. Türkiye'de tüm halk tabakasında güçlü

⁵⁶⁵ Gürbüz, s. 97-106.

⁵⁶⁶ **B01163**, "Central Intelligence Group Special Study No. 3, Current Soviet Intentions", Cold War Intelligence, BRILL, 24 August 1946, s.1-2.

⁵⁶⁷ **RG-38, CNSG Library, Box 114, File: 5750/220**, "Chief of Naval Intelligence to Chief of Naval Communications, Memorandum : Diplomatic Ultra Intelligence, Priority of Countries as to Interest", Cold War Intelligence, BRILL, 18 Aralık 1945.

⁵⁶⁸ **RG-38**, Entry 347 Records of the Immediate Office of the CNO ("OO" Files), Box 60, File 12, "U.S. Navy, Chief of Naval Operations, Facts and Information Desired by the President Regarding the Soviet Union, President/White House, NA, CP", Cold War Intelligence, BRILL, 23 July 1946, s.1-6.

⁵⁶⁹ **RG-554, Entry 44 FECOM G-3 General Correspondence, Box 69, File: 350.09**, "GHQ, Far East Command, Analysis of WARX 84890 Aug 24 1947 and Application to FEC", 27 August 1947, s.12.

askeri geleneğin olduğu ancak ABD'nin silah, eğitim ve materyal yardımı olmadan Sovyetlere karşı direniş gösterilemeyeceği düşünülüyordu.⁵⁷⁰

Sovyetler Birliği donanması hakkında ABD tarafından yayınlanan çok gizli bir raporda, Sovyetler Birliğinin Karadeniz'de Sivastapol, Balaklava, Novorossisk, Poti üslerinde 138 bin personelden oluşan bir donanmasının olduğu, ana eğitim sahalarının burası olduğu, kendi sahil kesimlerinde savunmaya yönelik hareket yapabilecekleri vurgulanmıştır.⁵⁷¹ Akdeniz'de üssü olmadığı sürece Akdeniz'deki operasyonlarını destekleyemeyeceği, bu sebeple Akdeniz'deki başarılarının Sovyet ordusunun Güney Avrupa ve Türkiye'deki başarısına bağlı olduğu⁵⁷², Türk limanlarının destek sağlanmadıkça Sovyetlere karşı Türkler tarafından korunamayacağı ve bu sebeple Anadolu bir çıkarma hareketinin Sovyetler tarafından rahat bir şekilde yapılabilmesi ve Türkiye'nin Avrupa yakası ile bağlantısını kesilebileceği vurgulanmıştır. Muhtemel çatışma anında Sovyetler Birliğinin, Karadeniz sahillerinden çıkartma yapacağı ve Çanakkale Boğazını geçebilmesi halinde müttefiklerin Akdeniz'deki donanma unsurlarına saldırı düzenleyebileceği uyarısı yapılmıştır.⁵⁷³ 1950 yılına gelindiğinde Sovyet Karadeniz Donanması çok sayıda tatbikat yaparak deneyim kazanmıştır.⁵⁷⁴ 1950 yılında ABD İstihbarat direktörlüğü tarafından Sovyetlerin yine Karadeniz'de büyük bir tatbikat yapacağı ve Türkiye'nin hem Anadolu hem de Avrupa sahillerine çıkarma hareketinin deneneceği öğrenilmiştir.⁵⁷⁵

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, Türkiye için Sovyet tehdidinin yüksek olduğu, Türkiye'nin işgal edilmesi durumunda ABD'nin güvenliğinin tehdit edilebileceği, bu sebeple Türkiye'nin desteklenmesi gerektiği sonucuna varılmıştı. Sovyetler Birliğinin genişlemesini engellemek amacıyla ABD tarafından ortaya konan çevreleme politikası kapsamında NATO genişlemesinin Sovyetler Birliğini genişlemesini engelleyecek şekilde yapılması ve Yunanistan ile Türkiye'nin bu konuda önemli ülkeler olduğu ortaya

⁵⁷⁰ **CIA Electronic FOIA Reading Room, Document No. 0001117974**, "CIA, Intelligence Memorandum No. 250, Potentialities for Anti-Soviet Underground Resistance in the Event of War in 1950", Cold War Intelligence, BRILL, 5 April 1950, s. 15.

⁵⁷¹ **RG-313, Entry 1335 (UD), Box 17, Folder 12, NA, CP**, "Chief of Naval Operations, Office of Naval Intelligence, Strategic Intelligence Estimate of the Naval Forces of the USSR", 24 May 1950, s.I-3,I-8.

⁵⁷² **RG-313, Entry 1335 (UD), Box 17, Folder 12, NA, CP**, s.IV-4.

⁵⁷³ **RG-313, Entry 1335 (UD), Box 17, Folder 12, NA, CP**, s.IV-10.

⁵⁷⁴ **B02209**, "CIA, Situation Summary, December 8, 1950, Top Secret [Acorn], President's Secretary's Files, Box 211, File ::Situation Summaries", Cold War Intelligence, BRILL, 8 December 1950, s.8.

⁵⁷⁵ **B02070 Papers of Harry S. Truman, President's Secretary's Files, NSC File 1947-1953, Box 164**, "Memorandum, Polyzoides to Armstrong, Comment on Rumored Soviet Black Sea Fleet Maneuvers, Papers of Harry S. Truman, President's Secretary's Files :Russia II, Russia-Moscow", 3 July 1950, s.1.

konmuştur.⁵⁷⁶ Aynı dönem benzer bir durum NATO'nun Askeri Komite raporlarında da belirtilmeye başlanmıştır. NATO Askeri Komitesi tarafından yayınlanan savunma konseptinde, Rusya'nın, Atlantik, Akdeniz ve Ortadoğu'da NATO ülkelerinin kuvvetlerine saldırı girişiminde bulunabileceği, Batı Bloğuna hava saldırıları başlatabileceği, deniz iletişim hatlarına karşı donanmasını kullanabileceği, kendi kara sularını kontrol ederken, müttefiklerin önemli limanlarına denizaltı ve mayınlar ile bloke edebileceği bir tehdit olarak tanımlanmıştır. Amerikan yardımı alan Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerin de ittifaka yöneleceği değerlendirilmiştir.⁵⁷⁷ Bu tehdide karşı, Türkiye, Avrupa'nın Güney Doğu kanadında, Rus kuvvetleri ile Akdeniz arasında bariyer görevi gören stratejik öneme sahip bir ülke olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'nin bir şekilde etkisiz hale getirilmesinin Rusya'nın Karadeniz'de hakimiyetini kurmasına ve Akdeniz'e ulaşmasını sağlayacağı belirtilmiştir. Bu sebeple Türk Donanmasının ve özellikle denizaltılarının ittifakın Karadeniz harekâtına katkı sağlayabileceği belirtilmiştir. Türkiye ankarasının da desteği ile küçük çaplı bir deniz kuvvetleri ile Karadeniz'de harekât icra edilerek Rusya'nın Karadeniz'den çıkışının engellenmesinin sağlanabileceği değerlendirilmiştir.⁵⁷⁸ Rus denizaltılarının saldırısı için en önemli faktörün, boğazların Sovyetlere açık olup olmaması ile ilgili olduğu Askeri Komitenin raporunda da vurgulanmıştır.⁵⁷⁹ Böylece Türkiye'nin NATO'ya katılmasının ittifaka yarar sağlayacağına yönelik bir algı oluşmuştur.

3.1.1. NATO'ya Katılım ve Donanmanın Karadeniz'e Açılması

Batı Bloğunun güvenliği için Türkiye'nin stratejik öneminin arttığı bir ortamda Türkiye, Sovyet genişlemesine karşı olduğunu göstermek ve Batı Bloğunda yer alabilmek için Kore'ye bir tugay asker gönderilmesini onaylamıştır. Cumhuriyet kurulduğundan beri ilk defa ülke dışına asker gönderilmesi askeri kültür açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ancak Türk Donanmasının envanterinde asker sevkiyatına uygun nakliye gemisi olmaması ve donanmanın güç aktarımı yapabilecek şekilde inşa edilmemesi sebebiyle, Kore'ye askerler İskenderun üzerinden ABD Donanmasına ait nakliye gemileri ile sevk edilebilmiştir.⁵⁸⁰ Kore Savaşı sırasında gösterdiği başarı Türkiye'nin savunma

⁵⁷⁶ Gencer Özcan, "Çevreleme Politikası", **Güvenlik Yazıları Serisi**, No.41, Kasım 2019, s.1-4; USA State Department, Kennan and Containment, 1947, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/kennan>, (25 Nisan 2020).

⁵⁷⁷ **MC 0014**, "Strategic Guidance For North Atlantic Regional Planning", NATO Archives, 3 Mart 1950, s.6-7.

⁵⁷⁸ **MC 14/1**, "Strategic Guidance", NATO Archives, 9 December 1952, s.22-26.

⁵⁷⁹ **DC 13**, "North Atlantic Treaty Organization Medium Term Plan", NATO Archives, 1 April 1950, s.37.

⁵⁸⁰ Erbil, *Bahriyede Gördüklerim Duyduklarım*, s.131.

yapabilecek kapasitede olduğunu ortaya koymuş ve NATO'ya katılmasını kolaylaştırmıştır.⁵⁸¹ Sovyetler Birliği'nin açık denizlere ulaşma ve dünyaya kendi rejimini yayma arzusunu gerçekleştirmek için boğazlardan geçmesi gerektiği ve NATO'nun Rusya'nın yayılma planlarını engelleyebilecek güçte olduğu düşüncesi, Türkiye'yi NATO'ya katılma yönünde ikna etmiş ve NATO'ya başvurmuştur.⁵⁸² NATO'ya katılım sonrası Deniz Kuvvetlerinin yapılanmasında önemli değişikliklere gidilmiş, ancak bu donanmanın istediği yönde değil, NATO'nun belirlediği çerçevede olmuştur. Bu kapsamda Türkiye, yükselen Sovyet tehdidi sonrası 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya Yunanistan ile birlikte katılmıştır.⁵⁸³ Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya birlikte girmeleri sonrası Türk-Yunan Deniz Kuvvetleri iki günlük bir müşterek tatbikat yapmıştır. Önce Yunan Amiral Conostas İzmir'i ziyaret etmiş ve başına Atatürk ile Venizelos döneminde yakalanan dostluk havası vurgulanmıştır. Sonrasında Türk Deniz Kuvvetleri Komutanı Selanik'e gitmiş ve basın mensuplarına “*Dostuz, dostluğumuz sağlamdır ve kuvvetlidir*” şeklinde açıklama yapılmıştır.⁵⁸⁴

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası ortamda Yunanistan bir tehdit olarak görülmezken, yakın tehdit olarak boğazlardan üs talebinde bulunan Rusya görülmüştür. NATO çatısı altında iki ülke sorumluluk sahaları ve kuvvet yapısı birbirinden farklı olarak belirlenmiştir. Buna göre, Müttefik Akdeniz Komutanlığı (Allied Forces Mediterranean-AFMED), müttefik ülkelerin Akdeniz'deki donanmalarını kontrol etmiş ve kuruluş yapısına göre 6 saha komutanlığı emrine verilmiştir. Cebelitarık Saha Komutanlığı Cebelitarık'ta, Batı Akdeniz Saha Komutanlığı Fransız sorumluluğunda olmak üzere Cezayir'de, Orta Akdeniz Saha Komutanlığı İtalya sorumluluğunda olmak üzere Napoli'de, Güneydoğu Saha Komutanlığı İngiltere sorumluluğunda olmak üzere Malta'da adasında, Doğu Akdeniz Saha Komutanlığı Yunanistan sorumluluğunda olmak üzere Atina'da, Kuzey Doğu Saha Komutanlığı Türkiye sorumluluğunda olmak üzere Ankara'da teşkil edilmiştir. Böylece, Yunanistan'ın sorumluluk sahası olarak Doğu Akdeniz belirlenirken, Boğazlar ve Karadeniz Türkiye'nin sorumlu olduğu saha olarak

⁵⁸¹ Türkman Sayım, “Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt 14, Sayı 2, (2014), s.131 - 148.

⁵⁸² Dz.Alb.Saim Besbelli, “Rusya ve Baltık Denizinin Üç Kapısı”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 419, (Ekim 1957), s.4-5.

⁵⁸³ **Resmi Gazete**, “Kuzey Atlantik Anıtlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair Kanun”, Sayı:8038, 19 Şubat 1952, s.1.

⁵⁸⁴ Gv.Binbaşı Hayri Bars, “Deniz Kuvvetleri Komutanımız Koramiral Sadık Altıncan'ın Yunanistan Ziyareti”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 402, (Ocak 1953), s.193-204.

belirlenmiştir.⁵⁸⁵ Böylece ileride Yunanistan ile yaşanacak sorunların temeli dostluk atmosferi içerisinde farkında olmadan atılmıştır. Benzer şekilde FIR hattının Ege’de sorumluluğunun Türkiye’nin onayı ile 1952 yılında Yunanistan’a verilmesi ve Yunanistan ile ilişkilerimizin iyi olduğu yıllarda bir iyi niyet jesti olarak itiraz edilmemesi ileriki yıllarda Ege’de bir başka egemenlik sorununa yol açacaktı.⁵⁸⁶ Bütün bu gelişmeler, deniz stratejisine gereken önemin verilmemesi, doktrinel eksiklikler ve duygusal yaklaşımların Türkiye’nin deniz alaka ve menfaatlerine ne gibi olumsuzluklar yaratabileceğini gösterir niteliktedir.

NATO’ya dahil olduğunda Boğazlardan ve Karadeniz’den sorumlu olacak deniz kuvvetleri için hala bir talimname geliştirilmemiştir. Donanma, Genelkurmay tarafından verilecek emre istinaden görev yapan bir makam olarak teşkil edilmişti.⁵⁸⁷ Bu sebeple boğazlar hala müstahkem mevki komutanlıkları ile korunuyordu. Denizciler, boğazların savunmasının kendilerine verilmesini istiyorlardı. Bu yöndeki ilk talimname 25 Ekim 1950 tarihinde Yavuz gemisinin amiral salonunda Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut’a arz edilmiştir. Talimnamede, deniz kuvvetlerinin memleketin deniz savunmasından sorumlu olduğu belirtilmiştir. Ancak Genelkurmay Başkanı, “*Memleket savunması açısından deniz kuvveti bizim için fantezi bir kuvvettir. Savunmamızı kara kuvvetleriyle yapacağız*” diyerek talimnameyi reddetmiştir.⁵⁸⁸ Kara kuvvetleri tarafından deniz kuvvetleri önemsiz bir kuvvet olarak görülmeye devam edilmiştir.⁵⁸⁹ Ancak 1952 yılında NATO’ya katılım sonrası boğazların savunulması konseptinde değişikliğe gidilmek ve deniz kuvvetlerine de sorumluluk verilmek zorunda kalınmıştır. 1951 yılına kadar İstanbul ve Çanakkale Boğazları sanki birer kara müstahkem mevkiymiş gibi birinci ve ikinci kolorduya bağlı olarak görev yapmıştır. Kolordu komutanının yanında albay rütbesindeki bir deniz subayı danışman olarak görevlendirilerek boğazlara yönelik stratejik konular çözülmeye çalışılmıştır.⁵⁹⁰ Bu konsept, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Trakya’da bulunan kara ordularının geri emniyetinin sağlanması üzerine oluşturulmuş ve savaş sonrası NATO içerisinde geçerliliğini yitirmiş bir konseptti. Tatbikatlara gözlemci olarak katılan İngiliz Ataşenin raporunda da tatbikatların hala Çatalca hattının ve

⁵⁸⁵ NATO 3340/11-3, s.14.

⁵⁸⁶ Necip Toruntay, **Orgeneral TORUMTAY’ın Anıları**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994, s.75.

⁵⁸⁷ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s.81.

⁵⁸⁸ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 2*, s.708.

⁵⁸⁹ Gülen, s.360; Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 2*, s.588-614.

⁵⁹⁰ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 2*, s.475.

boğazların kara birlikleri tarafından korunması üzerine gerçekçi olmayan bir senaryo ile yapıldığı belirtilmiştir.⁵⁹¹ Boğazların sorumluluğu ancak 1952 yılından itibaren deniz kuvvetlerine teslim edilmiş, bu tarihten itibaren “*Dosta açık, düşmana kapalı tutma*” konsepti belirlenmiştir.⁵⁹²

NATO’nun stratejisine göre üye devletlerin silahlı kuvvetlerinin miktar ve şekli, senelik olarak yapılan tetkiklerle belirlenmektedir NATO’nun en önemli görevlerinden biri olan üye devletlerin silahlı kuvvetlerinin ulaşması gerektiği seviye bu şekilde belirleniyordu.⁵⁹³ Karadeniz’e kıyısı olan tek NATO üyesi ülke olması ve Montrö kısıtlamaları kapsamında Karadeniz’de denizaltı yüzdürebilecek tek NATO üye ülkenin Türkiye olması sebebiyle, Türkiye’ye yönelik yardımlar ona verilen sorumluluk sahasına göre yapılmıştır. Yardımların belirlenmesi amacıyla Amerikalı heyetler sıklıkla Türkiye’yi ziyaret etmiştir. NATO Müttefik Deniz Başkomutanı Oramiral L.Mc.Cormick 2 Ekim 1952’de Türkiye’ye gelerek, Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Sadık Altıncan ve Milli Savunma Bakanı Hulusi Köymen ile yapılacak yardımlar ile ilgili görüşmelerde bulunmuştur.⁵⁹⁴ Amerikan heyet başkanı “*Türk Deniz Kuvvetleri komünizme karşı bir kaledir ve bu devam etmelidir.*” diyerek donanmanın soğuk savaş dönemindeki görevini belirtmiştir.⁵⁹⁵

Türkiye’ye yapılan yardımlarda dikkat çeken husus Türkiye’ye büyük muhripler yerine denizaltı yardımı yapılması olmuştur. Karadeniz’de denizaltı yüzdürebilecek tek ülkenin Türkiye olması sebebiyle ABD’nin yardımları denizaltı odaklıydı.⁵⁹⁶ NATO’nun ileri bölge stratejisine göre, Türk Boğazları NATO’nun ileri bölge sorumluluk alanlarından biriydi.⁵⁹⁷ Sovyetler Birliği’ne karşı olabildiğince doğudan korunmaya başlamalıydı.⁵⁹⁸ Bu sebeple Türk donanmasının gelişimi ve olası Karadeniz hareketine destek için Türkiye’ye denizaltı desteği sağlanması,⁵⁹⁹ bu denizaltılar ile de Sovyetlerin Akdeniz’e çıkmasının engellenmesi öngörülmüştür.⁶⁰⁰

⁵⁹¹ FO 371/107578, “Annual report on the Turkish Navy for 1952; transfer of naval repair base and training school at Iskenderun to the Turkish Navy 1953”, The National Archives , 26 Şubat 1953, Bölüm 3.

⁵⁹² Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı, 2019, https://www.dzkk.tsk.tr/pages/denizwiki/konular.php?icerik_id=6&dil=1&wiki=1&catid=4, (13 Nisan 2020)

⁵⁹³ Hv.Kd.Bnb. Numan Topa, “NATO’nun Kuruluş Yıldönümü”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 414, (Temmuz 1956), s.49.

⁵⁹⁴ Gv.Bnb.Hayri Bars, “Birleşik Amerika Bahriye Bakanı Dan a.Kimball’ın Türkiye’yi Ziyareti”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 402, (Ocak 1953), s.2-5.

⁵⁹⁵ Raşit Metel, **Türk Denizaltıcılık Tarihi**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 1960, s.100-150.

⁵⁹⁶ Cem Gürdeniz, **Hedefteki Donanma**, 2. Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi , 2013, s.98-104.

⁵⁹⁷ NATO 3340/11-3, “SHAPE History : The New Approach 1953-1956”, NATO Archives, 7 September 1976, s.73.

⁵⁹⁸ NATO 3340/11-3, s.107.

⁵⁹⁹ NATO 3340/11-3,s.164.

⁶⁰⁰ NATO 3340/11-3, s.52.

Bu kapsamda, Askeri Komite tarafından her bir partner ülkenin efektif olarak müttefik savunmasına katkıda bulunması için 1963 yılına kadar sahip olması gerektiği asgari kuvvet yapısı belirlenmiştir. NATO stratejisine göre belirlenen bu yapıda, Türk Donanmasının denizaltıları hariç bir savunma donanması olduğu, boğazları kontrol altında tutabileceği, kendi karasularında sadece mayın tarama ve mayın döküş imkanı ile refakat imkan kabiliyetinin bulunduğu, mevcut 5 denizaltısına ilaveten, teslim alacağı denizaltılar ile birlikte planlanan denizaltı sayısının 11 olacağı, bu sebeple Karadeniz’de denizaltı hareketi icra edebilecek seviyeye gelebileceği belirtilmiştir.⁶⁰¹ Kısacası Karadeniz’e denizaltı çıkarabilen ve kıyısı olan tek NATO ülkesi olması sebebiyle Türkiye’ye önce Karadeniz sorumluluk sahası verilmiş, sonrasında da bu sorumluluk sahasının ve boğazların korumasına yönelik savunma ağırlıklı gemiler verilmiş, Karadeniz’e çıkabilmesi sebebiyle denizaltı gemisi yardımı yapılmıştır. Tablo-6’da Türkiye ve Yunanistan için belirlenen asgari kuvvet yapısı görülebilmektedir.

Tablo 6
1963 Yılı İtibariyle Ulaşılmaları Gereken Asgari Kuvvet Gereksinimleri

Gemi Tipi	Yunanistan	Türkiye
Denizaltı	4	11
Muhrip	6	8
Eskort Gemisi	6	8
Mayın Dökücü	2	6
Mayın Avlama	4	6
Hücumbot		8
LST (Tank Çıkarma Gemisi)	9	0
LCT (Tank Çıkarma Gemisi)	12	0

Kaynak: MC 70, “The Minimum Essential Force Requirements, 1958-1963”, NATO Archives, 29 January 1958, Annex 2, Appendix E, s.1-4.

Yunanistan açısından bakıldığında ise stratejik değerlendirme adalar üzerinden ele alınmış, Yunanistan’a Ege ve Doğu Akdeniz sorumluluğu verilmiş, Rusya’nın çevrelenmesinde Yunanistan’ın deniz gücünün çıkartma gemileri üzerine kurulmasına karar verilmiştir.⁶⁰² NATO’nun kuvvet gereksinimlerine göre, Yunanistan için 21 adet çıkarma gemisi öngörülmüştür.⁶⁰³ Böylece Yunanistan Deniz Kuvvetleri yapısı güç aktarımı yapabilen bir donanmaya evrilirken, Türk Deniz Kuvvetlerinin yapısı Sovyet

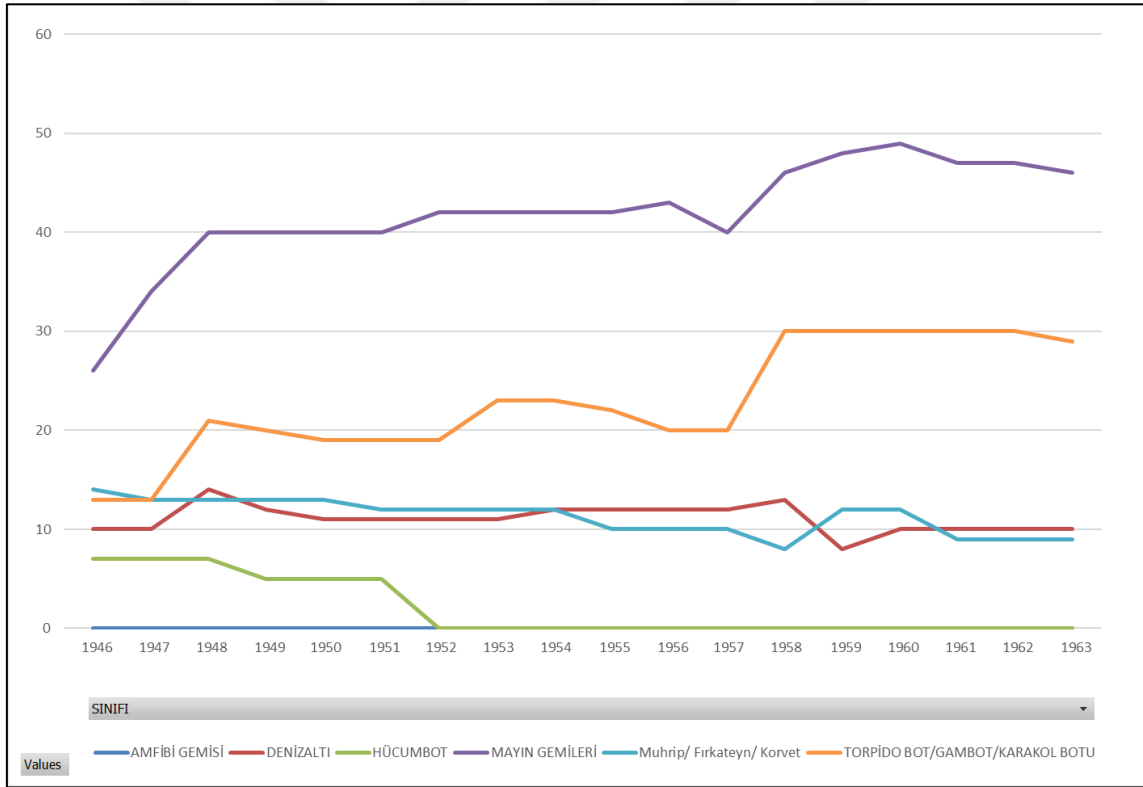
⁶⁰¹ MC 70, “The Minimum Essential Force Requirements, 1958-1963”, NATO Archives, 29 January 1958, Annex 2, Appendix E, s.1-4; NND 816034, s. 2.

⁶⁰² NATO 3340/11-3, s.70.

⁶⁰³ MC 70, Annex 2, Appendix E, s.1-4.

tehdidine karşı boğazları koruyan savunmacı bir yapıda kalmaya devam etmiştir. Deniz stratejisi açısından bakıldığında bu durum ileride Yunanistan'ın Ege ve Akdeniz'de Türkiye aleyhine güçlenmesine zemin hazırlamıştır.⁶⁰⁴

Şekil 7'de de görüleceği üzere, İkinci Dünya Savaşı sonrası mayın temizleme faaliyetleri ve boğazların savunulması amacıyla mayın gemileri ile karakol botları sayısında artış yaşanmış, ancak muhrip gibi büyük gemilerin, hücumbotların ve denizaltıların sayısında azalış yaşanmıştır. Özellikle bu dönemde Yavuz'un hizmet dışına ayrılması donanmanın etkinliğini de azaltmıştır. Mevcut gemiler de yaşlı ve onarıma ihtiyaç durumda hizmete devam etmiştir. Savunmaya yönelik bir strateji belirlenmesi ve güç aktarımına ihtiyaç olmayacağı düşüncesi sebebiyle hiç çıkarma gemisi temin edilmemiştir.⁶⁰⁵ Kısacası, savunma yetenekleri artarken taarruzi yetenekler zayıflamıştır.

Şekil 7: 1946-1963 Yılları Arası Türk Deniz Kuvvetleri Envanterindeki Gemi Sayıları

Kaynak: Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, **Cumhuriyet Donanması 1923-2005**, 2. Baskı, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005, s.10-318

⁶⁰⁴ Serkan Balkan ve Murat Yeşiltaş, "From Geopolitical Anxiety to Assertive Stance: The Historical Construction and Transformation of Turkish Naval Strategy", *Insight Turkey*, Vol. 25, No. 3, (Summer 2023), s.126.

⁶⁰⁵ Dz.Kur.Bnb.Naci Artun, "Üçüncü Dünya Harbinin Deniz Stratejisi Tahmini", **Donanma Dergisi**, Sayı: 405, (Ekim 1953), s.66.

Deniz kuvvetlerinin savunmacı bir stratejik oryantasyondan çıkarılması gerektiği fikri ilk defa 1959 yılında dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Fahri Korutürk tarafından “*Donanmamız Marmara Denizi donanması halindedir. Bu donanmayı bir Akdeniz ve Karadeniz donanması haline getirebiliriz*” şeklinde ifade edilmiştir.⁶⁰⁶ Donanmanın “Marmara Denizi Donanması” olduğu ve daha geniş bir jeopolitik perspektife sahip olması gerektiği en üst seviyeden dile getirilmiş, ancak kara odaklı yaklaşım buna engel olmaya devam etmiştir. Donanmanın, İzmit Körfezinin sakin sularında yaptığı eğitim Karadeniz’in sakin olmayan sularına kıyaslandığında ne büyük gemilere ne de denizaltılara bir fayda sağlamıyordu.⁶⁰⁷ Donanma savaş sorası ilk defa Eylül 1946 da 19 parça gemi ile Marmara denizi dışına çıkarak İzmir’e intikal etmiştir. 1947 yılında ikinci tatbikat kapsamında 27 parça gemi ile Antalya’ya kadar gidilmiştir. 1949 yılında ise üçüncü tatbikat yapıp 22 parça gemi ile İskenderun’a kadar gidilmiştir.⁶⁰⁸ Bu donanmanın 1936 senesindeki Malta seyri sonrası ilk büyük sınavı olmuştu ancak bu tatbikatlar haricinde donanma Marmara Denizi ve Karadeniz’de görev yapmaya devam etmiş,⁶⁰⁹ derin su tecrübesi edinememiştir. Bu durum İngiliz Ataşe raporlarında da yer almış, donanmanın çok uzun zamandan beri derin sularda gerçek bir manevra yapmadığı, deniz kuvvetlerinde çok fazla üst rütbeli ve Alman eğitilmiş subay bulunmasının kuvvet yapısının çok ağır olmasına sebebiyet verdiği belirtilmiş, NATO’ya katılması ile birlikte deniz kuvvetlerinin etkinliğinin yavaş yavaş artacağı rapor edilmiştir.⁶¹⁰

3.1.2. Savunma Odaklı Stratejiye İtiraz Edilmesi

Deniz kuvvetleri askeri stratejide yer almaya başlasa da kurumsal açıdan diğer kuvvetleri ile kültür çatışması devam etmiştir. Silahlı kuvvetler yapısında egemen olan kara kuvvetleri personelinin denizciler üzerindeki yaklaşımı bu dönem de devam etmiştir. Kara kuvvetlerinin, deniz kuvvetleri üstünde çok fazla söz sahibi olmasından nefret edildiği İngiliz büyükelçilik raporlarına da girmiştir.⁶¹¹ Bu sebeple denizciler arasında “*Bahriye bahriyelileridir.*”⁶¹² söylemi gelişmiştir. Denizciler, hem kara kuvvetlerinin üzerlerinde kurduğu baskı dolayısıyla serbest hareket edememekten hem de hava

⁶⁰⁶ Hikmet Özdemir, **Fahri S. Korutürk**, Ankara: Deniz İkmal Komutanlığı Basımevi, 2006, s.45.

⁶⁰⁷ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)* Cilt 2, s.579.

⁶⁰⁸ Hergüner, *İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği*, s.373; Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s.99.

⁶⁰⁹ Gürdeniz, *Hedefteki Donanma*, s.109.

⁶¹⁰ **FO 371/107578**, 26 Şubat 1953, Ek 4 s.4-6 ve Sonuç.

⁶¹¹ **FO 371/87985**, 25 Ocak 1950, Lahika 12, s.1

⁶¹² **Donanma Dergisi**, “Donanma Dergisi için Düşünceler ve SERKLDORYAN”, Sayı: 425, (Nisan 1959), s.1.

kuvvetlerinin giderek daha fazla önem kazanmasından ve müstakil bir kuvvet olarak kurulmasından rahatsız olmuşlardır. Denizciler, Deniz Kuvvetleri Komutanının, “Marmara Denizi Donanması”, İngilizlerin “Küçük Gemi Donanması”⁶¹³ diye adlandırdıkları donanmanın büyük gemilerle donatılmış, üç boyutlu harekât kabiliyetine sahip, taarruzi bir donanmaya dönüşmesini arzulamışlardır. Bu yöndeki arzularını ve diğer kuvvetlere olan eleştirilerini de yine Deniz Kuvvetleri Dergilerinde yazdıkları yazılarda dile getirmeye devam etmişlerdir. Ayrıca, dayatılan Alman sistemi tamamen terk edilmiş iki dünya savaşını da kazanan ülkelerin sistemine geçiş bu dönemde başlamıştır.

3.1.2.1. Hava Kuvvetlerinin Müstakil Kuvvet Olarak Kuruluşuna İtiraz Edilmesi

İkinci Dünya Savaşı sırasında hava kuvvetlerinin yıkıcı etkisinin görülmesi ve öneminin giderek arttığının düşünülmesi sonrası Türk Hava Kuvvetleri müstakil bir kuvvet olarak daha savaş bitmeden 1944 yılında kurulmuş ve 1947 yılında ordu seviyesine yükseltilmiştir.⁶¹⁴ Deniz kuvvetleri yeterince önemli bir kuvvet olarak görülmediği için, müstakil olarak kurulmamış ve görevine Genelkurmay Başkanlığında daire seviyesinde devam etmiştir. Donanmanın Osmanlı döneminden beri görev yapmasına ve hatta hava kuvvetlerinin kurulma tarihi olarak kabul edilen ilk hava birliğinin 1911 yılında Bahriye Bakanlığına bağlı Deniz Tayyare Birliği olarak kurulmasına karşın deniz kuvvetlerinin müstakil bir kuvvet olarak kurulmayışı denizci personel tarafından hoş karşılanmamıştır. Silahlı kuvvetler içerisinde kendi grubunu tarihsel geçmişi daha gerilere gittiği için havacılardan daha üstün gören denizcilerin kurum kültürü açısından bu değişiklik kabul edilemez bir değişiklik olmuştur. Bu sebeple silahlı kuvvetler yapısındaki bu önemli değişikliğe olan itirazlarını ilk defa resmi bir yazı ile kaleme almışlardır. 1945 yılında Genelkurmay Başkanlığı 9’uncu Şubesi (Denizcilik Şube) tarafından “Deniz Kontrolü ve Bunun Esas unsuru Muharebe Gemisi” adıyla yayınlanan kitapçık deniz kuvvetleri dergisinde de ek olarak yayınlanmıştır. Daha önceki deniz kuvvetleri dergilerinde kaleme alınmış yazılardan farklı olarak, bu yazı şahıslar tarafından değil Genelkurmay Başkanlığı Denizcilik Şubesi tarafından kaleme alınmış ve daha sert bir tonda yazılmıştır. Bahse konu yazıda, hava kuvvetleri taraftarlarının haksız olduğunun İkinci Dünya Savaşı boyunca ortaya çıktığı, hava kuvvetlerinin öneminin çok abartıldığı, aksine deniz

⁶¹³ FO 371/87985, “Sir A. Bart Rumbold Letter”, The National Archives, 9 Ağustos 1950, s.1-2.

⁶¹⁴ Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Hava Kuvvetleri Komutanlığı- Tarihçe, 2021, <https://www.hvkk.tsk.tr/Custom/Hvkk/79> (25 Ekim 2021).

kuvvetlerinin öneminin daha da arttığı savaş boyunca karşılaşılan örnekler ile anlatılmaya çalışılmıştır. Genelkurmay Başkanlığı 9'uncu Şube tarafından, İkinci Dünya Savaşının başlamasından itibaren deniz kuvvetlerinin harbin gidişatında kazanan taraf lehine oynadığın rolün önemi bu kadar ortaya çıkmışken, hala bazı kesim insanların deniz kuvvetlerine gerek olmadığı yönünde düşündükleri, bu kişilerin hava kuvvetleri ile ilgili İkinci Dünya Savaşından yanlış dersler çıkarmaları sebebiyle bu şekilde düşündükleri, halbuki savaş boyunca deniz kuvvetleri aleyhine değil lehine neticeler çıktığı kanaatine varılmıştır.⁶¹⁵ Savaş boyunca hava kuvvetleri taraftarlarının iddia ettiğinin aksine, muhabere gemileri görevini sonuna kadar yaparak denizlerin sahibi olduklarını gösterdikleri belirtilmiştir.⁶¹⁶ Ticaretin kontrolünün artık önemli olduğu ve deniz yolu ile taşınacak malzemenin hava ve demir yolu ile taşınmasına imkan dahi olmadığı, denizlere hakim olanın karalara hakim olacağı vurgulanmıştır.⁶¹⁷ Hava kuvvetlerinin, deniz kuvvetlerinin yerini alamayacağı ancak onun ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmiştir.⁶¹⁸ Ayrıca yazının amacının deniz kuvvetleri propagandası yapmak olmadığı ancak hava silahının hala müstakil bir kuvvet olarak mütalaa edilemeyeceği vurgulanmıştır.⁶¹⁹ Denizciler, deniz kuvvetlerinin görevini hava kuvvetlerine devreden milletlerin zafer yerine yenilgi ile yüzleşeceğini düşünmüştür.⁶²⁰ Hava kuvvetleri müstakil olarak değil, deniz hava kuvveti ve kara hava kuvveti olarak ikiye ayrılmalı ve diğer kuvvetlere bağlı olmalıydı. Hava kuvvetlerinin tek başına diğer kuvvetlerin görevlerini başaramayacağına inanılıyordu.⁶²¹ Denizcilere göre hava kuvvetleri destekçileri tarafından muhabere gemilerine gerek kalmadığı düşüncesi mantıklı bir çerçeveye oturtulamamıştır. Hala muhabere gemisi yerine hafif gemileri savunanlar bulunmaktadır ancak deniz kuvvetlerinin bel kemiği olan büyük gemilerden vazgeçilmemesi gerektiği düşünülmekteydi.⁶²² Deniz kuvvetleri, resmi ağızdan hava kuvvetlerinin müstakil bir

⁶¹⁵ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, "Deniz Kontrolü ve Bunun Esas unsuru Muharebe Gemisi", **Deniz Mecmuası**, Sayı :373 Eki, (Ocak 1945), s.1,21

⁶¹⁶ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, *Deniz Kontrolü ve Bunun Esas unsuru Muharebe Gemisi*, s.39.

⁶¹⁷ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, *Deniz Kontrolü ve Bunun Esas unsuru Muharebe Gemisi*, s.5.

⁶¹⁸ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, *Deniz Kontrolü ve Bunun Esas unsuru Muharebe Gemisi*, s.15.

⁶¹⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, *Deniz Kontrolü ve Bunun Esas unsuru Muharebe Gemisi*, s.42.

⁶²⁰ Tuğrul, *Memleket Müdafası ve Donanma*, s.119.

⁶²¹ Albatros, *Zihinleri Kurcalayan Bir Mesele : Deniz mi, Kara mı, Hava mı?*, s.29.

⁶²² Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, *Deniz Kontrolü ve Bunun Esas unsuru Muharebe Gemisi*, s.38.

birlik olarak kurulmasının doğru olmadığını belirtmiş ve deniz kuvvetlerinin öneminin daha da arttığını anlatmaya çalışmış ancak mevcut statüde bir değişiklik olmamıştır. Dikkat çeken bir diğer nokta da denizcilerin kara kuvvetleri karşısında ikincil bir role itilmekten rahatsızlık duymalarına rağmen benzeri bir bakış açısını denizcilerin de hava kuvvetlerine karşı takınmış olmalarıdır. Bu durumda, kurum içi ve kültürlerarası çekişmenin Türk Silahlı Kuvvetlerinde olduğunu göstermektedir.

3.1.2.2. Üç Boyutlu Harekât İcra Eden Donanma Arzusu

Denizcilere göre, İkinci Dünya Savaşında “Deniz - Hava Mücadelesinin” en çok öne çıkan gelişme olduğu, Almanya’nın büyük bir hava kuvveti ile üstünlük sağlayabileceğini düşündüğü, en büyük düşmanı İngiltere’nin ise donanma inşasına önem verdiği belirtilmiştir.⁶²³ İki dünya savaşının da galiplerinin denizci devlet olduğu, olası bir üçüncü dünya savaşının da deniz hakimiyetini elinde bulunduran tarafın kazanacağı düşünülmüştür. Böylece “*Denizlere hakim olan dünyaya hakim olur*” sözü güçlü bir donanmaya sahip olmanın gerekliliğini vurgulamak için kullanılmaya başlamıştır.⁶²⁴ Denizlerde güçlü olan devletlerin zengin ve ileri seviyede oldukları, denizden gelecek refahın temin edilmesi ve denizlerdeki hak ve menfaatlerin korunması ancak bir deniz kuvveti ile sağlanabileceği vurgulanmıştır.⁶²⁵ Donanması olan devletlerin, ticaret iktisat ve servet bakımından kudretli olacağı ve sözü dinlenen bir devlet haline geleceği, tarihte sadece kara kuvvetlerine dayanarak kurulan bir imparatorluk olmadığı vurgulanmış, bu sebeple “*donanma, donanma ve yine donanma*” söylemi ile donanmaya sahip olma arzusu belirtilmiştir.⁶²⁶ Deniz meselelerinden uzak kalan milletlerin, donanmalarını kara harbi esaslarına göre yetiştirdikleri ve donanmalarını sahil koruma vasıtası olarak gördükleri, denizci devletlerin ise donanmayı milletin deniz menfaatlerini koruyacak ve barış ekonomisinin savaş ekonomisine geçildiği durumlarda ekonomiyi besleyecek bir güç olarak görüldüğü belirtilmiştir.⁶²⁷ Tarihte, zaman zaman deniz kuvvetini sadece kıyıların bekçisi olarak kabul eden düşüncelerin olduğu, ancak bu sakat zihniyete istinaden meydana getirilmiş donanmaların ya görevlerini yerine getiremediği ya da kısa ömürlü

⁶²³ Bargut, *Dar Denizlerde Deniz ve Hava Mücadelesi*”, s.14.

⁶²⁴ Dz.Kur.Bnb.Şemsi Tarın, “Gelecek Bir Harbde atlantik Paktı Devletleri ile Sovyet Rusya Deniz Stratejileri ne olabilir?”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 396, (Temmuz 1951), s.37.

⁶²⁵ MSB Dz.Kv.K.Eğitim Şubesi, “Donanma Günü Yayınları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 389 Eki, 1949, s.33.

⁶²⁶ Kemal Kulergin, “Neden Donanma?”, **Derya**, Yıl:1, Sayı:4, (1 Ocak 1968), s.12.

⁶²⁷ Emekli Tümamiral Afif Büyüktuğrul, “Deniz Kuvvetlerinde Teşkilat ve Doktrin Değişikliği”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 453, (Nisan 1966), s.2.

oldukları belirtilmiştir.⁶²⁸ Denizcilere göre, Türkiye saf bir kara devleti olmaktan çıkmalı ve Akdeniz'deki coğrafi konumunu uygun olarak güçlü bir deniz gücü oluşturmalıdır. Haritada tutunabilmenin ancak böyle bir deniz politikası ile mümkün olabileceği düşünülüyordu.⁶²⁹

Karar alıcılar tarafından donanmanın pahalı bir kuvvet olarak düşünüldüğü, Türkiye için donanmanın fantezi bir kuvvet olduğu düşüncesiyle denizcilerin uzun süre mücadele etmek zorunda kaldıkları, donanmanın sadece bir silahlı kuvvet olduğu fikrinin terkedilmesi gerektiği ve donanmanın deniz yollarını ve deniz hak ve menfaatlerini korumakla yükümlü bir güç unsuru olduğunun anlaşılması gerektiği vurgulanmıştır.⁶³⁰ Ada ve yarımada yaşayan denizci milletlere göre kıyaslandığında Türkiye'nin geride kaldığı ve ilk olarak yurt genelinde propaganda başlatılarak denizcilik sevgisinin ülke çapında aşılması gerektiği, bu sayede 50 yıl sonra gemi inşa eden ve satan bir seviyeye gelinebileceği vurgulanmıştır.⁶³¹ Türk ticaret gemilerinin tonajının neredeyse yok denecek seviyede olduğu, topraktaki madenler gibi denizdeki servetin de hemen göze çarpmayacağı onu görmek, bilmek ve işlemek gerektiği, bunun içinde donanma ve ticaret filosuna ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.⁶³²

Denizcileri en çok rahatsız eden konuların başında hava kuvvetlerine giderek daha fazla önem verilmesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte hava kuvvetleri unsurlarının, duruş gücü zayıf gemiler üzerinde aldığı başarılarla bakarak harp gemileri yerine uçakların geçeceği düşüncesinin yanlış olduğunun savaş sonunda ortaya çıktığı, hava kuvvetlerinin tek başına savaşta bir netice alamayacağı ve kara ile deniz kuvvetlerinin yardımcısı olabileceği düşünülmüştür.⁶³³ Hava silahının ortaya çıkması ile deniz silahlarına artık gerek kalmadığı yönünde iddialara cevaben, bu yönde oluşturulan kararların acele verildiği, eskiden deniz kuvveti denildiğinde ilk akla gelenin deniz unsurları olduğunu ancak ikinci dünya savaşının bitmesi ile birlikte artık deniz kuvvetinin deniz unsurları ile beraber hem hava hem de kara unsurlarını içerisinde barındırdığı vurgulanmıştır. Deniz

⁶²⁸ Faik Taluy, "Deniz Ulaştırması ve Deniz Endüstrisinde Yer Alan Gelişmeler", **Derya**, Yıl:1, Sayı:4, (1 Ocak 1968), s. 13.

⁶²⁹ Amiral Afif Büyüktuğrul, "Dünkü ve Bugünkü Akdeniz", **Donanma Dergisi**, Sayı: 444, (Ocak 1964), s.7.

⁶³⁰ Emekli Tümamiral Afif Büyüktuğrul, "İstiklal Savaşı ve Cumhuriyetin Deniz Gücü", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 463, (Ekim 1968), s.25.

⁶³¹ As.Y.Müh.Vehip Engin, "Gemi Yapma ve Yaşatma İmkânlarımız", **Donanma Dergisi**, Sayı: 400, (Temmuz 1952), s.86-90.

⁶³² İsmail Duygu, "Ticaret Denizciliği ve Harp Gücü Üzerindeki Tesirleri", **Donanma Dergisi**, Sayı: 400, (Temmuz 1952), s.109-112.

⁶³³ Kur.Alb.T.Samurkaş, "Donanma ihtiyacı hakkında kesin kararlar verildi", **Donanma Dergisi**, Sayı: 383, (Nisan 1948), s.10

kuvvetlerinin yüzen, havada uçan, karada savaşabilen karma bir hal aldığı, artık hava silahının deniz kuvvetleri arasında yeni ek bir silah olarak yerini aldığı, gelecekte büyük tonajlı gemilerin denizlerin hâkimi olmasına devam edeceği belirtilmiştir.⁶³⁴ Deniz Kuvvetleri Dergisinde yer alan bu çalışmalar, deniz stratejisi ve savaşın değişen karakteri hakkında ciddi bir uyanışın olduğunu göstermektedir.

Uçakların çok gelişmesi sebebiyle, deniz kuvvetlerinin öneminin kaybettiği düşüncesi yeniden gündeme gelmiş olsa da, bunun hatalı olduğunun Kore Harbi ile bir kez daha ortaya çıktığı, Kore Harbinde de çok üstün bir hava kuvveti kullanıldığı ancak düşmanın ilerlemesinin durdurulmasına yetmediği, bu sebeple üç boyutlu harp yeteneğine sahip deniz kuvvetlerine sahip olmanın önemli olduğu, savunmaya kıyıların gerisinde değil denizlerin ilerisinde başlanması gerektiği vurgulanmıştır.⁶³⁵ Denizciler, Cumhuriyetin ilk yıllarında içerisinde hava unsurlarının da olduğu büyük bir donanma arzu etmişlerdi. Şimdi ise yeni harp silahların çıkmasıyla birlikte, 3 boyutlu harekât yapabilen bir donanma istiyorlardı. Dünya servetlerinin denizler üzerinden akmaya devam ettiği müddetçe, deniz yolları üzerindeki menfaatlerin korunması için her türlü hava şartında görev yapabilen, denizaltı, hava unsurları ve amfibi unsurları ile donatılmış deniz kuvvetlerine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.⁶³⁶

Devletin siyasetinin bir aracı olarak görülen deniz kuvvetlerinin, gelecekte üstüne düşebilecek olası görevleri yerine getirebilmesi için bu yönde bir donanma oluşturulması, bunun için de 10 yıllık bir bahriye programına ihtiyaç duyulduğu ve tüm bunların sağlanması için her sene bütçeden makul pay alması gerektiği vurgulanmıştır.⁶³⁷ Denizcilere göre, savunma odaklı bir strateji izlense bile sadece savunma ağırlıklı unsurlara bel bağlanmasının doğru olmadığı, üç boyutlu harekât kabiliyetine sahip bir donanma inşası için bütçeden deniz kuvvetleri için ayrılan miktarın diğer kuvvetlerden az olmaması gerektiği belirtilmiştir.⁶³⁸

⁶³⁴ Erilkun, *Geleceğin Deniz Savaşları Hakkında Bir Etüt*, s.11- 12.

⁶³⁵ Muzaffer Elaldi, “Deniz Kuvvetinin Bugünkü Rolü”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 432 ve 433, (Ocak-Nisan 1961), s.7-8.

⁶³⁶ Gv.Yzb. T. Ülgen, “Pentagon Meydan Muharebesi: Uçak Gemisi mi Uçak mı Münakaşası”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 390, (Ocak 1950), s.26.

⁶³⁷ Tümamiral Zeki Özak, “Bir Bahriye Programına Duyulan İhtiyaç”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 409, (Ekim 1954), s.31.

⁶³⁸ Tuğamiral Celal Eyiceoğlu, “Geçmişte ve Şimdi Gölcük Deniz Fabrikaları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 439, (Ekim 1962), s.12.

Artık savaşın kıtalar arasında yaşandığı ve deniz aşırı hareketlerde çıkarmanın öne çıkmaya başladığı,⁶³⁹ deniz kuvvetlerinin de çıkarma hareketleri için piyade unsuruna sahip olması gerektiği ve amfibi hareket yapabilmesinin önemli olduğu belirtilmiştir.⁶⁴⁰ Ayrıca, artık hava unsurlarının da deniz kuvvetlerinin içinde yer aldığı ve modern deniz kuvvetlerinin deniz ve hava unsurlarından müşterek olarak oluşturulduğu belirtilmiştir.⁶⁴¹ Deniz kuvvetlerinin sadece yüzer unsurlardan oluşmadığı, deniz kuvvetlerinin giderek yeni görevler alması ile birlikte deniz hava ve deniz piyade sınıflarının artık deniz kuvvetleri bünyesinde yer alması gerektiği ve bu sınıfların deniz kuvvetleri içerisinde kendi muharebe usulleriyle yetiştirilmesi gerektiği,⁶⁴² geleceğin donanmasında ihtiyaç olması sebebiyle artık bir deniz hava sınıfının⁶⁴³ ve amfibi hareketi için deniz piyade birliğinin kurulması gerektiği belirtilmiştir.⁶⁴⁴

Deniz piyade ve deniz hava birliklerinin yanı sıra, hareketin üçüncü boyutunu gerçekleştirecek deniz unsurlarının da savunma amaçlı değil ofansif olması gerektiği ve büyük savaş gemilerinin temin edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Atom silahına sahip olarak donanmaya ihtiyaç kalmayacağı, yalnızca ticaret filosu bulundurulmasının yeterli olabileceği fikrini ileri sürenlerin hatalı olduğu ve ticaret filosunun donanmasız yaşamayacağı düşünülmüştür.⁶⁴⁵ Türk Deniz Kuvvetlerinin, hür dünyanın sağ kanadının ileri müdafaasına tahsis olduğu,⁶⁴⁶ ancak **NATO ittifakının Türk Deniz Kuvvetlerini büyük gemiler ile takviye etmeye lüzum görmediği** belirtilmiş ve bu durumdan duyulan rahatsızlık vurgulanmıştır. Denizcilere göre, Türk Deniz Kuvvetleri Karadeniz ve Doğu Akdeniz olmak üzere iki farklı harekât sahasında görev yapması gerektiği, bu sebeple de büyük gemilere ihtiyaç duyacağı, deniz kuvvetlerine nükleer denizaltı yardımının yapılmasının Karadeniz’de Sovyetlere karşı üstünlük sağlayacağı değerlendirilmiştir.⁶⁴⁷ Bu zamana kadar keşfedilen silah sistemlerinin en gelişmişisi olarak

⁶³⁹ Kur.Çnyzb.M.Yurdakuler, “II. Cihan Savaşı Tecrübelerine Göre Çıkarma Hazırlıkları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 394, (Ocak 1951), s.52.

⁶⁴⁰ Dz.Kur.Bnb.Naci Artun, “Harb Gücü ve Deniz Ulaştırması”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 399, (Nisan 1952), s.23-24.

⁶⁴¹ Artun, *Harb Gücü ve Deniz Ulaştırması*, s.16.

⁶⁴² Gv.Kd.Üstğm.Mert Bayat, “Aramızda Görmek İstedığımız İki Arkadaş”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 410, (Ocak 1955), s.54-57.

⁶⁴³ Mk.Kd.Yzb. Sedat Çiner, “Bugünün ve Yarının Donanmalarının Beklediği Personel”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 402, (Ocak 1953), s.83.

⁶⁴⁴ Emekli Gv.Alb. Ekrem Tetik, “Filo Yeni Deniz Piyade Kuvveti”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 430-431, (Temmuz-Ekim 1960), s.48-50.

⁶⁴⁵ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, “Donanma Günü Yayınları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 385 Eki, (1948), s.25.

⁶⁴⁶ Yarbay Yavuz Senemoğlu, “Yürüyüş Tempomuz”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 427, (Ekim 1959), s.40.

⁶⁴⁷ Aydın Arıman, “Atomik Denizaltı Gemileri ve Bir Teklif”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 427, (Ekim 1959), s.80-83.

kabul edilmesi, manevra kabiliyetinin yüksek olması, ikmale az ihtiyaç duyması, satha çıkmadan uzun süre seyir imkanına sahip olması, düşman sahillerinden kendi sahillerine kadar geniş görev alanına sahip olması nedenleriyle bu tip denizaltılar ile başa çıkabilecek bir silah olmadığına inanılıyordu.⁶⁴⁸ Ayrıca Sovyet görev gruplarına ya da Sovyet denizaltı gemilerine karşı veya Sovyet ulaştırmasına taarruz edebilmesi amacıyla, nükleer denizaltıların çok önemli olduğu, bu tip denizaltıların hem savunma hem de taarruz amacıyla kullanılabileceği, bu sebeple temin edilmesi gereken bir unsur olduğu düşünülmüştür.⁶⁴⁹

Doğan, Martı ve Denizkuşu, donanma envanterine 1931 senesinde ilk kez girmiş, ancak bu hücumbotlara aynı zamanda avcı bot görevinin yaptırılmaya çalışılması sebebiyle tam kifayet sağlanamamıştır. Daha sonradan envantere giren Yıldırım, Şimşek, Bora, Kasırga ve Tayfun hücumbotları da duruş ve vuruş gücü açısından istenileni verememiştir. Bu sebeple hücumbotun kıymetinin küçümsendiği, ancak muharebe ve kruvazör gibi büyük harp gemilerine sahip olmayan küçük bahriyeler için denizaltıların yanında kullanılması gereken en mühim silah olduğu belirtilmiştir.⁶⁵⁰ Savunma stratejisi takip edilse bile hareketin daima taarruzi olması gerektiği, boğazların savunma maksadıyla kapatılmasında hücumbotların boğazlardan uzak karakol hizmetlerinde taarruzi olarak kullanılabileceği, bu sebeple hücumbot temin edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁶⁵¹

Güdümlü merminin öneminin giderek artmaya başlaması denizcilerin dikkatini çekmiş ve sahip olunması gereken diğer bir silah olarak değerlendirilmiştir.⁶⁵² Artık gözle atış tekniğinin uzun mesafeli hedeflerin vurulmasına imkân tanımaması, kıyı topçusundan ziyade donanmada güdümlü mermilerin kullanılması hem su üstü hem de denizaltılara karşı kullanılabilmesi sebebiyle envantere girmesi istenmiştir.⁶⁵³ Güdümlü mermiler ile donatılmış su üstü ve su altı unsurlar ile güdümlü mermiler ile donatılmış uçak gemisine sahip bir donanma arzulanmıştır.⁶⁵⁴

⁶⁴⁸ Gv.Kd.Yzb.Oğuz Karaca, “Atomla Müteharrik Denizaltıların Tahribi”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 435, (Ekim 1961), s.37-42.

⁶⁴⁹ Dz.Bnb.Necdet Şener, “Gelecek Bir Harbde Sovyet ve Amerikan Denizaltı Gemileri ile Mücadele”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 434, (Haziran 1961), s.22-29.

⁶⁵⁰ Dz.Kur.Alb. Adnan Tınaz, “Hücumbotu Meselesi”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 395, (Nisan 1951), s.1-4.

⁶⁵¹ Muzaffer Elaldı, “Özlediğimiz Silah Hücumbot”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 438, (Temmuz 1962), s.45-48.

⁶⁵² Gv.Yzb.Selçuk Kulen, “Güdümlü Mermi ve Roketlere Toplu Bir Bakış”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 437, (Nisan 1962), s.26.

⁶⁵³ Dz.Bnb. Şahap Karapınar, “Elektronik Harbi ve Güdümlü Mermiler”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 402, (Ocak 1953), s.89-92.

⁶⁵⁴ Gv.Üsteğmen Osman Öndeş, “Silahlarda İnkılap”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 423, (Nisan 1958), s.13.

Tüm bunların yanında, Sovyetlerin en kuvvetli silahının denizaltıları olduğu bir ortamda, torpido ve mayının hala denizaltılara karşı en etkili silah olarak düşünülmesi sebebiyle donanma envanterinde bulunması gerektiği,⁶⁵⁵ torpido silahının çeşitli su üstü unsurlarında da kitle halinde kullanılmasının faydalı olacağı belirtilmiştir.⁶⁵⁶ Üç tarafı denizlerle çevrili olması ve karayollarının henüz kifayetsiz bulunması sebebiyle donanmaya İkinci Dünya Savaşında ön plana çıkan hastane gemilerinden de kazandırılması istenmiştir.⁶⁵⁷

Denizciler, düşmanın büyüklüğü ne olursa olsun ve karadan gelecek tehlike ne kadar büyük olursa olsun dünya üzerinde refah içerisinde yaşamak isteniyorsa er ya da geç bir donanma inşa etmek mecburiyetinde olduğunu düşünüyorlardı.⁶⁵⁸ Deniz Kuvvetlerinin, Hava ve Kara Kuvvetlerinden en önemli farkının, sağladığı deniz kontrolü sayesinde hem savaşı hem de milleti beslemeye devam etmesi olduğu, vazifesi bu kadar önemli iken devlet adamlarının Deniz Kuvvetlerini, Hava ve Kara Kuvvetleri ile aynı karakterde olduğunu düşünmelerinin bir hata olduğu nitelendirilmiştir.⁶⁵⁹ Genelkurmay altında kurulan sıkı merkeziyet sisteminin Silahlı Kuvvetlere bir fayda sağlamadığı, Genelkurmay Başkanı emrinde çok geniş yetkilere sahip bir Deniz Kuvvetleri Komutanı olmasının zaruri olduğu düşünülmüştür.⁶⁶⁰ Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında Alman Amirallerin, İkinci Dünya Savaşında İtalyan Amirallerin savaşı yetkisizlik nedeniyle kaybettikleri, bu sebeple Genelkurmay'ın deniz meselelerini iyi bilmesi ve Deniz Kuvvetleri Komutanına geniş yetkiler tanınması gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁶¹ Milli güvenlikten sorumlu olanların donanmayı güçlü hale getirmeli ve deniz üstü, altı ve hava unsurlarıyla üç boyutlu harp yapan ve geniş yetkili tek bir komutana bağlı bir hale getirilmesi istenmiştir.⁶⁶²

⁶⁵⁵ Gv.Kd.Yzb. Muzaffer Tayfun, "Sovyet Deniz Kuvvetlerinin Arz Ettiği Tehlike", **Donanma Dergisi**, Sayı: 402, (Ocak 1953), s.67-68.

⁶⁵⁶ Kur.Alb. N.Tiryaki, "Torpido Silahının Kitle Halinde Kullanılması ve Bu Takdirde İmkan ve Verimi", **Donanma Dergisi**, Sayı: 412, (Ocak 1956), s.1-20.

⁶⁵⁷ Dz.Hst.Tıbbi Kimya Müt.Dr. Tahir Tağ, "Modern Hastane Gemileri", **Donanma Dergisi**, Sayı: 388, (Temmuz 1949), s.61.

⁶⁵⁸ Dz.Kur.Yzb.Fahri Korutürk, "Skagerrak Deniz Muharebesi Hakkında Bir Konferans", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 338, (Ekim 1935), s.831.

⁶⁵⁹ Emekli Tümamiral Afif Büyüktuğrul, "Yabancı Devletlerin Deniz Politikaları", **Donanma Dergisi**, Sayı: 449, (Nisan 1965), s.15.

⁶⁶⁰ Emekli Tümamiral Afif Büyüktuğrul, "Milli Güvenlik Politikasında Deniz Kuvvetleri", **Donanma Dergisi**, Sayı: 448, (Ocak 1965), s.16-17.

⁶⁶¹ Büyüktuğrul, *Milli Güvenlik Politikasında Deniz Kuvvetleri*, s.13.

⁶⁶² Büyüktuğrul, *Milli Güvenlik Politikasında Deniz Kuvvetleri*, s.19.

Denizciler, teknolojik gelişmeleri İkinci Dünya Savaşı sonrası da yakından takip etmiş ve nasıl bir donanmaya sahip olunması gerektiğini Deniz Kuvvetleri Dergilerinde anlatmaya çalışmışlardır. Çağın gerektirdiği donanma ihtiyaçlarını ortaya koymuşlar, ancak arzu ettikleri donanmaya sahip olamamışlardır. Deniz Kuvvetleri Boğazları savunan ve Karadeniz harekât alanında görev yapan güç aktarım kapasitesi olmayan küçük ölçekli bir donanma olarak kalmıştır. Bu konuda denizcilerin ne kadar haklı olduğu, değişen savaş şartlarının ne denli etraflıca dergide yazılan yazılarda ele alındığı ve öncesinde izlenen yaklaşımın hata olduğuna dair ilk somut tecrübe 1963 Kıbrıs krizi ile ortaya çıkmıştır. 1963 Kıbrıs Krizi devam eden fikirsel uyanışın somut olarak yüzleşilmesi anlamına gelecektir

3.1.2.3. Deniz Kuvvetlerinin Müstakil Bir Kuvvet Olarak Kuruluşu ve Kendi Kurumsal Kültürünü Yeniden İnşa Etmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrası Fevzi Çakmak'ın emekliliğe sevk edilmesi ve Donanma Komutanı Şükrü Okan'ın değişmesi deniz kuvvetlerine hareket alanı açmaya başlamıştır. Şükrü Okan 1935 yılında Cumhuriyetin ilk amirali olarak başladığı ve 1945 yılına kadar devam ettirdiği görevi sırasında bir söylem ya da strateji geliştirememiş, deniz kuvvetlerinin geleneklerini koruyamamıştı. Komuta yapısının değişmesi ile birlikte, deniz kuvvetlerinde daha önce yapılamayan yapısal değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Savaş sonrası ortaya çıkan düzende savunma ihtiyaçlarına göre ileri üsler kurulmuştur. 13 Ekim 1946'da Trabzon Deniz İleri Üs Komutanlığı⁶⁶³, 25 Eylül 1947'de Sinop'ta Deniz Üs Komutanlığı⁶⁶⁴ ve 11 Ağustos 1947'de Karadeniz Ereğli'de Deniz Komutanlığı⁶⁶⁵ kurulmuştur. İleri üslerin önemi denizciler tarafından vurgulanmış ve üslerden faydalanmasını bilen donanmaların deniz egemenliğini elinde tutacağı düşünülmüş,⁶⁶⁶ ancak donanma olmadan ileri üs kurulması “nöbetçisi olmayan nöbet kulübelerine” benzetilmiş, inşa edilen ileri üslere uygun donanma inşası talep edilmiştir.⁶⁶⁷ Verilen örneklerin kara kuvvetlerinin anlayacağı şekilde seçilmiş olması, denizcilerin konunun önemini anlatmak için sarf ettiği çabaya da örnek gösterilebilir.

⁶⁶³ Nurcan Bal ve Figen Atabey, **Türk Deniz Kuvvetleri: Bin Yılın Güncesinden Seçmeler**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009, s.272.

⁶⁶⁴ Bal ve Atabey, s. 250.

⁶⁶⁵ Bal ve Atabey, s. 213.

⁶⁶⁶ Kd.Yzb.Namık Saatçi, “Tarih Boyunca Üslerin Önemi”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 399, (Nisan 1952), s.74-75.

⁶⁶⁷ Albay Nuri Aksel, “Deniz Üsleri”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 385, (Ekim 1948), s.102.

İkinci Dünya Savaşı sonrası deniz kuvvetlerinin kendini yeniden inşa etmesinde atılan en önemli adımlardan biri de Preveze deniz zaferinin donanma günü olarak 1948 yılında kutlanmaya başlaması oldu. En son Preveze zaferi 30 Ağustos Zaferi sonrası Bahriye Mektebi öğrencileri tarafından 27 Eylül 1922 tarihinde gerçekleşmiş, öğrenciler tarafından Barbaros'u anma törenleri icra edilerek türbesinin önünden tören geçişi icra edilmişti.⁶⁶⁸ Ayrıca Beşiktaş'taki törende Barbaros'un sancağı göndere çekilmiştir.⁶⁶⁹ Osmanlı İmparatorluğunda her yıl icra edilen Preveze Zaferi kutlamaları, Cumhuriyetin kurulması ile terk edilmişti. Ünlü deniz tarihçisi Abidin Daver de bu konuyu kaleme alarak, donanmanın Türkiye'de ihmal edildiğini, tüm denizci devletlerde olan donanma haftasının Türkiye'de de kutlanmaya başlamasının sevindirici olduğunu ancak donanma gününün asıl amacının halkı sevindirip fedakarlığa teşvik etmek için olmadığını, daha çok iktidar sahiplerini donanmanın geliştirilmesine yönelik yeni hamlelere sevk etmek için olduğunu vurgulamıştır.⁶⁷⁰ Ayrıca yine Genelkurmay Başkanlığı 9'uncu Şube tarafından Deniz Kuvvetleri Dergisinde, Donanma Günü tanıtılmış, neden Preveze zaferinin donanma günü olarak kutlandığı ve günün alam ve önemi anlatılmıştır.⁶⁷¹ "Denizlere hakim olan cihana hakim olur" sözü günün anlamı dolayısıyla vurgulanmış; denizciler, "*yurdumuza hakim olmak*" için denizlere hakim olmak istediklerini belirtmişlerdir.⁶⁷² Ayrıca donanmanın neden önemli olduğu, savaşın kara cephesinde dahi cereyan etse, ikmal ihtiyacı için denizden yararlanmanı zaruri olduğu bunun en iyi örneğinin müttefiklerin Atlas okyanusuna hakim olmalarının savaşı kazanmalarına yol açması olduğu vurgulanmıştır.⁶⁷³ Halkın deniz kuvvetlerine yakınlaştırmak için İzmit ve İstanbul'da gemiler halkın ziyaretine açılmıştır. Böylece Cumhuriyet donanması tarihsel mirasına atıf yaparak halka kendini tanıtmaya başlamış bir taraftan da kendi kimliğini inşa etmeye başlamıştır.

1 Temmuz 1949 tarihinde, ABD yardım heyetinin de hazırladığı raporlarda kurulmasının bir gereklilik olduğu belirtildiği Deniz Kuvvetleri, müstakil bir kuvvet olarak kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında düzenli temasta bulunmak için benzer bir öneri İngilizler tarafından da yapılmış, ancak Fevzi Çakmak tarafından kabul edilmemişti.

⁶⁶⁸ Kaynak, s.59.

⁶⁶⁹ MSB Dz.Kv.K.Eğitim Şubesi, s.29.

⁶⁷⁰ Abidin Daver, "Donanma Günü ve Donanmamızın Takviyesi", **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1948, s.2-3.

⁶⁷¹ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, *Donanma Günü Yayınları*, s.3.

⁶⁷² Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, *Donanma Günü Yayınları*, s.28.

⁶⁷³ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, *Donanma Günü Yayınları*, s.5.

Bu sebeple Mareşale ulaşabilecek üst rütbeli bir subaya ihtiyaç olduğuna emin olundu ve üst düzey bir amiral Türkiye’de görevlendirilerek faaliyetler koordine edilmişti.⁶⁷⁴ İkinci Dünya Savaşı sonrası çağın bir gereği olarak Deniz Kuvvetlerinin müstakil olarak kurulmuş ve Cumhuriyetin ilk yıllarından beri devam eden karışık idari yapının son bulmasını sağlanmıştır. Bu kapsamda dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Ali Ülgen tarafından tüm bağlılara yazılan yazı ile bu durum çok net belirtilmiştir. Bahse konu evraka göre, Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kurmay Başkanlığının kaldırıldığı, Deniz Müsteşarlığına ve Deniz Kurmay Başkanlığına çift nüsha olarak gönderilen yazıların bundan böyle tek nüsha olarak Deniz Kuvvetlerine gönderilmesi, Millî Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı ile doğrudan yazışma yapılmaması emri verilmiştir.⁶⁷⁵ Böylece 1923 yılından beri devlet içerisinde iki farklı kurumda temsil edilen donanma artık tek yerden yönetilmeye başlanmış ve karışık idari yapısına son verilmiştir.

Her ne kadar deniz kuvvetleri müstakil bir birlik olarak kurulsada Genelkurmay karargahının yapısında bir değişikliğe gidilmemesi sebebiyle Deniz kuvvetleri üzerindeki kara kuvvetleri etkisi devam etmiştir. Bu durumdan rahatsızlık duyulduğu dönemin Donanma Komutanı tarafından Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır’a iletilmiş ve denizcilerin kara kuvvetleri personeli altında çalıştığı ifade edilmiştir.⁶⁷⁶ Bu durum İngiltere’nin yıllık Türkiye raporunda da belirtilmiş, deniz kuvvetlerinin müstakil bir kuvvet olarak yeni bir yapılanmaya gittiği, deniz kuvvetleri üzerindeki ordu etkisini azaltmaya çalışsa da, kara kuvvetlerinin özellikle bütçedeki payı dahil olmak üzere üstünlüğünün devam ettiği Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Mehmet Ali Ülgen tarafından belirtildiği vurgulanmıştır.⁶⁷⁷ Ancak yine de müstakil bir kuvvet komutanlığının kurulması birçok açıdan deniz kuvvetlerine hareket serbestliği kazandırmıştır. Deniz kuvvetleri, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kendi yapısında yapılan değişiklikleri yeniden ele alarak idari ve yapısal birçok değişikliğe gidebilmiştir. Bu kapsamda Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kurulduktan 1 ay sonra Kuvvet Komutanı olarak göreve başlayan Tümamiral Sadık Altıncan tarafından “*Amiral Sadık Altıncan Prensipleri*” hayata geçirilmiştir. Altıncan’a göre memleketin durumu yeni gemi almaya

⁶⁷⁴ Cunningham, s.223.

⁶⁷⁵ Deniz Kuvvetleri Komutanlığının 01 Temmuz 1949 tarihli ve 320028 sayılı yazısı.

⁶⁷⁶ Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)* Cilt 1, s.73.

⁶⁷⁷ FO 371/87985, *Estimated naval strength and organisation of the Turkish Navy*, s.2.

veya yaptırmaya elverişli değildi. İktidar büyüklerinin de donanma için kaynak ayırmaya niyetli olmadıklarını düşünüyordu. Bu sebeple, deniz kuvvetleri için hastane, tersane, müze, ordu evi, ikmal tesisleri gibi birliklerin inşasına odaklanılmalı ve böylece gelecek kuşaklarda gemi alımına yönelik bir politika değişikliğine gidilme ihtimaline karşı hazırlık yapılmalıydı. Kendisi, zamanında inşaat faaliyetlerine yoğun bir şekilde odaklanması sonucu “Tuğla Amiral” olarak anılmaya başlanmıştır.⁶⁷⁸ Görevde kaldığı 1950-1957 yılları arasında, Deniz Eğitim Komutanlığını ve Deniz İkmal sistemini kurmuş, tersaneler ile onarım tesislerinin imkân ve kabiliyetlerini artırmıştır.⁶⁷⁹

Deniz kuvvetlerinde yapısal olarak en önemli değişikliklerden diğeri boğazların kontrolünün Deniz Kuvvetleri Komutanlığına verilmesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası boğaz ve deniz geçitlerinin savunması doktrini ciddi bir değişim geçirmiştir. İkinci Dünya Savaşında, hava kuvvetlerinin yoğun ve etkili kullanımı, deniz unsurlarında yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde bu tip yerleri ablukaya alıp bombardıman etme stratejisi yerine, sızma taktığının kullanılması ön plana çıkmıştı. Bu da ancak boğaz ve çevresinde deniz kontrolünün sağlanması ile engellenebilirdi ki bu sebeple müstahkem mevkiiler önemini çoktan yitirmişti.⁶⁸⁰ Denizciler de müstahkem mevkiilerin inisiyatifi tamamen düşmana bırakan eski bir savunma metodu olduğunu, müstahkem mevkiilerin zamanın gerisinde kaldığını ve ancak saldırıya uğradıktan sonra karşılık verebildiğini,⁶⁸¹ denizaltılar için boğazlarda mania ağ kullanımının kısa ömürlü olması ve pahalı olması sebebiyle idamelerinin zor olduğunu ortaya çıktığını düşünüyordu.⁶⁸² İkinci Dünya Savaşı ile birlikte deniz birliklerinin modern harbin gerektirdiği tüm silahları kendi bünyesinde toplamaya başladığı, su üstü unsurları ile sızma girişimlerinin engellendiği ve deniz birliklerinin ermine verilecek piyade ve hava unsurları ile bu süstü unsurlarının desteklenebileceği düşünülmüş,⁶⁸³ bu sebeple boğazlar için asıl muharebe hattının kıyıların ilerisinden geçtiği fikri oluşmuştur. Deniz birliklerinin emrine verilecek kara birlikleri limanda savunma amacı ile bekleyecek, deniz unsurları ise korunacak hattın ilerisinde deniz kontrolünü sağlayacaktı.⁶⁸⁴ Bu kapsamda, 1952 yılı itibariyle savaş

⁶⁷⁸ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4*, s.677-679.

⁶⁷⁹ Derya, “Cumhuriyet Devri Modern Deniz Kuvvetlerinin Kurucusu ve Yaratıcısı: Oramiral Sadık Altınca”, Yıl:2, Sayı: 18, (Mart 1969), s.6.

⁶⁸⁰ Bargut, *Bir Plesisor'un Bahriye Anıları-2*, s.49.

⁶⁸¹ Kr.Alb.Şemsi Bargut, “Deniz Müstahkem Mevkileri Hakkında Bir Etüt”, *Donanma Dergisi*, Sayı: 412, (Ocak 1956), s.21-22.

⁶⁸² Bargut, *Deniz Müstahkem Mevkileri Hakkında Bir Etüt*, s.24.

⁶⁸³ Bargut, *Deniz Müstahkem Mevkileri Hakkında Bir Etüt*, s.25

⁶⁸⁴ Bargut, *Deniz Müstahkem Mevkileri Hakkında Bir Etüt*, s.26

sonrasında gelişen yeni stratejiler çerçevesinde boğazların savunulması planı yeniden masaya yatırılmış ve boğazların savunması için klasik savunma bataryalarının kullanılmasının tarihe karışması sebebiyle boğazların savunulması görevi Kolordu Komutanlığı sorumluluğundan alınarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı sorumluluğuna verilmiştir.⁶⁸⁵ Boğazların savunulmasının NATO için de önemli yer teşkil etmesi ve savunulması sorumluluğunun Deniz Kuvvetlerinde olması sebebiyle, NATO talimnameleri bu dönemde Deniz Kuvvetlerinde kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁸⁶ Gelişmeler incelendiğinde, savaşın karakterinde ve teknolojiye ileri adımlar, benimsenen deniz stratejisinin de değişimini dikte etmiştir. Bu doğrultuda, deniz kontrolü gibi kavramların yer edinmeye başladığı, stratejinin deniz kuvvetlerinin savunduğu şekilde taarruzi savunmayı benimseyen bir şekle dönüştüğü gözlenmektedir.

Tersanelerde de dönüşüm yaşanmış, Tersaneler Genel Müdürlüğü kaldırılarak deniz kuvvetleri bünyesinde Gölcük ve Taşkızak tersaneleri kurulmuştur. Gölcük donanma üssü temelleri 1930'lu yıllarda atılmıştı ancak tersane ve üs içerisinde istenen seviyeye gelinememişti. NATO ile birlikte artan askeri yardım donanmanın teknik yönden gelişmesine imkân verdi.⁶⁸⁷ 1952 Gölcük Ana Üs Komutanlığı kurularak gemiler için günümüzde de halen kullanılan 200 metrelik poyraz rıhtımı inşa edildi.⁶⁸⁸ Atlantik Paketi çerçevesinde, Türkiye'nin Akdeniz'deki müttefiklerine yardım etmeye hazır olmak gibi mesuliyetinin bulunması gerekçesiyle ABD tarafından NATO ülkelerinin deniz kuvvetlerinin faydalanması için İskenderun Üssü inşa edilmiştir. Lojistik destek sağlayacak tesisler inşa edilip Türkiye'ye teslim edilen üs, Türkiye'nin üçüncü onarım ve ikmal üssü olmuştur.⁶⁸⁹ 1955 yılı itibarıyla Türkiye'ye donanmasını geliştirme programı tamamlandı ve ABD'den başka yardım gelemedi. 1955 yılı sonrası yardımlar Kara Kuvvetleri merkezli yapılmaya devam etti.⁶⁹⁰ Daha önce Genelkurmay Başkanlığı tarafından kaldırılan hidrografi hizmeti, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi olarak deniz kuvvetleri bünyesinde 1950'de yeniden kurulmuş ve modern deniz harbi ile ilgili konulara odaklanmıştır.⁶⁹¹

⁶⁸⁵ Bargut, *Bir Plesisor'un Bahriye Anıları-2*, s.49.

⁶⁸⁶ Bargut, *Bir Plesisor'un Bahriye Anıları-2*, s.84.

⁶⁸⁷ Garrett, s.258.

⁶⁸⁸ Uyaniker, s.93-100..

⁶⁸⁹ Deniz Neşriyat Şube Müdürlüğü, "İskenderun'da Amerika Birleşik Devletleri Tarafından İnşa Edilen Tesislerin Türk Deniz Kuvvetlerine Teslimi", **Donanma Dergisi**, Sayı: 406 Eki, (1954), s.1-10.

⁶⁹⁰ Garrett, s.144.

⁶⁹¹ Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı, Tarihçe, https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/genel/tarihce (08 Ağustos 2023).

3'üncü Deniz Kuvvetli Ora. Fahri KORUTÜRK tarafından ilk defa donanmanın Akdeniz ve Karadeniz donanması haline getirilmesi gündeme getirilmiş,⁶⁹² böylece Marmara Denizi donanmasından açık deniz donanmasına doğru ilk fikirsel dönüşüm başlamıştır. Bu kapsamda, Marmara ve Boğazlar Komutanlıkları şeklinin, kuvvet kullanma açısından Akdeniz ve Karadeniz gibi iki farklı harekât alanını karşılayamaması sebebiyle 1961 yılında Kuzey ve Güney Deniz Saha Komutanlıkları kurulmuştur.⁶⁹³ 1947-1961 yılında Ege Üs Komutanlığı olarak mayın temizliği faaliyetlerini koordine eden Ege Üs Komutanlığı, Güney Deniz Saha Komutanlığına dönüştürülmüştür.⁶⁹⁴ Kuzey Deniz Saha Komutanlığının sorumluluk alanı Boğazlar ve Karadeniz, Güney Deniz Saha Komutanlığının sorumluluk alanı ise Ege ve Akdeniz olarak belirlenmiştir.⁶⁹⁵ Tüm bunları yönetmek için Deniz Kuvvetlerinin kendine ait bir binası ihtiyacı ortaya çıkmış, 1961 yılına kadar Genel Kurmay Başkanlığı binasında görevine devam eden Deniz Kuvvetleri için kuvvet binası 1963 yılında teslim alınmıştır.⁶⁹⁶

Deniz Kuvvetlerinde idari olarak yapılan en önemli değişiklik ise Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dayatılan Alman sisteminin tamamen terk edilmesi olmuştur. Denizciler gözünden Almanya, Birinci Dünya Savaşında girdiği harpte deniz stratejisini oturtamamış, İkinci Dünya Savaşında ise karada yaptığı Yıldırım Harbine karşın denizde bir yenilik ortaya koymamış, sadece denizaltı harbine saplanıp kalmıştı.⁶⁹⁷ Almanların yenilmesini, donanma stratejisi ortaya koyamamasının çabuklaştırdığı düşünülüyordu.⁶⁹⁸ Zaten Almanya'nın donanması savaş sonrası lağvedilmişti. 1956 senesinde Federal Almanya Deniz Kuvvetleri yeniden teşkil edildiğinde, onlara da verilen görev Türkiye'nin Karadeniz'de Sovyetlere karşı savunma yapmasına benzer şekilde Baltık Denizinde Sovyetlere karşı savunma yapmaktı. Almanların kısa zamanda küçük de olsa bir donanmaya sahip olarak, Baltık Denizini kapılarını muhafaza edebileceği

⁶⁹² Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU'nun Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesinin 240'ıncı Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları, 2013, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=156&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0>, (1 Mayıs 2014).

⁶⁹³ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı, 2019, https://www.dzkk.tsk.tr/pages/denizwiki/konular.php?icerik_id=6&dil=1&wiki=1&catid=4, (13 Nisan 2020)

⁶⁹⁴ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Güney Deniz Saha Komutanlığı, 2019, https://www.dzkk.tsk.tr/pages/denizwiki/konular.php?icerik_id=7&dil=1&wiki=1&catid=4, (13 Nisan 2020)

⁶⁹⁵ Sezgin, *İnönü Dönemi Türk Denizciliği (1938-1950)*, s.96.

⁶⁹⁶ Bayar, s.75-80.

⁶⁹⁷ Yüzbaşı. F.Selim Albatros, "Birinci ve İkinci Dünya Harbinde Alman Deniz Stratejisi", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 374, (Mayıs 1945), s.3-7.

⁶⁹⁸ Saim Besbelli, "Değişik Konular", **Donanma Dergisi**, Sayı: 425, (Nisan 1959), s.33.

düşünülmüyordu.⁶⁹⁹ İki ülke de NATO'nun iki kanadında savunma yapacak şekilde donanma oluşturmuyordu.⁷⁰⁰ Hatta, Federal Almanya Deniz Kuvvetleri Komutanı tarafından, Türkiye'nin mükemmel olmasa da iyi bir donanmaya sahip olduğu ve Boğazları koruyabildiği takdirde Sovyetlerin Akdeniz'e çıkamayacağını belirtilmiş, Alman Donanmasının lağvedilmesi sebebiyle Almanya'nın ancak Danimarka ile işbirliği yaparak Baltık Denizindeki boğazları koruyabileceği belirtilmiştir.⁷⁰¹ Böyle bir ortamda denizciler için iki dünya savaşını da kaybetmiş ve kendilerini NATO içerisinde görev olarak aynı seviyede gördükleri Almanlardan, denizcilik konusunda öğrenilecek bir husus bulunmuyordu. Bu sebeple bu zaman kadar Alman ekolü üzerinden inşa edilmeye çalışılan donanma, tüm Alman temelli eğitim ve doktrinleri terk ederek, İngiliz ve Amerikan Donanması organizasyonuna göre şekillendirilmeye başlandı.⁷⁰² Donanmadaki tartışma artık "Alman sistemi mi İngiliz sistemi mi?" tartışması değil, donanma personelinin gelişimi "Amerikan sistemindeki gibi branşlar arası geçişli sistem mi olsun yoksa İngiliz sistemindeki gibi herkes branşında uzman mı olsun?" sorusuna dönmüştür.⁷⁰³ Eğitim Öğretim Okulları Komutanı Amiral Talayman tarafından da İngiliz Ataşesine, dayatılan Alman sisteminden vazgeçildiği ve Türk Deniz Kuvvetlerinde İngiliz sistemine geri dönüldüğü vurgulanmıştır.⁷⁰⁴ Nitekim, İkinci Dünya Savaşının başlaması ile Deniz Harp Akademisinde görevli bulunan Almanlar Türkiye'yi terk etmişler, yerlerini 1941 yılından itibaren İngilizler almaya başlamıştır. Deniz Kuvvetlerinin kurulması ile birlikte İngiliz ve ABD'li eğitmen sayısı artmış, Karadeniz ve Boğazlara yönelik strateji ya da harp oyunları gibi dersler İngiliz sistemine göre verilmiştir.⁷⁰⁵ Türkiye'ye verilen gemiler nedeniyle teknik personel ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. Radar, sonar gibi sistemlerin kullanılması için eğitim gerekiyordu ancak Türkiye'de donanmaya ayrılan bütçe eğitimi karşılamıyordu. Bu sebeple ABD'den alınan gemilere yönelik personelin ihtiyaç duyduğu eğitimler hem Türkiye'de⁷⁰⁶ hem de

⁶⁹⁹ Saim Besbelli, "Birinci Dünya Harbindeki Alman Donanmasının Elim Akıbeti ve Sonrası", **Donanma Dergisi**, Sayı: 426, (Temmuz 1959), s.43-45.

⁷⁰⁰ Saim Besbelli, "Son İki Yılın Deniz Siyaseti Bakımından Mütalaası", **Donanma Dergisi**, Sayı: 423, (Ekim 1958), s.39-55.

⁷⁰¹ Turhan Özer, "Küçük Donanmaların Bugünkü Önemi", **Donanma Dergisi**, Sayı: 432 ve 433, (Ocak-Nisan 1961), s.17-21.

⁷⁰² Tunaboylu, s.51, Bargut, *Bir Plesisor'un Bahriye Anıları-2*, s.84.

⁷⁰³ Bnb.Nahit Çapaner, "Seyirde Yüzde Yüz Emniyet Şiarımızdır", **Donanma Dergisi**, Sayı: 405, (Ekim 1953), s.98-101.

⁷⁰⁴ **FO 371/87985**, *Estimated naval strength and organisation of the Turkish Navy*, s.1-7.

⁷⁰⁵ Tunaboylu, s.81-83.

⁷⁰⁶ **BCA 119-36-5, Kutu 119, Gömlek 36 Sıra 5**, Askeri malzemenin kullanılmasını göstermek üzere Amerika 17 uzmanın Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'nde çalıştırılmasına izin verilmesi. 2 Mayıs 1949.

ABD’de olacak şekilde ABD eğitim sistemine göre karşılandı eğitim.⁷⁰⁷ Ayrıca. İngiliz ve Amerikan eğitimleri ile NATO’dan temin edilen dokümanlar İngilizceden Türkçeye tercüme edilerek eğitim sistemine dahil edilmiştir.⁷⁰⁸

İngiliz ve Amerikan eğitimleri alınırken bir yandan da donanma kültürü inşa edilmeye çalışılmış ve tarih yazımı yeniden ele alınmıştır. Denizciler, Milli Mücadele ile yazılan yüzlerce eser arasında deniz personelinin başarılarından hiç bahsedilememesinden rahatsızlık duyuyorlardı. Bu sebeple, deniz kuvvetleri dergisinde savaşa katılan personel ile yapılan mülakatlar yayınlanmış ve ordu savaşırken denizcilerin de Karadeniz’den orduya destek olduğu ortaya konmuştur.⁷⁰⁹ Çanakkale’de donanmanın aldığı rolü anlatan yazılar yazılmaya başlanmış ve siyasi tarih yazımında donanmanın da rolü ön plana çıkarılmaya başlanmıştır.⁷¹⁰ Çanakkale zaferinin kara ve deniz kuvvetlerinin iş birliği sayesinde kazanıldığı yazılmaya başlanmıştır.⁷¹¹ Denizciler tarafından, tarihi vesikaların denizci görüşünden mahrum olarak incelendiği savunulmuş ve “Deniz harbi olmadı ki tarihi yazılsın” görüşüne karşı çıkılarak Cumhuriyet donanması dahil tarihi araştırmaların yapılması istenmiştir.⁷¹² Bütün bu adımlar, farkındalığın artması neticesinde bir bilinçlenmeyi de beraberinde getirmiştir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kurulduktan sonra devletin deniz tarihi belgelerinin değerlendirip deniz tarihi yazımının başlatılması amacıyla kendi bünyesinde çalışan 7 kişilik uzman kadrosu açtırmıştır. Ancak emekli subayların hem emekli maaşı hem de iş ücreti almayacağına dair kanun düzenlemesi sonrası bu personel görevlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Fakat bu kanun Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesinde çalışanlar bu kanundan muaf tutulmuştur. Böylece 150 kara tarihçi subayına karşılık sadece 1 deniz tarihçi subayı kalmıştır. Bu durumdan duyulan rahatsızlık yine bir emekli donanma subayı ve deniz tarihçisi tarafından kaleme alınan “Deniz Tarihi İstemezuk” başlıklı yazı ile yayınlamış ve Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesinin sadece Kara Kuvvetlerinin tarihinin yazımından mesul olmadığı, tüm silahlı kuvvetlerin tarih

⁷⁰⁷. Donanma personeli, eğitim için gerekli seviyede İngilizce bilmemesi sebebiyle Robert Kolejinde 9 aylık İngilizce kursuna tabi tutulmuştur. Garrett, s.165-183

⁷⁰⁸ Tunaboylu, s.2-3.

⁷⁰⁹ Üsteğmen Nahit Çapaner, “Kurtuluş Savaşında Deniz Kahramanları”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 368 Eki, (Mayıs 1943), s.6-44.

⁷¹⁰ Saim Besbelli, "Çanakkale'de Türk Bahriyesi", **Donanma Dergisi**, Sayı: 424 Eki, (Ocak 1959), s.1-40.

⁷¹¹ Muzaffer Elaldi, “Çanakkale’yi Tarihe Maledenler”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 438, (Temmuz 1962), s.9.

⁷¹² Emekli Amiral Afif Büyüktuğrul, “Deniz Tarihimizin Ana Çizgileri”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 440, (Ocak 1963), s.9-21.

yazımından mesul olduğu yönünde eleştirilmiştir.⁷¹³ Denizciler, Deniz Müzesinin değerli arşivinin bir depoda tutulmasından yıllarca rahatsız olmuşlar, “Deniz Müzemiz hala bir cami köşesinde istikbaline dua etmektedir.” diyerek bu rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir.⁷¹⁴ Bu kapsamda, Dolmabahçe camisinde bulunan maddi manevi kıymeti yüksek olan denizcilik eserleri Beşiktaş’taki binasına taşınmıştır.⁷¹⁵ 27 Eylül 1961 tarihinde Deniz Müzesi Preveze Deniz Zaferinin yıl dönümü kutlamalarında, Barbaros Hayrettin Paşa Türbesinin yanında açılarak bugün bulunduğu yerde hizmete girmiştir.⁷¹⁶ Tüm bunların yanında ayrıca, Harp Tarihi Encümeni tarafından yazılan “Balkan Harbinde Türk Filosu” isimli Rauf Orbay’ı kötüleyen eser için safsata ibaresi kullanılarak eser toplatılmış ve Rauf Orbay’ın kahramanlıkları detaylı bir şekilde anlatılmıştır.⁷¹⁷ Rauf Orbay tarafından Hamidiye Kruvazörü ile yapılan Akın Harekâtı kitap haline getirilmiş, hareketin başarısı akademik bir dil ile anlatılmıştır.⁷¹⁸ Donanma, Rauf Orbay’a sahip çıkmaya devam etmiştir. Bu sahip çıkma güvensizliğin devamına neden olsa da sahip çıkmadaki amaç Rauf Orbay’ın denizci kişiliği ile sınırlı tutulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında denizci rütbe işaret ve isimleri değiştirilerek kara kuvvetleri ile aynı yapılmıştır. 1957 yılında rütbelere yeniden düzenlenerek isimleri aynı bırakılmış ancak şekilleri ayırt edici hal alarak kurumsal kültürde olduğu gibi eski haline getirilmiştir.⁷¹⁹ Bu dönem deniz kuvvetlerinin müstakil bir kuvvet olarak kurulmasına ve kendi kurumsal kültürünü inşa etmesine karşın, kara kuvvetleri etkisinin devam ettiği bir dönem olmuştur. Sovyetler Birliğinin bir tehdit olarak algılanması ve NATO usul ve esaslarının uygulanması sonrası deniz kuvvetlerinin sadece Karadeniz’e odaklanmasının yeterli olduğu düşünülmüş ve vatan savunmasında kara kuvvetlerinin esas güç olduğu düşüncesinde bir değişiklik olmamıştır. Bu sebeple deniz kuvvetlerinin askeri stratejiye katılımı sınırlı olmuş, Karadeniz bölgesi ve boğazlar sorumluluğuna verilmiştir. Yunanistan ile aynı ittifak içerisinde yer almanın yarattığı güven duygusu ve Yunanistan’ın bir tehdit olarak algılanmaması nedeniyle Yunanistan’ın Akdeniz’de egemenliğini genişletici bir hamle yapabileceği düşüncesi henüz oluşmamıştır.

⁷¹³ Büyüktuğrul, *Poyrazın Getirdikleri*, s.309.

⁷¹⁴ Yavuz Senemoğlu, "Sisler Memleketinde Sesler", **Donanma Dergisi**, Sayı: 428-429, (Ocak-Nisan 1960), s.117.

⁷¹⁵ Kazım Erbil, “Deniz Müzemiz”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 456, (Ocak 1967), s.38.

⁷¹⁶ Deniz Müzesi Komutanlığı, Tarihçe, <https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/tr/tarihce-1> (10 Eylül 2022)

⁷¹⁷ Dz.Alb. Tefik İnci, “Balkan Harbinde İmroz Deniz Savaşı ve Şimdiye Kadar Gizli Kalmış Tarafları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 404, (Temmuz 1953), s.37-38.

⁷¹⁸ Dz.Alb. Tefik İnci, “Balkan Harbinde Hamidiye Kruvazörünün Akın Harekâtı”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 399 Eki, (Nisan 1952), s.1-75.

⁷¹⁹ **Resmî Gazete**, *Silâhlı Kuvvetler Kıyafet Kararı*, s.16212.

3.2. 1964-1991 Yunanistan'ın da Bir Tehdit Olarak Algılanmaya Başlaması

Erken Cumhuriyet döneminde Yunanistan ile yakalanan dostluk havası ile Ege'de bir donanmaya ihtiyaç olmadan güvenliğin sağlanabileceği düşüncesine yol açmıştır. Ancak 1964 yılından itibaren yaşanan Kıbrıs krizi ile Yunanistan da bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. 1964 yılında Kıbrıs adası üzerinde hava kuvvetlerine ait jetlerin uçurulmasıyla mevcut krizin çözilemeyeceği ve güç aktarımı yapabilecek bir donanmaya ihtiyaç olacağı düşüncesi hem karar alıcılar arasında hem de ulusun genelinde ilk defa oluşmuştur. Yunanistan'ın Kıbrıs ile birleşmesi ihtimali, Türkiye'nin stratejik kültüründeki travmaları tetiklemiş, bu durum deniz kuvvetleri için bir dönüm noktası olmuş, hem ulusun stratejik kültüründe hem de askeri kültürde üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye'nin güçlü bir donanmaya sahip olması gerektiği fikri ilk defa oluşmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Yunan donanmasına biçilen rol de Türkiye ile benzerlik göstermiştir. Bu sebeple, Yunan karasularının mayınlardan temizlenmesi amacıyla, Türkiye'ye olduğu gibi Yunanistan'a da ilk yapılan yardımlar 14 milyon dolarlık mayın temizleme gemileri ve karakol botu oldu.⁷²⁰ Ancak Oniki Adaların Yunanistan'a verilmesinde olduğu gibi, Yunanistan Donanmasının geliştirilmesi, Doğu Akdeniz'de güç dengesinin sağlanması ve Türkiye'ye karşı durabilecek güçte bir donanmaya sahip olması için Yunanistan'a ilave destek sağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Yunanistan Genelkurmayı tarafından, Almanya'ya ait tesis ve alt yapı imkânlarının Yunan Donanmasının ihtiyacının karşılanması için verilmesi talep edilmiştir. Savaş zamanında, işgal sırasında ya da düşman bombardımanı sırasında zarar görmüş olan Alman tesislerin listesi verilmiş, listede belirtilen Alman tesislerinin Yunan Donanmasının tesislerinin kurulumu için kullanımı hem Fransızlardan hem de İngilizlerden talep edilmiştir.⁷²¹ Her ne kadar İngiliz politikası, Almanya'nın sahip olduğu sanayi imkanlarının küçük çaplı müttefiklere dağıtılması olamasa da Yunanistan'ın savaş sırasında Almanya tarafından yağmalanmış olduğu kabul edilebileceği düşünülmüştür.⁷²² Bu süreçte genel olarak Yunanistan'a en büyük destek İngilizlerden gelmiştir. İngiliz Büyükelçilik raporunda, Yunan donanması ile İngiliz donanması arasındaki ilişkinin iki dünya savaşının da öncesine dayandığı, ayrıca Yunan donanmasının son dönemde

⁷²⁰ Alexander Sakalis, "The influence of the American assistance program on Greece", **Yüksek Lisans Tezi**, Univesity of Southern California The faculty of the Department of International Relations, 1953, s.95.

⁷²¹ **FO 371/45767/20**, "Advance Reparations Deliveries – Greece", The National Archives, 6 Aralık 1945.

⁷²² **FO 371/45767/33**, "German Material for Greek Navy", The National Archives ,18 Aralık 1945, s.1.

yeniden yapılandırıldığı ve bu yeni yapının İngiliz sistemine göre yapıldığı, bu sebeple Yunan donanmasına eğitim, bakım, tutum ve materyal desteği verilmeye devam edilmesinin İngiliz çıkarlarının korunması açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.⁷²³ Savaş sonrası Yunan Donanmasının dönüşümü hususlarının ABD Donanması tarafından yürütülmesinin İngilizlerin Akdeniz'deki planları açısından kabul edilemez olduğu düşünülmektedir.⁷²⁴ Hatta Yunanistan Donanması tarafından, ABD Donanması Yardım Grubu Komutanı Tuğamiral Moore'a, Türkiye'nin Yunanistan Donanmasına karşı üstünlüğü ele geçirmemesi amacıyla İngiltere'den temin edilmiş gemilerin daha modern ABD gemileri ile değiştirilmesi talep edilmiş, bu talep İngiltere'de rahatsızlık yaratmıştır. İngiltere tarafından Yunanistan Donanmasına yazılan mektupta, 1912 yılından beri Yunan Donanmasının desteklendiği ve uzun bir yol kat edildiği, böyle bir mektubun kabul edilemez olduğu belirtilmiş, bunun üzerine Yunan Donanma Bakanı Vassiliades tarafından bahse konu mektup geri çekilmiştir. Bunun üzerine Vassiliades tarafından, Yunanistan'da konuşlu İngiliz Donanma Misyonuna, gelecekte nasıl bir donanma istediklerini belirten bir mektup kaleme alınmıştır. Buna göre Yunanistan'ın, her iki dünya savaşında olduğu gibi, gelecekteki bir çatışma durumunda, savunması için yeterli ve müttefikleri adına genişlemeye hazır bir donanmaya sahip olması gerektiği vurgulanmıştır.⁷²⁵ Görüldüğü gibi Yunanistan müttefikleri adına genişlemeye uygun bir donanma talep ederken gelecekte atacağı genişlemeci adımların da emarelerini vermiştir. Yunanistan, daha önceki egemenlik genişlemelerini çatışma ortamını fırsat bilip müttefiklerinin de yardımıyla yapmış, gelecekte de olası bir çatışma anında genişlemesini sağlayacak bir donanma arzulanmıştır. Kurulduğu günden bu yana sahip olduğu askeri gemiler ile doğuya doğru genişleyen Yunanistan için Ege'de güçlü bir donanma bulundurmak Yunan stratejik kültürünün bir parçası olmuştur. Türkiye'de ise denizciliğe önem veren bir stratejik kültür henüz oluşmamıştır.

İngiliz ve Yunan makamlarının, daha güçlü bir Yunan Donanması sahip olunması düşüncesine karşı ABD tarafından 1950 sonuna kadar Yunan Donanmasının yapılacak yardım bütçesinin %50 oranında küçültmeye gitme planı bulunmaktaydı. Yunanistan, plan başlamadan önce son bir kez daha donanmasının günlendirilmesini talep etmiştir. Bu

⁷²³ ADM1/21548, "Greek Naval Requirements – Discussions with USNAG, Deals with U.S. proposals that the Greek Navy be reduced and British opposition to this view", The National Archives, 18 December 1949.

⁷²⁴ ADM1/21548, 5 September 1949.

⁷²⁵ ADM1/21548, 13 September 1949, s.2.

kapsamda 1 Kruvazör, 8 muhrip, 8 modern denizaltı ABD'den yardım olarak istenmiştir.⁷²⁶ ABD tarafından teklif edilen Yunan Donanmasının küçültülmesi teklifine İngiltere tarafından karşı çıkılmış, bunun Batı'nın Akdeniz politikasına zarar vereceği vurgulanmış, Yunanistan'ın elinde olan adaları ve kıyılarını koruması, ayrıca ordusuna ihtiyaç duyduğunda destek olabilmesi için çıkarma gemilerine ve su üstü gemilerine ihtiyaç duyduğu, bu sayede deniz iletişim hatlarını koruyabilmesi ve müttefiklerine destek olabilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Yunanistan'ın prestijli bir donanmaya sahip olma düşüncesinden vazgeçmeyeceği, Yunan donanmasının, muhrip, denizaltı gibi gemileri bulundurmalarına izin verilmesinin Yunanistan'ın milli gururunu tatmin edeceği ve morallerini yükselteceği vurgulanmıştır. Bu sebeple ABD tarafından teklif edilen Yunan Donanması bütçesine yapılacak yardımların %50 oranında kesilmesi teklifine karşı çıkılarak bu görüşün yeniden değerlendirilmesi talep edilmiştir.⁷²⁷ İngiliz Donanma Bakanlığının, özellikle son 4 yılda Yunan Donanmasının şekillendirilmesinde ve güçlendirilmesinde çok uğraştığı ve ABD'nin planının çok keyfi bir uygulama olduğu bir kez daha vurgulanmıştır.⁷²⁸ Bu yazışmalar sonrası donanmanın azaltılmasına gidilmemiş, ancak Yunan Donanmasının seviyesine Türk Donanmasının mevcut seviyesinin belirleyici olacağı belirtilmiştir.⁷²⁹ İngilizler tarafından ayrıca, Yunan Donanması adına mücadele etmenin kendi görevleri olduğu düşünülüyor ve bunu yapmazlarsa İngiliz Donanma Misyonunun prestijinin ve nüfuzunun ortadan kalkacağına inanılıyordu.⁷³⁰ Bu kapsamda, Yunanistan'ın kendi donanmasının masraflarını karşılayamaması nedeniyle önerilen gelecekteki harcamalar için Amerika'nın desteği aranması gerektiği vurgulanmıştır.⁷³¹

Türkiye'nin donanması içinse aynı durum söz konusu değildi. Savaş boyunca İngiltere'den maddi, teknik ve gemi desteği alınmıştı. Ancak savaş sonrası İngiltere için öncelik İngiliz Milletler Topluluğuydu.⁷³² Donanmanın ana üssü Gölcük'e yönelik olarak Almanya ile yapılan sözleşme 1941 yılında İngiltere'nin de zorlaması ile iptal edilmişti. Ancak donanma gemilerinin onarımı için ihtiyaç duyulan malzemelerin parasını ödemeye

⁷²⁶ ADM1/21548, 25 October 1949.

⁷²⁷ ADM1/21548, 28 October 1949.

⁷²⁸ ADM1/21548, 3 November 1949.

⁷²⁹ ADM1/21548, 4 November 1949.

⁷³⁰ ADM1/21548, 1 November 1949.

⁷³¹ ADM1/21548, 11 November 1949, Appendix A.

⁷³² FO 371/95297, "Turkish Navy's difficulties in obtaining equipment in the UK 1951", The National Archives, 29 Kasım 1951.

hazır olduklarının belirtilmesine karşın gönderilmiyordu. Bu durum Londra Büyükelçisi Cevat Açıkalın tarafından da belirtilmiş, daha önce talep edilen malzemeler 1944 yılında Malta'ya ve Uzak Doğu'ya gönderilmesinin anlayışla karşılandığı,⁷³³ ancak parası ödenen ve savaş sebebiyle teslimatı ertelenen gemilerin de hala teslim edilmemiş olmasının Türk Deniz Kuvvetleri yönetimini kaygılandığı vurgulanmıştır.⁷³⁴ Ayrıca İngiltere'nin Yunanistan'a Türkiye'den daha fazla ilgi ve alaka gösterdiğine dair Türk Deniz Kuvvetleri personeline düşünce olduğu, bu durumun da Türk personelde rahatsızlık yarattığı belirtilmiştir.⁷³⁵ Durumun bir türlü düzelmemesi üzerine, dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Tümamiral Sadık Altınca tarafından İngiliz Donanma Bakanlığına bir mektup yazılarak, savaş boyunca İngiltere'den çok sayıda yardım alındığını ancak halihazırda ihtiyaç duyulan yedek parçaların temininde sıkıntı yaşandığı belirtilmiş ve yardım talebinde bulunulmuş, ayrıca fiyatların indirilmesi için İngiliz firmaları üzerinde etkilerini kullanmaları ve ihtiyaç duyulan malzemelerin kısa zamanda teslim edilmesi talep edilmiştir.⁷³⁶ İngiliz Ataşe değerlendirmesinde, Türk Donanmasının yetersiz olduğu,⁷³⁷ Türklerin yardım açısından düşük öncelikli olduğu ancak Deniz Kuvvetleri Komutanının talebinin karşılanabilir bir talep olduğu, bahse konu talebin karşılanmasının Türklerin ABD'ye kaptırılmasını engelleyeceği,⁷³⁸ Türk Donanması üzerindeki İngiliz etkisinin kara ve hava Kuvvetlerine göre çok daha güçlü olduğu bu sebeple talebin karşılanabileceği değerlendirilmiştir.⁷³⁹

Yunanistan'ın donanmasının geliştirilmesi için çaba harcanırken Türkiye'nin donanmasının durumu için yeterli özen gösterilmiyordu. Aynı durum iki ülkenin NATO'ya üye olması sonrası da devam etti. NATO'nun yıllık raporlarında Türk Deniz Kuvvetlerine yönelik uyarılar yapılmış ancak bu uyarılara yönelik işlem yapılmamıştır. 1959 yılında NATO tarafından Türkiye için yapılan yıllık değerlendirme raporunda, 1963 yılına gelindiğinde Türkiye'nin gemi sayısında ciddi bir düşüş yaşanacağı, bu durumun

⁷³³ FO 195/2487/263, "Delivery of materials required for the naval dockyards at Gölçük", The National Archives, 28 August 1945.

⁷³⁴ FO 195/2487/263, "Turkish Navy 1945", The National Archives, 27 November 1945.

⁷³⁵ FO 371/87985, "Estimated naval strength and organisation of the Turkish navy : 1950", 14 Ağustos 1950.

⁷³⁶ FO 371/95297, "Letter from Tümamiral S. Altınca to Captain A.G. Poe, The Naval Attache British Embassy", The National Archives, 10 Ekim 1951.

⁷³⁷ FO 371/95297, "Turkish Navy's difficulties in obtaining equipment in the UK 1951", The National Archives, 22 Ekim 1951

⁷³⁸ FO 371/95297, "Correspondence from British Embassy Ankara to N.J.A. Cheetham Esq. Foreign Office London", The National Archives, 26 Ekim 1951.

⁷³⁹ FO 371/95297, "Turkish Navy's difficulties in obtaining equipment in the UK 1951", The National Archives, 3 Aralık 1951

ciddi bir eksiklik yaratacağı belirtilmiş ve NATO tarafından Türk Donanmasının etkinliğinin önemli ölçüde azaltacak bu durumun giderilmesi için gerekli tedbirin alınması yönünde Türkiye’de ilgili makamların uyarıldığı belirtilmiştir. Ayrıca, Türk donanmasının halihazırdaki hareket kabiliyetinin mevcut gemileri ile orta seviyede olduğu, ancak 1963 yılına gelindiğinde hareket kabiliyetinde ciddi bir azalma olacağı belirtilmiştir.⁷⁴⁰ Askeri Komite tarafından yayınlanan asgari kuvvet gereksinimleri raporunda, gerekli olan gemi ihtiyacının karşılanması yönünde tüm adımların atılması tavsiye edilmiştir.⁷⁴¹ 1960 yılı Türkiye yıllık değerlendirme raporunda da Türk Deniz Kuvvetleri gemilerinin giderek yaşlanması Türkiye’nin savunmasında en önemli eksikliklerden biri olarak gösterilmiş, Türkiye’nin üzerine düşen görevleri yerine getirmede orta seviye olduğu değerlendirilmiştir. Türk donanmasının kapasitesinin gemilerin yenileriyle değiştirilmediği sürece NATO yükümlülüklerini yerine getirmenin gerisinde kalacağı belirtilmiştir.⁷⁴² Harekat eğitim standartlarının karşılanmasının artan bir şekilde gemilerin yaşlanması sebebiyle giderek zorlaştığı,⁷⁴³ donanmanın hareket kabiliyetinin gemi azlığı, muhabere cihazlarının ve teknik eleman eksikliği sebepleriyle orta seviyede olduğu ve bu hareket kabiliyetinin giderek düşeceği belirtilmiştir.⁷⁴⁴ Buna karşılık Yunanistan için hazırlanan raporda ise modernizasyon programının planlandığı gibi devam ettiği, Yunan Donanmasının NATO tatbikatlarındaki ve NATO görevlerindeki genel durumunun tatmin edici olduğu değerlendirilmiştir.⁷⁴⁵ Böylece Türk Deniz Kuvvetlerine gereken önemin verilmeyişi sonrası donanma giderek hareket kabiliyetini yitirirken, Yunanistan hareket kabiliyetini artırmış ve Doğu Akdeniz’de güç aktarımı yapabilen bir donanmaya sahip olmuştur. Bunun bir hata olduğunu yıllar sonra Deniz Kuvvetlerinde görevli Tümamiral Afif Büyüktuğrul tarafından;

“Balkan ittifakı çerçevesinde kurulan Yunan dostluğuna o kadar inanmıştık ki bir gün gelip Yunanistan’ın tekrardan Enosis politikasına döneceğini tahmin etmemiştik. NATO’ya katıldıktan sonra da Yunanistan’ın Adalar Denizine ve hava sahasına sahip çıkmaya çalıştığını anlayamamıştık”

⁷⁴⁰ SGM-0587-5, “1959 Annual Review : Military Comments And Final List Of Military Recommendations – Turkey”, NATO Archives, 13 Ekim 1959, s.6-10.

⁷⁴¹ SGM-0587-5, Ek-2 s.2.

⁷⁴² IPT 098/273, “1960 Annual REVIEW – TURKEY”, NATO Archives, 6 Ekim 1960, s.1 enclosure 1.

⁷⁴³ IPT 098/273, s.4 enclosure 2.

⁷⁴⁴ IPT 098/273, s 5 Enclosure 2.

⁷⁴⁵ IPT 098/275, “1960 Annual Review – Greece”, NATO Archives, 12 Ekim 1960, s.4-5.

şeklinde ifade edilerek vurgulanmıştır.⁷⁴⁶ Bu konuda geç kalındığı 1963 yılında Kıbrıs'ta yaşanan olaylar sonrası anlaşılmıştır. Kıbrıs'ta yaşanan olaylar Girit'te yaşananların aynısı olduğu düşünülmüştür.⁷⁴⁷ Kıbrıs olayları yaşandığında Türkiye'nin elinde adaya müdahale edebilecek bir donanma bulunmuyordu. Kıbrıs krizine kadar istediği yardımları alamayan Türkiye, kriz sonrasında da istediği gemileri temin edememiştir. Bu eksiklik “Başkasının vermediğini millet yapar” kampanyasıyla giderilmeye çalışılmış ve Cumhuriyetin kuruluşundan beri ilk defa denizcilerin arzuladığı yapıda bir donanma inşa edilmesine yönelik adımlar atılmaya başlamıştır. Böylece deniz kuvvetlerinin arzulanan dönüşümü ancak Kıbrıs krizi sonrası mümkün olmuş, daha önce hata yapıldığı anlaşılmış ve Karadeniz'den sonra Akdeniz de ilgi alanına girmiştir. Bu kapsamda, Deniz Kuvvetlerinin resmi olarak sorumluluk sahasının tanımı ilk defa 1968 yılında Deniz Kuvvetleri dergisinde yayınlanmıştır. Buna göre, Türk Deniz Kuvvetlerinin Milli ve NATO olarak iki görevinin olduğu belirtilmiştir. Milli görevinin, Genelkurmay Başkanlığının vereceği direktiflere istinaden Türk sularındaki harekattan sorumlu olduğu, NATO olarak ise Türkiye sorumluluğuna verilen Karadeniz ile boğazlar bölgesi ve Suriye sınırına kadar olan karasularının ve bunlara civar sulardaki harekattan sorumlu olduğu belirtilmiştir.⁷⁴⁸ Cumhuriyet kurulduğundan beri ilk defa resmi bir belgede tanımlanan deniz kuvvetlerinin görev alanı, 1968 yılına gelindiğinde hala savunma merkezli olup, ağırlıklı olarak karasuları ile Karadeniz ve boğazlar bölgesine odaklanmış durumdaydı. Fakat, deniz kuvvetlerinde stratejik bir uyanışın ortaya çıktığı da gözlenmektedir. Ancak yaşanan Kıbrıs krizi sonrası Türk karasularının civar suları da görev tanımına eklenmiş ve görev sahası daha da genişletilmiştir.

3.2.1. “Başkasının Vermediğini Millet Yapar”: Güç Aktarımı Yapabilen Üç

Boyutlu Donanma İnşa Edilmesi

Ulus seviyesi stratejik kültürde travma olarak yer eden diğer bir husus da bir ülkeden satın alınan gemilerin teslim edilmemesi olmuştur. Osmanlının son döneminde İngiltere'den büyük zorluklar ile satın alınan drednotlara el koyulmuş ve teslim edilmemiştir. Osmanlı, İngiltere'nin el koyduğu drednotlara karşı Almanya'nın drednotlarını almış ancak bahse konu drednotların Rus limanlarını bombalamasıyla savaşa girmek zorunda kalmıştır.

⁷⁴⁶ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4*, s.632.

⁷⁴⁷ Yavuz Coşkun, “Kıbrıs”, *Donanma Dergisi*, Sayı: 445 Eki, (Nisan 1964), s.61.

⁷⁴⁸ Merkez Dairesi Başkanlığı, “Deniz Kuvvetlerinde Komutanlık Görev Devri Teslimi”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 463, (Ekim 1968), s. 3.

İkinci Dünya Savaşında da benzer bir durum olmuş ve Türkiye parasını ödediği gemileri savaştan sonra teslim alabilmiştir. Bunlar Türk stratejik kültüründe yer eden olaylar olmuştur. 1964 yılında güç aktarımı yapabilen bir donanmaya ihtiyaç duyulduğunun anlaşılması üzerine Türkiye müttefiklerinden çıkarma gemisi satın alma yöntemini denemiştir. Ancak ihtiyaç duyduğu gemilerin müttefik ülkeler tarafından Türkiye'ye satılmayışı stratejik kültürdeki travmayı tetiklemiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin güvenliği için konuşlandırılan Jüpiter füzelerinin Türkiye'den sökülmesi ulus seviyesinde bir sorgulamaya sebep olmamış ancak ihtiyaç duyulan gemilerin verilmeyişi stratejik kültürdeki travmayı tetikleyerek tüm ulusa yayılan "Başkasının vermediğini millet yapar." kampanyasının başlatılmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda askeri kültür açısından da milli bir gemi inşa sanayisine ihtiyaç duyulduğu anlaşılmış, gelecek kuşaklarda inşa edilecek milli geminin fikirlerinin oluşması 1960'lı yıllarda başlamıştır. 1960'lı yıllar Batı ile Türkiye ilişkilerinin Türkiye tarafından ilk defa ciddi bir şekilde sorgulanmaya başladığı yıllar olmuştur. İlk sorgulama Soğuk Savaş döneminde yaşanan Küba Krizi ile oldu. Küba kiriz sonrası, Türkiye'nin dış politikası, NATO, CENTO ve Kıbrıs meseleleri konularında mecliste genel bir görüşme açılması talep edilmiş, bu kapsamda NATO savunma doktrininde yapılmak istenen değişiklikler ve Kıbrıs konusunda kaygıları içeren sorular mecliste yöneltmiştir.⁷⁴⁹ Sorulan sorular üzerine konuşan Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Jüpiter füzelerinin durumunda değişiklik olabileceğine dair yorumlar yapıldığını ancak bunların gerçekleri yansıtmadığı, Jüpiter füzelerin NATO savunmasındaki öneminin sona ermesi ya da görevinin sonlandırılmasına karar verilmesi durumunda da Türkiye'nin güvenliğinin ittifakın alacağı klasik ve nükleer tedbirlerle sağlanacağı belirtilmiştir.⁷⁵⁰ Yine Dışişleri Bakanı tarafından, Yunanistan ile mevcut dostluk ve ittifak ilişkilerinin son dönemde daha da ilerlediği ve bazı pürüzlü meseleler olsa da bunların süratle halledilip Türk- Yunan dostluğunun kökleştirilmesi çabalarına devam edileceği belirtildi.⁷⁵¹ 1963 yılının başında hala Yunanistan ile var olan dostluğu övme ve bunu geliştirme niyeti vardı ve Ege denizinde iki ülkeyi birleştirecek şekilde dostluğun ve ittifakın daha da geliştirilmesi gerektiği, Yunanistan tarafında böyle bir iradenin mevcut olduğu düşünülmektedir.⁷⁵²

⁷⁴⁹ Cumhuriyet Senatosu, 2. Dönem, 8. Cilt, 28. Birleşim, 15 Ocak 1963, s.31.

⁷⁵⁰ Cumhuriyet Senatosu, 2. Dönem, 8. Cilt, 29. Birleşim, 17 Ocak 1963, s.58.

⁷⁵¹ Cumhuriyet Senatosu, 2. Dönem, 8. Cilt, 29. Birleşim, s.64.

⁷⁵² Cumhuriyet Senatosu, 2. Dönem, 8. Cilt, 28. Birleşim, s.41.

Yine aynı oturumda Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar tarafından, NATO savunmasının temeli NATO askeri konseyi tarafından oluşturulan stratejik doküman kapsamında sağlandığı ve bu dokümanın NATO konseyinde ittifakın 15 ortağı tarafından onaylanarak yürürlüğe girdiği belirtilmiş, yakın gelecekte NATO stratejisinde bir değişiklik olacaksa bunun ancak üye ülkelerin onayı ile yürürlüğe girip uygulanacağı belirterek hâlihazırda stratejide bir değişim olmadığı vurgulanmıştır.⁷⁵³ Ayrıca Dışişleri Bakanı Erkin tarafından, ABD Büyükelçisi Hare'e, Türkiye'nin onayı alınmadan Jüpiter füzelerinin sökülmeceğini farz ettikleri belirtilmiştir.⁷⁵⁴ Türkiye'nin stratejik önemi sebebiyle korunacağına ve Yunanistan ile dostluk ilişkilerinin devam edeceğine olan inanç Türkiye'nin tedbir almasını geciktirmiş donanmaya önem vermesine gerek kalmadığını düşündürmüştür. Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendiren füzelerin sökülmesi 1963 yılında tamamlanmış, ancak ilk etapta bu durum Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini derinlemesine sorgulamasına neden olmamıştır. Ancak Kıbrıs Krizi ile yaşanan gelişmeler ile birlikte Türkiye kendi güvenliğinin yeri geldiğinde göz ardı edilebileceğini görmüştür.⁷⁵⁵

Jupiter Füzeleri sonrası diğer bir şok 1963 yılında Kıbrıs Krizi ile birlikte yaşanmıştır. 1963 Kanlı Noel sonrası Haziran 1964 yılında Rumların saldırılarının artması üzerine Türkiye ada üzerinde Türk Hava Kuvvetlerine ait uçakları uçurmuş ve Kıbrıs'a müdahale edeceği sinyalini vermiştir. Bu sinyalin üzerine ABD Başkanından gelen Johnson Mektubu tüm ülkede şok etkisi yaratmıştır. Bu dönemde Türkiye jeostratejik açıdan hep kuzeye odaklanmıştı ancak mektupta, Türkiye'ye Sovyetler Birliği'nin müdahale etmesi durumunda NATO'nun Türkiye'yi savunması konusunda isteksiz kalabileceği ve Türkiye'ye verilen askeri malzemenin Kıbrıs müdahalesinde kullanılamayacağı belirtilmiştir.⁷⁵⁶ Küba krizi ve Jüpiter füzelerinin Türkiye'den çekilmesi, Kıbrıs krizi sonrası Johnson mektubu Türkiye'nin güvenliğini direk olarak etkileyen bir durum yaratmıştır. Yaşanan güvenlik problemi sonrası ilk defa dış politikada Batı ve ABD ile olan ilişkilerin sorgulanmasına yol açmış, NATO ile ilgili eleştiri ve sorgulamayı

⁷⁵³ Cumhuriyet Senatosu, 2. Dönem, 8. Cilt, 29. Birleşim, s.80.

⁷⁵⁴ Ayşegül Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 52, Sayı 01, (Ocak 1997), s.658.

⁷⁵⁵ Sever, s.660.

⁷⁵⁶ Halil Akman, "Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960-1964)", Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Sayı 22, (Aralık 2012), s. 87-98.

başlatmıştır.⁷⁵⁷ Kuvvetli bir donanma mevcut olsaydı, Kıbrıs'ta yapılan saldırıların engellenebileceği düşünülmüştür.⁷⁵⁸ Bu sebeple, Türkiye'nin NATO'dan bağımsız bir deniz politikası izlemesi gerektiği ve güç aktarımı yapabilecek bir donanmaya ihtiyaç duyulduğu da ilk defa bu dönemde devletin yönetim kademesinde düşünölmeye başlanmıştır.⁷⁵⁹ Aslında, bahsi geçen iki kriz fikrîsel uyanışı somutlaştırmıştır.

Özellikle Kıbrıs krizi sonrası Türkiye, çevre denizlerine yönelik politika değışikliğine gitmiş ve ilk olarak Karasuyunun 6 mile bir an önce çıkarılmasının ve kanunun tasarılanmasında gecikmenin faydalı olmayacağı Dışışleri Bakanlığı tarafından Milli Savunma Bakanlığına görüş olarak bildirilmiştir.⁷⁶⁰ Karasularının 6 mile çıkarılması yönünde Dışışleri Bakanlığı tarafından verilen raporda, 1958 Deniz Hukuku konferansı ile birlikte artık tüm ölkelerin 6 mili desteklediğini, yapılan incelemede iktisadi, siyasi ve askeri bakımdan Akdeniz ve Ege denizindeki menfaatlerin en iyi sağlanacağı genişliğin 6 mil olduğı vurgulanmıştır.⁷⁶¹ 12 milin tatbikinin Ege'deki coğrafi durumdan dolayı mümkün olmadığı vurgulanmıştır.⁷⁶² 1958 yılında icra edilen Deniz Hukuku Konferansında ve 1960'da icra edilen konferanslar neticesinde karasularının 3 mil üzerine çıkarılması genel kabul görmüş, bunu ölkelerin kendilerinin yapabileceğı ve mütekabiliyet ilkesinin şart olduğı raporlarda belirtilmiştir. Kanun görüşmeleri sırasında Rize Milletvekili Erol Yılmaz Akçal tarafından mütekabiliyet kapsamında hangi ölkle ile anlaşma yapıldığı sorulmasına rağmen İçişleri ve Dışışleri komisyon sözcöleri tarafından ölkle ismi zikredilmemiş ancak mütekabiliyet esasına istinaden anlaşma sağlandığı belirtilmiştir.⁷⁶³ Aslında karasuları kanunu 1962 yılında sunulmuş ve bu kapsamda Dışışleri Bakanının bir seyahat dönüşü Yunanistan'a uğrayıp mevkidaşı ile konuyu görüşüp anlaşması sonrası teklif meclise gönderilmiştir. Ancak 1963 Noel'inde Kıbrıs krizinin başlamasıyla, kanun teklifinin acilen gündeme alınması⁷⁶⁴ ve Mayıs ayında mecliste kabul edilerek Ağustos 1964 yılında kanunlaştırılması sağlanmıştır.⁷⁶⁵ Bu

⁷⁵⁷ Nurhan İnce, "Problems and Politics in Turkish Foreign Policy, 1960-1966. with Emphasis on Turkish - United States Relations, the Cyprus Question, and the Leftist Movement", **Doktora Tezi**, University of Kentucky, 1974, s.141-270.

⁷⁵⁸ Kulergin, s.12-13.

⁷⁵⁹ Gürdeniz, *Hedefteki Donanma*, s.85.

⁷⁶⁰ Dz.Hakim Kd.Bnb. Ahmet Kerse, "Karasuları", *Donanma Dergisi*, Sayı: 445, (Nisan 1964), s.17.

⁷⁶¹ **Millet Meclisi 1. Dönem, 3. Toplantı**, "Karasuları Kanun Tasarısı ve Dışışleri ve İçişleri komisyon raporları (1/206)", s.4

⁷⁶² **Millet Meclisi 1. Dönem, 3. Toplantı**, s.6.

⁷⁶³ **Millet Meclisi 1.Dönem, 29. Cilt, 88. Birleşim**, 10 Nisan 1964, s.480.

⁷⁶⁴ **Millet Meclisi 1. Dönem, 29. Cilt 79. Birleşim**, 30 Mart 1964, s.143.

⁷⁶⁵ **Resmî Gazete, Karasuları Kanunu**, s. 49.

görüşmelerden de anlaşılacağı üzere Yunanistan karasularının uzunluğunu 1936 yılında 6 mile çıkarmış olmasına karşın bir engelle karşılaşmamış, Türkiye ise 1958 ve 1960 yıllarındaki Deniz Hukuku Konferansları sonrası karasularını 6 mile çıkarmak istediği için Yunanistan'ın olurunun almak zorunda kalmıştır.⁷⁶⁶ Türkiye'nin karasularını 6 mile çıkarması onun egemenlik hakkını sadece %1 artırırken Yunanistan Ege'nin yaklaşık olarak yarısını egemenliği altına alması sebebiyle, bu duruma Yunanistan tarafından itiraz edilmemiştir.

Deniz Kuvvetlerinin durumu da mecliste gündem olmaya başlamıştır. TBMM Karma Komisyonunda Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar tarafından, Deniz Kuvvetlerinin mevcut durumunun Türkiye'nin savunmasını yapabilecek seviyeden uzak olduğu ve 1967 yılı itibariyle mevcut vurucu gücünün tamamını yitireceği belirtilmiş, bu kapsamda yeni savaş gemilerinin alımı konusunu hükümetin önem verdiği vurgulanmıştır. Ayrıca Deniz Kuvvetlerine gemi alımını planlanıp planlanmadığı ve Deniz Kuvvetlerinin takviyesi için hükümet tarafından alınan tedbirlerin neler olduğu soru önergesi üzerine, Almanya ve ABD nezdinde girişimlerin devam ettiği ancak ABD'nin Türkiye'nin talebine olumlu bir yanıt gelmediği, Almanya ile görüşmelerin devam ettiği, 1965 yılında 1 mayın 6 karakol ve 2 tarama gemisinin donanmaya katılmasının planlandığı belirtilmiştir.⁷⁶⁷

Johnson mektubu sonrası asıl şok ise 29 Nisan 1965 yılında Cumhuriyet gazetesinde Türk-Yunan Donanmaları arasındaki dengenin Yunanistan lehine bozulduğunu anlatan yazı ile yaşanmıştır.⁷⁶⁸ Gerçekten de Yunanistan 2 tümenlik bir askeri gücü elde ettiği çıkarma gemileri ile aktarma gücüne ulaşmışken,⁷⁶⁹ Türkiye'nin bir tane bile çıkarma gemisi olmaması sebebiyle güç aktarımı yapabilecek kabiliyeti bulunmamaktaydı. Yunanistan'ın donanmasının Türkiye'den fazla olduğu ilk defa dile getirilmiştir. NATO müttefiki ve komşu olarak değerlendirilen Yunanistan'ın aslında Türkiye karşı bir tutum sergilediği yeni yeni anlaşılmış ve sürprizle karşılanmıştır.⁷⁷⁰ Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel de Türkiye'nin hem ABD'den hem de NATO'dan istediği yardımı alamadığını ve kendi imkanlarıyla Kıbrıs için gerekli çıkarma gemilerinin inşa edeceğini

⁷⁶⁶ Kerse, s.41-45.

⁷⁶⁷ **Cumhuriyet Senatosu, 3. Dönem, 20. Cilt, 63. Birleşim**, 16 Nisan 1964, s.47-48.

⁷⁶⁸ Yılmaz Çetiner, "Amerika Türk-Yunan Donanmaları Arasındaki Dengeyi Yunanistan Lehine Bozdu", **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1965, s.1.

⁷⁶⁹ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4*, s.705.

⁷⁷⁰ Y.Müh.Alb. Bahattin Orhon, "Harp Okulumuzun 1963 Akdeniz Gezisi", **Donanma Derigisi**, Sayı: 447, (Ekim 1964), s.8.

vurgulanmıştır.⁷⁷¹ Gerçekten de Türkiye, NATO'nun yıllık değerlendirme raporunda⁷⁷² belirtilmesine karşın istediği gemileri kimseden satın alamamıştır. Yunanistan ile Türkiye arasındaki dengenin Yunanistan lehine bilinçli olarak bozulduğuna dair düşünce oluşmaya başlamıştır. Deniz kuvvetleri Marshall yardımından %10 ile en az faydalanan kuvvet olduğu ve 1954 yılından beri de Deniz Kuvvetlerine yardım yapılmadığı, vuruş gücü yüksek gemiler yerine mayın tarama gemileri verildiği söyleniyor, böylece insanlar üzerinde bilinçli bir şekilde Batı tarafından bu politikanın izlendiği ve Yunanistan tarafının tutulduğu izlenimi oluşuyordu ⁷⁷³

İnönü tarafından Kennedy'nin cenaze töreni için gittiği ABD'de muhrip konusu gündeme getirilmiş ve muhripler 1964 yardım programına alınmış, ancak bu muhripler Türkiye'ye teslim edilmemiştir.⁷⁷⁴ Yunanistan'a ise son 5 yıl içerisinde 6 muhrip, 44 çıkarma gemisi, 2 denizaltı verilmişti. Verilen çıkarma gemileri Türkiye tarafından da talep edilen ancak verilmeyen çıkarma gemileriydi. Asıl önemli husus ise Türkiye'ye Karadeniz'e çıkarabilmesi sebebiyle verilen çok sayıda denizaltıyı dengelemek için Yunanistan'a iki adet denizaltı avcı gemisi olarak geçen modern tip denizaltı verilmiştir.⁷⁷⁵ Yunanistan Deniz Kuvvetleri tartışmasız bir şekilde Türk Deniz Kuvvetlerinden üstün duruma geçmişti. Yunanistan ile dengenin bozulduğuna dair algının oluşması büyük etki yaratmış ve stratejik kültürdeki travma ulus seviyesine yayılarak bağımsız bir deniz stratejisi izlenmesi gerektiğine yönelik fikirsel dönüşüm başlamıştır. Bu konu hakkında yazılan yazılar halk tarafından çok büyük ilgiyle takip edilmiş ve Cumhuriyet gazetesi tarafından bu ilgi üzerine yeniden denge sağlanması için milli mücadele ruhunun şahlanması gerektiği vurgulanmıştır.⁷⁷⁶

Yayınlanan haber sonrası 4 Mayıs 1965 tarihinde Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer tarafından da Türk-Yunan Deniz Kuvvetleri arasında vuruş gücü açısından bir dengesizlik olduğu doğrulanmış, Başbakan Suat Hayri Ürgüplü tarafından da kuvvetli bir donanmaya sahip olmak için donanma cemiyeti kurulacağı açıklanmıştır.⁷⁷⁷ Başbakan

⁷⁷¹ **Cumhuriyet**, "4-5 Yıldır Yeterli Yardımı Alamıyoruz", Sayı: 14639, 05 Mayıs 1965, s.1.

⁷⁷² NATO tarafından Türkiye için yapılan yıllık değerlendirme raporunda, 1963 yılına gelindiğinde Türk donanmasının büyük bir platform eksikliği yaşayacağı ifade edilmiş ve Türk donanmasının etkinliğini önemli ölçüde azaltacak bu problemi engellemek ve standartları sağlamak için gerekli olan tüm adımların atılması tavsiye edilmiştir. Detaylar için bkz. **SGM-0587-5**, s.6-10 ve Annex-2 s.2.

⁷⁷³ Çetiner, *Amerika Türk-Yunan Donanmaları Arasındaki Dengeyi Yunanistan Lehine Bozdu*, s.1.

⁷⁷⁴ Çetiner, *Amerika Türk-Yunan Donanmaları Arasındaki Dengeyi Yunanistan Lehine Bozdu*, s.7.

⁷⁷⁵ Yılmaz Çetiner, "Yunanistan'a 6 Muhrip, 44 çıkarma gemisi ve 2 denizaltı verildi", **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1965, s.1 -7.

⁷⁷⁶ **Cumhuriyet**, *Denge*, s.1.

⁷⁷⁷ **Cumhuriyet**, "Teşebbüsümüz Millete Mal Ediliyor", 05 Mayıs 1965, Sayı: 14639, s.1.

Yardımcısı Süleyman Demirel de Türkiye'nin son beş yıldır hem ABD'den hem de NATO'dan istediği yardımı alamadığı, kendi imkanlarımızla Kıbrıs için gerekli çıkarma gemilerinin inşa edileceği vurgulanmıştır.⁷⁷⁸

Haberlerin şok etkisi yaratması üzerine konu mecliste de gündeme getirilmiştir. Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer tarafından, Türkiye'nin jeopolitik konumu nedeniyle Doğu-Batı birleşiminde yer aldığı ve bu önemli konumu yitirmemek için varlığını korumak zorunda olduğu,⁷⁷⁹ ancak NATO standartlarına ulaşmak için ihtiyaç duyulan finansmanın memleketin içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla karşılanamayacağı, bu sebeple NATO ittifakı içerisinde 2 yıldır yardımlar için yapılan temasların olumlu sonuçlanacağı ümit ettikleri belirtilmiştir.⁷⁸⁰ Deniz Kuvvetleri üzerinde hassasiyetle durulduğu ve 1963 yılından itibaren başlayan gayretler ile gemi inşa etme kapasitesinin artırılmaya çalışıldığı, Deniz Kuvvetlerini sadece bu sene değil gelecek yıllar için de muhrip yardım programları da dahil olmak üzere güçlendirecek bir çalışma içine girdikleri belirtilmiştir. İttifak üyesi ülkelerin, Türkiye'yi Kıbrıs konusunda yeterince desteklemediği ve ayrıca yapılan yardımların da Türkiye'nin istediği şekilde olmadığı belirtilmiş, Silahlı Kuvvetlerin NATO emrine tahsisli olduğu ancak ihtiyaç dahilinde milli menfaatler için kullanılabileceği de vurgulanmıştır.⁷⁸¹

Peş peşe yaşanan şoklar sonrası 2 Mayıs 1965 tarihinde Cumhuriyet gazetesi öncülüğünde “Başkasının vermediğini Millet Yapar” kampanyası başlatılmış,⁷⁸² Osmanlı İmparatorluğu döneminde Donanma Cemiyetinden toplanan paralar ile gemi satın alınması yöntemi izlenerek kısa zamanda donanmaya özellikle çıkarma gemisi kazandırılması amaçlanmıştır.⁷⁸³ Cumhuriyet tarihi boyunca ilk defa söylem Deniz Kuvvetleri lehine dönmüş, donanmanın önemi her ortamda vurgulanmaya başlanmıştır. Donanma Cemiyetinin kuruluşu kapsamında ilk toplantı 11 Mayıs 1965 günü Osmanlı Donanma Cemiyetinin ilk kongresini yaptığı İstanbul Kuzey Deniz Saha Komutanlığı şeref salonunda icra edilmiş ve Deniz Kuvvetlerinin yurt savunmasında üstlendiği görevi yerine getirebilmesi için gerekli donanma inşasına yardımcı olmak amacıyla faaliyetlere başlamıştır.⁷⁸⁴ Cemiyetin açılış konuşmasında Başbakan Yardımcısı Demirel'in

⁷⁷⁸ **Cumhuriyet**, 4-5 Yıldır Yeterli Yardımı Alamıyoruz, s.1.

⁷⁷⁹ **Cumhuriyet Senatosu**, 4. Dönem, 27. Cilt, 78. Birleşim, 7 Mayıs 1965, s.202.

⁷⁸⁰ **Cumhuriyet Senatosu**, 4. Dönem, 27. Cilt, 78. Birleşim, s.203.

⁷⁸¹ **Cumhuriyet Senatosu**, 4. Dönem, 27. Cilt, 78. Birleşim, s.209-210.

⁷⁸² **Cumhuriyet**, “Başkasının Vermediğini Millet Yapar”, Sayı : 14636, 02 Mayıs 1965, s.1.

⁷⁸³ Fahri Çoker, “Donanma Cemiyetinin İhyası mı?”, **Cumhuriyet**, 04 Mayıs 1965, s.2.

⁷⁸⁴ **Cumhuriyet**, “Donanma Cemiyeti Kuruldu”, 12 Mayıs 1965, Sayı: 14646, s.1

“Akdeniz’in doğusunda dünya sulhunun idamesi, Türkiye’nin deniz itibarı, deniz kudreti ve deniz kuvvetinin kapsamı ve genişliğine bağlıdır” ifadesi deniz gücüne dair stratejik farkındalığın oluşmasına da neden olmuştur.⁷⁸⁵ NATO’nun savunma planlarına göre ülkelere yardım yaptığı, Türk Donanmasının, ABD’den ve NATO’dan gerekli yardımı alamadığı vurgulanmış, NATO planlarının dışında milli bir deniz gücüne ihtiyaç duyulduğunun Kıbrıs olayları ile ortaya çıktığı belirtilmiştir.⁷⁸⁶ Cemiyetin şeref üyeleri olarak Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Başkanları, Anayasa Mahkemesi Başkanı, Başbakan, Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları belirlenmiştir.⁷⁸⁷ Başbakan Ürgüplü tarafından yazılan resmi evrakta, bütün devlet kurumlarının, amir, memur ve hizmetlilerinin cemiyetin ulvi amacına hizmet için hem cemiyete üye olunması hem de her türlü hususta gayret gösterilmesi istenmiştir.⁷⁸⁸ 22 Mayıs 1965 tarihinde Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Necdet Uran tarafından, gayelerinin cemiyetten elde edilecek paralar ile ilk önce ihtiyaç duyulan çıkarma gemilerinin yapılması olduğu, sonrasında da vuruş gücü yüksek savaş gemilerinin yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca “Türkiye’nin kara ve hava kuvvetleri her türlü görevi yapabilecek kudrettedir... Deniz kuvvetleri olarak meselemiz, üç kuvvet içinde görevimizi yapabilecek kudrete erişmektir.” diyerek,⁷⁸⁹ aslında yıllardır donanmanın diğer kuvvetlerin gerisinde kaldığı ve bu farkın kapatılması gerektiği bir kez daha resmi ağızdan vurgulanmıştır. 25 Mayıs 1965 tarihinde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay tarafından radyoda yapılan konuşmada “Aziz yurdumun üç yanı, en az kara hudutlarımız kadar önemli, hassas ve zaaf gösterdiğimiz takdirde tehlikeli olabilecek deniz sınırları ile çevrilmiş bulunmaktadır. Bu coğrafi bünye bizi, deniz problemiyle birinci derecede ilgili kılmaktadır. Jeopolitik ilminin ortaya koyduğu icapları tadil etmek hiçbir milletin gücü dahilinde değildir. Yapılacak iş, bu icaplara uygun tedbir ve tertipleri almaktan ibarettir.”⁷⁹⁰ denilerek coğrafyanın kader olduğu ve bu coğrafyanın güçlü bir donanmaya sahip olma gerekliliğini dayattığı belirtilmiştir. Aslında Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana üç tarafı denizlerle olmasına karşın, donanmaya hakkettiği önem ancak Akdeniz’de problem yaşanması sonrası veriliyordu.

⁷⁸⁵ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.30.

⁷⁸⁶ Türk Donanma Cemiyeti, “Türk Donanma Cemiyetinden”, *Derya*, Yıl : 1, Sayı:1, (8 Ekim 1967), s.5.

⁷⁸⁷ *Cumhuriyet*, “Türk Donanma Cemiyeti Anatüzüğü”, Sayı: 14665, 31 Mayıs 1965, s.7.

⁷⁸⁸ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.42.

⁷⁸⁹ *Cumhuriyet*, “Uran’ın Beyanati”, Sayı: 14657, 23 Mayıs 1965, s.1.

⁷⁹⁰ *Cumhuriyet*, “Bağımsızlığı korumak”, 26 Mayıs 1965, Sayı: 14660, s.1

Toplantıda Donanma Cemiyetinin esas amacının, İkinci Dünya Savaşı sonrası NATO askeri savunma planları dışında tamamen milli hedeflere odaklanmış bir donanma oluşturmak olduğu vurgulanmıştır.⁷⁹¹ Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından da donanmanın gelişiminin Donanma Cemiyeti tarafından desteklenmesi tavsiye edilmiştir.⁷⁹² Bu kapsamda Türk Donanma Cemiyeti, Deniz Kuvvetleri ile birlikte 5 yıllık bir donanma programı hazırlamış, 10 avcı bot, 4 muhrip, 40 adet çıkarma gemisi temin edilmesi ön görülmüştür. Maliyeti 540 milyon TL olan programın 165 milyonluk kısmı Türk Donanma Cemiyeti tarafından karşılanması planlanmıştır.⁷⁹³ En son donanma programı 1916 yılında Birinci Dünya Savaşının ikinci yılında yapılmıştı. Harpten zaferle çıkılacağına varsayıldığı, buna göre gelecek 10 yıl içerisinde 6 kruvazör, 24 muhrip, 36 denizaltı 50 deniz uçağı vb. unsurları içeren büyük bir donanma inşa talebi Bahriye Bakanlığından Sadarete(başbakanlığa) yazılarak talep edilmiştir. Yaklaşık 42 milyon Osmanlı lirası tutacak programın 10 senede tamamlanması planlanmış ve sadrazam Mehmet Sait tarafından da kabul edilmiş, ancak program gerçekleştirilememiştir.⁷⁹⁴ Yaklaşık 50 sene sonra *“Hedef : Dev Bir Deniz Gücü. Türk Donanma Vakfına yapacağınız yardımlarla bu hedefe ulaşabiliriz.”*⁷⁹⁵, *“Türk Donanma Vakfına Yapılan Bağışlar, Deniz Kuvvetlerimize Güç Katıyor”, “Vatandaş! Denizlerdeki meselen yurt savunması ve milli şeref ve haysiyetin meselesidir. Bu mesele bu gemilerin çoğalmasıyla halledilir.”*, *“Daha güçlü donanma bağışlarınızla gerçekleşecektir.”*, *“Ey Türk donanmanı unutma ve yardıma koş”*,⁷⁹⁶ *“Türk Milleti uyan uyan bu gaflet uykusunda, titre ve kendine dön. Bu güzel vatan, bu cennet ülkeyi, bu köprü başını tutmak için kudretli bir donanmaya muhtaçsın.”*⁷⁹⁷, *“Şanlı donanmamıza siz de bir perçin çakmayı unutmayın...”*⁷⁹⁸ söylemleriyle bir kez daha donanma programı için yardım toplanmaya başlanmıştır. Osmanlı dönemindeki Bahriye cemiyetinin *“güçlü bir donanma için ayda bir kuruş”* kampanyası⁷⁹⁹ gibi şimdi de *“ayda bir lira bağış”*⁸⁰⁰ yapıliyordu. Bahriye

⁷⁹¹ Türk Donanma Cemiyeti, *Türk Donanma Cemiyetinin*, s.17.

⁷⁹² **Derya**, “Sunay: Deniz Kuvvetlerimiz Türk Donanma Cemiyeti Tarafından Desteklenmeli”, Yıl: 2, Sayı:13 Ekim 1968, s.8

⁷⁹³ Fahir Engin, “3 Yılda Başarılanlar ve Yapılacak İşler”, **Derya**, Yıl:1, Sayı:8, (Mayıs 1968), s.7

⁷⁹⁴ Saim Besbelli, “İki Önemli Konu: Gemi Adları ve Bahri Program”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 428-429, Ocak-Nisan 1960, s.74-77

⁷⁹⁵ **Derya**, “Arka Kapak”, Yıl3: Sayı:36, (Eylül 1970), s.23.

⁷⁹⁶ Türk Donanma Vakfı broşürlerinden aktarılmıştır.

⁷⁹⁷ Ünal Başoğlu, “Bu Donanma Kimin?”, **Derya**, Yıl:1, Sayı:5, (Şubat 1968), s.18.

⁷⁹⁸ **Derya**, “Arka Kapak”, Yıl:3: Sayı:35, (Ağustos 1970), s.23.

⁷⁹⁹ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.158.

⁸⁰⁰ Hüseyin Yıldırım, **Türk Donanma Cemiyeti (Vakfı) Türk Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı ve Derya Dergisi Dizini**, Ankara: Dz.K.K.lığı Karargah Basımevi, 1997, s.20.

Cemiyetinde olduğu gibi, eşya piyangosu, pul bastırma gibi ilave gelir sağlayacak faaliyetlere yeniden başlanmıştır.⁸⁰¹ Bağış yapanlara cemiyet tarafından bastırılan madalyalar verilmiş,⁸⁰² 3 Aralık 1965 tarihinde Donanma Cemiyeti kamu yararına çalışan derneklerden sayılmıştır.⁸⁰³ 8 Ekim 1967 tarihinde Donanma Cemiyetinin faaliyetlerini desteklemek amacıyla yayın hayatına başlayan Derya dergisinin yazı kurulu başkanı Deniz kuvvetleri Komutanı Oramiral Necdet Uran olmuştur.

Donanma Cemiyeti tarafından ilk sayıda yazılan yazıda NATO'ya katılım sonrası Türkiye'ye yapılan yardımların NATO'nun savunma planlarına ve savunma ihtiyaçlarına göre yapıldığı belirtilmiştir. Ancak Türk Silahlı kuvvetlerine yapılan yardımlar arasında deniz kuvvetlerine yapılan yardımların gereken ölçüde olmadı belirtilmiş bu kapsamda Türkiye'nin çevre denizlerini ve deniz menfaatlerinin korunması amacıyla donanmasını takviye etmesi ve ihtiyaç duyulan seviyeye çıkartılmasının milli bir zorunluluk olduğu vurgulanmıştır. Her ne kadar İngiltere'den dört adet Hisar sınıfı Muhrip alınmış olsa da İkinci Dünya Savaşı sonrası deniz kuvvetlerinin ihtiyaçlarının ve rolünün önemini unutulduğu vurgulanmıştır. NATO'ya girişle birlikte sadece NATO planları çerçevesinde bir Deniz Kuvvetleri oluşturulmasının yeterli olmadığı, yaşanan Kıbrıs olaylarının bu gerçeği ortaya çıkarttığı vurgulanmıştır.⁸⁰⁴

Derya dergilerinde, yapılan bağışlar, bu bağışların nereye harcandığı ve inşa ettirilen gemilerin fotoğrafları yayınlanmıştır. Cemiyet tarafından “*kendi gemini kendin yap*” söylemi ile elde edilen gelirler deniz kuvvetlerine çıkarma gemisi ve avcı bot yapımında kullanılması için bağışlanmıştır.⁸⁰⁵ Donanma Cemiyeti tarafından 27 Eylül'ü (Preveze Deniz Zaferi) takip eden hafta, donanma haftası olarak kutlanmaya başlanmış, yurdun çeşitli yerlerinde etkinlikler düzenlenerek yardım toplanmaya devam edilmiştir.⁸⁰⁶

1967 yılına gelindiğinde 20 milyon bağış Deniz Kuvvetlerine aktarılmıştır.⁸⁰⁷ Tersanede inşa edilen 4 çıkarma gemisinin Deniz Kuvvetlerine teslim edildiği fotoğraflar ve inşa edilen gemilerin son durumları Derya'da yer almıştır.⁸⁰⁸ 1967 yılında yaşanan Kıbrıs olayları ile ilgili olarak Türk Donanma Cemiyeti bildiri yayınlayarak, Kıbrıs olaylarının

⁸⁰¹ Derya, “Donanma Haftası İçin Pul Çıkarılıyor”, Yıl:1, Sayı:12, (27 Eylül 1968), s.13.

⁸⁰² Derya, “Kapak Sayfası”, Yıl:1, Sayı:11, (1 Ağustos 1968), s.19.

⁸⁰³ Resmi Gazete, “Türk Donanma Cemiyeti kamu yararına çalışan derneklerden sayılması”, 3 Aralık 1965, s.8,

⁸⁰⁴ Türk Donanma Cemiyeti, *Türk Donanma Cemiyeti'nden*, s.5.

⁸⁰⁵ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.26.

⁸⁰⁶ Derya, “Donanma Haftası”, Yıl:2, Sayı:13, (Ekim 1968), s.3.

⁸⁰⁷ Fahir Ergin, “3 Yılda Başarılar ve Yapılacak İşler”, Derya, Yıl:1, Sayı:7, (1 Nisan 1968), s.7.

⁸⁰⁸ Erol Olgundemir, “Dev Bir Deniz Gücü İçin”, Derya, Yıl:1, Sayı:12, (27 Eylül 1968), s.14-17.

donanmanın ne kadar önemli olduğunu bir kez ortaya çıkarttığı vurgulanmış, Kıbrıs açıklarında seyir yapan donanmanın fotoğrafları paylaşılarak, tüm şubelerin yardım faaliyetlerine hız vermeleri talep edilmiş, ayrıca tüm vatandaşlar yardım yapmaya çağırılmıştır.⁸⁰⁹

Toplanan yardımlar ile inşa edilen gemilerin yanında, yurt dışından da gemi temin edilmek için görüşmeler yapılmış, bu kapsamda 1970 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu ABD'yi ziyaret etmiş ve artan Sovyet tehdidine istinaden ABD'den 7 muhrip ve 9 denizaltı talep edilmiştir. Bu muhripler ile Türkiye ilk defa taaruzi mayın dökme imkân kabiliyetine kavuşmuştur.⁸¹⁰ 1966 tarihli CIA istihbarat raporunda, Türkiye ile ABD arasındaki temel problemin, Kıbrıs probleminde Türkiye'ye destek verilmemesi olduğu ve Türkiye'deki sol gruplar tarafından konunun istismar edilmesine yol açtığı belirtilmiştir. Bu durumun, Türkiye ile ABD arasında askeri anlaşmaların gözden geçirilmesine yol açabileceği, Demirel hükümeti görevde olduğu sürece Amerikan üslerinin kullanımında bir sıkıntı olmayacağı ancak sürecin uzamasının hükümetin üzerindeki baskıyı artıracığı vurgulanmıştır.⁸¹¹ Böylece, daha önce ABD'den gemi alımında yaşanan sıkıntı, Türkiye'nin tamamen kaybedilmesine yol açabileceği ve Sovyet tehdidi göz önüne alınarak aşılmıştır. Ayrıca, Almanya yardımıyla temin edilen ve donanmanın vurucu gücünü artırmasını sağlayan hücumbotlar hizmete girmiştir.⁸¹² Yine Alman yardımıyla 2 denizaltının Almanya'da ve 2 denizaltının Türkiye'de inşasına başlanmıştır.⁸¹³ Deniz kuvvetlerin vurucu gücünü artırmak amacıyla yurtdışından yapılan alımların bir an önce getirilmesi için çaba harcanmıştır.⁸¹⁴ Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu, Türk Donanma Vakfı yönetim kurulu toplantısında komünizme karşı her türlü tedbiri almaya hazır oldukları vurgulanmış, modern bir donanmaya sahip olunması gerektiği vurgulanmıştır.⁸¹⁵ Müteakip Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan ve aynı zamanda Türk Donanma Vakfı

⁸⁰⁹ **Derya**, "Kıbrıs'ta Son Rum Saldırısı Büyük İnfial Yarattı", Yıl:1, Sayı:3, (1 Aralık 1967), s.8.

⁸¹⁰ Tunaboylu, s.108.

⁸¹¹ **CIA-RDP79T00826A001500010034-2**, "Memorandum, Lack of Parallel with Portuguese and Turkish Position on US Bases", CREST, 19 December 1966, s.7-8.

⁸¹² **Derya**, "Albatros, Şimşek ve Pelikan Hizmete Girdi", Yıl:3, Sayı: 30, (Mart 1970), s.5.

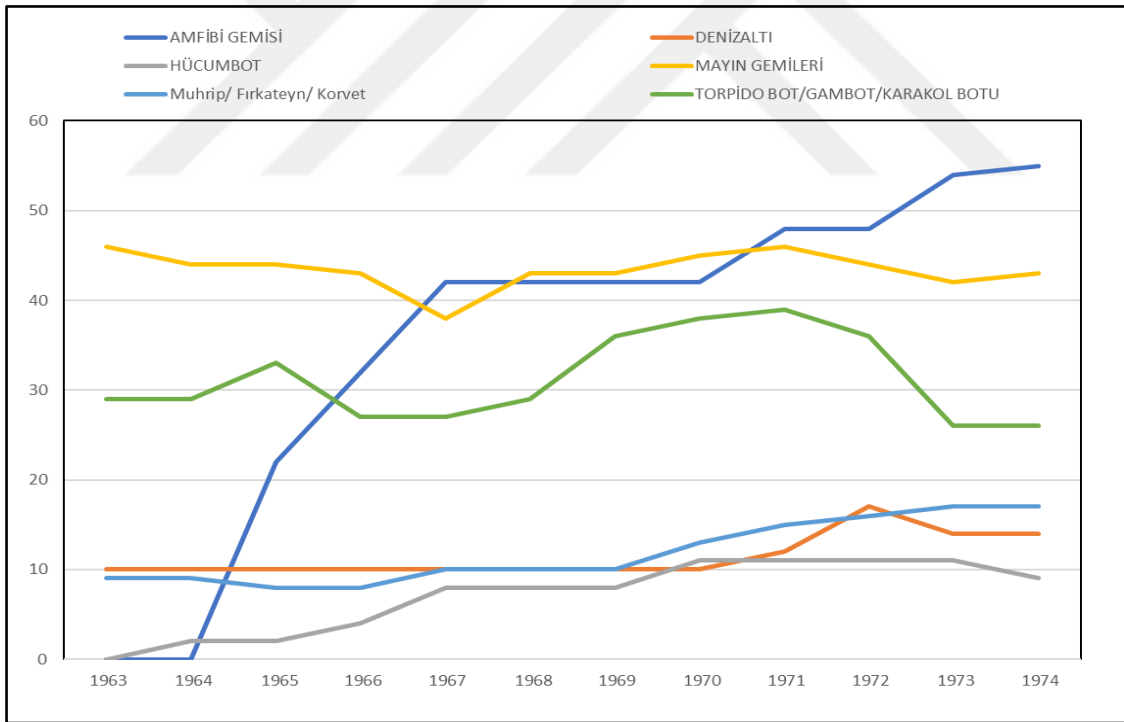
⁸¹³ Oramiral Celal Eyiceoğlu, "Kendi Gemilerimizi Tersanelerimizde İnşa Edeceğiz", **Derya**, Yıl:3, Sayı:34, (Temmuz 1970), s.7.

⁸¹⁴ **BCA 319-59-17**, "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın vurucu gücünü artırmak amacıyla Amerika Birleşik Devletlerinden LST-1167 Borda No'lu USS WEST CHESTER COUNTY çıkarma gemisinin satın alınması", 4 Eylül 1974, **BCA 331-30-17**, "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı vurucu gücünü artırmak için Almanya'nın bağışladığı gemilere ait işlemlerin yürütülmesi", 22 Nisan 1975; **BCA 368-64-13**, "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı için Federal Almanyada bedelsiz olarak alınan tankerin Türkiye'ye getirilmesi", 10 Kasım 1977.

⁸¹⁵ **Cumhuriyet**, "Komünizme Karşı Her Türlü Tedbiri Almaya Kararlıyız", 14 Mart 1972, s. 11.

Genel Müdürü tarafından da vakfa yardım yapanlara ödül verme töreninde, 8000 kilometreden fazla sahil olan Türkiye’de amaçlarının denizciliği geliştirmek ve deniz savunmasını pekiştirmek olduğunu belirtmiştir.⁸¹⁶ Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra ilk defa Türkiye’nin askeri gücüne yönelik stratejik söylem donanma lehine dönmüştür. Bu yeni stratejik tutum Deniz Kuvvetlerinin güç yapısına doğrudan yansımıştır. Türk Deniz Kuvvetleri 1964 yılından 1974 yılına kadar geçen zamanda savunma odaklı donanmasını güç aktarımı yapabilecek bir yapıya dönüştürebilmiştir.

Ayrıca 1970’lerin başında ilk güdümlü mermi denemesi yapılmış, Deniz Kuvvetlerinin modernizasyonu kapsamında temin edilecek Hücumbotların Almanya’dan ve onlarda kullanılacak Harpoon güdümlü mermilerin ABD’den temini için ihtiyaç duyulacak döviz öncelikli olarak tahsis edilmiş,⁸¹⁷ sonrasında güdümlü mermilerin hücumbotlara montajı yapılarak donanma vuruş gücü açısından stratejik bir kuvvet olmaya doğru önemli bir adım atmıştır.⁸¹⁸

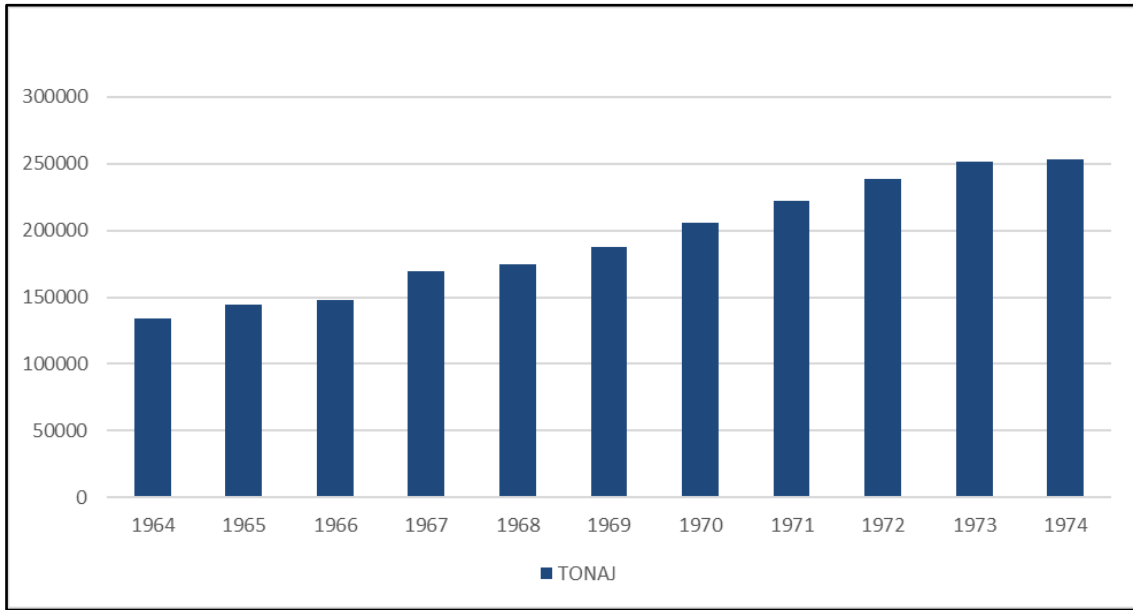
Şekil 8: 1963-1974 Yılları Arası Deniz Kuvvetleri Envanterindeki Gemi Sayıları
Kaynak: Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, **Cumhuriyet Donanması 1923-2005**, 2. Baskı, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005, s.10-318..

⁸¹⁶ **Cumhuriyet**, “Türk Donanma Vakfına Bağışlar Arttı”, 31 Ocak 1973, s. 55.

⁸¹⁷ **BCA 303-61-1**, “Deniz Kuvvetleri için hücumbot ve Harpoon güdümlü mermi ve sistemlerinin satın alınması”, 20 Temmuz 1973.

⁸¹⁸ Türk Deniz Kuvvetleri Hücumbot Filosu Komutanlığı, **Türk Donanmasında Hücumbot Tarihi (1880-1985)**, İstanbul: Deniz Basımevi, 1985, s. 53.

Şekil 8’de de görülebileceği üzere 1963-1974 yılları arasında savunma amaçlı temin edilmiş olan mayın gemileri ile karakol botu/torpedo bot sayısı giderek azalmış, daha önce sıfır olan hücum bot ve çıkarma gemisi sayılarında ciddi bir artış yaşanmıştır. Büyük gemi sayısı da neredeyse iki misline çıkmış, aynı zamanda denizaltı sayısı da artmıştır. Millet yapar kampanyası kapsamında yaklaşık 60 adet çıkarma gemisi yapıldığı dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu ve aynı zamanda Türk Donanma Vakfı Genel Müdürü tarafından da vurgulanmıştır.⁸¹⁹

Şekil 9: 1964-1974 Yılları Arasında Türk Donanmasının Toplam Tonajı

Kaynak: Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, **Cumhuriyet Donanması 1923-2005**, 2. Baskı, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005, s.10-318.

Şekil-9’da görülebileceği üzere 1964-1974 arası dönemde donanmanın gemi sayısındaki artışı yanında toplam tonajında da ciddi bir artış olmuş, donanmanın toplam tonajı 130.000 tondan 250.000 tona yükselmiştir. Çıkarma gemisi inşa edilmesi sebebiyle amfibi piyade alayı da bu dönemde kurulmuş, deniz kuvvetlerinin harekât boyutuna yeni bir unsur eklenmiştir.⁸²⁰

Deniz unsurları ve deniz piyade unsurlarının yanında deniz dava unsurlarına da ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. İki boyutlu harekât ortamını üçüncü boyuta taşınmasına neden olan hava teknolojisi, dünya donanmalarının elde etmek istedikleri kabiliyetlerin başında

⁸¹⁹ **Cumhuriyet**, “Türk Donanması Her Türlü Gemiye Yapacak Durumda”, 21 Mart 1972, s. 1,7.

⁸²⁰ Davud Kapucu, “1974 Kıbrıs Hava Harekâtı”, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, (Aralık 2020), s.90.

gelmiş olmasına karşın Türkiye buna ihtiyaç olmayacak gerekçesi ile Osmanlı döneminde 1914 yılında başlayan deniz havacılığı faaliyetlerini durdurmuş ve personeli kara birliklerine dağıtmıştır. Gemilerin kıyıdan uzaklara gideceği ve hava unsurlarının desteğine ihtiyaç duyulabileceği tahayyül edilmediğinden Kıbrıs krizine kadar, denizci personelin her fırsatta dile getirmesine karşın, deniz hava unsuru temin edilmemiştir. Oramiral Celal Eyiceoğlu da ilk defa deniz hava unsurunun önemini vurgulamış ve modern bir donanmanın deniz hava gücü desteği olmadan kurulamayacağını savunarak, hava kuvvetlerinin kurulması ile artık deniz kuvvetlerine eskisi kadar ihtiyaç kalmadı fikrinin yıkılmasına ilk sebep olan kişi olmuştur.⁸²¹ Kıbrıs krizi ile birlikte deniz havacılığının da yeniden kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Havada uzun süre kalışları, su üstü gemileri ile uyumlu çalışabilmeleri ve aynı anda birkaç farklı görevi yerine getirebilmeleri nedeniyle deniz karakol uçakları ön plana çıkmıştır. Deniz Karakol Uçakları, sahip oldukları modern silah ve sistemler yanı sıra, keşif/gözetleme, denizaltı savunma harbi ve suüstü harbi görevlerinde kullanması açısından ihtiyaç duyulmuştur. Deniz havacılık açısından helikopterlerin de önemi giderek artmaya başlamıştır.⁸²² Artan keşif ve vuruş menzili, yüksek süratli manevra kabiliyeti sayesinde donanmanın etkisini artıran, süstü hedeflerine güdümlü mermileri ile yüksek hasarlar verebilmesi ve denizaltı harbi yapabilmesi nedeniyle modern donanmalarda helikopter kullanımının zaruri olduğu düşünülmüştür.⁸²³

Helikopter platformu olan ilk muhrip inşasına 1967 yılında başlanmış ve bu durum büyük sevinçle karşılanmıştır. Hasretle beklenen Türk Deniz Hava Kuvvetinin kuruluşunda tarihi bir adım olarak nitelendirilmiştir.⁸²⁴ Helikopter platformlu gemilerin envanterine girmesi ile beraber, 1972 yılından itibaren helikopterlere kuvvet yapısında yer verilmeye başlanmıştır.⁸²⁵ Ortaya çıkan ihtiyaca istinaden deniz subayları pilotaj eğitimlerine başlamıştır.⁸²⁶ Deniz havacılığı için “Yeniden doğuş” olarak adlandırılan bu dönemde çeşitli uçak ve helikopterlerin temin edilmesiyle Deniz Hava Filosu Komutanlığı

⁸²¹ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4*, s.698.

⁸²² Şemsi Bargut, “Helikopterler”, **Derya**, Yıl:1, Sayı:6, (Mart 1968), s.8-11.

⁸²³ Dz.Pl. Yzb.Macit Tansu, “Deniz Helikopterleri”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 498, 1977, s.45-50.

⁸²⁴ Güverte Üsteğmen Yalçın Gültunca, “İlk Türk Muhribi ve Denizaltı Savunma Helikopterleri”, **Derya**, Yıl:1, Sayı:11, Ağustos 1968, s.7.

⁸²⁵ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU’nun Türk Deniz Havacılığının 100’üncü Kuruluş Yıldönümü Töreni Konuşmaları. Haziran 2014. <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=430&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0>, (01 Ağustos 2014).

⁸²⁶ Gültunca, s.7.

öncelikle hava kuvvetleri bünyesinde kurulmuştur.⁸²⁷ 1971 yılından, itibaren Hava Kuvvetlerinin üs ve imkanlarını kullanarak görev yapan Deniz Hava Filosu, 18 Ağustos 1976 tarihinden itibaren Cengiz Topel Üssü'nde Deniz Kuvvetlerinin altında görev yapmaya başlamış, hava kuvvetleri kuruluşundan ayrılmıştır. Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Hilmi Fırat tarafından üssün açılış töreninde Türk Deniz Kuvvetleri denizlerin üstünde ve altında değil aynı zamanda havada da harekât yapabilen unsurlara sahip olan modern bir donanma haline geldiğini vurgulamıştır.⁸²⁸ Deniz havacılığının kurulması “İki Mavi’nin yeniden buluşması” olarak adlandırılmıştır.⁸²⁹ Daha önceki dönemde darbe alan deniz kuvvetlerinin kültürel kodları, aynı şekilde yeniden kodlanmaya başlamıştır.

Deniz Kuvvetlerindeki bu ani dönüşüm, 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekatının gerçekleştirilebilmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca, Yunanistan’ın 3 milden 6 mile karasularını çıkarması ve Oniki Ada’nın egemenlik haklarını alması sonrası Akdeniz’de üçüncü egemenlik genişletme girişimi olan Kıbrıs ile birleşmesi engellenmiş ve böylece Türkiye yeniden Akdeniz’e kalıcı olarak geri dönmüştür. Eski Deniz Kuvvetleri Komutanı ve aynı zamanda 6’ncı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Preveze Deniz Zaferi kapsamında Cumhuriyet Senatosunda yaptığı tarihi konuşmasında, Türkiye’nin tekrardan Karadeniz’e ve Akdeniz’e kavuştuğunu, Türkiye Cumhuriyetinin bütün deniz gücünün sadece Marmara denizine sıkışmış olmasının kabul edilemez olduğunu, Marmara Denizinin bir deniz olarak bile sayılmadığını, Türkiye’nin Akdeniz devleti olma zorunluluğu bulunduğunu ve açık deniz yolları üzerinde söz sahibi olması gerektiğini, vurgulamıştır.⁸³⁰ Yine Korutürk tarafından başka bir konuşmasında, Karadeniz ve Akdeniz’in zamanında Türk gölü olduğunu belirtmiş ve Türkiye’nin istikbalinin Akdeniz’de olduğunu belirterek, Türkiye’nin denizciliği öğrenerek Akdeniz devleti olacağını vurgulamıştır.⁸³¹ Devletin en üst kademesinde deniz kuvvetlerine hedef Akdeniz olarak gösterilmiş ve “İstikbal göklerde” söyleminden “İstikbal Akdeniz’dedir” söylemine geçilmiştir. Başbakan Bülent Ecevit tarafından da yurt

⁸²⁷ Deniz Hava Üs Komutanlığı, “Türk Deniz Havacılığının 100. Yılı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 620, (Eylül 2014), s. 73.

⁸²⁸ İstanbul Deniz Müzesi Md. ve Dz.K.K. Personel Bşk.lığı, “Deniz Hava Üs Komutanlığı Törenle Deniz Kuvvetlerimiz Kuruluşuna Katıldı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 495, (Ekim 1976), s.17-20.

⁸²⁹ Deniz Hava Üs Komutanlığı, 75-77.

⁸³⁰ Fahri Korutürk, “Sayın Cumhurbaşkanımız Fahri Korutürk’ün Türk Denizciliğinin Durumu Hakkında 27 Eylül 1972’de Deniz Kuvvetleri Günü Münasebetiyle Cumhuriyet Senatosundaki Konuşmaları”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 483, (Ekim 1973), s.4.

⁸³¹ Merkez Dairesi Başkanlığı, “Deniz Harp Okulunun 201’inci Kuruluş Yıldönümü Kutlandı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 487, (Ekim 1974), s.95.

savunmasında en önemli görevi üstlenen deniz kuvvetlerinin daha üstün bir güce ulaştırmanın başlıca görevlerinden biri olacağı belirtilmiştir.⁸³² Çevrenin de etkisiyle devletin her kademesinde deniz kuvvetlerine yönelik söylem olumlu yönde değişmiş ve deniz kuvvetleri askeri stratejide kalıcı olarak kendine yer bulabilmiştir.

3.2.2. Açık Denizlere Doğru Fikrinin Oluşması ve Kurumsal Kültürün İnşasına Devam Edilmesi

Büyük bir donanma inşa edilmesi sonrası deniz kuvvetleri, askeri stratejideki yerinin sadece Kıbrıs Barış Harekâtı ile sınırlı kalmaması ve askeri stratejideki yerini sağlamlaştırmak için yeni bir jeopolitik söylem geliştirmeye başlamıştır. Deniz yolları can damarı olarak tanımlanmış ve harp esnasında savaşın kazanılması için bu can damarının açık tutulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu sebeple ticaretin başladığı noktadan itibaren deniz yollarının açık tutulabilmesi için açık denizlere açılma fikri belirlemeye başlamış ve deniz kuvvetlerine her zamankinden daha fazla rol düştüğü anlatımı bu dönemde ön plana çıkmaya başlamıştır. Denizciler fikirlerini yine deniz kuvvetleri dergilerine taşımışlardır. Ayrıca Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası, ABD tarafından Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmış ve bu ambargo 1978 yılına kadar sürdürülmüştür.⁸³³ Daha önce parası verilen gemilerin verilmeyişi, alınmak istenen gemilerin Türkiye'ye satılmaması ve şimdi de ambargo uygulanması deniz kuvvetlerinin kurumsal kültüründe milli imkanlarla inşa edilmiş bir donanmaya sahip olma düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1964-1974 arası güç aktarımı yapan bir donanma inşa edilmesine karşın, denizciler her platformda milli gemi inşa sanayinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu dönemde askeri tersanelerde küçük gemiler ile başlayan inşa faaliyetleri yavaş yavaş büyük gemilere doğru evrilmiş ve gemi inşa sanayi gelişerek, bir sonraki döneme hazırlık yapılmıştır. Deniz kuvvetlerinin kurumsal kültürü, diğer kuvvetlerden çok daha önce millileşme fikrinin canlanmasına sebep olmuştur.

Denizciler, boğazlar bölgesinin Rusya'nın sıcak denizlere çıkışını kontrol etmesi sebebiyle jeopolitik hassasiyete sahip olduğunu, boğazlarsa sahip olması ve Akdeniz'deki konumu ile Türkiye'nin ticaret rotalarını kontrol eden mihr bir devlet konumunda

⁸³² Merkez Dairesi Başkanlığı, "Son Ayların Olayları: Çanakkale ve İnönü Denizaltıları Donanmamıza Katıldı", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 485, (Nisan 1974), s.39.

⁸³³ Hacer Dolanbay, "1975-1984 Arası Gündem: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye'nin Dış Politikası", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Cilt 5, Sayı 3, (Aralık-2019), s. 852.

olduğunu, ancak Karadeniz ile Akdeniz arasındaki geçişlerin sağlanmasında Ege'deki adaların stratejik değere sahip olduğunu belirtmiştir. Üç tarafı denizlerle çevrili olması nedeniyle Türkiye'nin bir harp esnasında müttefik yardımlarının denizden geleceği, mevcut ittifaklar ortadan kalksa bile Türkiye'nin denize olan bağımlılığının değişmeyeceği vurgulanmıştır.⁸³⁴ Türkiye'nin harp ekonomisinin sürdürülmesi ve silahlı kuvvetlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasının bir milli güvenlik meselesi olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple deniz kuvvetlerinin birinci vazifesinin, harp ekonomisinin candamarı olan deniz ulaştırma yollarının korunması olduğu belirtilmiş ve bu görevin Akdeniz'de Girit'in ilerisinde Karadeniz'de Kırım'dan başladığı vurgulanmıştır. Türkiye'ye yönelik tehditlerin kıyılardan uzaklarda önlenmesi gerektiği ifade edilerek, denizlerde çok kuvvetli olmasının zaruri olduğu belirtilmiştir.⁸³⁵

Denizciler, harp esnasında silahlı kuvvetlerin var olması için deniz kuvvetlerinin önde görev alması gerektiğini ilk defa dile getirmişler ve görev sahasının jeopolitik sınırını Girit ile Kırım'a kadar genişletmişlerdir. Deniz kuvvetlerinin vurucu gücünün artırılması kapsamında denizaltı ve muhrip programı başlatılmış, 1980'li yıllara güdümlü mermi silahları ile teçhiz edilmiş gemiler temin edilmesi hedeflenmiştir.⁸³⁶

Donanmanın, savunma odaklı bir yapıdan, güç aktarımı yapabilecek bir yapıya dönüştürülmesinde, donanmaya yüksek bütçe ayrılması, ABD ve Almanya'dan gemi temin edilebilmesi ve Donanma Cemiyetinin halkta oluşturduğu bilinç ile düzenli yardım kampanyaları üzerinden toplanan yardımların etkisi büyük olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Donanma Cemiyeti kapatılmış, mal varlıkları ile donanmaya gelir kaydeden tüm kalemler Tayyare Cemiyetine aktararak, donanmanın gelir kaynağı ortadan kaldırılmıştır. Donanma Cemiyetinin yeniden kurulması ve yardım kampanyaları Deniz Kuvvetlerine yeniden mali kaynak oluşturulmasını sağlamıştır. Bu durumdan memnun olan denizciler, Türk Donanma Cemiyeti'nin milleti denize bakmaya çağıran yegâne örgüt olarak yaşatılması gerektiğini düşünmüşlerdir.⁸³⁷ Cemiyet 6 Şubat 1972 tarihinde Türk Donanma Vakfına dönüştürülmüş,⁸³⁸ 1981 yılında Türk Deniz Kuvvetlerini güçlendirme vakfı olarak adı değişmiştir. Ancak 26 Eylül 1987 tarihinde 3388 sayılı

⁸³⁴ Kur.Yb. Erdinç Yalçiner, "Denizci Türkiye", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:476, (Ocak 1972), s.10-16.

⁸³⁵ Yalçiner, s.28-31.

⁸³⁶ Merkez Dairesi Başkanlığı, "Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu'nun Denizaltıcılığımızın 85'inci Yıldönümünde Yaptıkları Konuşma", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 474, (Temmuz 1971), s.4-7.

⁸³⁷ Türk Donanma Cemiyeti, "Bir Çağrı", **Derya**, Yıl:3, Sayı: 25, (Ekim 1969), s.3.

⁸³⁸ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.27.

yasayla kara, deniz ve hava kuvvetleri vakıfları birleştirilerek “Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı” kurulmuştur. Bir kez daha donanma için kurulan vakıf kapatılmış ve taşınır taşınmaz tüm malvarlığı bu vakıfa devredilmiştir.⁸³⁹ Donanmanın ekonomik gücü yeniden elinden alınmıştır. Vakfı yönetenlerin de ağırlıklı olarak kara kökenli olması sebebiyle harcama kaleminin büyük parçası terör olaylarının da başlamasıyla Kara Kuvvetlerine yapılmıştır. Bu durum denizcilerde bir kez daha travma yaratmıştır. 10 Haziran 1987 tarihinde Türk Deniz Kuvvetlerinin Güçlendirme Vakfı’nın yedinci olağan genel kurul toplantısında, vakfin aynı zamanda başkanı olan Deniz Kuvvetleri Komutanı tarafından bu tarz bir birleşmeye yıllarca karşı çıkıldığı ancak kanun tasarısı hazırlanırken vakfin mütalaasına başvurulmadığı belirtilmiştir.⁸⁴⁰ Amiral Numan Özdalga tarafından kimseye haber verilmeden alınan bu kararın silahlı kuvvetler için büyük bir tarihi hata olduğu ve anayasaya aykırı olduğu dile getirilmiş, yeni kurulacak Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı’ndan deniz kuvvetlerinin alacağı pay ile ilgili tereddütleri olduğu vurgulanmıştır.⁸⁴¹

Bu dönemin sonunda deniz kuvvetlerinin ana gelir kaynaklarından biri kesilmiş olsa da bu dönem içerisinde deniz kuvvetleri, önce NATO’ya katılım ile birlikte Karadeniz’e sonrasında da Kıbrıs krizi ile birlikte Akdeniz’e kalıcı olarak geri dönmüş, hava unsurlarına ve deniz piyadelere kuvvet yapısında yer vermeye başlamasıyla birlikte deniz kuvvetleri üç boyutlu harekât yapabilen bir yapıya dönüşmüştür.⁸⁴² 1964 yılında sadece kuzeye odaklanan ve güney hareket alanında güç aktarımına yönelik hiçbir imkan kabiliyeti olmayan donanma 10 yıl içinde güç aktarma kapasitesine sahip olmuş ve Doğu Akdeniz’de ileride söz sahibi olmasını sağlayacak en stratejik hamlesini yaparak Kıbrıs’ta fiili olarak varlık göstermeye başlamıştır. Kıbrıs’ın Doğu Akdeniz’i kontrol altında bulunduran sabit bir uçak gemisi olarak görülmesi, Kıbrıs’ın donanma açısından vazgeçilmez bir unsur olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu sebeple, Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında da çevre denizleri korumak ve NATO’nun Güneydoğu bölgesinde barışın sağlanması amacıyla donanmaya gemi temin edilmeye devam edilmiştir.⁸⁴³ 1983

⁸³⁹ TSKGV Genel Müdür Vekili Piyade Sadık, “TSKGV, IDEF 2019 ile Bayrağı Daha Yukarıya Taşıyor”, **MSİ**, Sayı 177, (Nisan 2019), s.12–13; **Resmî Gazete**, “Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı Kanunu”, Sayı: 19488, 25 Haziran 1987, s.17.

⁸⁴⁰ Yıldırım, s.360.

⁸⁴¹ Yıldırım, s.369-370.

⁸⁴² Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU’nun Türk Deniz Havacılığının 100’üncü Kuruluş Yıldönümü Töreni Konuşmaları*.

⁸⁴³ Merkez Daire Başkanlığı, “Donanmamıza Yeni Katılan Gemilerimiz”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:493, (1976), s.27.

yılında KKTC'nin kurulması ile birlikte donanma unsurlarının Girne ve Magosa liman ziyaretleri giderek artmıştır.

Denizciler, Ege'deki adaları da bir problem sahası olarak görmeye başlamışlar ve Ege Adalarının Batının Yunanistan'ı desteklemesiyle elden çıktığı, Yunanistan'ın Ege'deki statükoyu bozmaya çalıştığı ve Türkiye'nin barışçıl politikasının suiistimal edildiği düşünülmeye başlanmıştır. Deniz nimetleri olmadan Anadolu'nun yaşayamayacağı düşünüldüğünden;⁸⁴⁴ Anadolu'nun yaşaması ve nefes alabilmesi için Ege'nin serbestçe kullanımının zaruri olduğu tartışılmaya başlanmıştır.⁸⁴⁵

Böylece Deniz Kuvvetlerinin iki ayrı harekât alanında görev yapması zorunluluğu ortaya çıkmaya başlamıştır. Öncelikle 1960 sonrası çevre denizlerdeki emir komuta sorumluluğu Kuzey Deniz Saha Komutanlığı ve Güney Deniz Saha Komutanlığı kurularak burada görev yapan koramiral seviyesindeki kişiye verilmiştir. Saha komutanlıkları emrinde de Bölge Komutanlıkları kurulmuş, Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de üsler kurulmaya başlanmıştır.⁸⁴⁶

Marmara'dan Akdeniz'e açılmanın uzun sürmesi ve Ege ve Akdeniz'e hızlı bir şekilde çıkılabilmesi için Güneyde konuşlu bir donanma üssüne ihtiyaç ortaya çıkmış, Marmaris ve çevresinde bir ileri harekât üssü inşasına ilişkin Aksaz limanı projesini 1980'de başlamış, 1987 yılında deniz üssü hizmete açılmıştır. Tamamlanması ile birlikte Türk Deniz Kuvvetleri'nin esnekliğini artırarak Ege'de Türkiye lehine avantaj sağlamıştır.⁸⁴⁷

Deniz Kuvvetleri ileri harekât üssü inşa ederek, donanmasını iki farklı harekât sahasında görev yapabilecek bir seviyeye getirmiştir.⁸⁴⁸

Deniz Kurdu tatbikatları 1980'li yıllardan itibaren Ege'de yapılmaya başlanmıştır.⁸⁴⁹ Ayrıca 9 Temmuz 1982 tarih ve 2692 sayılı kanunla Sahil Güvenlik Komutanlığı kurularak, kıyı güvenliği ve savunmasına yönelik hususlar Sahil Güvenlik'e bırakılmıştır. Böylece bütün sahillerin, karasularının ile Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile liman ve körfezlerin korunması, güvenliğinin sağlanması Sahil Güvenlik

⁸⁴⁴ Büyüktuğrul, "Poyrazın Getirdikleri", **Amiral Afif BÜYÜKTUĞRUL'un Gazetelerde Yayınlanmış Makaleleri 1954-1971**, Cem Gürdeniz (Drl.), Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 2004, s.146.

⁸⁴⁵ Dz.Yb.Çetin Avuncan, "Ege Adaları", 1976, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Sayı: 495, s.24-30

⁸⁴⁶ Bayar, s.75-81.

⁸⁴⁷ Bal ve Atabey, s.243.

⁸⁴⁸ Taner Baytok, **Bir Asker Bir Diplomat: Güven Erkaya-Taner Baytok Söyleşi**, Doğan Kitap, 2001, s.14-17.

⁸⁴⁹ **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, "Son ayların olayları", Sayı:517, (1982), s.35-37.

Komutanlığına devredilmiştir.⁸⁵⁰ Artık deniz kuvvetlerinin savunma anlayışı daha ileriden başlıyordu.

Deniz kuvvetlerinin düşünce yapısındaki diğer bir yapısal değişiklik de gemileri yerli ve milli imkanlar ile üretilmesi gerektiği fikri olmuştur. Osmanlının son döneminden beri deniz kuvvetleri çeşitli şekillerde ya parasını verdiği gemileri alamamış ya da ihtiyacı olduğunda istediği yardımı alamamış, gemilerin teslimatında sıkıntılar yaşamıştır. Bu durumun yerli imkanlarla inşa edilecek gemilerle aşılabileceği düşünülmüş ve “Kendi gemilerimizi kendimiz yapalım” söylemi geliştirilmiştir.⁸⁵¹ 6’ncı Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu, yurt savunmasında en güvenli yolun milli imkânlar ile üretilen gemiler ile savunma yapılması olduğunu vurgulamış, artık gemilerin Türk tersanelerinde inşa edileceğini belirtmiştir.⁸⁵² Yine başka bir konuşmasında Türk Deniz Kuvvetlerinin denizlerde gemi dolaştıran memleketlerin donanmalarının seviyesine kısa zamanda varacağını vurgulamıştır.⁸⁵³ Deniz kuvvetleri en üst seviyede ulaşmak istedikleri hedefin denizci devletler seviyesi olduğunu belirtmiş, kurumsal kültürü açısından ulaşılması gereken hedef olarak denizci devletleri örnek almışlardır. 7’nci Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan tarafından Türkiye’nin bir Akdeniz devleti olduğunu Kıbrıs Barış Harekatı ile dünya kamuoyuna yeniden kabul ettirdiği ve bu sebeple denizlerde artık kuvvetli olmak zorunda oldukları vurgulanmıştır.⁸⁵⁴ 8’inci Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Hilmi Fırat tarafından nüfusu devamlı artan, sanayileşen, denizlerdeki menfaatleri giderek artan yarımada Türkiye’nin daha kudretli ve yüksek savaş kabiliyetine sahip olması gerektiği vurgulanmıştır.⁸⁵⁵ Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülend Ulusu da 23 Ağustos 1977 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı devir teslim töreninde, denizde caydırıcı bir savunma gücü kurulması ve idamesi için tersanelerin, gemi inşa sanayinin geliştirilmeye çalışılacağı, modern gemileri ve silahları yerli imkanlar ile inşa edileceği belirtilmiştir.⁸⁵⁶ Gerçekten de bu dönemde Türkiye’de gemi inşa edilmesi konusunda büyük bir dönüşüm yaşanmış, Kıbrıs Krizinden

⁸⁵⁰ Dz.Kur.Alb. Yavuz Coşan, “Sahil Güvenlik Komutanlığı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:529, (1985), s.3-7.

⁸⁵¹ Merkez Daire Başkanlığı, “Dz.K.K. Oramiral Celal Eyiceoğlu’nun Konuşması”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:467, (Ekim 1969), s.49

⁸⁵² Eyiceoğlu, *Kendi Gemilerimizi Tersanelerimizde İnşa Edeceğiz*, s.5.

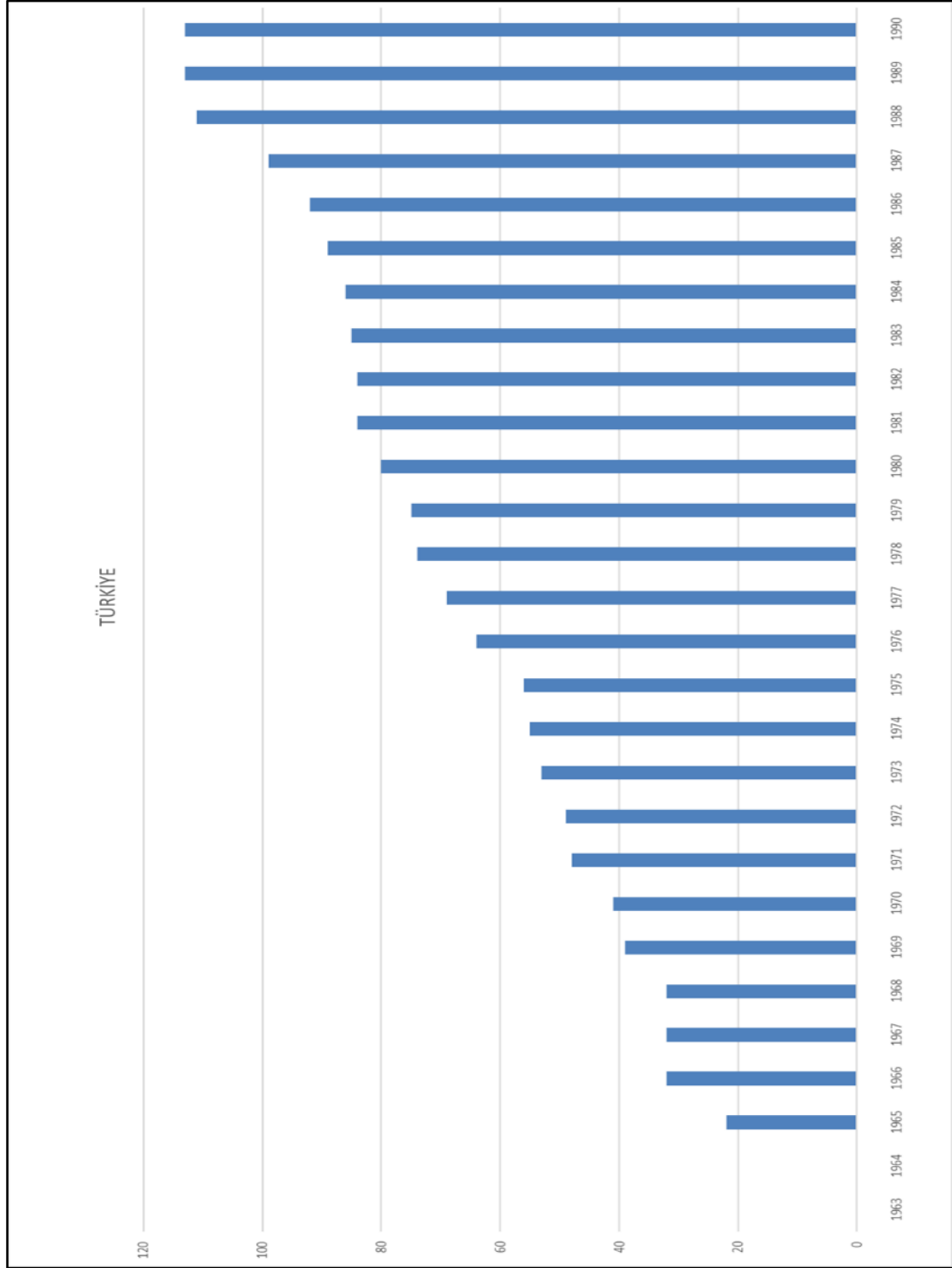
⁸⁵³ Merkez Dairesi Başkanlığı, “Donanmamıza Yeni Katılan Gemiler,” **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:476, (Ocak 1972), s.111.

⁸⁵⁴ Merkez Dairesi Başkanlığı, “Son Ayların Olayları”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 487, (Ekim 1974), s.58.

⁸⁵⁵ Merkez Dairesi Başkanlığı, “Deniz Kuvvetleri Komutanımız Oramiral Hilmi Fırat’ın Temel Görüş ve İstekleri”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, (Ekim 1974), Sayı: 487, s.4.

⁸⁵⁶ Merkez Daire Başkanlığı, “Son Ayların Olayları”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 499, (Ekim 1977), s.66-67.

1990'yılına kadar toplam 113 parça düşük tonajda deniz unsuru Türkiye'de inşa edilmiştir.

Şekil 10: 1963-1990 Yılları Arası Türkiye’de İnşa Edilen Gemi Sayısı

Kaynak: Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Cumhuriyet Donanması 1923-2005*, s.10-318.

Ayrıca, 9 Eylül 1987 tarihinde Gölcük tersanesinde inşa edilen Türkiye'nin ilk açık deniz lojistik destek gemisi donanmaya katılmıştır. Böylece donanma hem fırkateynleri ile hem de onları açık denizde lojistik olarak destekleyebilecek gemileri ile açık denize doğru yavaş yavaş ilerlemeye başlamıştır. Aynı yıl Aksaz Deniz Üssünün faaliyete başlaması, modern fırkateynlerin ve açık deniz destek vasıtalarının envantere girmesi açık denizlere doğru konseptinin öncüleri olmuştur.⁸⁵⁷ Ayrıca MEKO sınıfı fırkateynler ile Ege'de yeniden denge sağlanması amaçlanmış, Almanya'da inşa ettirilen gemiler ile Amerika'ya olan bağımlılığa alternatif yaratılmaya çalışılmıştır. İlk MEKO sınıfı fırkateyn TCG Yavuz 11 Ekim 1987'de, donanmaya teslim edilmiştir. 1973 yılında hem stratejik kültürde hem de kurumsal kültürde çok önemli yere sahip Yavuz gemisi hurdaya ayrılmıştı. Hurdaya ayrılma töreninde konuşan denizciler, tek tesellilerinin Yavuz ismine layık bir gemiye sahip olma ümidi olduğunu vurgulamışlardır.⁸⁵⁸ Bu sebeple dönemin modern fırkateyni olarak donanmaya katılan MEKO sınıfı fırkateynlerin ilkinin adı TCG Yavuz olmuş, kurumsal kültürde Yavuz adı nesilden nesile aktarılmıştır.

TCG Turgutreis de 1988'de donanmaya katılmış, o zamana kadar yapılmış Cumhuriyet tarihinin en uzun süreli ve en uzak seyri 1990 yılında TCG Turgutreis tarafından icra edilen Japonya seyri olmuştur. Seyrin amacı da tarihsel mirastan gelmiştir. Erutğrul fırkateyni şehitlerinin 100. Yılı anma etkinliklerine katılmak için seyre çıkan TCG Turgutreis, Cumhuriyet tarihinde ilk defa Singapur, Bangladeş, Hindistan, Güney Kore ve Japonya'yı ziyaret etmiştir.⁸⁵⁹ Cumhuriyet donanmasının ilk açık deniz tecrübesi başarılı ile gerçekleşmiş ve donanma artık yeni bir jeopolitik tahayyüle doğru yönelmiştir. 1988 yılı Gölcük'te inşa edilen ilk modern fırkateyn inşa edilmiş ve adı da TCG Fatih olmuştur.

Gölcük'te ilk olarak inşa edilen yağ gemisi sonrası denizcilerin hayali olan Türk tersanelerinde muhrip inşa edilmesi⁸⁶⁰ 50 yıl sonra gerçekleşmiş oldu. TCG Fatih sonrası aynı sınıfta inşa edilen TCG Yıldırım da Türkiye'de inşa edilerek 1989 yılında hizmete girmiştir. Açık denizlere açılma niyetinde olan Cumhuriyet donanmasının en modern gemilerine verilen isimler de Osmanlı döneminde denizciliğin gelişmesine öncülük eden ve Osmanlı donanmasını açık denizlere yönlendiren padişahlar ile ünlü Türk denizcisi

⁸⁵⁷ Gürdeniz, *Hedefteki Donanma*, s.197.

⁸⁵⁸ **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, "T.C.G. Yavuz'un Donanmadan Ayrılma Töreni", Sayı: 483 Eki, (7 Haziran 1973), s.6.

⁸⁵⁹ Gürdeniz, *Hedefteki Donanma*, s.378.

⁸⁶⁰ Dz.Yzb. Faruk, "Harpten Sonra Kruvazör Dizaynının Geçirdiği Safhalar", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 334, (Ekim 1934), s.542.

Turgut Reis'in isimleri olarak seçilmiştir. Böylece 1980'lerin sonunda "Açık Denizlere Doğru" açılma fikri belirmeye başlamış ve ileride kuvvet bulundurma fikri ilk defa canlanmıştır.⁸⁶¹

Bu dönemde kurumsal kültürün inşası faaliyetleri de devam etmiştir. Gölcük'te ilk defa Cumhurbaşkanının da katılımı ile 9 Mart 1967 tarihinde Deniz Şehitleri Anıtı açılmış ve hava kuvvetlerinde olduğu gibi bir deniz şehitleri gününün tespiti için teklifte bulunulmuştur.⁸⁶² 27 Kasım 1971 tarihinde 1941 yılında batırılan Refah Şilebine yönelik şehitler anıtı Mersin'de açılmıştır.⁸⁶³ Diğer bir önemli Türk amirali olan Turgutreis anıtı da 19 Haziran 1972 tarihinde Bodrum'da açılmıştır.⁸⁶⁴ Çanakkale Boğaz Komutanlığı müzesi, Çanakkale zaferinin 67'nci yılı kutlamaları kapsamında deniz savaşlarına yönelik anlatımdaki eksikliği gidermek amacıyla 18 Mart 1982 tarihinde kurulmuştur.⁸⁶⁵ Ayrıca, Gölcük Deniz Müzesi 12 Mart 1976, 1987 Foça'da Kıbrıs Barış Harekatı Müzesi kuruldu.⁸⁶⁶ Bunların yanında tarihsel yazımlarda da değişikliğe gidilmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesinin kuruluş tarihi, Mühendishane-i Bahriye'nin kuruluş tarihi 1773 olarak kutlanırken, 1963 yılına kadar deniz harp okulunun kuruluş tarihi 1776 olarak kutlanmış, bu duruma ilk defa Deniz Kuvvetleri dergisinde yazılan bir yazıda itiraz edilmiştir.⁸⁶⁷ Bu kapsamda Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından konunun araştırılması için Deniz Müzesi arşivlerinden faydalanılarak tarihin saptanması emredilmiş,⁸⁶⁸ yapılan araştırma sonucu 1773 yılının Deniz Harp Okulunun kuruluş yılı olarak kutlanmasına karar verilmiştir.⁸⁶⁹ Deniz Harp Okulunun kuruluşunun 200'üncü yılı kapsamında Barbaros Senfonisi bestelenmiş ve plak olarak batırılmıştır.⁸⁷⁰

Cumhuriyetin ilk yıllarında deniz harp tarihinin başlangıcı İlk Türk filosunun inşa senesi olan 1361 yılını olarak kabul edilmekteydi.⁸⁷¹ Düzenlenen konferanslarda Çaka Bey'in

⁸⁶¹ Baytok, s.50-145.

⁸⁶² Cahit Pınar, "Gölcük Deniz Şehitleri Anıtı", **Donanma Dergisi**, Sayı: 458, (Temmuz 1967), s.135.

⁸⁶³ Merkez Dairesi Başkanlığı, "Refah Şehitleri Anıtı", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:476, (Ocak 1972), s.115.

⁸⁶⁴ Merkez Dairesi Başkanlığı, "Turgutreis ve Refah Anıtları Açıldı", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 478, (Temmuz 1972), s.96.

⁸⁶⁵ Bal ve Atabey, s.94.

⁸⁶⁶ Merkez Dairesi Başkanlığı, "Gölcük Deniz Müzesi Açıldı", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 493, (1976), s.59-60.

⁸⁶⁷ Fahri Çoker, "Deniz Harb Okulumuzun Tesis Tarihi Üzerinde Düşünceler", **Donanma Dergisi**, Sayı: 437, (Nisan 1962), s.111-114.

⁸⁶⁸ Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, s.7.

⁸⁶⁹ Deniz Kuvvetleri Komutanlığının 15 Mayıs 1963 tarihli, Deniz Harp Okulunun Kuruluş Tarih konulu yazısı ile Deniz Harp Okulu kuruluş tarihi 1962-1963 Eğitim Öğretim yılından itibaren geçerli olmak suretiyle 1773 olarak kabul edilmiştir. Detaylar için bkz. Faik Reşit Unat, "Deniz Harp Okulunun Kuruluş Tarihi Üzerine Düşünceler", **Donanma Dergisi**, Sayı: 445, (Nisan 1964), s.1.

⁸⁷⁰ Merkez Dairesi Başkanlığı, "Son Ayların Olayları", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 487, (Ekim 1974), s.87.

⁸⁷¹ Mlz. Sermet Fuat, "İlk Türk Filosu", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 322, (Ekim 1931), s.91-101.

adı daha geçmiyordu.⁸⁷² Osmanlı öncesi dönemde Türklerin denizcilik ile ilgilenip ilgilenmediği ilk defa sorgulanmış ve denizcilik tarihi Selçuklulara kadar dayandığı yazılmaya başlanmıştır.⁸⁷³ Türk Denizcilik Tarihinin, Osmanlıdan daha geriye Selçuklulara kadar gittiği ancak Deniz stratejisinin Osmanlı ile geliştiği fikri savunulmuştur.⁸⁷⁴ İlk Türk Filosunun kuruluşunun Çaka Bey'e kadar dayandırılması fikri bu dönemde ilk defa yayınlanmıştır.⁸⁷⁵ O zamanlar 1090 olarak kabul edilen tarih daha sonra 1081 olarak revize edilmiş olup, halen Deniz Kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak kabul edilmekte ve amblesminde yer almaktadır.⁸⁷⁶ Bu kapsamda 20 Aralık 1973 tarihinde İzmir'de Çaka Bey'in büstü Türklerin ilk deniz zaferini temsilen Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan tarafından açılmıştır.⁸⁷⁷

Sonuç olarak bu dönemde devletin stratejisini çevresindeki tehdit algılaması belirlemiş, deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yeri bu algıya göre şekillenmiştir. 1964 yılına gelene kadar ülke savunmasından sorumlu ana unsur olarak kara kuvvetleri görülmeye devam etmiştir. Deniz kuvvetleri, NATO'ya katılım sağlandığı ve tek tehdidin Sovyetler Birliği olduğu düşüncesi ile Karadeniz ve boğazlara odaklanmıştır. Bu dönemin en önemli özelliği deniz kuvvetlerinin müstakil bir kuvvet olarak kurulması olmuştur. Böylece deniz kuvvetleri, kendi iç yapısını dizayn ederken daha bağımsız hareket edebilmiş, kendine dayatılan Alman sistemini terketmiş ve kendi kurumsal kültürünü inşa edebilmiştir.

1964 sonrası dönem, deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yeri açısından ilk dönüm noktası olmuştur. Yunanistan'ın Akdeniz'de bir tehdit olarak algılanması stratejik kültürdeki travmaları tetiklemiş ve ortaya konan stratejiye yönelik kararlar da değişmiştir. Çevredeki tehdit algısının değişmesi sonrası devletin karar alıcıları arasında deniz kuvvetlerine yönelik söylem ve eylem değişmiş, Akdeniz devleti olmanın hedef olduğu bir yapıya dönülmüştür. Bunun için de güçlü donanmaya sahip olunması gerektiği belirtilmiştir. Böylece ilk defa devlet ile aktörün uyduğu bir yapı ortaya çıkmıştır. Tablo-7'de deniz kuvvetlerinin 1945-1991 arası askeri stratejideki yeri

⁸⁷² Teğmen Cenap Ülgür, "Feodal Hükümetlerin Denizcilikleri", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 351, (Ocak 1939), s.81-89.

⁸⁷³ Astğm. Metin Tüzüner, "Denizciliğin Menşei ve Türklerin Denizciliğe Tesiri", **Donanma Dergisi**, Sayı: 432 ve 433, (Ocak-Nisan 1961), s.49.

⁸⁷⁴ Gv.Kd.Yzb.Fethi Işın, "Kürek ve Yelken Devri Deniz Tarihimizde Strateji ve Tabiye Sahasında Muvaffakiyeti Vakalar", **Donanma Dergisi**, Sayı: 396, (Temmuz 1951), s.64.

⁸⁷⁵ Dz.Albay Tevfik İnci, "Çaka Bey", **Donanma Dergisi**, Sayı: 400, (Temmuz 1952), s.6.

⁸⁷⁶ Lv.Alb. Faruk Erus, "Türk Donanmasında Başkomutanlık Mevkileri ve Komutanları", **Donanma Dergisi**, Sayı: 458, (Temmuz 1967), s.65.

⁸⁷⁷ Merkez Dairesi Başkanlığı, "Son Ayların Olayları", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 484, (Ocak 1974), s.74.

görülebilmektedir. Yapının değişmesi sonrası aktör de değişmiş ve açık denizleri hedefleyen milli bir deniz kuvvetlerine sahip olma fikri ortaya çıkmaya başlamıştır. Sovyetler Birliğinin çökmesi sonrası bu düşüncenin ortaya konulabileceği jeopolitik bir ortam oluşmuştur. Böylece fikirsel dönüşümünün tamamlanması ve gerekli jeopolitik ortamın oluşması ile birlikte deniz kuvvetleri diğer kuvvetlerden bağımsız olarak yeni dönemde kendi stratejisini ortaya koyabilmiştir.

Tablo 7
1945-1991 Dönemi Deniz Kuvvetlerinin Askeri Stratejideki Yeri

	Tehdit	Jeopolitik Kaygı	Stratejik Söylem	Deniz Kuvvetleri Stratejisi	Sorumluluk Sahası	Görev
1947-1964	Sovyetler Birliği	Rusya'nın Üs/Toprak Talebi	<i>"Memleket savunmasını kara kuvvetleriyle yapacağız."</i>	Karadeniz'de Savunma	Karadeniz ve Boğazlar	Mayın Temizliği Karadeniz'de Savunma Boğazların Korunması (Dosta açık, düşmana kapalı tutma)
1964-1991	Yunanistan	Kıbrıs	<i>"Türkiye'nin İstikbali Akdeniz'dedir."</i> <i>"Vatandaş! Denizlerdeki meselen yurt savunması ve milli şeref ve haysiyetin meselesidir. Bu mesele bu gemilerin çoğalmıyla halledilir."</i>	Karadeniz'de Savunma Doğu Akdeniz'de Harp	Karadeniz, Doğu Akdeniz ve Boğazlar (Kırım ile Girit arası)	Karadeniz'de Savunma Boğazların Korunması Denizde Harp

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

BÖLÜM 4 JEOPOLİTİK GENİŞLEME DÖNEMİ (1991 – 2023)

Türkiye'nin deniz kuvvetlerine yönelik stratejik tutumunda en önemli değişiklik Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yaşanmıştır. Erken Cumhuriyet dönemine damgasını vuran jeopolitik endişe ve kurumsal olarak donanmanın ikinci plana itilmesine yönelik yaklaşım, Soğuk Savaş döneminde terkedilirken yeni bir stratejik tutum olarak deniz kuvvetlerinin önemi de giderek artmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonuna doğru deniz kuvvetleri, deniz ticaret rotalarını can damarı olarak tanımlamış ve bu yolların korunmasının hayati öneme haiz olduğunu belirterek sorumluluk sahasını Karadeniz'de Kırım'dan Akdeniz'de Girit'e kadar genişletmiştir. Ancak asıl jeopolitik genişleme Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleşmiştir.⁸⁷⁸

Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türkiye'nin deniz kuvvetleri stratejisinde diğer dönemlerle karşılaştırıldığında jeopolitik bir genişleme etkisi ortaya çıkarmıştır. Bu stratejik etkiyi ortaya çıkaran 4 önemli düzey söz konusu olmuştur. Birincisi, stratejik ortamının hem küresel hem de bölgesel ölçekte dönüşmesidir. Soğuk Savaşın sonlarına doğru oluşan açık denizlere doğru fikrini uygulayabilecek jeopolitik ortam bu dönemde oluşmuştur.

İkincisi, Türkiye'nin çevresindeki güvenlik ortamı da değişmiştir. Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu gibi bölgelerde çıkan krizlerin yanı sıra 1990'lı yılların ortalarında Türkiye ilke Yunanistan Ege'de savaşın eşiğine kadar gelmiştir. Ayrıca Karadeniz'de Türkiye bir anda en uzun kıyısı olan ve diğer Karadeniz bölgesi ülkelerine kıyasla daha güçlü donanması olan bir ülke olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple çevre denizlere olan askeri stratejisi de değişmiş Karadeniz'de statükonun korunmasına ve Ege'de caydırıcılık sağlanmasına yönelik adımlar atılmıştır. Jeopolitik ve güvenlik ortamının köklü değişimi sonrası 1997 yılında deniz kuvvetleri “*Açık Denizlere Doğru*” ismiyle tarihteki ilk strateji belgesi yayınlamış ve 2000'li yılların deniz stratejisinin nasıl olacağını ortaya koymuştur.

Üçüncü düzey olarak ise 2002 yılında AK Partinin iktidara gelmesi ile Türkiye'nin dış politika paradigmasında önemli kırılım yaşanmış ve aktif bir dış politika izlenmeye başlanmıştır. Devletin dış politikasındaki dönüşüm ile aktörün açık denizlere açılma arzusu aynı 1964 krizinde olduğu gibi devlet ile aktörün uyumunu ortaya çıkarmıştır. Bu

⁸⁷⁸ Balkan ve Murat Yeşiltaş, *From Geopolitical Anxiety to Assertive Stance: The Historical Construction and Transformation of Turkish Naval Strategy*, s.129.

dönemde geleneksel olmayan deniz haydutluğu ile mücadele, düzensiz göçün engellenmesi, insan kaçakçılığı, terörizm ile mücadele, silah kaçakçılığı, hibrit tehditler vb. donanmalara yönelik yeni roller de ortaya çıkmış ve Türkiye bu tarz krizlerde görev almak istemiştir. Ayrıca AK Parti tarafından savunma sanayisine yönelik izlenen millileşme politikası, deniz kuvvetlerinin Soğuk Savaş sonunda arzulamaya başladığı milli olarak inşa edilmiş donanma isteğiyle de uyum göstermiştir. Böylece aktörün 2000’li yılların deniz stratejisini uygulayabileceği uygun koşullar oluşmuştur.

Dördüncü olarak ise deniz kuvvetlerinin kendi askeri duruş ve vuruş gücünü değiştirerek kurumsal bir dönüşümden geçmiş olmasıdır. Savunma sanayi imkanları ile deniz kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu gemiler inşa edilmiş ve deniz kuvvetlerinin duruş ve vuruş artmıştır. BM, NATO görevlerinin yanında tarihte ilk defa kendi görev grubunu da oluşturarak denizlerde faaliyet icra etmiş ve kendi gücünü test etmiştir. Giderek jeopolitik tahayyülü genişleyen deniz kuvvetleri 2015 yılında “*Anavatanda Güvende Olmak İçin Denizde Güçlü Olmak, Dünyada Söz Sahibi Olmak İçin Tüm Denizlerde Var Olmak*” adıyla yeni bir strateji belgesi yayınlamıştır. Bahse konu söylem Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından söylenen “*Sahada Varlık Göstermeyen, Masada Kendine Yer Bulamaz*” söylemiyle uyum göstermiş, deniz kuvvetleri sadece askeri stratejideki yerini genişletmekle kalmamış aynı zamanda AK Parti döneminin dış politika destekleyici unsuru haline gelmiştir. Ayrıca çok tehditli uluslararası ortam, eski dönemlerde olduğu gibi kara, deniz, hava tartışması gibi kuvvetler arası kültürel tartışmaların olmasını engellemiştir. Silahlı kuvvetler yapısının daha bütünleşmiş bir askeri güce dönüşmesi stratejik kültüre de bütüncül bir yaklaşım sergilenmesine neden olmuştur. Bu durum da deniz kuvvetlerinin kurumsal dönüşümünü gerçekleştirmesine katkı sağlamış, Türkiye’nin stratejik kültüründe bir deniz kimliği tanımlaması yapılmıştır. Mavi Vatan olarak da literatüre geçen bu tanımlama ile çevre denizler de vatan toprağı gibi korunması gereken bir yer olarak tanımlanmıştır. Anavatanın savunmasının mavi vatandan, mavi vatanın savunmasının daha ileriden başladığına, bu sebeple de güçlü bir deniz kuvvetlerine ihtiyaç olduğuna yönelik söylem hem diğer kuvvetler hem de ulus seviyesinde kabul görerek stratejik kültüre dahil olmuştur.

4.1. 1991-2001 Soğuk Savaş Sonrası Tek Kutuplu Uluslararası Sistem

Soğuk Savaş dönemi, karşılıklı doğrudan bir savaşa girmeksizin iki kutuplu bir güvenlik sistemi üzerinden şekillenmiştir. Bu dönemde rekabet ortamı ideolojik çatışmalar ve

bölgesel sınırlı ve küçük çaplı çatışmalar üzerinden devam etmiştir. ABD ve SSCB doğrudan bir çatışmadan kaçınırken mücadelelerini diğer ülkeler üzerinde yürütmüş ve Kore örneğinde olduğu gibi bu ülkelerde çatışma ve bölünmeler yaşanmıştır. İki kutuplu düzende NATO Batı Blokunun, Varşova Paktı ise Doğu Blokunun güvenlik unsuru olarak Soğuk Savaş boyunca faaliyet göstermiştir. Ancak Sovyetler Birliğinin çökmesi ile birlikte Varşova Paktı dağılmış ve birçok yeni bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan-Karadağ, Bosna-Hersek ve Makedonya, Yugoslavya'dan ayrılmış ve 5 bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Almanya yeniden birleşmiş, daha önce komünist sistem ile idare edilen Polonya Macaristan, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeler bağımsızlıklarını kazanmıştır.⁸⁷⁹

İki Kutuplu sistemin son bulması sonrası küreselleşme kavramı önem kazanmaya başlamış, ekonomik ve siyasi gelişmeler ülke sınırlarını aşan bir hal almıştır. Bir bölgede yaşanan siyasi istikrarsızlık veya karışıklık başka ülkelere de sıçrayabilmiştir. Karışıklık veya çatışmalara bağlı oluşan yerlerinden edilmiş insanlar, yaşanan ekonomik sıkıntılara bağlı ortaya çıkan göçler çevre ülkeleri de etkilemiştir. Küreselleşme neticesinde devletler arası ilişkiler daha karmaşık bir hal alırken, aynı zamanda devlet dışı aktörlerin de sayısında artış yaşanmış, NATO, BM gibi uluslararası aktörlerin etki alanı genişlemiştir.⁸⁸⁰

Soğuk Savaş döneminde tehdit, karşı kutup olarak tanımlanırken, Soğuk Savaş sonrası dönemde kutup lideri ülkelerin göreceli istikrar sağlayan baskısı ortadan kalktıkça ve küreselleşme ile birlikte çok tehditli bir ortam oluşmuştur. Terörizm, kimyasal silahların kullanımı ve yayılması tehdidi, siber tehdit, deniz haydutluğu vb. tehditler ülkelerin ve NATO'nun savunma stratejilerinde değişikliğe gidilmesine neden olmuştur. NATO, Soğuk Savaşın ilk yıllarında "Kitlesel Mukabele Stratejisini", 1960'lı yıllarda "Esnek Mukabele Stratejisini" benimsemiş, Soğuk Savaşın son yıllarında ise "İleri Savunma Stratejisini" uygulamıştır.⁸⁸¹ Soğuk Savaşın hemen sonrası NATO'ya karşı tehdidin azalması sonucu NATO'nun varlığının gerekli olup olmadığı sorgulanmış ancak çok tehditli ortamda stratejisini yenileyerek varlığını devam ettirmiştir.

⁸⁷⁹ Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi?", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 8, Sayı 16, (Haziran 2012), s.47-84.

⁸⁸⁰ Zelal Adanmış, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Güvenlik Yaklaşımında Yaşanan Dönüşüm", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, (Aralık 2019), s.91-96.

⁸⁸¹ Adanmış, s.93-100.

Sovyetler Birliğinin dağılması sonrası NATO’da strateji ile kuvvet ve komuta yapısı yeniden gözden geçirilmiştir. 5-6 Temmuz 1990 tarihlerinde yapılan Londra Zirvesinde, “İleri Savunma Stratejisi” terkedilmiş, 8 Kasım 1991 tarihinde Roma’da yapılan zirvede onaylanarak yeni strateji yürürlüğe girmiştir. Bu yeni stratejiye göre, blok halindeki küresel tehdidin kaybolduğu, ancak belirsizlik ve risklerin ortaya çıktığı, özellikle merkez Avrupa’da ani bir saldırı riskinin ortadan kalktığı, ancak ittifaka yönelik risklerin Orta Doğu ve Afrika’ya yakın güney kanadında yoğunlaştığı, bu sebeple ileriden savunma konseptinden “İleride Varlık Gösterme Stratejisine” geçilmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁸² Böylece NATO’nun varlık göstererek caydırıcılık sağlaması ve savaşı önlemesi hedeflenmiştir. Ayrıca tüm Avrupa ülkeleri için “Açık Kapı”⁸⁸³ konseptine geçilmiş ve ortaklıkların artırılarak Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan çok tehditli ortamda uluslararası güvenliği sağlama amacı güdülmüştür.⁸⁸⁴ NATO artık tehdit yerine risklere odaklanmaya başlamıştır. Ayrıca NATO dışı ülkelere de ittifak tarafından tehdit olarak algılanmamaları mesajı verilmiştir. Yeni NATO stratejisine göre riskler çok yönlü ve çok kaynaklı bir şekilde dönüşmüştür. Yeni güvenlik ortamında doğal kaynakların paylaşımına bağlı bölgesel çatışmalar, kitle imha silahlarının yayılması ve çoğalması, uyuşturucu ticareti, etnik çatışmalar, kitlesel göç hareketleri görev alanı olarak tanımlanmıştır. İleride savunmadan ileride varlık göstermeye dönüşen stratejide NATO, caydırıcılık sağlayarak riskleri krize dönüşmeden engellemeyi hedeflemiştir. Irak’ın Kuveyt’i işgali, Balkanlarda iç çatışmaların devam etmesi ve Bağımsız Devletler Topluluğunda devam eden olaylar NATO’nun Güney Kanadının ön plana çıkmasına ve Güney Kanadının “Merkez Cephe” gibi algılanmasına sebep olmuştur.⁸⁸⁵

Güney kanadının deniz ağırlıklı olma özelliği sebebiyle deniz stratejisi de NATO’nun değişen stratejisine göre şekillenmiştir. Deniz ulaştırma yolları, barış ve savaş zamanında NATO ülkelerinin hayatta kalmalarını sağlayacak ham madde akışının ana arterleri olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple, NATO deniz stratejisi erken konuşlanmak, ileriden caydırıcılık sağlamak, deniz harbini düşmanın okyanuslara çıkışından önce icra etmek

⁸⁸² Dz.Kur.Yb. Yılmaz Aklar, “NATO’nun Gelecekteki Kuvvet Yapısı ve Çokuluslu Kuvvetler”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 553, (1992), s.71.

⁸⁸³ 1999 yılında Washington Zirvesinde Açık Kapı politikası bir kez daha vurgulanmıştır. Bu zirve sonrası Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan ülkelerinin NATO’ya kabulü önem kazanmıştır.

⁸⁸⁴ Erhan Canikoğlu, “NATO’nun Soğuk Savaş Sonrası Yeni Stratejileri”, **İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, (Ocak 2023), s.91-103.

⁸⁸⁵ Ömer Akdağlı, “NATO’nun Yeni Stratejisi ve Güney Bölgesi Öncelikleri”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 554, (Kasım 1992), s.95-97.

prensipleri etrafında şekillenmiştir.⁸⁸⁶ 1990'lı yıllarda Akdeniz sahili bulunan ve NATO üyesi ülkeler Fransa, İspanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye olarak Akdeniz'de görev yapılmıştır. Her an bir kriz çıkabileceği Güney Kanadı coğrafyasında esnek ve dinamik olması gerektiği düşünülmüş, bu sebeple sorumluluk alanı dışında da harekât icra edilmesi konsepti gündeme gelmiştir. Bu konsept “İleride Varlık Gösterme” stratejisinden gelişmiştir. NATO'nun deniz gücünün ileride varlık göstererek caydırıcı ve saldırı anında hemen karşı koyabilecek bir yapıda olması gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle, NATO kendi sorumluluk sahası dışında gelişen olaylara da NATO'ya tahsis edilmiş unsurlardan oluşturulan Ani Reaksiyon Kuvveti ile müdahalede bulunma fikri ortaya çıkmıştır.⁸⁸⁷ Ani Reaksiyon Kuvveti olarak, biri Atlantik'te bir de Akdeniz'de olmak üzere iki Daimi Deniz Kuvveti oluşturulmuştur. NATO'nun Güney Kanadı için oluşturulan Akdeniz Deniz Daimî Kuvveti (STANAVFORMED), Ani Reaksiyon Kuvveti olarak 1992 yılından itibaren görev yapmaya başlamıştır. STANAVFORMED ile Akdeniz'in sürekli kontrol edilmesinin, ayrıca Ege ve Akdeniz'de deniz ulaştırma yollarının sürekli emniyetinin sağlanmasının gerektiği düşünülmüştür.⁸⁸⁸

Akdeniz'de görev yapacak kuvvet, NATO'nun güney kanadını, ortaya çıkacak tehditlere karşı savunma, uluslararası deniz ulaştırma hatlarının korunması ve ileride varlık göstermeden sorumlu olmuştur. Yani bir tehdit olmadan da deniz kuvvetine sahip olma ve NATO'nun dış politikasının bir aracı olarak bu deniz kuvvetlerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Artık NATO'da çok büyük boyutlu savaş senaryoları yerine, düşük yoğunluklu krizlerin ortaya çıkabileceği ve bunlara hızlı müdahale ile caydırıcılığın sağlanabileceği düşünülmüştür. İleride varlık gösterilerek savaşı ya da savaşa dönüşebilecek krizleri önlemek birinci derecede önem verilen bir caydırıcılık yöntemi olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁸⁹ Bu çok tehditli ortamda donanmaların da görevi çeşitlenmiş, barış destek harekatı, abluka, ambargo, tahliye harekatı, doğal afetlerde yardım görevi, insani yardım, arama kurtarma gibi bir çok alanda görev yapmaya başlamıştır. Geoffrey Till bu durumu “post-modern donanma” olarak adlandırmıştır.⁸⁹⁰

⁸⁸⁶ Cem Gürdeniz, “ABD ve NATO'nun Deniz Stratejileri ve Bunun Türkiye'ye Etkileri”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 547, (Temmuz 1990), s.39-41.

⁸⁸⁷ Aykut Seçen, “NATO'nun Bölge Dışı Deniz Harekatı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 543, (Mart 1989), s.61.

⁸⁸⁸ Serdar Durat, “NATO'nun Gelecekteki Deniz Stratejisi”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 549, (1991), s.27-28.

⁸⁸⁹ Cem Gürdeniz, “Strateji Denklemine Deniz Kuvvetleri'nin Yeri”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 553, (Temmuz 1992), s.37.

⁸⁹⁰ Geoffrey Till, **Seapower: A Guide for the 21st Century**, Routledge, 2013, s.114.

4.1.1 Çevre Denizlere Yönelik Değişen Politika

Soğuk Savaş sonrası oluşan uluslararası ortamda Türkiye'nin çevre denizlere yönelik politikasında değişiklik meydana gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'de en uzun kıyısı olan ülke olarak ortaya çıkan Türkiye bölgesel sahiplik prensibini benimsemiştir. Daha önce Karadeniz'de Sovyet tehdidine karşı NATO ile birlikte hareket eden Türkiye, şimdi mevcut statükonun korunmasını arzulamış ve bölge dışı aktörlerin Karadeniz'e girmemesini tercih etmeye başlamıştır. Bir diğer politika değişikliği Ege'de olmuş, Yunanistan'ın egemenlik genişletici hamlelerine karşılık Türkiye savaşı göze aldığını vurgulayarak Ege'de caydırıcılık politikası izlemeye başlamıştır. Karadeniz'de en güçlü ülkelerden biri olarak statükonun korunması ve Ege'de savaş durumunda üstünlük sağlanması amacıyla modern bir donanma oluşturulmaya başlanmıştır. Aslında Kıbrıs Krizi ile birlikte deniz kuvvetlerine yönelik söylem olumlu yönde değişmeye ve Türkiye'nin açık deniz devleti olma yolunda siyasi iradede bilinç oluşmaya başlamıştır.⁸⁹¹ Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık tarafından, dörtte üçü denizlerle çevrili deniz kuvvetlerine ülke savunmasında büyük görevler düştüğü belirtilmiştir. 17'nci Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren tarafından ise deniz kuvvetlerinin, modern silahlarla donatılmış en iyi ve güçlü gemilere sahip olması için gayret sarf edildiği belirtilmiştir. Ayrıca denizlerde hak ve menfaatleri korumak görevini üstlenen deniz kuvvetlerinin, yakın geleceğin harp ve silah araçlarına sahip olmasının bir zorunluluk olduğu düşünülmeye başlanmıştır.⁸⁹² Uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilerin deniz gücü kuvvetli olan ülkeler lehinde gelişme gösterdiği fark edilmiştir. 16'ncı Genelkurmay Başkanı Semih Sancar tarafından, harp ve ticaret gemi inşa faaliyetlerinin hızlandırılması için ilave tedbirler alınması ve bu faaliyetlere daha fazla önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu sayede, Türkiye'nin denizlere yönelik haklarının savaşta ve barışta deniz kuvvetleri tarafından sağlanacağı belirtilmiştir. Bunun için de kuvvetli bir deniz gücüne sahip olma fikri Genelkurmay'da ve karar alıcılarda oluşmaya başlamıştır.⁸⁹³ Görüldüğü gibi Cumhuriyetin önceki dönemlerinde yaşanan kurum içi ve kurumlar arası mücadele, uluslararası sistemdeki değişim, denizlerde yeteri kadar varlık gösterilmemesinin ülkeye dayatacağı sınamalar neticesinde artan farkındalık ve Deniz

⁸⁹¹ **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, "Son ayların olayları", Sayı: 500, (Ocak 1978), s.61.

⁸⁹² **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, "Federal Almanya'dan alınan Batıray denizaltısı donanmamıza katıldı", Sayı:503, (Ekim 1978), s.61-63.

⁸⁹³ **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, "Gölcük Tersanesine Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın 21 Şubat 1978 tarihinde gönderdiği mesaj", Sayı: 501, (Nisan 1978), s.53.

Kuvvetlerinin kapasite olarak gelişmesi uluslararası sistem-ülke-kuvvet arasında bir uyumlanma sürecini beraberinde getirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası bu fikirlerin uygulanabilmesi için uygun ortam oluşmuştur. Uluslararası sistemdeki değişim, NATO'nun deniz stratejisindeki dönüşüm, Ege'de Yunanistan ile yaşanan sorunların artması, Sovyetlerin yıkılması sonrası Karadeniz'de Türkiye'nin en uzun kıyısı olan ülke olarak ortaya çıkması bu fikir dönüşümünü destekleyen faktörler olmuştur.⁸⁹⁴

Küreselleşme ile birlikte dünya ticaretinin %90'ı denizler üzerinden yapılmaya başlanmış ve bu ticaret ağının aksamadan devam etmesi için deniz güvenliği ön plana çıkmıştır. Deniz ulaştırma rotalarının güvenliğinin sağlanamaması, başta enerji kaynakları olmak üzere ticari malların limanlara ulaşımının aksaması, enerji arz güvenliğinde yaşanacak sıkıntılar ticari dengeleri bozma ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Deniz ulaştırmasının kesintisiz sağlanabilmesi için ülkeler yetenekli ve güçlü bir donanmaya sahip olmak istemişlerdir. Aynı durum Türkiye açısından da geçerliydi. Denizlerde hammadde kaynaklarının giderek arttığı ve gelecekte daha çok artacak bu kaynaklara yönelik deniz alaka ve menfaatlerinin korunmasında, elde edilmesinde deniz kuvvetlerine günümüzden daha fazla ihtiyaç duyulacağı değerlendirilmiştir.⁸⁹⁵ Ayrıca, Körfez Savaşı, kara ve hava kuvvetlerinin gelişen teknolojiyle artan etkinliğine rağmen, bu kuvvetlerin lojistik idamesi ancak deniz ulaştırması ile mümkün olduğunu göstermişti.⁸⁹⁶ Ayrıca, hava-kara harbi doktrininden deniz-hava harbi doktrinine bir geçiş olduğu da gözlenmiştir. Bu dönemde, deniz kuvvetlerinin siyasi ve askeri görevlerinin olduğu düşünülmüştür. Siyasi olarak, doğal afetlere yardım, politik hedefe ulaşılmasında dolaylı yoldan destek, askeri olarak ise kuvvet dengesinin ve caydırıcılığın sağlanması yönünde kullanılabileceği düşünülmüştür.⁸⁹⁷ Tüm bu girdiler Soğuk Savaş sonrası deniz kuvvetlerini daha fazla aktif görev almaya zorlamıştır.

Deniz kuvvetlerinin daha fazla görev almasını kolaylaştıran bir diğer husus da 1985 yılında kurulan Savunma Sanayi Müsteşarlığı ile birlikte modernizasyon projeleri ve teknoloji transferine başlanması olmuştur. Bu değişim donanmayı da etkilemiş ve ABD

⁸⁹⁴ Atilla Sandıklı, "Jeopolitik ve Türkiye: Riskler Ve Fırsatlar", **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Rapor No: 27, 2011, s.3-20.

⁸⁹⁵ Gülay Kösem, "Başat Güç Olmada Denizcilik Gücünün Rolü", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 537, (Temmuz 1987), s.42.

⁸⁹⁶ Dz.Ütgm.Sinan Azmi Tosun, "Deniz Gücü", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 553, (Temmuz 1992),s.9.

⁸⁹⁷ Dz.Kur.Alb. Kani Kanbak, "Roller, Hedefler ve Görevler: Deniz Kuvvetlerinin bir Envanteri", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:503, (Ekim 1978), s.2-11.

tarzı manevra kabiliyeti yüksek ama geri planda destek görevi görecektir bir değişime donanmada gidilmeye başlanmıştır.⁸⁹⁸ 1980’li yılların sonlarında temin edilen Meko sınıfı fırkateynlere ilave olarak, ABD’den 4 adet modern tipte fırkateyn⁸⁹⁹ 1993 yazı Temmuz-Ağustos aylarında donanmaya katılmıştır.⁹⁰⁰

Modern fırkateynlere sahip olan deniz kuvvetlerinin ilk uluslararası görevi Somali olmuştur. BM’nin 794 sayılı kararı ve TBMM’nin 8 Aralık 1992 tarih ve 204 numaralı onayı ile Somali’ye asker gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Somali, Türkiye’nin Kore savaşıdan sonra ilk kez BM barış gücü operasyonunda yer alarak ülke dışına asker gönderdiği ülke olmuştur. Gönderilecek askerlerin Somali’ye intikal sürecini deniz kuvvetleri üstlenmiş, TCG Ertuğrul, TCG Fatih ve TCG Derya ile oluşturulan görev birliğiyle Somali’ye intikal edilmiştir. NATO’nun yeni kuvvet yapısında görev tanımına giren insani amaçlı harekât, Türk Deniz Kuvvetlerinin yeni dünya düzeninde aldığı ilk görev olmuştur. Somali’de icra edilen “Umut Harekâtı” kapsamında deniz kuvvetleri okyanus aşırı bir harekât gerçekleştirerek dış politikayı destekleyici rolünü gösterme fırsatını yakalamıştır. Koalisyon katılan diğer ülke gemileri ile okyanusta müşterek faaliyetler yapılmış ve envantere yeni giren silah araç gereçleri kullanarak Türkiye’nin kabiliyetleri ana karadan uzakta denenme imkânı bulunmuştur. Somali harekâtı ile birlikte deniz kuvvetlerinin, ana karadan uzakta görev alacak askeri birlikleri destekleyebilecek şekilde dizayn edilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.⁹⁰¹ Bir diğer ifadeyle Türk donanması kıyı savunmasından uzaklaşmaya başlamıştır.

Yine başka bir harekât kapsamında deniz kuvvetleri unsurları görevlendirilmek durumunda kalınmıştır. Bosna-Hersek’te sivillere karşı yapılanlara karşı Sırbistan-Karadağ’a Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 1992 yılında alınan kararlar ve bu kararların uygulamasının takibi kapsamında Sırbistan-Karadağ sahillerinin denizden ablukaya alınması ve deniz ticaretinin kontrol edilmesi görevi NATO STANAVFORMED unsurları tarafından üstlenilmiştir. Somali görevini 4 ay önce yerine getiren TCG Fatih bu göreve de seçilmiş yaklaşık 3 ay görev yapmıştır. Soğuk Savaş sonrası NATO’nun görev tanımına giren faaliyetlerden biri olan bu faaliyet de

⁸⁹⁸ Mufti, s.89.

⁸⁹⁹ TCG Muavenet, TCG Adatepe, TCG Kocatepe ve TCG Zafer.

⁹⁰⁰ Donanma Komutanlığı Genel Sekreterliği, “ABD’den Alınan Dört Fırkateyn Gölçük’te”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 558, (Kasım 1993), s.50.

⁹⁰¹ Dz.Kur.Albay Mehmet Kalyon, “Somali’ye Umut Operasyonu”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:556, (Mart 1993), s.3-8.

donanmaların kullanım alanının genişlediğini teyit etmiştir.⁹⁰² Bu dönemde Türkiye ayrıca, Ani Reaksiyon Kuvveti olarak Akdeniz’de görevlendirilen STANAVFORMED’e düzenli olarak 1 fırkateyn ile katılım sağlamıştır.⁹⁰³ Türkiye’nin reaksiyon kuvvetlerine katılım sağlaması NATO’nun kuvvet yapısında daha fazla söz sahibi olmasına imkân tanımıştır.

1997 yılına gelindiğinde Akdeniz’de başka bir kriz ile karşılaşmış ve Arnavutluk’ta yaşanan iç karışıklık nedeniyle STANAVFORMED’de görevli TCG Adatepe fırkateyni tahliye harekâtı için görevlendirilmiştir. Böylece, Cumhuriyet tarihinin ilk tahliye harekâtı 17 Mart 1997 tarihinde icra edilerek 252 Türk vatandaşı Arnavutluk’tan tahliye edilmiştir.⁹⁰⁴ Bu olay da Soğuk Savaş sonrası donanmaların kullanım alanını genişlediğini ve insani meselelerde de kullanıldığını gösteren başka bir örnek olmuştur.

4.1.1.1 Ege ve Doğu Akdeniz’de Caydırıcılık

Türkiye’nin çevre denizleri ile ilgilenmesi ve deniz kuvvetlerinin güçlendirilmesine yönelik karar almasını zorlayan diğer bir unsur da Ege’de yaşanan problemler olmuştur. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansının 30 Nisan 1982’de toplanarak Deniz Hukuku Sözleşmesini onaylaması, Türkiye’yi yakından ilgilendiren hususlar ortaya çıkarmıştır. 1982 yılında BM deniz hukuku sözleşmesi gereği kıta sahanlığı 200 mil olarak tanımlanmış, deniz altındaki petrol, maden, doğal gaz gibi kaynakların çıkarılması, işletilmesi ve paylaşılması kıta sahanlığı sorunlarını ortaya çıkarmıştır.⁹⁰⁵ Yunanistan tarafından ilk olarak 1986 yılında kıta sahanlığı gündeme getirilmeye başlanmıştır. Türkiye buna taraf olmamak ile birlikte konunun gündeme gelmesi ile Ege’de gerginlik artmaya başlamıştır. 1986 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında ilk kıta sahanlığı krizi Yunanistan’ın, Norveç’ten kiraladığı bir gemi ile Ege’de Saroz açıklarında petrol arayacağı yönüne haber çıkması ile yaşanmıştır. Ancak 1976 Berlin Sözleşmesine göre Türkiye ve Yunanistan karşılıklı olarak kıta sahanlığı konusunda anlaşmıyaya kadar Ege’de petrol araması yapılmaması hususunda mutabık kalınmıştır.⁹⁰⁶ Türkiye 1 Mart 1987 yılında Yunanistan nota vermiş, Yunanistan’ın Ege’yi bir Yunan gölüne

⁹⁰² TCG FATİH Komutanlığı, “TCG Fatih’in Stanavformed Görevi”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 558, (Kasım 1993), s.6-10.

⁹⁰³ Aklar, *NATO’nun Gelecekteki Kuvvet Yapısı ve Çokuluslu Kuvvetler*, s.73.

⁹⁰⁴ Ateş Yalazan, “25 yıl önce nefes kesen tahliye”, **Hürriyet**, 17 Mart 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ates-yalazan-arsiv-balikcisi/25-yil-once-nefes-kesen-tahliye-42024043>, (15 Ağustos 2022).

⁹⁰⁵ Dz.Kur.Kd.Alb. Uğur Sidal, “Ege Denizindeki Anlaşmazlıkların Uluslararası Antlaşma ve Sözleşmeler ile Türk-Yunan İlişkileri Karşısında Tahliye”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 517, (Nisan 1982), s.3-17.

⁹⁰⁶ Baytok, s.128-129.

dönüştürme gayretlerine fırsat verilmeyeceğini vurgulamıştır. 1987 yılında Karadeniz’de icra edilen Denizkurdu-87 tatbikatında bulunan gemiler yaşanan kriz üzerine Ege’ye intikale geçmiş,⁹⁰⁷ 1987 Kıta Sahanelığı krizi ile neredeyse iki ülke savaşın eşiğine gelmiştir.⁹⁰⁸

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile gündeme gelen diğerk bir konu da artık karasularının 12 mile çıkarılabileceğı hususu olmuştur. Türkiye’nin aleyhine bir durum oluşturması sebebiyle sözleşmeye taraf olunmamış ve karasularının Ege’de 12 mile çıkarılmasına en başından itibaren karşı çıkmıştır.⁹⁰⁹ Yunanistan ise BM Deniz Hukuku Sözleşmesini 1 Haziran 1995 mecliste onaylamış, karasularının 12 mile genişletme hakkının uygun zaman ve ortamda hükümete devredildiğı belirtilmiştir⁹¹⁰ 8 Haziran 1995 tarihinde gerçekleştirilen meclis oturumunda Yunanistan’ın karasularının 12 mile çıkartması durumunda ortaya çıkacak durumu görüşülmüştür. Meclisteki görüşmelerde, Türkiye-Yunanistan arasında ortak deniz olan Ege'deki dengelerin, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşmasıyla kurulduğı, iki ülkenin de karasularının üç mil olarak belirlendiğı ve açık deniz alanlarının Ege'nin %70 kadarını oluşturduğı belirtilmiştir. Ege'nin halihazırda yarısının açık deniz statüsünde olduğı ancak Yunanistan’ın karasularını 12 mile çıkarması sonrası, Ege’nin %72'sini egemenliğine gireceğı vurgulanmış ve bu durumun savaş sebebi sayılacağı kararlaştırılmıştır.⁹¹¹ Tablo-8’de 12 mil karasularının uygulandığı durumda Ege’de oluşacak egemenlik dağılım oranı görülebilmektedir.

⁹⁰⁷ Cem Gürdeniz, *Hedefteki Donanma*, s.153.

⁹⁰⁸ F. Nesrin Özgör, “Ege Denizi’nde Egemenliğı Belirsiz Coğrafi Oluşumlar Sorunu’nu Ortaya Çıkaran Kardak Krizi; Türkiye ve Yunanistan’daki Etkileri”, *TroyAcademy*, Cilt 6, Sayı 2, (Haziran 2021), s.643-668.

⁹⁰⁹ Em.Dz.Kd.Alb.Ziya Karal, “Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Türkiye’nin Durumu”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 521, (Nisan 1983),s.5-9.

⁹¹⁰ Acer, s. 30.

⁹¹¹ **TBMM 19. Dönem, 88. Cilt, 121. Birleşim**, 08 Haziran 1995, s136-137.

Tablo 8
Ege'deki Kara Suları ile Uluslararası Suların Dağılımı⁹¹²

	6 mil	12 mil
Açık Deniz	48,85	19,71
Türkiye	7,47	8,76
Yunanistan	43,68	71,53

Kaynak: Soner Polat, **Mavi Vatan için Jeopolitik Rota**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2019, s.65; Ali Kurumahmut, “Ege Denizi Kıta Sahanelığı Sorunu”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:547, (Temmuz 1990), s.33-37.

Gerçekten de Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarması durumunda iki farklı harekât sahasında harekât icra eden Türkiye'nin kuzey ve güney bağlantısı kesilecek, Akdeniz'e çıkmak için Yunanistan'dan izin alması gerekecekti. Kabul edilmesi durumunda, Ege, denizden ve havadan Yunanistan'ın egemenliğine terk edilecekti.⁹¹³ Bu durum açık denizlere açılma arzusunda olan deniz kuvvetlerini daha en başından engelleyici bir durum ortaya çıkaracak ve açık denizlere doğru stratejisinin en başından çökertecekti. Durumun kabul edilemez oluşu nedeniyle bu durum savaş sebebi sayılmıştır.

Karasuları probleminin peşinden, 1996 yılında yaşanan Kardak krizi de gene Yunanistan'ın egemenlik genişletici bir hamlesi olarak algılanmıştır.⁹¹⁴ Ege'de diğer bir kriz olarak, 4 ocak 1997 yılında güney GKRY'nin Rusya ile yaptığı 425 milyon dolarlık S300 füzeleri hava savunma sistemi anlaşması, Türkiye tarafından Yunanistan'ın Türkiye efradındaki adaları silahlandırma girişimi olarak yorumlanmıştır.⁹¹⁵ S300'ler, Türkiye'nin tepkisi ile Girit'e kaydırılmış ancak Türkiye'nin çevresindeki adaların silahlandırılması konusu Ege'deki bir başka problem sahası olarak gündeme gelmeye devam etmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren Yunanistan, 1923 Lozan ve 1947 Paris antlaşmalarına aykırı olarak antlaşmalarla silahsızlandırılmış bazı adaları yeniden silahlandırmaya başlamıştır. Yunanistan aynı zamanda NATO'yu da kullanarak adaların sivil statüsünü bozmaya çalışmıştır.⁹¹⁶ Adaların silahlandırılması, kıta sahanlığı karasuları problemleri, Doğu Akdeniz'deki yetki alanlarının sınırlandırılması yanında Ege'de Yunanistan ile,

⁹¹² Ali Kurumahmut, “Ege Denizi Kıta Sahanelığı Sorunu”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:547, (Temmuz 1990), s.33-37.

⁹¹³ Baytok, s.127,194.

⁹¹⁴ Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923'ten 2005'e*, s.103.

⁹¹⁵ Mufti, s.131.

⁹¹⁶ Ali L. Karaosmanoğlu, “Türkiye ve NATO”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 546, (Mat 1990), s.12-17.

1. Hava Sahası,
2. Antlaşmalarla Egemenliği Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar,
3. Uçuş Malumat Bölgesi,
4. Arama Kurtarma Sorumluluk Sahası konularında da uyuşmazlık yaşanmıştır.⁹¹⁷ Türkiye, Ege'deki anlaşmazlıkları, daha önce Batı'nın desteğiyle Oniki Adanın Yunanistan'a bırakılması, Batı'nın Yunanistan'a her fırsatta destek vermesi ve uluslararası anlaşmazlıklar da destek vereceği düşüncesi nedeniyle temkinli davranmıştır.⁹¹⁸ Türkiye, Adalet Divanına kıta sahanlığı konusunda sınırlı dava başvurusu bulunması, Ege'de örnek teşkil edecek bir dava olmayışı, yarı kapalı deniz olan Ege'nin kendine özgü coğrafi yapısı olması ve divanın vereceği kararlarda orta yolu izleyen bir politika benimseme ihtimali bulunması nedeniyle Ege'deki problemleri Uluslararası Adalet Divanına götürmeyi tercih etmemiştir. Ege'de yaşanan problemleri ayrı ayrı ele alınması gereken bir problem değil, bütünsel bir problem olarak görmüş, bu problemlerin adalet divanına teslim edilemeyeceğini düşünmüştür.⁹¹⁹ Yunanistan, Ege'nin tamamı üzerinde mutlak bir Yunan hakimiyeti arzulamıştır. Türkiye ise hem NATO'nun güney kanadının savunması hem de Anadolu'nun savunması için donanmanın Ege'nin derinliklerinde ve açık denizlerde görev yapmasını istemiştir. Yunanistan'ın Türkiye'nin çevre denizlerindeki egemenliğini genişletmeye yönelik izlediği politikalar, Türkiye'nin stratejik kültürünü etkileyen ve Ege'de güçlü bir donanma bulundurmasına yönelik karar alma sürecini etkileyen ana faktörlerden biri olmuştur.

4.1.1.2 Karadeniz'de Statükonun Korunması

Soğuk Savaş sırasında Karadeniz'e en uzun kıyısı ola ülke Sovyetler Birliği'ken, Sovyetler Birliğinin dağılması sonrası bir anda Türkiye olmuştur. Rusya, Karadeniz'de Türkiye'nin iki misli gemiye sahipken, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin Sovyetlerden ayrılması sonrası bu oran eşitlenmiştir.⁹²⁰ Ukrayna hükümeti 1992'de kendi bağımsız deniz kuvvetlerini kurma kararı almış, Karadeniz'de iki ülke Sovyet donanmasına ait

⁹¹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Girişimci ve İnsani Dış Politika, <https://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>, (15 Eylül 2023); William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003, s.166-180.

⁹¹⁸ Sidal, *Ege Denizindeki Anlaşmazlıkların Uluslararası Antlaşma ve Sözleşmeler ile Türk-Yunan İlişkileri Karşısında Tahlihi*, s.19-23.

⁹¹⁹ Kurumahmut, s.37.

⁹²⁰ Mufti, s.88.

gemileri aralarında paylaşmışlardır. Bazı gemilere Ukraynalı personel Ukrayna bayrağı çekerken, bazı gemilere Rus bayrağı çekilmiş ve bu mücadele belli bir süre daha devam etmiştir.⁹²¹

Sovyet Birliği'nin 1991 yılında dağılması sonrasında, Soğuk Savaş'ın askerî rekabet ortamı yerine Karadeniz Bölgesi'nde siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine olanak sağlayacak bölgesel bir iş birliği ortamı doğmuştur. Türkiye'nin öncülüğü ve girişimleriyle Karadeniz'e kıyısı bulunan devletler, öncelikle ekonomik alanda iş birliği oluşturmak üzere çalışmalara başlamışlar, kısa bir zaman içerisinde meyvesini veren söz konusu çalışmalar, 1992 yılında bölgedeki diğer ülkelerin de katıldığı Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Antlaşması'nın imzalanması ile sonuçlanmıştır. Merkezi İstanbul olan ve bölgesel bir nitelik kazanan Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü'nün kurulması ile gelişen iyi komşuluk ilişkileri ve iş birliği anlayışı çerçevesinde bölgede barışa ve karşılıklı güvene doğru önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile başlayan süreçte, Karadeniz bölgesinde inisiyatifler almış ve “Karadeniz Karadenizlilerindir” politikasını izlemeye başlamıştır.⁹²²

Yine Türkiye'nin girişimiyle Karadeniz'de güvenlik iş birliğini sağlamak amacıyla, Montrö Sözleşmesi koşulları esas alınarak Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında 2001 yılında İstanbul'da imzalanan antlaşma ile BLACKSEAFOR (Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu) kurulmuştur.⁹²³ Türkiye'nin Karadeniz politikasının temelini teşkil eden “Bölgesel Sahiplik” prensibi çerçevesinde kurulan BLACKSEAFOR Antlaşması ile kıyıdaş devletler; Karadeniz'de bölgesel istikrarın sağlanması, deniz kuvvetleri arasında dayanışmanın ve karşılıklı anlayışın daha da geliştirilmesi için ortak bir irade göstermiştir.⁹²⁴ Türkiye, Karadeniz'de seyir güvenliği, deniz güvenliğinin sağlanması, balıkçılık gibi birçok alanda gerçekleştirilebilecek faaliyetlerin Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkeler sorumluluğunda bulunması gerektiğini gerektiğini, bölge dışı aktörler ile kıyıdaş olmayan ülkelerin mevcut işbirliği mekanizmalarını destekleyerek katkı

⁹²¹ Cem Gürdeniz, “Rusya, Ukrayna ve Karadeniz Donanması”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 557, (Temmuz 1993), s.15-17.

⁹²² E. Sezgin ve S. Kılıç, “Karadeniz Coğrafyasının Şekillenen Yeni Jeopolitiği ve Türkiye”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 605, (Temmuz 2009), s.35-42.

⁹²³ Bölgesel iş birliğini artırarak ve iyi ilişkileri geliştirerek Karadeniz bölgesinde barış ve istikrarı güçlendirmek amacıyla, çok uluslu bir çağrı üzerine barış görev gücü kurma fikri Bulgaristan'da 1998 yılında gerçekleştirilen ikinci Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları toplantısında Türkiye tarafından gündeme getirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, BLACKSEAFOR, <https://www.mfa.gov.tr/blackseafor.en.mfa>, (22 Eylül2022).

⁹²⁴ Hasret Çomak ve diğerleri, **Karadeniz Jeopolitiği**, BETA, 2017, s.403-410.

sağlayabileceğini savunmuştur.⁹²⁵

Kendine özgü güvenlik dinamikleri bulunan Karadeniz, yaşanan hızlı değişim sürecinden etkilenmekte, küresel ve bölgesel aktörlerin ilgisini çekmekte ve küresel ölçekli jeopolitik rekabete her geçen gün daha açık hale gelmiştir. Avrupa Atlantik ve Avrasya güvenlik yapısının tamamlayıcısı konumunda bulunan Karadeniz'in güvenliğine ve istikrarına yönelik Türkiye üç bacaklı bir politika izlemiştir. Bunlar;

- 1) Uluslararası hukuka bağlı kalarak, Montrö Sözleşmesi'nin şüpheyi yer vermeyecek şekilde uygulanmasını sağlamak ve bölge ülkelerinin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini desteklemek,
- 2) Ekonomik açıdan, Bölgesel Sahiplik prensibi çerçevesinde tüm kıyıdaşlar arasında KEİ Örgütü gibi ekonomik iş birliği faaliyetlerine devam etmek,
- 3) Güvenlik açısından, Türkiye öncülüğünde başlatılan, BLACKSEAFOR ve KUH ile AGİT himayesinde başlatılan KGGAÖ Belgesi gibi, Karadeniz'de tesis edilmiş iş birliği ve güvenlik inisiyatiflerinin canlandırılması ve etkin bir şekilde işletilmesine yönelik gayretleri sürdürmek olarak sıralanabilir.

Karadeniz'de deniz yetki alanlarının anlaşmalarla sınırlandırılmış olması nedeniyle ihtilaf bulunmamaktadır. Türkiye ile SSCB arasında iki ülkenin kıta sahanlığı sınırları 8 Aralık 1980 tarihinde "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Hükümeti Arasındaki Karadeniz'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırması Hakkında Anlaşma" ile belirlenmiştir.⁹²⁶ Ayrıca Türkiye, 05 Aralık 1986 tarihli kararname ile 200 millik münhasır ekonomik bölgeyi Karadeniz'de ilan etmiştir.⁹²⁷ Ayrıca Karadeniz'deki karasularının genişliği Bakanlar Kurulu'nun 29 Mayıs 1982 tarihli kararıyla 12 mil olarak ilan edilmiştir.⁹²⁸ Karadeniz'e tüm kıyıdaş ülkelerin karasuları genişliği 12 mil olarak belirlenmiştir.

Türkiye ile Gürcistan arasındaki karasuları yan hududu, ilk olarak 17 Nisan 1973 tarihinde Ankara'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile SSCB Arasında Karadeniz'de Türk-Sovyet Karasuları Deniz Hudut Hattının Tespiti Hakkındaki Protokol" ile tespit

⁹²⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2014 Yılına Girerken Dış Politikamız, 2013, s. 107, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2014-yilina-girerken-dis-politikamiz.pdf (15 Ocak 2019).

⁹²⁶ **Resmî Gazete**, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Hükümeti Arasındaki Karadeniz'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırması Hakkında Anlaşma", Sayı: 17187, 11 Aralık 1980, s.199-200.

⁹²⁷ **Resmî Gazete**, "05 Aralık 1986 tarih ve 86/11264 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi", Sayı: 1931, 17 Aralık 1986, s.2.

⁹²⁸ **Resmî Gazete**, "Bakanlar Kurulu'nun 29 Mayıs 1982 Tarih ve 8/4742 Sayılı Kararı", Sayı: 18252, 15 Aralık 1983, s.4.

edilmiştir. Bu protokol ile belirlenen deniz sınırı, 14 Temmuz 1997 tarihinde Tiflis'te imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Hükümeti Arasında Karadeniz’de Deniz Sınırının Teyidine İlişkin Protokol” ile Türkiye ve Gürcistan arasında teyit edilmiş, böylelikle Gürcistan SSCB ile imzalanan protokolü kabul etmiştir.⁹²⁹

Türkiye ile SSCB arasındaki kıta sahanlığı sınırı, 23 Haziran 1978 tarihinde Moskova’da imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile SSCB Hükümeti arasında, Karadeniz’de Kıta Sahanlığı Sınırlandırması Hakkında Anlaşma” ile belirlenmiştir. SSCB ile imzalanan bu anlaşmayla; RF, 19 Eylül 1992 tarihli ve Ukrayna ise, 30 Mayıs 1994 tarihli nota ile halef olduklarını Türkiye’ye bildirmişlerdir. Gürcistan ise 14 Temmuz 1997 tarihinde Tiflis’te imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Hükümeti Arasında Karadeniz’de Deniz Sınırının Teyidine İlişkin Protokol” ile Türkiye ve Gürcistan arasındaki kıta sahanlığı sınırını teyit etmiştir⁹³⁰

1990 yılından itibaren Karadeniz havzasında bölgesel güç olarak rol almak isteyen Türkiye, bu coğrafyada bulunan ülkelere farklı iş birliği alanlarında öneriler sunmuş ve çeşitli girişimlere öncü olmuştur. Karadeniz’in hassas güvenlik parametrelerinin bilincinde olan Türkiye, diğer kıyıdaşlarla birlikte bölgede kendine özgü iş birliği ortamı oluşturmayı, deniz boyutunda ise istikrarı bozabilecek gelişmeleri minimize etmeyi ve Karadeniz’i her zaman jeopolitik çatışmadan uzak tutmayı amaçlamıştır. Bölgesel Sahiplik söylemi altında şekillendirilen bu politika ile Türkiye, bölge ülkeleri ile ekonomik ve güvenlik alanında iş birliği yapmayı ve bölgedeki statükonun korunmasını hedeflemiştir. Karadeniz’i bir barış denizi olarak gören Türkiye’nin yaklaşımı, Karadeniz güvenliğinin kıyıdaş devletlerin katılımı ve iş birliği ile geliştirilecek ortak inisiyatifler ile sağlanması yönünde olmuştur. Türkiye, Ege ve Doğu Akdeniz’de yaşanan karasuları, kıta sahanlığı veya MEB gibi sorunları Karadeniz’de yaşamamış, en uzun kıyıya sahip olan ülke olarak yaralanabileceği azami seviyede sınırlarını ilan etmiş ve diğer ülkelerle de bir problem yaşamamıştır. Bu sebeple Karadeniz’e yönelik statükocu bir politika izlemiştir. Türkiye açısından, bölge dışı aktörlerin bölgeye girmesinin daha çok problem yaratabileceği düşüncesi, onu NATO yükümlülüklerini fazlasıyla yerine getirmek için zorlamış, Karadeniz güvenliğinin sağlanması için her daim deniz unsurunu Karadeniz’de

⁹²⁹ İsmet Balık, “Türkiye’nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları”, **Kent Akademisi**, Cilt 11, Sayı 1, (Mart 2018), s.91.

⁹³⁰ Balık, s.93-96.

bulundurmıştır. Karadeniz'in 2008 Gürcistan Savaşı ile ortaya çıkan istikrarsızlaştırıcı girişimler deniz kuvvetlerinin güçlü duruşu ile krizlerin bir istikrarsızlığa dönüşmesinin ve Türkiye'nin Karadeniz'deki çıkarlarını zayıflatabilecek savunmanın kıyıdaş olmayan devletler yoluyla sağlanmasının önüne geçilmiştir.

4.1.2. Açık Denizlere Doğru Stratejisi

Denizciler, Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük bir donanma, Soğuk Savaş döneminde üç boyutlu bir donanma talep etmişlerdi. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise dış politikanın destekleyicisi olmayı ve vatan savunmasında rol alarak savunmaya olabildiğince ileriden başlamayı arzulamışlardır. Deniz kuvvetleri, Kıbrıs krizi sonrası üç boyutlu harekât yapabilen bir donanmaya sahip olmuştur. Ancak deniz kuvvetlerinin artık sadece üç boyutlu sıcak savaş yapan bir kuvvet olmadığı, kara ve hava kuvvetlerinin aksine sıcak bir çatışmaya girmeden birçok siyasi, ticari ve ekonomik meselenin istenilen yönde çözülmesine sağlayan bir unsur olduğu düşünülmeye başlanmıştır. Deniz kuvvetlerinin artık yalnız harp gemilerinden teşekkül etmiş bir kuvvet olmadığı, devletin ekonomik, ticari, siyasi ve askeri gücünü aktarabilecek bir sistem olarak görülmesi gerektiği düşünülmüştür.⁹³¹ Geleneksel olarak Alman ekolünden gelen kara kuvvetleri, 1991 sonrası oluşmaya başlayan yeni dünya düzeninde statükocu bir tutum sergileyerek bu zamana kadar elinde tuttuğu ağırlığı muhafaza etmek istemiştir. Körfez krizi sırasında sınır ötesi harekât istemeyen Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay anılarında, Birinci Dünya Savaşına sürüklenişin ve trajik sonuçlarının hala unutulmadığını bu sebeple de istifa ettiğini belirtmiştir.⁹³² Silahlı kuvvetlerde stratejik kültüründe geçerliliğini koruyan tarihsel travma, onun toprak bütünlüğüne odaklı ve sınırlarının gerisinde beklemeye devam eden bir yapı halinde kalmasına sebep olmuştur.⁹³³ Ancak deniz kuvvetleri için yeni dünya düzeninde durum farklı olmuştur. Açık denizlere doğru genişlemelerinde bir engel bulunmuyordu. Deniz kuvvetleri, denizlerde artan küresel ticaretin önemine dikkat çekmiş ve yeni dünya düzeninde Türkiye'nin bölgesel ve küresel güç olabilmesi deniz kuvvetlerinin esas unsur olarak belirlenmesi gerektiğini savunmuştur.⁹³⁴ Kara üzerinde savunma çoğunlukla eni, boyu ve derinliği bilinen bir cephede veya bölgede

⁹³¹ Erbil H. Serter, "Deniz Kuvvetleri", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:538, (Ekim 1987), s.49-51.

⁹³² Torumtay, s.107-127.

⁹³³ Cameron S. Brown, "Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003", **Turkish Studies**, Vol. 8, No. 1, (February 2007), s.91.

⁹³⁴ Gürcan, s.2-15.

uygulanırken, denizdeki savunma ülkeyi çevreleyen denizleri ve çıkarlarının olduğu tüm denizleri kapsadığı, karada düşmanın gelebileceği yönleri saptamak ve buna göre savunma hazırlığı yapmanın denize göre daha kolay olduğu düşünülmüştür. Karada iki taraf birbiri ile temas halindedir. Ancak denizde düşman ile devamlı temas mümkün değildir ve düşmanın ne zaman nereden saldıracağı belli değildir. Bu sebeple, denizlere yönelik stratejinin denizlerde kontrolü sağlama ve düşmanın kontrolünü engelleme üzerine olması gerektiği düşünülmüştür. Deniz kuvvetlerinin sadece bir savaşan güç olmadığı, ülkenin ekonomik gücünün koruyucusu, politik gücünün açık denizlerdeki uygulayıcısı olduğu denizciler tarafından vurgulanmıştır.⁹³⁵

Deniz hukukundaki gelişmelerin de deniz kuvvetlerinin stratejisinin dönüşümüne etkisi olmuştur. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi gereğince artık Münhasır Ekonomik Bölgelerin 200 mile kadar genişletilmesinin önü açılmıştır. Böylece denize kıyısı olan ülkelerin egemenlik haklarının boyutu bir anda genişlemiştir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında var olan 3 mil karasularını koruma zaman ile menfaatlerin daha uzak bir mesafede ve en azından 200 mil mesafede korunmasını bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu mesafedeki artış deniz kuvvetlerinin vizyonunda da büyük bir genişlemeyi beraberinde getirmiştir. Bu hakların korunması ihtiyacı deniz kuvvetlerinin üzerindeki sorumluluğu artırmış ve denizlerde kontrolün sağlanmasının giderek öneminin artmasına sebep olmuştur.⁹³⁶

Deniz Kuvvetlerinin görevinin;

- 1) Barışta denizlerde ülkenin politik menfaatlerini korumak, ekonomik olarak ise denizlerin tabanındaki haklarını korumak olduğu,
- 2) Savaşta ise askeri sevkiyatı sağlayarak diğer kuvvetlere ihtiyaç duydukları lojistik desteği sağlamak, çıkarma harekâtı ile düşman topraklarının ele geçirilmesini sağlamak, kendi deniz yollarını korurken düşman gemilerine taarruz etmekle sorumlu olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple denizciler tarafından donanma, bir ülkenin hem ilk savunma hem de ilk taarruz hattı olarak tanımlanmıştır.⁹³⁷

Soğuk Savaş sonrası küresel tehdit yerine yüksek risk bölgeleri oluşması, Bosna krizi ile Balkanlar, Azerbaycan - Ermenistan krizi, Körfez krizi gibi Türkiye'nin etrafında yüksek

⁹³⁵ Kur.Alb. V. Atalay, "Strateji Kuramları Üzerinde Tartışma ve Deniz Kuvvetleri Stratejisi", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 495, (Ekim 1976), s.62-69.

⁹³⁶ Cem Gürdeniz, "Deniz Gücü ve Gelecek", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:546, (Temmuz 1990), s.57-59.

⁹³⁷ Tosun, s.8.

risk bölgeleri ortaya çıkması sebebiyle, Türkiye'nin güçlü ve caydırıcı bir deniz kuvvetlerine sahip olması gerektiği denizciler tarafından vurgulanmıştır.⁹³⁸ Deniz kuvvetlerinin diğer kuvvetler gibi tüketici bir kuvvet olmadığı, aksine ülke ekonomisinin çarklarını dönmesine yardımcı olan bir dişli olduğu düşünülmüştür. Türkiye'nin etrafındaki çatışmalardan dolayı güçlü bir donanmaya sahip olması gerektiği ve Orta Akdeniz'den Süveyş Kanalına kadar olan deniz ulaştırma yollarının emniyet altında tutulması gerektiği düşünülmüştür.⁹³⁹ Erişim özgürlüğü hem Türk Dış Politikasına hem de onun bir stratejik aracı olan deniz kuvvetlerine yeni sorumluluklar yüklemiş ve yeni ufuklar açmıştır.

1991 NATO zirvesi sonrası NATO'nun stratejisindeki dönüşüm ile Türkiye'nin açık denizlere doğru açılma arzusu kesişmiş, ileride varlık gösterilerek caydırıcılık sağlama konsepti deniz kuvvetlerinin de stratejisine dahil edilmiştir.⁹⁴⁰ NATO'nun değişen stratejisi ile de uyumlu olarak caydırıcılık, deniz kontrolü ve güç intikali hem savaş hem barış döneminde deniz kuvvetlerinin kullanıldığı görevler olmuştur. Barış, kriz ve savaş durumunda varlık göstermekten askeri müdahalede bulunmaya, deniz nakliyatının koruma, düşmanın deniz kullanımını engelleme, düşman unsurlarının imhası ve güç aktarımı yapmak donanmaların caydırıcı unsur olmalarını sağlamıştır.⁹⁴¹ Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemde deniz stratejisinin askeri strateji içerisindeki önemi giderek artmıştır.⁹⁴² Denizciler tarafından coğrafyanın Türkiye'yi denizci bir devlet olmaya zorladığı ve milli gücün parametreleri arasında denizcilik gücünün de yerini alması gerektiği belirtilmiştir.⁹⁴³ Milli çıkarların korunmasında, muhasımın caydırılmasında, barışta ve uluslararası alanda milli siyasetin desteklenmesinde deniz kuvvetlerinin vazgeçilmez bir unsur olduğu vurgulanmaya başlanmış, hatta denizcilik bakanlığının yeniden kurulması gerektiği belirtilmiştir.⁹⁴⁴ Bu kapsamda, açık denizlere doğru fikrinin desteklenmesi ve Soğuk Savaş sonrası düzende donanmaların yeni görevlerinin icra

⁹³⁸ Gemi İnşa Daire Başkanlığı, "TCG BARBAROS'un Denize İndirilme Töreni", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 559, (1994), s.3-4.

⁹³⁹ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği, "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Komuta Devir Teslim Töreni", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 564, (Kasım 1995), s.3-5.

⁹⁴⁰ Baytok, s.80-81, 104.

⁹⁴¹ Gürdeniz, *Strateji Denkleminde Deniz Kuvvetleri'nin Yeri*, s.38.

⁹⁴² Dz.Plt.Kd.Yzb.Selçuk Sökmen, "Mahan'a Göre Deniz Gücü", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:509, Nisan 1980, s.10-11.

⁹⁴³ Orgeneral Necati Özgen, "Orgeneral Necati Özgen'in Açış Konuşması", **İkinci Denizcilik Gücü Sempozyumu**, İstanbul, 15-16 Haziran 1999, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, s.4.

⁹⁴⁴ Yılmaz Aklar, "Deniz Gücünün Milli Güç İçindeki Yeri", **İkinci Denizcilik Gücü Sempozyumu**, İstanbul, 15-16 Haziran 1999, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, s. 34,41, 42.

edilebilmesi amacıyla deniz kuvvetleri envanterine MEKO Sınıfı Fırkateyn Projesi ile TRACK-I sınıfı modern fırkateynler dahil edilmiştir. Çok tehditli ortamda seyir yapabilecek kapasiteye sahip, NATO SEASPARROW güdümlü mermi imkân kabiliyeti ile hava savunma sistemi olan ve ana kara desteği olmadan uzak denizlere açılabilen, torpido ve sonar imkanlarıyla denizaltı savunma harbi de yapabilen, sahil hedeflerine top ile angaje olabilen, elektronik karıştırma ile elektronik harp yeteneğine de sahip olan dönemin en modern tipte fırkateynleri olarak envantere alınmıştır.⁹⁴⁵

Donanmanın giderek modern bir hale dönüşmesi, açık denizlere doğru düşüncesinin ortaya çıkması, 1991 yılında Körfez savaşı ile donanmanın lojistikteki öneminin ortaya çıkması, Sovyetlerin çöküşü ile donanmalara yeni görevler düşmesi, Ege’de yaşanan anlaşmazlıklar, BM deniz hukuku sözleşmesi ile ortaya çıkan yeni hak ve menfaatlerin korunması ihtiyacı, NATO’nun deniz stratejisinin değişmesi, donanmanın dış politikayı destekleyen aktif bir unsur olarak ortaya çıkması gibi unsurlar deniz kuvvetlerinin tüm bu hususları stratejik bir perspektiften ele alması zorunluluğunu doğurmuştur..

1995 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak göreve gelen Oramiral Güven Erkaya “Açık Denizlere Doğru” stratejisini teorik çerçeveye oturtan ilk kişi olmuştur. Güven Erkaya, Ege’deki dengenin hassas olduğu ve bu dengenin bozulmaması için askeri bakımdan kuvvetli olunması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁴⁶ 1995 yılında Yunan parlamentosunda 6 millik karasularını 12 mile çıkarma tartışmaları, bu durumun savaş sebebi sayılması donanmanın gücünü yeniden gözden geçirmesine ve Türk Deniz Kuvvetlerinin diğer kuvvetlerden farklı olarak kendi strateji belgesini yayınlamasına sebep olmuştur. Bu kapsamda 1997 yılında Cumhuriyet tarihinden ilk defa bir kuvvet tarafından resmi olarak bir strateji belgesi yayınlamıştır. Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya imzasıyla Deniz Kuvvetleri Dergisinin eki olarak “Açık Denizlere Doğru” başlığıyla yayınlanan strateji belgesi, Türk Deniz Kuvvetleri açısından bir dönüm noktası olmuştur.⁹⁴⁷

2000’li yılların deniz stratejisinin belirlendiği bu strateji belgesinde, Türkiye’nin 1970’lere kadar kıyı sularında muharebe yapabilecek bir yapıya sahipken, Kıbrıs harekâtı ile güç aktarımı yapabilen bir donanmaya dönüştüğü, günümüzde ise “Deniz Kontrolü”

⁹⁴⁵ Baha Eren ve Reha Başatlı, “TCG Turgut Reis Deniz Kuvvetlerimize Katıldı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:540, (1988), s.3-7

⁹⁴⁶ Baytok, s.171.

⁹⁴⁷ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi: Açık Denizlere Doğru*, s.1-26.

boyutuna geçmekte olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin istikrarı ve güvenliği açısından Karadeniz, Ege ve Akdeniz Türkiye için hayati önemde denizler olarak tanımlanmıştır. Bunlara ilaveten Hazar denizi, Basra Körfezi, Kızıldeniz, Atlas Okyanusu'nun Cebelitarık tarafının, Türk Deniz Kuvvetlerinin ilgi alanına girdiği ilan edilmiştir. Bu sebeple Türk Deniz Kuvvetlerinin, bu denizlerde varlık göstererek deniz ulaşım hatlarını daima açık tutmak, BM ve NATO öncülüğünde bu denizlerde oluşturulacak operasyonlara aktif olarak katılmak zorunda olduğu belirtilmiştir. Söz konusu strateji belgesinde, bu operasyonlara katılabilmek için donanmanın yapısının da değişmesi gerektiği vurgulanarak, ihtiyaç duyulan kuvvet yapısı belirlenmiştir. Bu yeni kuvvet yapısı ile denizde coğrafi olarak daha geniş alanların kontrol edilebilmesi planlanmıştır.⁹⁴⁸ Yeni stratejinin açıklanması sonrası Cumhuriyet tarihinin en büyük deniz tatbikatı icra edilmiş, açık deniz destek gemileri ilk defa bu tatbikatta kullanılmıştır. 1997 yılından itibaren deniz kuvvetleri için Doğu Akdeniz odak noktası olmuştur.⁹⁴⁹ 2000'li yıllardan itibaren ise Deniz Kuvvetleri'nin Türkiye'nin stratejik tutumunu etkileme noktasında kurumsal olarak daha fazla öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Türk Deniz Kuvvetleri'nin Türkiye'yi ulusal ve uluslararası deniz ulaştırmasında büyük öneme sahip Türk Boğazlarına, Orta Doğu petrollerinin Akdeniz'e çıkış noktası olan İskenderun Körfezine ve Orta Asya ile Hazar Havzasının denizden Avrupa'ya çıkışını sağlayan Doğu Karadeniz limanlarına sahip jeostratejik konumda bir ülke olarak nitelendirdiği görülmektedir. Böylece, Deniz Kuvvetleri kurumsal olarak Türkiye'nin bütünsel stratejik tutumunun önemli bir bileşeni olarak kendisini konumlandırarak, yeni dünya düzeninde donanmanın ülke güvenliğinde önemli bir rol oynayacağını vurgulamıştır.⁹⁵⁰ Bu kapsamda Türk Deniz Kuvvetlerinin görevi, Karadeniz ve Akdeniz'deki hayati çıkarlarını korumak için varlık gösterilerek deniz ulaşım hatlarının açık tutulması ve Atlas okyanusunun Cebelitarık yaklaşma suları, Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hazar Denizindeki gelişmeler yakından takip edilerek, BM ve NATO öncülüğünde gelecekte bu denizlerde icra edilecek faaliyetlere aktif olarak katılmak olarak belirlenmiştir. Böylece deniz kuvvetlerinin jeopolitik tahayyülünü coğrafi olarak daha da genişletmiştir. Bu suların ana üs desteğinden uzakta olması sebebiyle, güç

⁹⁴⁸ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi: Açık Denizlere Doğru*, s.15-17 .

⁹⁴⁹ Balkan ve Yeşiltaş, *Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'nin Deniz Kuvvetleri/Donanma Stratejisindeki Dönüşüm: Kıyı Savunmasından Açık Denizlere*, s. 97-138.

⁹⁵⁰ Harp Filosu Komutanlığı, **Harp Filosu Komutanlığı Tarihçesi**, Donanma Komutanlığı Basımevi, 2004, s.56.

aktarımı ve vuruş gücü yüksek caydırıcı bir donanma inşasının ve uluslararası iş birliğinin artırılmasının da “yurtta sulh cihanda sulh” ilkesinin 2000’li yıllardaki çağdaş yorumlanması olarak değerlendirilmiştir.⁹⁵¹ Bu hedeflere ulaşmak için;

1. Doğu Akdeniz ve Ege’de diğer ülkelere karşı güç üstünlüğünün elde bulunduran,
2. Akdeniz ve Karadeniz’de sayısal üstünlüğü bulunduran ülkelere karşı caydırıcılık sağlayan,
3. Müşterek ve birleşik hareket icra edebilen, bir kuvvet yapısı hedeflenmiştir.⁹⁵²

Ancak Türk Deniz Kuvvetleri bu stratejinin uygulanmasında bazı eksiklerinin olduğunu da bilincinde olmuştur. Örneğin deniz kontrolünün sağlanabilmesi ve güç aktarımının aynı anda yapılabilmesi için gemi sayısında eksiklikler ve kuvvet çarpanında yetersizlikler bulunduğu, bu eksikliklerin de 2000’li yıllarda öncelikli olarak giderilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁹⁵³ Ayrıca denize uzun süre dayanıklı, açık denizlerde müstakil olarak görev yapacak platformlara ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Bu stratejik tutum Türkiye’nin aynı zamanda savunma sanayii alanında dışa olan bağımlılığın azaltılması, yerli yazılım, donanım ve silah sistemlerine sahip olunmasını da bir zorunluluk olarak ortaya çıkarmıştır.⁹⁵⁴

Bu kapsamda, TRACK-I sınıfı fırkateynlerin envantere katılmaya başlamasıyla, bir sonraki proje olan Barbaros Sınıfı Fırkateyn Projesi (TRACK II) başlatılmıştır.⁹⁵⁵ Bu kapsamda Almanya’da inşa edile TCG Barbaros 1995’de, TCG Oruçreis 1997’de, Türkiye’de inşa edilen TCG Salihreis 1998’de ve TCG Kemalreis 2000’de donanmaya katılmıştır.⁹⁵⁶ 1990’lı yılların başlarında oluşturulan donanma modern ve çağdaş bir kuvvet yapısına sahip olmaya başlasa da hava savunma imkân ve kabiliyetlerinden yoksun olmuştur. Bu açığı kapatmak için ABD’den orta menzilli füze imkân kabiliyetine sahip G sınıf fırkateynlerin envantere alınma girişimiyle giderilmeye çalışılmıştır. Böylece ağır deniz koşullarına dayanıklı, yüksek süratli modern platformların envantere alınması ile deniz kuvvetlerinin harekât etkinliği ve caydırıcılığının artırılması hedeflenmiştir.⁹⁵⁷

⁹⁵¹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi: Açık Denizlere Doğru*, s.20.

⁹⁵² Harp Filosu Komutanlığı, s.59.

⁹⁵³ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi: Açık Denizlere Doğru*, s.17.

⁹⁵⁴ Harp Filosu Komutanlığı, s.60.

⁹⁵⁵ **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, “TCG BARBAROS F-244’un Omurgası Kızağa Kondu”, (Kasım 1991), Sayı:551, s.3

⁹⁵⁶ M5, Türk – Yunan donanmasında MEKO-200 sınıfı fırkateynler, 14 Eylül 2020, <https://m5dergi.com/dergi/sayi-350-eylul-2020/turk-yunan-donanmasinda-meko-200-sinifi-firkateynler/>, (15 Kasım 2021).

⁹⁵⁷ Harp Filosu Komutanlığı, s.45.

Ancak, Deniz Kuvvetlerinin çevre denizlerinde 24 saat üzerinden deniz kontrolünü sağlayacak imkânı bulunmamış, bölgesel krizlerin ortaya çıkması gibi faktörler nedeniyle, çevre denizlerdeki faaliyetleri 24 saat esasına göre tespit ve teşhis edebilen, elde edilen bilgilerin güvenli bir şekilde komuta kontrol yapısına ulaştırılmasını sağlayacak bir sisteme ihtiyaç duyulmuş ve Uzun Ufuk Projesi başlatılmıştır. Çevre denizleri geniş perspektiften yoğun bir şekilde keşif gözetlemesini yapmak amaçlanmıştır. Modern gemilerde konuşlanan Harpoon güdümlü mermisi ana vurucu silah olarak belirlenmiştir.⁹⁵⁸

Donanmanın güçlenmesi ile birlikte, 1995 Karasuları krizi, 1996 Kardak krizi, 1997 yılında Arnavutluk'tan Türk vatandaşlarının tahliyesi gibi olayların başarı ile üstesinden gelinmiştir. Vatan savunmasında daha fazla görev almaya başlayan deniz kuvvetleri, Zafer Bayramı kutlamalarında görev almak istemiştir. Zafer Bayramı kutlamalarının Ankara'da yapılması sebebiyle deniz unsurları bu törenlere katılamamıştır. Modern bir donanmanın ortaya çıkması ile 30 Ağustos törenleri için İstanbul Boğazından resmi geçiş yapılması talep edilmiş ve kabul edilmiştir.⁹⁵⁹ Cumhuriyet Donanması 30 Ağustos 1996'dan itibaren Zafer Bayramı kapsamında resmi geçit törenlerine katılmaya başlamıştır. Böylece Osmanlı döneminde donanmanın İstanbul'dan resmi geçit yapılması geleneği de geri getirilmiştir.⁹⁶⁰

Soğuk savaş sonrası dönemde yaşanan bu gelişmeler sonucu 1999 yılında Harp Akademileri Komutanlığında bir Denizcilik Gücü Sempozyumu düzenlenmiştir. Sempozyum Orgeneral Necati Özgen'in birinci dünya savaşında İngiltere ve Fransa gibi deniz gücüne önem veren ülkeler yerine, Almanya ve Avusturya-Macaristan gibi kara gücüne önem veren ülkeler ile kurulan ittifakın başarıya ulaşacağını düşünülmesinin yapılan en büyük stratejik hata olduğunu vurgulamasıyla başlamıştır.⁹⁶¹ İlk defa üst seviyede bir general tarafından deniz gücüne önem verilmemesinin stratejik bir hata olduğu vurgulanmıştır. Esasında bu betimleme kara kuvvetleri personelinin de kendi kuvvetlerini önceleyen bir yaklaşımdan uzaklaştığını ve müşterek bir anlayışa yöneldiğini göstermektedir. Ayrıca 2004 yılında icra edilen Türk Denizcilik Gücü Sempozyumu açılış konuşmasını yapan Deniz Eğitim Komutanı Korumiral Alev Gümüsoğlu tarafından;

⁹⁵⁸ Uzun Ufuk Proje Grubu, "Uzun Ufuk Projesi", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 569, (Temmuz 1997), s.3-6.

⁹⁵⁹ Baytok, s.290.

⁹⁶⁰ **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, "30 Ağustos 1996 İstanbul Boğazı Resmi Geçit Töreni", Sayı: 567, (Kasım 1996), s.3.

⁹⁶¹ Özgen, s.3.

1. Üç tarafı denizlerle çevrili olmamıza rağmen deniz gücünün milli güce yapabileceği olası katkının millet ve devlet tarafından yeterince kavranmadığı,
2. Yunanistan'ın çorak topraklara sahip olmasına karşın Ege Denizini yağmalayarak dünyanın önde gelen deniz ticaret filosunu kurduğu vurgulanmış,
3. Bu sebeple denizcilik bakanlığına olan ihtiyacın hala devam ettiği belirtilmiştir.⁹⁶² Sempozyumda ayrıca 2000'li yıllarda Ortadoğu'dan ve Akdeniz'den yapılan petrol taşımacılığının artacağı, buna bağlı olarak bu bölgelerin öneminin artacağı vurgulanmıştır. Türkiye'nin ihracatının %72'si ve ithalatının %95'i deniz üzerinden gerçekleşmekte olduğu, Karadeniz, Akdeniz ve Basra üzerinden deniz nakil hatları üzerinde enerji koridoru oluşması, uygun bir kuvvet yapısı adaptasyonunu da beraberinde getirdiği vurgulanmıştır. Önümüzdeki yıllarda Orta Doğu'nun ve Doğu Akdeniz'in öneminin artacağı bu kapsamda Türk Denizciliğini bir devlet politikası paralelinde geliştirilmesi gerekli görüldüğü vurgulanmıştır.⁹⁶³ Türkiye'nin 8333 km kıyıya sahip bir ülke olarak Karadeniz, Batı Akdeniz ve Süveyş'ten gelen deniz ulaştırma yollarının kesiştiği konumda olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple tüm Akdeniz'de ve çevre denizlerde deniz ulaştırmasının emniyetinin ve devamlılığının sağlanması maksadıyla donanmanın kuvvet yapısının değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre donanmanın; bünyesinde Açık Deniz Lojistik Destek Gemisi ve deniz hava unsurlarının bulunduğu, müşterek ve birleşik hareket icra eden, amfibi hareket ile darbe yeteneğine sahip olunan bir yapıya kavuşturulması gerektiği dönemin hareket başkanı tarafından vurgulanmıştır.⁹⁶⁴ Ayrıca Ege Denizinden geçen deniz ulaştırmanın Türkiye'nin "Can Damarı" olarak tanımlanmış ve bu hayati damarın Yunanistan tehdidi altında olduğu, Kıbrıs'ın Yunan adası olması durumunda Doğu Akdeniz'in de Yunanistan'ın tehdidi altına gireceğine dikkat çekilmiştir.⁹⁶⁵ Türk Deniz Kuvvetlerinin 2000'li yıllardaki görevleri olarak,
1. Çevre denizlerde ve tüm Akdeniz'de deniz ulaştırma emniyetinin sağlanması,
2. Çevre denizlerde sıcak çatışma olasının bulunduğu sahalarda kontrolün sağlanması,

⁹⁶² Koramiral Alev Gümüşoğlu, "Koramiral Alev Gümüşoğlu'nun Açış Konuşması", **Türk Denizcilik Gücü Sempozyumu**, Tuzla/İstanbul, 5-6 Nisan 2004, Deniz Harp Okulu Komutanlığı Basımevi, s. 1/3-7.

⁹⁶³ Aklar, *Deniz Gücünün Milli Güç İçindeki Yeri*, s.31.

⁹⁶⁴ Koramiral Lütfü Sancar, "Türkiye'nin Deniz Alaka ve Menfaatleri ve Deniz Kuvvetleri İhtiyacı", **İkinci Denizcilik Gücü Sempozyumu**, İstanbul, 15-16 Haziran 1999, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, s.47,48.

⁹⁶⁵ Sancar, s.51.

3. Milli güvenlik politikası kapsamında belirlenen bölgeler için güç aktarımı ve darbe yeteneğinin bulunması,
4. Dünya barışına katkı sağlamak amacıyla NATO ve çok uluslu koalisyon hareketlerine katılmak olarak tanımlanmıştır.⁹⁶⁶ Görüldüğü gibi 2000 yılına gelindiğinde Türkiye'nin stratejik bakış açısı ve buna bağlı olarak donanmanın yapısı değişmeye başlamıştır. Ancak hala jeopolitik tahayyül genel olarak yakın çevre havzası, Doğu Akdeniz ve Karadeniz'i kapsayacak şekilde ya da Yunanistan odaklı Ege ve Kıbrıs'ı kapsayacak şekilde olmuştur. Jeopolitik tahayyüldeki asıl genişleme bir sonraki dönem olan AK Parti döneminde gerçekleşmiştir.

4.2. 2001-2023 11 Eylül Sonrası Yeni Uluslararası Sistem

11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası sistem bir kez daha şekillenmiş çok kutuplu ve çok tehditli hibrit riskleri barındıran bir sisteme dönüşmüştür. 11 Eylül sonrası yaşanan Irak ve Afganistan işgalleri ve bu işgaller sonrası Ortadoğu'da başarısız devletlerin ortaya çıkması, devlet dışı silahlı aktörler ile terör örgütlerinin yarattığı tehdit hem ülkelerin güvenlik algısını değiştirirken aynı zamanda bireylerin günlük yaşantılarını dahi etkileyen bir ortam oluşmasını sağlamıştır.⁹⁶⁷ ABD saldırılar sonrası kendi güvenlik stratejisini değiştirmiş ve önleyici savaş anlayışını benimsemiştir. Ayrıca, saldırılar sonrası acil olarak toplanan NATO zirvesinde terörü öncelikli tehdit olarak kabul ettirmiştir.⁹⁶⁸ Terörizmin NATO'nun tehdit tanımının içine alınması sonrası donanmalar için de yeni görevler ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda terörizmle mücadele amacıyla NATO denizlerde Etkin Çaba Harekâtını başlatmış, 2001 yılında oluşturulan kuvvet Doğu Akdeniz'de görevlendirilerek buradaki belirlenen karakol sahalarında şüpheli gemileri tespit edip ticaret trafiği denetlemeye başlamıştır. Türkiye'de bu harekata deniz unsurları ile kesintisiz olarak katılım sağlamıştır.⁹⁶⁹ 11 Eylül 2001 sonrası artan terör tehdidinde istinaden deniz resminin tam olarak görülmesi arzu edilmiş ve yüzen her cismin nereden nereye gittiği ve ne taşıdığı takip edilmek istenmiş, bu durum da donanmaların üzerindeki görev temposunu artırmıştır. NATO'nun Etkin Çaba Harekâtı, 2016 yılında Deniz Muhafızı Harekâtı olarak icra edilmeye başlanmıştır. Günümüzde halen bu isimle

⁹⁶⁶ Sancar, s.54.

⁹⁶⁷ Burhanettin Duran, 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistem Nasıl Şekillendi?, **SETA**, 14 Eylül 2021, <https://www.setav.org/11-eylul-sonrasi-uluslararasi-sistem-nasil-sekillendi/>, (19 Eylül 2023)

⁹⁶⁸ Philip H.Gordon, "NATO and the War on Terrorism a Changing Alliance.", **The Brookings Review**, Vol 20, No. 3, (Summer 2002), s. 36–38.

⁹⁶⁹ NATO, Operation Active Endeavour (2001-2016), 1 Eylül 2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm, (15 Haziran 2019).

icra edilen harekât ile denizde durumsal farkındalığın sağlanması, terörizmle mücadele ve deniz güvenliğine katkı sağlanması amaçlanmıştır.⁹⁷⁰

Bu dönemde donanmalar için bir diğer görev alanı da deniz haydutluğu ile mücadele olmuştur. Somali’de 2008’de başlayan haydutluk faaliyetleri ile mücadele etmek ve Aden Körfezinde deniz güvenliğinin sağlanması amacıyla Ocak 2009 itibariyle BMGK kararı ile Birleşik Görev Kuvveti oluşturulmuştur.⁹⁷¹ Böylece, donanmaların görev sahaları arasına terörle mücadele, yasadışı göç ile mücadele, uyuşturucu, silah kaçakçılığı ve kitle imha silahlarının yayılmasını engellenmesi gibi görevlerin yanı sıra terörizmle mücadele, deniz haydutluğu ile mücadele gibi görevler de eklenmiştir. Ayrıca enerji güvenliği ve deniz yetki alanlarının kontrolü gibi hususlar da donanmaların görev sahalarına dahil olmuştur.⁹⁷² Böylece soğuk savaş sonrası değişmeye başlayan donanma görev sahaları, 11 Eylül ile birlikte farklı alan sahalarının da eklenmesiyle geniş bir alanda kullanılmaya başlanmıştır. Birçok ülke bahse konu görev sahalarını yerine getirebilmek için özellikle büyük gemilere yönelmiştir.

Donanmaların önemi ve kullanımı; esneklikleri sayesinde uzun süreli hareket edebilmeleri, kendi kendilerine yeterlilikleri, açık denizlerde serbestçe kullanılabilmesi ve kriz alanlarına intikal edilirken ülkelerin hava ve kara sahalarını kullanma izinlerinden bağımsız olmaları, kriz öncesi, kriz anı ve kriz sonrasında etkin bir şekilde kullanılabilen bir kuvvet olması nedenleriyle giderek artmıştır.⁹⁷³ Donanma, hareketliliği, çok yönlülüğü, menzil gücü, dengesi ve taşıma özellikleri ile deniz aşırı stratejiler için en uygun kuvvet olarak ortaya çıkmıştır.⁹⁷⁴ Bu sebeple, özellikle aktif bir dış politika izleyen hükümetler tarafından donanmaların dış politikalarını destekleyici yönde kullanımı tercih edilmiştir. Hızla değişen dünya siyasi ve askeri ortamında, NATO’nun güney kanadının bir ülkesi olarak Türkiye’nin de çevre denizleri, üs ve limanları ve deniz kuvvetleri ile önemi artmıştır. Türkiye, değişen bu uluslararası ortama uyum sağlamış ve NATO’nun da değişen stratejisine paralel olarak kendi stratejisini uyumlayarak donanmasını birçok görevde kullanmaya başlamıştır. Çok tehditli bir ortama geçilmesi Türkiye’nin de

⁹⁷⁰ NATO, Operation Sea Guardian, 26 Mayıs 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm, (29 Kasım 2023).

⁹⁷¹ Combined Maritime Forces, CTF 151: Counter-piracy, <https://combinedmaritimeforces.com/ctf-151-counter-piracy/>, (29 Kasım 2023).

⁹⁷² Gürdeniz, *Hedefteki Donanma*, s.183.

⁹⁷³ Gürdeniz, *Mavi Uygarlık : Türkiye Denizcileşmelidir*, s.79.

⁹⁷⁴ Enver Aksoy, "Denizcilik", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 602, (2008),s. 25.

güvenlik algısını değiştirmiş, sınırların gerisinde pasif olarak beklemek yerine aktif ve önleyici müdahalede bulunmayı tercih etmeye başlamıştır.⁹⁷⁵

4.2.1 Aktif Dış Politika Yönelimi

Bu dönemde, Türkiye'nin deniz politikası açısından kendisini yeni bir stratejik zemine oturtacağı bir uluslararası ortam oluşması sebebiyle Türkiye'nin deniz stratejisinde de önemli ve köklü değişiklikler yaşanmıştır. Kurumsal olarak Türk Deniz Kuvvetlerinin ortaya koyduğu arzu ve isteğin gerçekleşebilmesi için karar alıcılarda da aynı stratejik tutumun olması gerekmektedir. Kıbrıs krizi sonrası karar alıcıların fikirlerinde dönüşüm başlamış ancak bu stratejik bir oryantasyona dönüşmesi Soğuk Savaşın bitimi ile olmuştur. 2002 sonrası yeni dış politika paradigmasıyla birlikte bir deniz gücü olma hedefi pekişmiş, böylelikle deniz kuvvetlerinin önemi daha fazla artmıştır. Ayrıca, AK Parti döneminde izlenen savunma sanayisine yönelik millileşme hamlesi deniz kuvvetlerinin jeopolitik genişleme için ihtiyaç duyduğu deniz platformlarını temin edebilmesine sebep olmuştur. Temin edilen gemiler ile duruş ve vuruş gücü artan deniz kuvvetlerinin katıldığı hareketlerin ve görevlerin sayısı da artmıştır.

1980'li yıllardan itibaren ekonomik kapasitesi artan Türkiye, dış politikada çevresinde gerçekleşen krizlerden etkilenmemek, ekonomik çıkarlarını korumak ve gerektiğinde müdahalede bulunabilmek için hem daha aktif bir dış politika izlemiş hem de askeri kapasitesini artırmıştır.⁹⁷⁶ 2001 sonrasında yeni oluşan uluslararası sistemde Türkiye daha aktif bir rol oynamak istemiştir. Bu yeni rolün oluşmasında AK Parti'nin yeni dış politika söylem ve stratejisinin etkisi olduğu da görülmektedir.⁹⁷⁷ Bu anlamda dönemin dış politika söylemini besleyen güçlü bir tarihsel süreklilik olarak Türkiye'nin stratejik kültürünün yeniden yorumlanması oldukça etkili olmuştur. Bu dilin kurulmasında AK Parti'nin yeni dış politika söylemi belirleyici olmuştur. Bu bağlamda yeni bir tarih okumasının devreye sokulmasıyla Osmanlı Devletinin Anadolu beyliğinden 3 kıtaya hâkim bir imparatorluk haline gelmesinin başlıca sebebi olarak Karadeniz, Ege ve Akdeniz'de kurduğu hakimiyet olduğu vurgusu yapılırken, Osmanlı İmparatorluğunun oluşturduğu deniz gücü sayesinde sadece yakın denizlerde değil aynı zamanda Kızıl

⁹⁷⁵ Murat Aslan, "Türkiye'de Güvenlik Algısının Kavramsal ve Pragmatik Dönüşümü: Modern Dönemlerin Karşılaştırılması", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Vol 21, No. 3, (July 2022), s.1662.

⁹⁷⁶ Kemal İnat, "Türk Dış Politikasının Kapasitesinin Dönüşümü: AK PARTİ Dönemi", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, (Haziran 2014), s.1-24.

⁹⁷⁷ Murat Yeşiltaş, "Transformation of Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy", *Turkish Studies*, Vol.14, No.4, (2013), s.661-687.

Deniz, Hint Okyanusu ve Hazar gibi çevre denizlere de açılacak güçte olmasının bu hakimiyeti muhafaza etmesini sağlayan ana unsur olduğu söylemi inşa edilmiştir.⁹⁷⁸ Osmanlı İmparatorluğu zamanında izlenen bu uzun dönemli deniz stratejisinin Türkiye Cumhuriyeti döneminde oluşturulmadığı ancak Türkiye'nin dış politikasını destekleyecek kapasitede deniz gücüne ihtiyacı olduğu düşünülmüştür.⁹⁷⁹ Bu dönemde etkili olan aktörler Türkiye'nin bölgesel bir güç olabilmesi için Adalar Denizinden Adriyatik'e, Süveyş'ten Kızıldeniz'e ve Kızıldeniz üzerinden Basra Körfezi'ne kadar uzanan deniz yolları üzerinde etkisini artıran bir politika takip etmesi gerektiğini düşünmekteydi.⁹⁸⁰ Bunun için de savunmacı bir deniz stratejisinden ziyade diplomatik nitelikli taarruzi bir deniz stratejisi izlemesi gerektiği temel stratejik tutum olarak ortaya çıkmıştır.⁹⁸¹ Taarruzi bir deniz stratejisinden kasıt yayılmacı ve saldırgan değil, hava kuvvetlerin de olduğu gibi savunmanın taarruzi bir kuvvete dayanmasıdır.

2016 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından sorunların sınırların gerisinde bekleme anlayışının yanlış bir güvenlik anlayışı olduğu belirtilmiş, *“bundan sonra sorunların kapımızı çalmasını beklemeyeceğiz, bundan sonra bıçak kemiğe dayanana kadar sabretmeyeceğiz, gırtlığımıza kadar bataklığa gömülmeye rıza göstermeyeceğiz”* diyerek ileride varlık gösterilerek problem sahaları ile mücadele edileceğini belirtmiştir.⁹⁸² İstihbarat gemisi TCG Ufuk'un denize indirilme töreninde *“Sahada varlık göstermeyen masada kendine yer bulamaz”* diyerek aktif olarak sahada bulunmayı desteklediğini göstermiştir.⁹⁸³ Cumhurbaşkanı Erdoğan ayrıca Türkiye'nin savunmadan hücum pozisyonunu geçtiğini açıklamıştır.⁹⁸⁴ Bu güvenlik anlayışı 3 tarafı denizlerle çevrili bir ülkede deniz kuvvetlerine daha çok rol düşmesine sebep olmuştur. Yine Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından;

“Üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olan Türkiye'nin güçlü bir deniz kuvvetine sahip olması tercih değil, zorunluluktur. Bunun için deniz

⁹⁷⁸ Davutoğlu, s150.

⁹⁷⁹ Davutoğlu, s151.

⁹⁸⁰ Davutoğlu, s 173.

⁹⁸¹ Davutoğlu, s 180.

⁹⁸² NTV, Erdoğan: Türkiye yanlış güvenlik anlayışını terk etmiştir, 19 Ekim 2016, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiye-yanlis-guvenlik-anlayisini-terk-etmistir,XQuseHLt2UW5dtuvV6m5oA>, (24 Ekim 2018)

⁹⁸³ Recep Tayyip Erdoğan, 9 Şubat 2019, <https://twitter.com/RErdogan/status/1094190881773633536?s=03>, (30 Haziran 2019).

⁹⁸⁴ İlhan Toprak ve diğerleri, Türkiye savunma durumunu terk edip hücum pozisyonuna geçti, AA, 19 Ocak 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-savunma-durumunu-terk-edip-hucum-pozisyonuna-gecti/730663>, (25 Temmuz 2017).

kuvvetlerimizi hem araç-gereç hem personel bakımından sürekli geliştirmeye, vatan savunmasına en üst düzey katkıyı vermeye hazır hâlde tutmaya özel önem veriyoruz” denilerek deniz kuvvetlerine verilen önemi vurgulamıştır.⁹⁸⁵

Cumhurbaşkanının belirttiği güçlü bir deniz kuvvetlerine sahip olmak ile vatan savunmasında deniz kuvvetlerine en üst seviyede görev verilmesi vurgusu, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri denizcilerin vurguladığı ve olmasını hayal ettiği hususlardı. Aslında, Deniz Kuvvetlerinin yıllardır vurguladığı noktaların devlet yöneticileri tarafından anlaşılmaya başlandığının da göstergesidir. Bu yaklaşım aktif bir dış politika izleyen AK Parti ile açık denizlere açılmak isteyen deniz kuvvetlerinin hedeflerinin kesişmesine sebep olmuştur. Siyasi iradenin güçlü bir donanmaya sahip olma isteği, deniz kuvvetlerine istediği fırsatı ve ortamı vermiş ve ona Cumhuriyet döneminde hiç olmadığı kadar hareket alanı sağlamaya başlamıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Türkiye'nin denizlere bakış açısı önemli bir evrim geçirmiş, çevre denizlere yönelik bağımsız bir politika izleyerek, özellikle AK Parti döneminde denizlere stratejik bir önem atfedilmiştir. Denizler, güvenlik, ekonomi ve dış politika açısından kilit bir role sahip olmuştur. Bu bağlamda, Türk Deniz Kuvvetleri'nin bu dönemdeki rolü ve önemi artmış, uygulanan dış politikayı destekleyici stratejilerin belirlenmesinde kilit bir aktör haline gelmiştir.

Öncelikle çevre denizlerdeki hak ve menfaatlerin korunmasına yönelik politikaya taviz vermeden devam edilmiştir. GKRY'nin 2003 yılından itibaren tek taraflı olarak enerji kaynaklarından maksimum faydayı sağlayabilecek şekilde ilan ettiği münhasır ekonomik bölge ve Yunanistan'ın deniz yetki alanlarını kendi lehine belirleme ve genişletme çabası göstermiştir. Tüm bunlar, Türkiye'nin Ege ve Doğu Akdeniz'de daha aktif bir politika izlemesine sebep olmuştur.⁹⁸⁶ Bu kapsamda, GKRY ve Yunanistan'ın denizler üzerindeki hak iddiaları sonrası Doğu Akdeniz'de 2006 yılından itibaren Akdeniz Kalkanı Harekâtı başlatılmıştır. Türkiye'nin kıta sahanlığına giren gemilere yönelik engellemeler yapması, AB ilerleme raporlarında şikayet konusu olmuştur.⁹⁸⁷ Türkiye ile KKTC arasında 21

⁹⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olan Türkiye'nin güçlü bir deniz kuvvetine sahip olması tercih değil, zorunluluktur, 21 Nisan 2022, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/136557/-uc-tarafi-denizlerle-cevrili-bir-ulke-olan-turkiye-nin-guclu-bir-deniz-kuvvetine-sahip-olmasi-tercih-degil-zorunluluktur->, (12 Aralık 2022).

⁹⁸⁶ Ferhat Pirinççi, Doğu Akdeniz Rekabeti Türkiye'nin Mücadelesini Daha da Güçlendiriyor, Kriter, 1 Kasım 2020, <https://kriterdergi.com/dis-politika/dogu-akdeniz-rekabeti-turkiyenin-mucadelesini-daha-da-guclendiriyor>, (27 Şubat 2023).

⁹⁸⁷ Commission of the European Communities, “Turkey 2009 Progress Report”, 14 Ekim 2009, s.32.

Eylül 2011 tarihinde imzalanan “Akdeniz Kıta Sahaneliği Sınırlandırılması Hakkında Anlaşma” neticesinde, KKTC tarafından Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)’na Kıbrıs adası kuzeyi, doğusu ve güneyinde ilan edilen sahalarda petrol/ doğal gaz arama ruhsatı verilmiştir.⁹⁸⁸ Bölgede arama yapan gemilere sürekli refakat edilerek koruma görevi icra edilmiş ve deniz kuvvetleri unsurları ile kesintisiz olarak Doğu Akdeniz’de varlık gösterilmiştir. Ayrıca izlenen aktif politika neticesinde, 27 Kasım 2019 tarihinde Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile Deniz Sınırı Antlaşması imzalanmış ve uluslararası kamuoyuna deklere edilmiştir. Bahse konu antlaşma 30 Eylül 2020 tarihinde BM’de onaylanmıştır.⁹⁸⁹ Böylece, Mısır ile Yunanistan arasında imzalanan MEB ile Yunanistan ile GKRY arasında imzalanması düşünülen ve Türkiye’yi Akdeniz Körfezine sıkıştırarak MEB etkisiz hale getirilmiştir. Türkiye hem bölgede aktif varlık göstererek hem de uluslararası antlaşmalarla Doğu Akdeniz’de, Türkiye görmezden gelinerek yapılacak bir iş birliğinin yürütülemeyeceğini ortaya koymuştur. Türkiye, Kıbrıs’a sondaj gemisi göndermeye başlamış ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu tarafından da “*O bölgede bizsiz bir şey yapılamayacağını, o bölgeye uzaklardan gelenler de onların şirketleri de görsün. Akdeniz’de Türkiyesiz hiçbir şey yapılamaz. Buna müsaade etmeyiz.*” sözü ile Doğu Akdeniz konusundaki kararlığı göstermiştir.⁹⁹⁰ Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından da Doğu Akdeniz ve Ege’ye yönelik olarak “*meşru haklarını savunmak söz konusu olduğunda topyekûn bir askeri çatışmaya girmekten çekilmeyeceği*” belirtilmiştir.⁹⁹¹ Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Güler tarafından da Ege’nin bir dostluk ve işbirliği denizi olması için her türlü çabanın gösterildiği, Ege Denizindeki sorunların uluslararası hukuka uygun bir şekilde çözüme kavuşturulmasının arzulandığı, bununla birlikte Türk Silahlı Kuvvetlerinin caydırıcı bir güç olarak Türkiye’nin uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan hak ve menfaatlerinin korunması konusunda kararlı olduğu vurgulanmıştır.⁹⁹²

⁹⁸⁸ Donanma Komutanlığı, “Akdeniz Kalkanı Harekatı”, **Donanmanın Sesi**, Sayı:351, (2017), s.18.

⁹⁸⁹ Emrah Rani Mira, “ Türkiye – Libya Arasında İmzalanan Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası’nın Türk Dış Politikasına Etkisi”, **Anadolu Strateji Dergisi** , Cilt 4, Sayı 1, (Haziran 2022), s. 23-27.

⁹⁹⁰ Bloomberght, Çavuşoğlu: Kıbrıs etrafında 2 gemiyle sondaja başlıyoruz, 21 Şubat 2019, <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2198767-cavusoglu-kibris-etrafinda-2-gemiyle-sondaja-basliyoruz>, (25 Ekim 2022).

⁹⁹¹ Aljazeera, Erdogan raises rhetoric in Greece standoff in Mediterranean : Turkish president warns Greece to enter talks over disputed Mediterranean Sea claims or face painful experiences, 5 Eylül 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/9/5/erdogan-raises-rhetoric-in-greece-standoff-in-mediterranean>, (15 Ekim 2021).

⁹⁹² Donanma Komutanlığı, “Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Güler Donanma Komutanlığı’nda”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 372, (2018), s.12-13.

BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) tanımlaması sebebiyle Ege'nin yanında diğer bir problem sahası da Doğu Akdeniz'de ortaya çıkmıştır. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesine göre devletler karasularından itibaren 200 mil boyunca suyun altında ve üstünde canlı ve cansız doğal kaynakları araştırma, işletme ve yönetim hakkında sahip olmuşlardır. Bu 200 millik alan MEB olarak adlandırılmış ve bu kavramın önemi de devletlere sağladığı avantaj açısından artmaya başlamıştır⁹⁹³

Karasuları sorununun yaşandığı dönemlerde ayrıca bölgede hidrokarbon keşiflerinin de artması sonucu, Yunanistan ve GKRY tarafından Türkiye'nin deniz yetki alanlarında hak iddiaları gündeme gelmeye başlamıştır. GKRY, 2 Nisan 2004 tarihinde KKTC ve Türkiye'nin haklarını görmezden gelerek tek taraflı olarak MEB ilanında bulunmuştur. Ayrıca GKRY, 17 Şubat 2003'de Mısır, 17 Ocak 2007'de Lübnan ve 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile MEB anlaşması imzalamıştır.⁹⁹⁴ Türkiye, 2004, 2013 ve 2019 yıllarında BM'ye verdiği notalar ile Doğu Akdeniz'deki Kıta Sahaneliğini koordinatları ile deklere etmiş ancak Doğu Akdeniz ve Ege'de MEB ilan etmemiştir.⁹⁹⁵ GKRY'nin yaptığı anlaşmalardaki MEB sahalarının bir kısmı ise Türkiye'nin ilan ettiği kıta sahanlığı ile çatışmıştır.

2010 yılından itibaren Türkiye'nin, Mısır ve İsrail ile ilişkilerinin de kötüleşmesini fırsat bilen Yunanistan ve GKRY ikilisi, Doğu Akdeniz'de bu ülkelerin de katılımıyla bir blok oluşturmaya başlamıştır. Bu blok, enerjiden, savunma ve güvenlik alanına kadar Doğu Akdeniz'de birçok konuda iş birliği yapmaya başlamıştır.⁹⁹⁶ GKRY'nin MEB ilanına ilave olarak, Yunanistan'ın MEB ilan etmeyi düşündüğü sahanın haritası ilk defa Sevilla üniversitesinde yayınlanmıştır. Bahse konu harita, Türkiye'yi endişelendirmiş ve Antalya körfezine hapsedilecek girişimin başlangıcı olarak algılanmıştır.⁹⁹⁷ Sevilla haritası olarak literatüre geçen harita, Türkiye'den sadece 2km uzaklıkta, Yunanistan anakarasından 570 km uzaklıkta ve sadece 10km²'lik alana sahip Meis'e, anakaralar gibi yetki alanı verilmesi gerektiği hipotezi üzerine çizilmiştir. Bu haritadaki sahalar da Türkiye'nin kıta sahanlığı ile çatışmış ve gerçekleşmesi durumunda Türkiye'ye ait 189 bin km²'lik deniz yetki

⁹⁹³ Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, s.32.MEB ilan etmek için sahildevletinin MEB'i gösteren harita yayınlarak, koordinatlarına ilişkin bilgileri BM'e göndermesi gerekmektedir.

⁹⁹⁴ Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, s.31.

⁹⁹⁵ Tuğrul Çam, Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve MEB sınırlarını paylaştı, AA, 2 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanligi-ve-meb-sinirlarini-paylasti/1661261> (25 Eylül 2023).

⁹⁹⁶ Soner Polat, *Mavi Vatan için Jeopolitik Rota*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2019, s.65.

⁹⁹⁷ BBC News, Mavi Vatan doktrini nedir, Türkiye ve Yunanistan Doğu Akdeniz'de neden anlaşmıyor?, 31 Temmuz 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53606564> (10 Kasım 2022).

alanının 41 bin km²'ye düşmesine yol açacağı fark edilmiştir.⁹⁹⁸ Yani 10km² alana sahip bir adaya yaklaşık 140 bin km²'lik alan verilmesi gerektiği iddia edilmiştir. 2006 yılında GKRY'nin Kıbrıs adasının temsilcisi kabul edilerek AB'ye alınması ile birlikte, GKRY ve Yunanistan aynı ittifakta yer almıştır. Böylece Yunanistan ve GKRY tarafından, Ege ve Doğu Akdeniz'de ortaya atılan genişleyici politikanın savunulmasında AB bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yunanistan'ın daha önce Kıbrıs ile birleşmesi engellenmişti ancak Yunanistan'ın bu yaklaşımı, Türkiye'nin stratejik kültüründeki travmaları tetiklemiş ve Ege'de kara sularına, Akdeniz'de ise Antalya Körfezine hapsedilmek istendiği şeklinde algılanmıştır.⁹⁹⁹

Böylece, Ege ve Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın daha fazla egemenlik genişlemesine izin vermemek için güçlü donanma ile caydırıcılık sağlanması, gerektiğinde çatışmadan çekilmeyeceği mesajı verilerek statükonun korunması amaçlanmıştır. Görüldüğü gibi, donanmanın güçlenmesi ile birlikte Türkiye'nin Ege'deki geri çekilmesi duraklatılmış, saldırganlıktan uzak durulmaya çalışılırken mevcut durumun sürdürülmesi temin edilmiştir. Karadeniz Bölgesinin, Soğuk Savaş sonrası da önemi artmaya devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası, Karadeniz bölgesindeki siyasal coğrafya değişmiş, RF'nin etkisinden kurtulmak ve Batı'ya yakınlaşmak isteyen ülkeler ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerin Varşova Paktından ayrılması ve Romanya ile Bulgaristan'ın 2004 yılında NATO'ya ve 2007 yılında AB'ye üye olmasıyla bölge daha fazla Avrupa Atlantik'in ilgi alanına girmiştir.¹⁰⁰⁰ Böylece Karadeniz, Soğuk Savaş sonrası Rusya'nın yakın çevresini şekillendirmek için dünyanın dikkatini çekmiştir.

Rusya Federasyonu, eski Sovyetler Birliği devletleri üzerindeki nüfuzunu kaybetmemek için çaba gösterirken, küreselleşmenin ve liberalizmin getirdiği riskler ve fırsatlar bölge ülkelerini uluslararası aktörlerle alternatif ilişkiler kurmaya yöneltmiştir.¹⁰⁰¹ Karadeniz Bölgesi'nin hem Türkiye hem de Rusya açısından hayati öneme sahip olması ile birlikte kıyıdaş olmayan devletlerin bölgeye olan ilgisi bölgede sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle ABD'nin ve NATO'nun Karadeniz'de nüfuzunu artırma isteği Türkiye- Rusya Federasyonu ilişkileri açısından önem arz etmektedir. Güvenlik

⁹⁹⁸ Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, s.64.

⁹⁹⁹ Polat, s.29.

¹⁰⁰⁰ Gökhan Koçer, "Karadeniz'in Jeopolitiği ve Güvenliği: Türkiye Perspektifi", Türkiye'nin Deniz Alanlarındaki Sınır Anlaşmaları ve Güncel Durum", *Uluslararası Deniz Hukukunda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu*, Trabzon, 24-25 Mart 2011, ORSAM, s.28-33.

¹⁰⁰¹ Süreyya Yiğit ve Gökhan Gülbiten, "Rusya'nın Yakın Çevre Dış Politikası ve Azerbaycan", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, (Temmuz 2017), s.54-70

temelli diğerk bir yaklaşım da AGİT himayesinde gerçekleştirilen belgesidir. 2002 yılında Kiev’de düzenlenen KEİ Dışışleri Bakanları Toplantısı’nda imzalanan ve 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanan KGGAÖ belgesi, sahildevletleri arasında barışın, güvenliğin ve işbirliğinin güçlendirilmesini hedeflemiştir. Müteakiben bölgesel barışa katkı sağlamak amacıyla Türk Deniz Kuvvetleri tarafından 2004 yılında Karadeniz Uyum Harekâtı¹⁰⁰² (KUHH) başlatılmış, 2006 yılında Rusya Federasyonu’nun katılımıyla birlikte harekât uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Daha sonra Ukrayna ve Romanya’nın da katılımıyla KUHH Karadeniz’de güvenliğin sağlanmasına yönelik önemli bir inisiyatif haline gelmiştir.¹⁰⁰³

2008 yılında Rusya Federasyonu ve Gürcistan arasında yaşanan savaşta Türkiye, Montrö Sözleşmesi hükümlerini hassasiyetle uygulamış ve kıyıdaş olmayan devletlerin Karadeniz’de gerginliği daha da tırmandırabilecek hareketlerini önlemiştir.¹⁰⁰⁴ Ancak, 2008 yılında Rusya’nın Gürcistan’dan ayrılmak ve bağımsız olmak için çalışan Güney Osetya ve Abhazya’ya destek olmak için Gürcistan’a yönelik askerî müdahalesi, 2014 yılında Rusya için son derece stratejik ve kritik bir konumda olan Kırım’ın ilhakı, kıyıdaş ülkeler arasındaki güven bunalımına yol açtığı gibi bölge dışı ülkelerin Karadeniz jeopolitiğine daha fazla müdahil olmasına neden olmuştur. Özellikle Kırım ilhakı sonrası, Ukrayna’nın NATO üyeliği gündeme gelmiş, bu durum Karadeniz’in jeopolitik önemini artırırken, Batı ile Rusya’nın Baltık Denizinden sonra Karadeniz’de de karşı karşıya gelmesinin önünü açmıştır. Ukrayna, Doğu ile Batı arasındaki bir tampon bölgeye dönüşerek, Doğu ile Batı’nın mücadele alanı olmuştur. Buna ilave olarak, son yıllarda Bulgaristan ve Romanya’nın Rusya’yı bölgede güvenilmez bir kıyıdaş olarak görmeleri, söz konusu ülkelerin güvenlikleriyle ilgili NATO ve ABD’den destek talebinde bulunmalarına sebep olmuştur. Bu durum da ABD varlığının bu ülkelerde ve bölgede artmasına sebebiyet vermiştir. 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya tarafından Ukrayna’nın işgal harekâtının başlaması sonrası Karadeniz bir kez daha gündeme gelmiştir. Rusya ve Ukrayna arasında tarafsız davranan, iki ülkenin ateşkes ve barış yapmasına yönelik masaya oturması için arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık rolü üstlenen Türkiye, Batı’nın

¹⁰⁰² Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Karadeniz Uyum Harekâtı, 2023, <https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/karadeniz-uyumu-harekati>, (15 Eylül 2023).

¹⁰⁰³ Kemal Kasım, “Türkiye’nin Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler”, **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, OAKA, 2017, s. 172-180.

¹⁰⁰⁴ Yaşar Sarı ve Seyit Ali Avcu, **Russia, Central Asia and the Caucasia**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2020, s. 221.

Rusya'ya uyguladığı daha önce benzeri görülmemiş yaptırımlara katılmamış, hava sahasını Rusya'ya açık tutmuş ve Ukrayna tahılının dünya pazarlarına ulaştırılmasını sağlayan Tahıl Koridoru Antlaşması'nın mimarı olarak Karadeniz bölgesinde güven ortamını yeniden tesis etmeye yönelik çalışmalarına devam etmiştir. Her türlü olumsuz şartlara rağmen diyalog içerisinde diplomasi kanallarını işletebilen tek NATO üyesi olmuş, Karadeniz üzerinde gerçekleşen enerji akışında bir kesinti olmamasını sağlamıştır.¹⁰⁰⁵

AK Parti döneminde denizlere karşı izlenen politika sadece çevre denizlerle kalmamış, yeni ortaya çıkan görev sahaları ve tehditlere istinaden deniz kuvvetlerinin görev sahası genişlemeye devam etmiştir. Aktif bir dış politika izleyen ve donanmanın dış politika aracı olarak kullanmak isteyen devletler için güç aktarma kabiliyetine sahip duruş ve vuruş gücü yüksek bir donanma inşa edilmesi gerekmektedir. Eğer dış politikada tarafsız ya da statükocu bir politika izleniyorsa, bu sefer de olası bir çatışma anında muhasım tarafından yapılabilecek güç aktarımını engelleyecek şekilde savunma odaklı donanma inşa edilmesi gerekmektedir. AK Parti dönemi dış politikada aktif bir tutum izlenmesi donanmanın daha fazla kullanılmasına sebep olmuştur. Ancak çok sayıda uluslararası görev ve çevre denizlerde icra edilen görevler için yeterli sayıda gemiye de sahip olunması gerekmektedir. Bu konudaki eksiklik, 1997 yılında yayınlanan strateji belgesinde de vurgulanmış, bu eksikliklerin de 2000'li yıllarda öncelikli olarak giderilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁰⁰⁶ Satın alma yöntemi ile ihtiyaç duyulan gemilerin temin edilmesi, Cumhuriyet boyunca izlenen bir yöntemdi. Ancak bir kriz anında satın alınan gemilerin temin edilmesinde yaşanan sıkıntılar deniz kuvvetleri stratejik kültüründe bir travma olarak yer etmiştir.

1910 yılında Balkan Harbi başladığında İngiltere, Yunanistan'a Panter sınıfı 4 zırhlı gemi¹⁰⁰⁷ vermiş, güç dengesini Türkiye aleyhine bozmuştur.¹⁰⁰⁸ Yunanistan, kurulduğundan itibaren Ege'de Türkiye-Yunanistan arasındaki güç dengesi Batılı ülkeler tarafından gözetilen bir husus olmuştur. ABD'den alınmak istenen gemiler senato tarafından satışı Yunanistan için onaylanmış ancak Ege'deki dengelerin bozulabileceği

¹⁰⁰⁵ Özden Zeynep Oktav, "Ukrayna Savaşı'nın Türkiye-Rusya İlişkilerine Olası Etkileri: Fırsatlar ve Krizler", **Bilge Strateji**, Cilt 13, Sayı 23, (Bahar 2022), s.17-22.

¹⁰⁰⁶ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi: Açık Denizlere Doğru*, s.17.

¹⁰⁰⁷ Panther, Ierax, Leon, Aetos

¹⁰⁰⁸ Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni : Siyasi Hatıralarım 2**, İstanbul: Emre Yayınları, 1993, s.39.

endişesiyle Osmanlı için onaylanmamıştır.¹⁰⁰⁹ İngiltere’den alınan 2 kruvazöre (drednot) Birinci Dünya Savaşı öncesi İngiltere tarafından el konması, İkinci Dünya Savaşı sebebiyle parası ödenen gemilerin tesliminin yıllarca gecikmesi, Kıbrıs Krizinde satın alınmak istenen gemilerin aynı ittifak içerisinde bile olursa Türkiye’ye satılmaması, Soğuk Savaş sonrası ABD’den alınan gemilerin yıllarca kongre onayının bekletilmesi, 1996 yılında Gabya sınıfı fırkateynlerin ilki TCG Gaziantep’in Türk Deniz Kuvvetlerine tesliminde ABD tarafından güçlük çıkarılması, hatta gemiyi teslim almaya giden personelin kongre onayını vermeyince gemileri bırakarak Türkiye’ye geri dönmek zorunda kalması travma olarak deniz kuvvetlerinin stratejik kültürüne işlenmiştir. 1976-1980 yılları arasında ABD tarafından ambargo uygulanması nedeniyle, deniz kuvvetlerine katılan gemi sayısından azalma olmuştur.¹⁰¹⁰ Türkiye’ye gemi yardımı yapıldığında veya gemi satıldığında aynı tip gemiler Ege’deki dengeyi koruyabilmek amacıyla Yunanistan’a da satılmıştır. Tüm bu travmalar deniz kuvvetlerinin sahip olduğu gücün idamesi yaptırım ve ambargolardan muaf bir milli bir gemi inşa sanayinin önemini ortaya çıkarmıştır. Diğer bir ifadeyle satın alınan bir güç anlayışından inşa edilen bir güç anlayışına geçiş yaşanmıştır. Bu sebeple AK Parti döneminde ilk ele alınan konulardan biri milli savunma sanayi imkanlarının geliştirilmesi olmuştur. AK Parti dönemi savunma sanayiinde millileşme ve yerlileşmeye verilen önem deniz stratejisi olarak jeopolitik genişleme, deniz gücü olarak ise stratejik yükselme döneminin ayırt edici ilk özelliklerinden biri olmuştur.¹⁰¹¹

4.2.1. Güç Konsolidasyonu : Yerli ve Milli Donanma İnşası

Bu dönemin ilk ayırt edici özelliği, milli gemi inşa hamlesi ile donanmanın unsur eksiliğinin giderilmesi olmuştur. Denizciler, Kıbrıs Krizinden itibaren milli bir donanma inşasının zorunluluk olduğunu savunmuşlardır. Askerî gemi dizayn ve inşa faaliyetleri kapsamında yabancı ülkelerle de iş birliği yapılarak; 60’lı yıllarda Karakol Gemisi ve Refakat Muhribi, 70’li yıllardan itibaren çıkarma gemisi, denizaltı, hücumbot inşası yapılabilmektedir. Soğuk Savaş sonrası Almanya’da Türkiye için üretilen gemilerin aynısı Türkiye’de de inşa edilebilmiştir. Bu durum gemi inşanın gelişimine sebep olmuş ancak dizayn ve gemide kullanılan sistemler açısından dışa bağımlılık devam etmiştir. Ancak,

¹⁰⁰⁹ Orbay, *Cehennem Değirmeni : Siyasi Hatıralarım 1*, s.42.

¹⁰¹⁰ Dz.Kur.Ön Yzb Ergun Demirel, “Cumhuriyet’in 60’ıncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 523, (Ekim 1983), s.6-10.

¹⁰¹¹ Merve Seren, “Politics, Industry and Academia: Examining Dynamics of Turkish Defense Industry’s Great Leap Forward in the Post- 2002 Era”, **Bilig**, No. 96, (Winter 2021), s. 93-119.

askeri tersanelerde ulaşılan birikim, millî bir harp gemisinin Türkiye’de tasarlanması ve inřa edilmesini teşvik etmiştir.¹⁰¹² Denizciler, modern gemilere sahip olan bahriyeliler değil, bunları kendi tasarlayabilen, inřa ve idame kabiliyetinde olanların etkin, caydırıcı ve saygın olabildiğini dūřünmüřlerdir.¹⁰¹³ Bu sebeple deniz kuvvetleri, Soęuk Savař sonrası diğer kuvvetlerden farklı olarak kendi Ar-Ge ofisini 1998 yılında kurmuştur. Donanmanın stratejik kùltürüne yerleşmiş olan başkasının vermemesi problemi, donanmayı bu probleme bir çözüml bulmaya itmiş ve kendi Ar-Ge ofisi ile millileşme yolunda ilk adımı atmıştır. AK Parti döneminde Savunma Sanayi desteklenerek milli gemi inşası teşvik edilmiştir. Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar tarafından, savunma sanayinin millileşmesi bir tercih olarak değil tam bağımsız Türkiye için bir zorunluluk olarak tanımlanmış, 780 bin km² vatan toprağı ile 462 bin km² mavi vatanın güvenliğinin sağlanması öncelikli görev olarak belirlenmiş, bu yolda belirleyici olan faktörün ise yerlilik ve millik olduğu vurgulanmıştır.¹⁰¹⁴ Böylece deniz gücünün konsolide edilmesi ayırt edici bir farklılık olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, Türkiye tersanelerinde muhtelif tipte milli gemi inřa edilmeye başlanmış ve hızlı bir şekilde donanma kapasitesi artırılmıştır. Bu dönemde yurt dışından gemi alımı durmuş, yerli imkanlar ile gemi inşasına daha fazla önem verilmiştir. Bu tutum, dışarıya bağımlılık sorununu azaltırken, donanmanın gemi eksikliğine yönelik problemleri de ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, deniz kuvvetlerini tedarikçilerin belirlediği ve istediği şekilde oluşturma yaklaşımından da muaf olunabilmiştir. Bu şekilde, Türkiye’nin güvenliği için belirlenen ihtiyaçlar Türkiye’nin belirlediği şekilde çözüme kavuşturulabilmiştir.

AK Parti dönemine, Deniz Kuvvetlerinin en önemli projesi MİLGEM projesi STM ile hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda 27 Eylül 2011 TCG Heybeliada, 27 Eylül 2013 TCG Büyükada, 4 Kasım 2018 TCG Burgazada, 29 Eylül 2019 TCG Kınalıada ilk milli gemiler olarak hizmete girmiştir.¹⁰¹⁵ Ada sınıfı korvetlerin sonuncu olarak inşa edilen milli gemi TCG Kınalıada’nın deniz kuvvetlerine teslim töreninde Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından, deniz kuvvetlerini güçlendirmek için bir çok proje üzerinde çalışıldığını belirtmiş ve geçmişte arzu edilen gemilerin paramızla dahi alınamadığının asla

¹⁰¹² Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu’nun Konuşması*.

¹⁰¹³ Donanma Komutanlığı, “Kınalıadanın denize indirilme töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı 344, (2017), s.1; Donanma Komutanlığı, “Ütęm. Arif ekmeççi lojistik gemisinin denize indirilme töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı 345, (2017), s.1.

¹⁰¹⁴ Hulusi Akar, “Milli Savunma Bakanı Hulusi AKAR’ın IDEF 2019 Mesajı”, **MSİ**, Sayı 177, (Nisan 2019), s.6-7.

¹⁰¹⁵ STM, MİLGEM Projesi, <https://www.stm.com.tr/cozumlerimiz/deniz-projeleri/milgem-projesi>, (15 Aralık 2022).

unutulmadığını ve unutulmayacağını vurgulanmıştır.¹⁰¹⁶ Cumhurbaşkanının ifadeleri deniz kuvvetlerinin yaşadığı travmaların devlet düzeyinde de anlaşıldığını teyit etmektedir. Sahillere yakın bölgelerde karakol ve deniz altı savunma harbi görevini yerine getirmek üzere 16 Tuzla Sınıfı Karakol Gemisi projesi DEARSAN tersanesi tarafından 2015 yılında tamamlanmıştır.¹⁰¹⁷ Denizaltı Kurtarma Ana Gemisi TCG Alemdar'ın 2017 yılında teslim alınmasıyla, denizaltıdan 600 metre derinliğe kadar personel kurtarma imkânına sahip olan az sayıda donanmadan biri olmuştur.¹⁰¹⁸ Teslim töreninde Milli Savunma Bakanı Fikri Işık tarafından, daha önce parası verilip de teslim alınamayan gemilere atfı yapılmış, Türk Savunma Sanayisini geliştirmek için 14 yıldır gece gündüz çalışıldığı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaçlarının karşılanmaya çalışıldığı belirtilmiştir.¹⁰¹⁹ Alemdar gemisinin yanında üç bin metreye kadar arama kurtarma icra edebilen Kurtarma ve Yedekleme Gemisi, TCG Işın 22 Temmuz 2017'de ve TCG Akın 29 Aralık 2017 tarihinde İstanbul Tersanesi tarafından deniz kuvvetlerine teslim edilmiştir.¹⁰²⁰ Ayrıca ADİK Tersanesi'nin inşa ettiği 7250 ton tonajlı TCG Sancaktar, 7 Nisan 2018 tarihinde Deniz Kuvvetlerine teslim edilmiştir. TCG Sancaktar yerli imkanlarla üretilen en büyük çıkarma gemisi olmuştur.¹⁰²¹ Projenin diğer gemisi olan TCG Bayraktar da 2018 yılında Deniz Kuvvetlerine teslim edilmiştir. Teslim töreninde Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Adnan Özbal tarafından TCG Bayraktar ve TCG Sancaktar'ın Deniz Kuvvetlerinin güç aktarım kapasitesini artırdığını aynı zamanda savaş harici faaliyetlere yönelik harekât kabiliyetini de artırarak dost ve müttefik ülkelere yardım edebilme imkanına kavuşulduğu belirtilmiştir. Ayrıca Milli Savunma Bakanı Fikri Işık tarafından, MİLGEM ile kazanılan deneyim sayesinde gemi ihtiyaçlarının neredeyse tamamını yerli imkanlar ile karşılayabildikleri

¹⁰¹⁶ İletişim Başkanlığı, Cumhurbaşkanı Erdoğan: Nasıl Atak helikopterlerimizi geliştirip uçurduysak kendi savaş uçagımıza da kavuşacağız, zaman yakındır, 29 Eylül 2019, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-nasil-atak-helikopterlerimizi-gelistirip-ucurduysak-kendi-savas-ucagimiza-da-kavusacagiz-zaman-yakindir>, (30 Ekim 2020).

¹⁰¹⁷ M5, TUZLA Sınıfı Karakol Botları, 19 Şubat 2021, <https://m5dergi.com/savunma-haberleri/tuzla-sinifi-karakol-botlari/> (24 Mart 2022).

¹⁰¹⁸ Milliyet, TCG Alemdar'ın teslim töreni yapıldı, 28 Ocak 2017, <https://www.haberturk.com/ekonomi/savunma-sanayi/haber/1371114-tcg-alemdarin-teslim-toreni-yapildi>, (4 Şubat 2022).

¹⁰¹⁹ Milli Savunma Bakanlığı, TCG Alemdar Gemisi, Deniz Kuvvetlerinin su altı hareket ve kurtarma kabiliyetlerini daha da artıracak, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/tcg-alemdar-gemisi-deniz-kuvvetlerinin-su-alti-harekat-ve-kurtarma-kabiliyetlerini-daha-da-artiracak>, (18 Ağustos 2023).

¹⁰²⁰ İstanbul Tersanesi, TCG AKIN (A-584) was delivered, <https://www.istanbulshipyard.com/en/news/tcg-akin-a-584-was-delivered>, (12 Temmuz 2023).

¹⁰²¹ Hürriyet, TCG Sancaktar, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na teslim edildi, 7 Nisan 2018, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tcg-sancaktar-deniz-kuvvetleri-komutanligina-teslim-edildi-40797831>, (12 Mayıs 2019).

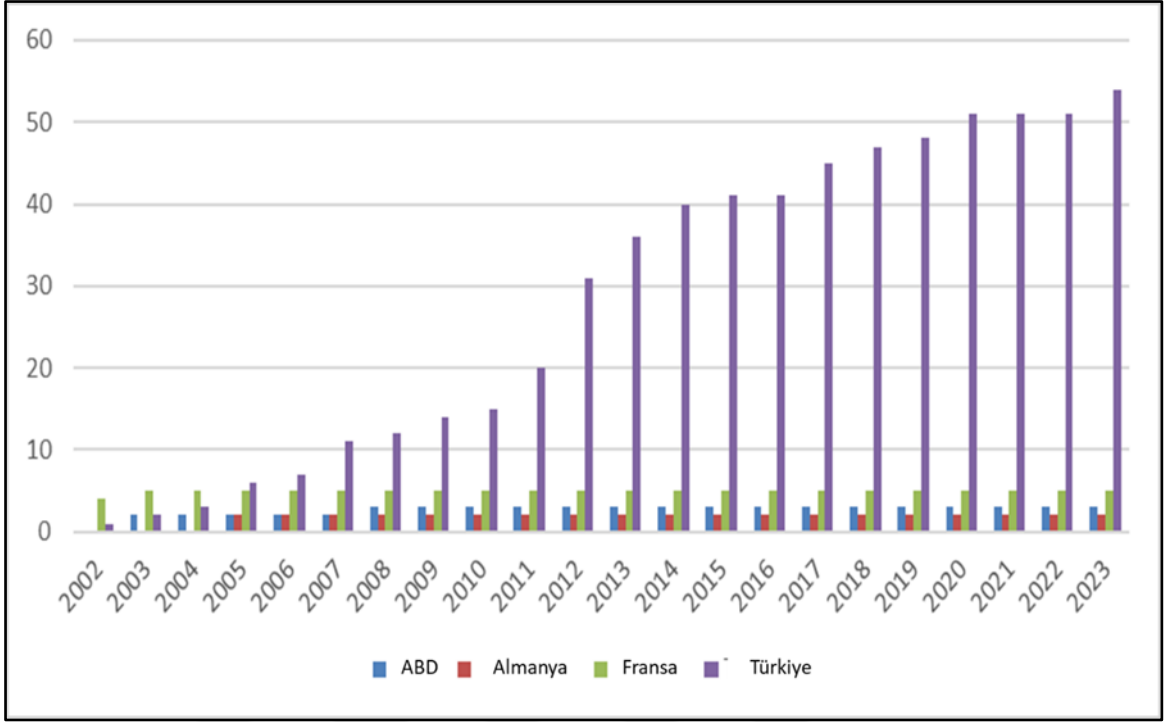
belirtilmiştir. Savunma Sanayi Başkanı İsmail Demir tarafından ise yürütülen 450 savunma sanayi projesi içerisinde en çok ağırlığı Deniz Kuvvetlerine ait projelerin tuttuğu vurgulanmıştır.¹⁰²²

Denizcilerin, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren büyük bir gemiye veya uçak gemisine sahip olma hayali bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu kapsamda, çok tehditli ortamda ihtiyaç duyulan Amfibi Hücum Gemisi TCG ANADOLU Sedef Tersanesinde düzenlenen tören ile 10 Nisan 2023 tarihinde Deniz Kuvvetlerine teslim edilmiştir. Devir teslim töreninde Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından TCG Anadolu'nun dünyada söz sahibi olan ülke konumlarını destekleyeceğine inandıkları belirtilmiştir.¹⁰²³ Bu söylem, deniz kuvvetlerinin strateji belgesi ile kullanıma giren dünyada söz sahibi olmak için tüm denizlerde var olmak söylemi ile bire bir uyuşmuştur. İnşası en zor ve karmaşık olan LHD tipi gemilere dünyada sadece 12 ülke sahiptir. Türkiye'de yürütülen tüm projelerin yanında en zor ve karmaşık olanı olan TCG Anadolu'nun başarı ile tamamlanması sonucu Türkiye, donanma seviyeleri kategorisinde 4'üncü seviye¹⁰²⁴ olan bölgesel güç aktarımı yapabilecek ülke konumuna yükselmiştir. Şekil 11'de görülebileceği üzere tamamlanan projeler ile birlikte 2002-2023 yılları arasında muhtelif tipte 54 parça gemi Türkiye'de inşa edilip deniz kuvvetlerinde hizmete alınırken, yurtdışından gemi temin edilmemiştir.

¹⁰²² Milli Savunma Bakanlığı, TCG Bayraktar'ın Deniz Kuvvetleri Komutanlığına Teslim Töreni, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/tcg-bayraktarin-deniz-kuvvetleri-komutanligina-teslim-toreni> (24 Eylül 2023).

¹⁰²³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, TCG Anadolu'yu, dünyada söz sahibi ülke konumumuzu perçinleyecek bir sembol olarak görüyoruz, 10 Nisan 2023, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/145635/-tcg-anadolu-yu-dunyada-soz-sahibi-ulke-konumumuzu-percinleyecek-bir-sembol-olarak-goruyoruz-> (15 Mayıs 2023).

¹⁰²⁴ Eric Grove, **The Future of Sea Power**, Annapolis: Naval Institute Press, 1990, s.238.

Şekil 11: 2002-2023 Yılları Arasında Hizmette Olan Gemilerin İnşa Edildiği Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak : Şekil Ek'te yer alan datalar kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Milli imkanlar ile bu kadar çok ve ağır tonajlı gemi inşa edilebilmesi dışa olan bağımlılığı azaltmış, ayrıca Yunanistan kurulduğundan beri Batı ülkeleri tarafından gözetilen Ege'deki güç dengesi Türkiye lehine bozulmuştur. Halihazırda devam eden ve önümüzdeki yıllarda envantere girmesi planlanan projeler ile Türkiye, Ege ve Doğu Akdeniz'deki üstünlüğünü sürdürmeye devam etme imkanına kavuşmuştur. Halihazırda lojistik destek gemisi, kurtarma ve yedekleme gemilerinin inşa faaliyetleri devam etmektedir. Ayrıca hayata geçirilmesi planlanan birçok yeni proje de onaylanmıştır. Özel sektör teranelerinde inşası tamamlanan, devam eden ve planlanan sektörün büyüklüğü 3,5 milyar dolara ulaşmıştır. Askeri tersanelerde ADA Sınıfı Korvet, İ Sınıfı Fırkateyn ve REİS Sınıfı Havadan Bağımsız Tahrik Sistemli Denizaltı inşasına devam edilmektedir.¹⁰²⁵ MİLGEM projesinin devamı niteliğinde olan İ Sınıfı Fırkateyn projesi İstanbul Tersanesi tarafından yürütülmektedir. Deniz kuvvetlerinin ihtiyaçları ve ADA Sınıfı Korvetlerden edinilen tecrübeler ile gemilerin seyir süresinin arttırılması ve satıhtan havaya güdümlü mermi entegrasyonu yapılması kararlaştırılmıştır. 4 parça gemiden oluşan projenin ilk gemisi olan TCG İstanbul denize indirilmiş ve seyir kabul testleri

¹⁰²⁵ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Üsteğmen Arif Ekmekçi (A-575) Lojistik Destek Gemisinin Denize İndirilmesi (Sayı BN-1157/2017), 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1155> (18 Şubat 2018).

başlamıştır.¹⁰²⁶ MİLGEM konseptinin devamı niteliğinde diğer bir proje olan TF-2000 Hava Savunma Harbi Fırkateyni projesi başlatılmıştır. Deniz kuvvetlerinin hava savunma imkân kabiliyetlerini geliştirilmesi, proje kapsamında hedeflenmiştir. Böylece anakaradan uzak bölgelerde yapılacak görevlerde anakaranın hava desteği olmadan görev grubunun güvenli intikali sağlanması planlanmıştır.¹⁰²⁷ Hava, suüstü ve sualtı tehditlerine karşı imkan ve kabiliyeti yüksek olan, her türlü elektronik harp ortamında görev yapabilecek, hareket bölgesinde komuta kontrol görevi üstlenebilecek, bölgede hava savunma harbi yapabilecek, orta, yakın, çok yakın mesafelerden tehdit oluşturan hava hedeflerine angaje olabilecek TF-2000 projesi, donanmanın hava savunma imkan kabiliyetlerini en üst seviyeye çıkartabilecektir.¹⁰²⁸ Bu kapsamda, hava savunma radarı olarak “Çok Maksatlı Faz Dizinli Radar-ÇAFRAD” projesi ASELSAN tarafından yürütülmektedir. 11 Aralık 2018 tarihinde güdümlü mermi kullanılarak ÇAFRAD ile yapılan ilk atış başarıyla sonuçlanmıştır.¹⁰²⁹ Bu projeler deniz kuvvetlerinin, hava kuvvetlerinin desteğinin yetismeyeceği bölgelere gitme niyetinin olduğunu ve bu sebeple görev grubuna refakat edecek gemilere hava savunma imkanının kazandırılmasının arzulandığını göstermesi açısından önemlidir.

Denizaltılar, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren envanterde bulunan deniz unsurları olmuştur. Soğuk savaş döneminde de Karadeniz tek denizaltı çıkarabilen ülke olması sebebiyle envanterdeki denizaltı sayısı artarak devam etmiştir. Bu Cumhuriyet donanmasının denizaltı imkân ve kabiliyetlerini önemli ölçüde artmasını sağlamıştır. Bu kapsamda Havadan Bağımsız Tahrik sistemine sahip 6 adet denizaltı¹⁰³⁰ inşası için gerekli dikine inşa kabiliyeti Gölcük Tersanesi Komutanlığına kazandırılmıştır.¹⁰³¹ 2015 yılında başlatılan projedeki 6 denizaltının 2024 yılından itibaren sırasıyla deniz kuvvetlerine teslim edilmesi beklenmektedir. Bu proje sayesinde Türkiye, kendi denizaltısını üretebilen az sayıda ülkeden biri olmuştur.¹⁰³² Bu platformların sahip olduğu

¹⁰²⁶ TRTHABER, TCG İstanbul ilk seyir testine çıktı, 20 Haziran 2023, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/tcg-istanbul-ilk-seyir-testine-cikti-776261.html> (10 Eylül 2023).

¹⁰²⁷ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Fırkateyn Muhrip Projeleri, <https://www.dzkk.tsk.tr/Arge/icerik/firkateyn-muhrip-projeleri>, (10 Eylül 2023).

¹⁰²⁸ Harp Filosu Komutanlığı, s.61.

¹⁰²⁹ İbrahim Sünnetci ve Saffet Uyanık, “Stunning Information About ÇAFRAD and ADVENT Systems Shared at 9th Naval Systems Seminar”, **Defenceturkey**, Cilt 14, Sayı:96, (2019), s.64-66.

¹⁰³⁰ TCG Pirireis; TCG Hızırreis, TCG Muratreis, TCG Aydınreis, TCG Seydialireis, TCG Selmanreis.

¹⁰³¹ Donanma Komutanlığı, “Yeni Tip Denizaltı Tedarik Projesi Test Kısmı Başlangıç Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 263, s.7.

¹⁰³² Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU’nun Dz.H.O. ve Dz. Lisesi’nin 241’inci Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları, 2014,

üstün yetenekler sayesinde deniz kuvvetlerinin en stratejik platformları olması beklenmektedir. Envanterdeki denizaltılardan daha sessiz ve daha derinden hareket icra etme kabiliyetine sahip olan Reis Sınıfı denizaltılar 2 haftaya kadar satıha çıkma ihtiyacı olmadan denizaltında karakol yapma özelliğine sahiptir.¹⁰³³ SEFİNE Tersanesi'nde inşa edilmeye devam edilen Denizde İkmal Muharebe Destek Gemisi, TCG Anadolu sonrası donanmanın ikinci büyük gemisi olarak envantere alınacaktır. İcra edilecek milli ve uluslararası görevlerden oluşturulacak görev kuvvetini lojistik olarak desteklemesi amaçlanmıştır. Ayrıca, doğal afet yardımı ile barışı destekleme hareketlarına da katılım sağlaması hedeflenmiştir.¹⁰³⁴ Bahse konu projenin de tamamlanmasıyla daha önce Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından vurgulanan donanmayı çok güçlü konuma getirmek için 5 yılda hizmete alınacak 5 büyük proje hedefine ulaşılmış olacaktır.¹⁰³⁵

1990'lı yıllarda ortaya çıkan ihtiyaca istinaden temin edilen lojistik destek gemileri TCG Yarbay Kudret Güngör ile TCG Akar hala kullanımda olmakla birlikte artan denizde lojistik destek ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bu kapsamda daha uzak noktalara kesintisiz ve hızlı bir şekilde intikalin sağlanması amacıyla bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan lojistik destek gemilerinin inşasına STM tarafından 2014 yılında başlanmıştır. İki gemilik projenin ilk gemisi TCG Yzb. Güngör Durmuş 8 Aralık 2021 tarihinde Deniz Kuvvetlerine teslim edilmiş olup, projenin diğer gemisi TCG Ütgm. Arif Emekçi denize indirilmiştir.¹⁰³⁶ Bu sınıf yakıt gemileri yüksek sürate ulaşarak donanmanın sahip olduğu muharip unsurlara seyir esnasında yakıt ve su transferi yapabilmesi sayesinde limanda ayrılan bir filonun kesintisiz olarak seyre devam etmesini sağlayabilmektedir.¹⁰³⁷ Bu proje de oluşturulacak bir görev grubunun hızlı ve kesintisiz bir şekilde hareket bölgesine intikalini sağlayacak olması ve deniz kuvvetlerinin açık denizlerde görev almak istediğini göstermesi açısından önemlidir.

<http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=523&dil=1&tdgg=0&blacksefor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (01 Aralık 2014).

¹⁰³³ Donanma Komutanlığı, "REİS Sınıfı Denizaltı", **Donanmanın Sesi**, Sayı 370, (2018), s.22.

¹⁰³⁴ Ahmet Alemdar, Denizde İkmal Muharebe Destek Gemisi suya iniyor, Defenceturkey, 23 Ekim 2021, <https://www.defenceturk.net/denizde-ikmal-muharebe-destek-gemisi-suya-iniyor>, (15 Eylül 2023).

¹⁰³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Askeri, ekonomik ve diplomatik bakımdan güçlü olmak bizim için tercihten öte bir zorunluluktur, 23 Ocak 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/123659/-asker-ekonomik-ve-diplomatik-bakimdan-guclu-olmak-bizim-icin-tercihten-ote-bir-zorunluluktur-> (15 Eylül 2023).

¹⁰³⁶ STM, TCG YZB. GÜNGÖR DURMUŞ (A-574) Mavi Vatan'da Göreve Başladı, 16 Aralık 2021, [https://www.stm.com.tr/tr/medya/haberler/tcg-yzb-gungor-durmus-574-mavi-vatanda-goreve-basladi#:~:text=G%C3%9CNG%C3%96R%20DURMU%C5%9E%20\(A%2D574\)%2C%208%20ay%20gibi%20k%C4%B1sa,olup%2C%20projenin%20ikinci%20gemisi%20%C3%9CT%C4%99EM,\(15%20Eyl%C3%99l%202023\).](https://www.stm.com.tr/tr/medya/haberler/tcg-yzb-gungor-durmus-574-mavi-vatanda-goreve-basladi#:~:text=G%C3%9CNG%C3%96R%20DURMU%C5%9E%20(A%2D574)%2C%208%20ay%20gibi%20k%C4%B1sa,olup%2C%20projenin%20ikinci%20gemisi%20%C3%9CT%C4%99EM,(15%20Eyl%C3%99l%202023).)

¹⁰³⁷ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Üsteğmen Arif Ekmekçi (A-575) Lojistik Destek Gemisinin Denize İndirilmesi (Sayı BN-1157/2017)*.

Türkiye, İnsansız Deniz Araçları (İDA) konusunda da gelişim göstermiş ve birçok yeni proje geliştirmeye başlamıştır. Bu kapsamda ASELSAN tarafından geliştirilen denizaltı savunma harbinde kullanılması planlanan MARLİN ilk torpido test atışını başarıyla gerçekleştirmiştir. Ayrıca MARLİN 2022 yılında Portekiz’de NATO tarafından icra edilen REPMUS-22 tatbikatında da görev almıştır.¹⁰³⁸ METEKSAN tarafından üretilen ULAQ üzerine ROKETSAN ürünü Cirit’in monte edilmesiyle Türkiye’nin ilk Silahlı İnsansız Deniz Aracı olmuştur.¹⁰³⁹ DEARSAN tarafından üretilen SALVO SİDA’nın 25 Mayıs 2022 tarihinde ilk atış testi de başarıyla gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁴⁰ HAVELSAN tarafından geliştirilen SANCAR SİDA’nın keşif gözetleme ile mayın harbinde kullanılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.¹⁰⁴¹ Ayrıca ASELSAN tarafından üretilen kamikaze İDA Albatros, Bayraktar TB2 iş birliğiyle gerçekleştirdiği test atışında hedef alınan gemi batırılmış, böylece dünyada ilk defa İHA/ İDA iş birliği ile gemi batırılmıştır.¹⁰⁴² Tüm bu İDA/SİDA projelerinin hayata geçmesiyle Türkiye, çevre denizlerinde çok daha etkili ve kesintisiz varlık gösterebilecek, hatta çevre denizlerde görevli deniz platformlarını daha uzak görevlere rahatlıkla kaydırarak tüm denizlerde daha rahat görev yapma imkanına kavuşabilecektir. İDA’ların geliştirilmesi savaşın değişen karakterine deniz kuvvetlerinin ne şekilde uyum gösterdiğini ve hazırlandığını da göstermektedir. İDA konseptleri henüz deniz harbi doktrinine girmemişken Deniz Kuvvetlerinin çağın ilerisine geçme ve deniz harp konseptlerini oluşturma gayreti içerisinde olduğuna işaret etmektedir.

Platform projelerinin yanında, komuta kontrol ve muhabere ihtiyaçlarını da giderecek milli projeler de başlatılmıştır. Bu projeler arasında en önemlisi GENESİS’tir. Türk Deniz Kuvvetleri tarafından geliştirilen proje halihazırda GABYA ve ADA sınıfı gemilerde kullanılmaya başlanmıştır. Milli yazılım konusunda da gelişim gösterilmesi ve edinilen tecrübeler sayesinde; Ada Sınıfı Korvetler, “İ” Sınıfı fırkateyn ve TF-2000 gibi milli

¹⁰³⁸ ASELSAN, İnsansız Deniz Araçları, 25 Ağustos 2023, <https://www.aselsan.com.tr/blog/detay/387/insansiz-deniz-araclari>, (25 Eylül 2023).

¹⁰³⁹ METEKSAN, Türkiye’nin İlk Silahlı İnsansız Deniz Aracı “ULAQ” Mavi Vatan ile Buluştu, <https://www.meteksan.com.tr/haberler/ulaq-mavi-vatan-ile-bulustu>, (25 Eylül 2023).

¹⁰⁴⁰ DEARSAN, Dearsan SALVO’nun Atış Töreni Başarıyla İcra Edildi, 2022, <https://www.dearsan.com.tr/haberler/dearsan-salvonun-atis-toreni-basariyla-icra-edildi>, (10 Ağustos 2023).

¹⁰⁴¹ HAVELSAN, SANCAR : Silahlı İnsansız Deniz Aracı, <https://www.havelsan.com.tr/sektorler/savunma-ve-guvenlik/deniz/otonom-deniz-sistemleri/sancar>, (15 Eylül 2023).

¹⁰⁴² İHA, Mavi vatanın yeni koruyucusu "Albatros" kamikaze İDA test atışından başarıyla geçti, 8 Ekim 2023, <https://www.ihacom.tr/ankara-haberleri/mavi-vatanin-yeni-koruyucusu-albatros-kamikaze-ida-test-atisindan-basariyla-gecti-37113188>, (29 Ekim 2023).

platformlarda kullanılmak üzere “GENESİS ADVENT” projesi¹⁰⁴³ ile “MÜREN” isimli “Milli Üretim Entegre Denizaltı Savaş Yönetim Sistemi” projesine de başlanmıştır.¹⁰⁴⁴ Ayrıca ROKETSAN tarafından yapılan milli torpido “AKYA” projesi kapsamında ilk test atışı ile tamamlanmış olup seri üretimi planlanmaktadır.¹⁰⁴⁵ 5 mil menzilli ve lazer güdümlü olan UMTAS güdümlü mermisi de ROKETSAN’ın geliştirdiği bir proje olup, helikopterlerde kullanımı planlanmaktadır.¹⁰⁴⁶ Su üstü harbi ihtiyaçlarını karşılamak için ROKETSAN tarafından geliştirilen ve hücumbot, firkateyn ve korvetlerde su üstü hedeflerine karşı kullanılacak olan milli güdümlü mermi ATMACA, hem karadan hem su üstü unsurlarından başarı ile denenmiştir.¹⁰⁴⁷

BARBAROS sınıfı firkateynlerde mevcut TACTICOS Savaş Yönetim Sisteminin, GENESİS (Gemi Entegre Savaş İdare Sistemi) türevi bir Barbaros Savaş Yönetim Sistemi (B-SYS) ile modernize edilmesine olanak sağlayacak proje HAVELSAN-ASELSAN İş Ortaklığı ile 20 Haziran 2017’de başlatılmıştır. Proje kapsamında; platformda mevcut olan ve ayrıca SSM tarafından yürütülen Yarı Ömür Modernizasyonu projesi ile platforma kazandırılması planlanan silah/sensörlerin B-SYS ile bütünleştirilmesi için ihtiyaç duyulan donanım ve yazılımların geliştirilmesi, ayrıca gemilerde kullanılan 5/54 top için milli bir atış kontrol sistemi tasarımı yapılması, sistemin üretimi ve B-SYS ile bütünleştirilmesi hedeflenmektedir.¹⁰⁴⁸

Tüm bu suüstü platformları ve projelerinin yanında deniz hava unsurlarının sayısında da ciddi bir artış yaşanmıştır. Düşmanın hayati öneme sahip askeri tesislerini tahrip etmek, donanmanı yapacağı amfibi harekatı desteklemek, düşman denizaltıları ile mücadele etmek, düşman deniz nakliyatını önlemek, düşman muharip deniz kuvvetleri unsurlarını tahrip etmek, arama ve kurtarma hizmeti yapmak, havadan ikmal ve nakliye yapmak,

¹⁰⁴³ HAVELSAN, ADVENT : Ağ Destekli Veri Entegre Savaş Yönetim Sistemi, <https://www.havelsan.com.tr/sektorler/savunma-ve-guvenlik/deniz/su-ustu-savas-yonetim-sistemleri/havelsan-advent>, (15 Eylül 2023).

¹⁰⁴⁴ M5, Milli Ağır Torpido AKYA, Milli Savaş Yönetim Sistemi MÜREN-PREVEZE’ye Entegre Ediliyor, 12 Mart 2021, <https://m5dergi.com/savunma-haberleri/milli-agir-torpedo-akya-milli-savas-yonetim-sistemi-muren-preveze-entegre-ediliyor/>, (17 Eylül 2023).

¹⁰⁴⁵ ROKETSAN, AKYA: Yeni Nesil Ağır Torpido, <https://www.roketsan.com.tr/tr/urunler/akya-yeni-nesil-agir-sinif-torpedo>, (17 Eylül 2023).

¹⁰⁴⁶ SavunmaTR, Deniz Kuvvetleri Seahawk’ları UMTAS ile vuracak, 8 Ağustos 2022, <https://www.savunmatr.com/deniz-kuvvetleri-seahawk-lari-umtas-ile-vuracak>, (18 Eylül 2023).

¹⁰⁴⁷ Defenceturkey, ATMACA Milli Gemisavar Güdümlü Mermi Atışları Başarıyla İcra Edildi, 4 Şubat 2021, <https://www.defenceturkey.com/tr/icerik/atmaca-milli-gemisavar-gudumlu-mermi-atislari-basariyla-icra-edildi-4373>, (18 Eylül 2023).

¹⁰⁴⁸ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, BARBAROS Sınıfı Firkateyn Savaş Yönetim Sistemi Geliştirme Projesi İmza Töreni /Bilgi Notu: BN-1147/2017, 21 Haziran 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1147&dil=1>, (21 Ağustos 2017).

mayın harbine iştirak edebilmek gibi bir çok farklı kabiliyetinin bulunması sebebiyle deniz hava unsurlarının kullanımı zaruret haline gelmiş ve Kıbrıs Krizi ile beraber donanmada kullanılmaya başlanmıştır.¹⁰⁴⁹ Ancak Deniz Havacılıktaki asıl gelişim CN-235 Deniz Karakol uçakları ve ATR-72 genel maksat uçakları ile S-70B helikopterlerinin envantere girmesiyle son beş yılda yaşanmıştır. Envantere giren CN-235 Deniz Karakol uçakları ile 20 yıl aradan sonra çevre denizlerde havadan etkin keşif gözetleme faaliyetleri icra edilmeye başlamıştır. Deniz Kuvvetleri, ATR-72 Genel Maksat uçağı ile havadan personel ve malzeme ulaştırma ihtiyaçlarını ilk kez hava kuvvetlerinin desteğı olmadan kendi unsurları ile karşılama imkânına kavuşmuştur.¹⁰⁵⁰ 16 Aralık 2018 tarihinden itibaren, diğer vasıtalar ile erişilemeyen veya erişilmesi risk arz eden veya maliyeti etkin olmayan bilgilerin elde edilebilmesi amacıyla İHA kullanılmaya başlanmıştır.¹⁰⁵¹ Böylece çevre denizlerde kesintisiz keşif gözetleme faaliyeti icra edilmeye başlanmıştır. Deniz Havacılığa yönelik projeler ile halihazırda Deniz Kuvvetlerinin 6 TB2 Bayraktar, 8 ANKA, 1 Aksungur olmak üzere toplam 15 İHA¹⁰⁵², 24 SH-70, 9 AB-212, 10 AH-1W Süper Cobra olmak üzere toplam 43 helikopter,¹⁰⁵³ 18 uçak¹⁰⁵⁴ sayısına ulaşması sağlanmıştır. 76 parça deniz hava unsurunun bulunması sayesinde donanmasında sayılı deniz hava unsuruna sahip ülkelerden biri olmuştur. Ayrıca TCG Anadolu'ya Bayraktar TB3'ün 2024 yılında iniş kalkış yapılması imkân ve kabiliyeti kazandırılması planlanmıştır. Böylece hem TCG Anadolu dünyadaki ilk SİHA gemisi olarak hem de TB3 kısa pistli gemilerden iniş kalkış yapabilen ilk SİHA olarak literatüre geçecektir.¹⁰⁵⁵ Deniz-hava harbi stratejisi ve konsepti bu şekilde ağ destekli yetenek ile etkinleştirilmeye ve diğer kuvvetler ile entegre edilmeye çalışılmaktadır. AK Parti ile ekonomide yaşanan gelişme ve savunma sanayi gelişimine önem verilmesi deniz kuvvetleri tarafından belirlenen deniz platformlarının temin edilmesini kolaylaştırmıştır. Tarihsel olarak gemi temininde yaşanan sıkıntılar birer travma olarak stratejik kültürde yer etmiştir.

¹⁰⁴⁹ Dz.Kr.Alb. Uğur Sidal, "Niçin Deniz-Hava Kuvveti?", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 502, (Temmuz 1978), s.39.

¹⁰⁵⁰ Deniz Hava Üs Komutanlığı, s.74.

¹⁰⁵¹ Donanma Komutanlığı, "İlk ANKA İHA'mız Dalaman'da", **Donanmanın Sesi**, Sayı 360, 2018, s.4.

¹⁰⁵² Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İnsansız Hava Araçları, <https://www.dzkk.tsk.tr/Destek/icerik/bayraktar-taktik> (25 Eylül 2023).

¹⁰⁵³ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Helikopterler, <https://www.dzkk.tsk.tr/Destek/icerik/sh-70-helikopterleri>, (15 Eylül 2023).

¹⁰⁵⁴ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Uçaklar, <https://www.dzkk.tsk.tr/Destek/icerik/deniz-karakol>, (15 Eylül 2023).

¹⁰⁵⁵ Tolga Yanık, Bayraktar TB3 SİHA, Cumhuriyet'in 100. yılında gökyüzüyle buluştu, 27 Ekim 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/bayraktar-tb3-siha-cumhuriyetin-100-yilinda-gokyuzyule-bulustu/3034654>, (29 Ekim 2023).

İngiltere'den alınan 2 kruvazöre Birinci Dünya Savaşı öncesi İngiltere tarafından el konması, İkinci Dünya Savaşı sebebiyle parası ödenen gemilerin tesliminin yıllarca gecikmesi, Kıbrıs Krizinde satın alınmak istenen gemilerin aynı ittifak içerisinde bile olursa Türkiye'ye satılmaması, Soğuk Savaş sonrası ABD'den alınan gemilerin yıllarca kongre onayının bekletilmesi ve gemi satımı olsa bile Ege'de Yunanistan ile olan güç dengesini bozmayacak şekilde satım yapılması hep rahatsızlık yaratan bir durum olmuştur. Ancak AK Parti döneminde Savunma Sanayi desteklenerek milli gemi inşasının teşvik edilmesi sonucu deniz platformlarında artış yaşanmış ve Ege'deki denge Türkiye lehine bozulabilmiştir. Hayata geçirilen projeler sayesinde deniz kuvvetleri, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında toplam 48.000 tonluk 23 platformdan günümüzde yaklaşık 300 bin tonluk 200 parça muhtelif tipte gemi, elliden fazla deniz hava aracı ile Orta Ölçekli Küresel Güç Aktarımı Yapabilen Donanma seviyesine ulaşmıştır.¹⁰⁵⁶

4.2.2. Operasyonel Boyut : Sahada Varlık Göstermeyen, Masada Kendine Yer Bulamaz

Bu dönemin ikinci ayırt edici özelliği, strateji belgesinde de belirtilen uluslararası operasyonlara katılma isteği, Türkiye'nin bölgesel güç statüsünü değiştirme noktasındaki hedefinin de bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu istek ve jeopolitik hedef Türk Deniz Kuvvetlerinin görev aldığı faaliyetlerin sayısında da artış yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Temelleri 1972 yılında NATO Akdeniz Çağrı Kuvveti (NAVOCFORMED) olarak atılan ve 1992 yılına kadar yılda iki kez aktive edilen görev grubu, Soğuk Savaş sonrası dönemde sürekli ileride caydırıcılık gösterme prensibi kapsamında 1992 yılından itibaren NATO Akdeniz Daimî Deniz Kuvveti (STANAVFORMED) olarak görevine devam etmiştir. 2007 yılından itibaren de NATO Daimî Deniz Görev Grubu-2 (SNMG2) olarak Akdeniz'de faaliyetlerini sürdürmüştür.¹⁰⁵⁷ Aynı mantıkla oluşturulan NATO'nun Güney Bölgesi Daimî Ani Reaksiyon MKT Kuvveti olarak faaliyet gösteren NATO Daimî Mayın Karşı Tedbiri Görev Grubu-2 (SNMCMG-2)'de Akdeniz'de kesintisiz bir şekilde faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda Türkiye, SNMG-2'ye ve SNMCMG-2'ye oluşturulduğu günden bu yana kesintisiz bir şekilde gemi ile katılım sağlamıştır.¹⁰⁵⁸

¹⁰⁵⁶ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU'nun Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesinin 240'inci Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları, 2013, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=156&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0>, (1 Mayıs 2014).”.

¹⁰⁵⁷ TCG Salihreis Komutanlığı, “SNMG-2 (NATO Daimi Görev Grubu-2)”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 619, (2014), s.62.

¹⁰⁵⁸ Gürdeniz, *Hedefteki Donanma*, s.232.

Türkiye'nin girişimi ile 2004 yılından itibaren Karadeniz'in deniz güvenliğinin sağlanması maksadıyla bölge ülkeleri ile başlatılan ve uluslararası bir boyut kazandırılan Karadeniz Uyum Harekâtını kesintisiz olarak icra etmiştir. Aynı zamanda BLACKSEAFOR'a katılmaya devam etmiştir.¹⁰⁵⁹ 12 Temmuz 2006'da Lübnan ve İsrail arasında çatışmalar başlaması üzerine, 11 Ağustos 2006 BMGK 1701 sayılı kararı gereği ateşkes ilan edilmiş, bu kapsamda oluşturulan Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Görev Gücü (United Nations Interim Force in Lebanon-UNIFIL) Deniz Görev Kuvveti (CTF-448) 15 Ekim 2006'dan itibaren göreve başlamıştır. 5 Eylül 2006 TBMM'de kabul edilen yasa ile 15 Ekim 2006'dan itibaren deniz kuvvetleri unsurları da UNIFIL'e katılmaya başlamış, Doğu Akdeniz'de ilan edilen harekât sahasında varlık göstermek ve denizde denetim yapmak, yasaklanmış silah ve malzemenin Lübnan karasuları ve limanlarını giriş çıkışının engellemek amacıyla oluşturulan UNIFIL'e günümüze kadar kesintisiz katılım sağlamaya devam etmiştir.¹⁰⁶⁰ Türkiye 2006 yılından itibaren Doğu Akdeniz bölgesinde petrol taşımacılığının güvenliğini sağlamak ve küresel enerji güvenliğine katkı suüstü gemileri ve deniz hava vasıtaları ile Akdeniz Kalkanı Harekâtını icra etmeye başlamış ve Pakistan ile Azerbaycan'ın da katılımıyla harekatı uluslararası bir harekat haline dönüştürmüştür.¹⁰⁶¹ Doğu Akdeniz'de, Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan'ın deniz yetki alanlarına karşı hak talebi sonrası başlatılan Akdeniz kalkanı harekatı ile;

- 1) Doğu Akdeniz'de durumsal farkındalık ve durumsal üstünlük sağlanması,
- 2) Bölgede görünürlüğün artırılması ile hak ve menfaatlerin korunması,
- 2) Bölgedeki tehdit ve risklere karşı varlık göstererek caydırıcılık sağlanması,
- 3) Ceyhan terminali çıkışı petrol ulaştırmasının güvenliğini sağlanması hedeflenmiştir.¹⁰⁶²

Soğuk Savaş ve 11 Eylül saldırıları sonrası donanmalar için ortaya çıkan yeni görev alanlarına ilave olarak, 2008 yılı itibariyle Deniz Haydutluğu¹⁰⁶³ ile mücadele de yeni bir

¹⁰⁵⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığının İcra ettiği ve Planladığı Önemli Faaliyetler, 20 Şubat 2014, http://www.tsk.tr/3_basin_yayin_faaliyetleri/3_4_tsk_haberler/2014/tsk_haberler_11.html, (25 Şubat 2014).

¹⁰⁶⁰ TCG FATİH Komutanlığı, "TCG FATİH'in UNIFIL Deniz Harekâtına İştiraki", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 618, (2014), s.55.

¹⁰⁶¹ Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, *Deniz Kuvvetleri Komutanlığının İcra ettiği ve Planladığı Önemli Faaliyetler*.

¹⁰⁶² Donanma Komutanlığı, *Akdeniz Kalkanı Harekatı*, s.18.

¹⁰⁶³ Literatürde Deniz Korsanlığı terimi hatalı olarak kullanılmaktadır. Korsanlık yasal bir faaliyet olarak yasaklandığı 1856 yılına kadar devletler tarafından kullanılmıştır. Devlet tarafından verilen resmi belge "Letter of Marque" bir kişiye devlet adına düşman gemilerine saldırma, el koyma ve ele geçirdiği ganimeti devlet ile paylaşma yetkisi vermektedir.

görev alanı olarak ortaya çıkmıştır. Hint Okyanusu üzerinde bulunan ve Avrupa'ya Kızıldeniz üzerinde giden tüm ticaret rotaları ile doğrudan enerji güvenliğini etkileyen Aden Körfezi, Somali üzerinden tehdit altına girmiştir. Bu kapsamda, Somali açıkları ve Hint Okyanusu'nda deniz haydutluğu ile mücadele maksadıyla uluslararası harekât icra edilmek üzere Birleşik Görev Kuvveti (Combined Task Force-CTF151) oluşturulmuştur. Aden Körfezi'nden Türk gemileri tarafından yıllık yaklaşık 40 milyar dolarlık mal taşınması Cumhuriyet Donanması da bu sürecin dışında kalmamış ve anakaradan 4000 mil uzaklıkta Hint okyanusunda icra edilecek bu göreve kesintisiz bir şekilde katılım sağlanmıştır.¹⁰⁶⁴ CTF-151, 8 Ocak 2009 tarihinden itibaren başlatılmış, Türkiye 15 Şubat 2009'dan itibaren CTF-151'e gemi ile destek vererek Hint Okyanusunda sürekli varlık göstermiştir. Ayrıca Deniz Kuvvetleri tarafından CTF-151 Komutası 6 kez teslim alınmıştır.¹⁰⁶⁵ Cumhuriyet donanması, jeopolitik genişleme dönemi ile birlikte artık Hint Okyanusu'nda da varlık göstermeye başlamıştır. 1992-93 Somali'de icra edilen Barış Destek Harekâtı kapsamında Cumhuriyet Donanması bölgeye gelmişti ancak bunlar kısa süreli faaliyetler olarak kalmıştır. Piri Reis, Selman Reis ve Seydi Ali Reis'ten 400 yıl sonra Cumhuriyet Donanması ilk defa Hint Okyanusu'nda deniz güvenlik harekâtı icra edebilecek ve hatta hareketin komutasını üstlenebilecek seviyeye ulaşmıştır. Bu durum Deniz Kuvvetleri Dergisinde “*Türk Deniz Kuvvetleri Deniz Alaka ve Menfaatleri için Tüm Denizlere Hazır: Dört Buçuk Asır Sonra Yeniden Hint Okyanusundayız*” başlığı ile vurgulanmıştır.¹⁰⁶⁶ CTF-151 ile Türkiye, NATO tatbikatlarında ya da görevlerinde birçok kez sancak gemisi görevi icra edip NATO üyesi ülkelerin gemilerine komuta etmişti ancak ilk defa NATO harici Güney Kore, Pakistan, Tayland ve Singapur vb. ülkelerin gemilerine de komuta etme tecrübesini yaşamıştır. Bu tecrübe ileride Türkiye'nin kendi görev grubunu oluşturduğunda kullanacağı ve Afrika çevresini dolaşırken faydalanacağı bir tecrübe olmuştur.

Günümüzde karşılaştığımız durum ise yasal olmayan bir durumdur. Bu sebeple Deniz Korsanlığı yerine Deniz Haydutluğu teriminin kullanılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

¹⁰⁶⁴ Gürdeniz, *Hedefteki Donanma*, s.364.

¹⁰⁶⁵ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Birleşik Görev Kuvveti-151 Faaliyetleri / BN-1179/2017, 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1179&dil=1> (15 Aralık 2017).

¹⁰⁶⁶ **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, “Türk Deniz Kuvvetleri Deniz Alaka ve Menfaatleri için Tüm Denizlere Hazır: Dört Buçuk Asır Sonra Yeniden Hint Okyanusundayız”, Sayı 605, (Temmuz 2009), s. Kapak sayfası; Gürdeniz, *Hedefteki Donanma*, s.365.

17 EKİM 2013 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Suudi Arabistan ziyareti sırasında, TCG Gökusu da Cidde liman ziyareti yapmış, Abdullah Gül tarafından gemi ziyaret edilmiştir. Abdullah Gül ziyareti esnasında;

*“Sizler Barbaros Hayrettin'in çocuklarısınız. Somali'deki Türk yardımlarının güvenli bir şekilde hedefine ulaşabilmesi için çok değerli bir görev içindediniz. Türk Bayrağını bütün denizlerde dalgalandırmanın da şerefini ve onurunu taşıyorsunuz.”*¹⁰⁶⁷ diyerek, tüm denizlerde var olma isteğine atıfta bulunmuştur.

Türk dış politikasının amacına ve hedefine ulaşmasında önemli bir unsur olduğunu göstermek için fırsat olan bu tarz faaliyetler, tüm denizlerde var olmak söylemini destekleyen uluslararası barış hareketleri olmuştur. Böylece deniz kuvvetleri daha fazla uluslararası göreve katılarak çevre denizlerinin haricinde açık denizlerde de kesintisiz faaliyet göstermeye başlamıştır.

Yukarıda bahsedilen uluslararası faaliyetlere ilaveten anlık yaşanan krizlerde, barışı ve istikrarı tesis etmek için de donanma aktif olarak kullanılmıştır. Deniz platformlarındaki artış hem uluslararası görevleri kesintisiz desteklemeye hem de ani çıkan krizlerde unsur görevlendirilmesine olanak sağlamıştır. Bu kapsamda; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin aldığı kararlara istinaden 2011 yılında NATO'nun Libya'da gerçekleştirdiği “UNIFIED PROTECTOR” harekâtına 29 Mart 01 Mayıs 2011 ve 20-31 Ekim 2011 tarihleri arasında iştirak edilmiştir.¹⁰⁶⁸ Ayrıca, Libya'da iç istikrarsızlık ve silahlı çatışmalar nedeniyle mahsur kalan sivillerin tahliyesi amacıyla 21 Şubat 2011 tarihinde Libya Tahliye Harekâtı gerçekleştirilmiştir. Harekât için 6 fırkateyn, 1 personel nakliye gemisi, 1 açık deniz lojistik destek gemisi ve sivil gemiler olmak üzere toplam 12 parça gemi görevlendirilmiştir. Bu gemiler ile Bingazi, RasLanul, Maşratah ve Trablus limanlarından tahliye edilen 10.863 Türk vatandaşı Türkiye'ye, 2374 Mısır vatandaşı İskenderiye limanına ulaştırılmıştır.¹⁰⁶⁹

Diğer bir kriz sonrası icra edilen harekât ise refakat görevi olmuştur. Suriye'deki Kimyasal Harp Maddelerinin imhası kapsamında ABD'ye ait M/V CAPE RAY isimli gemiye refakat edilmesi amacıyla TCG Salihreis 30 Haziran – 5 Temmuz 2014 tarihleri

¹⁰⁶⁷ TCG Gökusu Komutanlığı, “TCG GÖKSU (F-497)'nın Birleşik Deniz Kuvveti (CTF)-151 Görevi”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı 619, (2014), s.58.

¹⁰⁶⁸ Donanma Komutanlığı, “Kuzey Görev Grup Komutanlığı”, **Donanmanın Sesi**, Sayı 374, (2019), s.26–28.

¹⁰⁶⁹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Harekât Başkanlığı, “Libya Tahliye Harekâtı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 610, (2011), s.60-61.

arasında İtalya'ya intikal etmiş, icra edilecek harekât kapsamında ABD 6. Filosuna bağlı görev grubu taktik kontrolüne girmiştir. Kimyasal silahları taşıyan gemiye refakat görevi 6-27 Temmuz 2014 tarihleri arasında TCG Salihreis tarafından yerine getirilmiştir.¹⁰⁷⁰

2017 yılında Yemen'de istikrarsızlığın başlaması ve akabinde Suudi Arabistan liderliğinde “Kararlılık Fırtınası” operasyonunun başlatılması ile farklı bir coğrafyada yeni bir kriz ortaya çıkmış ve Aden/Yemen'de bulunan vatandaşlarımızın hayatı tehdit eden bir durum ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Dışişleri Bakanlığı tarafından 55 vatandaşımızın tahliye edilmesi talebi Genelkurmay'a iletilmiştir. Bunun üzerine bölgede Körfez ülkeleri ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında Aden Körfezi, Arap Denizi ve Basra Körfezinde harekât/ eğitim faaliyetleri için bölgede bulunana TCG Büyükada görevlendirilmiştir. 3 Nisan 2015 günü icra edilen tahliye harekâtında tahliye edilen vatandaşlar Cibuti'ye nakledilmiştir.¹⁰⁷¹ Tahliye harekâtı anakaradan 2500 deniz mili uzakta, milli gemi ile yapılması ve bölgede hazır deniz unsuru bulunması sebebiyle çok kısa sürede yapılması, ihtiyaç duyulduğunda deniz gücünün esneklik ve önemini bir kez daha göstermiştir. Ayrıca, Haziran 2017'de Türk Kızılay'ı tarafından M/V BLUE FURY ile taşınan ve Yemen'e götürülen insani yardım malzemeleri bölgede deniz haydutluğu ve terörizmin olması sebebiyle deniz kuvvetlerine ait unsurların refakat ve korumasında Yemen'e ulaştırılmıştır.¹⁰⁷² Ayrıca, yine Haziran 2017'de Türk Kızılay'ının insani yardımlarını Somali'ye götüren M/V SEBAT gemisi Aden bölgesinde deniz haydutluğu riski sebebiyle TCG Giresun'un refakatinde intikal etmiştir.¹⁰⁷³

10 Eylül 2023 tarihinde Libya'nın doğusunda gerçekleşen sel felaketi sonrası TCG Sancaktar ve TCG Bayraktar gemileri ile birlikte AFAD, AKUT ve Sağlık Bakanlığı personelerinden oluşan 360 kişi ile 122 müdahale aracı ve ambulansın Libya'ya ulaştırılmıştır.¹⁰⁷⁴ İki gemiye ilave olarak TCG Osmangazi tarafından da insani yardım malzemeleri taşınarak 3 sahra hastanesi, gıda ve tıbbi malzemeler Libya'ya

¹⁰⁷⁰ **Donanmanın Sesi**, “TCG SALIHREIS'in M/V CAPE RAY İsimli Gemiye Refakat Görevi”, Yıl:8, Sayı:289, (Ağustos 2014), s.7.

¹⁰⁷¹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Harekât Başkanlığı, “TCG BÜYÜKADA Tarafından Aden/ Yemen'deki Vatandaşlarımızın Tahliyesi”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 622, (2015), s.4-6.

¹⁰⁷² Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, TCG GİRESUN ve TCG GÖKOVA Fırkateylerinin Refakat ve Koruma Görevi Bilgi Notu: 1164, 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1164&dil=1> (12 Ağustos 2018).

¹⁰⁷³ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, TCG GİRESUN Fırkateyni'nin Refakat ve Koruma Faaliyetleri Sayı BN-1140/2017, 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1140&dil=1> (21 Aralık 2017).

¹⁰⁷⁴ Zafer Fatih Beyaz, TCG Sancaktar ve TCG Bayraktar selden etkilenen Libya'ya ulaştı, AA, 16 Eylül 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/tcg-sancaktar-ve-tcg-bayraktar-selden-etkilenen-libyaya-ulasti/2993309>, (25 Eylül 2023).

ulaştırılmış,¹⁰⁷⁵ donanma insani yardım faaliyetini yürüterek dış politikayı desteklemiştir. Aynı gemiler Türkiye’de gerçekleşen deprem felaketinde de kullanılmış ve Hatay’a intikal ederek ağır iş makineleri ile yardım malzemesini karadan ulaşılamayan bölgeye nakledilmesini sağlamıştır.¹⁰⁷⁶ Ayrıca TCG Sancaktar ve TCG Bayraktar hastaneye dönüştürülerek 15 bin depremzedeye hizmet vermiş, günlük sıcak yemek çıkarılmasını sağlayarak bölge halkına günlük olarak destek sağlamıştır.¹⁰⁷⁷

İştirak edilmesi arzu edilen uluslararası görev ve harekatlara ilave olarak Strateji belgesinde tanımlanan diğer bir husus, Türkiye’nin kendi görev grubunu oluşturup dünya denizlerinde varlık göstermek olmuştur. Bu kapsamda, Türkiye’nin denizlerdeki menfaatlerinin etkin bir şekilde takip edilmesi, korunması ve dış politikasının desteklenmesi amacıyla Cumhuriyet tarihinde ilk defa Türk Deniz Görev Grubu (TDGG) aktivasyonları hayata geçirilmiştir. AK Parti döneminde izlenen aktif dış politika sonucu, bölge ülkeleri ile olan ikili ilişkilerde ve ticaret hacminde artış olmuştur. Aden körfezi, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı rotası üzerinden toplam 33 ülke ile ithalat ve ihracat yapılmaktadır. Süveyş Kanalı’ndan 1 yılda yaklaşık 1000 adet Türk bayraklı veya Türkiye ile bağlantılı ticaret gemisi geçiş yapmaktadır. Bu bölge üzerinden yapılan deniz ticareti Türk dış ticaretinin % 20’sini oluşturmaktadır. Ayrıca Cebelitarık Boğazı ve Gine Körfezinden geçen gemilerin oluşturduğu ticaretin büyüklüğü ise dış ticaretin % 11’ini oluşturmaktadır.¹⁰⁷⁸ Bu kapsamda Türkiye’nin denizlerdeki menfaatlerinin etkin bir şekilde takip edilmesi, korunması ve dış politikasının desteklenmesi maksadıyla aktive edilmeye başlayan 3-4 gemilik görev grubu ile 3-4 ay süreli görevler icra edilerek Türkiye’nin ilgi alanına giren ülkelere ziyaretler gerçekleştirilmiştir. 2010 yılından itibaren başlatılan aktivasyonlar ile,

1. Türk dış politikasının desteklenerek dünya denizlerinde varlık göstermek,
2. TSK’nın dost ve müttefik ülkeler ile iş birliğini geliştirmek,

¹⁰⁷⁵ Habertürk, TCG Osmangazi gemisi Libya’ya yardım malzemesi götürmek üzere İzmir’den hareket etti, 16 Eylül 2019, <https://www.haberturk.com/ankara-haberleri/32167165-tcg-osmangazi-gemisi-libyaya-yardim-malzemesi-goturmek-uzere-izmir-den-hareket-etti>, (25 Eylül 2023).

¹⁰⁷⁶ Sezgin Pancar, Yüzer hastane TCG Bayraktar depremzedelere nefes oldu, AA, 11 Şubat 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/yuzer-hastane-tcg-bayraktar-depremzedelere-nefes-oldu/2815532>, (25 Eylül 2023).

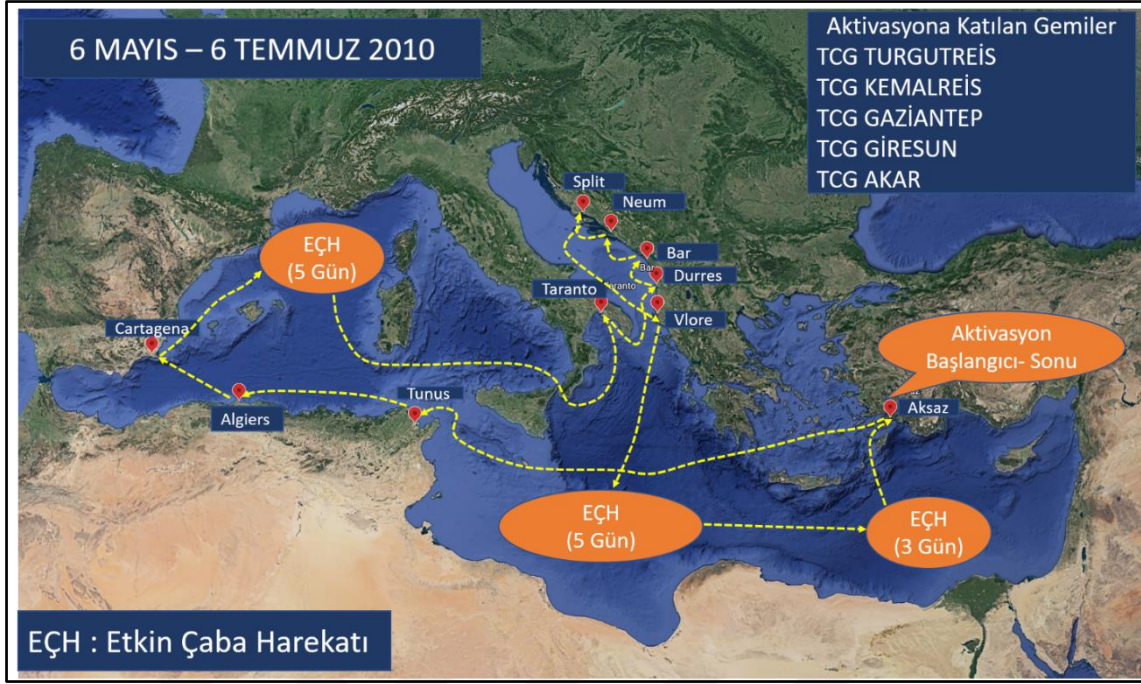
¹⁰⁷⁷ Mustafa Güngör, Yüzer hastane TCG Bayraktar’da 15 bin depremzedeye hizmet verildi, AA, 22 Nisan 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/yuzer-hastane-tcg-bayraktarda-15-bin-depremzedeye-hizmet-verildi/2878560>, (25 Eylül 2023).

¹⁰⁷⁸ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu’nun Barbaros Türk Görev Grubunu Uğurlama Töreni Konuşması, 17 Mart 2014, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=235&dil=1&tdgg=0&blacksefor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0>, (18 Ağustos 2014).

3. Daha etkin ve operasyonel bir deniz kuvvetleri elde etme amacına ulaşmak için dünya denizlerinde harekât icra etme kabiliyetini kazanmak,
 4. İkili iş birliği faaliyetlerinin geliştirmek maksadıyla liman ziyareti yapmak,
 5. Türk ticaret gemilerinin geçtiği deniz ulaştırma yollarının güvenliğinin sağlamak,
 6. Denizlerdeki yasadışı faaliyetleri engellemek olarak belirlenmiştir.¹⁰⁷⁹
- 2010, 2011 ve 2014 yıllarında olmak üzere 3 defa aktive edilen görev grubunun görev yaptığı coğrafi alan her aktivasyon ile daha da genişlemiştir. Bu kapsamda, ilk olarak 2010 yılında 4 fırkateyn, 1 lojistik destek gemisi ile görev grubu oluşturulmuştur. 6 Mayıs – 6 Temmuz 2010 tarihleri arasında icra edilen görevde, Tunus, Cezayir, İspanya, İtalya, Karadağ, Bosna Hersek, Hırvatistan, Arnavutluk ve Mısırdaki liman ziyaretleri gerçekleştirilerek ve dost ülkeler ile eğitimler icra ederek Akdeniz ve Adriyatik denizinde varlık gösterilmiştir.¹⁰⁸⁰ Böylece Cumhuriyet donanması Nyon Anlaşması ile savunmasından geri çekildiği Akdeniz’e kendi görev grubunu oluşturarak yeniden dönüş yapmıştır. Aslında NATO kapsamında oluşturulan görev gruplarında Türkiye’de görev almıştır. Ancak Türkiye’nin bahse konu görev gruplarına katılımı sadece bir deniz unsuru ile sınırlı kalmıştır. Ancak TDGG ile ilk defa oluşturduğu görev grubu ile Akdeniz’de dolaşmış ve Akdeniz ile alakalı konularda Türkiye’nin de rolünün olduğunu mesajını vermiştir.

¹⁰⁷⁹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Türk Deniz Görev Grubu, 2015, s.2, https://www.dzkk.tsk.tr/data/icerik/17/TDGG_2.pdf (21 Aralık 2015).

¹⁰⁸⁰ Haritalar Deniz Kuvvetleri Dergisinde harita ve bilgilerden faydalanılarak oluşturulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Barbaros Türk Deniz Görev Grup Komutanlığı, “Barbaros Türk Deniz Görev Grubu (TDGG) 2014 Aktivasyonu”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 619, (2014), s.17-18.

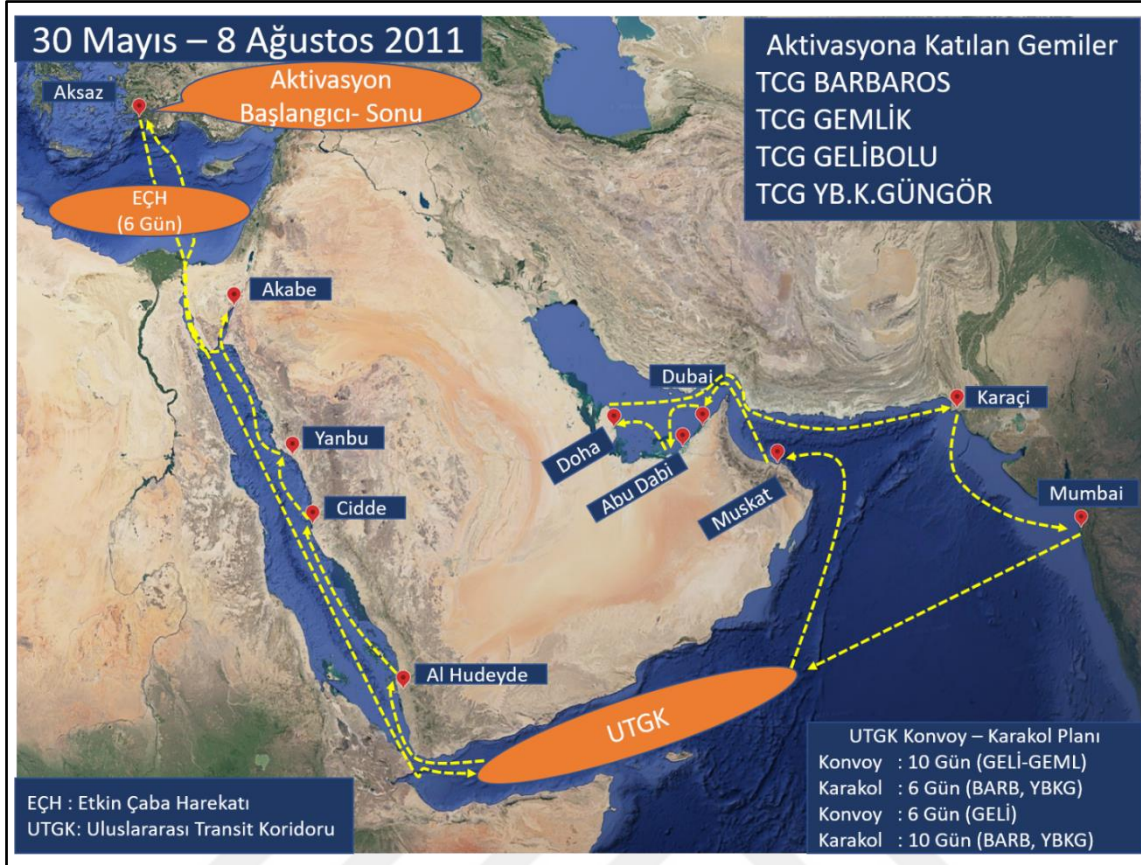
Şekil 12: TDGG-1 Görev Sahası

Kaynak: Barbaros Türk Deniz Görev Grup Komutanlığı, “Barbaros Türk Deniz Görev Grubu (TDGG) 2014 Aktivasyonu”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 619, (2014), s.17-18.

Bir sonraki görev grubunun rotası AK Parti döneminde ticaret hacmi yaklaşık on kat arttırılan ve 72 milyar dolar seviyelerine gelen ayrıca Türk müteahhitlerin de projelerinin 68 milyar dolara ulaştığı Ortadoğu olmuştur.¹⁰⁸¹ Bu kapsamda, 2011 yılında 3 fırkateyn ve 1 lojistik destek gemisi ile 30 Mayıs 08 Ağustos 2011 tarihleri arasında 70 gün boyunca Kızıldeniz, Aden Körfezi, Hint Okyanusu, Arap Denizi ve Basra Körfezi’ni kapsayan ikinci TDGG görevi icra edilmiştir. Bu görev sırasında aynı zamanda NATO’nun Akdeniz’de icra ettiği Etkin Çaba harekâtına ve CTF-151’in icra ettiği deniz haydutluğu ile mücadele hareketlerine de destek olunmuştur.¹⁰⁸²

¹⁰⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanlığı Sorumluluk ve Vizyon 2014 yılına Gिरerken Türk Dış Politikası”, 2013, s.6.

¹⁰⁸² Türk Deniz Görev Grubu Komutanlığı, “Türk Deniz Görev Grubu 2011 Yılı Aktivasyonu”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 613 Eki, (Mayıs 2012), s.1-25. Ürdün, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Pakistan ve Hindistan’a liman ziyaretleri icra edilmiştir.

Şekil 13: TDGG-2 Görev Sahası

Kaynak: Barbaros Türk Deniz Görev Grup Komutanlığı, “Barbaros Türk Deniz Görev Grubu (TDGG) 2014 Aktivasyonu”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 619, (2014), s.17-18.

Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir görev grubu ile bölgede varlık gösterilmiştir. 2009 dan beri bölgede CTF-151 kapsamında bir gemi bulunmasına karşın, ilk kez bir amiral komutasında görev grubu ile 7 ülke ziyaret edilerek uluslararası hareketlere destek olunmuştur.¹⁰⁸³

Son TDGG’nin rotası ise Dışişlerinin Afrika kıtasına yaptığı açılımı desteklemek maksadıyla Afrika olmuştur. Afrika ülkeleri Türkiye Cumhuriyeti’nin en ihmal ettiği ülkelerin başında gelmiştir. Davutoğlu tarafından, Türkiye’nin bölgesel güç olması için Ege’den, Adriyatik’e, Süveyş’ten Kızıldeniz’e ve oradan da Arap Denizine uzanan yollar üzerinde siyasi ve ekonomik etkisini arttırması gerektiği, başta Afrika olmak üzere yakın hazasındaki ülkelerle olan ilişkilerini değiştirmek zorunda olduğu, aksi takdirde

¹⁰⁸³ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Türk Deniz Görev Grubu*, s.7.

dünyadaki yarıştan geri kalacağı belirtilmiştir.¹⁰⁸⁴ Bu sebeple, küresel rekabette ön plana çıkabilmek için Afrika'ya da önem verilmiş ve büyükelçiliklerin sayısı 12'den 35'e çıkarılırken, ticaret hacmi de 7 milyar dolardan 19 milyar dolara çıkarılmıştır.¹⁰⁸⁵ 2003 yılı itibariyle Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bir strateji hazırlanmıştır. Ayrıca 2005 yılı Afrika yılı olarak ilan edilmiştir. 2008 yılında icra edilen 10'uncu Afrika Birliği Zirvesinde Türkiye'nin Afrika Birliği'nin stratejik ortağı olması kararlaştırılmıştır. Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerin sürekliliğinin sağlanması amacıyla Türkiye-Afrika İşbirliği Zirveleri düzenlenmiştir.¹⁰⁸⁶

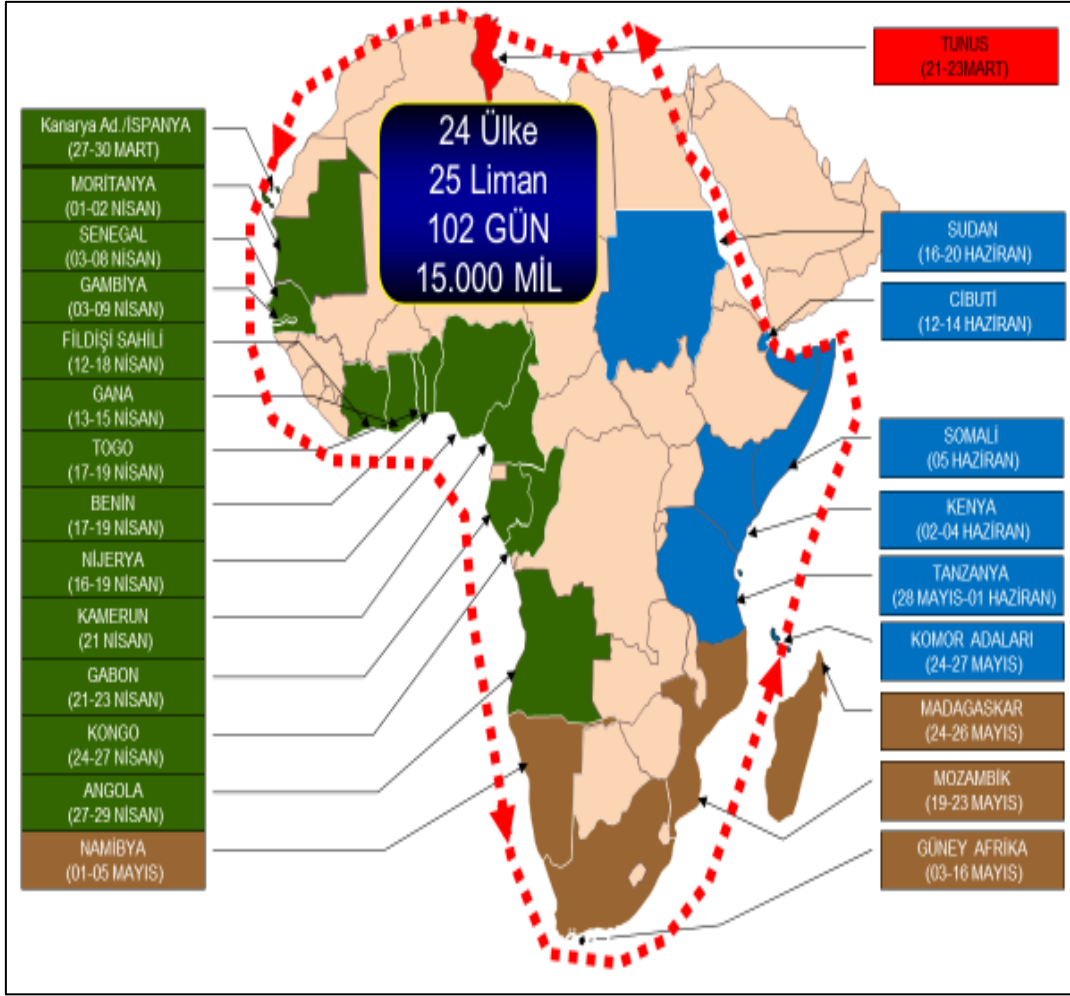
Dış politikada Afrika kıtasına yapılan bu açılımı desteklemek maksadıyla son TDGG'nin rotası Afrika olmuştur. 2 fırkateyn, 1 korvet ve 1 açık deniz destek gemisinden teşkil edilen Barbaros TDGG, 17 Mart – 27 Haziran 2014 tarihleri arasında 102 gün boyunca Kuzey ve Batı Afrika Kıyıları, Gine Körfezi, Ümit Burnu, Doğu Afrika kıyıları olmak üzere Afrika kıtasını dolaşmıştır. Preveze deniz zaferi ile Akdeniz'i Osmanlı İmparatorluğunun kontrolü altına sokan Barbaros'un ismi deniz kuvvetlerinin stratejik kültürünün bir gereği olarak bu görev grubuna verilmiştir. Görev süresince toplam 24 ülkeye ziyaret gerçekleştirilmiş ve yaklaşık 15.000 mil mesafe kat etmiştir.¹⁰⁸⁷

¹⁰⁸⁴ Davutoğlu, s.173,208.

¹⁰⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Sorumluluk ve Vizyon 2014 yılına Girerken Türk Dış Politikası*, s.14.

¹⁰⁸⁶ Mehmet Özen, "Türkiye-Afrika İlişkileri ve Barbaros TDGG-2014", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı 622, (Mayıs 2015), s.47-52.

¹⁰⁸⁷ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu'nun Barbaros Türk Deniz Görev Grubu - 2014 Karşılama Töreni Konuşması, 27 Haziran 2014, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=443&dil=1&tdgg=0&blacksefor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (15 Ağustos 2015).

Şekil 14: TDGG-3 Görev Sahası

Kaynak: Donanma Komutanlığı, “Barbaros Türk Deniz Görev Grubu”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 620, (Eylül 2014), s.2; Barbaros Türk Deniz Görev Grup Komutanlığı, s.17-18.

Afrika seyrinin en önemli kısımlarından birini oluşturan güdümlü mermi ve top atışları, 13 – 14 Mayıs 2014 tarihleri arasında Güney Afrika Cumhuriyeti deniz atış sahasında başarılı bir şekilde icra edilmiştir.¹⁰⁸⁸ Böylece 148 yıl sonra ilk defa gelinen bölgede diğer TDGG’lerden farklı olarak ilk defa ana karadan bu kadar uzak mesafede atış icra edilmiştir.

Deniz kuvvetlerinin icra ettiği Afrika seyrinin sadece askerî açıdan yorumlanması resmin tamamının gözden kaçırılmasına sebep olabileceğinden daha geniş kapsamlı bir bakış açısıyla Afrika seyri analiz edilmelidir. Afrika seyri ve seyir boyunca icra edilen

¹⁰⁸⁸ **Donanmanın Sesi**, “BARBAROS TDGG’nin Cape Town/ Güney Afrika Ziyareti ve Güdümlü Mermi Atışları”, Yıl:8, Sayı: 283, (Mayıs 2014), s.4-5.

faaliyetler Dışışleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, SSM, TİKA, AFAD ve Genelkurmay Başkanlığının desteği ile yapılmış ve entegre bir süreç yaşanmıştır. Sağlık Bakanlığı tarafından ziyaret edilen limanlarda sağlık taraması, acil sağlık hizmetleri ve yeni doğan eğitimi gibi faaliyetlerde bulunulmuştur.¹⁰⁸⁹ İcra edilen faaliyetler kurum içi ve kurumlar arası çatışmanın iş birliğine evrildiğine de işaret etmektedir.

Savunma sanayi tarafından her limanda savunma sanayimizi tanıtıcı faaliyetlerde bulunulmuştur. Afrika seyrini icra eden gemilerin ortak özelliği her birinde milli unsurların bulunması olmuştur. 1 fırkateynin yazılımı millileştirilmiş, diğer 1 fırkateyn ile 1 lojistik destek gemisi Türkiye tersanelerinde inşa edilmiş ve 1 korvet MILGEM projesi kapsamında yerli imkanlar ile üretilmiştir.¹⁰⁹⁰ Bu sebeple savunma sanayi müsteşarlığı da sürecin içinde yer alarak ziyaret edilen limanlarda sunumlarda bulunmuşlar ve firmalarının tanıtımlarını yapmışlardır.

Afrika seyrinde sağlık ve savunma sanayi faaliyetlerinin yanında insani yardım faaliyetlerinde de bulunulmuştur. İnsani yardım malzemeleri görev grubunda yer alan gemiler ile taşınmış ve ziyaret edilen limanlarda dağıtılmıştır. Bu kapsamda 60 tonluk 4000 koli gıda yardım paketini, 5000 adet içinde kırtasiye malzemesi bulunan okul çantası, 50 adet tekerlekli sandalye, 702 koli ilaç yardım paketi ile 4 adet cerrahi set ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. Yardımların dağıtılması kapsamında 15 okul, 8 yetimhane ve 8 hastane ziyareti gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁹¹ Afrika seyri boyunca dışışleri ile entegre olarak icra edilen tüm faaliyetlerin önemi Ahmet Davutoğlu'nun 28 Mayıs 2014'te Tanzania'da milli gemiye yaptığı ziyaret sırasında vurgulanmıştır.

"Sizler bu ziyaretle üç ayrı misyon üstlendiniz. Bunlardan birincisi manevi, ikincisi stratejik ve üçüncüsü de diplomatik temsil. Uğradığınız her limanda gördüğünüz ilgi ve halkın size karşı sevgisi bizleri gururlandırdı. Aynı zamanda Afrika limanlarında her biriniz fahri büyükelçi gibi çalıştınız. Stratejik olarak bayrağımızı, dünya sularında dalgalandırdınız." diyen

¹⁰⁸⁹ Barbaros Türk Deniz Görev Grup Komutanlığı, s.21.

¹⁰⁹⁰ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu'nun Barbaros Türk Görev Grubunu Uğurlama Töreni Konuşması.

¹⁰⁹¹ Donanma Komutanlığı, "Barbaros Türk Deniz Görev Grubunun Ufuk Ötesi Görevi Tamamlanmıştır", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:620 Eki, (Eylül 2014), s.4.

Davutoğlu, Türkiye'nin dünya sularında operasyonel anlamda 10 güçten biri olma seviyesine eriştiğini belirtmiştir.¹⁰⁹²

Tüm bu yardım faaliyetlerinin yanında ziyaret edilen ülkelerde devlet başkanı, başbakan, bakan ve genel kurmay başkanı seviyesinde üst düzey askeri ve sivil yetkililerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelere Türkiye tarafından da farklı farklı limanlarda Dışişleri Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Sağlık Bakanı, Donanma Komutanı ve Deniz Kuvvetleri Komutanı seviyesinde üst düzey katılım sağlanmıştır. Bu kapsamda toplam üst düzey 105 makam ziyareti, 164 farklı basın kuruluşunun ve 247 basın mensubunun iştirakiyle 25 basın toplantısı gerçekleştirilmiş; gemilerde 24 adet resepsiyon düzenlenmiş ve bu resepsiyonlara 2808 davetli katılmıştır. Ayrıca limanlarda gemiler halkın ziyaretine açılmış ve gemileri toplam 4176 kişi ziyaret ederken, 8 ülkede sivil halk için askeri bando ve mehteran gösterisi düzenlenmiştir.¹⁰⁹³

Sonuç olarak Afrika seyri boyunca donanma tarafından önemli bir diplomatik misyon icra edilmiştir. Ziyaret edilen ülkeler ile mevcut ilişkilerin güçlendirilmesi ve yeni ilişkiler kurulmasının önü açılmıştır. Ayrıca milli olarak kazanılan imkân ve kabiliyetlerin gösterilmesine katkı sağlamıştır. Tüm bu süreç, sivil asker devletin her kademesinde entegre bir sürecin yaşanması sayesinde başarıyla tamamlanmıştır.

Türk Deniz Kuvvetleri, Barbaros Türk Deniz Görev Grubunun Afrika seyrini icra ettiği sırada, Karadeniz, Ege Denizi, Doğu Akdeniz, Baltık Denizi ve Hint Okyanusunda kesintisiz olarak faaliyetlerine devam etmiş, teknik ve lojistik olarak, personelini ve platformlarını destekleyebilen bir deniz kuvveti haline geldiği mesajını vermiştir.¹⁰⁹⁴ Tüm bu faaliyetler icra edilirken yakın havza olarak tanımlanan Marmara, Ege ve Akdeniz'de Beyaz Fırtına-14 milli tatbikatı 69 parça gemi, 17 helikopter ve 3951 personelin katılımıyla icra edilmiştir.¹⁰⁹⁵ Aynı anda TCG Gelibolu NATO Daimi Deniz Grubunda Aden Körfezi, Arap Denizi Hint Okyanusunda faaliyet göstermeye, TCG Gaziantep İngiltere'de icra edilecek Joint Warrior Tatbikatı için İngiltere ve Polonya, Finlandiya, Norveç'e liman ziyareti gerçekleştirmeye devam etmiştir.¹⁰⁹⁶ Yine 2015 yılında

¹⁰⁹² Aykut Ünlüpinar, Türk denizciler 148 yıl sonra Güney Afrika'da, AA, 6 Mayıs 2014, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-denizciler-148-yil-sonra-guney-afrikada/161878> (19 Nisan 2022).

¹⁰⁹³ Donanma Komutanlığı, "Barbaros Türk Deniz Görev Grubunun Ufuk Ötesi Görevi Tamamlanmıştır", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:620 Eki, (Eylül 2014), s.1-35.

¹⁰⁹⁴ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Dz.K.K. Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu'nun Barbaros Türk Deniz Görev Grubu - 2014 Karşılama Töreni Konuşması*.

¹⁰⁹⁵ **Donanmanın Sesi**, "Beyaz Fırtına – 14 Tatbikatı", Yıl:8, Sayı: 284, (Haziran 2014), s.1-6.

¹⁰⁹⁶ Donanma Komutanlığı, "Barbaros Türk Deniz Görev Grubu (TDGG)'nu Uğurlama Töreni", **Donanmanın Sesi**, Sayı: 278, (2014), s.1-9.

“Ertuğrul’un İzinde” söylemi ile TCG Gediz tarafından Ertuğrul Fırkateyninin izlediği rota ve uğradığı limanlar takip edilmiştir. İlk kez doğu Çin denizinde Türkiye- ABD ve Güney Kore arasında üçlü eğitimler icra edilmiş, Çin ve Sri Lanka Deniz kuvvetleri unsurları ile geçiş eğitimleri yapılmıştır. Japonya ziyareti sonrası Çin ve Filipin limanları ilk kez ziyaret edilmiştir.¹⁰⁹⁷ Yine aynı yıl TCG Büyükkada tarafından “Piri Reis’in İzinde” söylemi ile Kanuni Sultan Süleyman döneminde Piri Reis’in izlediği rota izlenerek, Deniz Haydutluğu ile mücadele edilmiş, Akdeniz’de NATO Etkin Çaba Harekatına destek olmak amacıyla Akdeniz, Kızıldeniz, Akabe Körfezi, Arap denizi ve Basra Körfezinde hareket icra edilmiş, Aden’de NATO’nun Okyanus Kalkanı Harekatına destek olunmuştur.¹⁰⁹⁸ Böylelikle donanma, aynı anda Baltık Denizi, Atlantik Okyanusu, Hint Okyanusu, Arap Denizi, Kızıldeniz, Çin Denizi, Japon Denizi, Akdeniz, Ege ve Karadeniz’de varlık göstererek, 1000 yıllık Türk denizcilik tarihinde en geniş coğrafyasına yayılmıştır. Bu dönem, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu tarafından da Türk Denizcilik Tarihinin Kanuni Sultan Süleyman dönemi sonrası en güçlü ikinci dönemi olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁹⁹ Her denizde var olabildiğini gösteren ve gücünün sınırlarını test eden Deniz Kuvvetleri, bu tarihten sonra mottosunu da değiştirerek “*Anavatanda güvende olmak için, denizde güçlü olmak; dünyada söz sahibi olmak için, tüm denizlerde var olmak.*” söylemini kullanmaya başlamıştır.¹¹⁰⁰

4.2.2 Yeni Strateji : Anavatanda Güvende Olmak İçin Denizde Güçlü Olmak, Dünyada Söz Sahibi Olmak İçin Tüm Denizlerde Var Olmak

AK Parti döneminin değişen dış politika paradigmasına paralel olarak deniz kuvvetlerinin stratejisine yönelik yayınladığı belgelerin de jeopolitik tahayyülü genişlemeye başlamıştır. 2004 yılında harp filosu tarafından 1997 yılında yayınlanan strateji belgesinin devamı niteliğinde yayınlanan bir kitapçıkta, Türkiye’nin ulusal ve uluslararası deniz ulaştırmasında büyük öneme sahip Türk Boğazlarına, Ortadoğu Petrollerinin Akdeniz’e çıkış noktası olan İskenderun Körfezine ve Orta Asya ile Hazar Havzasının denizden Avrupa’ya çıkışını sağlayan Doğu Karadeniz Limanlarına sahip olarak hem Akdeniz’de

¹⁰⁹⁷ TCG Gediz Komutanlığı, “Şehitlerimizin İzinde”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı : 623 Eki, (2015), s. 2,5,61, 62.

¹⁰⁹⁸ TCG Büyükkada Komutanlığı, “Piri Reis’in İzinde”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı 623, (2015), s. 112.

¹⁰⁹⁹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU’nun Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesinin 240’ıncı Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları, 2013, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=156&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0>, (1 Mayıs 2014).

¹¹⁰⁰ **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, “Anavatanda güvende olmak için, denizde güçlü olmak; dünyada söz sahibi olmak için, tüm denizlerde var olmak”, Sayı 621, (Ocak 2015), s. Kapak sayfası.

hem de Karadeniz’de jeostratejik bir konuma sahip olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Türk Deniz Kuvvetlerinin, soğuk savaş sonrasında caydırma özelliği sebebiyle Türk dış politikasının vazgeçilmez bir unsuru haline geldiği, yeni dünya düzeninde Türkiye’nin güvenliğinin önemli olacağı vurgulanmış ve yeni yüzyılda Türk Deniz Kuvvetlerinin yöneliminin açık denizlere doğru olacağı vurgulanmış, yeni kuvvet yapısının ve stratejinin buna göre belirleneceği vurgulanmıştır.¹¹⁰¹ Artık 21. Yüzyılda Deniz Kuvvetlerine, ulaştırma hatlarının uluslararası sularda bölgesel güvenliğinin sağlanması, çok uluslu ve NATO faaliyetlerine katılım, insani yardım, arama / kurtarma, ambargo/ abluka ve terörizme karşı hareket olarak yeni görevler ortaya çıkmıştır. Geleneksel olarak denizden gelecek tehditlere karşı askeri tedbirlerin geçerliliğini korumakla birlikte bölgesel güvenliğe katkı sağlayan yeni faaliyet alanlarının öneminin arttığı vurgulanmıştır. Bu sebeple Türkiye’nin milli çıkarları ile deniz alaka ve menfaatlerini koruyacak bir kuvvet yapısının teşkil edilmesi ve bu yapının kullanma konseptlerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Deniz kuvvetlerinin bu yeni güvenlik ortamına adapte olduğunu, soğuk savaş sonrası deniz kuvvetlerinin “Askeri, diplomatik ve kamu güvenliğine destek” olarak belirlenen görev tanımının, “Güvenlik ve İş Birliği” boyutunun da eklendiği belirtilmiştir.¹¹⁰² Ayrıca deniz kuvvetlerinin ilgi alaka sahaları da bu dokümanda belirtilmiştir. Buna göre;

1. Ege, Karadeniz ve Akdeniz’in tamamı Türkiye için hayati önemde denizler,
2. Hazar Deniz, Basra Körfezi, Kızıldeniz ve Atlas Okyanusunun Cebelitarık yaklaşma suları Türk Deniz Kuvvetlerinin ilgi alanına giren sahalar olarak tanımlamıştır. Bu kapsamda Türk Deniz Kuvvetlerinin görevi, Karadeniz ve Akdeniz’deki hayati çıkarlarını korumak için varlık gösterilerek ulaşım hatlarının açık tutulması, Atlas okyanusunun Cebelitarık yaklaşma suları, Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hazar Denizindeki gelişmeler yakından takip edilerek, BM ve NATO öncülüğünde gelecekte bu denizlerde icra edilecek faaliyetlere aktif olarak katılım şeklinde tanımlanmıştır.¹¹⁰³ Bölgesel ve yerel çatışmalar, potansiyel belirsizlikler, politik ve ekonomik istikrarsızlıkların artması, uyuşturucu ticareti, çevre kirlenmesi, sınır aşan sular, gibi sorunlar küresel istikrarı tehdit eden başlıca sorunlar olarak tanımlanmış bu kapsamda deniz kuvvetlerinin yeniden yapılanma ve modernizasyon faaliyetleri bu değişimlere

¹¹⁰¹ Harp Filosu Komutanlığı, s.56.

¹¹⁰² Harp Filosu Komutanlığı, s.57.

¹¹⁰³ Harp Filosu Komutanlığı, s.58.

ayak uyduracak şekilde planlanmaya başlamıştır.¹¹⁰⁴ Bu tarihten itibaren operasyonel faaliyetler artarak devam etmiş ve strateji belgesinde tanımlanan hareketlara katılım sağlanabilmiştir. Başka ülkelere bağımlı olmadan istediği platformları milli gemi inşa sanayi imkanlarıyla temin etmeye başlayan deniz kuvvetleri NATO görevlerinin yanında ortaya çıkan uluslararası krizlerde de görev alabilmiştir. Gücünün sınırlarını icra ettiği görevler ile test eden deniz kuvvetleri daha geniş bir jeopolitik perspektifi içeren stratejisini 25'inci Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu yayınlamıştır.

İlk strateji belgesini yayınlayan Güven Erkaya sonrası en büyük dönüşümün yaşandığı dönemlerden biri Bülent Bostanoğlu'nun dönemi olmuştur. 25'inci Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak atandığı 23 Ağustos 2013 tarihinden bir ay sonra 27 Eylül Preveze Deniz Zaferi ve Deniz Kuvvetleri günü kapsamında milli gemi Burgazada'nın ilk kaynak töreni münasebetiyle yaptığı konuşmada başta Doğu Akdeniz olmak üzere Türkiye'nin çevre denizlerindeki deniz yetki alanlarının paylaşımı, denizlerdeki hak ve menfaatlerinin korunması ve siyasi sorunlardan kaynaklanan olası krizlerin önlenmesi ve gerektiğinde müdahale edilebilmesi için deniz kuvvetlerine barış döneminden itibaren çok önemli görevlerin düştüğü belirtilmiştir. Bu görevleri yerine getirebilmek için, Türk Deniz Kuvvetlerinin etki ve ilgi sahasına giren tüm denizlerde,

1. Uzun süre varlık gösterebilecek,
2. Denizden gelebilecek her türlü tehdidi karşılayabilecek,
3. Müşterek ve birleşik harekât kabiliyeti yüksek,
4. Muhasıma, sadece denizde değil, ana karası içlerinde de etki edebilen,
5. İhtiyaç duyulan bölgeye süratle güç aktarımı yapabilen, caydırıcı ve çağdaş bir donanmaya sahip olunması gerektiği vurgulanmıştır.¹¹⁰⁵

Jeopolitik vizyonu giderek genişleyen deniz kuvvetleri 1997 yılında yayınladığı strateji belgesinde tam 18 yıl sonra daha geniş bir jeopolitik perspektife sahip ikinci strateji belgesini yayınlamıştır. Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı imzasıyla kitapçık olarak yayınlanan strateji belgesinde deniz kuvvetlerinin vizyonu “*Anavatanda güvende olmak için, denizde güçlü olmak; dünyada söz sahibi olmak için, tüm denizlerde var olmak*” şeklinde değiştirilmiştir.¹¹⁰⁶ Bu vizyon çerçevesinde,

¹¹⁰⁴ Harp Filosu Komutanlığı, s.59.

¹¹⁰⁵ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu'nun Konuşması*.

¹¹⁰⁶ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Deniz Kuvvetleri Stratejisi*, s.7-42.

1) Ana vatana yönelik tehlikeleri en uzak mesafede bertaraf etmek,
2) Çevre denizleri Karadeniz, Ege ve Doğu Akdeniz başta olmak üzere tüm denizlerdeki hak ve menfaatlerini korumak ana hedef olarak belirlenmiştir. Bu görevlerin yerine getirilmesi için; Türk Deniz Kuvvetlerinin etki ve ilgi sahasına giren tüm denizlerde uzun süre varlık gösterebilecek, denizden gelebilecek her türlü tehdidi karşılayabilecek, ihtiyaç duyulan bölgeye süratle güç aktarımı yapabilecek, caydırıcı ve çağdaş bir donanmaya sahip olunması gerektiği belirtilmiştir.¹¹⁰⁷ Türk Deniz Kuvvetlerine yeni ilave edilecek deniz platformları ile birlikte deniz kuvvetlerinin “Orta Ölçekli Küresel Güç Aktarımı Yapabilen Donanma (Medium Global Force Projection Navy)”¹¹⁰⁸ seviyesine ulaşması planlanmıştır.¹¹⁰⁹ Strateji belgeleri incelendiğinde, deniz kuvvetlerinin küresel gelişmeleri yakından takip ettiği ve kendi deniz doktrinini oluşturmaya başladığı da görülmektedir.

Yeni stratejide belirlenen anavatana yönelik tehlikeleri en uzak mesafede bertaraf etmek ve çevre denizlerde deniz güvenliğinin sağlanması, Türkiye’nin yakın çevresinde istikrarlı bir güvenlik kuşağı oluşturulması fikri aynı dönemde Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından açıklanan “problemlerin sınırların gerisinde beklenmeyeceği, yerinde müdahale edileceği” güvenlik doktrini¹¹¹⁰ ile de uyumlu olmuştur. Bu yeni güvenlik anlayışı, Türkiye’yi yakın coğrafi havzada daha fazla müdahaleye hazır, caydırıcı ve uzun dönem sınırları dışında kalabilme hedefi etrafında yeniden konumlandırmıştır.¹¹¹¹

4.2.3 Mavi Vatan Doktrini ve Türk Deniz Kuvvetleri Stratejik Kültürünün Dönüşümü

Denizcilere göre, bölgede tarihî bir dönüşüm süreci yaşanmış ve Türkiye son yıllarda ortaya çıkan yeni risk ve tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Ege’de yaşanan problem ve Doğu Akdeniz’de MEB üzerinden yaşanan gelişmeler, açık denizlere açılmak isteyen

¹¹⁰⁷ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu’nun Amfibi Gemi BAYRAKTAR’ın Denize İndiriliş Töreni Konuşması, 05 Ekim 2015, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=718&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (17 Ağustos 2015).

¹¹⁰⁸ Eric Grove’a göre donanmaların kategorilendirildiği 9 seviye bulunmaktadır. En yüksek seviyenin 1’inci seviye olduğu tipolojide harekât kabiliyetine göre “Orta Ölçekli Küresel Güç Aktarımı Yapabilen Donanma” 3’üncü seviye olarak kabul edilmektedir. Bu seviyedeki donanmalar, anakaradan uzakta küçük/büyük çaplı müşterek harekât, kendi etki alanlarında / çevre denizlerinde topyekûn harekât icra edebilmekte olup, bölgesel güç aktarımı yapabilen donanmalar olarak tanımlanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Grove, s.236-240.

¹¹⁰⁹ Bülent Bostanoğlu, “The Turkish Navy: Proud History, Bright Future”, **Mönch Publishing Group**, Vol: 35, (2014), s.8.

¹¹¹⁰ BBC News Türkçe, Erdoğan Yeni Güvenlik Stratejisini Açıkladı: Sorunları Kapiya Dayanmadan Çözeceğiz, 19 Ekim 2016, <https://www.bbc.com/turkce/37703106> (25 Ocak 2017).

¹¹¹¹ Murat Yeşiltaş, “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Asabiyesi”, **Sabah Perspektif**, 26 Kasım 2016.

Türk Deniz Kuvvetlerini endişelendirmiştir. Türkiye'nin Antalya körfezine hapsedilmesi ve Karadeniz ile Akdeniz arasındaki deniz yolunun koparılması anlamına gelen bu gelişmelerin engellenmesi amacıyla Türk Deniz Kuvvetleri tarafından “Mavi Vatan” doktrini ortaya konmuştur. 2015 yılında yayınlanan ikinci strateji belgesinde “Mavi Vatan” kavramı kullanılmamış olsa da Türkiye Cumhuriyeti'nin denizlerdeki egemenlik haklarının, deniz alaka ve menfaatlerinin korunması, çevre denizlerimizde deniz güvenliğinin sağlanması, Türkiye'nin yakın çevresinde istikrarlı bir güvenlik kuşağı oluşturulması, KKTC'nin savunmasının ve deniz hak ve menfaatlerinin korunmasının desteklenmesi öncelik olarak belirlenmiştir.¹¹¹²

Bahse konu strateji belgesinde “çevre denizlerdeki güvenlik kuşağı” ile kastedilen ve çevre denizlerdeki durumu tanımlamak için kullanılan haritalar mavi vatan doktrini olarak kullanılan haritalar ile tam olarak örtüşmüştür. Bu sebeple Mavi Vatan doktrini, Türk Deniz Kuvvetleri tarafından ortaya konan stratejinin bir parçası niteliğindedir. Deniz kuvvetlerinin, açık denizlere açılmak ve uzak denizlerde Türkiye'nin hak ve menfaatlerini rahatça koruyabilmek için çevre denizlerini güvenlik altına almasının şart olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple kendi stratejisinin bir parçası olarak çevre denizleri için Mavi Vatan doktrini ortaya konmuş, Yunanistan'ın genişleyici politikaları engellenmek istenmiştir.¹¹¹³ Bu kapsamda, çevre denizler için vatan tanımı yapılmış ve Türkiye'nin yüzölçümü yaklaşık 780 bin km² iken, Mavi Vatanın büyüklüğü 462 bin km² olarak belirlenmiştir.¹¹¹⁴ Karadeniz'de MEB ilanı yapılmışken, Akdeniz ve Ege'de MEB ilanı yapılmamış ancak buralar Mavi Vatan sınırları içerisine alınarak savunulması gereken bölge belirlenmiş ve savunmanın anakaranın ilerisinden başlayacağı prensibi ile hareket edilmiştir. Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Uğur Yiğit devir teslim törenindeki konuşmasında gelecek nesillerin Mavi Vatan'a, onun zenginliklerine ve sağlayacağı güce herkesten daha fazla ihtiyaç duyacağını belirtmiştir.¹¹¹⁵ Denizciler tarafından Mavi Vatan doktrini kapsamında belirlenen bölge gelecek nesillerin yaşam alanı olarak tanımlanmıştır.

¹¹¹² Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Deniz Kuvvetleri Stratejisi*, s.27-41.

¹¹¹³ Balkan ve Yeşiltaş, *Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'nin Deniz Kuvvetleri/Donanma Stratejisindeki Dönüşüm: Kıyı Savunmasından Açık Denizlere*, s. 128.

¹¹¹⁴ Polat, s.111.

¹¹¹⁵ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği, “Deniz Kuvvetleri Komutanlığında Nöbet Değişimi”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı 606, (2009), s.7.

İki strateji belgesinin sonucu olarak tüm denizlerde var olma çabasında olan deniz kuvvetleri, Mavi Vatan doktrini hususunda da kararlı olunduğunun bir göstergesi olarak Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı deniz tatbikatı olan Mavi Vatan tatbikatını 27 Şubat - 08 Mart 2019 tarihleri arasında aynı anda üç denizde gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı deniz tatbikatı olan Mavi Vatan tatbikatı, 462.000 Km² alanda ve 3 denizde gerçekleştirilmiştir. Tatbikatta donanmanın nerdeyse tüm unsurları görev almıştır. Bu kapsamda, 6 korvet, 7 denizaltı, 13 fırkateyn, 3 mayın gemisi, 16 hücumbot, 14 sahil güvenlik gemisi, 22 adet çıkarma gemisi ve İHA'lar kullanılmıştır. Ayrıca kara ve hava kuvvetleri unsurları da tatbikatta görev almıştır. Mavi Vatan-2019 33 yurtiçi ve 7 yurtdışı liman ziyareti gerçekleştirilmiştir.¹¹¹⁶ 2014 yılında Kırım'ın ilhakı sonrası Karadeniz'de yaşanan kriz, Ege'de Yunanistan ile yaşanan problemler ve Akdeniz'de GKRY üzerinden tek taraflı yapılan doğal zenginliklerin paylaşımı problemleri sonrası tatbikatın üç denizde gerçekleştirilmesi çevre ülkelere de bir mesaj niteliği taşımıştır.¹¹¹⁷ Tatbikatta en çok dikkat çeken hususlardan biri de Bayraktar ve Anka İHA sistemleri, Milgem Korveti, Atak Helikopteri ve Cirit füzesi gibi yerli üretim silahların kullanılması olmuştur. Ayrıca tatbikat dönüşü Osmanlı döneminden eski bir gelenek olan Barbaros türbesi de selamlanmıştır.¹¹¹⁸ Osmanlı Donanması sefere çıkmadan önce, Beşiktaş önlerine gelerek demirlemiş ve Barbaros Türbesini de ziyaret ederek burada kurban kestikten sonra sefere çıkmıştır. Mavi Vatan 2019 tatbikatı sonrası Karadeniz'de bulunan gemiler geri intikalleri sırasında, İstanbul Boğazından geçerken Barbaros Hayrettin Paşa Türbesini selamlamış, böylece Osmanlı zamanında uygulanan ancak Cumhuriyet döneminde uygulanması terke dilen eski bir gelenek daha hayata geçirilmiştir.¹¹¹⁹ Selamlama sırasında çekilen ve deniz kuvvetleri tarafından "*Barbaros'un torunları büyük Türk denizcisini selamlıyor*" başlığı ile video yayınlanmış ve Osmanlı imparatorluğu döneminde bestelenen Barbaros marşı çalınmıştır.¹¹²⁰ Bir sonraki selamlama ise Preveze

¹¹¹⁶ Donanma Komutanlığı, "Mavi Vatan-2019 Taktik Tatbikatı", **Donanmanın Sesi**, Sayı 377, (2019), s.2.

¹¹¹⁷ Durmuş Genç, Mavi Vatan'daki dev tatbikat göz kamaştırdı, AA, 7 Mart 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/1411433> (18 Temmuz 2022).

¹¹¹⁸ A. Sefa Özkaya, Mavi Vatan'dan Deniz Kurdu'na Akdeniz'de Türk gücü, AA, 30 Nisan 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/mavi-vatandan-deniz-kurduna-akdenizde-turk-gucu/1466048> (20 Nisan 2020).

¹¹¹⁹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul Boğaz Geçiş, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi ve Halkımızı Çimariva ile Selamlama / BN-1592/2019, 09 Mart 2019, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1592&dil=1>, (25 Nisan 2020); Orhan Onur Gemici, Türk donanması tarihi geleneği yaşıyor, AA, 09 Mart 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-donanmasi-tarihi-gelenegi-yasliyor/1413572> (15 Ağustos 2020).

¹¹²⁰ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Mavi Vatan-2019 Taktik Tatbikatı Kapsamında Barbaros Hayreddin Paşa Türbesinin Selamlanması/ BN-1602/2019 (Video Klip), 15 Mart 2019, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1602&dil=1>, (15 Ocak 2020).

deniz zaferinin 481'nci yıl dönümü kapmasında yapılmış, Karadeniz'den dönen gemiler 27 Eylül 2019 tarihinde türbeyi selamlamışlardır.¹¹²¹ 1947 yılında yeniden başlatılan Preveze Deniz Zaferi kutlamalarına Barbaros'un Türbesinin de selamlanması eklenmiştir. Böylece Cumhuriyet Donanmasının stratejik kültürü, Osmanlı Donanması stratejik kültürü üzerinden inşa edilmeye devam etmiştir. Mavi Vatan kavramı resmi bir doktrin ya da belge olarak yayınlanmamış olmakla birlikte, Türkiye'nin stratejik kültüründe bir dönüşüme yol açmış ve denizlerin öneminin anlaşılmasını sağlamıştır.

Bu dönemde kimlik inşası boyutunda, 4 Nisan 1993'de ülke sınırları dışındaki ilk Türk Deniz Şehitliği açılmıştır. 1850 yılında İngiliz gemilerin Osmanlı'yı ziyareti sonrası eğitim amacıyla 2 geminin İngiltere'ye gönderilmesi kararlaştırılmış, eğitimler sırasında 22 Türk denizci vefat etmişlerdir. Vefat eden denizciler anısında İngiltere'nin Portsmouth şehrinde Deniz Şehitliği açılmıştır.¹¹²²

Ayrıca Ertuğrul Fırkateyninin 16 Eylül 1890 tarihinde battığı yer olan Kuşimoto kasabasında Ertuğrul Fırkateyninin 125'nci yıl dönümü faaliyetleri kapsamında Japonya'da icra edilen törenlere TBMM Başkanı Cemil Çiçek ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu katılarak bir müze açmıştır. Müze açılışı için hazırlanan manken, obje, tablo ve gemi maketleri de müzeye götürülmüştür.¹¹²³ TCG Gediz'in 125'inci yıl dönümü faaliyetleri kapsamında ziyarete açılmış, toplam 5954 kişi Japonya'da gemiyi ziyaret etmiştir.¹¹²⁴ Ayrıca Ordu'nun Ünye ilçesinde Ertuğrul Fırkateyni Şehitlik Anıtı açılmıştır.¹¹²⁵

18 Mart Çanakkale Deniz Zaferinin kazanılmasında önemli yeri olan Nusret mayın gemisinin anısını yaşatmak amacıyla, aslına sadık kalınarak TCG Nusret Gölçük Tersanesi Komutanlığında yeniden inşa edilmiş ve 11 Şubat 2011 tarihinde deniz kuvvetlerine katılmıştır. Türkiye'deki limanları dolaşan gemi halkın ziyaretine açılarak, Çanakkale deniz savaşları hakkında canlı anlatımlar, video sunumları ile savaş yılları

¹¹²¹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul Boğaz Geçişi, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi ve Halkımızı Çımarıva ile Selamlama / BN-1817/2019, 28 Eylül 2019, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1817&dil=1>, (15 Ocak 2020).

¹¹²² Merkez Dairesi Başkanlığı, "İngiltere'de Türk Deniz Şehitliği Açıldı", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 557, (1993), s.93.

¹¹²³ S. Aras, "Kuşimoto Türk Müzesi Açılışı", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 623, (2015), s.7.

¹¹²⁴ **Donanmanın Sesi**, "TCG GEDİZ'in faaliyetleri", Sayı 308, (2015), s. 3.

¹¹²⁵ Hürriyet, 124 yıl sonra yapılan dostluk anıtı, 14 Eylül 2014, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/124-yil-sonra-yapilan-dostluk-aniti-27203277>, (15 Eylül 2020).

canlandırılmış, savaşın kazanılmasında donanmanın etkisi anlatılmıştır.¹¹²⁶ 2009 yılında Libya’da bulunan Turgut Reis türbesi restore edilmiş, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından da türbe ziyaret edilmiştir.¹¹²⁷ Deniz Kuvvetleri stratejik kültüründe önemli bir yere sahip Oruç Reis için şehit edilişinin 500’üncü yılı kapsamında 20 Kasım 2018 tarihinde Cezayir’de Oruç Reis anıtı açılmıştır. Anıtın açılışı kapsamında TCG Oruçreis görevlendirilmiş, personel, Cezayir Büyükelçisi ve Cezayir Kültür Bakanı, Vali, Belediye Başkanı, Askeri Ataşe törene iştirak etmiştir.¹¹²⁸ Deniz Kuvvetleri stratejik kültüründe en önemli yere sahip, Preveze Deniz Zaferini kazanan Barbaros Hayrettin Paşa’ya ait Venedikli ressam Pietro Della Vecchia tarafından yapılan ve 400 yıldır koleksiyoncuların özel arşivinde bulunan tablonun Newyork’ta müzayedeye çıkması üzerine deniz kuvvetleri tarafından müzayedeye katılım sağlanmıştır. Deniz kuvvetleri tarihinde ilk kez müzayedeye girerek tabloyu 04 Haziran 2015 tarihinde satın almış ve hava kuvvetlerinin verdiği uçak desteği ile Türkiye’ye getirilerek deniz müzesinde sergilenmeye başlamıştır.¹¹²⁹ Deniz Kuvvetlerinin jeopolitik genişlemesine paralel olarak, kültürel inşa süreci de geniş bir jeopolitik perspektife yayılarak devam etmiştir. Deniz Kuvvetleri tarafından kültür inşasında kullanılan hususlar Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki yaşanan tarihsel olaylara atıf şeklinde olmuş ve geleneğin temeli olan süreklilik vurgulanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası, deniz kuvvetleri tarafından giderek genişleyen bir jeopolitik tahayyüle dayanan 2 strateji belgesi ve 1 doktrin ortaya konmuştur. Ortaya konan strateji belgeleri ve doktrin ile öncelikli etki alanları olan Karadeniz, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin deniz alaka ve menfaatlerini korumak ve çevre denizlerdeki gelişmelerin kesintisiz olarak takip edilmesi olarak belirlenmiştir.¹¹³⁰ Temel prensipler olarak da her an harbe hazır, vuruş ve duruş gücü yüksek seviyede olan caydırıcı, Türkiye’nin denizlerdeki hak ve menfaatlerini koruyabilecek etkinlikte olan, dış

¹¹²⁶ Donanma Komutanlığı, “TCG NUSRET Halkın ve Öğrencilerin Ziyaretine Açıldı”, **Donanmanın Sesi**, Sayı 335, (2016), s.10.

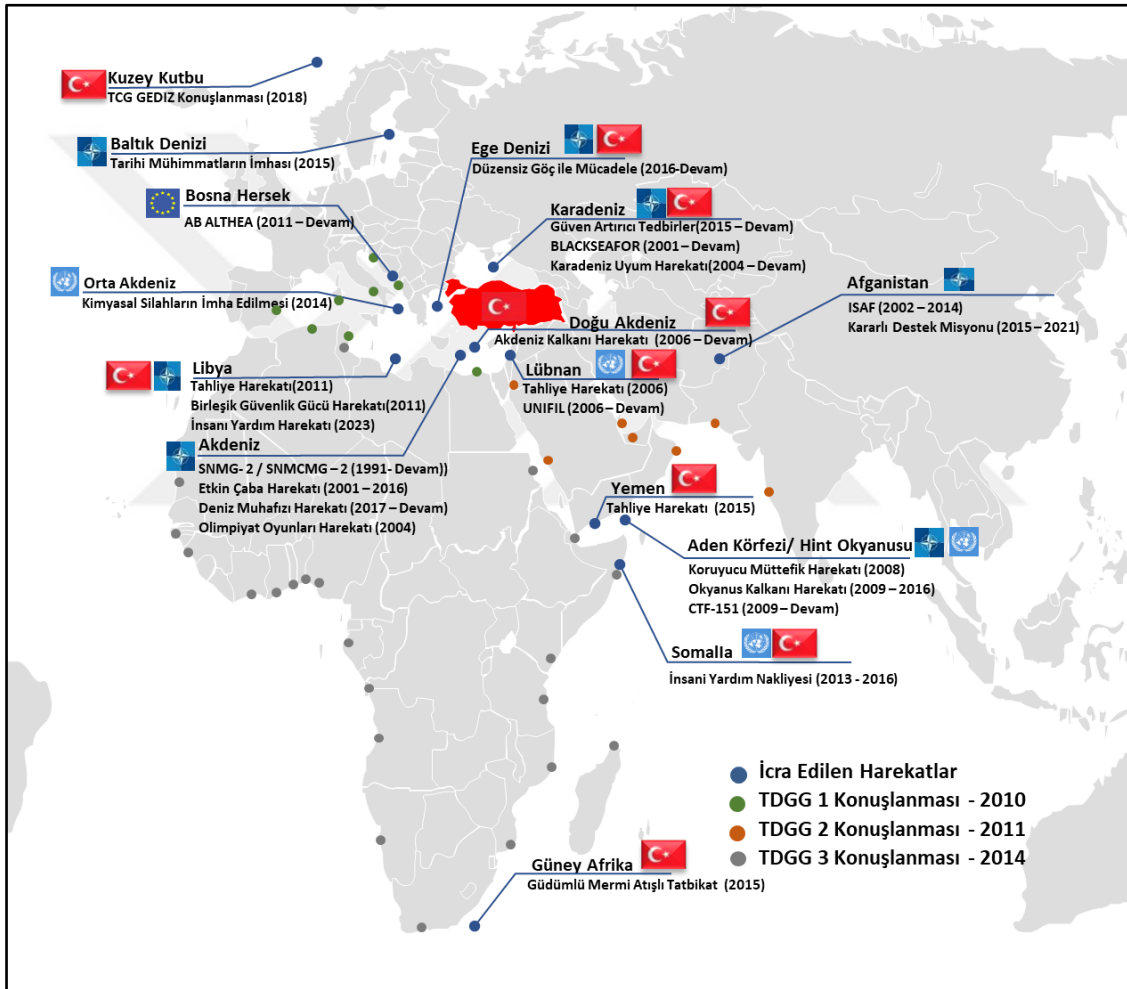
¹¹²⁷ Hürriyet, Başbakan Erdoğan, Turgut Reis Türbesi’ni ziyaret etti, 29 Kasım 2010, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-turgut-reis-turbesi-ni-ziyaret-etti-16407228>, (15 Eylül 2022).

¹¹²⁸ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Oruç Reis Anıt Açılışı / BN-1510/2018, 2018, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1510&dil=1> (20 Aralık 2018).

¹¹²⁹ Aras, s.4-5.

¹¹³⁰ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu’nun Konuşması : Simon Town/ Güney Afrika. Tarihinde, 15 Haziran 2014, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=377&dil=1&tdgg=0&blacksefor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (01 Ağustos 2014).

politikayı destekleyici bir donanmaya sahip olunması belirlenmiştir.¹¹³¹ Siyasi otoritenin de desteğine alan deniz kuvvetleri Cumhuriyet tarihinde hiçbir dönemde olmadığı kadar hızlı gelişim göstermiş ve denizcilerin Cumhuriyet kurulduğundan beri arzu ettikleri donanmaya sahip olabilmışlerdir. Bu gelişim de uluslararası siyasal sistemdeki değişimlerin ve oluşturduğu sınamaların siyaset, devlet ve deniz kuvvetleri tarafından aynı zaviyeden okunması belirleyici olmuştur. Şekil 15'te Türk Deniz Kuvvetlerinin dünyanın çeşitli bölgelerinde katıldığı hareketlar görülebilmektedir.

Şekil 15: 2001-2023 Türk Deniz Kuvvetlerinin Katıldığı Harekatlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

¹¹³¹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU'nun 2015 Mali Yılı Yüzer ve Uçar Birlikler Onarım ve İnşa Direktifi Toplantısı Kapanış Konuşması, 2015 <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=418&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (15 Haziran 2016).

Jeopolitik tahayyülü bu kadar genişleyen, sınırlarını test eden ve TCG Bayraktar, TCG Sancaktar ile TCG Anadolu'nun da envantere katılması ile bölgesel güç aktarımı yapabilen bir seviyeye ulaşan ve oluşturduğu görev grubu ile dünya denizlerinde varlık gösteren Türkiye, NATO Mukabele Kuvveti Deniz Unsur Komutanlığı görevini yapabilecek seviyede olduğunu belirterek NATO'ya başvuruda bulunmuştur. Bu kapsamda, deniz kuvvetleri tarafından oluşturulan görev birliği 11-23 Eylül 2022 tarihleri arasında Ege'de icra edilen ve 15 ülkeden 8 bin personelin katılığı Dynamic Mariner/Mavi Balina-2022 NATO tatbikatı ile sertifikaya edilmiştir.¹¹³² Tatbikat sonucunda Türkiye'nin NATO Mukabele Kuvveti Deniz Unsur Komutanlığı görevini yapabilecek seviyede olduğuna karar verilmiştir. Bu kapsamda, Türk Deniz Kuvvetleri kriz anında ani reaksiyon göstermek üzere NATO Mukabele Kuvveti Deniz Unsur Komutanlığı görevini 2023 yılı için İngiltere'den devralmıştır. TURMARFOR (Yüksek hazırlık seviyeli Türk Deniz Görev Kuvveti) NATO'nun İngiltere, İtalya, İspanya, Fransa'dan sonra bu görevi yürütülebilecek kabiliyette olan beşinci karargâhı olmuştur.¹¹³³ Yıllarca NATO'nun diğer kanadının korunmasından sorumlu olan Almanya'nın, kendi Deniz Görev Kuvvetini ise 2030 sonrası sertifikaya edilmesi beklenmektedir. Yıllarca dayatılan Alman ekolünden sıyrılan deniz kuvvetleri, deniz gücü konusunda Almanya'yı geçerek denizci devletlerin arasında yeniden yerini almıştır. Bu dönemde Deniz Kuvvetlerinin son güç gösterisi, Cumhuriyetin 100'üncü yıl kutlamaları kapsamında 100 parça gemi ile boğazdan yaptığı geçiş olmuştur. Bahse konu tören Türk Deniz Harp Tarihinde gerçekleştirilen en büyük geçit töreni olmuştur.¹¹³⁴

Sonuç olarak bu dönemde, siyasi güç ile birlikte deniz kuvvetleri koordineli olarak, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, karasuları ve açık denizlerde uluslararası alanda etkinliğini artırmıştır.¹¹³⁵ Yunanistan'ın Ege'de sonra Akdeniz'de yaptığı egemenliği genişletme çabaları stratejik kültürdeki travmaları tetiklemeye devam etmiş ve Türkiye Ege'de savaşmayı göze aldığını deklare etmiştir. Devlet modern bir donanma inşa sürecini başlatmıştır. Ancak aktördeki asıl değişim AK Parti döneminde gerçekleşmiştir.

¹¹³² AA, NATO tatbikatı Dynamic Mariner/Mavi Balina-2022 sürüyor, 15 Eylül 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/nato-tatbikati-dynamic-mariner-mavi-balina-2022-suruyor>, (15 Eylül 2023).

¹¹³³ Durmuş Genç ve Sabri Kesen, NATO'nun Deniz Kuvvetleri komutası bir yıl süreyle Türkiye'ye geçti, AA, 20 Ocak 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/natonun-deniz-kuvvetleri-komutasi-bir-yil-sureyle-turkiye-ye-gecti/2792016>, (15 Eylül 2023).

¹¹³⁴ TRT HABER, Donanmanın en büyük geçit töreni: 100 gemiyle Cumhuriyet selamlaması, 26 Ekim 2023, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/donanmanin-en-buyuk-gecit-toreni-100-gemiyle-cumhuriyet-selamlamasi-807079.html>, (30 Ekim 2023).

¹¹³⁵ Aksoy, s. 28.

Dış politikadaki değişim ve savunma sanayinin millileşmesine yönelik izlenen politika aktörün duruş ve vuruş gücünü artırarak, sadece çevre denizlerde değil Türkiye'nin ilgi ve alaka sahasına giren her denizde görev almaya başlamıştır. Bu dönem, Cumhuriyetin ilk yıllarında hava silahının ön plana çıkmasıyla başlayan “İstikbal göklerde” söyleminin yanına gelecek denizlerdedir söyleminin eklendiği bir dönem olmuştur.¹¹³⁶ Böylece anavatanın savunması Mavi Vatan'dan başlar düşüncesi ile deniz kuvvetleri giderek daha önce yer bulmakta zorlandığı askeri doktrindeki konumunu artırmış ve vatan savunmasında esas kuvvet olarak görülen kara kuvvetlerinin yanında bir başka esas kuvvet olarak yerini alabilmiştir. Deniz kuvvetlerinin yapısındaki bu dönüşüm onun sadece askeri stratejideki yerinde değişiklik yapmakla kalmamış aynı zamanda NATO'nun deniz stratejisindeki yerinde de ön plana çıkmasını sağlamış, NATO Mukabele Kuvveti Deniz Unsur Komutanlığı sorumluluğunu alabilecek bir kuvvet olmuştur. Bu dönemin askeri kültür açısından önemi ise daha önceki dönemlerde yaşanan kuvvetler arası kurumsal ve kültürel tartışmaların yerini daha müşterek bir dile bırakması olmuştur. Deniz kuvvetlerinin yayınladığı 2 strateji ve 1 doktrin diğer kuvvetler tarafından da kabul görmüştür. Askeri kültür açısından vatan kavramının önemli bir yere sahip olması, denizcilerin ortaya koyduğu denizler de vatandır söyleminin önce tüm silahlı kuvvetler çapında sonrasında ise ulus çapında kabul görmesini sağlamıştır. Böylece Mavi Vatan kavramı Türkiye'nin stratejik kültüründe yerini almıştır.

¹¹³⁶ Esra Yalçınalp ve Emre Temel, Mavi Vatan Nasıl Doğdu?, BBC News, 10 Eylül 2020, 17'inci Dakika 30'uncu saniye, https://www.youtube.com/watch?time_continue=52&v=MizmZQZ1qiU&feature=emb_title (25 Aralık 2020).

Tablo 9
1991-2023 Dönemi Deniz Kuvvetlerinin Askeri Stratejideki Yeri

	Tehdit	Jeopolitik Kaygı	Stratejik Söylem	Deniz Kuvvetleri Stratejisi	Sorumluluk Sahası	Görev
1991-2001	Yunanistan	Çevre Denizler	Casus Belli	Açık Denizlere Doğru	Karadeniz, Akdeniz, Atlas Okyanusunun Cebelitarık yaklaşma suları, Kızıldeniz,	Deniz Kontrolü Denizde Harp Caydırıcılık
2001-2023	Çok Tehditli Ortam	Çevre Denizler Deniz Ulaştırma Yolları Uluslararası Kriz Bölgeleri	<i>“Sahada varlık göstermeyen, masada kendine yer bulamaz.”</i>	<i>“Anavatanında güvende olmak için denizde güçlü olmak, dünyada söz sahibi olmak için tüm denizlerde var olmak.”</i>	Karadeniz, Akdeniz, Deniz Ticaret Rotalarının Geçtiği Tüm Denizler (Cebelitarık yaklaşma suları, Kızıl Deniz, Aden Körfezi, Basra Körfezi, Somali açıkları) Uluslararası Krizlerde Görev Alınan Sahalar (CTF-151)	Mavi Vatan Savunması Deniz Kontrolü Denizde Harp Denizden Karaya Darbe Harekâtı İnsani Harekatlar Barışı Destekleme Harekatları İleride Caydırıcılık

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

Bu tezde, literatürdeki Türk Deniz Kuvvetleri tarihi, Türk Deniz Harp Tarihi ve deniz kuvvetleri stratejilerine yönelik yazımlarda çeşitli sorunlar olduğu ortaya konmuştur. Öncelikle, kullanılan kaynaklarda ulusal tarih araştırmalarının ön plana çıktığı ve birbirini tekrar ettiği, deniz kuvvetlerinin İngiliz sistemini benimsemiş olmasına rağmen özellikle erken dönem Cumhuriyet döneminde İngiliz arşivlerinin göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Bu durum da deniz kuvvetlerinin yeni kurulan silahlı kuvvetler yapısı içerisindeki konumunu anlaşılmasını engellemiştir. Öte yandan, deniz kuvvetlerinde komuta kademesinde aktif rol almış personelin anı kitapları ile Deniz Kuvvetleri Dergilerinin de araştırmalara dahil edilmediği görülmüştür. Bu durum da denizcilerin yapıya ve askeri stratejideki yerlerine yönelik eleştirilerinin gözden kaçırılmasına sebep olmuştur. Son olarak deniz kuvvetlerine yönelik araştırmalarda deniz kuvvetlerinin stratejisinin ne olduğu, görev sahasının neresi olduğu ve hangi unsurlar ile görevleri yerine getirdiği belirtilmemiştir. Tüm bu sorunlar açısından kapsamlı bir yaklaşım ile ele alındığın Cumhuriyetin kurulduğu ilk andan itibaren deniz kuvvetlerine gereken önemin verildiği söyleminin gerçeği yansıtmadığı ortaya konmuştur.

Teorik olarak bakıldığında birinci kuşak yazarlar rasyonel yaklaşımlarla ve oyun teorisi ile stratejiyi anlamaya çalışmanın hatalı olduğunu belirtmiş, kültürel ve stratejik görecelik yaklaşımın öneminin daha fazla kabul edilmesini sağlamışlardır. İkinci kuşak yazarlar Gramsci'nin hegemonya kavramından etkilenilmiş ve bu stratejik kültüre uygulanmıştır. Üçüncü kuşak yazarlar ise yapının içindeki daha alt seviye kültürlerin anlaşılmadan ortaya konan stratejinin anlaşılamayacağını belirtmişlerdir. Türkiye'deki stratejik kültür incelendiğinde özellikle üçüncü kuşak çalışmaları teyit eden ve alt kültürler ile kurumlar arası kültürel çatışmaların da strateji yazımında belirleyici rol oynadığını gösteren sonuçlara ulaşılmıştır.

Üçüncü olarak ise uluslararası sistemin dinamik olması nedeniyle jeopolitik ve güvenlik ortamının değiştiği, aktörün de değişen jeopolitik ve güvenlik ortamına göre kendini değiştirdiği görülmüştür. Ayrıca aktörün, çevre ile etkileşime girerek tehdit algısına göre kendisini dönüştürdüğü ve sonrasında da çevresi ile yapıyı değiştirdiği ortaya konmuştur. Bu sonuç bağlamında ele alındığında deniz kuvvetlerine ait stratejinin ve kurumsal bir

hikâyenin, sistemik bir değişkenler manzumesi içerisinde sürekli dönüştüğü ortaya konmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Alman sistemi ile eğitilen ve düzeni Alman sistemine göre kurulan harbiye ile İngiliz eğitim sistemi ile eğitilen ve düzeni İngiliz sistemine göre kurulan bahriye arasında derin bir kültür farkı oluşmuştur. Bu kültür farkının yanında Kurtuluş savaşının ağırlıklı olarak kara kuvvetleri personeli tarafından kazanılması ve deniz kuvvetlerinin Kurtuluş Savaşına katılımının çok sınırlı olması iki kuvvet arasında güven bunalımına da yol açmıştır. Cumhuriyetin kurulması ile iki kuvvet de Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete miras olarak kalmıştır. Cumhuriyet kurulduğunda silahlı kuvvetler yapısı yeniden düzenlenmiş, Osmanlı döneminde birbirine karşı hiyerarşik bir üstünlüğü bulunmayan kara kuvvetleri ve deniz kuvvetleri, Cumhuriyet döneminde Genelkurmay çatısı altında hiyerarşik bir düzende konumlandırılmıştır. Kurtuluş savaşının ağırlıklı olarak kara kuvvetleri personeli tarafından kazanılması, yeni silahlı kuvvetler yapısının da kara kuvvetleri personeli tarafından kurulmasına sebebiyet vermiş kara kuvvetleri hiyerarşik olarak kendini deniz kuvvetlerinden daha üst seviyede olacak şekilde konumlandırmıştır. Silahlı kuvvetler yapısının da kara kuvvetleri personeli tarafından kurulması sayesinde Genelkurmay Başkanı, Genelkurmay İkinci Başkanı, Harekât Başkanı, İstihbarat Başkanı, Personel Başkanı gibi askeri konularda karar alımına etkisi olan kadrolar kara kuvvetleri personelinde seçilmiş, bu durum da askeri stratejinin kara kuvvetleri kökenli personel tarafından oluşturulmasını sağlamıştır.

Yukarıda belirtilen hususlar ışığında tüm bölümler incelendiğinde, bu yapı içerisinde Cumhuriyet deniz kuvvetlerinin 100 yıllık tarihi boyunca 1923-1947 Politika Dönemi, 1947-1991 Denizlere Yeniden Açılma Dönemi ve 1991-2023 Jeopolitik Genişleme Dönemi olmak üzere üç dönem geçirmiştir.

İlk dönem olan 1923-1947 yılları arası deniz kuvvetlerinin yeni kurulan silahlı kuvvetler yapısı ve askeri stratejideki yerini belirleyen 3 temel unsur olduğu tespit edilmiştir. Birinci unsur, jeopolitik ortamın değişmesi olmuştur. Türkiye işgal yıllarından çıkmış ve kaybettiği toprakların bir kısmını geri kazanabilmiştir. Cumhuriyetin kurucu kadrolarının stratejik kültüründe Osmanlı döneminden beri devam eden toprak kayıpları bir travma oluşturmuş, erken Cumhuriyetle birlikte toprak bütünlüğüne odaklı bir strateji Cumhuriyetin stratejik kültürünün temelini oluşturmuştur. Revizyonist gözükmeyen istemeyen Türkiye, sınırlarının gerisinde toprak bütünlüğünün kara kuvvetleri ile

sağlanabileceğini düşünmüş ve askeri stratejisini kara kuvvetlerinin esas unsur olduğu bir savunma düzenine göre oluşturmuştur. Ayrıca, yıllardır süren savaşların devletin ekonomisi üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi gidermek için barış yoluyla ekonominin gelişmesi düşüncesi sonrası “*Yurtta barış cihanda barış*” bir söylem olarak belirlenmiştir. Birinci Dünya Savaşındaki yıkımın temel sebebi görülen donanmalara yönelik kısıtlamalar ve cihanda barış prensibi kapsamında Türkiye, çevre denizlerindeki problem sahalarını Karadeniz’de Rusya, Ege’de Yunanistan, Doğu Akdeniz’de İtalya ve Marmara’da İngiltere ile ikili ilişkileri geliştirerek veya karşılıklı anlaşmalar ile çözmeye çalışmıştır. Çevre denizlerdeki problemlerin anlaşmalar ile çözülmüş olması deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yerini geri plana düşüren ilk unsur olmuştur.

İkinci unsur olarak ise Türkiye’nin güvenlik ortamı değişmiştir. Yeni kurulan Cumhuriyet, birçok isyanla karşı karşıya kalmıştır. Hava silahının yeni bir silah olarak karar alıcıların dikkatini çekmesi, karar alıcıların mekân algısının sadece kara ile sınırlı olması ve hava silahının havada hareket yeteneği sayesinde kara içlerine kadar ilerleyebilmesi, hava kuvvetlerini deniz kuvvetlerinden daha fazla ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Devlet tarafından vatan savunmasında kara kuvvetlerinin ana unsur hava kuvvetlerinin de yardımcı unsur olduğuna inanılması askeri stratejide deniz kuvvetlerinin geri plana düşmesine neden olan ikinci unsur olmuştur. Deniz kuvvetlerine ihtiyaç olmadığı düşüncesi ona gerekli yatırımın yapılmasını engellemiş, deniz kuvvetlerine ayrılan bütçe çok sınırlı tutulmuş, yatırımlar “*Bir karış fazla şimendifer*” ve “*İstikbal göklerde*” söyleminin şekillendirdiği stratejik düşünce yapısı ile kara kuvvetlerinin manevra gücünü artıran demiryoluna ve uçak temin edilmesine harcanmıştır.

Deniz kuvvetlerinin yerini belirleyen üçüncü unsur ise kara ve deniz kuvvetleri arasındaki kurumsal kültür farklılığından kaynaklanan çatışma olmuştur. Yeni kurulan silahlı kuvvetler yapısında egemen grup olan kara kuvvetleri personeli tarafından denizcilere karşı, Kurtuluş Savaşına katılmadıkları gerekçesiyle, ethnomerkezci bir yaklaşım izlenmiştir. Farklı kültürdeki grubunun yapı içerisinde egemenliğini sağlanması ile diğer grup üzerinde baskı kurulmuştur. İngiliz sistemi ile yetişen denizcilere, zorla Alman sistemi dayatılmış, farklı olan rütbe ve isim işaretleri karacılarınkı ile aynı yapılmış, üst kademe denizci personelin neredeyse tamamı emekliye sevk edilmiştir. Halen bu emekliye sevk işlemi deniz kuvvetleri tarafından bastırılan resmi yayınlarda tasfiye olarak

adlandırılmaktadır. Ayrıca deniz kuvvetleri için gelir kaynağı olabilecek Osmanlı zamanında kurulmuş Donanma Cemiyeti de kapatılarak tüm varlıkları Tayyare Cemiyetine aktarılmıştır. İdari, Böylece egemen grup tarafından idari, personel ve ekonomik açılardan denizcilerin kültürel kodlarına yönelik yapısal değişiklikler yapılmıştır. Deniz kuvvetlerinin üst rütbedeki personelinin tasfiye edilmesi sonucu Kurtuluş Savaşının kahraman Mareşal ve Generalleri karşısında, donanma komutanı olarak yarbay rütbesinde bir subay kalmıştır. Böylece denizcilerin kendi seslerini mevcut silahlı kuvvetler yapısından duyurma imkânı kalmamıştır. Deniz kuvvetleri üzerindeki personel, idari ve harekât açısından yapılan değişiklikler ile yeni yapı içerisindeki hareket alanı yok edilmiştir Bu durum İngiliz raporlarında da vurgulanmış, İngiliz büyükelçiliğinin yıllık Türkiye raporunda deniz kuvvetlerinin “ailenin külkedisi” yani üvey evladı ve masrafa yol açana bir unsur olarak değerlendirildiği belirtilmiştir. Bu sebeple denizciler, bağımsız bir bahriye bakanlığı kurulması için girişimde bulunmuş ancak deniz kuvvetlerine duyulan güvensizlik nedeniyle bu girişim rejime bir başkaldırı olarak algılanmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ekonomik ve personel gücü elinden alınan ve savaş sonrası materyal gücü de yok denecek seviyeye düşen deniz kuvvetleri, bağımsız bir bakanlık olarak da kurulamayınca kara kuvvetleri kökenli personel tarafından oluşturulan askeri stratejide istedikleri yeri elde edememiştir. Askeri yapı içerisinde hareket alanı kalmayan denizciler, görüşlerini ve nasıl bir deniz stratejisi olması gerektiğine yönelik düşüncelerini 130 yıldan fazla süredir çıkarılan Deniz Kuvvetleri Dergilerinde dile getirmişlerdir. Bu kapsamda, izlenen politikanın hatalı olduğu ve büyük bir donanma inşasının gerekli olduğu her zaman vurgulanmıştır. Ayrıca, “*Donanma mı tayyare mi?*” “Donanma mı şimendifer mi?” tartışmasına açıklama getirilerek, donanmanın önemi tarihsel örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Denizcilerin, deniz kuvvetleri dergilerinde yayınladıkları yazılar ve askeri stratejiye yönelik eleştirileri Türkiye’nin askeri stratejisine yönelik çalışmalarda Deniz Kuvvetleri Dergileri taranmadığı için gözden kaçırılmıştır. Sonuç olarak 1923-1947 yılları arasında deniz kuvvetleri, Cumhuriyet’in ilk yıllarında deniz stratejisine önem verilmemesi sebebiyle Marmara Denizine kadar geri çekilmiş, boğazların gerisinde ve müstahkem mevki komutanlıklarının emrinde boğazların pasif savunması görevi yürüterek Marmara Denizi Donanmasına dönüşmüştür. Deniz kuvvetlerinin Marmara Denizi Donanması seviyesinde olduğu Fahri Korutürk tarafından da ileriki yıllarda dile getirilmiştir. Bu

durum çevre denizlerde bir güç boşluğu yaratmış ve Yunanistan'ın egemenlik genişlemesini denizler üzerinden yapmasına fırsat vermiştir. Yunanistan, özellikle Osmanlının son döneminde gemileri ile Ege'deki birçok adayı ele geçirmiş ve egemenliğini genişletmiştir. Bu sebeple Yunan stratejik kültüründe Ege'de üstün bir donanmaya sahip olmak doktrini önemli yer tutmuş, her fırsatta Ege'de egemenliğini genişletici hamleler yapmasına sebep olmuştur. Yunanistan ilk olarak sahip olduğu adaların karasuları uzunluğunu 3 milden 6 mile çıkartarak egemenliğini genişletmiştir. Lozan anlaşmasına aykırı olan bu durum, yeterli denizci personel bulunmaması sebebiyle anlaşılamamış ve Yunanistan ile yaşanan dostluk havası yüzünden durumun vahameti gözden kaçırılmıştır. Diğer bir egemenlik genişlemesi İkinci Dünya Savaşı sonrası Oniki Ada'nın Yunanistan'a devredilmesi olmuştur. Oniki Ada içerisinde yer almamasına karşın Meis adasının dahi Yunanistan'a devredilmesi ve buna itiraz edilmemesi Türkiye'nin sınırlarının güvenliğini hep tehdit altında bırakmıştır. Yıllarca Oniki Ada üzerinden yaşanan İtalyan tehdidinden yeterli ders çıkarılmamış, şimdi Ege'nin geneline yayılmış bir Yunanistan ortaya çıkmıştır. Göz ardı edilen deniz stratejisi ve kara doktrini temelli yaklaşım Türkiye'nin her zaman tehdit altında kalacağı bir duruma evrilmiştir. Boğazların ve boğaz önü adalarının silahlandırılması hakkının elde edilmesinin Türkiye'nin karşılaştığı bu güvenlik problemini çözmeye yeterli olmadığı zamanla ortaya çıkmıştır. Günümüzde yaşanan ve Ege ile Doğu Akdeniz'in geneline yayılan problemlerin temelini Yunanistan'ın bu dönemde kaydettiği egemenlik genişlemesi olmuştur.

İkinci dönem olan 1947-1991 Soğuk Savaş dönemi deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yerinin değişmeye başladığı, çevrede ortaya çıkan tehdide göre üzerine düşen görevlere göre yapısının değiştiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yerini belirleyen 3 unsur olmuştur. Birinci unsur, Sovyetler Birliğinin bir tehdit olarak algılanması olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni jeopolitik ortamda dünya çift kutuplu bir yapıya evrilmiştir. Türkiye'nin güvenlik ortamını şekillendiren ise Sovyetler Birliğinin Türkiye'den üs ve toprak talebi olmuştur. Toprak bütünlüğüne dayalı bir stratejik kültürü bulunan Türkiye için Sovyetler Birliğinin üs talebi onun NATO'ya katılarak toprak bütünlüğünü muhafaza etme düşüncesine itmiştir. Soğuk Savaş döneminde NATO'ya katılım ile de deniz kuvvetlerine yüklenen görev tanımında değişiklik olmuş, deniz kuvvetlerinin stratejisinde de bir dönüşüm

yaşanmıştır. Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya katılması ile deniz kuvvetlerine düşen rol Karadeniz'deki Sovyet tehdidine karşı boğazların savunması olmuş, ancak pasif savunma yerine ileride varlık gösterme prensibi ile deniz kuvvetleri Karadeniz'e yeniden açılmıştır. NATO, Türkiye'nin bir şekilde etkisiz hale getirilmesinin Rusya'nın Karadeniz'de hakimiyetini kurmasına ve Akdeniz'e ulaşmasını sağlayacağını düşünmüş, bu sebeple Türk Donanmasının ve özellikle denizaltılarının ittifakın Karadeniz harekâtına katkı sağlayabileceğini değerlendirmiştir. Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi kısıtlamaları gereğince Karadeniz'e denizaltı çıkarabilen tek ülke olması sebebiyle Türkiye'ye, olası Karadeniz harekâtına yardımcı olacak şekilde ve ağırlıklı olarak denizaltı ile savunma gemileri yardımı yapılmıştır. Ancak stratejik kültürde olası bir işgale karşı savunmanın hala kara kuvvetleri ile yapılacağı düşüncesi hâkim olmaya devam etmiştir. Denizciler tarafından üç boyutlu harekât yapabilen taarruzi bir donanma arzulanmış olmasına karşın, stratejik kültürdeki düşünce yapısı deniz kuvvetlerinin stratejik oryantasyonunu Karadeniz ve boğazlar ile sınırlı tutmuş, Ege ve Akdeniz'deki güç boşluğu devam etmiştir. NATO üyeliği kapsamında Yunanistan'a sorumluluk sahası olarak Ege ve Doğu Akdeniz verilmiş, Yunanistan donanmasının yapısı güç aktarımı yapabilecek bir seviyeye evrilmiştir. Yunanistan stratejik kültüründe yer alan doğru vakit geldiğinde denizlerde genişleyici hamle yapılması bu dönemde bir kez daha ortaya çıkmıştır. Doğu Akdeniz'deki güç boşluğundan faydalanarak Kıbrıs ile birleşme girişiminde bulunmuştur.

Bu dönemde deniz kuvvetlerinin askeri stratejideki yerini değiştiren ikinci unsur da Yunanistan'ın bu hamlesi olmuştur. Jeopolitik ortam değişmemesine karşın Türkiye'nin güvenlik algısı değişmiş ve aynı ittifak içinde bulunan Yunanistan bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Küba krizi sonrası Türkiye'de konuşlu Jüpiter füzelerinin çekilmesi Türkiye'de çok sorgulamaya yol açmamıştır. Ancak 1964 Kıbrıs üzerinde askeri uçakların uçurulması sonrası gönderilen Johnson mektubu ile Türkiye kendi güvenliğinin yeri geldiğinde göz ardı edilebileceğini görmüş ve Batı ile olan ilişkilerini sorgulamaya başlamıştır. Ancak asıl şok Ege'de deniz üstünlüğünün Yunanistan lehine bozulduğu haberi ile yaşanmıştır. Stratejik kültürdeki travmaları tetikleyen bu haber ile daha önce gündeme gelmeyen deniz kuvvetleri ulus seviyesinde bir anda ön plana çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kapatılan Donanma Cemiyeti tekrar kurulmuş, 1965 yılında “*Başkasının vermediğini millet yapar.*” sloganıyla başlatılan kampanya ile

güçlü bir donanma inşasına başlanmıştır. Yunanistan'ın daha önceki egemenlik genişlemelerine paralel olarak Enosis politikasını devreye sokması ve Kıbrıs ile birleşme girişimi Türkiye'yi yaptığı hatadan geri döndürerek 10 sene içerisinde donanmasını savunmacı bir yapıdan güç aktarımı yapabilen taarruzi bir donanmaya dönüştürmesini sağlamıştır. 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı ile Türkiye Akdeniz'e yeniden ve kalıcı olarak geri dönmüştür.

Deniz kuvvetlerinin ikinci dönemdeki silahlı kuvvetler yapısındaki ve askeri stratejideki yerini değiştiren üçüncü unsur ise deniz kuvvetlerinin müstakil bir birlik olarak 1949 yılında kurulması olmuştur. Müstakil bir kuvvet olarak kurulan deniz kuvvetleri, kendi iç yapısında değişiklikler yapma ve kurumsal kültürünü inşa etme serbestliği kazanabilmiştir. Deniz kuvvetleri, kendi iç yapısında yaptığı ilk değişikliklerden biri dayatılan Alman sisteminden vazgeçilerek, İngiliz sistemine yeniden dönülmesi olmuştur. Rütbe isimleri kara kuvvetleri rütbe isimleri ile aynı kalmış ancak şekilleri İngiliz rütbe şekillerine benzer hale getirilmiştir. Ayrıca Türk Denizcilik Tarihinin, Osmanlıdan daha geriye Selçuklulara kadar gittiği, deniz stratejisinin ise Osmanlı ile geliştiği fikri ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda kendini bir geçmişe dayandırmak amacıyla araştırmalar yapılmış ve deniz kuvvetlerinin kuruluş tarihinin Çaka Bey'in ilk deniz filosu oluşturduğu 1081 yılı olmasına karar verilmiştir. Tarihsel olarak Osmanlı döneminde yaşanmış başarılar, kazanılmış deniz zaferleri ve başarılı amiraller kimlik inşasında kullanılmaya başlanan diğer önemli noktalar olmuştur. Özellikle Barbaros Hayrettin Paşa'nın Preveze deniz zaferi en çok öne çıkarılan husus olmuştur. Bu kapsamda, 1948 yılından itibaren Preveze deniz zaferi Cumhuriyet tarihinde ilk defa kutlanmaya ve eski günlerdeki başarılarla yönelik yazılar yazılmaya başlanmıştır. 1964 yılı itibariyle devletin tüm kurumlarında, halk arasında ve basın yayın organlarında yapılan söylemler ve haberler ile güçlü bir donanma inşası ihtiyacı ulusa yayılmış, deniz kuvvetleri ulus stratejik kültüründe yeniden Osmanlı dönemindeki gibi yerini alabilmiştir. Tarihsel mirasa atıfta bulunan deniz kuvvetleri, Karadeniz ve Akdeniz'in zamanında Türk gölü olduğunu ve Türkiye'nin bir Akdeniz devleti olduğunu vurgulamaya başlamıştır. Bir harp esnasında silahlı kuvvetlerin ihtiyaç duyacağı malzemenin deniz yolundan ulaştırılması için deniz yollarının açık tutulması gerektiği fikrini ileri süren deniz kuvvetleri, en azından Karadeniz'de Kırım'dan ve Akdeniz'de Girit'ten başlayan bir sahada görev alması gerektiğini dile getirmeye başlamıştır. Aksaz Deniz Üssünün de faaliyete

başlaması ile aynı anda iki farklı harekât sahasında görev yapılmaya başlanmıştır. Böylece 1980'lerin sonunda “Açık Denizlere Doğru” açılma fikri belirmeye başlamış ve ileride kuvvet bulundurma fikri ilk defa canlanmıştır. Ayrıca stratejik kültürde yer alan ve parası verildiği halde el konulan gemiler ile ihtiyaç duyulduğunda temin edilemeyen gemiler problemine yönelik olarak milli bir gemi inşa sanayi fikri de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Deniz kuvvetlerinin kurumsal kültürü diğer kuvvetlerden çok daha önce millileşme hamlesinin başlatılmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliğinin de çökmesiyle birlikte bu fikirleri uygulamaya koyabilecek jeopolitik bir ortam oluşmuştur. Böylece fiktisel dönüşümünün tamamlanması ve gerekli jeopolitik ortamın oluşması ile birlikte deniz kuvvetleri diğer kuvvetlerden bağımsız olarak yeni dönemde kendi stratejisini geliştirebilmiştir.

1991-2023 Jeopolitik Genişleme Dönemi olan üçüncü dönem Soğuk Savaşın sona ermesi ile başlamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin deniz kuvvetleri stratejisinde diğer dönemlerle karşılaştırıldığında jeopolitik bir genişleme etkisi ortaya çıkarmıştır. 1991-2023 yılları arasında bu stratejik etkiyi ortaya çıkaran 4 önemli unsur olmuştur. Birincisi, stratejik ortamının hem küresel hem de bölgesel ölçekte dönüşmesidir. Soğuk Savaşın sonlarına doğru oluşan açık denizlere doğru fikrini uygulayabilecek jeopolitik ortam bu dönemde oluşmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet tehdidinin jeopolitik etkisinin ortadan kalkması Türkiye'nin deniz kuvvetlerine yönelik stratejik tutumu değiştirirken deniz kuvvetlerinin merkezde olduğu jeopolitik bir genişleme dönemine adım atılmıştır.

İkinci unsur olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik ortamı yeniden şekillenmiştir. Sovyetler Birliğinin yıkılmasıyla NATO'nun kuruluş felsefesinde yatan Doğu Bloğu tehdidi ortadan kalkmıştı. Böylece ittifakın oluşumunun temelini teşkil eden Sovyet tehdidinin ortadan kalkması NATO'nun varlığının sorgulanmasına yol açmıştır. Ancak yeni uluslararası sisteme göre NATO hızlıca kendi stratejisini uyumlandırmıştır. Bu kapsamda, 5-6 Temmuz 1990 tarihlerinde yapılan Londra Zirvesinde, “İleri Savunma Stratejisi” terkedilmiş, 8 Kasım 1991 tarihinde Roma'da yapılan zirvede “İleride Varlık Gösterme Stratejisine” geçilmesi onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Yeni stratejiye göre, blok halindeki küresel tehdidin kaybolduğu, ancak belirsizlik ve risklerin ortaya çıktığı, özellikle merkez Avrupa'da ani bir saldırı riskinin ortadan kalktığı, ancak ittifaka yönelik risklerin Orta Doğu ve Afrika'ya yakın güney kanadında yoğunlaştığı, bu sebeple ileriden varlık gösterilerek caydırıcılık sağlanması konsepti olarak uygulanmaya başlanmıştır. Her

an bir kriz çıkabileceği Güney Kanadı coğrafyasında esnek ve dinamik olması gerektiği düşünülmüş, bu sebeple Ani Reaksiyon Kuvvetleri ile her an hazır olunması ve sürekli ileride varlık gösterilmesi fikri ortaya çıkmıştır. Böylece Sovyetler Birliğinin de çökmesi sonrası oluşan yeni uluslararası düzen, deniz kuvvetlerinin birçok yeni alanda kullanılmasının da önünü açmıştır. Uluslararası sistemin çok tehditli ortamında, donanmaların da görevi çeşitlenmiş, barış destek harekâtı, abluka, ambargo, tahliye harekâtı, doğal afetlerde yardım görevi, insani yardım, arama kurtarma gibi birçok alanda görev yapmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde üçüncü unsur olarak ise Türkiye'nin dış politika paradigmalarında değişim yaşanmıştır. 1991-2001 arası dönemde Türkiye çevre denizlerine olan politikasında değişikliğe gitmiştir. Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'de en uzun kıyısı olan ülke olarak ortaya çıkan Türkiye bölgesel sahiplik prensibini ortaya koymuş, daha önce Karadeniz'de Sovyet tehdidine karşı NATO ile birlikte hareket eden Türkiye, şimdi mevcut statükonun korunmasını arzulamıştır. Bu kapsamda bölge dışı aktörlerin Karadeniz'e girmesini istememiştir. Ayrıca Ege'de Yunanistan'ın egemenlik genişletici hamlelerine karşılık Türkiye "casus belli kararı" olarak ve çevre denizlerinde güçlü bir donanma bulundurarak caydırıcılık politikası izlemeye başlamıştır. Çevrenin devleti değiştirmesi ile aktör de Ege'de yaşanan anlaşmazlıklar, NATO'nun deniz stratejisinin değişmesi, donanmanın dış politikayı destekleyen aktif bir unsur olarak ortaya çıkması gibi hususları stratejik bir perspektiften kapsayan ilk strateji belgesini 1997 yılında yayınlamış ve 2000'li yılların deniz stratejisini ortaya koymuştur. "*Açık Denizlere Doğru*" başlığıyla yayınlanan strateji belgesinde deniz kuvvetlerinin kıyı sularında muharebe yapabilecek bir yapıya sahipken, Kıbrıs harekâtı ile güç aktarımı yapabilen bir donanmaya dönüştüğü, Soğuk Savaş sonrası ise deniz kontrolü boyutuna geçtiğini vurgulanmıştır. Türkiye'nin istikrarı ve güvenliği açısından çevre denizleri hayati önemde denizler olarak tanımlanmış, Hazar Denizi, Basra Körfezi, Kızıldeniz, Atlas Okyanusu'nun Cebelitarık tarafı deniz kuvvetlerinin ilgi alanına girdiği ilan edilmiştir. Böylece deniz kuvvetlerinin jeopolitik tahayyülü Kırım ile Girit arasından daha ileriye doğru genişlemiştir.

2002 sonrası ise Türkiye'nin dış politika paradigmasında daha keskin bir dönüş yaşanmıştır. AK Parti dönemi yeni dış politika paradigmasıyla birlikte bir deniz gücü olma hedefi pekişmiş, böylelikle deniz kuvvetlerinin önemi daha fazla artmıştır. AK Parti

döneminin diğer dönemlere nazaran üç önemli ayırt edici özelliği olmuştur. İlk olarak savunma sanayisine yönelik millileşme hamlesi deniz kuvvetlerinin jeopolitik genişleme için ihtiyaç duyduğu deniz platformlarını temin edebilmesine sebep olmuştur. Temin edilen gemiler ile duruş ve vuruş gücü artan deniz kuvvetlerinin yeni görevlere katılmaya hazır olmuştur. Deniz kuvvetleri, diğer kuvvetlerden neredeyse 20 yıl önce milli gemisine sahip olmuş ve kendisine dayatılan kurumsal kültüründe bir travma olan diğer ülkeler tarafından dayatılan Ege'deki denge politikasından sıyrılabilmiştir. Hatta TCG Anadolu, TCG Bayraktar ve TCG Sancaktar gibi çok maksatlı amfibi hücum gemilerinin de envantere katılmasıyla deniz kuvvetleri orta ölçekli küresel güç aktarımı yapabilen bir donanmaya dönüşmüştür.

AK Parti döneminin ikinci ayırt edici özelliği ise çok tehditli ortama yönelik güvenlik anlayışının değişmesi olmuştur. Bu dönemde problemin sınırların gerisinde beklenmesinden vazgeçilerek, ileride varlık gösterilerek problem sahaları ile mücadele edilmesi hedeflenmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından TCG Ufuk gemisinin deniz kuvvetlerine teslim töreninde söylenen *“Sahada varlık göstermeyen, masada kendine yer bulamaz”* sözüyle deniz kuvvetlerinin aktif olarak sahada kullanılmasına yönelik anlayışı gösterilmiştir. Deniz kuvvetleri, ana vatana yönelik tehlikeleri en uzak mesafede bertaraf etmek, çevre denizleri Karadeniz, Ege ve Doğu Akdeniz başta olmak üzere tüm denizlerdeki hak ve menfaatlerini korumak ana hedef olarak belirlenmiştir. Gücünü başarı ile test eden deniz kuvvetleri jeopolitik tahayyülünü daha da genişleterek 2015 yılında ikinci strateji belgesini yayınlamıştır. Böylece AK Parti dönemi dış politikasının küresel aktör olma arzusunun donanmaya yansımaları *“Anavatanda güvende olmak için denizde güçlü olmak; dünyada söz sahibi olmak için, tüm denizlerde var olmak”* şeklinde olmuştur.

AK Parti döneminin üçüncü ayırt edici özelliği ise izlenen aktif dış politika nedeniyle deniz kuvvetlerinin katıldığı hareketlerin çeşitliliği ve sayısı artmış, aldığı görevler çeşitlenmiştir. Döneminin aktif dış politikası, ortaya konan yeni güvenlik anlayışı ve deniz platformlarının sayısındaki artış deniz kuvvetlerinin daha fazla uluslararası göreve katılmasına imkân vermiştir. Ayrıca doğal afetlerde ve insani krizlerde kendi vatandaşlarımızla birlikte dost ve müttefik ülke vatandaşlarının da tahliye ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde deniz kuvvetlerine imkân ve yetenek kazandırılmıştır. İştirak edilmesi arzu edilen uluslararası görev ve hareketlere ilave olarak Türkiye'nin kendi

görev grubunu oluşturup dünya denizlerinde varlık göstermek olmuştur. Bu kapsamda, Türkiye'nin denizlerdeki menfaatlerinin etkin bir şekilde takip edilmesi, korunması ve dış politikasının desteklenmesi amacıyla Cumhuriyet tarihinde ilk defa Türk Deniz Görev Grubu (TDGG) aktivasyonları hayata geçirilmiş ve giderek genişleyen bir jeopolitik tahayyül ile TDGG'ler icra edilmiştir. Türk Deniz kuvvetleri, Barbaros Türk Deniz Görev Grubunun Afrika seyrini icra ettiği sırada, Karadeniz, Ege Denizi, Doğu Akdeniz, Baltık Denizi ve Hint Okyanusunda kesintisiz olarak faaliyetlerine devam etmiş, teknik ve lojistik olarak, personelini ve platformlarını destekleyebilen bir deniz kuvveti haline geldiği mesajını vermiştir. Giderek imkân ve kabiliyetleri artan deniz kuvvetleri 1997 stratejisi belgesi ile ortaya koyduğu hedeflere ulaşmış ve giderek genişleyen bir coğrafyada görev alarak hem katıldığı uluslararası görevler hem de TDGG'ler ile gücünü test etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemin dördüncü unsuru ise kuvvetler arası kültür farklılığından kaynaklanan kurumsal tartışmaların yerini daha müşterek bir dile bırakması olmuştur. Soğuk Savaş sonrası küresel tehdit yerine yüksek risk bölgelerinin oluşması, Bosna krizi ile Balkanlar, Azerbaycan - Ermenistan krizi, Körfez krizi gibi Türkiye'nin etrafında yüksek risk bölgeleri ortaya çıkması, Orta Akdeniz'den Süveyş Kanalına kadar olan deniz ulaştırma yollarının emniyet altında tutulması gerektiği fikri sebebiyle, Türkiye'nin güçlü ve caydırıcı bir deniz kuvvetlerine sahip olması gerektiği denizciler tarafından vurgulanmış, diğer kuvvetler tarafından da bu durum kabul görmüştür. Yine aynı şekilde Yunanistan ve GKRY tarafından Akdeniz üzerinde genişleyici ve maksimalist politikalar ile yapılan meydan okumalar deniz kuvvetlerini "Mavi Vatan" doktrinini ortaya koymaya itmiştir. Çevre denizlerde güvenlik kuşağı oluşturarak Anavatan savunmasının çevre denizlerde başlaması üzerine kurulu bu doktrin çok kısa zaman içerisinde kabul görerek yaygınlaşmıştır. Askeri kültür açısından vatan kavramının önemli bir yere sahip olması, denizcilerin ortaya koyduğu denizler de vatandır söyleminin önce tüm silahlı kuvvetler çapında sonrasında ise ulus çapında kabul görmesini sağlamıştır. Böylece Mavi Vatan kavramı Türkiye'nin stratejik kültüründe yerini almıştır. Anavatanın savunmasının Mavi Vatan'dan, Mavi Vatan'ın savunmasının daha da ileriden başladığı söylemi silahlı kuvvetler çapında müşterek bir kabul görmüştür. Böylece deniz kuvvetlerine silahlı kuvvetler yapısı içerisinde daha fazla alan açılmış, ana vatan savunmasında esas aktörlerden biri olarak ön plana çıkmıştır.

EKLER

Tablo 10
Cumhuriyet Donanması Gemi Listesi (1923-2023)

GEMİ ADI	TİPİ	İNŞA YERİ	HİZMET GİRİŞ	HİZMET ÇIKIŞ	TAM TONAJ
YAVUZ (B-70)	KRUVAZÖR	ALMANYA	1923	1950	23580
TCG TURGUTREİS (I)	KRUVAZÖR	ALMANYA	1923	1933	10670
HAMİDİYE	KRUVAZÖR	İNGİLTERE	1923	1948	3805
MECİDİYE	KRUVAZÖR	ABD	1923	1948	3250
NECMM-İ ŞEVKET	KORVET	FRANSA	1923	1929	2080
MUİN-İ ZAFER	KORVET	İNGİLTERE	1923	1946	2362
İCLALİYE	KORVET	İTALYA	1923	1928	2228
TCG PEYK (I)(P)	KRUVAZÖR	ALMANYA	1923	1948	775
TCG BERK (I)(B)	KRUVAZÖR	ALMANYA	1923	1948	775
SAMSUN (I)	MUHRİP	FRANSA	1923	1932	290
TAŞOZ	MUHRİP	FRANSA	1923	1932	290
BASRA	MUHRİP	FRANSA	1923	1932	290
MUAVENET-İ MİLLİYE	MUHRİP	ALMANYA	1923	1923	765
YADİGAR-I MİLLET	MUHRİP	ALMANYA	1923	1923	765
NUMUNE-İ HAMİYET	MUHRİP	ALMANYA	1923	1923	765
TCG ADATEPE (I) (A)	MUHRİP	İTALYA	1931	1954	1650
TCG KOCATEPE (I) (K)	MUHRİP	İTALYA	1931	1954	1650
TCG TINAZTEPE (I) (T)	MUHRİP	İTALYA	1932	1957	1650
TCG ZAFER (I) (Z)	MUHRİP	İTALYA	1932	1957	1650
TCG SULTANHİSAR (II)	MUHRİP	İNGİLTERE	1942	1960	2100
TCG DEMİRHİSAR (II)	MUHRİP	İNGİLTERE	1942	1960	2100
TCG MUAVENET (II)	MUHRİP	İNGİLTERE	1946	1960	2100
TCG GAYRET (I)	MUHRİP	İNGİLTERE	1946	1964	1540
TCG GİRESUN (I)	MUHRİP	ABD	1949	1975	2580
TCG GELİBOLU (I)	MUHRİP	ABD	1949	1977	2580
TCG GEMLİK (I)	MUHRİP	ABD	1949	1980	2580
TCG GAZİANTEP (I)	MUHRİP	ABD	1949	1975	2580
TCG ALPASLAN (I)	MUHRİP	İNGİLTERE	1959	1971	2840
TCG M.FEVZİ ÇAKMAK (I)	MUHRİP	İNGİLTERE	1959	1971	2840

TCG KILIÇ ALİ PAŞA (I)	MUHRİP	İNGİLTERE	1959	1972	2840
TCG PİYALE PAŞA (I)	MUHRİP	İNGİLTERE	1959	1972	2840
TCG İSTANBUL (D-340)	MUHRİP	ABD	1967	1986	2963
TCG İZMİR (D-341)	MUHRİP	ABD	1967	1986	2963
TCG İZMİT (D-342)	MUHRİP	ABD	1970	1980	2963
TCG İSKENDERUN (D-343)	MUHRİP	ABD	1970	1982	2963
TCG İÇEL (D-344)	MUHRİP	ABD	1970	1980	2963
TCG MUAVENET (III) (DM-357)	MUHRİP	ABD	1972	1993	3375
TCG ADATEPE (II) (D-353)	MUHRİP	ABD	1971	1993	3520
TCG KOCATEPE (II) (D-354)	MUHRİP	ABD	1971	1974	3520
TCG TINAZTEPE (II) (D-355)	MUHRİP	ABD	1972	1984	3520
TCG KOCATEPE (III) (D-354)	MUHRİP	ABD	1975	1993	3520
TCG ZAFER (II) (D-356)	MUHRİP	ABD	1973	1993	3320
TCG M.FEVZİ ÇAKMAK (II) (D-351)	MUHRİP	ABD	1973	1994	3500
TCG GAYRET (II) (D-352)	MUHRİP	ABD	1973	1995	3500
TCG YÜCETEPE (D-345)	MUHRİP	ABD	1983	1998	3540
TCG SAVAŞTEPE (D-348)	MUHRİP	ABD	1981	1994	3540
TCG KILIÇ ALİ PAŞA (II) (D-349)	MUHRİP	ABD	1981	1998	3540
TCG PİYALE PAŞA (II) (D-350)	MUHRİP	ABD	1981	1999	3540
TCG ALÇİTEPE (D-346)	MUHRİP	ABD	1982	1998	3540
TCG ANITTEPE (D-347)	MUHRİP	ABD	1981	1997	3540
TCG MUAVENET (IV) (F-250)	FIRKATEYN	ABD	1993	2008	4260
TCG ADATEPE (III) (F-251)	FIRKATEYN	ABD	1993	2000	4260
TCG KOCATEPE (IV) (F-252)	FIRKATEYN	ABD	1993	2002	4260
TCG ZAFER (III)(F-253)	FIRKATEYN	ABD	1993	2012	4260
TCG TRAKYA (F-254)	FIRKATEYN	ABD	1994	2003	4260
TCG KARADENİZ (F-255)	FIRKATEYN	ABD	1994	2012	4260
TCG EGE (F-256)	FIRKATEYN	ABD	1994	2005	4260
TCG AKDENİZ (F-257)	FIRKATEYN	ABD	1994	2001	4260
TCG YAVUZ (II) (F-240)	FIRKATEYN	ALMANYA	1987	HİZMETTE	2784

TCG TURGUTREİS (III) (F-241)	FIRKATEYN	ALMANYA	1988	HİZMETTE	2784
TCG FATİH (F-242)	FIRKATEYN	TÜRKİYE	1988	HİZMETTE	2784
TCG YILDIRIM (IV) (F-243)	FIRKATEYN	TÜRKİYE	1989	HİZMETTE	2784
TCG BARBAROS (F-244)	FIRKATEYN	ALMANYA	1997	HİZMETTE	3380
TCG ORUÇREİS (III)(F-245)	FIRKATEYN	TÜRKİYE	1997	HİZMETTE	3380
TCG SALİHREİS (F-246)	FIRKATEYN	ALMANYA	1999	HİZMETTE	3380
TCG KEMALREİS(F-247)	FIRKATEYN	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	3380
TCG GAZİANTEP (II) (F-490)	FIRKATEYN	ABD	1998	HİZMETTE	4100
TCG GİRESUN (II)(F-491)	FIRKATEYN	ABD	1998	HİZMETTE	4100
TCG GEMLİK (IV)(F-492)	FIRKATEYN	ABD	1998	HİZMETTE	4100
TCG GELİBOLU (III)(F-493)	FIRKATEYN	ABD	1999	HİZMETTE	4100
TCG GÖKÇEADA (F-494)	FIRKATEYN	ABD	2000	HİZMETTE	4100
TCG GEDİZ(F-495)	FIRKATEYN	ABD	2001	HİZMETTE	4100
TCG GÖKOVA(F-496)	FIRKATEYN	ABD	2003	HİZMETTE	4100
TCG GÖKSU(F-497)	FIRKATEYN	ABD	2003	HİZMETTE	4100
TCG BERK (II) (D-358)	MUHRİP	TÜRKİYE	1972	1999	1950
TCG PEYK (II) (D-359)	MUHRİP	TÜRKİYE	1975	2001	1950
TCG GELİBOLU (II) (D-360)	MUHRİP	ALMANYA	1983	1994	2700
TCG GEMLİK (II)(D-361)	MUHRİP	ALMANYA	1983	1989	2700
TCG GEMLİK (III)(D-361)	MUHRİP	ALMANYA	1989	1995	2700
TCG İSTANBUL	FIRKATEYN	TÜRKİYE	2023	HİZMETTE	3000
ZUHAF	KORVET	TÜRKİYE	1923	1932	650
TCG BOZCAADA (II) (F-500)	KORVET	FRANSA	2001	HİZMETTE	1325
TCG BODRUM (III)(F-501)	KORVET	FRANSA	2002	HİZMETTE	1325
TCG BANDIRMA (III)(F-502)	KORVET	FRANSA	2002	HİZMETTE	1325
TCG BEYKOZ (III)(F-503)	KORVET	FRANSA	2002	HİZMETTE	1325
TCG BARTIN (III)(F-504)	KORVET	FRANSA	2002	HİZMETTE	1325
TCG BAFRA (III)(F-505)	KORVET	FRANSA	2003	HİZMETTE	1325
TCG HEYBELİADA	KORVET	TÜRKİYE	2011	HİZMETTE	2300
TCG BÜYÜKADA	KORVET	TÜRKİYE	2013	HİZMETTE	2300
TCG BURGAZADA	KORVET	TÜRKİYE	2018	HİZMETTE	2300

TCG KINALIADA	KORVET	TÜRKİYE	2019	HİZMETTE	2300
I.İNÖNÜ	DENİZALTI	HOLLANDA	1928	1948	518
II.İNÖNÜ	DENİZALTI	HOLLANDA	1928	1948	518
TCG SAKARYA (I)	DENİZALTI	İTALYA	1931	1949	740
TCG DUMLUPINAR (I)	DENİZALTI	İTALYA	1931	1949	740
TCG GÜR (I)	DENİZALTI	İSPANYA	1936	1949	763
TCG SALDIRAY (I)	DENİZALTI	ALMANYA	1939	1958	942
TCG ATILAY (I)	DENİZALTI	TÜRKİYE	1940	1942	942
TCG YILDIRAY (I)	DENİZALTI	TÜRKİYE	1946	1958	942
TCG ORUÇREİS (I)	DENİZALTI	İNGİLTERE	1942	1958	687
TCG MURATREİS (I)	DENİZALTI	İNGİLTERE	1942	1958	687
TCG BURAKREİS (I)	DENİZALTI	İNGİLTERE	1946	1958	687
TCG I.İNÖNÜ (II)	DENİZALTI	ABD	1948	1972	1829
TCG II.İNÖNÜ (II)	DENİZALTI	ABD	1948	1973	1829
TCG SAKARYA (II)	DENİZALTI	ABD	1948	1975	1829
TCG GÜR (II)	DENİZALTI	ABD	1948	1975	1829
TCG ÇANAKKALE (I)	DENİZALTI	ABD	1950	1972	1829
TCG DUMLUPINAR (II)	DENİZALTI	ABD	1950	1953	1829
TCG PREVEZE (II)	DENİZALTI	ABD	1954	1972	1829
TCG CERBE (I)	DENİZALTI	ABD	1954	1972	1829
TCG TURGUTREİS (II)	DENİZALTI	ABD	1958	1983	1829
TCG PİRİREİS (I)	DENİZALTI	ABD	1960	1973	1829
TCG HIZIRREİS (II)	DENİZALTI	ABD	1960	1980	1829
TCG BURAKREİS (II)	DENİZALTI	ABD	1971	1996	2445
TCG MURATREİS (II)	DENİZALTI	ABD	1971	2001	2445
TCG ORUÇREİS (II)	DENİZALTI	ABD	1972	1986	2445
TCG ULUÇALIREİS (I)	DENİZALTI	ABD	1972	2000	2445
TCG DUMLUPINAR (III)	DENİZALTI	ABD	1972	1983	2445
TCG CERBE (II)	DENİZALTI	ABD	1973	1999	2445
TCG PREVEZE (III)	DENİZALTI	ABD	1972	1986	2445
TCG I.İNÖNÜ (III)	DENİZALTI	ABD	1972	1998	2445
TCG ÇANAKKALE (II)	DENİZALTI	ABD	1974	1998	2450
TCG II.İNÖNÜ (III)	DENİZALTI	ABD	1974	1996	2450
TCG PİRİREİS (II)	DENİZALTI	ABD	1980	2004	2097
TCG HIZIRREİS (III)	DENİZALTI	ABD	1983	2004	2042
TCG ATILAY (II)	DENİZALTI	ALMANYA	1976	2016	980
TCG SALDIRAY (II)	DENİZALTI	ALMANYA	1977	2014	980
TCG BATIRAY	DENİZALTI	ALMANYA	1978	HİZMETTE	980
TCG YILDIRAY (II)	DENİZALTI	TÜRKİYE	1981	HİZMETTE	980
TCG DOĞANAY	DENİZALTI	TÜRKİYE	1984	HİZMETTE	980

TCG DOLUNAY	DENİZALTI	TÜRKİYE	1989	HİZMETTE	980
TCG PREVEZE (IV)	DENİZALTI	TÜRKİYE	1994	HİZMETTE	1454
TCG SAKARYA (III)	DENİZALTI	TÜRKİYE	1997	HİZMETTE	1454
TCG 18 MART	DENİZALTI	TÜRKİYE	1998	HİZMETTE	1454
TCG ANAFARTALAR	DENİZALTI	TÜRKİYE	1999	HİZMETTE	1454
TCG GÜR (III)	DENİZALTI	TÜRKİYE	2003	HİZMETTE	1454
TCG ÇANAKKALE (III)	DENİZALTI	TÜRKİYE	2004	HİZMETTE	1454
TCG BURAKREİS (IV)	DENİZALTI	TÜRKİYE	2005	HİZMETTE	1454
TCG İ.İNÖNÜ (IV)	DENİZALTI	TÜRKİYE	2006	HİZMETTE	1454
TCG PİRİREİS	DENİZALTI	TÜRKİYE	2023	HİZMETTE	1655
TCG HIZIRREİS	DENİZALTI	TÜRKİYE	2024	HİZMETTE	1655
TCG MURATREİS	DENİZALTI	TÜRKİYE	2025	HİZMETTE	1655
TCG AYDINREİS	DENİZALTI	TÜRKİYE	2026	HİZMETTE	1655
TCH SEYDİALİREİS	DENİZALTI	TÜRKİYE	2027	HİZMETTE	1655
TCG SELAMNREİS	DENİZALTI	TÜRKİYE	2028	HİZMETTE	1655
BERK EFFŞAN	TORPİDOBOT	OSMANLI	1923	1924	270
YUNUS (I)	TORPİDOBOT	İTALYA	1923	1929	145
AKHİSAR (I)	TORPİDOBOT	İTALYA	1923	1935	165
DRAÇ	TORPİDOBOT	İTALYA	1923	1936	165
MUSUL	TORPİDOBOT	İTALYA	1923	1936	165
SULTANHİSAR (I)	TORPİDOBOT	FRANSA	1923	1928	97
SİVRİHİSAR (I)	TORPİDOBOT	FRANSA	1923	1928	97
TCG DOĞAN (I)	HÜCUMBOT	İTALYA	1931	1948	32
TCG MARTI (I)	HÜCUMBOT	İTALYA	1931	1948	32
TCG DENİZKUŞU (I)	HÜCUMBOT	İTALYA	1931	1944	32
TCG YILDIRIM (I)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1942	1951	65
TCG ŞİMŞEK (I)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1942	1951	65
TCG BORA (I)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1942	1951	65
TCG KASIRGA (I)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1946	1951	65
TCG TAYFUN (I)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1944	1951	65
TCG DOĞAN (II)	HÜCUMBOT	NORVEÇ	1964	1973	75
TCG MARTI (II)	HÜCUMBOT	NORVEÇ	1964	1973	75
TCG DENİZKUŞU (II)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1967	2016	223
TCG ATMACA	HÜCUMBOT	ALMANYA	1967	2014	223
TCG ŞAHİN	HÜCUMBOT	ALMANYA	1966	2015	223
TCG KARTAL	HÜCUMBOT	ALMANYA	1966	2014	223
TCG MELTEM	HÜCUMBOT	ALMANYA	1967	1985	223
TCG PELİKAN	HÜCUMBOT	ALMANYA	1970	2017	223
TCG ALBATROS	HÜCUMBOT	ALMANYA	1970	2015	223
TCG ŞİMŞEK (II)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1970	2014	223
TCG KASIRGA (II)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1967	2014	223
TCG FIRTINA (I)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1976	1985	190
TCG TUFAN (I)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1976	1988	190

TCG KILIÇ (I)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1976	1981	190
TCG MIZRAK (I)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1976	1993	190
TCG YILDIZ (I)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1976	1981	190
TCG KALKAN (I)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1976	1993	190
TCG KARAYEL (I)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1976	1988	190
TCG DOĞAN (III)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1977	HİZMETTE	428
TCG MARTI (III)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1978	HİZMETTE	428
TCG TAYFUN (II)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1979	HİZMETTE	428
TCG VOLKAN	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1981	HİZMETTE	428
TCG RÜZGAR	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1986	HİZMETTE	428
TCG POYRAZ	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1987	HİZMETTE	428
TCG GURBET	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1987	HİZMETTE	428
TCG FIRTINA (II)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1988	HİZMETTE	428
TCG YILDIZ (II)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1997	HİZMETTE	455
TCG KARAYEL (II)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1997	HİZMETTE	455
TCG KILIÇ (II)	HÜCUMBOT	ALMANYA	1998	HİZMETTE	545
TCG KALKAN (II)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	1999	HİZMETTE	545
TCG MIZRAK (II)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	545
TCG TUFAN (II)	HÜCUMBOT	ALMANYA	2005	HİZMETTE	548
TCG MELTEM (II)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	2005	HİZMETTE	548
TCG İMBAT	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	2007	HİZMETTE	548
TCG ZIPKIN	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	2007	HİZMETTE	548
TCG ATAK (II)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	2009	HİZMETTE	548
TCG BORA (II)	HÜCUMBOT	TÜRKİYE	2010	HİZMETTE	548
AYDINREİS	GAMBOT	FRANSA	1923	1949	502
PREVEZE (I)	GAMBOT	FRANSA	1923	1926	502
SAKIZ	GAMBOT	FRANSA	1923	1935	502
BURAKREİS (I)	GAMBOT	FRANSA	1923	1955	502
TCG İSAREİS (I)	GAMBOT	FRANSA	1923	1955	413
TCG KEMALREİS (I)	GAMBOT	FRANSA	1923	1954	413
TCG HIZIRREİS (I)	GAMBOT	FRANSA	1923	1948	413
TCG BAFRA (II)	KARAKOL	KANADA	1958	1972	900
TCG BEYKOZ (II)	KARAKOL	KANADA	1958	1971	900
TCG BEYLERBEYİ	KARAKOL	KANADA	1958	1971	900
TCG BİGA	KARAKOL	KANADA	1958	1962	900
TCG BODRUM (II)	KARAKOL	KANADA	1958	1972	900
TCG BORNOVA	KARAKOL	KANADA	1958	1972	900
TCG BOZCAADA (I)	KARAKOL	KANADA	1958	1972	900
TCG BÜYÜKDERE	KARAKOL	KANADA	1958	1972	900
TCG BANDIRMA (II)	KARAKOL	KANADA	1958	1971	900
TCG BARTIN (II)	KARAKOL	KANADA	1958	1972	900
TCG SULTANHİSAR (III)	KARAKOL	ABD	1965	2002	477
TCG DEMİRHİSAR (II)	KARAKOL	ABD	1965	2000	477

TCG YARHİSAR (I)	KARAKOL	ABD	1965	2006	477
TCG AKHİSAR (II)	KARAKOL	ABD	1965	2008	477
TCG SİVRİHİSAR (III)	KARAKOL	ABD	1966	2000	477
TCG KOÇHİSAR (I)	KARAKOL	ABD	1966	2002	477
TCG YILDIRIM (III)	KARAKOL	ABD	1973	1985	248
TCG BORA (II)	KARAKOL	ABD	1973	2003	248
TCG GİRNE	KARAKOL	TÜRKİYE	1977	2000	399
TCG TĞM. CANER GÖNYELİ	KARAKOL	ALMANYA	1976	1996	56
TCG Tuzla (P-1200)	KARAKOL	TÜRKİYE	2011	HİZMETTE	377
TCG Karaburun (P-1201)	KARAKOL	TÜRKİYE	2011	HİZMETTE	377
TCG Köyceğiz (P-1202)	KARAKOL	TÜRKİYE	2011	HİZMETTE	377
TCG Kumkale (P-1203)	KARAKOL	TÜRKİYE	2011	HİZMETTE	377
-TCG Tarsus (P-1204)	KARAKOL	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	377
TCG Karabiga (P-1205)	KARAKOL	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	377
TCG Karşıyaka (P-1206)	KARAKOL	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	377
TCG Tekirdağ (P-1207)	KARAKOL	TÜRKİYE	2013	HİZMETTE	377
TCG Kaş (P-1208)	KARAKOL	TÜRKİYE	2013	HİZMETTE	377
TCG Kilimli (P-1209)	KARAKOL	TÜRKİYE	2013	HİZMETTE	377
TCG Türkeli (P-1210)	KARAKOL	TÜRKİYE	2013	HİZMETTE	377
TCG Taşucu (P-1211)	KARAKOL	TÜRKİYE	2014	HİZMETTE	377
TCG Karataş (P-1212)	KARAKOL	TÜRKİYE	2014	HİZMETTE	377
TCG Karpaz (P-1213)	KARAKOL	TÜRKİYE	2014	HİZMETTE	377
TCG Kdz.Ereğli (P-1214)	KARAKOL	TÜRKİYE	2014	HİZMETTE	377
TCG Kuşadası (P-1215)	KARAKOL	TÜRKİYE	2015	HİZMETTE	377
SELANİK	MAYIN DÖKÜCÜ	İNGİLTERE	1923	1960	270
TCG İNTİBAH	MAYIN DÖKÜCÜ	İNGİLTERE	1923	1958	616
TCG NUSRET (I)	MAYIN DÖKÜCÜ	ALMANYA	1923	1955	365
TCG ATAK	MAYIN DÖKÜCÜ	TÜRKİYE	1939	1960	500
TCG YÜZBAŞI HAKKI	MAYIN DÖKÜCÜ	İNGİLTERE	1941	1964	375
TCG SİVRİHİSAR (II)	MAYIN DÖKÜCÜ	İNGİLTERE	1941	1964	375
TCG MORDOĞAN	MAYIN DÖKÜCÜ	ABD	1952	1993	1100
TCG MERİÇ	MAYIN DÖKÜCÜ	ABD	1952	1988	1100
TCG MARMARİS	MAYIN DÖKÜCÜ	ABD	1952	1990	1100

TCG MERSİN	MAYIN DÖKÜCÜ	ABD	1960	1996	1100
TCG MÜREFTE	MAYIN DÖKÜCÜ	ABD	1960	1993	1100
TCG MEHMETÇİK	MAYIN DÖKÜCÜ	ABD	1958	1998	540
TCG NUSRET (II)	MAYIN DÖKÜCÜ	DANİMARK A	1964	2001	2060
TCG ÇANAK	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1939	1951	32
TCG KAVAK	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1939	1947	32
TCG BAFRA (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1946	1956	295
TCG BANDIRMA (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1946	1956	295
TCG BARTIN (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1946	1956	295
TCG BODRUM (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1946	1947	295
TCG ANTALYA (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1946	1971	1025
TCG ALANYA (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1946	1974	1025
TCG AMASRA (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1946	1971	1025
TCG AYANCIK (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1946	1959	1025
TCG AYVALIK (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	İNGİLTERE	1946	1966	1025
TCG EDİNCİK (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1947	1976	1250
TCG ERDEMLİ (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1947	1963	1250
TCG EREĞLİ	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1947	1972	1250
TCG EDREMİT (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1947	1965	1250
TCG ÇEŞME (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1947	1976	1250

TCG ÇARŞAMBA	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1947	1983	1250
TCG ÇARDAK	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1947	1976	1250
TCG ÇANDARLI (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1947	1985	1250
TCG KOZLU (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1948	1965	350
TCG KUŞADASI (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1948	1965	350
TCG KARAMÜRSEL (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1948	1966	350
TCG KAŞ (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1948	1963	350
TCG KİLİMLİ (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1948	1963	350
TCG KEREMPE (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1948	1966	350
TCG KEMER (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1948	1966	350
TCG KİRTE (I)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1948	1966	350
TCG TRABZON	MAYIN ARAMA /TARAMA	KANADA	1958	2006	470
TCG TERME	MAYIN ARAMA /TARAMA	KANADA	1958	2013	470
TCG TİREBOLU	MAYIN ARAMA /TARAMA	KANADA	1958	1995	470
TCG TEKİRDAĞ	MAYIN ARAMA /TARAMA	KANADA	1958	2001	470
TCG SAMSUN (II)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1958	2005	370
TCG SİNOP	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1959	2004	370
TCG SÜRMENE	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1959	2004	370
TCG SEDDÜLBAHİR	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1959	2006	370

TCG SİLİFKE	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1966	2014	370
TCG SAROS	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1966	2016	370
TCG SIĞACIK	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1965	2016	370
TCG SAPANCA	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1965	2016	370
TCG SARIYER	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1968	2016	370
TCG SEYMEN	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1971	1994	370
TCG DENEY	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1970	2012	370
TCG SEYHAN	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1970	1998	370
TCG FOÇA	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1968	2013	235
TCG FETHİYE	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1968	2014	235
TCG FATSA (M-502)	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1968	2015	235
TCG FİNİKE ()	MAYIN ARAMA /TARAMA	ABD	1968	2015	235
TCG KARAMÜRSEL (II)	MAYIN ARAMA /TARAMA	FRANSA	1976	HİZMETTE	378
TCG KEREMPE (II)	MAYIN ARAMA /TARAMA	FRANSA	1976	2013	378
TCG KİLİMLİ (II)	MAYIN ARAMA /TARAMA	FRANSA	1976	2011	378
TCG KOZLU (II)	MAYIN ARAMA /TARAMA	FRANSA	1976	2012	378
TCG KUŞADASI (II)	MAYIN ARAMA /TARAMA	FRANSA	1976	2013	378
TCG KEMER (II)	MAYIN ARAMA /TARAMA	FRANSA	1981	2011	378
TCG EDİNCİK (II)	MAYIN AVLAMA	FRANSA	1999	HİZMETTE	510

TCG EDREMİT (II)	MAYIN AVLAMA	FRANSA	1999	HİZMETTE	510
TCG ENEZ	MAYIN AVLAMA	FRANSA	1999	HİZMETTE	510
TCG ERDEK (II)	MAYIN AVLAMA	FRANSA	1999	HİZMETTE	510
TCG ERDEMLİ (II)	MAYIN AVLAMA	FRANSA	1999	HİZMETTE	510
TCG ALANYA (II)	MAYIN AVLAMA	ALMANYA	2005	HİZMETTE	715
TCG AMASRA (M- 266) (II)	MAYIN AVLAMA	TÜRKİYE	2005	HİZMETTE	715
TCG AYVALIK (III)	MAYIN AVLAMA	TÜRKİYE	2007	HİZMETTE	715
TCG AKÇAKOCA	MAYIN AVLAMA	TÜRKİYE	2007	HİZMETTE	715
TCG ANAMUR	MAYIN AVLAMA	TÜRKİYE	2008	HİZMETTE	715
TCG AKÇAY	MAYIN AVLAMA	TÜRKİYE	2009	HİZMETTE	715
TCG MTB-1	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	İNGİLTERE	1943	1975	65
TCG MTB-2	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	İNGİLTERE	1943	HİZMETTE	65
TCG MTB-3	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	İNGİLTERE	1943	HİZMETTE	65
TCG MTB-4 (I)	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	İNGİLTERE	1943	1982	65
TCG MTB-4 (II)	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	TÜRKİYE	1986	HİZMETTE	65
TCG MTB-5 (I)	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	İNGİLTERE	1943	1972	65
TCG MTB- 5 (II)	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	TÜRKİYE	1974	HİZMETTE	65
TCG MTB-6	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	İNGİLTERE	1943	HİZMETTE	65
TCG MTB-7	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	İNGİLTERE	1943	HİZMETTE	65
TCG MTB-8	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	İNGİLTERE	1943	2014	65
TCG MTB-9	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	İNGİLTERE	1943	HİZMETTE	65
TCG MTB-10	MAYIN TOPLAMA BOTLARI	TÜRKİYE	1956	1985	65

TCG LS-1	SAVUNMA BOTU	İNGİLTERE	1946	1965	46
TCG LS-2	SAVUNMA BOTU	İNGİLTERE	1946	1965	46
TCG LS-3	SAVUNMA BOTU	İNGİLTERE	1946	1965	46
TCG LS-4	SAVUNMA BOTU	İNGİLTERE	1946	1965	46
TCG LS-5	SAVUNMA BOTU	İNGİLTERE	1946	1965	46
TCG LS-6	SAVUNMA BOTU	İNGİLTERE	1946	1965	46
TCG LS-7	SAVUNMA BOTU	İNGİLTERE	1946	1965	46
TCG LS-8	SAVUNMA BOTU	İNGİLTERE	1946	1965	46
TCG LS-9	SAVUNMA BOTU	ABD	1953	1999	63
TCG LS-10	SAVUNMA BOTU	ABD	1953	1999	63
TCG LS-11	SAVUNMA BOTU	ABD	1953	1999	63
TCG LS-12	SAVUNMA BOTU	ABD	1953	1999	63
TCG AB-1	KARAKOL	İNGİLTERE	1948	1972	115
TCG AB-2	KARAKOL	İNGİLTERE	1948	1972	115
TCG AB-3	KARAKOL	İNGİLTERE	1948	1972	115
TCG AB-4	KARAKOL	İNGİLTERE	1948	1972	115
TCG AB-5	KARAKOL	İNGİLTERE	1948	1967	115
TCG AB-6	KARAKOL	İNGİLTERE	1948	1972	115
TCG AB-7	KARAKOL	İNGİLTERE	1948	1972	115
TCG AB-8	KARAKOL	İNGİLTERE	1948	1967	115
TCG AB-21	KARAKOL	ABD	1968	2014	147
TCG AB-22	KARAKOL	ABD	1968	2013	147
TCG AB-23	KARAKOL	ABD	1968	2011	147
TCG AB-24	KARAKOL	ABD	1968	2013	147
TCG AB-25	KARAKOL	TÜRKİYE	1969	2000	170
TCG AB-26	KARAKOL	TÜRKİYE	1970	2001	170
TCG AB-27	KARAKOL	TÜRKİYE	1969	2014	170
TCG AB-28	KARAKOL	TÜRKİYE	1969	2011	170
TCG AB-29	KARAKOL	TÜRKİYE	1969	2014	170
TCG AB-30	KARAKOL	TÜRKİYE	1969	1998	170
TCG AB-31	KARAKOL	TÜRKİYE	1971	2012	170
TCG AB-32	KARAKOL	TÜRKİYE	1969	1999	170
TCG AB-33	KARAKOL	TÜRKİYE	1970	2005	170
TCG AB-34	KARAKOL	TÜRKİYE	1969	2000	170
TCG AB-35	KARAKOL	TÜRKİYE	1976	2012	170
TCG AB-36	KARAKOL	TÜRKİYE	1976	2013	170
TCG Ç-101	TANK ÇIKARMA	İNGİLTERE	1967	1980	589

TCG Ç-102	TANK ÇIKARMA	İNGİLTERE	1967	1972	589
TCG Ç-103	TANK ÇIKARMA	İNGİLTERE	1967	1982	589
TCG Ç-104	TANK ÇIKARMA	İNGİLTERE	1967	1980	589
TCG Ç-105	TANK ÇIKARMA	İNGİLTERE	1967	1980	589
TCG Ç-106	TANK ÇIKARMA	İNGİLTERE	1967	1982	589
TCG Ç-107	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1971	1991	589
TCG Ç-108	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1971	1999	589
TCG Ç-109	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1971	1991	589
TCG Ç-110	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1971	1998	589
TCG Ç-111	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1971	1991	589
TCG Ç-112	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1971	1991	589
TCG Ç-113	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1973	1999	589
TCG Ç-114	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1973	1999	589
TCG Ç-115	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1973	1991	589
TCG Ç-116	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1973	1991	589
TCG Ç-117	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1974	2002	589
TCG Ç-118	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1976	2000	589
TCG Ç-119	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1976	2000	589
TCG Ç-120	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1976	2014	589
TCG Ç-121	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1976	2000	589
TCG Ç-122	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1976	2001	589
TCG Ç-123	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1976	2012	589
TCG Ç-124	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1977	2001	589
TCG Ç-125	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1977	2012	589
TCG Ç-126	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1977	2012	589
TCG Ç-127	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1977	2012	589
TCG Ç-128	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1978	2014	589
TCG Ç-129	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1978	2005	589

TCG Ç-130	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1978	1990	589
TCG Ç-131	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1978	1990	589
TCG Ç-132	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1980	HİZMETTE	589
TCG Ç-133	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1980	2012	589
TCG Ç-134	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1980	2012	589
TCG Ç-135	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1980	2012	589
TCG Ç-136	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1980	1985	589
TCG Ç-137	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1981	2012	589
TCG Ç-138	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1981	HİZMETTE	589
TCG Ç-139	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1987	2012	589
TCG Ç-140	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1985	HİZMETTE	589
TCG Ç-141	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1985	HİZMETTE	589
TCG Ç-142	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1986	HİZMETTE	589
TCG Ç-143	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1987	HİZMETTE	589
TCG Ç-144	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1987	HİZMETTE	589
TCG Ç-145	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1987	HİZMETTE	589
TCG Ç-146	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1991	HİZMETTE	589
TCG Ç-147	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1991	HİZMETTE	589
TCG Ç-148	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1992	HİZMETTE	589
TCG Ç-149	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1992	HİZMETTE	589
TCG Ç-150	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1992	HİZMETTE	589
TCG Ç-151	SÜRATLİ TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	600
TCG Ç-152	SÜRATLİ TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	600
TCG Ç-153	SÜRATLİ TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	600
TCG Ç-154	SÜRATLİ TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	600
TCG Ç-155	SÜRATLİ TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	600

TCG Ç-156	SÜRATLI TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	600
TCG Ç-157	SÜRATLI TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	600
TCG Ç-158	SÜRATLI TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	2012	HİZMETTE	600
TCG Ç-201	ÇIKARMA ARACI	ABD	1967	1991	405
TCG Ç-202	ÇIKARMA ARACI	ABD	1967	1980	405
TCG Ç-203	ÇIKARMA ARACI	ABD	1967	1992	405
TCG Ç-204	ÇIKARMA ARACI	ABD	1967	1986	405
TCG Ç-205	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1965	1998	405
TCG Ç-206	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1965	1991	405
TCG Ç-207	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1966	1991	405
TCG Ç-208	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1966	1991	405
TCG Ç-209	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1966	1991	405
TCG Ç-210	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1966	1991	405
TCG Ç-211	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1966	1997	405
TCG Ç-212	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1966	1991	405
TCG Ç-213	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1966	1991	405
TCG Ç-214	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1966	1991	405
TCG Ç-215	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1966	1991	405
TCG Ç-216	ÇIKARMA ARACI	TÜRKİYE	1966	1991	405
TCG Ç-301	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2001	113
TCG Ç-302	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	1999	113
TCG Ç-303	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2000	113
TCG Ç-304	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2000	113
TCG Ç-305	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2014	113

TCG Ç-306	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	1991	113
TCG Ç-307	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	1991	113
TCG Ç-308	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2012	113
TCG Ç-309	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2001	113
TCG Ç-310	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	1991	113
TCG Ç-311	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	1991	113
TCG Ç-312	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2013	113
TCG Ç-313	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2005	113
TCG Ç-314	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2012	113
TCG Ç-315	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	1991	113
TCG Ç-316	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2012	113
TCG Ç-317	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	1991	113
TCG Ç-318	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	1998	113
TCG Ç-319	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	2013	113
TCG Ç-320	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1965	1991	113
TCG Ç-321	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1987	HİZMETTE	113
TCG Ç-322	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1988	HİZMETTE	113
TCG Ç-323	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1988	2014	113
TCG Ç-324	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1988	HİZMETTE	113

TCG Ç-325	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1988	2011	113
TCG Ç-326	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1988	HİZMETTE	113
TCG Ç-327	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1988	HİZMETTE	113
TCG Ç-328	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1988	1999	113
TCG Ç-329	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1988	HİZMETTE	113
TCG Ç-330	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1988	HİZMETTE	113
TCG Ç-331	MEKANİZE VASITA ÇIKARMA	TÜRKİYE	1988	HİZMETTE	113
TCG BAYRAKTAR	TANK ÇIKARMA	ABD	1973	2003	4080
TCG SANCAKTAR	TANK ÇIKARMA	ABD	1973	2001	4080
TCG ERTUĞRUL (II)	TANK ÇIKARMA	ABD	1973	2017	5800
TCG SERDAR	TANK ÇIKARMA	ABD	1975	2011	5800
TCG ÇAKABEY	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1983	2000	1600
TCG SARUCABEY	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1985	HİZMETTE	3335
TCG KARAMÜRSEL BEY	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1986	HİZMETTE	3335
TCG OSMANGAZİ	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	1995	HİZMETTE	4150
TCG BAYRAKTAR (II)	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	2017	HİZMETTE	8500
TCG SANCAKTAR (II)	TANK ÇIKARMA	TÜRKİYE	2018	HİZMETTE	8500
TCG ANADOLU	LHD	TÜRKİYE	2023	HİZMETTE	28000
TCG AKAR	AKARYAKIT GEMİSİ	FRANSA	1949	1974	13200
TCG YZB. İHSAN TULUNAY (I)	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1955	1994	3500
TCG ALB.HAKKI BURAK	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1965	1997	3800
TCG BNB SAADETTİN GÜRCAN	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1970	2016	4460
TCG İNEBOLU	AKARYAKIT GEMİSİ	ALMANYA	1977	2003	765
TCG TAŞKIZAK	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1985	2014	1480
TCG AKAR (II)	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1987	HİZMETTE	19350

TCG TYB.KUDRET GÜNGÖR	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1997	HİZMETTE	19350
TCG ALB.HAKKI BURAK (II)	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	3660
TCG YZB. İHSAN TULUNAY (II)	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	3660
TCG GÖLCÜK (I)	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1938	1983	1250
TCG YAKIT	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1940	HİZMETTE	140
TCG AKPINAR	AKARYAKIT GEMİSİ	ABD	1948	1985	2700
TCG H-501	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1965	2017	300
TCG H-502	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1965	2018	300
TCG H-503	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1965	2019	300
TCG GÖLCÜK (II)	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	1992	2005	310
TCG YÜZBAŞI GÜNGÖR DURMUŞ	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	2021	HİZMETTE	3000
TCG ÜSTEĞMEN ARİF EKMEKÇİ	AKARYAKIT GEMİSİ	TÜRKİYE	2021	HİZMETTE	3000
ERTUĞRUL	EĞİTİM GEMİSİ	İNGİLTERE	1923	1937	900
SÖĞÜTLÜ YATI	EĞİTİM GEMİSİ	İNGİLTERE	1923	1944	120
SAVARONA	EĞİTİM GEMİSİ	ALMANYA	1938	1986	6130
TCG CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA (I)	EĞİTİM GEMİSİ	ALMANYA	1977	1993	2490
TCG CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA (II)	EĞİTİM GEMİSİ	ALMANYA	1993	HİZMETTE	2490
TCG SOKULLU MEHMET PAŞA (I)	EĞİTİM GEMİSİ	ALMANYA	1983	1994	2490
TCG SOKULLU MEHMET PAŞA (II)	EĞİTİM GEMİSİ	ALMANYA	1997	HİZMETTE	2490
TCG E-1	EĞİTİM GEMİSİ	TÜRKİYE	1999	HİZMETTE	94
TCG E-2	EĞİTİM GEMİSİ	TÜRKİYE	1999	HİZMETTE	94
TCG E-3	EĞİTİM GEMİSİ	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	94
TCG E-4	EĞİTİM GEMİSİ	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	94
TCG E-5	EĞİTİM GEMİSİ	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	94
TCG E-6	EĞİTİM GEMİSİ	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	94
TCG E-7	EĞİTİM GEMİSİ	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	94
TCG E-8	EĞİTİM GEMİSİ	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	94

TCG İSKENDERUN	NAKLİYE GEMİSİ	TÜRKİYE	2002	HİZMETTE	7948
TCG MEHMET KAPTAN	SU TANKERİ	RUSYA	1923	1993	650
TCG PINAR-1 (Y-111)	SU TANKERİ	ALMANYA	1939	2007	500
TCG PINAR-2 (Y-112)	SU TANKERİ	TÜRKİYE	1959	2013	845
TCG PINAR-3 (Y-113)	SU TANKERİ	TÜRKİYE	1968	2014	270
TCG PINAR-4 (Y-114)	SU TANKERİ	TÜRKİYE	1968	2017	270
TCG PINAR-5 (Y-115)	SU TANKERİ	TÜRKİYE	1968	2000	270
TCG PINAR-6 (Y-116)	SU TANKERİ	TÜRKİYE	1968	2017	270
TCG VAN (A-597)	SU TANKERİ	TÜRKİYE	1968	2012	1450
TCG ULUBAT (A-596)	SU TANKERİ	TÜRKİYE	1968	2013	1450
TCG SÖĞÜT (A-598)	SU TANKERİ	ALMANYA	1976	HİZMETTE	626
TCG KAVAK (II) (A-600)	SU TANKERİ	ALMANYA	1991	HİZMETTE	626
TCG ÇINAR (A-581)	SU TANKERİ	ALMANYA	1997	HİZMETTE	626
TCG ÜLKÜ (A-572)	KARGO GEMİSİ	İNGİLTERE	1934	1968	7233
TCG ÜLKÜ (II) (A-586)	KARGO GEMİSİ	FRANSA	1972	1995	4190
TCG UMURBEY (A-588)	KARGO GEMİSİ	FRANSA	1977	1999	4190
TCG KANARYA (A-595)	KARGO GEMİSİ	TÜRKİYE	1972	1992	820
TCG ŞARKÖY (A-591)	KARGO GEMİSİ	TÜRKİYE	1972	2002	820
TCG ECEABAT (A-593)	KARGO GEMİSİ	TÜRKİYE	1978	2006	820
TCG KARADENİZ EREĞLİ (A-592)	KARGO GEMİSİ	TÜRKİYE	1983	2013	820
TCG BEKİRDERE (Y-94)	CEPHANE GEMİSİ	TÜRKİYE	1944	1992	545
TCG CEPHANE-1 (Y-96)	CEPHANE GEMİSİ	TÜRKİYE	1967	2002	170
TCG CEPHANE-2 (Y-97)	CEPHANE GEMİSİ	TÜRKİYE	1969	2004	170
TCG KURTARAN (A-584)	DENİZALTI KURTARMA GEMİSİ	ABD	1950	2000	1675
TCG AKIN (III) (A-585)	DENİZALTI KURTARMA GEMİSİ	ABD	1970	2017	2030
TCG IŞIN (II) (A-589)	DENİZALTI KURTARMA GEMİSİ	ABD	1980	2017	1970
TCG ALEMDAR (II) (MOSHIP) (A-582)	DENİZALTI KURTARMA GEMİSİ	TÜRKİYE	2017	HİZMETTE	4037
TCG AKIN (IV) (A-584)	DENİZALTI KURTARMA GEMİSİ	TÜRKİYE	2017	HİZMETTE	2400

TCG IŞIN (III) (A-583)	DENİZALTI KURTARMA GEMİSİ	TÜRKİYE	2017	2021	2400
TCG SÖNDÜREN-I (Y-51)	YANGIN SÖNDÜRME GEMİSİ	ABD	1954	2014	105
TCG KUDRET (Y-54)	YANGIN SÖNDÜRME GEMİSİ	ABD	1962	2004	105
TCG SÖNDÜREN-II (A-1542)	YANGIN SÖNDÜRME GEMİSİ	RUSYA	2000	HİZMETTE	389
TCG SÖNDÜREN-III (A1543)	YANGIN SÖNDÜRME GEMİSİ	RUSYA	1999	HİZMETTE	389
TCG SÖNDÜREN-4 (A-1544)	YANGIN SÖNDÜRME GEMİSİ	RUSYA	2000	HİZMETTE	389
TCG ALEMDAR	ROMÖRKÖR	DANİMARK A	1923	1959	362
TCG GONCA (Y-118)	ROMÖRKÖR	İNGİLTERE	1923	1992	270
TCG AKIN (I) (A-579)	ROMÖRKÖR	İNGİLTERE	1924	1962	336
TCG GÜVEN (Y-77)	ROMÖRKÖR	ALMANYA	1937	1987	60
TCG ÖNCÜ (A-574)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	1956	1997	500
TCG ÖNDER (A-599)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	1954	1997	500
TCG ATIL (Y-55)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	1963	HİZMETTE	143
TCG KUVVET (Y-53)	ROMÖRKÖR	ABD	1963	2011	390
TCG AKBAŞ (I) (A-583)	ROMÖRKÖR	ABD	1965	1995	971
TCK KEPEZ (I) (Y-1118)	ROMÖRKÖR	ABD	1965	1983	971
TCG ÖDEV (I) (Y-1225)	ROMÖRKÖR	ABD	1963	1988	971
TCG KD.BÇVŞ.ERSEV BAYRAK (Y-64)	ROMÖRKÖR	ABD	1971	2011	40
TCG DOĞANARSLAN (Y-52)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	1985	HİZMETTE	220
TCG AKSAZ (II) (Y-57)	ROMÖRKÖR	ALMANYA	1997	HİZMETTE	295
TCG ÖNDER (II) (Y-160)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	1999	HİZMETTE	420
TCG ÖNCÜ (II) (Y-161)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	420
TCG ÖZGEN (II) (Y-162)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	420
TCG ÖDEV (II) (Y-163)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	420
TCG ÖZGÜR (Y-164)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	420
TCG PENDİK (Y-56)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	2000	HİZMETTE	238
TCG GAZAL (II) (A-587)	ROMÖRKÖR	ABD	1973	2017	1675

TCG DEĞİRMENDERE (A-576)	ROMÖRKÖR	FRANSA	1999	2018	1580
TCG DARICA (II) (A-578)	ROMÖRKÖR	TÜRKİYE	1992	HİZMETTE	870
TCG AKBAŞ (II) (A-586)	ROMÖRKÖR	RUSYA	1997	HİZMETTE	1682
TCG TAKİP-1 (Y-98)	TORPİDO TAKİP BOTU	TÜRKİYE	1961	HİZMETTE	56
TCG TAKİP-1 (Y-99)	TORPİDO TAKİP BOTU	TÜRKİYE	1995	HİZMETTE	56
TCG İNEBOLU (A-590)	ROMÖRKÖR	ABD	2008	HİZMETTE	2260
TCG ERKİN (I) (A-590)(A-583)	ONARIM/ YATAK GEMİSİ	ALMANYA	1936	1963	16800
TCG ERKİN (II) (A-599)(A-591)	ONARIM/ YATAK GEMİSİ	DANİMARK A	1967	1982	11595
TCG ERKİN (III) (A-590)	ONARIM/ YATAK GEMİSİ	ALMANYA	1981	1983	6042
TCG ONARAN (A-59) (A-581)	ONARIM/ YATAK GEMİSİ	ABD	1948	1992	3960
TCG BAŞARAN (A-61) (A-582)	ONARIM/ YATAK GEMİSİ	ABD	1952	1993	3960
TCG DONATAN (A-583)	ONARIM/ YATAK GEMİSİ	ABD	1969	1985	18600
TCG DERYA (A-576)	ONARIM/ YATAK GEMİSİ	ABD	1983	1994	18000
TCG YZB.NAŞİT ÖNGÖREN (Y-1204) (Y-38)	ONARIM/ YATAK GEMİSİ	ABD	1973	HİZMETTE	2578
TCG BNB.METİN SÜLÜŞ (Y-1205) (Y-39)	ONARIM/ YATAK GEMİSİ	ABD	1975	HİZMETTE	2578
TCG KALDIRAY (P-305)(P-306)(P-309)	AĞ GEMİSİ	FRANSA	1946	1976	732
TCG AĞ-1 (P301)	AĞ GEMİSİ	İNGİLTERE	1941	1993	1000
TCG AĞ-2 (P-302)	AĞ GEMİSİ	İNGİLTERE	1946	1994	1000
TCG AĞ-3 (P-303)	AĞ GEMİSİ	İNGİLTERE	1946	1995	1000
TCG AĞ-4 (P-304)	AĞ GEMİSİ	ABD	1948	1996	805
TCG AĞ-5 (P-306) (P-305) (A-1580)	AĞ GEMİSİ	ALMANYA	1961	HİZMETTE	975
TCG AĞ-6 (A-1581)	AĞ GEMİSİ	ABD	1970	HİZMETTE	855
TCG YUNUS (II) (A-590)	ARAŞTIRMA GEMİSİ	ALMANYA	1988	2000	1497
TCG ÇUBUKLU (Y-1251) (A-594)	ARAŞTIRMA GEMİSİ	TÜRKİYE	1986	HİZMETTE	660
TCG ÇEŞME (II) (A-599)	ARAŞTIRMA GEMİSİ	ABD	2000	HİZMETTE	2570

TCG ÇANDARLI (II) (A-588)	ARAŞTIRMA GEMİSİ	ABD	2001	HİZMETTE	2570
TCG UFUK (A-591)	ARAŞTIRMA GEMİSİ	TÜRKİYE	2020	HİZMETTE	2400
TCG MESAHA-1 (I) (Y-1221)(Y-1235)(Y-35)	ARAŞTIRMA GEMİSİ	TÜRKİYE	1966	1993	45
TCG MESAHA-2 (I) (Y-1222)(Y-1236)(Y-36)	ARAŞTIRMA GEMİSİ	TÜRKİYE	1966	1993	45
TCG MESAHA-1 (II) (Y-35)	ARAŞTIRMA GEMİSİ	TÜRKİYE	1994	HİZMETTE	65
TCG MESAHA-2 (II)(Y-36)	ARAŞTIRMA GEMİSİ	TÜRKİYE	1994	HİZMETTE	65

Kaynak : Garrett, s.136-144; Tunaboylu, s.164-189; Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt : 4*, s.710-716; Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Platformlar*; Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Cumhuriyet Donanması 1923-2005*, s.10-318; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği, “Hizmet Dışına Ayrılan Gemiler”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 618, (Ocak 2014), s.73–79; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği, “Hizmet Dışına Ayrılan Gemiler”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 619, (Nisan 2014), s. 24–26; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği, “Hizmet Dışına Ayrılan Gemiler”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 620, (Temmuz 2014), s.20–26; TCG Saldıray Komutanlığı, “TCG SALDIRAY (S-348) Hizmet Dışına Ayrılışı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 621 Eki, (2015), s.3; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği, “Hizmet Dışına Ayrılan Gemiler”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 623, (2015), s.116-118; Donanma Komutanlığı, “TCG KASIRGA’NIN Hizmet Dışına Ayrılış Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 287, (2014), s.8; Donanma Komutanlığı, “TCG BNB.SASADETTİN GÜRCAN’ın Hizmet Dışına Ayrılış Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 334, (2016), s.6; ; Donanma Komutanlığı, “TCG GAZAL’ın Hizmet Dışına Ayrılış Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 353, (2017), s.6–7; Donanma Komutanlığı, “TCG FETHİYE’nin Hizmet Dışına Ayrılış Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 287, (2014), s.9; Donanma Komutanlığı, “PINAR-4’ün Hizmet Dışına Ayrılma Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 342, (2017), s.9; Donanma Komutanlığı, “TCG AMASRA (M-266)”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 343, (2017), s.10; Donanma Komutanlığı, “MİLGEM Projesi”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 374, (2019), s.29; Donanma Komutanlığı, “TCG BURGAZADA Deniz Kuvvetlerine Teslim Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 373, (2018), s.17; Donanma Komutanlığı, “TCG SANCAKTAR’ın Teslim Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 362, (2018), s.4; Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU’nun Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesinin 240’ıncı Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları*; Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, TCG ERTUĞRUL’un Hizmet Dışına Ayrılma Töreni / BN-1073/2017, 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1073&dil=1> (21 Aralık 2017); Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, TCG AKIN’ın Hizmet Dışına Ayrılma Töreni/BN-1252/2017, 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1252&dil=1> (25 Aralık 2017); Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, TCG KINALIADA’nın Hizmete Girmesi ve Pakistan MİLGEM Korvet Projesinin Sac Kesme Töreni/ BN-1822/2019, 2019, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1822&dil=1> (20 Aralık 2019); Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, KINALIADA Korveti Denize İndirme ve İSTANBUL Fırkateyni İnşa Başlangıç Töreni/ BN-1154/2017, 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1157&dil=1> (27 Aralık 2017); Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, TCG İŞİN’in Deniz Kuvvetleri Komutanlığına Teslim Töreni/ BN-1174/2017, 2017 <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1174&dil=1> (28 Aralık 2017).

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acer, Yücel. **The Aegean Maritime Disputes and International Law**. Routledge, 2003.
- Ahmed, Imtiaz. **State and Foreign Policy: India's Role in South Asia**. Vikas Publications, 1993.
- Akın, Nur Özmel. **Rauf Orbay'ın Londra Büyükelçiliği**. Bağlam Yayıncılık, 2000.
- Atabey, Figen. **Karadeniz'de Türk Donanması (Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi)**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2006.
- Atatürk, Mustafa Kemal. **Nutuk**. Ankara: Kaynak Yayınları, 2015.
- Atay, F.Rıfkı. **Çankaya**. Pozitif Yayıncılık, 2013.
- Bal, Nurcan ve Figen Atabey. **Türk Deniz Kuvvetleri: Bin Yılın Güncesinden Seçmeler**. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009.
- Balcı, Ali. **Ortadoğu ve Postkolonyalizm**. İstanbul: Pınar Yayınları, 2018.
- Balkan, Serkan ve Murat Yeşiltaş. "Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'nin Deniz Kuvvetleri/Donanma Stratejisindeki Dönüşüm: Kıyı Savunmasından Açık Denizlere", Burhanettin Duran (Ed.), Kemal İnat (Ed.), Mustafa Caner (Ed.), **Türk Dış Politikası Yıllığı 2020**, SETA, 2021. s. 97-138.
- Balkan, Serkan ve Murat Yeşiltaş, "From Geopolitical Anxiety to Assertive Stance: The Historical Construction and Transformation of Turkish Naval Strategy", **Insight Turkey**, Vol. 25, No. 3, Summer 2023, s.117-143.
- Barlas Dilek ve Serhat Güvenç. **Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939): Orta Büyüklükte Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları**. Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Bargut, Şemsi. (Emekli Amiral). **Bir Plesisor'un Bahriye Anıları-2**. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005.
- Baş, Ersan ve Y. Bülen Aksaray. **Gazi Hamidiye ve Akın Harekâtı**. Piri Reis Araştırma Merkezi, 2009.
- Bayar, M. Hikmet. **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihçesi**. Birinci Basım. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 2009.
- Baytok, Taner. **Bir Asker Bir Diplomat: Güven Erkaya-Taner Baytok Söyleşi**. Doğan Kitap, 2001.

- Booth, Ken. **Strategy and Ethnocentrism**. Routledge, 2014.
- Bostan, İdris. **Osmanlı Akdenizi**. Birinci Basım. İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- Builder, Carl H. **The Masks of War: American Military Styles in Strategy and Analysis**. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989.
- Büyüktuğrul, Afif. (Emekli Amiral). **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 1967.
- Büyüktuğrul, Afif. (Emekli Amiral). **Osmanlı (Türk) - Yunan Deniz Silahlanma Yarışı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1975.
- Büyüktuğrul, Afif. (Emekli Amiral). **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt: 4**. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 1984.
- Büyüktuğrul, Afif (Emekli Amiral). “Poyrazın Getirdikleri”, **Amiral Afif BÜYÜKTUĞRUL’un Gazetelerde Yayınlanmış Makaleleri 1954-1971**. Cem Gürdeniz (Drl.), Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 2004, s.140-310.
- Büyüktuğrul, Afif (Emekli Amiral). **Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 1**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005.
- Büyüktuğrul, Afif (Emekli Amiral). **Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977) Cilt 2**, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005.
- Cebesoy, Ali Fuat. **Siyası Hatıralarım, Kısım II**. Ankara: Doğan Kardeş Yayınları, 1960.
- Clausewitz, Carl. **On War**, J. Graham (Çev.), Penguin Classics, 1982.
- Çoker, Fahri. (Emekli Amiral). **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**. Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Basımevi, 1994.
- Çomak, Hasret, Caner Sancaktar, Volkan Tatar ve Burak Şakir Şeker. **Karadeniz Jeopolitiği**. BETA, 2017.
- Cunningham, Andrew (Admiral). **A Sailor’s Odyssey : The Autobiography of Admiral of the Fleet Viscount Cunningham of Hyndhope K.T.** First Edit, Newyork: E.P. Dutton & Company, 1951.
- Davutoğlu, Ahmet. **Stratejik Derinlik : Türkiye’nin Uluslararası Konumu**. Küre Yayınları, 2001.
- Dümer, Vehbi Ziya (Em. Tümamiral). **Türk Denizaltıcılık Tarihine Genel Bir Bakış**. İstanbul: Deniz Harp Okulu Komutanlığı Basımevi.
- Erbil, Kazım. (Emekli Amiral). **Bahriyede Gördüklerim Duyduklarım**. İstanbul: Kastaş Yayınları, 2007.

- Echevarria, Antulio J. **Toward an American Way of War**. US Army War College Press, 2004.
- Fırtına, H. İbrahim (Emekli Orgeneral). **Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları : 1922-1930**, 2. Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018.
- Geertz, Clifford. **The Interpretation of Culture**. Basic Books, 1973.
- Gencer, Ali İhsan ve Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, DER Yayınları, 2010.
- Genelkurmay Başkanlığı, **Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları : Genelkurmay Basımevi, 1999.
- Gökçen, Sabiha. **Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti**. İstanbul: Türk Hava Kurumu Yayınları, 1982.
- Gönlübol, Mehmet. **Olaylarla Türk Dış Politikası: 1919-1995**. Baskın Oran (Der.), Ankara: Siyasal Kitapevi, 1996.
- Gray, Colin S. **Modern Strategy**. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Gray, Colin S. **Strategic Studies and Public Policy**. The University Press of Kentucky, 2014.
- Eric Grove. **The Future of Sea Power**. Annapolis: Naval Institute Press, 1990.
- Gülen, Nejat. **Dünden Bugüne Bahriyemiz**. İstanbul: Kastaş Yayınları, 1988.
- Gürdeniz, Cem. **Hedefteki Donanma**, 2. Baskı. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi), 2013.
- Gürdeniz, Cem. **Mavi Uygarlık : Türkiye Denizcileşmelidir**. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2015.
- Güvenç, Bozkurt. **İnsan ve Kültür**. Boyut Yayın Grubu, 2020.
- Güvenç, Serhat. **Drednot Ateşi ve Osmanlı Devleti: Reşadiye ve Sultan Osman Savaş Gemilerinin Öyküsü**. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005.
- Hale, William. **Türk Dış Politikası 1774-2000**. İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003.
- Harp Filosu Komutanlığı, **Harp Filosu Komutanlığı Tarihçesi**, Donanma Komutanlığı Basımevi, 2004.
- Hergüner, Mustafa. **Kurtuluş Savaşı'nda Deniz Şehitlerimiz ve Kahraman Gemilerimiz**. İstanbul: İst.Dz.İk.Grp.Klığı Basımevi, 2000.
- Hergüner, Mustafa. **İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği**. İstanbul: Kastaş Yayınları, 2011.

- Hull, Isabel V. **Absolute Destruction: Military Culture and the Practices of War in Imperial Germany**. Cornell University Press, 2006.
- Işın, İ. Bülent. **Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi: 1299-1922**. Ankara: Deniz Basımevi, 2004.
- Işın, İ. Bülent. **Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923'ten 2005'e**. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2006.
- Jabar, Faleh. A. ve Hosham Dawod. **Aşiretler ve İktidar**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Jackson, Aaron P. **Doctrine, Strategy and Military Culture: Military-Strategic Doctrine Development in Australia, Canada and New Zealand (1987–2007)**. Canada National Defence Publications, 2013.
- Joja, Iulia Sabina. **Romania's Strategic Culture: 1990-2014**. Soviet and Post-Soviet Politics and Society, 2019.
- Kaynak, Osman Alpay. **Amiral Vehbi Ziya Dümer'in Anıları**. İstanbul: Deniz İkmal Grup Komutanlığı Matbaası, 2003.
- Legro, Jeffrey. **Cooperation Under Fire : Anglo-German Restraint During World War II**. Cornell University Press, 1995.
- Meray, Seha L. (Çev.). **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar ve Belgeler, İkinci Takım C.II**. İstanbul: YKY, 2003.
- Metel, Raşit. **Türk Denizaltıcılık Tarihi**. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 1960.
- Metel, Raşit. **Atatürk'ün Silahlı Kuvvetlerle İlgili Söylev, Demeç, Tamim ve Telgrafları**. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 1973.
- Metel, Raşit. **Atatürk ve Donanma**. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005.
- Mira, Emrah Rani. "Türkiye – Libya Arasında İmzalanan Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'nın Türk Dış Politikasına Etkisi". **Anadolu Strateji Dergisi** , Cilt 4, Sayı 1, Haziran 2022, s. 17-37.
- Mufti, Malik. **Daring and Caution in Turkish Strategic Culture: Republic at Sea**. Palgrave, 2009.
- Noppen, K. Ryan. **Osmanlı Deniz Harekatı 1911-18**. Emir Yener (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Nutku, Emrullah. **Bir Deniz Subayının İstiklal Savaşı Hatıraları**. Ankara: Deniz Kuvvetleri Basımevi, 2008.
- Oral, Cavid. **Akdeniz Meselesi Cilt :2**. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1945.

- Orbay, Rauf. **Cehennem Değirmeni : Siyasi Hatıralarım 1.** İstanbul: Emre Yayınları, 1993.
- Orbay, Rauf. **Cehennem Değirmeni : Siyasi Hatıralarım 2.** İstanbul: Emre Yayınları, 1993.
- Orhan, M. Celaleddin. **Bir Bahriyelinin Anıları: 1914-1981.** İstanbul: Kastaş Yayınları, 2001.
- Ortaylı, İlber. **İmparatorluğun Son Nefesi : Osmanlı'nın Yaşan Mirası Cumhuriyet.** 1. Baskı, TİMAŞ Yayınları, 2014.
- Özdemir, Hikmet. **Fahri S. Korutürk.** Ankara: Deniz İkmal Komutanlığı Basımevi, 2006.
- Pabuççular, Hazal. **Türkiye ve Oniki Ada.** İş Bankası Yayınları, 2019.
- Polat, Soner. (Emekli Amiral). **Mavi Vatan için Jeopolitik Rota.** İstanbul: Kaynak Yayınları, 2019.
- Saraçoğlu, Ahmet Cemaleddin. **Gazi Hamidiye'nin Şanlı Maceraları: Rauf Orbay ve Hamidiye.** 1. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2006.
- Sarı, Yaşar ve Seyit Ali Avcu, **Russia, Central Asia and the Caucasus,** Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı. **Montreux Sözleşmesi.** İstanbul: Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Basımevi, 1966.
- Simpson, Micheal. **A Life of Admiral of the Fleet Andrew Cunningham : A Twentieth-Century Naval Leader".** London: Frank Cass, 2004.
- Şişlioğlu, Mücahit ve Semih Çetin. **Cumhuriyet Döneminde Türk Deniz Kuvvetleri.** Ankara : Deniz Kuvvetleri Basımevi, 2002.
- Tellis, Ashley J, Alison Szalwinski ve Michael Wills. **Strategic Asia 2016-17 : Understanding Strategic Cultures in the Asia-Pacific.** The National Bureau of Asian Research, 2016.
- Till, Geoffrey. **Seapower: A Guide for the 21st Century.** Routledge, 2013.
- Toruntay, Necip. **Orgeneral TORUMTAY'ın Anıları.** İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994.
- Turan, Şerafettin. **İsmet İnönü : Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği.** Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.
- Türk Deniz Kuvvetleri Hücumbot Filosu Komutanlığı. **Türk Donanmasında Hücumbot Tarihi (1880-1985).** İstanbul: Deniz Basımevi, 1985.

- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. **Cumhuriyet Donanması 1923-2005**. 2. Baskı, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005.
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. **Sessiz ve Derinden**. İstanbul: Deniz Kuvvetleri Basımevi, 2007.
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. **Deniz Kuvvetleri Stratejisi**. Ankara: Deniz Basımevi, 2015.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı. **Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Anıları**. Ankara: ATASE Başkanlığı Yayınları, 1999.
- Türsan, O.Nurettin. **İkinci Dünya Savaşı**. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1998.
- Williams, Raymond. **Culture and Society: 1780-1950**. Anchor Books Doubleday Company, 1960.
- Yavuz, İsmail. **Mustafa Kemal'in Uçakları : Türkiye'nin Uçak İmalat Tarihi (1923-2012)**. 2. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Yaycı, Cihat. **Yunanistan Talepleri: Ege Sorunları Soru ve Cevaplarla**. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Yaycı, Cihat. **Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye**. 1. Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.
- Yeşiltaş, Murat. "Transformation of Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy", **Turkish Studies**, Vol.14, No.4, (2013), s.661-687.
- Yıldırım, Hüseyin. **Türk Donanma Cemiyeti (Vakfı) Türk Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı ve Derya Dergisi Dizini**. Ankara: Dz.K.K.lığı Karargah Basımevi, 1997.
- Yükselen, Hasan. **Strategy and Strategic Discourse in Turkish Foreign Policy**. Basibstoke: Palgrave, 2020.

Sürekli Yayınlar

- Abdürrahman, Nakıli Farih. “Yabancı Memleketler Deniz Topçuluğu”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 334, Ekim 1934, s.448-489.
- Adanmış, Zelal. “Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Güvenlik Yaklaşımında Yaşanan Dönüşüm”. **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, Aralık 2019, s.91-96.
- Akalın, Süruri (Dz.Kur.Bnb). “Sevkuiceyi Bir Manevranın Teselsül ve Tehavvülü”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 353 Eki, Temmuz 1939, s. 1-101.
- Akar, Hulusi. “Milli Savunma Bakanı Hulusi AKAR’ın IDEF 2019 Mesajı”, **MSI**, Sayı 177, Nisan 2019, s.6-7.
- Akdağı, Ömer. “NATO’nun Yeni Stratejisi ve Güney Bölgesi Öncelikleri”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 554, Kasım 1992, s.95-97.
- Akhmetov, Timur. “Strategic Culture of Turkey”. **Gaziantep University Journal of Social Sciences**. Vol. 17, No. 2, 2018, s.453-470.
- Aklar, Yılmaz (Dz.Kur.Yb.). “NATO’nun Gelecekteki Kuvvet Yapısı ve Çokuluslu Kuvvetler”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 553, Temmuz 1992, s.71-75.
- Akman, Halil. “Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960-1964)”. **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı 22, Aralık 2012, s. 65-98.
- Aksel, Nuri (Albay). “Deniz Üsleri”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 385, Ekim 1948, s.87-103.
- Aksoy, Enver. ”Denizcilik”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 602, 2008, s. 25.
- Albatros, Selim (Yüzbaşı). “Birinci ve İkinci Dünya Harbinde Alman Deniz Stratejisi”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 374, Mayıs 1945, s.1-7.
- Albatros, Selim (Kd.Yzb.). “Zihinleri Kurcalayan Bir Mesele : Deniz mi, Kara mı, Hava mı?”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 377, Mayıs 1946, s.28-35.
- Aras, S., “Kuşimoto Türk Müzesi Açılışı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 623, 2015, s.6–13.
- Arıman, Aydın. “Atomik Denizaltı Gemileri ve Bir Teklif”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 427, Ekim 1959, s.79-84.
- Artun, Naci (Dz.Kur.Bnb.). “Harb Gücü ve Deniz Ulaştırması”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 399, Nisan 1952, s.14-25.
- Artun, Naci (Dz.Kur.Bnb.).” Üçüncü Dünya Harbinin Deniz Stratejisi Tahmini”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 405, Ekim 1953, s.61-71.

- Aslan, Murat. “Türkiye’de Güvenlik Algısının Kavramsal ve Pragmatik Dönüşümü: Modern Dönemlerin Karşılaştırılması”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Vol 21, No. 3, July 2022, s.1647-1666.
- Asna, Namık Kemal (Kur.Yzb.). “Donanma Hava Kuvvetleri”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 364, Nisan 1942, s.16-26.
- Asna, Namık Kemal (Hv.Kur.Ön.Yzb.). “Kıyı Müdafaasında Donanma ve Donanmanın Hava Kuvvetleri”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 366, Ekim 1942, s.25-36.
- Asna, Namık Kemal (Hv.Kur.Ön.Yzb.). “Çıkarmada Donanma ve Bu Donanmanın Hava Kuvvetlerinin Faaliyeti”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 368, Mayıs 1943, s.1-14.
- Atalay, V. (Kur.Alb.). “Strateji Kuramları Üzerinde Tartışma ve Deniz Kuvvetleri Stratejisi”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 495, Ekim 1976, s.62-69.
- Avuncan, Çetin (Dz.Yb.). “Ege Adaları”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 495, (1976), s.24-30.
- Aydın, Salim. “İkinci Dünya Savaşı’nda Kıyı ve İç Hat Savunması: Çakmak Hattı (Büyükçekmece-Çatalca) Koruganları”. **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 16, Sayı 34, (Temmuz 2020), s.383-451
- Balık, İsmet. “Türkiye’nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları”. **Kent Akademisi**, Cilt 11, Sayı 1, Mart 2018, s.86-98.
- Barbaros Türk Deniz Görev Grup Komutanlığı. “Barbaros Türk Deniz Görev Grubu (TDGG) 2014 Aktivasyonu”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 619, 2014, s.17-18.
- Bargut, Şemsi (Gv.Yzb.). “Dar Denizlerde Deniz ve Hava Mücadelesi”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 374, Mayıs 1945. s.14 -25
- Bargut, Şemsi (Kr.Alb.). “Deniz Müstahkem Mevkileri Hakkında Bir Etüt”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 412, Ocak 1956, s.18-30.
- Bargut, Şemsi. “Helikopterler”. **Derya**, Yıl:1, Sayı:6, Mart 1968, s.8-11.
- Bars, Hayri (Gv.Binbaşı). “Birleşik Amerika Bahriye Bakanı Dan a.Kimball’ın Türkiye’yi Ziyareti”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 402, Ocak 1953, s.1-14.
- Bars, Hayri (Gv.Binbaşı). “Deniz Kuvvetleri Komutanımız Koramiral Sadık Altıncan’ın Yunanistan Ziyareti”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 402, Ocak 1953, s.193-204.
- Başoğlu, Ünal. “Bu Donanma Kimin?”, **Derya**, Yıl:1, Sayı:5, Şubat 1968, s.16-18.
- Bayat, Mert (Gv.Kd.Üstğm.). “Aramızda Görmek İstedğimiz İki Arkadaş”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 410, Ocak 1955, s.54-58.

- Besbelli, Saim (Dz.Alb.). “İki Dost Bahriye”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 417, Nisan 1957, s.12-18.
- Besbelli, Saim (Dz.Alb.). “Rusya ve Baltık Denizinin Üç Kapısı”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 419, Ekim 1957, s.4-12.
- Besbelli, Saim. “Son İki Yılın Deniz Siyaseti Bakımından Mütalaası”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 423, Ekim 1958, s.39-55.
- Besbelli, Saim. “Çanakkale’de Türk Bahriyesi”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 424 Eki, Ocak 1959, s.1-40.
- Besbelli, Saim. “Değişik Konular”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 425, Nisan 1959, s.28-43.
- Besbelli, Saim. “Birinci Dünya Harbindeki Alman Donanmasının Elim Akıbeti ve Sonrası”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 426, Temmuz 1959, s.s.36-45.
- Besbelli, Saim. “İki Önemli Konu: Gemi Adları ve Bahri Program”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 428-429, Ocak-Nisan 1960, s.71-83.
- Besbelli, Saim (Em.Dz.Alb.), “Meşrutiyet Donanması”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 437, Nisan 1962, s.67-108.
- Beşirli, Mehmet. “Sultan Abdülaziz’den Birinci Dünya Savaşı’na Osmanlı Donanması”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt 11, Sayı 25, Şubat 2004, s.243-273.
- Bocutoğlu, Ersan ve Mehmet Dinçaslan. “1925- 1950 Döneminde Türk Havacılık Endüstrisi ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konjonktürün Türk Havacılık Endüstrisine Etkileri”. **KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 7, 2014, s.157–173.
- Bostanoğlu, Bülent (Oramiral). “The Turkish Navy: Proud History, Bright Future”. **Mönch Publishing Group**, Vol: 35, 2014, s.1-14.
- Brown, Cameron S. “Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003”. **Turkish Studies**, Vol. 8, No. 1, February 2007, s.85-119.
- Burak, Selahaddin Rıza (Dz.Bnb.). “Büyük Harbin Yardımcı Kruvazörleri ve Möwe’nin Geçirdiği İki Heyecan”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 338, Ekim 1935, s.853-872.
- Büyüktuğrul, Afif (Dz.Bnb.). “Hava Kuvvetlerinden Beklediklerimiz”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 359, Ocak 1941, s.55-61.
- Büyüktuğrul, Afif (Emekli Tümamiral). “Deniz Tarihimizin Ana Çizgileri”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 440, Ocak 1963, s.9-21.
- Büyüktuğrul, Afif (Emekli Tümamiral). “Dünkü ve Bugünkü Akdeniz”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 444, Ocak 1964, s.1-8.

- Büyüktuğrul, Afif (Emekli Tümamiral). “Milli Güvenlik Politikasında Deniz Kuvvetleri”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 448, Ocak 1965, s.12-20.
- Büyüktuğrul, Afif (Emekli Tümamiral). “Yabancı Devletlerin Deniz Politikaları”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 449, Nisan 1965, s.14-30.
- Büyüktuğrul, Afif (Emekli Tümamiral). “Deniz Kuvvetlerinde Teşkilat ve Doktrin Değişikliği”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 453, Nisan 1966, s.1-15.
- Büyüktuğrul, Afif. “İstiklal Savaşı ve Cumhuriyetin Deniz Gücü”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 463, Ekim 1968, s.24-30.
- Büyüktuğrul, Afif. “Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:483, Ekim 1973, s.18-40.
- Caner, Saip (Dz.Gv.Yzb.). “Büyük Gemiye Karşı Tayyare mi Yoksa Tayyareye Karşı Büyük Gemi mi”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 350, Ekim 1938, s.21-31.
- Canikoğlu, Erhan. “NATO’nun Soğuk Savaş Sonrası Yeni Stratejileri”. **İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi** , Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2023, s.91-103.
- Cork, Orrery. “In Memoriam: Admiral Sir Howard Kelly”, **Journal of The Royal Central Asian Society**, Vol. 40, No. 1, (January 1953), s.4-6.
- Coşan, Yavuz (Dz.Kur.Alb.). “Sahil Güvenlik Komutanlığı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:529, 1985, s.1-14.
- Coşkun, Yavuz. “Kıbrıs”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 445, Nisan 1964, s.1-75.
- Çapaner, Nahit(Üsteğmen). “Kurtuluş Savaşında Deniz Kahramanları”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 368 Eki, Mayıs 1943, s. 1-50.
- Çapaner, Nahit (Bnb.). “Seyirde Yüzde Yüz Eminyet Şiarımızdır”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 405, Ekim 1953, s.98-105.
- Çiner, Sedat (Mk.Kd.Yzb.). “Bugünün ve Yarının Donanmalarının Beklediği Personel”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 402, Ocak 1953, s.77-85.
- Çoker, Fahri. “Deniz Harb Okulumuzun Tesis Tarihi Üzerinde Düşünceler”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 437, Nisan 1962, s.111-114.
- Çoker, Fahri. “Bahriyemizde Personel Kıyafetinin Geçirdiği Aşamalar (1830-1970)”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 478 Eki, Temmuz 1972, s.1-15.
- Çoker, Fahri. “Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu?”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 560, Temmuz 1994, s.60–61.

- Dal, Dilara. “Stratejik İş Birliği ve Askerî Danışmanlık Kapsamında Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu (1912-1914)”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 17, Sayı 38, Temmuz 2021, s.441-479.
- Demirel, Ergun (Dz.Kur.Ön Yzb). “Cumhuriyet’in 60’ıncı Yılında Türk Deniz Kuvvetleri”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 523, Ekim 1983, s.6-10.
- Deniz Hava Üs Komutanlığı, “Türk Deniz Havacılığının 100. Yılı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 620, Eylül 2014, s. 70-79.
- Deniz Kuvvetleri Dergisi**. “T.C.G. Yavuz’un Donanmadan Ayrılma Töreni”. Sayı: 483 Eki, 7 Haziran 1973, s.1-30.
- Deniz Kuvvetleri Dergisi**. “Son ayların olayları”. Sayı: 500, Ocak 1978, s.53-61.
- Deniz Kuvvetleri Dergisi**. “Gölcük Tersanesine Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar’ın 21 Şubat 1978 tarihinde gönderdiği mesaj”. Sayı: 501, Nisan 1978, s.53.
- Deniz Kuvvetleri Dergisi**. “Federal Almanya’dan alınan Batıray denizaltısı donanmamıza katıldı”. Sayı:503, Ekim 1978, s.61-63.
- Deniz Kuvvetleri Dergisi**. “Son ayların olayları”. Sayı:517, 1982, s.35-37.
- Deniz Kuvvetleri Dergisi**. “TCG BARBAROS F-244’un Omurgası Kızağa Kondu”. Sayı:551, Kasım 1991, s.3.
- Deniz Kuvvetleri Dergisi**, “30 Ağustos 1996 İstanbul Boğazı Resmi Geçit Töreni”, Sayı: 567, Kasım 1996, s.3.
- Deniz Kuvvetleri Dergisi**. “Türk Deniz Kuvvetleri Deniz Alaka ve Menfaatleri için Tüm Denizlere Hazır: Dört Buçuk Asır Sonra Yeniden Hint Okyanusundayız”. Sayı 605, Temmuz 2009, s. Kapak sayfası.
- Deniz Kuvvetleri Dergisi**, “Anavatanında güvende olmak için, denizde güçlü olmak; dünyada söz sahibi olmak için, tüm denizlerde var olmak”, Sayı 621, Ocak 2015, s. Kapak sayfası.
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. “Atatürk Özel Sayısı”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**. Sayı: 514, 1981, s.1-55
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. “Mondros Mütarekesi”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 610, 2011. s.20-25.
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği. “Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Komuta Devir Teslim Töreni”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 564, Kasım 1995, s.3-14.
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği. “Deniz Kuvvetleri Komutanlığında Nöbet Değişimi”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı 606, 2009, s.2–7.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği. “Hizmet Dışına Ayrılan Gemiler”.
Deniz Kuvvetleri Dergisi, Sayı: 618, Ocak 2014, s.73-79.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği. “Hizmet Dışına Ayrılan Gemiler”.
Deniz Kuvvetleri Dergisi, Sayı: 619, Nisan 2014, s. 24-26.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği. “Hizmet Dışına Ayrılan Gemiler”.
Deniz Kuvvetleri Dergisi, Sayı: 620, Temmuz 2014, s.20-26.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği. “Hizmet Dışına Ayrılan Gemiler”.
Deniz Kuvvetleri Dergisi, Sayı: 623, 2015, s.116-118.

Deniz Mecmuası, “Deniz Haberleri”. Sayı : 319, Ocak 1931, s.1-9.

Deniz Mecmuası, “Deniz Haberleri :Yunanistan”. Sayı : 320, Nisan 1931, s.9-13.

Deniz Mecmuası, “Deniz Haberleri”. Sayı: 321, Temmuz 1931, s.13-14.

Deniz Mecmuası, “Deniz Haberleri”. Sayı 322, Ekim 1931, s.17-19.

Deniz Mecmuası, “Deniz Haberleri”, Sayı: 338, Ekim 1935, s.4-6.

Deniz Mecmuası, “Donanma Komutanı Şükrü Okan’ı Uğurlarken”, Sayı: 375, Eylül 1945. 1-3

Deniz Müzesi Komutanlığı. “Hamidiye Kruvazörü Hatıra Defteri” **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı : 620, Temmuz 2014, s.64.

Deniz Neşriyat Şube Müdürlüğü. “İskenderun’da Amerika Birleşik Devletleri Tarafından İnşa Edilen Tesislerin Türk Deniz Kuvvetlerine Teslimi. **Donanma Dergisi**, Sayı: 406 Eki, 1954, s.1-72.

Denizleri Süreyya (Dz.Yb.). “Donanmamızın Malta ve Faler’i Ziyaretleri İntibaları”.
Deniz Mecmuası, Sayı: 343, Ocak 1937, s.63-81.

Derya. “Kıbrıs’ta Son Rum Saldırısı Büyük İnfial Yarattı”. Yıl:1, Sayı:3, 1 Aralık 1967, s.7-8.

Derya. “Kapak Sayfası”. Yıl:1, Sayı:11, 1 Ağustos 1968, s.19.

Derya. “Donanma Haftası İçin Pul Çıkarılıyor”. Yıl:1, Sayı:12, 27 Eylül 1968, s.13-14.

Derya. “Sunay: Deniz Kuvvetlerimiz Türk Donanma Cemiyeti Tarafından Desteklenmeli”. Yıl: 2, Sayı:13, Ekim 1968, s.8-10.

Derya, “Donanma Haftası”, Yıl:2, Sayı:13, (Ekim 1968), s.3-4.

Derya. “Cumhuriyet Devri Modern Deniz Kuvvetlerinin Kurucusu ve Yaratıcısı: Oramiral Sadık Altıncan”. Yıl:2, Sayı: 18, Mart 1969, s.6-7.

Derya. “Albatros, Şimşek ve Pelikan Hizmete Girdi”. Yıl:3, Sayı: 30, Mart 1970, s.5-6.

- Derya**, “Arka Kapak”, Yıl: 3: Sayı:36, Eylül 1970, s.23.
- Derya**, “Arka Kapak”, Yıl:3: Sayı:35, Ağustos 1970, s.23.
- Develioğlu, Ruhi (Kur.Yb.). “Yarının Deniz Harbi”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 341, Temmuz 1936, s. 500-517.
- Develioğlu, Ruhi (Kur.Yb.). “Karadenizde İstiklal Savaşından Bir Kaç Safha ve Cumhuriyet Denizciliğine Umumi Bir Bakış”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 348, Nisan 1938, s.80-89.
- Donanma Dergisi**, “Donanma Dergisi için Düşünceler ve SERKLDORYAN”, Sayı: 425, Nisan 1959, s.1-14.
- Donanma Komutanlığı. “Yeni Tip Denizaltı Tedarik Projesi Test Kısmı Başlangıç Töreni”. **Donanmanın Sesi**, Sayı: 263, 2014, s.7.
- Donanma Komutanlığı, “TCG KASIRGA’NIN Hizmet Dışına Ayrılış Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 287, 2014, s.8.
- Donanma Komutanlığı. “TCG FETHİYE’nin Hizmet Dışına Ayrılış Töreni”. **Donanmanın Sesi**, Sayı: 287, (2014), s.9.
- Donanma Komutanlığı, “Barbaros Türk Deniz Görev Grubu”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 620, Eylül 2014, s.1-8
- Donanma Komutanlığı, “Barbaros Türk Deniz Görev Grubunun Ufuk Ötesi Görevi Tamamlanmıştır”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:620 Eki, Eylül 2014, s.1-39.
- Donanma Komutanlığı, “Babaros Türk Deniz Görev Grubu (TDGG)’nu Uğurlama Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 278, 2014, s.1–9.
- Donanma Komutanlığı, “TCG BNB.SASADETTİN GÜRCAN’ın Hizmet Dışına Ayrılış Töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 334, (2016), s.6;
- Donanma Komutanlığı. “TCG NUSRET Halkın ve Öğrencilerin Ziyaretine Açıldı”. **Donanmanın Sesi**, Sayı 335, 2016, s.10.
- Donanma Komutanlığı. “PINAR-4’ün Hizmet Dışına Ayrılma Töreni”. **Donanmanın Sesi**, Sayı: 342, (2017), s.9.
- Donanma Komutanlığı. “TCG AMASRA (M-266)”. **Donanmanın Sesi**, Sayı: 343, (2017), s.10.
- Donanma Komutanlığı, “Kınalıadanın denize indirilme töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı 344, 2017, s1.
- Donanma Komutanlığı, “Ütgm. Arif ekmekçi lojistik gemisinin denize indirilme töreni”, **Donanmanın Sesi**, Sayı 345, 2017, s.1.

- Donanma Komutanlığı, “Akdeniz Kalkanı Harekatı”, **Donanmanın Sesi**, Sayı:351, 2017, s.17-19.
- Donanma Komutanlığı. “TCG GAZAL’ın Hizmet Dışına Ayrılış Töreni”. **Donanmanın Sesi**, Sayı: 353, 2017, s.6–7.
- Donanma Komutanlığı, “İlk ANKA İHA’mız Dalaman’da”, **Donanmanın Sesi**, Sayı 360, 2018, s.4.
- Donanma Komutanlığı. “TCG SANCAKTAR’ın Teslim Töreni”. **Donanmanın Sesi**, Sayı: 362, (2018), s.4.
- Donanma Komutanlığı, “REİS Sınıfı Denizaltı”, **Donanmanın Sesi**, Sayı 370, 2018, s.22.
- Donanma Komutanlığı, “Donanmamızın Görevdeki “En Yaş Almış” Gemisi”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 372, 2018, s.7-9.
- Donanma Komutanlığı. “Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Güler Donanma Komutanlığı’nda”, **Donanmanın Sesi**, Sayı: 372, 2018, s.12-13.
- Donanma Komutanlığı. “TCG BURGAZADA Deniz Kuvvetlerine Teslim Töreni”. **Donanmanın Sesi**, Sayı: 373, 2018, s.17.
- Donanma Komutanlığı. “Kuzey Görev Grup Komutanlığı”. **Donanmanın Sesi**, Sayı 374, 2019, s.26–28.
- Donanma Komutanlığı. “MİLGEM Projesi”. **Donanmanın Sesi**, Sayı: 374, 2019, s.29.
- Donanma Komutanlığı, “Mavi Vatan-2019 Taktik Tatbikatı”, **Donanmanın Sesi**, Sayı 377, 2019, s.1–5.
- Donanma Komutanlığı Genel Sekreterliği, “ABD’den Alınan Dört Fırkateyn Gölçük’te”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 558, Kasım 1993, s.50-52.
- Donanmanın Sesi**. “BARBAROS TDGG’nin Cape Town/ Güney Afrika Ziyareti ve Gündümlü Mermi Atışları”. Yıl:8, Sayı: 283, Mayıs 2014, s.4-5.
- Donanmanın Sesi**. “Beyaz Fırtına – 14 Tatbikatı”. Yıl:8, Sayı: 284, Haziran 2014, s.1-6.
- Donanmanın Sesi**. “TCG SALIHREİS’in M/V CAPE RAY İsimli Gemiye Refakat Görevi”. Yıl:8, Sayı:289, Ağustos 2014, s.7.
- Donanmanın Sesi**. “TCG GEDİZ’in faaliyetleri”. Sayı 308, 2015, s. 3.
- Durat, Serdar. “NATO’nun Gelecekteki Deniz Stratejisi”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 549, (Mart 1991), s.27-28.
- Duygu, İsmail. “Ticaret Denizciliği ve Harp Gücü Üzerindeki Tesirleri”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 400, Temmuz 1952, s.109-117.

- Elaldı, Muzaffer. “Deniz Kuvvetinin Bugünkü Rolü”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 432 ve 433, Ocak-Nisan 1961, s.5-17.
- Elaldı, Muzaffer. “Çanakkale’yi Tarihe Maledenler”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 438, Temmuz 1962, s.9-16.
- Elaldı, Muzaffer. “Özlediğimiz Silah Hücumbot”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 438, Temmuz 1962, s.45-56.
- Engin, Fahir. “3 Yılda Başarılanlar ve Yapılacak İşler”. **Derya**, Yıl:1, Sayı:8, Mayıs 1968, s.7-8.
- Engin, Vehip (As.Y.Müh.). “Gemi Yapma ve Yaşatma İmkanlarımız”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 400, Temmuz 1952, s.86-91.
- Erbil, Kazım. “Deniz Müzemiz”. **Donanma Dergisi**. Sayı: 456, Ocak 1967, s.38-41.
- Eren, Baha ve Reha Başatlı. “TCG Turgut Reis Deniz Kuvvetlerimize Katıldı”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:540, 1988, s.3-7.
- Ergin, Fahir. “3 Yılda Başarılanlar ve Yapılacak İşler”. **Derya**, Yıl:1, Sayı:7, 1 Nisan 1968, s.6-8.
- Erilkun, Bürhan (Dz.Kur.Bnb.), “İstikbal Deniz Harplerinin Karakteri Hakkında Bir Etüt”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 353, Temmuz 1939, s. 43-63.
- Erilkun, Burhan (Dz.Kur.Alb.). “Geleceğin Deniz Savaşları Hakkında Bir Etüt”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 377, Mayıs 1946, s. 1-14.
- Ertuğrul. “Deniz Üslerinin Ehemmiyeti”, **Deniz Mecmuası**, Sayı : 331, Ocak 1934, s.8-18.
- Ertürk, Safi (Dz.Kur.Yb.). “Hava Silahı Karşısında Deniz Harbi Sevk ve İdaresi”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 371, Mayıs 1944, s.12-27.
- Erus, Faruk (Lv.Alb.). “Türk Donanmasında Başkomutanlık Mevkileri ve Komutanları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 458, Temmuz 1967, s.59-78.
- Eyiceoğlu, Celal (Tuğamiral). “Geçmişte ve Şimdi Gölçük Deniz Fabrikaları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 439, Ekim 1962, s.1-17.
- Eyiceoğlu, Celal (Oramiral). “Kendi Gemilerimizi Tersanelerimizde İnşa Edeceğiz”. **Derya**, Yıl:3, Sayı:34, Temmuz 1970.
- Farrell, Theo. “Constructivist Security Studies: Portrait of a Research Program”. **International Studies Review**, Vol. 4, No. 1, Spring 2022, s.49-72.
- Faruk, (Dz.Yzb.). “Harpten Sonra Kruvazör Dizaynının Geçirdiği Safhalar”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 334, Ekim 1934, s.524-544.

- Fırat, Hilmi (Güverte Kıdemli Yüzbaşı). “Türk Boğazları ve Önemi”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 391 Eki, 1950, s.1-36.
- Fuat, Sermet (Mlz.). “İlk Türk Filosu”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 322, Ekim 1931, s.91-101.
- Fuat, Sermet (Yzb.). “Donanmamız ve Deniz Ticaretimiz”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 330, Ekim 1933, s.407-434.
- Gemi İnşa Daire Başkanlığı, “TCG BARBAROS’un Denize İndirilme Töreni”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 559, 1994, s.3-4.
- Gordon, Philip H. “NATO and the War on Terrorism a Changing Alliance.”. **The Brookings Review**, Vol 20, No. 3, Summer 2002, s. 36–38.
- Güçlü, Yücel. “The Nyon Arrangement of 1937 and Turkey”. **Middle Eastern Studies**, Vol. 38, No. 1, January 2002, s.53–70.
- Gültay, Sami. “Küçüklerin Esaslı Muvaffakiyeti Büyüklerin Müspet Mevcudiyetine Bağlıdır”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 340, Nisan 1936, s.417-451.
- Gültay, Sami (Yb.). “Müstahkem Bir Mekiin Bombardımanı”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 356, Nisan 1940, s.1-14.
- Gültunca, Yalçın (Güverte Üsteğmen). “İlk Türk Muhribi ve Denizaltı Savunma Helikopterleri”, **Derya**, Yıl:1, Sayı:11, Ağustos 1968, s.7-8.
- Gürdeniz, Cem. “Deniz Gücü ve Gelecek”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 546, Mart 1990, s.50-62.
- Gürdeniz, Cem. “ABD ve NATO’nun Deniz Stratejileri ve Bunun Türkiye’ye Etkileri”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 547, Temmuz 1990, s.35-45
- Gürdeniz, Cem. “Strateji Denkleminde Deniz Kuvvetleri’nin Yeri”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 553, Temmuz 1992, s.30-45.
- Gürdeniz, Cem. “Rusya, Ukrayna ve Karadeniz Donanması”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 557, Temmuz 1993, s.1-20.
- Gürül, Refet (Önyzb.). “Başlıca Deniz Harp Silah ve Vasıtalarının Bugünkü ve Gelecekteki Durumları ile Bunların Deniz Tabiyesine Olan Tesirleri”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 373, Ocak 1945, s.74-81.
- Hacer Dolanbay, “1975-1984 Arası Gündem: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye’nin Dış Politikası”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Cilt 5, Sayı 3, Aralık-2019, s. 851-862.
- Hasanov, Behram. "Clifford Geertz’e Göre Kültürel Bir Sistem Olarak Din”. **BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt 1, Sayı 2, Ocak 2015, s.79-96.
- Haşmet, (Dz. Bnb). “Deniz Muhaberelerinde Hava Kuvvetinin Rolü ve Hava üstünlüğüne

- Yardım Eden Elemanlar”. **Deniz Mecmuası**, Sayı : 330, Ekim 1933, s.376-398.
- Heper, N.M. (Dz.Bnb.). “Bir emir: Ordular İlk Hedefiniz Akdenizdir.”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 345, Temmuz 1937, s.1-14.
- Hergüner, Mustafa. “Atatürk Döneminde Denizciliğimiz”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 599, 2007, s.10-18.
- Işın, Fethi (Gv.Kd.Yzb.). “Kürek ve Yelken Devri Deniz Tarihimizde Strateji ve Tabiye Sahasında Muvaffakiyeti Vakalar”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 396, Temmuz 1951, s.64-72.
- Işın, Mithat (K.Bnb.). “İngiltere, Fransa, Japonya ve Amerika’nın 1934 Senesi Deniz Manevraları”. **Deniz Mecmuası**. Sayı: 336, Nisan 1935, s.263-312.
- Işın, Mithat (Dz.Kur.Yb.). “Deniz, Hava ve Kara Silahlarının Teşekküllerinin İktisadî Bakımdan Mukayese ve Tetkiki”. **Deniz Mecmuası**. Sayı: 338, Ekim 1935, s.832-839.
- Işın, Mithat (Dz.Kur.Yb.). “İngiliz Donanmasının Son Konuşu”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 338, Ekim 1935, s.848-852.
- Işın, Mithat (Albay). “Kruvazörler, Muhripler, Denizaltı Gemiler ve Küçük Tekneler”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 363, Ocak 1942, s.19-43.
- İnat, Kemal. “Türk Dış Politikasının Kapasitesinin Dönüşümü: AK PARTİ Dönemi”. **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Haziran 2014, s.1-24.
- İnci Tevfik (Dz.Bnb.). “Kanatlanan Donanma ve Gizli Kuvvet”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 376, Ocak 1946. s.50-59.
- İnci, Tevfik (Dz.Alb.). “Balkan Harbinde Hamidiye Kruvazörünün Akın Harekatı”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 399 Eki, Nisan 1952, s.1-75.
- İnci, Tevfik (Dz.Alb.). “Çaka Bey”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 400, Temmuz 1952, s.6-28.
- İnci, Tevfik (Dz.Alb.). “Balkan Harbinde İmroz Deniz Savaşı ve Şimdiye Kadar Gizli Kalmış Tarafları”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 404, Temmuz 1953, s.16-38.
- İstanbul Deniz Müzesi Md. ve Dz.K.K. Personel Bşk.lığı. “Deniz Hava Üs Komutanlığı Törenle Deniz Kuvvetlerimiz Kuruluşuna Katıldı”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 495, Ekim 1976, s.17-20.
- Johnston, Alastair Iain. "Thinking about Strategic Culture". **International Security**. Vol. 19, No. 4, Spring 1995, s. 32-64.
- Kalyon, Mehmet (Dz.Kur.Albay). “Somali’ye Umut Operasyonu”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:556, Mart 1993, s.3-8.

- Kanbak, Kani (Dz.Kur.Alb.). “Roller, Hedefler ve Görevler: Deniz Kuvvetlerinin bir Envanteri”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:503, Ekim 1978, s.2-11.
- Kantarcı, Şenol. "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi?". **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 8, Sayı 16, Haziran 2012, s.47-84.
- Kapucu, Davud. “1974 Kıbrıs Hava Harekâtı”. **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, Aralık 2020, s.82-104.
- Karaca, Oğuz (Gv.Kd.Yzb). “Atomla Müteharrik Denizaltıların Tahribi”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 435, Ekim 1961, s.37-44.
- Karadoğan, C. Umut. “Milli Mücadele Yıllarında Türk Bahriyesinin Durumu ve Faaliyetleri”. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**. Cilt: 27, Sayı: 81, 2011, s.603–650.
- Karal, Ziya (Em.Dz.Kd.Alb.). “Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Türkiye’nin Durumu”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 521, Nisan 1983, s.5-9.
- Karaosmanoğlu, L. Ali. “Türkiye ve NATO”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 546, Mart 1990, s.12-17.
- Karapınar, Şahap (Dz.Bnb.). “Elektronik Harbi ve Güdümlü Mermiler”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 402, Ocak 1953, s.85-96.
- Karapınar, Şeref (Dz.Önyzb.). “Japonya Bahriyesinin Tevekkün ve İnkişafı”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 360, Nisan 1941, s.99-122.
- Kemal. “Zırhlı mı Tayyare mi?”. **Deniz Mecmuası**, Sayı : 335, Ocak 1935, s. 74-88.
- Kerse, Ahmet (Dz.Hakim Kd.Bnb.), “Karasuları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 445, Nisan 1964, s.13-65.
- Kıraç, Bahar. “Hüsayin Rauf (Orbay) Bey’in Cumhuriyet ve İlanı İle İlgili Düşünceleri”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 12, Sayı 64, 2019, 241–248.
- Klein, Brandley S. “Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics”. **Review of International Studies**. Vol. 14, No. 2, April 1988, s.133-148.
- Koral, Rıdvan. “Küçük Harp ve Sahil Açığı Harbi”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 363, Ocak 1942, s.1-14.
- Korutürk, Fahri (Dz.Kur.Yzb.). “Skagerrak Deniz Muharebesi Hakkında Bir Konferans”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 338, Ekim 1935, s.743-831.
- Korutürk, Fahri. “Genç Subaylarla Bir Muhasebe”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 396, Temmuz 1951, s.1-15.

- Korutürk, Fahri. “Sayın Cumhurbaşkanımız Fahri Korutürk’ün Türk Denizciliğinin Durumu Hakkında 27 Eylül 1972’de Deniz Kuvvetleri Günü Münasebetiyle Cumhuriyet Senatosundaki Konuşmaları”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 483, Ekim 1973, s.1-5.
- Kosal, Nejat (Gv.Yzb.), “Hava Silahı Karşısında Deniz Sevk ve İdaresi”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 369, Eylül 1943, s.1-13.
- Körpe, Özgür. "Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar". **Güvenlik Stratejileri Dergisi**. Cilt 12, Sayı 24, Aralık 2016, s.147-182.
- Kösem, Gülay. “Başat Güç Olmada Denizcilik Gücünün Rolü”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 537, Temmuz 1987, s.35-42.
- Kulen, Selçuk (Gv.Yzb.). “Güdümlü Mermi ve Roketlere Toplu Bir Bakış”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 437, Nisan 1962, s.26-30.
- Kulergin, Kemal. “Neden Donanma?”. **Derya**, Yıl:1, Sayı:4, 1 Ocak 1968, s.12-13.
- Kun, Alp (Kd.Bnb.). “Denizaltıcılığımızda Geçen Heyecanlı Vakalar”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 396, Temmuz 1951, s.73-78.
- Kursan, Sadi (Dz.Bnb.). “Muharebede Kuvvetlerin Sevk ve İdaresi”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 360, Nisan 1941, s.72-80.
- Kurt, Emin. "Atatürk Dönemi Türk Hava Kuvvetleri : 1923-1938 Havacılık Politikası Uygulamaları". **C4Defence**, Sayı: 40, 2016, s. 64–71.
- Kurumahmut, Ali. “Ege Denizi Kıta Sahaneliği Sorunu”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:547, Temmuz 1990, s.33-37.
- Lantis, S.Jeffrey. “Strategic Culture and National Security Policy”. **International Studies Review**. Cilt 4, Sayı 3, Aralık 2002, s.87–113.
- Merkez Dairesi Başkanlığı, “Deniz Kuvvetlerinde Komutanlık Görev Devri Teslimi”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 463, Ekim 1968, s.1-24.
- Merkez Dairesi Başkanlığı. “Dz.K.K. Oramiral Celal Eyiceoğlu’nun Konuşması”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:467, Ekim 1969, s.49.
- Merkez Dairesi Başkanlığı. “Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu’nun Denizaltıcılığımızın 85’inci Yıldönümünde Yaptıkları Konuşma”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 474, Temmuz 1971, s.4-7.
- Merkez Dairesi Başkanlığı. “Donanmamıza Yeni Katılan Gemiler”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:476, Ocak 1972, s.110-114.
- Merkez Dairesi Başkanlığı. “Refah Şehitleri Anıtı”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:476, Ocak 1972, s.115-117.

- Merkez Dairesi Başkanlığı. “Turgutreis ve Refah Anıtları Açıldı”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 478, Temmuz 1972, s.96-100.
- Merkez Dairesi Başkanlığı. “Son Ayların Olayları”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 484, Ocak 1974, s.68-75.
- Merkez Dairesi Başkanlığı, “Son Ayların Olayları: Çanakkale ve İnönü Denizaltıları Donanmamıza Katıldı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 485, Nisan 1974, s.36-52.
- Merkez Dairesi Başkanlığı. “Deniz Kuvvetleri Komutanımız Oramiral Hilmi Fırat’ın Temel Görüş ve İstekleri”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Ekim 1974, Sayı: 487, s.4-6.
- Merkez Dairesi Başkanlığı. “Son Ayların Olayları”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 487, Ekim 1974, s.54-87.
- Merkez Dairesi Başkanlığı, “Deniz Harp Okulunun 201’inci Kuruluş Yıldönümü Kutlandı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 487, Ekim 1974, s.90-95.
- Merkez Dairesi Başkanlığı, “Son Ayların Olayları”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 487, Ekim 1974, s.54-90.
- Merkez Dairesi Başkanlığı. “Donanmamıza Yeni Katılan Gemilerimiz”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:493, 1976, s.27-29.
- Merkez Dairesi Başkanlığı. “Gölcük Deniz Müzesi Açıldı”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 493, 1976, s.59-60.
- Merkez Daire Başkanlığı, “Son Ayların Olayları”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 499, Ekim 1977, s.66-67.
- Merkez Dairesi Başkanlığı, “İngiltere’de Türk Deniz Şehitliği Açıldı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 557, 1993, s.93.
- Millman, Brock. “Credit and Supply in Turkish Foreign Policy and the Tripartite Alliance of October 1939: A Note”. **The International History Review**, Vol 16, No. 1, February 1994, s.70-80.
- Miser, Sinan. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Demiryolları Politikası”. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, Aralık 2019, s.13–35.
- Muhsin, Niyazi (Dz.Bnb.). “Deniz Kuvveti ve Doğuşu”. **Deniz Mecmuası**, Sayı : 331, Ocak 1934, s.19-28.
- MSB Dz.Kv.K.Eğitim Şubesi, “Donanma Günü Yayınları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 389 Eki, 1949, s.1-55.
- Nuri, Osman (K.Yüzbaşı). “Tahtelbahir ve göreceği işler”, **Deniz Mecmuası** , Sayı: 312, Mart 1929, s.75-83.

- Nuri, Osman (Dz.Bnb.). “Havaya Dair: Dün-Bugün-Yarın”, **Deniz Mecmuası** , Sayı: 332, Nisan 1934, s..149-160.
- Nuri, Osman (Dz.Bnb.). “Deniz Kuvvetleri”, **Deniz Mecmuası** , Sayı: 333, Temmuz 1934, s.1-40.
- Oğuz, Esin Sultan. “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı”. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt 28, Sayı 2, 2011, s.123-139.
- Oker, N. (Bnb.). “Deniz Harbinde Kuvvet Temerküzü”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 362, Ekim 1941, s.183195.
- Oker, N. (Bnb.). “Hava Kuvvetlerinin Deniz Kuvvetleri ve Harekâtı Üzerindeki Tesirleri”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 365, Temmuz 1942, s.74-79.
- Oktav, Özden Zeynep. “Ukrayna Savaşı’nın Türkiye-Rusya İlişkilerine Olası Etkileri: Fırsatlar ve Krizler”. **Bilge Strateji**, Cilt 13, Sayı 23, Bahar 2022, s.17-22.
- Olcaynoan, Haydar (Gv.Yzb). “II.Dünya Harbinde Girit ve Malta Muhabereleleri”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 371, Mayıs 1944, s.1-14.
- Olgundemir, Erol. “Dev Bir Deniz Gücü İçin”. **Derya**, Yıl:1, Sayı:12, (27 Eylül 1968), s.14-17.
- Orhon, Bahattin (Y.Müh.Alb.). “Harp Okulumuzun 1963 Akdeniz Gezisi”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 447, Ekim 1964, s.4-41.
- Orlická, Jana. “Strategic Culture as an Important Way of Security”. **Kultura Bezpieczeństwa, Nauka– Praktyka– Refleksje**. No 21, 2016, s. 193-209.
- Ortak, Şaban. “Atatürk’ün Doğu Anadolu Demiryolu Politikası ve Erzurum’a Şimendiferin Gelişi”. **Atatürk Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, Şubat 2010, s.141–151.
- Otmanbölük, Günvar. “İkinci Dünya Savaşında Boğazlar Üzerindeki Kabus”. **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı 2, Şubat 1978, s.15-60.
- Öndeş, Osman (Gv.Üsteğmen). “Silahlarda İnkılap”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 423, Nisan 1958, s.80-94.
- Özak, Zeki (Tümamiral). “Bir Bahriye Programına Duyulan İhtiyaç”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 409, Ekim 1954, s.28-34.
- Özen, Mehmet. “Türkiye-Afrika İlişkileri ve Barbaros TDGG-2014”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı 622, Mayıs 2015, s.47-52.
- Özer, Turhan. “Küçük Donanmaların Bugünkü Önemi”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 432 ve 433, Ocak-Nisan 1961, s.1-24..

- Özgör, F. Nesrin. “Ege Denizi’nde Egemenliği Belirsiz Coğrafi Oluşumlar Sorunu’nu Ortaya Çıkaran Kardak Krizi; Türkiye ve Yunanistan’daki Etkileri”. **TroyAcademy**, Cilt 6, Sayı 2, Haziran 2021, .s.643-668.
- Öztürk, Yücel. “30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamaları: Amaç, Süreç ve Kazanımlar”. **History Studies**, Cilt 10, Sayı 9, 2018, s.231–244.
- Pınar, Cahit. “Gölcük Deniz Şehitleri Anıtı”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 458, Temmuz 1967, s.134-140.
- Rıza, İbrahim (Binbaşı). “İstikbalde Denizaltı Gemilerine Karşı Müdafaa İhtiyacımız”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 317, Haziran 1930, s.571-583.
- Saatçi, Namık (Kd.Yzb.). “Tarih Boyunca Üslerin Önemi”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 399, Nisan 1952, s.70-76.
- Sadık, Piyade (TSKGV Genel Müdür Vekili). “TSKGV, IDEF 2019 ile Bayrağı Daha Yukarıya Taşıyor”. **MSI**, Sayı 177, Nisan 2019, s.12–13.
- Sami, H. (Binbaşı). “Büyük harpte mayinler”. **Deniz Mecmuası** , Sayı: 312, Mart 1929, s.103-140.
- Sami, H. (Binbaşı). “Hava Merakibi ve Deniz Sevkulceyşine Tesirleri”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 315, Aralık 1929, s.281-313.
- Sami, H. (Binbaşı). “Donanmamız”. **Deniz Mecmuası** , Sayı: 317, Haziran 1930, s.527-570.
- Samurkaş, T. (Kur.Alb.). “Donanma ihtiyacı hakkında kesin kararlar verildi”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 383, Nisan 1948, s.9-12.
- Sayim, Türkman. “Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi”. **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt 14, Sayı 2, (2014), s.131 – 148.
- Scott, James Brown. “The Hague Peace Conferences of 1899 and 1907”. **The American Political Science Review**, Vol. 3, No. 3, August 1909, s.460-462.
- Seçen, Aykut. “NATO’nun Bölge Dışı Deniz Harekatı”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 543, (Mart 1989), s.58-64.
- Senemoğlu, Yavuz. “Okanın Arkasından”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 417, Nisan 1957, s.76-77.
- Senemoğlu, Yavuz (Yarbay). “Yürüyüş Tempomuz”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 427, Ekim 1959, s.35-50.
- Senemoğlu, Yavuz. "Sisler Memleketinde Sesler". **Donanma Dergisi**, Sayı: 428-429, Ocak-Nisan 1960, s.90-120.

- Seren, Merve. "Politics, Industry and Academia: Examining Dynamics of Turkish Defense Industry's Great Leap Forward in the Post- 2002 Era", **Bilig**, No. 96, Winter 2021, s. 93-119.
- Serter, Erbil H. "Deniz Kuvvetleri". **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:538, Ekim 1987, s.49-51.
- Sever, Ayşegül. "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 52, Sayı 01, Ocak 1997, s.647-660.
- Sezgin, E. ve S. Kılıç. "Karadeniz Coğrafyasının Şekillenen Yeni Jeopolitiği ve Türkiye", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 605, Temmuz 2009, s.35-42.
- Sidal, Uğur (Dz.Kur.Kd.Alb.). "Niçin Deniz-Hava Kuvveti?". **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 502, Temmuz 1978, s.38-44.
- Sidal, Uğur (Dz.Kur.Kd.Alb.). "Ege Denizindeki Anlaşmazlıkların Uluslararası Antlaşma ve Sözleşmeler ile Türk-Yunan İlişkileri Karşısında Tahlili". **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 517, Nisan 1982, s.3-17.
- Sökmen, Selçuk (Dz.Plt.Kd.Yzb.), "Mahan'a Göre Deniz Gücü", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:509, Nisan 1980, s.10-12.
- Sünnetci, İbrahim ve Saffet Uyanık. "Stunning Information About ÇAFRAD and ADVENT Systems Shared at 9th Naval Systems Seminar". **Defenceturkey**, Cilt 14, Sayı:96, 2019, s.64-66.
- Süreyya, (Kıdemli Yüzbaşı). "Tahtelbahirler Harp Gemilerine Karşı Nasıl Kullanılmalıdır?". **Deniz Mecmuası** , Sayı: 311, Şubat 1929, s.1-15.
- Şakiroğlu, Mahmut H. "Cumhuriyet Tarihimizde Süreli Yayınlar Kısa Bir Bakış II Tarih Dergileri ve Belleten". **Belleten**. Cilt (47), Sayı (188), Ekim 1983, s.1207-1222.
- Şenergün, Necdet (Dz.Bnb.). "Gelecek Bir Harbde Sovyet ve Amerikan Denizaltı Gemileri ile Mücadele". **Donanma Dergisi**, Sayı: 434, Haziran 1961, s.22-30.
- Şeref, Abdurrahman (Dz.Kd.Yzb). "Denizaltı Gemisi Avcılığı Hakkında Umumi Bir Tetkik", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 329, Temmuz 1933, s.263-280.
- Tağ, Tahir (Dz.Hst.Tıbbi Kimya Müt.Dr.). "Modern Hastane Gemileri". **Donanma Dergisi**, Sayı: 388, Temmuz 1949, s.61-66.
- Talat, Sait (Kaymakam). "Meslek İlhamları", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 324, Nisan 1932, s.368-369.
- Talat, Sait (Kaymakam). "Deniz ve Kara Tabiyeleri Arasında Bir Mukayese ve Deniz Tabiyesinin Temeli", **Deniz Mecmuası**, Sayı: 324, Nisan 1932, s.470-477.
- Taluy, Faik. "Deniz Ulaştırması ve Deniz Endüstrisinde Yer Alan Gelişmeler". **Derya**, Yıl:1, Sayı:4, 1 Ocak 1968, s. 13-14.

- Tansu, Macit (Dz.Plt.Yzb.). “Deniz Helikopterleri”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 498, 1977, s.45-50.
- Tarın, Şemsi (Dz.Kur.Bnb.). “Gelecek Bir Harbde atlantik Paktı Devletleri ile Sovyet Rusya Deniz Stratejileri ne olabilir?”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 396, Temmuz 1951, s.28-38.
- Tayfun, Muzaffer(Gv.Kd.Yzb.). “Sovyet Deniz Kuvvetlerinin Arz Ettiği Tehlike”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 402, Ocak 1953, s.65-77.
- TCG Büyükkada Komutanlığı, “Piri Reis’in İzinde”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı 623, (2015), s. 93–112.
- TCG FATİH Komutanlığı. “TCG Fatih’in Stanavformed Görevi”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 558, Kasım 1993, s.6-10.
- TCG FATİH Komutanlığı. “TCG FATİH’in UNIFIL Deniz Harekatına İştiraki”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 618, 2014, s.54–59.
- TCG Gediz Komutanlığı, “Şehitlerimizin İzinde”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı : 623 Eki, 2015, s.1–75.
- TCG Göksu Komutanlığı. “TCG GÖKSU (F-497)’nun Birlşek Deniz Kuvveti (CTF)-151 Görevi”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı 619, (2014), s. 49–61.
- TCG Saldıray Komutanlığı. “TCG SALDIRAY (S-348) Hizmet Dışına Ayrılışı”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 621 Eki, (2015), s.2–18.
- TCG Salihreis Komutanlığı, “SNMG-2 (NATO Daimi Görev Grubu-2)”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 619, (2014), s.62-79.
- Telat, Sait (Binbaşı). “Büyük Harpten Alınan Deniz Harbi Dersleri”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 317, (Haziran 1930), s. 509-570.
- Telat, Sait (Dz.Bnb.). “Deniz Aşırı Seferler ve Donanmadan Karaya Asker Çıkarmak”, **Deniz Mecmuası**, Sayı : 320, Nisan 1931, s.171-187.
- Tetik, Ekrem (Emekli Gv.Alb). “Filo Yeni Deniz Piyade Kuvveti”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 430-431, (Temmuz-Ekim 1960), s.48-57.
- Tınaz, Adnan (Dz.Kur.Alb.). “Hücumbotu Meselesi”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 395, Nisan 1951, s.1-14.
- Tiryaki, Necdet (Kur.Önyzb.). “Müstakbel Muhabere Gemisi Hakkında Düşünceler”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 370, Ocak 1944, s13-18.
- Tiryaki, Necdet (Kur.Bnb.). “İkinci Dünya Harbinin Deniz Tabiyesine Tesirleri”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 376, Ocak 1946, s.1-14

- Tiryaki, Necdet (Kur.Alb.). “Torpedo Silahının Kitle Halinde Kullanılması ve Bu Takdirde İmkan ve Verimi”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 412, Ocak 1956, s.1-20.
- Topa, Numan (Hv.Kd.Bnb.). “NATO’nun Kuruluş Yıldönümü”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 414, Temmuz 1956, s.47-50.
- Tosun, Sinan Azmi (Dz.Ütğm.). “Deniz Gücü”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 553, Temmuz 1992, s.7-9.
- Tuğrul, Afif (Kur.Bnb.). “Memleket Müdafaası ve Donanma”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 361, Temmuz 1941, s. 115-125.
- Turcsány, Richard. “Strategic Culture in the Current Foreign Policy Thinking of the People’s Republic of China”. **Czech Journal of Political Science**. No 1, 2014, s.60-75.
- Türk Deniz Görev Grubu Komutanlığı. “Türk Deniz Görev Grubu 2011 Yılı Aktivasyonu”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 613 Eki, Mayıs 2012, s.1-25.
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. “Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi: Açık Denizlere Doğru”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:570 Eki, Kasım 1997, s.1-26.
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Harekât Başkanlığı. “Libya Tahliye Harekatı”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 610, 2011, s.60-61.
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Harekât Başkanlığı. “TCG BÜYÜKADA Tarafından Aden/ Yemen’deki Vatandaşlarımızın Tahliyesi”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 622, 2015, s.4-6.
- Türk Donanma Cemiyeti. “Türk Donanma Cemiyetinden”. **Derya**, Yıl : 1, Sayı:1, 8 Ekim 1967, s.5-6.
- Türk Donanma Cemiyeti. “Bir Çağrı”. **Derya**, Yıl:3, Sayı: 25, Ekim 1969, s.3.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, “Deniz Kontrolü ve Bunun Esas Unsuru Muharebe Gemisi”, **Deniz Mecmuası**, Sayı :373 Eki, Ocak 1945, s.1-55.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı 9. Şube, “Donanma Günü Yayınları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 385 Eki, 1948, s.1-45.
- Tüzüner, Metin (Astğm.). “Denizciliğin Menşei ve Türklerin Denizciliğe Tesiri”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 432 ve 433, Ocak-Nisan 1961, s.49-51.
- Unat, Faik Reşit Türk Tarih Kurumu Üyelerinden). “Deniz Harp Okulunun Kuruluş Tarihi Üzerine Düşünceler”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 445, Nisan 1964, s.1-9.
- Uyaniker, Ferdi. “Gölcük Deniz Ana Üs Komutanlığının Tarihi Gelişimi (1921-2016)”. **SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi**, Cilt 31, Sayı 1, Haziran 2021, s.79-116.

- Uzun Ufuk Proje Grubu. “Uzun Ufuk Projesi”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 569, Temmuz 1997, s.3-6.
- Uzun, Hakan. “Türk Hava Kurumu Gelir Kaynakları : Fitre, Zekat ve Kurban Derileri Üzerine”. **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 15, Aralık 2007, s.161–176.
- Ülgerin, Kemal. “Denizde Taaruz ve Müdafaa”, **Deniz Mecmuası**, Sayı: 359, Ocak 1941, s.61-74.
- Ülgen, T. (Gv.Yzb.). “Pentagon Meydan Muharebesi: Uçak Gemisi mi Uçak mı Münakaşası”. **Donanma Dergisi**, Sayı: 390, Ocak 1950, s.15-26.
- Ülgür, Cenap (Teğmen). “Feodal Hükümetlerin Denizcilikleri”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 351, Ocak 1939, s.81-89.
- Yakıtıl, Emin (Dz.Gv.Yzb.). “Harp Sonrasının En Büyük Güçlüğü Mayın Tarama İşİ”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 376, Ocak 1946, s.83-90.
- Yakıtıl, Emin (Yzb.). “Sahilde Üslenen Hava Kuvvetleri ile Deniz Menfaatlerinin Himayesi Mümkün müdür? ”. **Deniz Mecmuası**, Sayı: 378, Eylül 1946, s.19-29.
- Yalçın, Osman. ”Kuruluşundan Bugüne Türk Hava Kurumu”. **Akademik Bakış**, Cilt 6, Sayı 11, Mart 2012, s.267–291.
- Yalçınır, Erdinç (Kur.Yb.). “Denizci Türkiye”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:476, Ocak 1972, s.4-39.
- Yiğit, Süreyya ve Gökhan Gülbiten. “Rusya'nın Yakın Çevre Dış Politikası ve Azerbaycan”. **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, Temmuz 2017, s.54-70.
- Yurdakuler, M. (Kur.Çnyzb.). “II. Cihan Savaşı Tecrübelerine Göre Çıkarma Hazırlıkları”, **Donanma Dergisi**, Sayı: 394, Ocak 1951, s.52-66.
- Yüksel, Mehmet. “Donanma Cemiyeti”. **Deniz Kuvvetleri Dergisi**. Sayı: 623, 2015, s. 15–23.
- Zaman, Rashed Uz. “Strategic Culture: A Cultural Understanding of War”. **Comparative Strategy**. Cilt 28, Sayı 1, 2009, s. 68-88.

Tezler

- Garrett, James. M. “Assistance To Turkey As An Instrument Of United States Foreign Policy With Emphasis On Military Assistance: 1947-1955”. **Doktora Tezi**, Columbia Univesity Political Science, 1960.
- Güler, Burak. “Antonio Gramsci’de Hegemonya Kavramı ve Günümüz Siyaset Felsefesine Etkisi”, **Yüksek Lisans Tezi**. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Gürbüz, M. Vedat. “An overview of Turkish -American relations and impact on Turkish military, economy and democracy : 1945–1952”. **Doktora Tezi**, University of Wisonsin, 2002,
- Haynes, Peter D. “American Culture, Military Services’ Cultures and Military Strategy”, **Yüksek Lisans Tezi**, Naval Postgraduate School, Aralık 1998.
- İnce, Nurhan. “Problems and Politics in Turkish Foreign Policy, 1960-1966. with Emphasis on Turkish - United States Relations, the Cyprus Question, and the Leftist Movement”, **Doktora Tezi**, University of Kentucky, 1974, s.141- 270.
- Oran, Erdoğan. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekaleti”. **Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2012.
- Sakalis, Alexander. “The influence of the American assistance program on Greece”. **Yüksek Lisans Tezi**, Univesity of Southern California The faculty of the Department of International Relations,1953.
- Sayar, Serdar Hüseyin. “Kurtuluş Savaşı Döneminde Denizcilik Faaliyetleri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007.
- Sezgin, Güzide. “İnönü Dönemi Türk Denizliği (1938-1950)”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007.
- Speronis, L. Stephan. “The Dodecanese Islands: A Study Of European Diplomacy, Italian Imperialism And Greek Nationalism, 1911-1947”. **Doktora Tezi**, Univercity of Michigan, 1955.
- Tunaboğlu, İskender. “Deniz Kuvvetlerinde Sistem Değişikliği”, **Doktora Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2008.
- Uzun, M. Engin. “Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2004.
- Yaman, Murat Savaş. “Türk Kurtuluş Savaşı’nda TBMM’ye Bağlı Deniz Kuvvetleri Teşkilatının Kuruluşu”, **Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Gazeteler

Açık Söz, “Ordumuz yarın fecrin ilk ışıkları ile beraber Çanakkalede!”, İstanbul, 20 Temmuz 1936.

Açık Söz, “Yunanistan adaları ve Trakyayı tahkim etmek istiyor”, İstanbul, 27 Temmuz 1936.

Açık Söz, “Mareşal Fevzi Çakma İmroz ve Bozcaadayı da teftiş etti”, İstanbul, 01 Ağustos 1936, s.2.

Açık Söz, “Trakya’da manevralar başladı”, İstanbul, 08 Ağustos 1936.

Açık Söz, “Yüzlerce tayyare, tank ve zırhlı otomobil manevraya iştirak etti”, İstanbul, 09 Ağustos 1936.

Akşam, “Atina gazeteleri, Türk-Yunan dostluğundan bahsediyorlar”, Sayı : 6473, 24 Teşrinevvel 1936.

Baydar, Ekrem (Emekli Korgeneral). “Mustafa Kemal’in Gizli Teşkilatını Ben İdare Ediyordum”, **Cumhuriyet**. 15 Ekim 1970.

Cumhuriyet. “Boğazlar Mukavelesi Dün Akşam İmzalandı”, Sayı: 4377, 21 Temmuz 1936.

Cumhuriyet, “Donanmamız Maltayı ziyarete gidiyor”, İstanbul, 11 Eylül 1936.

Cumhuriyet. “Denge”, 01 Mayıs 1965.

Cumhuriyet. “Başkasının Vermediğini Millet Yapar”. Sayı : 14636, 02 Mayıs 1965.

Cumhuriyet. “Teşebbüsümüz Millete Mal Ediliyor”. Sayı: 14639, 05 Mayıs 1965.

Cumhuriyet. “4-5 Yıldır Yeterli Yardımı Alamıyoruz”. Sayı: 14639, 05 Mayıs 1965.

Cumhuriyet, “Donanma Cemiyeti Kuruldu”, Sayı: 14646, 12 Mayıs 1965.

Cumhuriyet, “Türk Donanma Cemiyeti Anatüzüğü”, Sayı: 14665, 31 Mayıs 1965.

Cumhuriyet, “Uran’ın Beyanatı”, Sayı: 14657, 23 Mayıs 1965.

Cumhuriyet, “Bağımsızlığı korumak”, Sayı: 14660, 26 Mayıs 1965.

Cumhuriyet. “Komunizme Karşı Her Türlü Tedbiri Almaya Kararlıyız”, 14 Mart 1972.

Cumhuriyet. “Türk Donanması Her Türlü Gemiye Yapacak Durumda”, 21 Mart 1972.

Cumhuriyet. “Türk Donanma Vakfına Bağışlar Arttı”. 31 Ocak 1973.

Çetiner, Yılmaz. “Amerika Türk-Yunan Donanmaları Arasındaki Dengeyi Yunanistan Lehine Bozdu”. **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1965.

Çetiner, Yılmaz. “Yunanistan’a 6 Muhrip, 44 çıkarma gemisi ve 2 denizaltı verildi”. **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1965.

Çoker, Fahri. “Donanma Cemiyetinin İhyası mı?”, **Cumhuriyet**. 04 Mayıs 1965.

Daver, Abidin. “Donanma Günü ve Donanmamızın Takviyesi”, **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1948.

Gürdeniz, Cem. “Büyük Taarruz, Bahriyeliler ve Amerikalılar”, **Aydınlık**, 30 Ağustos 2015.

Nabi, Yaşar. “Sulhçu Türkiye”, **Ulus**, Sayı 5441, 19 Eylül 1936.

Resmî Gazete, “Ordu Zabitan Heyetine Mahsus 863 ve 1252 Numaralı Terfi Kanunlarının Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun”, 1 Haziran 1929.

Resmî Gazete, “Harp gemilerinin tamiri için Gölcükte tamir liman ve tersane yaptırılması hakkında kanun”, 8 Mayıs 1933.

Resmî Gazete, “Ordu Kıyafet Kararı”, 5 Eylül 1933.

Resmî Gazete, “Askeri Rütbelerin Karşılıklarını Göstermek Üzere Alî Askeri Şûraca Hazırlanan İlişik Cetvelin Tasdiki”, 22 Nisan 1935.

Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetile Yunanistan Kırallığı Hükümeti arasında Ankarada 15/1/1937 tarihinde akid ve imza edilmiş olan Kaçakçılığın Men ve Takibi için Türk - Yunan Mukavelenamesinin tasdiki hakkımda kanun”, 13 Mayıs 1937.

Resmî Gazete, “Nyon Anlaşmasının Maksadı ve Onun Yüklediği Mükellefiyet Hududu Dahilinde Kalmak Şartile Anlaşmalar Akdi İçin Hükümete Salâhiyet Verilmesi Hakkında Kanun”, Sayı: 3713, 20 Eylül 1937.

Resmî Gazete, “Milli Piyango Teşkiline Dair Kanun”, 11 Temmuz 1939.

Resmî Gazete, “Kuzey Atlantik Anılaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair Kanun”, Sayı:8038, 19 Şubat 1952.

Resmî Gazete, “Silâhlı Kuvvetler Kıyafet Kararı”, 21 Ocak 1957.

Resmî Gazete, “Karasuları Kanunu”, Sayı : 11711, 25 Mayıs 1964.

Resmî Gazete, “Türk Donanma Cemiyeti kamu yararına çalışan derneklerden sayılması”, 3 Aralık 1965.

Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Hükümeti Arasındaki Karadeniz’de Kıta Sahanlığı Sınırlandırması Hakkında Anlaşma”, Sayı: 17187, 11 Aralık 1980.

Resmî Gazete, “Bakanlar Kurulu’nun 29 Mayıs 1982 Tarih ve 8/4742 Sayılı Kararı”, Sayı: 18252, 15 Aralık 1983.

Resmî Gazete, “05 Aralık 1986 tarih ve 86/11264 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi“, Sayı: 1931, 17 Aralık 1986.

Resmî Gazete, “Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı Kanunu”, Sayı: 19488, 25 Haziran 1987.

Tan, “Yeni Yunan Rejimi”, İstanbul, Sayı: 495, 3 Eylül 1936.

Tan, “Aziz misafirimiz, hoş geldiniz!”, No: 496, İstanbul, 4 Eylül 1936.

Tan, “Türk Yunan dostluğu hararetle ortaya kondu”, İstanbul, Sayı 504, 12 Eylül 1936.

Türksözü, “Büyük Misafir Sa Majeste Atatürk’le Nahlinde Hasbihaller Yaptılar”, Adana, Sayı 3623, 6 Eylül 1936.

Türksözü, “Türk- Yunan Dostluğu”, Adana, Sayı : 3640, 26 Eylül 1936.

Türksözü, “Donanmamız Malta’ya ve Pireye gidecek”, Sayı : 3628, 12 Eylül 1936.

Ulus, “Türk-Yunan Dostluğu”, Sayı: 5445, 23 Eylül 1936.

Ulus, “Yunan kıralı deniz manevralarında bulunacak”, 29 Eylül 1936.

Yalazan, Ateş. “25 yıl önce nefes kesen tahliye”, **Hürriyet**, 17 Mart 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ates-yalazan-arsiv-balikcisi/25-yil-once-nefes-kesen-tahliye-42024043>, (15 Ağustos 2022).

Yeni Asır, “Hava kuvvetlerine yardım vergisi”, 20 Eylül 1936.

Yeniyol, “Türk İskenderun ve Türk Antakya Milletler Cemiyetinde konuşuluyor”, Trabzon, Sayı : 2207, 30 Eylül 1936.

Yeşiltaş, Murat. “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Asabiyesi”. **Sabah Perspektif**, 26 Kasım 2016.

Arşivler

Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA 15-80-1-2, Kutu 15 Gömlek 80 Sıra 14, “Türk-Yunan dostluk, tarafsızlık ve hakem andlaşmasıyla, buna bağlı olarak Türk-Yunan Deniz Kuvvetlerinin tahdidine ait protokolün tasdiki.”, 22 Aralık 1930.

BCA 16-33-2, “İngiliz Muhibler Cemiyeti üyesi olan Em. Yzb. Ali'nin ordudan ihracı”, 20 Temmuz 1925.

BCA 16-33-14, “Emekli Dış Tabibi Sami Günzberg'in ordudan ihracı”, 21 Temmuz 1925.

BCA 16-66-4, “Kd. Yzb. Kasımpaşalı Salih Murad'ın emekliliği”, 16 Ekim 1925.

BCA 17-37-6, “Gedikli Subay Kasımpaşalı Münir'in emekliye sevki”, 12 Ağustos 1925.

BCA 17-37-16, “3. sınıf gedikli subayı Asitaneli Mustafa İhsan'ın emekliye sevki”, 18 Ağustos 1925.

BCA 17-38-9, “Kamacı 2. sınıf Gedikli Subayı Giresunlu Mehmed'in emekliliği”, 20 Ağustos 1925.

BCA 17-39-19, “Korvet Kaptanı Kasımpaşalı Ahmed Vahdeddin'in emekliye sevki”, 1 Eylül 1925.

BCA 17-41-17, “Çarkıcı Tğm. Köstenceli Ali Rıza'nın ordudan ihracı”, 08 Eylül 1925.

BCA 17-41-19, “Güverte Yzb. Kasımpaşalı İsmail'in emekliliği”, 08 Eylül 1925.

BCA 18-43-7, “Korvet Kaptanı Üsküdarlı Mehmed Ali Nusfet'in emekliliği”, 15 Eylül 1925.

BCA 18-43-20, “Güverte Kd.Yzb. Küçükmustafapaşalı Adil'in emekliliği”, 16 Eylül 1925.

BCA 18-44-2, “Deniz sınıfına mensup sekiz kişinin yaş kaydından, yirmi kişinin de hizmet sürelerini tamamladıklarından emekliye sevki”, 17 Eylül 1925.

BCA 20-23-13, “Güverte Kd. Yzb. Yeniçesmeli Haşim'in emekliye sevki”, 29 Kasım 1925.

BCA 20-52-13, “Aydın Reis Gambotunda Güverte Kd. Yzb. Yeniçesmeli Haşim'in ordudan ihracına dair kararın iptali”, 21 Kasım 1925.

BCA 20-55-13, “Gedikli Zabit Mektebinde Katip Yzb. İspirli Yunus Vehbi'nin emekliliği”, 15 Aralık 1925.

BCA 20-56-19, “Müh.Tğm. Bakırköylü Salih Subhi'nin ordudan ihraç işleminin iptali ve emekliye sevki”, 22 Aralık 1925.

- BCA 20-57-14**, “Güv. Yzb. Ahmed'in istifa işleminin iptaliyle emekliye sevki”, 31 Aralık 1925.
- BCA 21-1-3**, “Gv. Subayı Fatihli Mehmed Zeki'nin emekliye sevki”, 30 Ocak 1926.
- BCA 21-1-7**, “Dr. Bnb.lar Mustafa, Mehmed Vasfi, Ecz. Bnb. İsmail Fehim'in emekliye sevkleri; Dr. Bnb. Bahri Nami'nin istifası; Ecz. Edhem Fahreddin'in Tğm. liğe tayini”, 5 Ocak 1926.
- BCA 21-1-9**, “Korvet çarkcısı Manisalı Avni'nin emekliye sevki”, 06 Ocak 1926.
- BCA 21-1-18**, “Ütğm. Yusuf, Tğm. Edirneli Bahri, Hesap Memuru Yardımcısı Necati ile Muamelat ve Hesap Memurları İbrahim Vecdi, Kerküklü Abdullah, Ali ve Kütahyalı Ali Rıza'nın emekliye sevkleri”, 9 Ocak 1926.
- BCA 21-3-9**, “2. sınıf Gedikli Sb. Asitaneli Mehmed Tevfik'in sağlık sebebiyle emekliye sevki”, 24 Ocak 1926.
- BCA 21-3-16**, “2. Sınıf Sıhhiye Gedikli Subayı İslimyeli Ali'nin emekliye sevki”, 26 Ocak 1926.
- BCA 21-4-11**, “Gv. Yzb. Asitaneli Mehmed Ali'nin emekliye sevki”; 2 Şubat 1926.
- BCA 21-5-16**, “İmam Mehmed Bahri, Elbistanlı Yusuf Ziya, Em. P. Ütğm. Hüseyin, Sultanahmetli Mehmed Ata ve bazı subayların emekliye sevki, P. Ütğm. Hafız Ishak'ın ordudan ihracı; bir subayın muvazzaf sınıfa nakli”; 9 Şubat 1926.
- BCA 24-20-2**, “Kazanhane Fabrikası memurlarından Korvet Çarkcısı Elazığlı Mustafa'nın emekliye ayrılması”, 18 Mayıs 1926.
- BCA 24-20-14**, “Güv. Kd. Yzb. Lazkiyeli Mehmed Faris'in emekliliği”, 26 Mayıs 1926.
- BCA 26-26-1**, “Güv. Kd. Yzb. Kasımpaşalı Hüseyin Lütfi, Mehmed Burhaneddin, Çarkçı Yzb. Yalovalı Mustafa, İzmirli Ali, Kadıköylü Mustafa Lütfi ve Edremitli Mustafa Sami'nin emekliliği”, 20 Temmuz 1926.
- BCA 26-30-7**, “Korvet Kaptanı Kasımpaşalı Mehmed Bahaeddin'in emekliliği”, 29 Ağustos 1926.
- BCA 28-36-10**, “Korvet Kaptanı İstanbullu Mustafa Kemal'in emekliye sevki”; 17 Ekim 1926.
- BCA 28-37-4**, “Bahri Hv. Bl. den Çarkçı Yzb. Beşiktaşlı İsmail'in yabancı uyruklu kadınla evlenmesi sebebiyle emekliye sevki”, 20 Ekim 1926.
- BCA 28-39-15**, “Güverte Kd. Yzb. Sultanselimli Talat'ın emekliye sevki”, 11 Kasım 1926.
- BCA 28-39-19**, “Çarkçı Yzb. Sudanlı Ferhad'ın I. Dünya Savaşı'nda yaralanıp malûl kalması sebebiyle emekliye sevki”, 14 Kasım 1926.

- BCA 29-44-12**, “Gv. Kd. Yzb.lar İstanbullu Ahmed ve Çanakkaleli Mehmed Kemal ile 8 Gedikli Zabitin emekliye sevkleri”, 30 Aralık 1926.
- BCA 030-01, Kutu 40 Gömlek 240 Sıra 19**, “Türk-Yunan dostluk, tarafsızlık ve hakem antlaşmasıyla, buna bağlı olarak Türk-Yunan Deniz Kuvvetlerinin tahdidine ait protokolün tasdiki”, 22 Aralık 1930.
- BCA 30-5-9**, “Gv. Kd. Bnb. Yeniköylü Mehmed Enver'in emekliye sevki”, 7 Mart 1927.
- BCA 30-10-0-0/ 45-290-52**, “Akdeniz'de çeşitli devletlere ait donanmaların faaliyetleriyle ilgili Atatürk ve İsmet İnönü arasındaki görüş alışverişi”, 11 Eylül 1937.
- BCA 30-10-0-0/ 110-741-6**, “Dersim harekâtı sırasında Van Seyyar Jandarma Hava Kuvvetlerinden yararlanılacağı ve hazırlıklara hemen başlanacağı hakkında”, 17 Ekim 1932.
- BCA 30-11-1-0, Kutu 11 Gömlek 11 Sıra 2**, “Bahriye Harp Divanı üyelerinden Korvet Kaptanı Kasımpaşalı İsmail Hakkı'nın emekliye sevki”, 19 Mart 1925.
- BCA 30-11-1-0 Kutu 14 Gömlek 24 Sıra 16**, “Bahriye Vekaleti Levazım Dairesinden Kd. Yzb. Aksaraylı Mehmed Bahaeddin'in emekliye sevki”, 03 Haziran 1925.
- BCA 30-11-1-0, Kutu 16 Gömlek 32 Sıra 4**; “Kd. Yzb. Beykozlu Cemal'in emekliye sevki”, 14 Temmuz 1925.
- BCA 30-11-1-0, Kutu 30 Gömlek 2 Sıra 12**, “Bahriye sınıfına mensup 336 askeri zevata İstiklal Madalyası verilmesi ve Milli hudutlar dışında kalan 13 Üsteğmenin ordudan ihracı ile Alb. Münir, Yzb. Ahmed Kemal ve Mülazım Sadeddin'in emekliye sevkleri”, 22 Ocak 1927.
- BCA 30-11-1-0, Kutu 99 Gömlek 31 Sıra 6**, “Tuğa. Şükür Okan'ın Donanma Komutanlığına ve Tuğg. Fahri Engin'in HarpFilosu Komutanlığına tayinleri”, 30 Eylül 1935.
- BCA 30-18-1-2/68-79-8**, “Karasularımızdaki kaçakçılığın önlenmesine dair Yunanistanla yapılan sözleşmenin imzası için Numan Menemencioğlu'na yetki verilmesi”, 2 Ekim 1936.
- BCA 33-18-12**, “Bnb.lar Sivaslı Mehmed, Erzurumlu Sabri, Behisnili Mahmud Nedim, Harputlu Osman Nuri ve Selanikli Bahri ile P. Yrb. Hüsrevpaşalı Muhyiddin'in emekliye sevkleri”, 9 Ağustos 1927.
- BCA 110-21-7**, “150 İngiliz uzmanın Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Birlik ve Kurumları ile radar teşkilatlarında çalıştırılması”, 21 Mart 1946.
- BCA 119-36-5, Kutu 119, Gömlek 36 Sıra 5**, Askeri malzemenin kullanılmasını göstermek üzere Amerika 17 uzmanın Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'nde çalıştırılmasına izin verilmesi. 2 Mayıs 1949.

BCA 303-61-1, “Deniz Kuvvetleri için hücumbot ve Horpoon güdümlü mermi ve sistemlerinin satın alınması”, 20 Temmuz 1973.

BCA 319-59-17, “Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın vurucu gücünü artırmak amacıyla Amerika Birleşik Devletlerinden LST-1167 Borda No'lu USS WEST CHESTER COUNTY çıkarma gemisinin satın alınması”, 4 Eylül 1974.

BCA 331-30-17, “Deniz Kuvvetleri Komutanlığı vurucu gücünü artırmak için Almanya'nın bağısladığı gemilere ait işlemlerin yürütülmesi”, 22 Nisan 1975.

BCA 368-64-13, “Deniz Kuvvetleri Komutanlığı için Federal Almanyada bedelsiz olarak alınan tankerin Türkiye'ye getirilmesi”, 10 Kasım 1977

Deniz Tarih Arşivi (DTA)

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Bahriye Dairesi Riyaseti Fonu (BDR). 58/1755, 1923.

Meclis Tutanakları

Cumhuriyet Senatosu, 2. Dönem, 8. Cilt, 28. Birleşim, 15 Ocak 1963.

Cumhuriyet Senatosu, 2. Dönem, 8. Cilt, 29. Birleşim, 17 Ocak 1963.

Cumhuriyet Senatosu, 3. Dönem, 20. Cilt, 63. Birleşim, 16 Nisan 1964.

Cumhuriyet Senatosu, 4. Dönem, 27. Cilt, 78. Birleşim, 7 Mayıs 1965.

Meclis-i Mebusan 1. Dönem, 3. İçtima, 1. Cilt, 16. Birleşim, 08 Kanunuevvel 1326 (21 Aralık 1910).

Meclis-i Mebusan 1. Dönem, 3. İçtima, 4. Cilt, 65. Birleşim, 12 Mart 1327 (25 Mart 1911).

Millet Meclisi 1. Dönem, 29. Cilt 79. Birleşim, 30 Mart 1964.

Millet Meclisi 1. Dönem, 29. Cilt, 88. Birleşim, 10 Nisan 1964.

Millet Meclisi 1. Dönem, 3. Toplantı, “Karasuları Kanun Tasarısı ve Dışişleri ve İçişleri komisyon raporları (1/206)”, (Tarih yok).

TBMM 2. Dönem 1. Cilt, 14. Birleşim, 05 Eylül 1923.

TBMM 2. Dönem, 2. Cilt, 25. Birleşim, 25 Eylül 1923.

TBMM 2. Dönem, 7. Cilt, 1. Birleşim, 1 Mart 1924.

TBMM 2. Dönem, 8. Cilt, 41. Birleşim, 19 Nisan 1924.

TBMM 2. Dönem, 10. Cilt 1. Birleşim, 1 Kasım 1924.

TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 3. Birleşim, 06 Kasım 1924.

TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 4. Birleşim, 08 Kasım 1924.

TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 7. Birleşim, 15 Kasım 1924.

TBMM 2. Dönem, 10. Cilt, 13. Birleşim, 27 Kasım 1924.

TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 24. Birleşim, 20 Aralık 1924.

TBMM 2. Dönem, 11. Cilt, 25. Birleşim, 22 Aralık 1924.

TBMM 2. Dönem, 14. Cilt, 58. Birleşim, 17 Şubat 1925.

TBMM 2. Dönem, 17. Cilt, 94. Birleşim, 5 Nisan 1925

TBMM 2. Dönem, 19. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1925.

TBMM 2. Dönem, 20. Cilt, 19. Birleşim, 05 Aralık 1925.

TBMM 2. Dönem, 20. Cilt, 23. Birleşim, 12 Aralık 1925.

TBMM 2. Dönem, 21. Cilt, 38. Birleşim, 09 Ocak 1926.

TBMM 2. Dönem, 21. Cilt, 45. Birleşim, 31 Ocak 1926.

TBMM 2. Dönem, 26. Cilt, 117. Birleşim, 10 Haziran 1926.

TBMM 2. Dönem, 27. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1926.

TBMM 3. Dönem, 1. Cilt, 4. Birleşim, 05 Kasım 1927.

TBMM 3. Dönem, 6. Cilt, 10. Birleşim, 1 Aralık 1928.

TBMM 4. Dönem, 10. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1932.

TBMM 4. Dönem, 15. Cilt, 47. Birleşim, 8 Mayıs 1933.

TBMM 5. Dönem, 6. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1935.

TBMM 5. Dönem, 13. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1936.

TBMM 5. Dönem, 18. Cilt, 55. Birleşim, 5 Mayıs 1937.

TBMM 5. Dönem, 20. Cilt, 1. Birleşim, 1 Kasım 1937.

TBMM 5. Dönem, 20. Cilt, 3. Birleşim, 08 Kasım 1937.

TBMM 5. Dönem, 29. Cilt, 28. Birleşim, 27 Ocak 1939.

TBMM 19. Dönem, 88. Cilt, 121. Birleşim, 08 Haziran 1995.

Yabancı Arşivler

ADM 1/10992, “Book Defence Vessels transfer to Turkish Government 1941”, The National Archives, 18 January 1941.

ADM 1/16505, “Turkish Boom Defences supply of materials and loan of personnel to Turkey”, The National Archives, 1943.

ADM 116/4459, “Construction of destroyers, submarines and coast defence material for Turkish Navy 1940”, The National Archives, 22 January 1941.

ADM 116/4459, “Construction of destroyers, submarines and coast defence material for Turkish Navy 1940”, The National Archives, 25 March 1941.

ADM1/21548, “Greek Naval Requirements – Discussions with USNAG, Deals with U.S. proposals that the Greek Navy be reduced and British opposiyyon to this view”, The National Archives, 5 September 1949.

ADM1/21548, “Greek Naval Requirements – Discussions with USNAG, Deals with U.S. proposals that the Greek Navy be reduced and British opposiyyon to this view”, The National Archives, 13 September 1949.

ADM1/21548, “Greek Naval Requirements – Discussions with USNAG, Deals with U.S. proposals that the Greek Navy be reduced and British opposiyyon to this view”, The National Archives, 25 October 1949.

ADM1/21548, “Greek Naval Requirements – Discussions with USNAG, Deals with U.S. proposals that the Greek Navy be reduced and British opposiyyon to this view”, The National Archives, 28 October 1949.

ADM1/21548, “Greek Naval Requirements – Discussions with USNAG, Deals with U.S. proposals that the Greek Navy be reduced and British opposiyyon to this view”, The National Archives, 1 November 1949.

ADM1/21548, “Greek Naval Requirements – Discussions with USNAG, Deals with U.S. proposals that the Greek Navy be reduced and British opposiyyon to this view”, The National Archives, 3 November 1949.

ADM1/21548, “Greek Naval Requirements – Discussions with USNAG, Deals with U.S. proposals that the Greek Navy be reduced and British opposiyyon to this view”, The National Archives, 4 November 1949.

ADM1/21548, “Greek Naval Requirements – Discussions with USNAG, Deals with U.S. proposals that the Greek Navy be reduced and British opposiyyon to this view”, The National Archives, 11 November 1949

ADM1/21548, “Greek Naval Requirements – Discussions with USNAG, Deals with U.S. proposals that the Greek Navy be reduced and British opposition to this view”, The National Archives, 18 December 1949.

B01163, “Central Intelligence Group Special Study No. 3, Current Soviet Intentions”, Cold War Intelligence, BRILL, 24 August 1946.

B02070 Papers of Harry S. Truman, President's Secretary's Files, NSC File 1947-1953, Box 164, “Memorandum, Polyzoides to Armstrong, Comment on Rumored Soviet Black Sea Fleet Maneuvers, Papers of Harry S. Truman, President's Secretary's Files :Russia II, Russia-Moscow”, Cold War Intelligence, BRILL, 3 July 1950.

B02209, “CIA, Situation Summary, December 8, 1950, Top Secret [Acorn], President's Secretary's Files, Box 211, File: Situation Summaries”, Cold War Intelligence, BRILL, 8 December 1950.

CAB 65/18/223, “War Cabinet No:44”, 28 Nisan 1941.

CIA Electronic FOIA Reading Room, Document No. 0001117974, “CIA, Intelligence Memorandum No. 250, Potentialities for Anti-Soviet Underground Resistance in the Event of War in 1950”, Cold War Intelligence, BRILL, 5 April 1950.

CIA-RDP79T00826A001500010034-2, “Memorandum, Lack of Parallel with Portuguese and Turkish Position on US Bases”, CREST, 19 December 1966.

DC 13, “North Atlantic Treaty Organization Medium Term Plan”, NATO Archives, 1 April 1950.

FCO 371/10870, “Situation in Turkey”, The National Archives, 12 Aralık 1925.

FO 195/2487/263, “Delivery of materials required for the naval dockyards at Gölcük”, The National Archives, 28 August 1945.

FO 195/2487/263, “Turkish Navy 1945”, The National Archives, 27 November 1945.

FO 195/2487/393, “Dodecanese and Aegean Islands: Political 1945”, The National Archive, 4 April 1945.

FO 195/2487/393, “Telegram From Sir. M. Peterson to Foreign Office”, The National Archive, 13 May 1945.

FO 195/2487/393, “Dodecanese and Aegean Islands: Political 1945”, The National Archive, 22 July 1945.

FO 286/850, “Future of the dodecanese”, The National Archive, 7 November 1922.

FO 286/850, “Future of the dodecanese”, The National Archive, 1 March 1923.

FO 286/850, “Future of the dodecanese”, The National Archive, 4 Nisan 1923.

- FO 286/871**, “Letter from Captain G. Panas to Admiralty”, The National Archives, 14 Ağustos 1923.
- FO 286/871**, “Letter from Admiralty to Captain Panas”, The National Archives, 24 Ağustos 1923.
- FO 286/871**, “Submraines for Greek Navy, Source of Turkish Supplies of war material 1923 – 1928”, The National Archives, 6 Kasım 1923.
- FO 286/871**, “Submraines for Greek Navy, Source of Turkish Supplies of war material 1923 – 1928”, The National Archives, 9 Kasım 1923.
- FO 286/871**, “Submraines for Greek Navy, Source of Turkish Supplies of war material 1923 – 1928”, The National Archives, 24 Kasım 1923.
- FO 286/871**, “Proposed Greek Naval Programme”, The National Archives, 5 Aralık 1923.
- FO 286/1029**, “Greek and Turkish Navies”, The National Archives, 12 January 1928.
- FO 286/1029**, “Greek and Turkish Navies: Letter from Sir George R. Clerk”, 17 February 1928.
- FO 286/1029**, “Comments on Captain Burke’s of Feb 17. To H.M. Ambassador Letter/re Greek and Turkish Naval Situation”, The National Archive, 28 February 1928.
- FO 286/1029**, “From Captain Turle: Comments on Captain Burke’s Letter on Greek and Turkish Naval Situation”, The National Archives, 28 February 1928.
- FO 286/1090/113**, “Turkish Navy”, The National Archives, Rome: British Embassy, The National Archives, 21 Mart 1930.
- FO 286/1098/22**, “Turkish Navy: Supply of Italian Destroyers to Turkey”, The National Archives, 7 August 1930.
- FO 286/1098/22**, “Turkish Navy : Rome Naval attache Letter to Ambassador Sir George Clerk”, The National Archives, 1 September 1931.
- FO 286/1098/22**, “Turkish Navy: Naval Attache Letter”, The National Archives, 2 September 1931.
- FO 286/1098/22**, “Turkish Navy: Letter from British Embassy to Marguess of Heading G.C.B.”, The National Archives, 21 October 1931.
- FO 286/1098/23**, “Letter from Patrick Ramsay to Arthur Henderson”, The National Archive, 20 Nisan 1931.
- FO 286/1098/23**, “Greek Naval Programme”, The National Archives, 24 Nisan 1931.

FO 286/1098/23, “Letter to H.M.Minister Athens, from Captain R.B. Ramsey, Naval Attache Athens regarding Naval Programme”, The National Archives, 26 Haziran 1931.

FO 286/1098/23, “Greek Navy 1931”, The National Archives, 30 Haziran 1931.

FO 286/1098/23, “Greek Naval Programme”, The National Archives, 6 Temmuz 1931.

FO 286/1098/23, “Greek Naval Programme”, The National Archives, 8 Temmuz 1931.

FO 286/1098/23, “Greek Navy 1931”, The National Archives, 17 Ekim 1931.

FO 286/1098/50, “Foreign Relations Greece 1931”, The National Archives, 14 January 1931.

FO 286/1098/50, “Foreign Relations Greece 1931”, The National Archive, 2 July 1931.

FO 286/1140/374, “Greek Territorial Waters”, The National Archives, 8 Aralık 1936.

FO 286/1145/374, “Greek Territorial Waters”, The National Archives, 11 Şubat 1937.

FO 286/1145/374, “A Letter from Sydney Waterlow to General J. Metaxas”, The National Archives, 15 Mayıs 1937.

FO 371/10870, “Turkey Annual Report: 1924”, The National Archives, 1 Haziran 1925.

FO 371/45767/20, “Advance Reparations Deliveries – Greece”, The National Archives, 6 Aralık 1945.

FO 371/45767/33, “German Material for Greek Navy”, The National Archives, 18 Aralık 1945.

FO 371/87985, “Estimated naval strength and organisation of the Turkish Navy: 1950”, The National Archives, 25 Ocak 1950.

FO 371/87985, “Sir A. Bart Rumbold Letter”, The National Archives, 9 Ağustos 1950.

FO 371/87985, “Estimated naval strength and organisation of the Turkish navy :. 1950”, The National Archives, 14 Ağustos 1950.

FO 371/95297, “Letter from Tümamiral S. Altınca to Captain A.G. Poe, The Naval Attache British Embassy”, The National Archives, 10 Ekim 1951.

FO 371/95297, “Correspondence from British Embassy Ankara to N.J.A. Cheetham Esq. Foreign Office London”, The National Archives, 26 Ekim 1951.

FO 371/95297, “Turkish Navy's difficulties in obtaining equipment in the UK 1951”, The National Archives, 29 Kasım 1951.

FO 371/95297, “Turkish Navy's difficulties in obtaining equipment in the UK 1951”, The National Archives, 3 Aralık 1951.

FO 371/107578 , “Annual report on the Turkish Navy for 1952; transfer of naval repair base and training school at Iskenderun to the Turkish Navy 1953”, The National Archives, 26 Şubat 1953.

IPT 098/273, “1960 Annual REVIEW – TURKEY”, NATO Archives, 6 Ekim 1960.

IPT 098/275, “1960 Annual Review – Greece”, NATO Archives, 12 Ekim 1960.

MC 0014, “Strategic Guidance For North Atlantic Regional Planning”, NATO Archives, 3 Mart 1950.

MC 14/1, “Strategic Guidance”, NATO Archives, 9 December 1952.

MC 70, “The Minumum Essential Force Requirements, 1958-1963”, NATO Archives, 29 January 1958.

NATO 3340/11-3, “SHAPE History : The New Approach 1953-1956”, NATO Archives, 7 September 1976.

NND 816034, “Report on Effectiveness of Forces Turkey”, NARA, 31 Aralık 1953.

RG-38, Entry 347 Records of the Immediate Office of the CNO ("OO" Files), Box 60, File 12, “U.S. Navy, Chief of Naval Operations, Facts and Information Desired by the President Regarding the Soviet Union, President/White House, NA, CP”, Cold War Intelligence, BRILL , 23 July 1946.

RG-38, CNSG Library, Box 114, File: 5750/220, “Chief of Naval Intelligence to Chief of Naval Communications, Memorandum : Diplomatic Ultra Intelligence, Priority of Countries as to Interest” Cold War Intelligence, BRILL, 18 Aralık 1945.

RG-218, “Memorandum, Marshall to President, USSR Troop Movements Along Turkish Border, JCS Chairman's File - Admiral Leahy 1942-1948, Box 20, File ::Memos To/From President 1945, NA, CP”, Cold War Intelligence, BRILL, 1 November 1945.

RG-313, Entry 1335 (UD), Box 17, Folder 12, NA, CP, “Chief of Naval Operations, Office of Naval Intelligence, Strategic Intelligence Estimate of the Naval Forces of the USSR”, 24 May 1950.

RG-554, Entry 44 FECOM G-3 General Correspondence, Box 69, File: 350.09, “GHQ, Far East Command, Analysis of WARX 84890 Aug 24 1947 and Application to FEC”, 27 August 1947.

SGM-0587-5, “1959 Annual Review : Military Comments And Final List Of Military Recommendations – Turkey”, NATO Archives, 13 Ekim 1959.

SSU/X-2 Counter-Intelligence Summary, “Dunn to MacCormack, Memorandum”, BRILL Cold War Intelligence, 29 March, 1946.

X-3636-S-45, “USSR - Report of Soviet Mobilization on Turkish Borders”, U.S. Navy,
Chief of Naval Operations, Intelligence Report, ,10 November 1945.

Raporlar

Commission of the European Communities, “Turkey 2009 Progress Report”, 14 Ekim 2009.

Gray, Colin S. “Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture”, **Comparative Strategic Cultures Curriculum**. SAIC, 31 Ekim 2006.

Gürçan, Metin. “Bir Daha Asla! Ama Nasıl ? 15 Temmuz Sonrası Türkiye’de Devlet ve Ordu”, **Sabancı Üniversitesi: İstanbul Politikalar Merkezi**, Nisan 2017.

Kasım, Kemal. “Türkiye’nin Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler”, **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, OAKA, 2017, s. 172-180.

Mahnken, Thomas G. ve James R. FitzSimonds, “**The Limits of Transformation: Officer Attitudes toward the Revolution in Military Affairs**”. Newport: Naval War College, Newport Papers, 2003.

Mahnken, Thomas G. “United States Strategic Culture”, **Comparative Strategic Cultures Curriculum**, SAIC, 13 Kasım 2006.

Özcan, Gencer. “Çevreleme Politikası”, **Güvenlik Yazıları Serisi**, No.41, Kasım 2019.

Sandıklı, Atilla. “Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar”, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Rapor No: 27, 2011.

Snyder, Jack L. “The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations”, **Airforce Report**, Santa Monica/USA: Rand Corporation, 1977.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanlığı Sorumluluk ve Vizyon 2014 yılına Girerken Türk Dış Politikası”, 2013.

Seminerler

- Aklar, Yılmaz. “Deniz Gücünün Milli Güç İçindeki Yeri”. **İkinci Denizcilik Gücü Sempozyumu**. İstanbul, 15-16 Haziran 1999, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, s.25-44.
- Ersan, Erol. “1924-1938 Arasındaki Dönemde Türk Deniz Kuvvetleri”, **3’üncü Deniz Harp Tarihi Semineri**. Gölcük, 19-21 Nisan 2006, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.5/77-5/87.
- Eryavuz, Bülent. “Donanma Komutanlığının Ana Üssü Olarak Gölcük Bölgesinin Seçilmesine İlişkin Anektodlar- Anılar”, **3’üncü Deniz Harp Tarihi Semineri**. Gölcük, 19-21 Nisan 2006, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.5/112-117.
- Gümüşoğlu, Alev (Koramiral). “Koramiral Alev Gümüşoğlu’nun Açış Konuşması”. **Türk Denizcilik Gücü Sempozyumu**, Tuzla/İstanbul, 5-6 Nisan 2004, Deniz Harp Okulu Komutanlığı Basımevi, s. 1/3-7.
- Koçer, Gökhan. “Karadeniz’in Jeopolitiği ve Güvenliği: Türkiye Perspektifi : Türkiye’nin Deniz Alanlarındaki Sınır Anlaşmaları ve Güncel Durum”. **Uluslararası Deniz Hukukunda Kıyı Devletin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu**, Trabzon, 24-25 Mart 2011, ORSAM, s.28-33.
- Mütercimler, Erol. “Rüsumat-IV Gemisinin Kurtuluş Savaşındaki Yeri ve Önemi”, **3’üncü Deniz Harp Tarihi Semineri**, Kocaeli, 19-21 Nisan 2006: Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, 2006, s.4/53-4/65.
- Öksüz, Hikmet. “Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Deniz Kuvvetlerinin Durumu ve Milli Mücadeleye Katkıları”, **3’üncü Deniz Harp Tarihi Semineri**, Kocaeli, 19-21 Nisan 2006, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.4/29.
- Özgen, Necati (Orgeneral). “Orgeneral Necati Özgen’in Açış Konuşması”. **İkinci Denizcilik Gücü Sempozyumu**. İstanbul, 15-16 Haziran 1999, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, s.1-10.
- Sancar, Lütfü (Koramiral). “Türkiye’nin Deniz Alaka ve Menfaatleri ve Deniz Kuvvetleri İhtiyacı”. **İkinci Denizcilik Gücü Sempozyumu**. İstanbul, 15-16 Haziran 1999, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, s.45-55.
- Torun, Esmâ. “Donanma Komutanlığının Ana Üssü Olarak Gölcük Bölgesinin Seçilmesi ve İlk Faaliyetleri”, **3’üncü Deniz Harp Tarihi Semineri**, Kocaeli, 19-21 Nisan 2006, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.5/89-109.

İnternet Kaynakları

- AA. NATO tatbikatı Dynamic Mariner/Mavi Balina-2022 sürüyor. 15 Eylül 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/nato-tatbikati-dynamic-mariner-mavi-balina-2022-suruyor>, (15 Eylül 2023).
- Alemдар, Ahmet. Denizde İkmal Muharebe Destek Gemisi suya iniyor, Defenceturkey, 23 Ekim 2021, <https://www.defenceturk.net/denizde-ikmal-muharebe-destek-gemisi-suya-iniyor>, (15 Eylül 2023).
- Aljazeera. Erdogan raises rhetoric in Greece standoff in Mediterranean : Turkish president warns Greece to enter talks over disputed Mediterranean Sea claims or face painful experiences. 5 Eylül 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/9/5/erdogan-raises-rhetoric-in-greece-standoff-in-mediterranean>, (15 Ekim 2021).
- ASELSAN. İnsansız Deniz Araçları. 25 Ağustos 2023, <https://www.aselsan.com.tr/blog/detay/387/insansiz-deniz-araclari>, (25 Eylül 2023).
- BBC News Türkçe. Erdoğan Yeni Güvenlik Stratejisini Açıkladı: Sorunları Kapıya Dayanmadan Çözeceğiz. 19 Ekim 2016, <https://www.bbc.com/turkce/37703106> (25 Ocak 2017).
- BBC News, Mavi Vatan doktrini nedir, Türkiye ve Yunanistan Doğu Akdeniz'de neden anlaşıyor?, 31 Temmuz 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53606564> (10 Kasım 2022).
- Beyaz, Zafer Fatih. TCG Sancaktar ve TCG Bayraktar selden etkilenen Libya'ya ulaştı. AA, 16 Eylül 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/tcg-sancaktar-ve-tcg-bayraktar-selden-etkilenen-libyaya-ulasti/2993309>, (25 Eylül 2023).
- Bloomberght. Çavuşoğlu: Kıbrıs etrafında 2 gemiyle sondaja başlıyoruz. 21 Şubat 2019, <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2198767-cavusoglu-kibris-etrafinda-2-gemiyle-sondaja-basliyoruz>, (25 Ekim 2022).
- Combined Maritime Forces, CTF 151: Counter-piracy, <https://combinedmaritimeforces.com/ctf-151-counter-piracy/>, (29 Kasım 2023).
- Çam, Tuğrul. Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve MEB sınırlarını paylaştı. AA, 2 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanligi-ve-meb-sinirlarini-paylasti/1661261>, (25 Eylül 2023).
- DEARSAN. Dearsan SALVO'nun Atış Töreni Başarıyla İcra Edildi. 2022, <https://www.dearsan.com.tr/haberler/dearsan-salvonun-atis-toreni-basariyla-icra-edildi>, (10 Ağustos 2023).

- Defenceturkey. ATMACA Milli Gemisavar Güdümlü Mermi Atışları Başarıyla İcra Edildi. 4 şubat 2021, <https://www.defenceturkey.com/tr/icerik/atmaca-milli-gemisavar-gudumlu-mermi-atislari-basariyla-icra-edildi-4373>, (18 Eylül 2023).
- Deniz Müzesi Komutanlığı. Tarihçe. <https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/tr/tarihce-1> (10 Eylül 2022)
- Duran, Burhanettin. 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistem Nasıl şekillendi?, SETA, 14 Eylül 2021, <https://www.setav.org/11-eylul-sonrasi-uluslararasi-sistem-nasil-sekillendi/>, (19 Eylül 2023).
- Erdoğan, Recep Tayyip. 9 şubat 2019, <https://twitter.com/RT Erdogan/status/1094190881773633536?s=03>, (30 Haziran 2019).
- Gemici, Orhan Onur. Türk donanması tarihi geleneği yaşatıyor. AA, 09 Mart 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-donanmasi-tarihi-gelenegi-yasatiyor/1413572> (15 Ağustos 2020).
- Genç, Durmuş. Mavi Vatan'daki dev tatbikat göz kamaştırdı. AA, 7 Mart 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/1411433> (18 Temmuz 2022).
- Genç, Durmuş ve Sabri Kesen. NATO'nun Deniz Kuvvetleri komutası bir yıl süreyle Türkiye'ye geçti. AA, 20 Ocak 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/natonun-deniz-kuvvetleri-komutasi-bir-yil-sureyle-turkiyeye-gecti/2792016>, (15 Eylül 2023).
- Güngör, Mustafa. Yüzer hastane TCG Bayraktar'da 15 bin depremzedeye hizmet verildi. AA, 22 Nisan 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/yuzer-hastane-tcg-bayraktarda-15-bin-depremzedeye-hizmet-verildi/2878560>, (25 Eylül 2023).
- Habertürk. TCG Osmangazi gemisi Libya'ya yardım malzemesi götürmek üzere İzmirden hareket etti. 16 Eylül 2019, <https://www.haberturk.com/ankara-haberleri/32167165-tcg-osmangazi-gemisi-libyaya-yardim-malzemesi-goturmek-uzere-izmirden-hareket-etti>, (25 Eylül 2023).
- HAVELSAN. SANCAR : Silahlı İnsansız Deniz Aracı. <https://www.havelsan.com.tr/sektorler/savunma-ve-guvenlik/deniz/otonom-deniz-sistemleri/sancar>, (15 Eylül 2023).
- HAVELSAN. ADVENT : Ağ Destekli Veri Entegre Savaş Yönetim Sistemi. <https://www.havelsan.com.tr/sektorler/savunma-ve-guvenlik/deniz/su-ustu-savas-yonetim-sistemleri/havelsan-advent>, (15 Eylül 2023).
- Hürriyet. Başbakan Erdoğan, Turgut Reis Türbesi'ni ziyaret etti. 29 Kasım 2010, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-turgut-reis-turbesi-ni-ziyaret-etti-16407228>, (15 Eylül 2022).

Hürriyet. 124 yıl sonra yapılan dostluk anıtı. 14 Eylül 2014, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/124-yil-sonra-yapilan-dostluk-aniti-27203277>, (15 Eylül 2020).

Hürriyet. TCG Sancaktar, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na teslim edildi. 7 Nisan 2018, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tcg-sancaktar-deniz-kuvvetleri-komutanligina-teslim-edildi-40797831>, (12 Mayıs 2019).

İHA. Mavi vatanın yeni koruyucusu "Albatros" kamikaze İDA test atışından başarıyla geçti. 8 Ekim 2023, <https://www.ih.com.tr/ankara-haberleri/mavi-vatanin-yeni-koruyucusu-albatros-kamikaze-ida-test-atisindan-basariyla-gecti-37113188>, (29 Ekim 2023).

İletişim Başkanlığı. Cumhurbaşkanı Erdoğan: Nasıl Atak helikopterlerimizi geliştirip uçurduysak kendi savaş uçağımıza da kavuşacağız, zaman yakındır. 29 Eylül 2019, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-nasil-atak-helikopterlerimizi-gelistirip-ucurduysak-kendi-savas-ucagimiza-da-kavusacagiz-zaman-yakindir>, (30 Ekim 2020).

İlhan Toprak, Ferdi Türkten, Sarp Özer, Mehmet Tosun ve Enes Duran. Türkiye savunma durumunu terk edip hücum pozisyonuna geçti. AA, 19 Ocak 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-savunma-durumunu-terk-edip-hucum-pozisyonuna-gecti/730663>, (25 Temmuz 2017).

İstanbul Tersanesi. TCG AKIN (A-584) was delivered. <https://www.istanbulshipyard.com/en/news/tcg-akin-a-584-was-delivered>, (12 Temmuz 2023).

M5. Türk – Yunan donanmasında MEKO-200 sınıfı firkateynler, 14 Eylül 2020, <https://m5dergi.com/dergi/sayi-350-eylul-2020/turk-yunan-donanmasinda-meko-200-sinifi-firkateynler/>, (15 Kasım 2021).

M5. TUZLA Sınıfı Karakol Botları. 19 Şubat 2021, <https://m5dergi.com/savunma-haberleri/tuzla-sinifi-karakol-botlari/> (24 Mart 2022).

M5. Milli Ağır Torpido AKYA, Milli Savaş Yönetim Sistemi MÜREN-PREVEZE'ye Entegre Ediliyor. 12 Mart 2021, <https://m5dergi.com/savunma-haberleri/milli-agir-torpedo-akya-milli-savas-yonetim-sistemi-muren-prevezeye-entegre-ediliyor/> (17 Eylül 2023).

METEKSAN. Türkiye'nin İlk Silahlı İnsansız Deniz Aracı "ULAQ" Mavi Vatan ile Buluştu. <https://www.meteksan.com.tr/haberler/ulaq-mavi-vatan-ile-bulustu> (25 Eylül 2023).

Milli Savunma Bakanlığı. TCG Alemdar Gemisi, Deniz Kuvvetlerinin su altı hareket ve kurtarma kabiliyetlerini daha da artıracak. <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/tcg-alemdar-gemisi-deniz-kuvvetlerinin>

- [su-alti-harekat-ve-kurtarma-kabiliyetlerini-daha-da-artiracak](#), (18 Ağustos 2023).
- Milli Savunma Bakanlığı. TCG Bayraktar'ın Deniz Kuvvetleri Komutanlığına Teslim Töreni. <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/tcg-bayraktarin-deniz-kuvvetleri-komutanligina-teslim-toreni> (24 Eylül 2023).
- Milliyet. TCG Alemdar'ın teslim töreni yapıldı. 28 Ocak 2017, <https://www.haberturk.com/ekonomi/savunma-sanayi/haber/1371114-tcg-alemdarin-teslim-toreni-yapildi>, (4 Şubat 2022).
- NATO. Operation Active Endeavour (2001-2016). 1 Eylül 2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm, (15 Haziran 2019).
- NATO. Operation Sea Guardian. 26 Mayıs 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm, (29 Kasım 2023).
- NTV. Erdoğan: Türkiye yanlış güvenlik anlayışını terk etmiştir. 19 Ekim 2016, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiye-yanlis-guvenlik-anlayisini-terk-etmistir,XQuseHLt2UW5dtuvV6m5oA>, (24 Ekim 2018).
- Özkaya, A. Sefa. Mavi Vatan'dan Deniz Kurdu'na Akdeniz'de Türk gücü. AA, 30 Nisan 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/mavi-vatandan-deniz-kurduna-akdenizde-turk-gucu/1466048> (20 Nisan 2020).
- Pancar, Sezgin. Yüzer hastane TCG Bayraktar depremzedelere nefes oldu. AA, 11 Şubat 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/yuzer-hastane-tcg-bayraktar-depremzedelere-nefes-oldu/2815532>, (25 Eylül 2023).
- Pirinççi, Ferhat. Doğu Akdeniz Rekabeti Türkiye'nin Mücadelesini Daha da Güçlendiriyor. Kriter, 1 Kasım 2020, <https://kriterdergi.com/dis-politika/dogu-akdeniz-rekabeti-turkiyenin-mucadelesini-daha-da-guclendiriyor>, (27 Şubat 2023).
- ROKETSAN, AKYA: Yeni Nesil Ağır Torpido. <https://www.roketsan.com.tr/tr/urunler/akya-yeni-nesil-agir-sinif-torpedo> (17 Eylül 2023).
- SavunmaTR. Deniz Kuvvetleri Seahawk'ları UMTAS ile vuracak. 8 Ağustos 2022, <https://www.savunmatr.com/deniz-kuvvetleri-seahawklari-umtas-ile-vuracak>, (18 Eylül 2023).
- Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı, Tarihçe, https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/genel/tarihce (08 Ağustos 2023).
- STM. MiLGEM Projesi. <https://www.stm.com.tr/tr/cozumlerimiz/deniz-projeleri/milgem-projesi> (15 Aralık 2022).

- STM. TCG YZB. GÜNGÖR DURMUŞ (A-574) Mavi Vatan'da Göreve Başladı. 16 Aralık 2021, [https://www.stm.com.tr/tr/medya/haberler/tcg-yzb-gungor-durmus-574-mavi-vatanda-goreve-basladi#:~:text=G%C3%9CNG%C3%96R%20DURMU%C5%9E%20\(A%2D574\)%2C%208%20ay%20gibi%20k%C4%B1sa,olup%2C%20projenin%20iki nci%20gemisi%20%C3%9CT%C4%9EM.](https://www.stm.com.tr/tr/medya/haberler/tcg-yzb-gungor-durmus-574-mavi-vatanda-goreve-basladi#:~:text=G%C3%9CNG%C3%96R%20DURMU%C5%9E%20(A%2D574)%2C%208%20ay%20gibi%20k%C4%B1sa,olup%2C%20projenin%20iki nci%20gemisi%20%C3%9CT%C4%9EM.) (15 Eylül 2023).
- Tarakçı, Nejat. “Cumhuriyet ve Türk Denizciliği”, TASAM, 20 Ekim 2012, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4904/cumhuriyet_ve_turk_denizciligi (25 Ekim 2018)
- TRTHABER, TCG İstanbul ilk seyir testine çıktı, 20 Haziran 2023, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/tcg-istanbul-ilk-seyir-testine-cikti-776261.html> (10 Eylül 2023).
- TRT HABER. Donanmanın en büyük geçit töreni: 100 gemiyle Cumhuriyet selamlaması. 26 Ekim 2023, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/donanmanin-en-buyuk-gecit-toreni-100-gemiyle-cumhuriyet-selamlamasi-807079.html>, (30 Ekim 2023).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu’nun Konuşması. 2013. <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=83&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (15 Ekim 2014)
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU’nun Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesinin 240’ıncı Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları, 2013, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=156&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0>, (1 Mayıs 2014).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu’nun Barbaros Türk Görev Grubunu Uğurlama Töreni Konuşması, 17 Mart 2014, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=235&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0>, (18 Ağustos 2014).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Dz.K.K. Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu’nun Barbaros Türk Deniz Görev Grubu - 2014 Karşılama Töreni Konuşması. 27 Haziran 2014, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=443&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (15 Ağustos 2015).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU’nun Türk Deniz Havacılığının 100’üncü Kuruluş Yıldönümü Töreni Konuşmaları. Haziran 2014. <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=430&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0>, (01 Ağustos 2014).

- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu'nun Konuşması: Simon Town/ Güney Afrika. Tarihinde, 15 Haziran 2014, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=377&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (01 Ağustos 2014).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent BOSTANOĞLU'nun 2014-2015 Eğitim-Öğretim Yılı Açılış Konuşması. 2014, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=492&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (1 Ekim 2014)
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU'nun Dz.H.O. ve Dz. Lisesi'nin 241'inci Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları. 2014, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=523&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (01 Aralık 2014).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi. 2015, <https://www.dzkk.tsk.tr/ArsivAskeriTarih/icerik/deniz-kuvvetleri-komutanligi-tarihcesi> (10 Ekim 2023).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Türk Deniz Görev Grubu. 2015, s.2, https://www.dzkk.tsk.tr/data/icerik/17/TDGG_2.pdf (21 Aralık 2015).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu'nun Amfibi Gemi BAYRAKTAR'ın Denize İndiriliş Töreni Konuşması. 05 Ekim 2015, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=718&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (17 Ağustos 2015).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Dz.K.K. Oramiral Bülent BOSTANOĞLU'nun 2015 Mali Yılı Yüzer ve Uçar Birlikler Onarım ve İnşa Direktifi Toplantısı Kapanış Konuşması. 2015, <http://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=418&dil=1&tdgg=0&blackseafor=0&ctf=0&canakkale=0&ertugrul=0> (15 Haziran 2016).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Üsteğmen Arif Ekmekçi (A-575) Lojistik Destek Gemisinin Denize İndirilmesi (Sayı BN-1157/2017). 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1155> (18 Şubat 2018).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, TCG AKIN'ın Hizmet Dışına Ayrılma Töreni/BN-1252/2017. 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1252&dil=1> (25 Aralık 2017).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, TCG GİRESUN ve TCG GÖKOVA Fırkateylerinin Refakat ve Koruma Görevi Bilgi Notu: 1164. 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1164&dil=1> (12 Ağustos 2018).

- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. TCG ERTUĞRUL'un Hizmet Dışına Ayrılma Töreni / BN-1073/2017. 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1073&dil=1> (21 Aralık 2017).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, BARBAROS Sınıfı Fırkateyn Savaş Yönetim Sistemi Geliştirme Projesi İmza Töreni /Bilgi Notu: BN-1147/2017, 21 Haziran 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1147&dil=1>, (21 Ağustos 2017).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Birleşik Görev Kuvveti-151 Faaliyetleri / BN-1179/2017. 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1179&dil=1> (15 Aralık 2017).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. TCG GİRESUN Fırkateyni'nin Refakat ve Koruma Faaliyetleri Sayı BN-1140/2017. 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1140&dil=1> (21 Aralık 2017).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, KINALIADA Korveti Denize İndirme ve İSTANBUL Fırkateyni İnşa Başlangıç Töreni/ BN-1154/2017, 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1157&dil=1> (27 Aralık 2017);
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. TCG IŞIN'ın Deniz Kuvvetleri Komutanlığına Teslim Töreni/ BN-1174/2017. 2017, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1174&dil=1> (28 Aralık 2017).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Oruç Reis Anıt Açılışı / BN-1510/2018. 2018, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1510&dil=1> (20 Aralık 2018).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Kuzey Deniz Saha Komutanlığı. 2019, https://www.dzkk.tsk.tr/pages/denizwiki/konular.php?icerik_id=6&dil=1&wiki=1&catid=4, (13 Nisan 2020)
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Güney Deniz Saha Komutanlığı. 2019, https://www.dzkk.tsk.tr/pages/denizwiki/konular.php?icerik_id=7&dil=1&wiki=1&catid=, (13 Nisan 2020)
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. İstanbul Boğaz Geçişi, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi ve Halkımızı Çımarıva ile Selamlama / BN-1592/2019. 09 Mart 2019, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1592&dil=1>, (25 Nisan 2020).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Mavi Vatan-2019 Taktik Tatbikatı Kapsamında Barbaros Hayreddin Paşa Türbesinin Selamlanması/ BN-1602/2019 (Video Klip). 15 Mart 2019, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1602&dil=1>, (15 Ocak 2020).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. İstanbul Boğaz Geçişi, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi ve Halkımızı Çımarıva ile Selamlama / BN-1817/2019. 28 Eylül 2019, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1817&dil=1>, (15 Ocak 2020).

- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. TCG KINALIADA'nın Hizmete Girmesi ve Pakistan MİLGEM Korvet Projesinin Sac Kesme Töreni/ BN-1822/2019. 2019, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1822&dil=1> (20 Aralık 2019).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Atatürk ve Deniz Kuvvetleri. 2020. https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=435&dil=1 (27 Mart 2020)
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Fırkateyn Muhrip Projeleri, <https://www.dzkk.tsk.tr/Arge/icerik/firkateyn-muhrip-projeleri>, (10 Eylül 2023).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Karadeniz Uyumu Harekatı. 2023, <https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/karadeniz-uyumu-harekati>, (15 Eylül 2023).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Helikopterler. <https://www.dzkk.tsk.tr/Destek/icerik/sh-70-helikopterleri> (15 Eylül 2023).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Uçaklar. <https://www.dzkk.tsk.tr/Destek/icerik/deniz-karakol> (15 Eylül 2023).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. İnsansız Hava Araçları. <https://www.dzkk.tsk.tr/Destek/icerik/bayraktar-taktik> (25 Eylül 2023).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. Platformlar. <https://www.dzkk.tsk.tr/Destek/icerik/yavuz-sinifi> (26 Kasım 2023).
- Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı. Geçmişten Günümüze Hava Kuvvetleri Komutanlarımız. 2020.: <https://www.hvkk.tsk.tr/ExCommander/ExCommanderList/HvKK?unitId=100> (30 Haziran 2020)
- Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı. Hava Kuvvetleri Komutanlığı- Tarihçe. 2021. <https://www.hvkk.tsk.tr/Custom/Hvkk/79> (25 Ekim 1921)
- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığının İcra ettiği ve Planladığı Önemli Faaliyetler, 20 Şubat 2014, http://www.tsk.tr/3_basin_yayin_faaliyetleri/3_4_tsk_haberler/2014/tsk_haberler_11.html (25 Şubat 2014).
- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı. Genelkurmay Başkanları. 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=GenelkurmayBaskanlari> (25 Nisan 2020).
- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı. Fevzi Çakmak. 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=FevziCakmak> (30 Haziran 2020).
- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı. Mehmet Kazım Orbay. 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=KazimOrbay> (30 Haziran 2020).

- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı. Mustafa İsmet İnönü. 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=IsmetInonu> (30 Haziran 2020).
- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı. Ahmet Nurettin Baransel. 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=NurettinBaransel> (30 Haziran 2020).
- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı. Semih Sancar. 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=SemihSancar> (30 Haziran 2020).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. Üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olan Türkiye'nin güçlü bir deniz kuvvetine sahip olması tercih değil, zorunluluktur. 21 Nisan 2022, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/136557/-uc-tarafi-denizlerle-cevrili-bir-ulke-olan-turkiye-nin-guclu-bir-deniz-kuvvetine-sahip-olmasi-tercih-degil-zorunluluktur->, (12 Aralık 2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. Askerî, ekonomik ve diplomatik bakımdan güçlü olmak bizim için tercihten öte bir zorunluluktur. 23 Ocak 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/123659/-asker-ekonomik-ve-diplomatik-bakimdan-guclu-olmak-bizim-icin-tercihten-ote-bir-zorunluluktur-> (15 Eylül 2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, TCG Anadolu'yu, dünyada söz sahibi ülke konumumuzu perçinleyecek bir sembol olarak görüyoruz, 10 Nisan 2023, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/145635/-tcg-anadolu-yu-dunyada-soz-sahibi-ulke-konumumuzu-percinleyecek-bir-sembol-olarak-goruyoruz-> (15 Mayıs 2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. 2014 Yılına Girerken Dış Politikamız. 2013, s. 107, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2014-yilina-girerken-dis-politikamiz.pdf (15 Ocak 2019).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. BLACKSEAFOR. <https://www.mfa.gov.tr/blackseafor.en.mfa>, (22 Eylül 2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Girişimci ve İnsani Dış Politika, <https://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>, (15 Eylül 2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı. Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2019): Kuruluşlar İtibarıyla Bütçe Ödenekleri ve Harcamaları. 2020. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/02/4_kurumlar.xls (26 Mayıs 2020).
- University of Minnesota. The Nyon Agreement: 14 September 1937. <http://hrlibrary.umn.edu/instree/1937a.htm> (22 Haziran 2018).
- USA State Department, Kennan and Containment, 1947, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/kennan>, (25 Nisan 2020).
- USA State Department, The Washington Naval Conference 1921–1922, 2015, <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/naval-conference> (19 Haziran 2020)

Ünlüpınar, Aykut. Türk denizciler 148 yıl sonra Güney Afrika'da. AA, 6 Mayıs 2014, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-denizciler-148-yil-sonra-guney-afrikada/161878> (19 Nisan 2022)

Yalçınalp, Esra ve Emre Temel. Mavi Vatan Nasıl Doğdu?. BBC News, 10 Eylül 2020, 17'inci Dakika 30'uncu saniye, https://www.youtube.com/watch?time_continue=52&v=MzMZQZ1qiU&feature=emb_title (25 Aralık 2020).

Yanık, Tolga. Bayraktar TB3 SİHA, Cumhuriyet'in 100. yılında gökyüzüyle buluştu, 27 Ekim 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/bayraktar-tb3-siha-cumhuriyetin-100-yilinda-gokyuzuyle-bulustu/3034654> (29 Ekim 2023).

